

Довгань Н. О.

**ПСИХОЛОГІЯ
СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ВЗАЄМОДІЇ
ПОКОЛІНЬ**

Монографія

**Київ
Талком
2020**

УДК 316.346.36:316.4/.6](02)
Д58

Рекомендовано до друку Вченою радою
Інституту соціальної та політичної психології НАПН України,
(протокол № 13/20 від 26 листопада 2020 р.)

Рецензенти:

Бевз Г. М., докторка психологічних наук, професорка;
Яремчук О. В., докторка психологічних наук, доцентка;
Яцина О. Ф., докторка психологічних наук, доцентка.

Довгань Н. О.

Д58 Психологія соціокультурної взаємодії поколінь : монографія / Н. О. Довгань. — К.: Талком, 2020. — 539 с.
ISBN 978-617-7832-93-4

У монографії запропоновано інтергенеративний підхід, що передбачає використання міждисциплінарних напрацювань і можливостей соціальних наук у сфері пізнання поколінності. Розроблено соціально-психологічну концепцію та теорію поколінь, які на основі виокремлених закономірностей соціокультурної взаємодії поколінь пояснюють конструювання історичних сценаріїв суспільних змін.

Викладені в монографії концепція поколінь і теорія соціокультурної взаємодії поколінь можуть бути застосовані в різних галузях психологічної теорії і практики; адресуються психологам, соціологам, соціальним працівникам, професійна діяльність яких пов'язана з проблематикою соціокультурних міжпоколінних взаємодій.

УДК 316.346.36:316.4/.6](02)

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	6
АНОТАЦІЯ	7
ANNOTATION	11
СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ НАУКОВОЇ РОБОТИ	15
ВСТУП	22
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ НАУКОВОГО ПІЗНАННЯ ФЕНОМЕНА ПОКОЛІННОСТІ	31
1.1. Позитивістсько-натуралістичний підхід: об'єктивно- суб'єктивні детермінанти суспільного розвитку	31
1.2. Романтично-гуманітарний підхід: сутність духовно- символічної поколінної єдності	50
1.3. Культурно-історичний підхід: закономірності розвитку поколінь і суспільства	67
1.4. Структурно-функціональний підхід: функціональність і ресурсність відносин поколінь ...	104
1.5. Наукові позиції аналізу покоління як соціально- психологічного феномену	125
ВИСНОВКИ ДО ПЕРШОГО РОЗДІЛУ	131
РОЗДІЛ 2. МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ПОКОЛІННЯ ЯК ПСИХОЛОГІЧНОЇ ЄДНОСТІ	136
2.1. Особливості соціокультурної диференціації поколінь	138
2.1.1. Критерії соціокультурної диференціації поколінь	138
2.1.2. Виміри аналізу поколінної єдності	139
2.2. Соціально-психологічні динамічні поля співіснування поколінь	147
2.2.1. Динамічне поле смислових одиниць поколінь ..	147
2.2.2. Динамічне поле поколінних експектацій	156

2.2.3. Динамічне поле зв'язків, капіталів і ресурсів поколінь	163
2.2.4. Динамічне поле культурної і культурно-історичної пам'яті	176
2.3. Основні положення соціально-психологічної концепції поколінь	183
ВИСНОВКИ ДО ДРУГОГО РОЗДІЛУ	185
РОЗДІЛ 3. МЕТОДИ Й ОРГАНІЗАЦІЯ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ПОКОЛІНЬ	189
3.1. Соціально-психологічні основи аналізу психології соціокультурної взаємодії поколінь	189
3.2. Вимоги соціального конструктивізму до вивчення соціокультурної взаємодії поколінь	193
3.3. Процедури контролю загроз валідностей емпіричного дослідження соціокультурної взаємодії поколінь	199
3.4. Методичні особливості формування вибіркового сукупностей та отримання й обробки емпіричних даних	205
ВИСНОВКИ ДО ТРЕТЬОГО РОЗДІЛУ	219
РОЗДІЛ 4. СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ПОКОЛІНЬ	224
4.1. Інституційний аспект соціокультурної взаємодії поколінь	224
4.1.1. Взаємини між сучасниками та особливості взаєморозуміння в поколінному просторі	224
4.1.2. Домінанти соціокультурної взаємодії поколінних єдностей	240
4.2. Позиційний аспект соціокультурної взаємодії поколінь	266
4.3. Культурний аспект соціокультурної взаємодії поколінь	285
4.3.1. Процедура методу дискурс-аналізу соціокультурної взаємодії поколінь	285

4.3.2. Аналіз дискурсивних конструкцій соціокультурного стилю поколінь	292
ВИСНОВКИ ДО ЧЕТВЕРТОГО РОЗДІЛУ	310
РОЗДІЛ 5. ТЕОРІЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ПОКОЛІНЬ: ОСНОВНІ АКЦЕНТИ	317
5.1. Теоричні основи розуміння соціокультурної взаємодії поколінь	317
5.2. Категорії аналізу взаємодії поколінь	328
5.2.1. Соціокультурний контекст життєдіяльності поколінь	328
5.2.2. Поколінний текст	334
5.2.3. Соціокультурна взаємодія поколінь	341
5.3. Соціокультурна взаємодія поколінь у конструюванні історичних сценаріїв	347
5.4. Соціокультурне балансування у взаємодіях поколінь	354
5.5. Психологічні закономірності соціокультурної взаємодії поколінь	359
ВИСНОВКИ ДО П'ЯТОГО РОЗДІЛУ	361
ВИСНОВКИ	368
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	385
ДОДАТКИ	433

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

СК — соціокультурність;

СКВ — соціокультурна взаємодія;

СКВП — соціокультурна взаємодія поколінь;

ДА — дискурс-аналіз;

КХ — кумулятивна хвиля.

АНОТАЦІЯ

Довгань Н. О. Психологія соціокультурної взаємодії поколінь. — Кваліфікаційна наукова праця у вигляді монографії.

Монографія на здобуття наукового ступеня доктора психологічних наук за спеціальністю 19.00.05 — соціальна психологія, психологія соціальної роботи. — Інститут соціальної та політичної психології НАПН України, Київ, 2020.

У науковій роботі обґрунтовано вибір соціокультурного аспекту аналізу взаємодії поколінь. У результаті узагальнення теоретико-методологічних передумов пізнання феномену поколінності розроблено соціально-психологічну концепцію та теорію, які на основі виокремлених закономірностей соціокультурної взаємодії поколінь пояснюють конструювання історичних сценаріїв суспільних змін.

Подано методологічні основи конструювання досліджень поколінь у позитивістсько-натуралістичному, романтично-гуманітарному, культурно-історичному, структурно-функціональному підходах. Виокремлено основні наукові позиції: *покоління є результатом дії історії або історія формується діями поколінь*. Проаналізовано поколінні дослідження у двох напрямках: відповідно до гіпотези «швидкості пульсу» циклічності поколінь і гіпотези «відбитка» значущих соціально-історичних подій на формування поколінності. Трактуювання поколінь у межах *гіпотези швидкості пульсу* подано як послідовність історичних циклів; відповідно до гіпотези «відбитка» — як нерегулярні історичні інтервали домінування у суспільстві акторів. Описано кількісні (в контексті «гіпотези пульсу») і якісні (у рамках «гіпотези відбитка») характеристики поколінь.

У розробленій концепції запропоновано інтерпретацію покоління як *мережі* з єдиним соціокультурним досвідом, роками народження і історичним контекстом становлення. Систематизовані критерії соціокультурної диференціації поколінь як соціально-психологічного феномену: віково-психологічних характеристик; загально пережитих соціально-історичних подій; подібних поведінкових стратегій. Розроблено *модель*

поколінної єдності, яка дозволила реалізувати стратифікацію людей, народжених у єдиному історичному контексті за соціально-психологічними характеристиками. Поколінна відповідність маркувалася за *публічними* (просторові, практичні, організаційні), *ментальними* (культурно-історичні, соціальні, культурно-образні) ознаками та *соціально-психологічними* параметрами (соціальні настановлення, уявлення, цінності). Фрагментами реальності подано соціально-психологічні простори поколінної єдності. Описано *підпростори співіснування поколінь*: смислових одиниць; поколінних експектацій; зв'язків і капіталів / ресурсів; культурної пам'яті. Розроблена структура простору використовувалася для розуміння особливостей трактування реальності різновіковими акторами та конкретизації взаємовпливів у ситуаціях взаємодій. Психологічні особливості взаємодії поколінь було розкрито за допомогою соціокультурних аспектів аналізу: інституційного, позиційного, культурного. У контексті запропонованих аспектів описано методичну базу вивчення поколінної єдності, динамічних полів співіснування акторів, особливостей текст / контекстуальності поколінь.

Подано методичне забезпечення інформаційно-сміслового, діагностичного, інтегрувального етапів дослідження згідно із системою валідності Дж. А. Максвелла.

На *інформаційно-смісловому* етапі конкретизовано теоретико-методологічні передумови наукового пізнання феномену поколінності; систематизовано критерії аналізу поколінь і параметри поколінної єдності; розроблено систему соціально-психологічного простору поколінь та обґрунтовано побудову динамічних підпросторів системи.

На *діагностичному етапі* визначалися методи і завдання дослідження (анкетування, контент-аналіз, кластерний аналіз, метод матриць М. Б. Майлса і А. М. Хубермана, метод обґрунтованої теорії (версія К. Чармаз), метод дискурс-аналізу, метод інтеграції даних).

На *інтегрувальному етапі* артикульовано процедуру формування висновків щодо змістовності текст / контекстуальних взаємозв'язків та перебігу взаємодії поколінь.

У дослідженні інституційного аспекту здійснено первинну кластеризацію поколінь-сучасників, виділено п'ять сегментів вікових когорт. Сформульовано комплексні характеристики поколінь за віковими критеріями, поведінковими стратегіями і соціально-історичними подіями. Проаналізовано труднощі, що виникають у взаємодіях між поколіннями. Реконструйовано методом матриць М. Б. Майлса і А. М. Хубермана тексти поколінної єдності, конгруентні контексту становлення. Визначено значущі домінанти у взаємодіях між поколіннями сучасності. Підтверджено об'єднання в покоління когортних сегментів (попередньо виділених за допомогою кластерного аналізу). За допомогою методу обґрунтованої теорії сформульовано паралелі осьових соціальних (контексту) і соціально-психологічних (тексту) процесів, які виникають, змінюються, функціонують і зникають зі змінами домінуючих соціокультурних стилів. Визначено універсальні соціально-психологічні домінанти соціокультурної взаємодії поколінь за допомогою методу дискурс-аналізу. Використано триангуляцію даних, методів для підтвердження існування двосторонніх впливів: *інтеграції* як перетворення у взаємодіях контексту в текст (утворення соціокультурних стилів поколінь) і *деінтеграції* як перетворення тексту в контекст (функціонування соціокультурних стилів різних поколінь).

На *інтегративному* етапі роботи триангуляція висновків здійснювалась як сукупність (1) *процедури послідовних дій*, використовуваної для конструювання мішаними методами комплексного бачення предмета дослідження, і (2) *процедури супутніх дій*, спрямованої на інтеграцію напрацьованих матеріалів у побудування теорії.

У процесі реалізації *першого* завдання *процедури супутніх дій* виокремлювалися основоположні процеси реальності та здійснювався опис їхнього конструювання — *поколінних текстів, СК контекстів та СК взаємодії поколінь*. Описано гетерогенну побудову теоретичних категорій поколінного тексту і *соціокультурного* контексту, які відображуються в соціокультурному стилі життєдіяльності акторів. *Взаємодію поколінь*

описано як процес символічного конструювання соціокультурної реальності, який реалізується *взаємовпливами СК стилів акторів*.

У другому завданні процедури супутніх дій — конструюванні теорії — здійснювалася систематизація інтегрованих результатів методичної тріангуляції для моделювання сценаріїв розгортання міжпоколінних відносин та виокремлювалися закономірності їхнього перебігу. Інтерпретації локальних і глобальних поколінних систем, вибудовування пояснень історичних трансформацій суспільства на основі текст / контекстуальних зв'язків акторів здійснювалися в межах конструктивістської парадигми.

За проведеним теоретичним аналізом хвильового процесу взаємодій стверджувалося, що на *конструювання історичних сценаріїв* впливають (1) події, пережиті когортами, (2) стійкість певного СК стилю в суспільстві і (3) спрямованість середовища до соціокультурних змін. Обґрунтовується теза, що *поколінні мережі протягом певного періоду презентують здатність до контекстуальних змін, у разі текст / контекстуальної неконгруентності акторів утворюються ефекти кумулятивних хвиль, відображені в конструюванні історичних сценаріїв*.

Згідно з положеннями теорії соціокультурної взаємодії поколінь було зазначено, що реальність є поєднанням самостійних систем — просторів поколінь. Крім того, існують текст / контекстуальні закономірності хвильового перетину стилів сучасників, які визначають конструювання історичних сценаріїв соціальних змін.

Ключові слова: покоління, соціокультурна взаємодія, поколінний текст, соціокультурний контекст, текст / контекстуальна конгруентність, хвилі соціокультурних стилів.

ANNOTATION

Dovgan N. A. The psychology of social — cultural interaction of generations. — Qualifying scientific work in the form of a manuscript.

The thesis for the scientific degree of Doctor of Science in Psychology, in specialty 053 — Social Psychology, Psychology of Social Work. Institute of Social and Political Psychology, the National Academy of Educational Sciences of Ukraine. Kyiv, 2021.

The scientific work substantiates the choice of social-cultural aspect for analysis of generational interactions. By generalizing theoretical and methodological prerequisites for understanding of «generation» as a phenomenon, the author has developed a socio-psychological concept and the corresponding theory explaining the construction of historical scenarios of social changes on the basis of determined patterns of generations' social-cultural interaction.

The methodological bases used in the positivist-naturalistic, romantic-humanitarian, cultural-historical, structural-functional approaches to studies on generations are described. The main revealed scientific ideas are the following: *generation is the result of actions of history* or *history is formed by actions of generations*. The studies on generation have been analyzed in two directions: according to the hypothesis on «*pulse rate*» for cyclical generations and the hypothesis on an «*imprint*» of significant socio-historical events that formed generations. Within the *hypothesis on pulse rate*, generations are interpreted as a sequence of historical cycles. According to the «*imprint*» *hypothesis*, the phenomenon is represented by irregular historical intervals of its actors' lives. Quantitative (within the «*pulse hypothesis*») and qualitative (within the «*imprint hypothesis*») characteristics of generations are described.

Within the developed concept, a generation was interpreted as *a network of people* having common social-cultural experiences, years of birth and historical context of their formation. The following criteria of socio-cultural differentiation of generations, as a socio-psychological phenomenon, were systematized: age-related psychological characteristics; experienced social and

historical events; similar behavioural strategies. A *model of generational unity* was developed to stratify people born in a single historical context according to their social-psychological characteristics. Belonging to a generation was defined with *public* (spatial, practical, organizational), *mental* (cultural-historical, social, cultural-figurative) features and *socio-psychological* (social attitudes, ideas, values) parameters. The socio-psychological spaces of generational unity are presented as fragments of reality. The *subspaces of generational coexistence* are described: semantic units; generational expectations; links and capital / resources; cultural memory. The presented space structure was used to understand the peculiarities of reality interpretation by actors of different ages and to specify their interactions. The following social-cultural analytical aspects were used to reveal the psychological features of generational interactions: institutional; positional, cultural. The methodological basis for research on cultural unity, dynamic fields of coexistence, features of generations' texts / contexts was developed on the base of the proposed social-cultural aspects.

Methodical support for *information-semantic, examining and integrative* research stages is presented according to the J. A. Maxwell validity system.

At the *informational-semantic stage*, the theoretical and methodological preconditions for scientific cognition of generations as a phenomenon were specified; the analysing criteria for generations and the parameters of generational unity were systematized; the system of generational social-psychological space was developed; and the dynamic subspaces of the presented system were substantiated.

At the *examining stage*, the study methods and tasks were outlined (questionnaire, content analysis, cluster analysis, Miles & Huberman's method for matrix analysis, the Grounded theory (in K. Charmaz' version), discourse analysis, data integration).

At the *integrative stage*, a procedure forming conclusions about the content of text / contexts links and interactions between generations was formed and substantiated.

By studying the institutional aspect, the author clustered primarily contemporary generations and identified five segments

of age cohorts. The complex characteristics of generations according age criteria, behavioural strategies and social-historical events were formulated. The difficulties existing at interactions between generations were analyzed. The used Miles & Huberman's method for matrix analysis revealed that generational texts were congruent to the context of the generations' formation. Significant dominants in interactions between modern generations were identified. The idea that cohort segments (previously selected by cluster analysis) were united into a generation was confirmed. Processes lying on social (context) and socio-psychological (text) axes were formulated with the help of the Grounded theory (applied in K. Charmaz 'version). These processes emerge, change, function and disappear with changes of dominant social-cultural styles. Universal social-psychological dominants of generations' social-cultural interactions were determined with discourse analysis. Triangulation of data and methods was used to confirm existing two-way influences: *integration* as a transformation of context into text during interactions (formation of a generation's social-cultural styles) and *disintegration* as transformation of text into context (existing social-cultural styles belonging to different generations).

At the *integrative* stage, the triangulation of made conclusions was carried out as a set (1) of a *series of sequential actions* used to construct with mixed methods an integrated vision of the research subject; and (2) *accompanying procedures* aimed at acquired material integration into the developed theory.

The *first* fulfilled task of the *accompanying procedures*: basic processes of reality were singled out and the construction of *generational texts, social-cultural contexts and social-cultural interactions of generations* was described. The heterogeneous construction of theoretical categories for *generational text* and *social-cultural context*, reflected in actors' social-cultural life styles, was described. The *generational interaction* was described as symbolic construction of social-cultural reality because of *mutual influences of various actors' social-cultural styles*.

The *second* fulfilled task of the *accompanying procedures* was construction of a *theory*: the integrated results of methodological

triangulation were systematized in order to model scenarios of intergenerational relation development and to determine the regularities of this course. For this purpose, a constructivist approach interpreting local and global generational systems was used, historical transformations of society were explained on the basis of actors' text/context links.

Wave process of interactions was analysed theoretically, and the author argued that the *constructed historical scenarios* are influenced by (1) events experienced by cohorts, (2) the stability of a certain social-cultural style and (3) the orientation to social-cultural changes. The thesis was substantiated that *generational networks during a certain period were able to contextual changes, cumulative waves were formed in the case of actors' text/context incongruence, these effects were reflected in the construction of historical scenarios.*

Basing on the theory of socio-cultural interaction of generations, the author notes that reality is a combination of independent systems — generational spaces. The author emphasizes that there are text/context patterns for wave intersections of contemporaries' styles, which determine the construction of historical scenarios of social changes.

Keywords: generation, social-cultural interaction, generational text, social-cultural context, text/context congruence, waves of social-cultural styles.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ НАУКОВОЇ РОБОТИ

А) Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати роботи

Монографії (розділи):

1. Довгань Н. О. Соціальний діалог у міжпоколінних стосунках як засіб взаєморозуміння. *Соціальний діалог у вимірах когнітивного спілкування* : монографія / О. М. Кочубейник, В. М. Духневич, З. Ф. Сіверс, І. В. Петренко, Н. О. Довгань, О. Г. Цукур, О. В. Івачевська ; за наук. ред. О. М. Кочубейник; НАПН України, Ін-т соц. та політ. психології. Кропивницький, 2018. С. 158–198; 200–215.

2. Довгань Н. О. Комунікативні технології інформаційного суспільства : монографія / [А. І. Гусев, Н. О. Довгань, О. В. Івачевська, Н. С. Малєєва, І. В. Петренко] ; за наук. ред. А. І. Гусєва ; Нац. акад. пед. наук України, Ін-т соц. та політ. психології. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2020. — 104–129 с.

*Статті у наукових фахових виданнях,
затверджених МОН України:*

3. Довгань Н. О. Основи аналізу системи соціально-психологічного простору поколінь. *Наукові студії із соціальної та політичної психології* : зб. статей. 2016. Вип. 38. С. 139–151.

4. Довгань Н. О. Соціальний діалог і його призначення у міжпоколінних стосунках. *Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка*. Том. ІХ. Загальна психологія. Етнічна психологія. Історична психологія. Вип. 9. Київ, 2016. С. 179–187.

5. Довгань Н. О. Технологія діалогізації міжпоколінних відносин. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія : Психологія*. 2016. Вип. 4. С. 93–104.

6. Dovgan N. O. Understanding in the inter-generational space: dialogization of relations. *Наукові студії із соціальної та політичної психології* : зб. статей. 2016. Вип. 37. С. 245–255.

7. Довгань Н. О. Дослідження особливостей ментальності поколінь. *Наукові студії із соціальної та політичної психології: зб. статей*. 2017. Вип. 39. С. 115–130.

8. Довгань Н. О. Духовно-символічна поколінна єдність: Вільгельм Дільтей та Хосе Ортега-і-Гассет. *Наукові студії із соціальної та політичної психології: зб. статей*. 2017. Вип. 40 (43). С. 115–128.

9. Довгань Н. О. Соціально-психологічний простір поколінь: одиниці аналізу. *Збірник наукових статей Київського міжнародного університету й Інституту соціальної та політичної психології НАПН України. Серія «Психологічні науки: проблеми і здобутки»*. 2018. Вип. 2 (12). С. 46–66.

10. Довгань Н. О. Поколінні експектації в соціально-психологічному полі співіснування. *Наукові студії із соціальної та політичної психології: зб. статей*. 2019. Вип. 43 (46). С. 107–115.

11. Довгань Н. О. Конфліктна взаємодія поколінь: соціокультурне балансування. *Психологічні науки: проблеми і здобутки: зб. наук. праць*. 2019. Вип. 1–2 (13–14). С. 41–60.

12. Довгань Н. О. Соціокультурна взаємодія поколінь: динамічне поле культурної пам'яті. *Правничий вісник Університету «КРОК»*. 2019. Вип. 36. С. 118–125.

13. Довгань Н. О. Емпіричне дослідження соціокультурної взаємодії поколінь: процедури контролю загроз валідності. *Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*. Т. І. Організаційна психологія. Економічна психологія. Соціальна психологія. 2020. Вип. 57. С. 74–77.

Статті у міжнародних наукових виданнях:

14. Довгань Н. О. Покоління як соціально-психологічний феномен. *Vzdelávanie a spoločnosť medzinárodný nekonferenčný zborník*. Prešovská univerzita v Prešove Pedagogická fakulta. Prešov 2016. С. 495–503.

15. Dovgan Nataliia O. Social processes of generation formation: modern theories within the cultural-historical approach.

Nowoczesne technologie innowacyjne i informacyjne w rozwoju społeczeństwa. Modern innovative and information technologies in the development of society. Katowice 2018 S. 229–239.

16. Dovgan N. The paradigm used to textual. *Contextual studies of generations' social-cultural interactions*. «KELM» № 3 (31), Lublin, Polska, 2020. P. 74–79.

*Статті у виданнях,
які входять до міжнародних наукометричних баз:*

17. Довгань Н. О. Позитивістсько-натуралістичний підхід: передумови наукового пізнання феномена поколінності. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки»*. 2017. Вип. 6 (2). С. 142–148.

18. Довгань Н. О. Конструювання теорії поколінності на початку ХХ століття: культурно-історичний підхід. *Теорія і практика сучасної психології*: зб. наук праць / Класичний приватний університет. Запоріжжя, 2018. Вип. 1. С. 37–44.

19. Довгань Н. О. Соціальна система поколінних мереж: сильні і слабкі зв'язки. *Вісник післядипломної освіти. Серія «Соціальні та поведінкові науки»*: зб. наук. праць / НАПН України, ДЗВО «Університет менеджменту освіти». 2019. Вип. 8 (37). С. 50–66.

20. Довгань Н. О. Культура поколінної єдності: соціокультурний підхід. *Психологічний журнал «Психологічний часопис»*: Науковий огляд. Київ : Інститут психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. 2019. № 9 (29). Vol. 5. С. 172–188.

21. Довгань Н. О. Категорія контексту життєдіяльності поколінь: соціокультурний аспект. *Вісник післядипломної освіти. Серія «Соціальні та поведінкові науки»* / НАПН України, ДЗВО «Університет менеджменту освіти». Київ, 2020. Вип. 11 (40). С. 64–79.

22. Довгань Н. О. Соціокультурна взаємодія поколінь: категорія культурного тексту. *Габітус* / Причорноморський науково-дослідний інститут економіки та інновацій. м. Одеса. 2020. Вип. 12. Том 1. С. 155–159.

23. Довгань Н. О. Дослідження соціокультурної та професійної взаємодії поколінь: стратегія узагальнення даних. *Організаційна психологія. Економічна психологія*. 2020. Вип. 2–3 (20). С. 31–41.

24. Довгань. Н. О. Категорія тексту поколінь: соціокультурний аспект. *Вісник післядипломної освіти*. 2020. Вип. 14 (43). С. 68–83.

25. Довгань Н. О. Методи і організація емпіричного дослідження соціокультурної взаємодії поколінь. *Організаційна психологія. Економічна психологія*. 2020. Вип. 4 (21). С. 39–49.

26. Довгань Н. О. Наукові підходи до аналізу феномену покоління. *Journal of psychology research / Дніпровський національний університет ім. Олеся Гончара, VOL. 26 (9), Дніпро*. 2020. С. 78–85.

27. Довгань Н. О. Соціокультурна взаємодія поколінь: дослідницькі ресурси дискурсу аналізу. *Наукові студії із соціальної та політичної психології*. 2020. Вип. 46 (49). С. 179–186.

Б) Опубліковані праці апробаційного характеру:

28. Довгань Н. О. Дослідження особливостей взаєморозуміння у міжпоколінному просторі. *Актуальні проблеми педагогіки, психології та професійної освіти*. Київ : Інститут соціальних технологій університету «Україна», 2016. Том 2. Ч. 2. С. 7–13.

29. Довгань Н. О. Характеристики поколінь в соціально-психологічному просторі міжпоколінних відносин. *Психолого-педагогічний супровід фахової підготовки та підвищення кваліфікації особистості в умовах трансформації освіти* : тези Всеукр. наук.-прак. конф. (м. Київ, 27 травня 2016 р.). Київ : ДВНЗ «Університет менеджменту освіти», 2016. С. 30–32.

30. Довгань Н. О. Сутність і зміст поняття покоління в системі міжпоколінних відносин (стосунків). *Психологія та педагогіка: історія розвитку, сучасний стан та перспективи досліджень* : зб. наук. праць учасників міжн. наук.-прак. конф. (м. Одеса, 16–17 вересня 2016 р.). Одеса : ГО «Південна фундація педагогіки», 2016. С. 46–50.

31. Довгань Н. О. Комунікативна технологія оптимізації взаєморозуміння в міжпоколінному просторі. *Сучасна система освіти і виховання: досвід минулого – погляд у майбутнє* : матер. між. наук.-прак. конф. (м. Київ, Україна, 7–8 жовтня 2016 р.). Київ: ГО «Київська наукова організація педагогіки та психології», 2016. С. 123–126.

32. Довгань Н. О. Система простору поколінь : соціально-психологічна модель. *Українська модель соціального діалогу в контексті європейської політики: тези Круглого столу Лабораторії психології спілкування ІСПП НАПН України «Українська модель соціального діалогу в контексті європейської політики»*. URL : https://www.facebook.com/events/285480035181180/?active_tab=discussion.

33. Довгань Н. О. Соціокультурна взаємодія поколінь як соціально-психологічна проблема. *Дослідження різних напрямків розвитку психології та педагогіки: зб. наук. праць учасників міжн. наук.-прак. конф. (м. Одеса, 16–17 червня 2017 р.)*. Одеса: ГО «Південна фундація педагогіки», 2017. С. 46–51.

34. Довгань Н. О. Психологія феномену поколінності: антропологічний аспект. *Міжнародна наукова конференція на базі факультету соціальних наук в Університеті Вітаутаса Великого: тези (м. Каунас, Литва, 23 лютого 2018 р.)*. С. 59–61.

35. Довгань Н. О. Поняття «покоління» у соціально-психологічному просторі. *Людина, суспільство, політика : актуальні виклики сучасності: матер. V міжн. наук.-прак. конф. (м. Одеса, 23–24 лютого 2018 р.)*. Одеса : Національний університет «Одеська юридична академія» С. 99–103.

36. Довгань Н. О. Передумови поколінних конфліктів: перспективи досліджень. *Проблеми та перспективи соціально-економічного розвитку територій: тези VII міжн. наук. конф. (м. Опольє, Польща 4–7 квітня 2018 р.)*. С. 194–196.

37. Довгань Н. О. Політико-правове самовизначення безпеки поколінь в умовах воєнного конфлікту. *Проблеми політико-правового самовизначення особистості в умовах воєнного конфлікту: матер. круглого столу ІСПП, лабораторія психології*

політико-правових відносин. 27 листопада 2018 р. С. 7–10. URL : <http://psy-lpr.at.ua/Materials/ks-materiali-2018.pdf>.

38. Довгань Н. О. Габітус як ментальний конструкт поколінь : тези учасників Міжн. наук.-прак. конф. (м. Одеса, 17–18 травня 2019 р.). Одеса : ГО «Південна фундація педагогіки», 2019. Ч. 2. С. 26–30.

39. Довгань Н. О. Технологія соціокультурного балансу поколінь. *Соціальна психологія сьогодні : здобутки і перспективи* : матеріали доповідей учасників II Всеукраїнського конгресу із соціальної психології (з міжнародною участю); м. Київ, 7–8 листопада 2019 р., Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. С. 119–123.

40. Довгань Н. О. Конструювання дослідження конфліктів поколінь: соціокультурний аспект. *Десяті Сіверянські соціально-психологічні читання*: елек. зб. матер. доп. учасників Міжн. наук. конф. (м. Чернігів, 29 листопада 2019 р.). Чернігів: НУЧК імені Т. Г. Шевченка, 2020. С. 101–104.

41. Довгань Н. О. Онтологічний аспект дослідження психології соціокультурної взаємодії поколінь. *Сучасні дослідження когнітивної психології (ICRASP-2020)*: матер. міжн. наук.-прак. конф. (м. Острог. 13–20 травня 2020 р.). м. Острог : Національний університет «Острозька академія», 2020. С. 44–46.

42. Довгань Н. О. Забезпечення валідності емпіричного дослідження психології СК взаємодії поколінь. *Особистість у життєвих ситуаціях: світові тенденції й національні особливості* : матер. всеукр. наук.-прак. конф. (м. Київ, 22 травня 2020 р.). Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2020. С. 43–45.

43. Довгань Н. О. Соціальні практики поколінь у надзвичайній ситуації COVID-19: кроки дискурсу аналізу. *Досвід переживання пандемії covid-19: дистанційні психологічні дослідження, дистанційна психологічна підтримка*: матеріали онлайн-семінарів 23 квітня 2020 р. «Досвід карантину : дистанційна психологічна допомога і підтримка» та 15 травня 2020 року «Дистанційні психологічні дослідження в умовах пандемії covid-19 і карантину» / [за наук. ред. М. М. Слюсаревського, Л. А. Най-

дьонової, О. Л. Вознесенської]. Київ : ІСПП НАПН України, 2020. [електронне видання]. С. 78–82.

44. Довгань Н. О. Соціально-психологічний простір поколінь: поле культури. Історія в нас і ми в історії : психологія історичної пам'яті, Матеріали Четвертого круглого столу (з міжнародною участю). Спецпроект «Психологія становлення політичних цінностей крізь призму історичної пам'яті» (29 жовтня 2020 р.).

ВСТУП

Постановка проблеми дослідження. Стрімка трансформація соціальних і культурних основ суспільного устрою охопила всі сфери життєдіяльності людей. Це змінило перебіг взаємодій на локальних і глобальних рівнях й актуалізувало ревізію багатьох теоретичних положень, які торкаються фундаментальних закономірностей життя людей різних поколінь. Глобальність змін потребує панорамного соціокультурного аналізу, який уможливить адекватне та цілісне дослідження різноманітних процесів та феноменів соціальної психології поколінь.

Вивчення особливостей соціокультурних взаємодій (далі СКВ) між поколіннями не можливе без установа чітких парадигмальних та методологічних координат, які забезпечать пізнання соціальною психологією покоління як самостійного суб'єкта. Саме тому, попри тривалий період вивчення поколінних феноменів, актуальним залишається розроблення міждисциплінарних форм дослідження гетерогенності акторів СКВ та безперервно змінюваної соціокультурної (далі СК) реальності.

Серед найгостріших проблем сьогодення, які тим чи тим чином визначають особливості СКВ поколінь, назвемо зміну формалізованих суспільних інститутів, що регулюють взаємодію поколінь, трансформацію інституційної системи закріплених соціальних цінностей, зразків, ролей тощо, які призводять до поступової деінституціалізації соціального простору та змінюваності соціального позиціювання акторів. Окремим виміром постає «інформатизація» відносин, що відбувається внаслідок стрімкого зростання технічного прогресу та змінює форми зв'язків і статуси поколінь.

Вивчення соціокультурної взаємодії поколінь (далі СКВП) як надзвичайно складного предмета вимагає розробки сучасної теорії і, відповідно, уточнення наявного категоріального апарату та пошуку адекватних стратегій верифікації теоретичних припущень. Крім того, суспільно-історична обумовленість психології покоління актуалізує необхідність вивчення детермінантів — вікових, психологічних, соціальних, історичних,

культурних тощо та аналізу аспектів СК реальності, які впливають на життєдіяльність суспільства.

Стан наукової розробленості проблеми. Аналіз особливостей функціонування поколінних акторів із психологічних, соціально-історичних, культурних ракурсів засвідчує тривалу історію дослідження питання, в якій окремі аспекти СКВ було розглянуто в працях філософів (Х. Ортега-і-Гассет, Х. Маріас та ін.), психологів (В. Балахтар, В. Васютинський, Т. Водолажська, П. Горностаї, Т. Данильченко, О. Жорнова, М. Коул, Т. Титаренко, В. Піщик, В. Поліщук, М. Сапоровська, І. Троцук, О. Яремчук та ін.), соціологів (К. Манхейм, Л. Фойер, А. Свиначенко та ін.), антропологів (В. Бочаров, Дж. Мердок, М. Мід та ін.), істориків (Г. Адамс, Д. Шебаніц та ін.), культурологів (В. Дільтей, Г. Маркузе, Н. Полішко, П. Сорокін та ін.), етнографів (А. ван Геннеп, П. Галлівер, Ю. Семенов та ін.), демографів (А. Лотка, А. Волков, В. Переведенцев та ін.), політологів (С. Анохін, А. Єрмоленко, Ю. Левада та ін.).

Необхідно зазначити, що в науковому мисленні XVI–XXI ст. формувалися специфічні ракурси у вивченні поколінь, а саме: систематизація структурних аспектів поколінь, історичних ритмів, динаміки відносин і темпів соціального прогресу (Ж. Дромель, О. Конт, Ф. Ментре, Дж. С. Мілль, Г. Рюмелін, Г. Спенсер та ін.); конкретизація об'єднувального начала поколінь — духовного, діяльнісного, суспільного, подієвого (В. Дільтей, О. Лоренц, А. Лотка, К. Мангейм, Х. Ортега-і-Гассет, Л. фон Ранке та ін.); пошук паралелі між першопричинами історичних змін і особливостями поколінних акторів (К. Мангейм, Х. фон Мюллер, Ю. Петерсен, В. Піндер та ін.); тлумачення структури генерацій як суспільної системи соціально-вікових взаємозв'язків, взаємодій, відносин (Ш. Айзенштадт, Д. Берто, А. Інкелес, М. Мід, Т. Парсонс, Д. Сміт, Н. В. Шахматова та ін.); дослідження функціональності протистоянь представників різних вікових категорій, а також ресурсності, конфліктних відносин, структурності, трансформації ментальних особливостей і шляхів збереження поколінного досвіду (Т. Водолажська, В. Добренков, В. Лісовський,

В. Пищик, М. Постникова, М. Сапоровська, М. Тітма, І. Троцук, В. Шубкін, В. Шурбе та ін.).

Дослідження ХХ–ХХІ ст. увиразнили наголос на двох протилежних позиціях в аналізі поколінь як соціальних феноменів, а також їхньої взаємодії в умовах культурного розвитку і СК мінливості. З одного боку, покоління розумілися як «система взаємопов'язаних і взаємозалежних інтеракцій» (В. Шурбе) у сприйманні досвіду і конструюванні нової пост-, ко-, пре- і поліфігуративної реальності (Н. Еліас, Н. Луман, М. Мід, С. Паркінсон, В. Шурбе та ін.). З іншого — поколінній взаємодії та взаєминам приписувався циклічний характер, обумовлений культурними і ментальними особливостями акторів і загостреннями соціальних конфліктів (М. Данилевський, К. Леонт'єв, Х. Ортега-і-Гассет, А. Тойнбі, Л. Фойєр, Н. Хоув, О. Шпенглер, В. Штраус та ін.).

Отже, вивчення взаємодії поколінь переважно концентрувалося на проблемах міжособистісних поколінних взаємовпливів. Натомість актуальним є розкриття специфіки, організації, детермінації, динаміки й механізмів інтерпретації СК міжпоколінних взаємодій, що й визначило вибір теми — «Психологія соціокультурної взаємодії поколінь».

Мета дослідження: виявлення психологічних закономірностей соціокультурної взаємодії поколінь, які пояснюють конструювання історичних сценаріїв суспільних змін.

Об'єкт дослідження: соціокультурна взаємодія поколінь.

Предмет дослідження: психологічні закономірності, особливості та результуючі ефекти соціокультурної взаємодії поколінь.

Завдання дослідження:

1. Здійснити теоретичний аналіз зарубіжних та вітчизняних досліджень феномену поколінності та визначити особливості основних методологічних, теоретичних, емпіричних і практичних підходів до його тлумачення.

2. Конкретизувати методологічні основи дослідження поколінної єдності та критерії СК диференціації акторів.

3. Визначити структуру соціально-психологічного простору поколінь та охарактеризувати специфіку підпросторів співіснування сучасників.

4. Розробити соціально-психологічну концепцію поколінь та сформулювати її основні положення, що розкривають особливості вибудовування акторами СК стилю життєдіяльності.

5. Запропонувати методичне забезпечення дослідження, що уможливило конкретизацію основ аналізу СКВП, методів дослідження і процедур контролю загроз валідностей.

6. Виявити особливості поколінного становлення, суспільного становища і позиціонування у взаємодіях, контекстуальної (не)конгруентності акторів реальності.

7. Розробити теорію соціокультурної взаємодії поколінь, що пояснює конструювання історичних сценаріїв суспільних змін, розкрити зміст запропонованих категорій аналізу взаємодії поколінь, висвітливши їхні пізнавальні ресурси, та емпірично перевірити окремі положення теорії.

8. Встановити результируючі ефекти та закономірності СКВП, що пояснюють конструювання історичних сценаріїв суспільних змін.

Для розв'язання поставлених завдань було використано комплекс теоретичних і емпіричних **методів**:

– *загальнотеоретичні методи*: міждисциплінарний аналіз і синтез філософської, психологічної, соціологічної, антропологічної, культурологічної наукової літератури з проблем дослідження; систематизація й узагальнення наукових підходів до розуміння феномену поколінь та визначення концептуальних засад дослідження психології СКВП;

– *емпіричні методи*: а) анкетування, напівструктуроване інтерв'ю, контент-аналіз — для дослідження особливостей соціально-психологічних відмінностей і позиціонування поколінних акторів у взаємодіях; б) процедура конструювання матриць (за методом М. Б. Майлса і А. М. Хубермана) — для вивчення текстів поколінної єдності і виокремлення СК домінант, що опосередковують взаємодію; в) метод обґрунтованої теорії (версія К. Чармаз) — для визначення впливів СК контексту на формування поколінних текстів; г) дискурс-аналіз — для виокремлення особливостей конструювання поколіннями текстів, конгруентних СК контекстам;

– *методи математичної обробки даних* (кластерний аналіз для виокремлення поколінь-сучасників; критерій χ^2 для узагальнення характеристик ментальних систем поколінних мереж відповідно до критеріїв диференціації поколінь та аналізу утруднень у взаємодіях між поколіннями, релевантних культурно-історичній, комунікативно-діяльнісній, соціально-психологічній специфіці комунікації; аналіз відповідей респондентів різного віку на питання анкети і напівструктурованого інтерв'ю) з подальшою якісною інтерпретацією та змістовим узагальненням.

Статистична обробка даних і графічна презентація результатів здійснювалися за допомогою пакета статистичних програм SPSS (версія 22.0).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в розробленні соціально-психологічної концепції та теорії поколінь, які на основі виокремлених закономірностей соціокультурної взаємодії поколінь пояснюють конструювання історичних сценаріїв суспільних змін.

Уперше:

– запропоновано інтерпретацію покоління як мережі когорт людей, що мають єдиний СК досвід, об'єднані роками народження й історичним контекстом становлення, а також дотримуються СК стилю, конгруентного історичному періоду становлення;

– запропоновано критерії СК диференціації поколінь (віково-психологічні характеристики, спільність пережитих соціально-історичних подій, подібність поведінкових стратегій) та визначено соціально дієвий термін суспільного впливу покоління (часовий відрізок, у якому актори вибудовують умовну СК дистанцію і конкурують за соціальне домінування);

– розроблено модель поколінної єдності як сукупності народжених в єдиному історичному контексті людей, об'єднаних публічними, соціально-психологічними, ментальними параметрами життя;

– розроблено структуру соціально-психологічного простору покоління, у якому формується поколінна єдність та описа-

но підпростори співіснування поколінь (сміслових одиниць, поколінних експектацій, зв'язків і капіталів-ресурсів, культурної пам'яті);

– описано дуальні процеси, що опосередковують СКВ: поколінного тексту (як презентації соціальних позицій, СК порядків, артефактів, релевантних певному СК стилю) та СК контексту (як неієрархічних СК форм життя у часопросторі, ситуаціях історичних подій, дискурсі);

– показано, що взаємодія СК стилів поколінь має хвилеподібний характер і в глобально-суспільному ракурсі є перетином хвиль СК стилів поколінь, які виникають у процесі розгортання поколінних текстів; коливання стилів акторів подано кумулятивними хвилями (КХ) соціокультурних стилів, які поступово охоплюють усе суспільство;

– тлумачено СК стиль покоління як форму життєдіяльності, яка вибудовується на смислових конструктах (продуктах поколінного досвіду) та розгортається у фігуративних взаємодіях із сучасниками;

– виокремлено СК ефекти конструювання історичних сценаріїв поколіннями відповідно до їх текст/контекстуальної (не)конгруентності і соціальної ситуації в суспільстві;

– доведено, що механізмом зміни домінуючих акторів і впровадження оновленого соціокультурного стилю в суспільство є балансування соціокультурних стилів сучасників, а також конкретизовано причини (конгруентність/неконгруентність поколінних текстів соціокультурним контекстом, актуальність стильового оновлення в суспільстві), умови (існування розривів текстів і стилів акторів) та форми (суспільної актуалізації, утримання/руйнування, запобігання) реалізації балансування;

– виявлено закономірності перебігу СКВП, сценаріїв розгортання суспільних змін відповідно до конгруентності/неконгруентності поколінних текстів СК контекстам: взаємовпливи поколінь-сучасників, які вступають у взаємодію, реалізуються текстами, конгруентними історичному часу становлення акторів; умовна стабільність СК умов контексту протягом певного періоду затримує виникнення хвилі оновлення СК стилю; взаємодія

текст/контекстуально конгруентних та текст/контекстуально неконгруентних поколінь породжує виникнення хвилі нового СК стилю; зміна СК вимог у суспільстві призводить до розгортання хвилі нового СК стилю тим поколінням, яке є текст/контекстуально конгруентним до цих вимог; втрата поколінням текст/контекстуальної конгруентності у взаємодіях призводить до стримування ним процесів оновлення СК стилю за допомогою нормативно-правових механізмів.

Поглиблено уявлення про:

– фігуративні зв'язки поколінь, які розкривають особливості шляхів передачі культурних смислів і здійснення впливу акторів на сучасників, та, маючи вигляд сильних (у колах близьких людей) і слабких (у колах поколінних мереж) інформаційних, культурних зв'язків, реалізуються у пост-, ко-, пре-, поліфігуративних формах;

уточнено:

– поняття соціокультурної взаємодії поколінь як процесу символічного конструювання реальності шляхом взаємовпливів СК стилів поколінь-сучасників;

набули подальшого розвитку погляди про:

– особливості використання методів якісного аналізу даних: методу матриць М. Б. Майлса і А. М. Хубермана для вивчення текстів поколінної єдності; обґрунтованої теорії (версія К. Чармаз) для визначення впливів СК контексту на формування поколінних текстів; дискурс-аналізу для виокремлення особливостей конструювання поколіннями текстів, конгруентних СК контекстам.

Практичне значення результатів дослідження визначається тим, що описані в роботі особливості перебігу СКВ можуть бути застосовані в різних галузях психологічної практики. Виявлені закономірності й артикульовані положення теорії СКВП сприятимуть врегулюванню ускладнень у відносинах між поколіннями, пом'якшенню соціальних суперечностей і напруженості; знайдуть реалізацію в практичній діяльності фахівців психологічного профілю при викладанні дисциплін вікової, соціальної, педагогічної психології та соціальної роботи.

Результати дослідження *впроваджено в* освітній процес Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка під час лекційних і семінарських занять із психолого-педагогічних дисциплін та в авторському спецкурсі «Психологічні закономірності соціокультурної взаємодії поколінь» (акт упровадження № 1811 від 23.10.2020 р.); використано при викладанні навчальних курсів «Соціальна психологія», «Соціальна і політична психологія», «Конфліктологія», «Психологія спілкування» у процесі підготовки фахівців-психологів (акт упровадження № 2238 від 14.09.2020 р.) та навчальних курсів «Соціальна робота з сім'єю, дітьми та молоддю», «Теорія і практика соціальної роботи», «Соціальне конструювання здорової старості» для фахівців із соціальної роботи (акт упровадження № 2236 від 14.09.2020 р.) у Відкритому міжнародному університеті розвитку людини «Україна»; теоретико-методичні й освітньо-методичні напрацювання включено в робочі програми та курси лекцій з навчальних дисциплін «Соціальна психологія», «Вікова психологія» у Дрогобицькому державному педагогічному університеті ім. І. Франка (акт упровадження № 1513 від 16.10.2020 р.).

Апробація результатів дослідження. Головні положення дисертації висвітлювалися на міжнародних та всеукраїнських наукових і науково-практичних заходах, зокрема на *міжнародних конференціях в Україні*: «Психологія та педагогіка: історія розвитку, сучасний стан та перспективи досліджень» (16–17 вересня 2016 р., м. Одеса); «Сучасна система освіти і виховання: досвід минулого — погляд у майбутнє» (7–8 жовтня 2016 р., м. Київ); «Дослідження різних напрямків розвитку психології та педагогіки» (16–17 червня 2017 р., м. Одеса); «Людина, суспільство, політика: актуальні виклики сучасності» (23–24 лютого 2018 р., м. Одеса); «Сучасні наукові дослідження у психології та педагогіці — прогрес майбутнього» (17–18 травня 2019 р., м. Одеса); «Соціальна психологія сьогодні: здобутки і перспективи» (7–8 листопада 2019 р., м. Київ); «Десяті сіверянські соціально-психологічні читання» (29 листопада 2019 р., м. Чернігів); «Сучасні дослідження когнітивної психології»

(13–20 травня 2020 р., м. Острог); *міжнародних конференціях за кордоном*: «Модернізація освітньої системи: світові тенденції та національні особливості» (23 лютого 2018 р., м. Каунас, Литва); «Проблеми та перспективи соціально-економічного розвитку територій» (4–7 квітня 2018 р., м. Ополе, Польща); «Сучасні інноваційні та інформаційні технології у розвитку суспільства» (11–13 квітня 2018 р., м. Катовіце, Польща); *всеукраїнських науково-практичних конференціях та семінарах*: «Психолого-педагогічний супровід фахової підготовки та підвищення кваліфікації особистості в умовах трансформації освіти» (27 травня 2016 р., м. Київ); *Інтернет-конференцій*: «Проблеми політико-правового самовизначення особистості в умовах воєнного конфлікту» (27 листопада 2018 р., Інтернет-конференція); «Особистість у життєвих ситуаціях: світові тенденції й національні особливості» (22 травня 2020 р., м. Київ); «Дистанційні психологічні дослідження в умовах пандемії COVID-19 і карантину» (15 травня 2020 р., Інтернет-конференція); *круглих столів*: «Українська модель соціального діалогу в контексті європейської політики» (20 листопада 2016 р., м. Київ); «Історія в нас і ми в історії: психологія історичної пам'яті» (29 жовтня 2020 р., м. Київ).

Публікації. Основний зміст та результати дисертаційної роботи відображено в 44 публікаціях, серед яких 2 розділи в колективних монографіях, 11 статей у наукових фахових виданнях, включених до переліку, затвердженого МОН України, 11 статей у виданнях, включених до міжнародних наукометричних баз, 3 статті в Міжнародних наукових виданнях та 17 публікацій в інших наукових виданнях.

Структура та обсяг наукової роботи. Монографія складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, додатків, списку використаних джерел, що налічує 453 найменувань, із них 165 — іноземною мовою. Загальний обсяг монографії становить 539 сторінок, основний зміст викладено на 384 сторінках. Робота ілюстрована 20 таблицями, 14 рисунками та додатками.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ НАУКОВОГО ПІЗНАННЯ ФЕНОМЕНУ ПОКОЛІННОСТІ

Визначення теоретико-методологічних засад дослідження поколінь як соціально-психологічного феномену ґрунтується на вирізненні теоретичних напрямів аналізу характеристик поколінь та операціоналізації гіпотез, що взаємовиключають і взаємодоповнюють походження цього феномену в роботах науковців позитивістсько-натуралістичного, романтично-гуманітарного, культурно-історичного, структурно-функціонального підходів. У даному розділі висвітлюються якісні і кількісні параметри ідентифікації поколінь, що використовувалися протягом XVI–XXI ст.

1.1. Позитивістсько-натуралістичний підхід: об'єктивно-суб'єктивні детермінанти суспільного розвитку

Питання мінливості соціокультурної взаємодії поколінь споконвічно поставали на теренах наукової думки. Спроби експлікації сутності взаємодії поколінь через історично адекватні спектри пояснень значень міжвікових зв'язків розкривали неоднозначність відповідей і залежність алгоритмів «оптимальних» фігурацій від щабля суспільного розвитку, його варіативності. Різнострамовані наукові дослідження проблематики соціокультурної взаємодії виокремлювали комунікативні аспекти взаємозалежних інтерацій соціетального суспільства, можливості оптимізації системи відносин взаємовпливових і взаємозалежних поколінь. Але неоднозначність використання поняття «покоління», відсутність єдиного міждисциплінарного методологічного підходу розуміння цього соціально-психологічного феномену в соціокультурній площині актуалізували висвітлення евристичного конструювання змістовності поколінного

простору, пошуку його атрибутивних ознак у вітчизняних та зарубіжних підходах дослідження: об'єктивно-суб'єктивних детермінант суспільного розвитку поколінь, сутності духовно-символічної поколінної єдності, функціональності і ресурсності відносин, поколінного потенціалу соціальної еволюції.

У науковий методологічний дискурс поняття «покоління» увійшло з побутової мови, поступово набуваючи різноманіття значень і трактувань. Поколінням у повсякденній свідомості називали сучасників, які народилися приблизно в один час (реальне покоління), людей різного віку, які жили одночасно (умовне покоління — покоління батьків, дідів та ін.) [70]. Сучасне етимологічне трактування полісемантичного поняття «покоління» подає природні, суспільні відносини родової взаємодії. Від загальноарійського кореня *gan*, що означає «народжувати», походять латинське *gens*, грецьке *γενεά (genos)*, санскритське *ganas* як значення родових зв'язків, які в сучасних мовних групах (германських, романських, західнослов'янських) зберегли незмінним корінь *gén* у мовних презентаціях слова «покоління» — «*genera(-tio)*» [165]. У слов'янських (східнослов'янській та частково західнослов'янських) мовних групах інтегральне поняття «покоління» складається з префікса «по» (загальнослов'янське первинне значення — «за», «після») та кореня «коліно», яке своїм походженням заглиблюється в часи праслов'янського мовлення (*kolěno*), старослов'янського (*кольно*) і незмінним залишається в сучасних мовах: українське «коліно», білоруське «калена», російське «колєно», болгарське «коляно», словацьке «*koleno*», польське «*kolano*» тощо, які мають значення зростання, продовження роду. Отже, латинське «*generatio*» — «породження», слов'янське «коліно» — рід, походження — «покоління» — «народження, збільшення, зростання нащадків» із погляду біології задають загальне значення походження генерації від спільного пращура. Тоді як знайти однозначне трактування цього поняття в суспільних науках затруднено. Адже множинність і варіативність питання поколінної приналежності, вікових меж, ознак, пов'язаних із соціальними умовами, безперервністю народження, поколінною

самоідентифікацією, створюють необхідність міждисциплінарного дослідження множинних соціокультурних родових аспектів, які детермінують взаємодію в поколінних фігураціях.

Історично поколінність суспільних зв'язків у відносинах (культурних, соціальних, політичних тощо) з давніх-давен проявлялася в темпоральності свідомості людей різних вікових груп. Через переломлення родовим і суспільним вона відображалася в організації як примітивних гентильних культур, так і складного системного соціуму. Часовий відрізок дієвості покоління, як засіб виміру родових та історичних відносин, під впливом соціокультурних змін постійно модифікувався, віддзеркалював особливості еволюції людства. З одного боку, не маючи однозначного трактування в біблійних текстах, трактатах філософів минулого, циклічність *сімейного покоління* (як межа родового часу), *родова організація відносин* визначалась за соціальною стратифікацією членів малого суспільства (сім'ї, роду), за віковим розподілом (дітей, молоді, сімейних, людей похилого віку), терміном набуття юнацтвом фізичної і соціальної зрілості, за тривалістю життя старійшини сім'ї (роду) і до моменту смерті його старшого спадкоємця; за зміною вікових поколінних статусів як аналогія циклічності сезонів — «весна, літо, осінь, зима» (Піфагор) [40]. З іншого боку, сегментацією минулого поставала періодизація сімейних поколінь *як одиниця історична*, яка визначала континуум родового часу, термін набуття суспільного статусу, початок / завершення військової кар'єри (у Стародавньому Римі) або раціональний розподіл вікових когорт протягом століття — «300 поколінь становлять 10 000 років, вважаючи за три покоління в столітті» (Геродот) [40; 45; 207]. Трактування мислителями особливостей неоднорідності суспільства змінювались відповідно до культурної домінанти і соціально-політичної ідеології, що панували в зазначених часових межах, розшаровували суспільство за біологічними (родовими), суспільними (ідеологічними), когортними (як сучасників, однолітків) показниками. Соціальний контекст конструювання психологічної реальності поколінних суб'єктів, які пов'язані «не стільки хронологічною одночасністю існування

групи людей, скільки спільністю значущих для них соціальних переживань і діяльності», отриманих на етапах історичного оновлення, об'єднував шляхи індивідуального становлення, соціокультурні рамки часу та історичні події [149]. Часи соціально-політичних трансформацій змінювали темпоральність формування поколінних відмінностей. Інтенсивність соціальних впливів зсувала хронологію родових та історичних поколінь, що створювало розмаїття філософських підходів трактування змістовності часових конструкцій умовних груп у поколінному аналізі, унеможлиблювало питання універсалізації хронології становлення поколінь, ангажованих у культурі різних часів.

Формування методології аналізу соціокультурної взаємодії поколінь як систематичного цілеспрямованого процесу пошуку загальних закономірностей конструювання соціально-психологічного феномену отримало новий поштовх у період зміни системи відносин «Нового часу» XV–XVI ст. У світовій експансії європейської цивілізації до *сімейного* і *історичного* покоління в парадигму гуманістів епохи Відродження (Т. Гоббс, Т. Кампанелла, Н. Макіавеллі, Дж. Віко, пізніше Ж.-Ж. Руссо, А. де Сен-Сімон та ін.) увійшло нове поняття *соціального покоління*, подане в ракурсах *духовних* і *політичних*. Воно ставало відлунням політичних ідеологій, що панували в конкретні історичні періоди. І хоча порівняння мислителями світів стародавнього (грецького, римського), Середньовіччя і Відродження наштовхувалось на складнощі через брак можливостей об'єктивного аналізу, спроби конструювання моделей динаміки соціокультурного розвитку, роздуми про впливовість людської діяльності на еволюцію суспільства, про залежність розвитку держав від звичаїв, моралі і духовності, про світосприйняття людьми різного віку стали поштовхом продовження поколінних ідей (Полібія, Платона, Ібн Хальдуна та ін.) щодо циклічності розвитку (періодів «доблесті» і «падіння»), задали в *епoxy Просвітництва* вектори пошуку загальних закономірностей змін культури й історії: «Люди змінюються швидше, ніж часи ... зменшується сила і збільшується розум і розсудливість ... те,

що в молодості здається... добрим, у похилому віці здається поганим і нестерпним. ...Люди засуджують час» (Н. Макиавеллі) [153]. У працях філософів було закладено підвалини аналізу вікового становлення особистості, конструювання світу, його змін і трансформацій, впливовості соціально-історичних умов на світобачення поколінь і відмінностей сприйняття реалій відповідно до віку, соціального статусу і соціокультурних умов існування.

Інтерпретації міфів і мови як основи розуміння джерел історичного розвитку в працях просвітителів задали вектори досліджень генезису *соціального покоління*. Суспільна нерівність, обумовлена відмінностями транслювання мовних, релігійних, політичних, ідеологічних смислів, стимулювала переходи на наступні етапи історичного розвитку: від ірраціональних містичних страхів до релігійних уявлень, від хаосу безладного додержавного стану до впорядкованої суспільної системи, що виникає в результаті панування соціального покоління родової, державної монархії і зникає у вирії створених законів. Історія суспільного розвитку і занепаду, як відомо, потрапляла в коло відносин, де нації ведуть себе до загибелі «в рабстві законів, які створюють Народну Свободу», але «в Самотності рятують нащадків і знову відроджуються, як Фенікс», у майбутніх соціальних поколіннях (Дж. Віко) [38], поколіннях, які задають епохи *циклів історії*: дитинства, юнацтва, зрілості.

Продовжуючи пошуки Дж. Віко, Ж. Кондорсе запропонував циклічний розвиток людства у вигляді поступового проходження дев'яти епох становлення. I, за умови розумового прогресу, переходу людського роду на десятю стадію — освоєння соціального і природного світу — стадію досягнення щасливого стану. Адже формування світової історії відбувається в результаті розвитку людського розуму, досягнень у науках і мистецтвах; наuczанні майбутніх поколінь використанню продуктів діяльності пращурів, які були результатами праці єдиного покоління розуму; надбанні поколінних знань; формуванні етичних, моральних традицій [129]. Перспектива не окремого соціального покоління певної держави, а майбутнього роду людини залежала, на думку філософа, від трьох важливих положень —

знищення нерівності між націями, запобігання нерівноправному розшаруванню суспільств, досягнення дієвої досконалості людини (моральної, розумової, фізичної). А щастя людей ставало можливим за умов панування рівних можливостей забезпечення потреб, отримання освіти і свободи дій. Головне життєве завдання поколінь перед майбутніми, ще ненародженими нащадками, була визначена Ж. Кондорсе як збереження знань роду людського для створення щасливого майбутнього. Отже, за свідомого використання досвіду, здобутого протягом життів минулих поколінь, нащадки отримували можливості передбачувати явища майбутнього, адже закони регуляції подій всесвіту є «необхідні і постійні» [129].

Із циклічним трактуванням системи існування світу погоджувався і Д. Дідро та вважав, що соціальні покоління об'єднує світосприймання і форми волевиявлення щодо оптимального існування в історичних, часових, культурних загальноприйнятих параметрах: «Люди створені для життя в суспільстві», для розвитку і покращення природних здібностей і талантів, досягнення стану «справжнього і міцного щастя» у свідомо сконструйованій реальності буття [229]. Проте в аналізі механізмів зміни поколінь, життєтворення як продовження роду Д. Дідро в біологічному, політичному, державному контексті акцентував залежність реальності від ідеології держави, міри відповідальності правителів за долі громадян. Державне виховання моралі, дотримання звичаїв визначалося умовою забезпечення свободи і справедливості в суспільстві, збереження необхідного розшарування поколінних суб'єктів для виконання кожним обов'язків перед іншими. Мислитель бачив можливість досягнення в суспільстві порядку, спокою і справедливості в збереженні субординації, започаткованої від народження в громадянських відносинах. У поколінній взаємодії мали враховуватись не лише розум і майстерність спілкування, моральні, релігійні уявлення, які формуються під впливом досвіду, створюють людину, дають їй владу над природою, а й плинність часу, адже «доживши до повернення немочі — старості, ми стаємо майже такими ж залежними від інших, як у неро-

зумному дитинстві». Тому безпека роду людського і кожного соціального покоління, за Д. Дідро, залежала від збереження мудрості віків і взаємодопомоги: «Люди виростають з дітей. Тому треба берегти і охороняти дітей за допомогою особливої турботи про батьків, матерів» [229, с. 87–88].

У наступних філософських пошуках законів суспільного розвитку були здійснені спроби пояснити механізми взаємодії як основи ефективної діяльності (Н. Макіавеллі, Т. Кампанелла, А. де Сен-Сімон, Ж.-Ж. Руссо та ін.), визначити детермінанти соціальної природи світу (Т. Гоббс): людина є здатною творити власну історію, адже люди створюють історію людства; залишаючись біосоціальними істотами, пращери і нащадки вибудовують суспільно-договірні зв'язки, які в поступальному розвитку утворюють складно підпорядковану форму відносин — суспільство. У ньому покоління, як суб'єкти соціальної еволюції, стають елементами соціальної конструкції, формують фундаментальні постулати соціального світогляду, передають їх нащадкам як основи нормативів міжлюдської взаємодії; уміння щодо суспільного життя набувається в результаті здійснення контролю за свавіллям завдяки субординації у відносинах; перепонами пануванню державного розуму і доброзичливої взаємодії виступають егоїстичні потреби людей, продиктовані природою жорсткої конкуренції [49].

У працях Ш. Л. Монтеск'є проблема міжсуб'єктної протидії у взаєминах набула соціального характеру внутрішньої та зовнішньої боротьби між соціальними утвореннями — спільнотами, спільнотами. Для можливості формування судження щодо майбутнього, виокремлення каузального розуміння історії соціальних відносин Ш. Л. Монтеск'є обґрунтував необхідність аналізу історії минулого, виокремлення загальних першоджерел закономірностей міжпоколінних відносин, з яких утворюється історія народів — від окремих закономірностей до загальних, адже все взаємопов'язано і взаємозалежно, субординація і співпідпорядкування є рушійними механізмами історії. Виникнення непорозуміння і зіткнення між соціальними утвореннями пояснювалося втратою розуміння людьми усвідомлення

співзалежного соціального існування, у якому відбувається компенсація слабкостей сильними якостями опонентів, втратою омани рівності і виходу на позиції домінування права сили, здатної змінювати політичні і громадянські закони існування, форми свободи і незалежності, визначені новоствореними законами [164]. Але нові ідеали суспільного життя — свободи і рівності, права і конвенційності — у працях Ж.-Ж. Руссо ставали проблемами не тільки розумового, а й емоційного становлення молоді. На його думку, юне покоління під впливом соціальної нерівності, емоційних переживань, суспільних упереджень поетапно (з 2 до 12; з 12 до 15; з 15 до 20; з 20 до 25 років) змінює моделі поведінки, поступово, у становленні, «народжує» соціальне обличчя, відмінне від попереднього [206].

Отже, у працях ідеологів Просвітництва засадами прогресу соціальних елементів і сутності конструювання особистості постають, по-перше, людський *розум* (Ж. Кондорсе, Ш. де Монтеск'є, Д. Дідро, Вольтер, Ж.-Ж. Руссо та ін.), який визначає життя суспільства, набувається у відносинах і підпорядковується законам природи та суспільної взаємодії. По-друге, *соціальність*, яку обумовлюють мотиви моральних і фізичних дій (Б. Мандевіль), *ідеї* людей як асоціації, що пояснюють причинно-наслідкові зв'язки діяльності (Д. Юм), і *відчуття* як першоджерела моралі, що зв'язують суспільство (А. Сміт). По-третє, визначення *умов* організації *розумового* розвитку, виховання молоді (Ж. Кондорсе); пошуки виокремлення *причин* суспільної нерівності (Дж. Віко); доведення *відповідальності* держави за долі спільнот (Д. Дідро). Усе це й стало загальними основами аналізу родових, історичних, соціальних взаємодій, заклало конструкти *позитивістсько-натуралістичного напрямку дослідження поколінь*.

У перших постулатах *позитивізму*, у спробах теоретичного аналізу «покоління» поза родовим контекстом О. Конт убачав мету наукового дослідження в конструюванні пошукових фокусів не причинності соціальних явищ, а визначення і формулювання законів загального існування світу в пошуках відповідей на питання не «чому?», а «як?». У спробах системати-

зації передбачення майбутнього філософ запропонував усезагальний закон обов'язкового підпорядкування вищої матерії нижчій: «вищий може панувати над нижчим, лише підкоряючись останньому». Адже створення і розвиток суспільства вибудовується під впливами системи загальних поглядів, сформованої і збереженої силами суспільного руху, що оновлюються «при переході від одного покоління до іншого». Поколінню Прабатьків повинні підкорюватись до певного часу Батьки, їм так само Діти. Досягаючи стану немочі (на думку філософа, у шістдесят два роки), Прабатьки мали передавати володарювання Батькам і поступово переходити в стан умовного «підкорення», але в пошані зберігати статус хранителів традицій і культури: «Родину пов'язують в одне ціле любов, прихильність; державу — матеріальна мета, діяльність; людство — розумове життя» [284]. Виходить, що боротьба і протистояння попередніх поколінь у збереженні традицій минулого і пошуковій активності молодості перебувала, на думку філософа, у межах природного колообігу змін часу підкорення і володарювання (панування) як сімейного, так і суспільного. О. Конт описував сім'ю як модель соціуму, що віддзеркалює періодизацію життя і смерті, розвитку і занепаду в зміні власних позицій і статусів, де демографічні дані тривалості життя поколінь означувались показниками процесу соціального оновлення, прогресивного руху і стимулу суспільної еволюції. Адже, на думку мислителя, продовження тривалості життя і прогресуюче ущільнення населення уповільнювало процес культурного оновлення, соціального еволюціонування, а зниження термінів життя поколінь, навпаки, прискорювало еволюційний рух. Але природність занадто короткого життя покоління ставала на заваді формування культурних традицій, які пов'язували минуле і майбутнє, і затримувала загальний прогрес. У роботах О. Конта вперше в методології позитивізму прозвучала природність послідовності змін поколінь, обумовлених взаємовпливом обмеженості тривалості життя людини й еволюції соціальних явищ: феномен агломерацій, послідовності поколінь, збільшення демографічної кількості населення, як явище поступової

духовної еволюції, розвитку суспільства через передачу досвіду, надання освіти іншим протягом обмеженого поколінняного терміну — часу віку зрілості [130; 284].

Ідеї О. Конта розвинув Дж. С. Мілль, визначивши засадами суспільної еволюції зміну правил соціальної поведінки через зміни законів і поглядів, — «немає двох поколінь, та й двох народів, де б погляди на правила збігалися, і рішення одних не вражали інших» [159, с. 21]. Істина одного покоління, на його думку, ставала абсурдом для нащадків, які і самі не усвідомлюють можливості оскарження поглядів і правил їхнього життя майбутніми поколіннями: адже в різні епохи є погляди, що переважають, та наступний час їх відкидає, обґрунтовує помилковість в опрацюванні досвіду, у свободі створення нового шляху, вільного від обов'язкового наслідування незмінних правил і традицій. Соціальна еволюція була подана мислителем як така, що диктує принципи управління поколіннями, родовими, політичними відносинами, де особистість має право вибору життєвого шляху і правил поведінки, і лише самозахист обмежує свободу дій поколінь, керує мірою зовнішніх впливів на безпеку колективного або індивідуального. Отже, Д. С. Мілль визначав самозахист поведінковим каркасом, а особистісну відповідальність за прийняті рішення — основою соціальних відносин: піклування про Дітей і Прабатьків, самоконтроль і саморегулювання [159, с. 21–26].

На відміну від О. Конта, який у науковому пошуку фіксував увагу на історичних узагальненнях, А. О. Курно порушив питання індивідуального, випадковості, цінності несистематизованості буття [325]. Філософ сфокусував роздуми на розкритті поняття випадку, який вирішує хід історії. На його погляд, випадковість і ймовірність на цивілізаційному шляху були обов'язковими і необхідними елементами законів суспільного розвитку, а перебіг життя визначав урахування ймовірних можливостей, які стають історичними даностями. Отже, узагальнення суспільного (як у поглядах О. Конта) знецінювалося випадковими подіями, де розвиток покоління як явища ставав залежним від розвитку індивідуального. Життя

покоління набувало форми сукупностей непов'язаних випадків, підпорядкованих жорстким правилам загальної «гри», де один рух є наслідком попередніх. Так, на думку А. О. Курно, буття нагадувало партію в шахи, де кожен наступний рух — хід партнера — залежав від попередніх ходів супротивника, а історичний процес переплетення поколінь був зчепленням випадків, неперервним і закономірним. У роботі «Роздуми про розвиток подій у наші часи» поняття «покоління» поставало умовністю, адже, як вважав А. О. Курно, у житті людини одночасно існувало безліч поколінь, переплетених і взаємодіючих, що й створювало хід історії, поступово і безперервно [325]. Але протягом одного століття, завдовжки в три покоління, передані досвіди та ідеї закріплювались і ставали характеристикою часу, проте поступово зникали, коли йшли з життя покоління, які їх утворювали. Тому саме думки, дії, «дух» у мінливому, «випадковому» світі поколінь були визначені головними об'єктами наукових пошуків.

Поряд із дослідженнями А. О. Курно теорію вірогідності використав у спробах пояснення поколінних явищ, їхньої неповторності і специфічності А. Кетле. Розроблені ним основні методологічні принципи соціальної статистики дали підстави розглядати тенденції суспільного поколінного життя в ракурсі випадкових закономірностей, їхньої повторюваності і циклічності, відповідно до чого вчений обґрунтував доцільність і реальність застосування математичних кількісних методів у дослідженнях поколінного життя. В аналогіях між фізичними фактами і соціальними показниками А. Кетле визначав взаємопов'язаність фізичних і соціальних закономірностей впливів зовнішніх умов, часу, суспільних явищ. Використовуючи статистичний підхід, він розробив концепцію «середньої людини», де окремих індивід являє собою соціальну спільність, є носієм поколінних характеристик, якостей [124]. Означений імпульс дослідженням поколінності надало відкриття розрахунку «траєкторії» руху населення, статистичних суспільних закономірностей життєдіяльності великих соціальних груп і окремих індивідів [69].

Запропонований А. Кетле статистичний спосіб аналізу поколінності викликав протидію в наукових колах, яку очолив німецький статистик і демограф Г. Рюмелін. Він вважав, що хоча чисельний метод є значущим і необхідним інструментом соціальної статистики, але був таким лише тому, що за його допомогою ставало можливим опрацювання мінливих явищ, якими також виступали покоління, явищ агрегованих, проявлених у фактах відображення нестабільних групових ознак. З ідеалістичних позицій Г. Рюмелін припустив, що визначені емпіричні закономірності не охоплюють усе різноманіття ознак законів розвитку людини, адже основи соціальної біології не мають універсальної інтерпретації, належать до містичного, вищого порядку. Соціальні і культурні поколінні відмінності пояснювалися взаємопроникненням традиційних і оновлених елементів буття в неповторних, нециклічних шляхах суспільного розвитку. У запропонованій статистичній концепції поколінь (статистика тут виступала не як наука про статистичні дані, а як наука про народонаселення) було подано середнє значення поколінної межі між батьками і дітьми (близько 30 років). Водночас на довжину поколінь впливали значення вікової різниці не тільки батьків і дітей, а й чоловіків і жінок, географічного ареалу досліджуваної поколінної спільності, історичних умов. Так, вважалось, що протягом одного століття змінюються три покоління чоловіків і чотири жінок, адже, згідно з результатами Г. Рюмеліна, відстань між поколіннями по чоловічій лінії довша, ніж по жіночій, а періоди генерацій, характерні для Німеччини (у 1875 р. склали 36,5 років), відрізняються від генерацій Франції (34,5 років) [187; 317; 426]. Отримані наукові результати стали поштовхом дослідження демографічних, культурних, генеалогічних аспектів поколінності.

У перших монографіях, присвячених поколінній проблематиці, швидко індустріалізацію Західної Європи в XVIII–XIX століттях, соціальну класову градацію і зміни поколінних експектацій спробували описати Дж. Дромель і Дж. Феррарі, які ефекти перспектив соціальної реалізації поколінь пояснювали особли-

востями життєвих умов і структурами сімей пращурів [342]. Згідно з описаним «законом поколінь» домінування покоління сімейного і політичного мало обмежений термін: культурні ідеали тих, що передують, змінювались ідеалами тих, хто наступає по завершенню своєї соціально-політичної освіти; засоби діяльності набували трансформації, а результати відрізнялись від попередніх. Покоління послідовні періоди дівості й ослаблення Д. Дромель і Д. Феррарі презентували у вигляді еволюційного ланцюга тридцятирічних (шістнадцятирічних) біологічних циклів проходження-проживання хронології покоління історії, обґрунтували існування циклічності історичних поколінь, об'єднаних загальними життєвими уявленнями і цілями, існування «універсальних» поколінних явищ, характерних для конкретних історичних періодів. Дослідники спроектували арифметичний міст пульсової норми, який зв'язував біологічно-генеалогічний ритм кожного індивідуума з історією його соціуму — «pulse-rate hypothesis», визначили послідовність поколінного руху головним механізмом еволюційних змін, еволюційних подій, що стало в майбутньому підґрунтям конструювання гіпотез циклічності поколінь у ХХ ст. [384].

Передумовами формування майбутніх теорій поколінь стали ідеї Г. Спенсера про відповідність соціальним процесам еволюційних процесів живої природи (неорганічного, органічного, надорганічного), принципів боротьби і відбору, розвитку різноманіття біологічних і суспільних форм від простих до складних [226]. Спроби систематизації відносин поколінь Г. Спенсер вибудовував на апріорних передумовах пізнання форм суспільного мислення, розвинутого в процесах пристосування до навколишніх вимог у процесі еволюції. За ними, відповідно до сформульованого «закону ритмічності руху», природна людська взаємодія з навколишнім середовищем приводила, на думку Г. Спенсера, до виникнення «продуктів досвіду незліченних поколінь, а не продукту досвіду одиничного індивіда, як інтуїтивних, апріорних вірувань» [226, с. 471]. Де нащадки — носії свідомості, позбавлені, завдяки зусиллям предків, потреби пристосовуватися до природи, — безумовно сприймали форми

життєдіяльності як аксіоматику існування [186, с. 28]. Така поколінна еволюція була подана як загальний процес, виконувала інтегруючу роль у формуванні поколінної сутності. Протягом еволюції розрізнені елементи з невизначеного стану переходили до зв'язаної однорідності без порушення рівноваги системи буття (циклічності розвитку і занепаду, творіння і руйнування). За законом еволюції здійснювався аналіз усіх її складових (серед яких було виокремлено соціальну еволюцію як процес накопичення обсягу, зв'язків, різноманіття і визначеності), ставало можливим дослідження соціальних явищ — еволюції сім'ї (мікрорівень), соціальної взаємозалежності в суспільстві (макрорівень) і відносин між суспільствами (мегарівень). Отже, поколінна еволюція як частка соціальної була подана як трансформація форм (від роздільних до зв'язаних), що супроводжується розсіюванням руху та інтеграцією поколінності як окремих представників, так і історичної сукупності. Аналіз покоління Г. Спенсер, уперше в середовищі позитивістів, диференціював із позицій індивідуальних — особистісних і загальних — як великих соціальних груп. Він порушив проблематику формування моделей відносин відповідно до соціально-історичних умов: внутрішньосімейних відносин, які вже не обмежувались родинними зв'язками, а уявлялись проекцією зв'язків і відносин держави — Батьківщини з її територіальними сусідами, вибудовуванням зразків коопераційних і субординаційних конструкцій. Отже, міжпоколінні відносини було означено як еволюційно запрограмовані, опосередковані історичним розвитком суспільства, а дезінтеграційні міжпоколінні процеси, услід за Генрі Меном, пояснювалися еволюційною зміною соціальних конструктів, де «одиницею стародавнього суспільства ставала сім'я», а одиницею «сучасного суспільства був індивід» [226].

Франсуа Ментре (François Mentré) під впливом праць А. О. Курно, Г. Спенсера перевіряв концепції покоління Д. Дромеля, Д. Феррарі. У пошуках історичних antecedentів, стимулів у роботі «Les generations sociales» («Соціальні покоління») філософ диференціював поняття сімейного (генеалогічного) і соціального покоління, виокремив нові аспекти теорії поко-

лінь, а саме: (1) склад покоління подав як групу людей з різних сімей, близьких ментально; (2) зв'язав покоління схожими бажаннями і уявленнями про добро і зло; (3) тривалість покоління (близько 30 років) обмежив реальною дійсністю (соціальними умовами), а не біологічними факторами; (4) час ефективності покоління зв'язав із довжиною часу історичної дії в державних масштабах; (5) функціонал соціального покоління і покоління сімейного (загальні настановлення, настрої, активна соціальна позиція) визначив як такий, що змінюється залежно від історичних подій. Ф. Ментре вперше визначив загальною основою будь-якої теорії покоління *психологічні і національно-етнічні фактори*, за якими розрізняв покоління, розкривав суть психологічної поколінної реальності індивідуального/агрегованого життя. На думку Ф. Ментре, психологічні фактори поколінної реальності були біологічно обґрунтованими, визначали переконання і бажання, світорозуміння і світосприйняття, а ідеї генерації, поколінності окреслювались як *історія* реалізації національної сутності — ядра, яке проживала група людей в ідеологічному континуумі. Здійснена робота Ф. Ментре стала завершальним кроком позитивістсько-натуралістичного підходу початку ХХ ст. [396; 403].

Отже, проаналізована різноманітність трактувань соціокультурних основ поколінь і законів історичного розвитку як побічного продукту виокремила ідеї щодо походження поколінь, характеристик їхнього розвитку, механізмів впливу біологічних та історичних факторів на покоління. Означені інтенції пізнання феномену психології поколінь науковцями позитивістсько-натуралістичного підходу були презентовані основними питаннями: «Що є первинним — біологічно обумовлений хід подій (переплетені ланцюги народження, становлення, смерті) чи цивілізаційно обґрунтовані регулярні інтервали розвитку і занепаду суспільств, пов'язані із зовнішніми небіологічними, непсихологічними факторами?», «Чи є покоління історичною епохою, чи історична епоха визначає характеристики поколінності?», «Чи є правильним і достовірним чисельний розрахунок поколінь протягом віків, чи умовна послідовна

зміна поколінь підпорядковується не хронологічним, а соціально-історичним планам?».

Згідно з позиціями позитивістів, у формулюванні поколінного явища — походження поколінь сім'я і, відповідно, досімейні покоління уявлялися як зменшена *модель соціуму* з необхідними формотворчими компонентами — періодами зародження, становлення, руйнування, занепаду (смерті), рольовим розшаруванням і соціальними статусами — позиціями, у яких відображалась система ієрархій у просторі і часі (О. Конт), з поведінковим загальноприйнятим каркасом — моделлю — образом, мірою відповідальності, що окреслювала конструкт соціальних відносин (С. Мілль), імовірними можливостями, неперервним і закономірним зчепленням випадків (А. О. Курно). Узагалі *тенденція пошуку закономірностей* у дослідженні походження феномену була активізована зв'язуванням імовірних можливостей з історичними даностями, поколінною «умовністю» і поколінною «реальністю», історичним одночасним існуванням безлічі поколінь (як когорт) і дієвим переплетенням реальних поколінних груп, що створюють хід історії. Така тенденція започаткувала необхідність конкретизації автентичних поколінних характеристик і якостей, властивих як соціальній поколінній спільності загалом, так і «середній людині» — представнику конкретного покоління (А. Кетле). Вона стала поштовхом диференціації агрегованого поколінного явища з реальними, але нестабільними груповими ознаками (Г. Рюмелін), характеристиками індивідуальних — особистісних мінігруп представників поколінь (Г. Спенсер), спробами виокремлення конкретних об'єднуючих покоління життєвих уявлень і загальних цілей. Питання знаходження складу покоління за ментальними особливостями, сформованими протягом певного періоду історичного часу, були пов'язані з пошуками критеріїв поколінної ідентифікації. Були визначені *психологічні і національно-етнічні фактори*, що виконували функцію об'єднання, розрізнення (від інших поколінь), розгортання реальності буття; обґрунтовували загальнопоколінні спрямування, переконання, бажання (Ф. Ментре).

Відповідно до *ідей пошуку пояснень шляхів еволюції / розвитку* поколінного феномену увага акцентувалася на розвитку суспільства, що вибудовується за конструкціями загальних ідеологій у нашаруванні міжпоколінних взаємодій (О. Конт). Засадами *еволюційного розвитку* соціальних систем — поколінь були визначені:

– зміни моделей загальноприйнятої (у певний історичний час) поведінки кардинальним переглядом суспільної нормотворчої системи і принципів управління поколінними групами (С. Мілль);

– створення умов для розвитку «індивідуального», презентації думок, дій, рухів еволюції, надання перспектив соціальної реалізації (А. О. Курно, Д. Дромель і Д. Феррарі);

– зміни *процесів буття* в нециклічних шляхах суспільного розвитку, що визначали соціальні і культурні поколінні відмінності й ідеали (Г. Рюмелін, Д. Дромель і Д. Феррарі);

– *особливості* природної людської взаємодії з довкіллям, що призводила до виникнення «продуктів досвіду послідовних поколінь» (Г. Спенсер).

Отже, поколінна еволюція означувалася часткою соціальної еволюції, у процесі якої змінювалися форми міжпоколінних відносин (опосередкованих історичним розвитком суспільства), здійснювалася інтеграція поколінності на індивідуальному і загальноісторичному рівнях.

Відповідно до проявів біологічних та історичних *характеристик* поколінності акцентувалася увага на зіткненнях традиційного та історично оновленого буття в сімейних і суспільних рольових позиціях (О. Конт); моделі відносин поколінь визначалися як залежні від соціально-історичних умов (Г. Спенсер), а поколінна функціональність уявлялася часом, опосередкованим *реальною дійсністю* (соціальними умовами) (Ф. Менре). Згідно з демографічними показниками термін функціональності поколінь було проаналізовано в природному контексті зміни поколінь за критеріями часу життя і еволюції соціальних явищ. За ними протягом століття минало життя трьох поколінь, водночас середнє значення поколінної межі між батьками

і дітьми становило близько 30 років (О. Конт, А. О. Курно, Г. Рюмелін, Д. Дромель і Д. Феррарі, Ф. Менре).

Отже, наукові позиції вчених позитивістсько-натуралістичного підходу в дослідженні різноманітних соціальних явищ здійснювались у контексті єдиних *постулатів*: суспільство має природну основу, є продуктом природи, на нього поширюються її закономірності; було наголошено, що суспільство за цими закономірностями вибудовується під впливами природної міжпоколінної субординації за віком, зрілістю, досвідом (О. Конт), завдяки поколінному накопиченню обсягу знань, соціальних зв'язків, різноманіттю проявів і визначеності (Г. Спенсер), що передаються від предків нащадкам. Виокремлені позиції поколінного аналізу підвели позитивістів до потреби визначення детермінант як *законів, закономірностей, умов* суспільного розвитку. А власне ідею О. Конта про визначення і формулювання загальних законів існування світу розвинули його послідовники. Так, усезагальний *закон підпорядкування* вищої матерії нижчій підштовхнув Дж. С. Мілля до формулювання *законів соціальної поведінки*, які були означені як засади суспільної еволюції, та *законів суспільного розвитку — випадковості та ймовірності*. Далі А. О. Курно сформулював *закон історичного розвитку* — процесу переплетення поколінь, який являв собою, на його думку, зчеплення випадків. За «*законом поколінь*» Д. Дромель і Дж. Феррарі поколінне домінування визначили як тимчасовий процес, зміну поколінних ідеалів — залежно від досвіду і навченості, а форми діяльності — від соціально-історичних умов. *Закон ритмічності руху* Г. Спенсера зв'язав поколінну взаємодію в певному середовищі з продуктами досвіду послідовних поколінь, а *закон еволюції* виокремив взаємовпливовість складових еволюції та соціальних явищ. У пошуках постійно повторюваних взаємозв'язків поколінних реалій А. Кетле подав поколінне життя як потік циклічних закономірностей і визначив *час, суспільні явища факторами*, що опосередковують форму буття. Надалі до умов конструювання поколінь були віднесені соціально історичні контексти, які впливали на тривалість життєдіяльності поко-

лінь (Г. Рюмелін); життєві умови і структура сімей пращурів (Д. Дромель і Дж. Феррарі); соціально-історичні і внутрішньо-сімейні відносини (Г. Спенсер); реальна дійсність (Ф. Ментре).

Подальша конкретизація виокремлених факторів, які обумовлюють існування феномену поколінності, здійснювалася відповідно до розмежування детермінуючих показників за вольовим критерієм. Так, поколінні зміни, які відбувались незалежно від волі окремих людей, визначалися як *об'єктивні детермінації*, а в разі впливу на перебіг поколінних процесів вольових зусиль конкретних представників поколінь — як *суб'єктивні*. Автори позитивістсько-натуралістичного підходу XVIII–XX ст. як *суб'єктивні детермінанти* поколінних змін виділили:

– *еволюційні*, за якими соціальна еволюція опосередковувала перебіг поколінних, родових, політичних відносин; сприйняття реалій поколіннями залежало від віку, соціального статусу і соціокультурних умов існування; досвід минулих поколінь ставав механізмом регуляції майбутнього;

– *історичні детермінанти*, які вибудовували соціально-історичні умови існування і формування світобачення поколінь; утворювали умовно «єдиний» розумовий розвиток поколінь і його вплив на визначення шляху історичного розвитку, поколінної культурно-традиційної субординації і співвідпорядкування;

– *нормотворчі детермінанти*: вплив суспільної еволюції, політичних ідеологій, ідеології держави, елементів соціальної системи, взаємодопомоги і збереження мудрості пращурів на зміни правил поколінної поведінки.

Об'єктивними детермінантами були визначені:

– *демографічні* (дані тривалості життя поколінь як показників процесу соціального оновлення, суспільної еволюції; природності послідовності змін поколінь, обумовленої взаємовпливом обмеженості життєвого часу людини);

– *ймовірнісні детермінанти* (поколінність є випадковою, несистематизованою формою буття, і тому випадок вирішує хід історії покоління; отже, суспільне поколінне життя стає сукупністю випадкових закономірностей, їхньої повторюваності і циклічності);

– *соціальні* детермінанти (значення вікової різниці батьків і дітей, чоловіків і жінок, географічного ареалу, історичних умов, що впливають на біологічні особливості довжини поколінь; зв'язаності соціально-історичного періоду з процесами формування ментальності покоління).

1.2. Романтично-гуманітарний підхід: сутність духовно-символічної поколінної єдності

У XIX–XX ст. ідея визначення сутності духовно-символічної поколінної єдності окреслила шлях наукового пошуку відповідей на питання про особливості становлення окремої людини і вікових груп, формування загального історичного поколінного досвіду в стратегічному соціальному розвитку суспільства. Зародження і розвиток ідеалістичної інтерпретації історіографами, філософами поняття покоління, генеалогічної періодизації і розуміння принципів об'єднання вперше було висвітлено у творчості німецького історика Leopold von Ranke (Леопольда фон Ранке) та його послідовника Ottokar Lorenz (Оттокара Лоренца), які в розробленій доктрині розгорнули аналіз поколінних ланцюгів, зв'язків і розмежування в постійно змінюваних сценаріях історії, сформулювали постулати поколінної концепції:

- у міжпоколінних відносинах існують обов'язкові елементи — каталізатори еволюційного світового розвитку з різноспрямованими функціями — (1) об'єднання та (2) антагонізму;
- обмежений історичний період у певному віці покоління (1) презентують схожі моделі поведінки, духовні рухи; (2) керують прецедентами минулих поколінь (що дає привілеї нащадкам);
- покоління не існують поза соціальними зв'язками, без соціуму не мають історичного значення;
- покоління в цінності і привілеях рівні перед вищими силами;
- кожна поколінна епоха є необхідною і виправданою в історичному плані;
- у період становлення покоління формують ідеї і впроваджують їх у соціальне життя;

– кожне покоління має певну велич, значущу в контексті його часу, і в моральній величі між поколіннями не має переважальної потужності;

– коли покоління стають здатними бути суб'єктами історії, вони вже мають моральне самовиправдання і велич, вони підпорядковують собі покоління пращурів (для яких цей час є періодом завершення і спустошення змістовності життєвих історій). Водночас *моральна велич* поколінь віддзеркалюється в *ідеях*, що як голос звучать все життя акторів, залишаючи сліди в історії [403; 419; 420].

L. v. Ranke наголосив, що життя зв'язує покоління в часових просторах не відокремлених, а взаємозалежних, актуалізує усвідомлення того, як жили і мислили пращури у своїх епохах; пов'язав світову історію з концепцією поколінь, бо, на його думку, епоха утворювала напрям розвитку, реалізовувалася у продуктах діяльності, мала наслідки в лінійно некерованому русі розвитку духу людства.

Сутність поколінності L. v. Ranke знайшла продовження в працях його учня O. Lorenz (O. Лоренца). Він писав про події, умови, що впливають на становлення поколінності, необхідність вивчення історії людей — їхнього реального життя, соціальної ідеології. Але найбільшу значущість надавав аналізу спадковості та генеалогії в історії поколінь як фундаментальним основам. Завдяки генеалогії, на думку O. Lorenz, вибудовувався конструкт історії і соціальних інститутів, а узагальнення окремих генеалогічних ліній давало можливість сформулювати *доктрину поколінь*: лінійного функціонування трьох поколінь протягом ста років і їхнього поступового оформлення у вікову *одиночку духовної історії людства*. Зважаючи на те, що за біологічною сутністю поколінні лінії значно відрізняються, *першим* обов'язковим кроком досліджень O. Lorenz вважав означення родоначальника сім'ї, клану; *другим* — виокремлення родовідної лінії від загального предка. У контексті *гіпотези імпульсу «pulse-rate hypothesis»* поняття покоління-генерації O. Lorenz інтерпретував на основі закономірностей біологічних інтервалів поколінь, пов'язаних з історичними

процесами, об'єднував осіб за генеалогічними показниками, за віковим критерієм, але не конкретизував часову функціональність. Саме тому залишилися відкритими питання: час життя генерації протягом століття дорівнює близько 30–33 років, чи третини століття, чи періоду, який під впливом історичних факторів може змінювати довжину генеалогічних генерацій, генеалогію родин [403].

Продовжуючи роботи F. Mentré, L. v. Ranke, O. Lorenz у ракурсі аналізу людського життя, систематизації його континууму, W. Dilthey порушив питання проявів історичності на індивідуальному (людських феноменів мови, релігії, законотворення) і соціальному (загальнопоколінної свідомості) рівнях. Він спробував за допомогою нового, авторського герменевтичного методу, де головним поняттям був «вислів», трактувати реальності індивідів, груп, поколінь, суспільств через аналіз внутрішніх станів у контексті зовнішніх умов і явищ. У галузі історичного знання він використав ідею герменевтичного кола для осягнення значення взаємозв'язків і взаємовпливів, «умовно» непов'язаних суспільних подій у поліфонії історичних ситуацій (це в майбутньому стало елементом методу поколінь José Ortega-y-Gasset (Хосе Ортега-і-Ґассета)) [172; 360]. В аналізі співвідношення понять «віку» і «епохи» W. Dilthey пов'язав індивідуальні контексти із структурним цілим історичного світу («Einzelzusammenhänge zu einem strukturellen Ganzen verbinden») та хронологією подій, адже взаємозв'язок життя покоління, надбання життєвого досвіду, ментальних особливостей, на його думку, утримувало індивідуума в певному ціннісному колі, де можливі міжпоколінні опозиції виникають саме на ґрунті різного віку й часу становлення і життєдіяльності. Тому зв'язок, що існує між формою суспільного поколінного життя і життєвим досвідом, в оптимальному результаті міжпоколінних відносин було зведено до можливостей усвідомлення сенсу життя і значення світу [335].

Для визначення поколінних показників W. Dilthey спробував дослідити природний шлях міжпоколінного ділення, основи внутрішніх імпульсів, закладених природою людського

існування. Він сформулював дві групи умов-факторів, що впливають на інтелектуальну культуру покоління: *умови історичного часу*, коли покоління перебуває в стадії активного формування, оволодіння духовною спадщиною, спрямування на усвідомлення інформації-досвіду минулого; та *умови нескінченної різноманітності середовища*, суспільних відносин — державних і соціальних, обмежень нащадків попередніми поколіннями і конструювання можливостей подальшого прогресу.

В аналізі джерел гомогенності інтелектуальних літературних традицій W. Dilthey сфокусував увагу на виокремленні десятиліть, у яких формується свідомість представників певного часу. Згрупував хронологічно видатних особистостей епохи романтизму, народжених у XVI ст., які значно вплинули на культуру і духовну історію Німеччини (August Wilhelm von Schlegel, Georg Wilhelm Friedrich Hegel, Friedrich Schlegel, Wilhelm Heinrich Wackenroder та ін.). Здійснив аналіз гетерогенності умов їхнього становлення через об'єднання в покоління групи народжених на початку (Gotthold Ephraim Lessing та ін.), у середині (Johann Wolfgang von Goethe та ін.), другій половині століття (Friedrich von Gentz, Georg Wilhelm Friedrich Hegel та ін.), для чого використав метафору хвилі для пояснення появи нових поколінь.

У виокремленні курсу духовних рухів за хронологічним виміром психічного часу, віку і людського життя W. Dilthey трактував *покоління*: (1) як тимчасовий простір, який вимірює людське життя (час від народження до вікової межі близько 30-ти років); (2) індивідів — сучасників, дитинство, юність яких проходять в єдиному історичному періоді, з єдиним історичним досвідом, соціальними відносинами, соціальними впливами [66].

Як пише J. Mariás, щодо *першої позиції* W. Dilthey залишався вірним генеалогічній інтерпретації поняття покоління, і означені ним тридцятирічні інтервали домінування не завжди відповідали проаналізованим поколінним групам, що біологічно є соціально-історичним поколінням.

Друга позиція щодо часопростору формування загальних ідей, збережених, оформлених і не витіснених наступними

життєвими враженнями, також викликала в J. Marías сумніви, тому що розгортання ідеї поколінь W. Dilthey описував у річищі міжособистісного спілкування, а не поколінної структурності суспільства. За його трактуванням, *окремі особистості* з генеалогічних поколінь не відповідали історичному поколінню, не переживали спільні значущі глобальні історичні події, не були складовою структури суспільства, не були продуктом життєдіяльності колективним чи груповим, але презентували життєвий шлях письменників, поетів, філософів, художників, приклади життєтворчості груп, об'єднаних загальною діяльністю [203].

Отже, з одного боку, XIX і на початку XX століть універсальної, цілісної теорії поколінь не існувало, але наукові пошуки, не поєднані, а найімовірніше різноспрямовані, створювали платформу конструювання підходів дослідження феномену. Так, твердження щодо системності духовного і культурного поколінного життя та існування принципів формування поколінних уявлень, цінностей, норм стали потужним проривом у вирішенні питань впливовості людини, групи, спільності на соціальні процеси. Таке *поєднання духовних* основ з національно-етнічною сутністю та соціокультурними суспільними відносинами, акцентування духовно-символічних впливів на індивідуальне і залежність групового від історичного були презентовані José Ortega-y-Gasset у *методі поколінь* як елементи самостійної теорії. Адже антропологізм і історизм J. Ortega викристалізувався з антропофілософських уявлень і інтерпретаційних конструкцій понять часу, історії, життя, духу епохи, життєдіяльності тощо (W. Dilthey).

Так *життєва реальність*, за W. Dilthey, описана з ракурсу людської історико-соціальної *зовнішньої реальності* — *menschlich-geschichtlich-gesellschaftliche äußere Wirklichkeit*, знаходила відображення в поколінному історизмі, що утворювався з параметрів колективної, групової єдності в безперервному процесі підлаштування (до вимог пращурів), адаптування (до умов сучасного), і реконструкції («своєї» епохи як унікальної і неповторної, яка не «передуює наступній», а є єдиною «оптимальною...») [337].

У роботах Ж. Ортега *життєва реальність*, навпаки, розглядалася з позиції *внутрішньої реальності*. На його думку, «реальність життя полягала не в тому, чим вона здається спостерігачеві ззовні. Навпаки, вона відкривалася лише тому, хто бачив її зсередини». Інакше кажучи, первинним завданням дослідника означувалася не оцінка реальності поколіннєвого життя за принципами стороннього спостерігача, а оцінка світу зсередини, того, що було сконструйовано людиною — представником покоління. Цікаво, що Ж. Ортега вважав, що *душа і тіло людини є психофізіологічним суб'єктом*, який у трансформаціях світотворення може не змінюватись, водночас *людина, частка покоління, є життям*. І якщо «реальність життя... відкрита лише тому, хто бачить її зсередини», то пізнання людини і, відповідно, покоління є можливим лише через пізнання її / його незмінної духовної суті [172]!

Зовнішня реальність, за W. Dilthey, з іншого боку, поширювалась на духовну життєвість, пояснювала причинність індивідуальних і життєвих відчуттів, а вибудовування духовного світу й історичного знання ставило наголос і на залежності від особливостей історичного процесу, у якому вибудовується духовний світ поколінь. Ці зв'язки і взаємовпливовість елементів духовної субстанції, що є поясненням суті *духовної структурності*, й опосередковували для W. Dilthey *розвиток знань історії світу* [337].

На думку Ж. Ортега, якщо розуміння змісту історії можливе через вивчення структур і форм людського життя, а *людина — це життя*, яке «безперервно змінює структуру»; якщо зміни історичного світу (світу людини) не руйнують, не перебудовують докорінно конструкцію його основних елементів і загальна будова залишається «умовно» незмінною, то можна дійти висновку, що людина (покоління людини) перебуває у впевненості, що змінюється лише дещо навкруги, а не сам світ переплетених життів, «*ідеї епохи*», «*дух часу*» [172]. Така внутрішня реальність (значуща лише для окремого індивіда) пронизана, просякнута ідеями часу, суспільними переконаннями, уже не зазначалася Ж. Ортега відокремленою індивідуальною реальністю —

особисті вірування, їхня сукупність ставали відлунням і продуктом колективних вірувань. Колективне для J. Ortega було творцем особистого в поколінному світі. Внутрішня реальність конструювала зовнішню, вірування поколінь відкривали особливості незмінного «духу часу», духовного світу епохи.

І знову, повертаючись до питання розуміння особливостей пізнання самих себе та інших, у наукових розробках W. Dilthey знаходимо пов'язаність життя особистого й іншого (групового, суспільного) у процесі набуття досвіду, аналізу поведінки, вираження і розуміння — «Gegenstand uns durch das Verhalten zugänglich wird, das im Zusammenhang von Leben, Ausdruck und Verstehen fundiert ist». Так, за W. Dilthey, життям не можна було вважати окрему людину, але лише те, що вже пережито із сучасниками, усвідомлено, те, що стало досвідом [336; 340]. Індивідуальні життєві досвіди уявлялися такими, що розширюються у всезагальні цінності, правила, цілі, стають творінням спільного життя. Конструюють норми життя окремих людей, об'єднаних у спільноти, де утворюються звичаї, традиції, де в історичному процесі оформлюється духовний світ епохи. *Життя* уявлялося не тільки (1) сукупним досвідом окремої людини, а й (2) індивідуальними станами в індивідуальних формах життєвих реалій, (3) знаннями про реальність, що мають вікові і соціальні передумови, такими, що й опосередковують міжпоколінну взаємодію в часі [335].

Отже, W. Dilthey описав *життя обмеженим часом*, за який людина проходить різні вікові фази. J. Ortega показав *життя людиною*, зануреною в хронологічний вік, — процес суспільного співіснування осіб, що реалізують різні життєві вікові відрізки (які не мають для всіх людей універсальної довжини): дитинства, юнацтва, дорослості чи старості [172, с. 259]. *Людське життя* «стало» багатомірною, синтетичною реальністю не окремої людини, а «реальністю реальностей» поколінь, у якій життя кожного є життям покоління, а життя покоління є особистим життям [172, с. 250]. Покоління крокують одне за одним, співіснують, перебувають одночасно в міжпоколінному і внутрішньопоколінному просторах, але саме *незмінні душа і тіло*

в мінливому житті стають, за J. Ortega, причиною і ритмом історичних змін, тому що реальність охоплює одночасово три вікові поколінні пласти, які співіснують, є нерозривно пов'язані «і, у силу споконвічних відмінностей, непримиренно ворожі один до одного» [172, с. 260]. Ворожі саме зіткненням незмінних субстанцій з різними віковими параметрами, які існують за принципами «свого» періоду молодості, але на єдиній арені часу.

J. Ortega показав у методі, з урахуванням коловоротів впливів різновікових спільнот, *покоління* як цілісний життєвий зразок, як спільність однолітків, що співіснують в одному колі, об'єднуються за загальними параметрами — вікової єдності (близькі в історичній хронології дати народження), контактів, загального місця в історичному часопросторі. «Una generación ... es como un nuevo cuerpo social íntegro, con su minoría selecta y su muchedumbre... La generación, compromiso dinámico entre masa e individuo, es el concepto más importante de la historia...» («Покоління ... нагадує нове соціальне тіло, з його виборною меншиною та його натовпом... Покоління, як динамічний компроміс між масою та індивідуальністю, є найважливішим поняттям в історії...») [402].

J. Ortega зіставив поняття віку представників поколінь із життєвою реальністю, яка змінюється відповідно до переходу в наступний віковий період, оновлює «способи» життя. Для J. Ortega вікові періоди мали суб'єктивну «умовну» довжину, адже саму ідею вікового розподілу він вважав суб'єктивною: незмінна субстанція духу і тіла мала лише різні *стани*, *відмінні на різних етапах життя!* Він відмовлявся від трактування людини лише як біологічного організму, але акцентував увагу на континуумі життя — це драма, це доля, а *вік* — лише мінливий *стан*, *тип* життєвого конструювання, самостійного життєвого творення, оновлення світу і перетворення його на світ, значущий для покоління на історичному етапі. Це *етап* вирішення завдань, необхідних для осягнення світу, і, далі, підтримки і збереження створеного світу. Серед етапів вибудовування поколінної реальності відрізок *від тридцяти до сорока*

---

¹ Переклад автора.

п'яти років Ж. Ortega виокремлював як час закладання оригінальної реальності, початку творчості і полеміки, із *сорока п'яти до шістдесяти* означував час панування і правління [172]. Цей п'ятнадцятирічний термін домінування покоління, за Ж. Ortega, проходив у середовищі одночасного виконання особистих завдань інших поколінь, співіснування різновікових сучасників. Вік приймався не тільки *станом* духу і тіла, *типом* світотворення, *етапом* життя, а «*зоною дат*», які *окреслюють* покоління. У методі Ж. Ortega *покоління* були феноменами, що не суперечать життєвим фактам історичності, але такими, що визначають, по-перше, «час», а точніше, «дух часу», загальний для певної епохи; по-друге, історичність існування — фугу одночасного життя сучасників; по-третє, сьогодення сучасників, які не існують відокремлено, а реалізуються в реальності, похідній від слідів минулого, завжди актуального для нащадків, які наслідують дух часу пращурів; по-четверте, п'ятнадцятирічним інтервалом часу домінування; по-п'яте, сучасниками, що живуть у реальних історичних *зв'язках*; і по-шосте, пам'яттю сучасників на значущі історичні події з різною мірою цінності і відмінним трактуванням [172, с. 269].

Завершуючи огляд методу, спробуємо через змінні і незмінні елементи світотворення поколінь виокремити теоретичний ланцюг основних позицій, що підводить до головного питання теорії поколінь Ж. Ortega: «Як змінюється *структура життя*, що опосередковує *стани* душі і тіла на різних вікових етапах не окремої людини, але окремого покоління?». Отже, у методі Ж. Ortega:

– *душа і тіло* людини є психофізіологічним суб'єктом, який при трансформаціях світотворення не змінюється, але має різні *стани, відмінні* на вікових етапах життя (завдовжки п'ятнадцять років);

– Людина — це Життя, яке постійно змінює структуру;

– у процесі життя людина постійно творить і реконструює себе задля самоствердження, і світ як знаряддя існування, як наслідок постійно змінює свою структуру. Світові трансформації змінюють людину (її реальність, реальність її покоління). Коло замикається, що дозволяє вивести формули *методу покоління* Ж. Ortega:

(1) «Людина — це життя, життя — це світ, світ — це людина»!

(2) «Покоління — це життя, життя — це світ, світ — це покоління» — якщо окрема людина є частиною «духовного світу» поколінь, який становить реальність окремих людських реальностей!

Отже, при створенні історії поколінь J. Ortega вибудував метафізичні і соціологічні конструкції, що стали продуктом поєднання філософської, антропологічної, історичної думки і водночас надактуальною необхідністю у створенні засобів розуміння соціальної історичності європейської людини. J. Ortega сформулював не відірвані від буття теоретичні зв'язки, інформаційні моделі, а інструменти читання поколінних реальностей, необхідні в ситуаціях, коли свідомість історичності й історична інтерпретація є домінантними; сконструював строгу теорію поколінь, подавав її можливим методом історичного пізнання.

Далі, Julián Marías (Юліан Маріас) ускладнене розуміння наукового продукту свого вчителя в дослідницькому просторі пояснив незаповненими інформаційними білими плямами, що залишились у схемі методу як інертний рух, та неповним розкриттям авторського задуму, що створило передумови використання в наукових колах часткової інформації і ігнорування значущих аспектів [403].

J. Marías окреслив нерозгорнуті питання в *методі поколінь* J. Ortega, що потребують доопрацювання або більш детального подання.

– Конкретизації трактування в методі поняття *покоління* — з позиції індивідуального людського, колективного життя чи, можливо, суспільства?

– Детального розкриття особливостей одночасного існування історичних сучасників, які не є однолітками за віковими критеріями, їхнього духовного переплетіння, перекриття, злиття (в контексті відокремлення поколінних пластів).

– Конкретизації впливів наскрізного історичного руху через безліч поколінь на функціонал суспільства.

– Розширення (закріплення) терміну домінування поколінь.

– Емпіричного доведення достовірності тривалості поколінь.

Саме часова обмеженість періоду активного домінування (життєдіяльності) поколінь *п'ятнадцятьма роками* найбільше потребувала, на думку J. Marías, перевірки. Він вимагав перегляду означеного часового інтервалу, уточнення орієнтації в методі на цей період як на проміжну зону в житті; трактування періоду як такого, що не залежить від тривалості життя; приймання його як «історичної константи» або характерної риси, притаманної певному контингенту; доведення штучності або природності річного виміру.

Визначення тривалості поколінь (її юридичної сили в історичних колах) було, на думку J. Marías, необхідним для віднесення конкретної людини до конкретного покоління, аналізу і вирішення поколінних проблем. Це ставало можливим у разі конкретизації сталих показників — року народження, періоду покоління — «зони дат», серій поколінних ланцюгів. І лише тоді метод поколінь, запропонований J. Ortega, можна використовувати як теорію поколінь, що стає історичним методом, за умови розгляду послідовності поколінь в історичному контексті, емпіричної перевірки, врахування зауважень.

Для здійснення доопрацювання методу і подолання можливих різночитань J. Marías виокремив шість груп основних труднощів *методу* J. Ortega. *По-перше*, головним зауваженням стало заперечення існування поколінь як наукових феноменів, адже в історика викликали сумнів показники безперервності, звуження концепції генерації (поколінності) до обмеженої групи людей: якщо рух історії є природно неперервним, і зведення генерації за афінним (родинним) типом обмежує предмет дослідження особами, що проживають на означеній території, в означений час, то питання достовірності автоматично стає залежним не від біологічних неперервних ланцюгів або терміну дії (*periodo de vigencia*), а від довжини соціальної системи, що визначає артикуляцію історичного виміру. Диференціація J. Ortega «відмінності між зміною світу і змінами у світі» стала для J. Marías ключем до проблеми поколінь на глобально історичному рівні — зміни у світі вводять

у дію (*invasado*) варіації змін світу, але світ, що існує, впливи поколінь відчуває лише частково, у поверхневих, не глибинних шарах («*afecta a zonas parciales y, en general, superficiales*»). Водночас міжпоколінні відмінності на історичному шляху впливають на існуючі ідеї, переконання, що поступово змінюють світ [172; 403].

По-друге, коли за браком наукової бази неможливе емпіричне доведення реальності існування феномену поколінності, то *J. Marías* знаходив аргументи як підтвердження, так і заперечення існування п'ятнадцятирічного терміну домінування поколінь.

а) Фіксованих поколінних ритмів і стабільних періодів не існує, але існують постійні біологічні ритми (середньої тривалості життя і структури функцій вікових груп), водночас він вважав, що формування покоління не відбувається під впливом історичних подій! (*J. Marías* пояснив це особливостями сприймання, аналізу, розуміння функціональності значущих історичних ситуацій людьми різного віку).

б) Довжина покоління становить близько тридцяти років, а не п'ятнадцять! (Це заперечення *J. Marías* виводить із позицій тривалості батьківства, за яким генеалогічний фактор стає визначальним — у результаті неперервності народжень людина залишається у сфері біології, а ідея соціальної дійсності ігнорується). Водночас критик наголосив, що врахування можливого розділення тридцятирічного терміну на рівні частини розкриває деталі фаз формування і правління (*gestación y gestión*).

с) Термін «п'ятнадцять» років може вважатись «кількісним» і «якісним» показником — можливим і неможливим. *Кількісним* показником ставав часовий відрізок тому, що він окреслює етапи — віхи життєвих періодів (виходу з дитинства, двофазного спектаклю зрілості з початком у тридцять років, часу відступу, передавання керівних позицій і, нарешті, завершення життєвого шляху). Але констатація рівномірних математичних відрізків життя, вважав *J. Marías*, стикається з «*якісними*» запереченнями в здійсненні достовірного аналізу людської особистості за калькою, шаблоном, стандартом тощо, адже емпірична реальність історії утворює історичні варіації

(маленькі і великі, видимі і латентні), що унеможливило припасування індивідуальності певної людини до покоління — «*encaje de un hombre determinado en una generación, etc*» [403].

Третю групу труднощів у використанні методу поколінь J. Marías пов'язав з історичною і біологічною десинхронністю поколінь жінок і чоловіків. Історик наголошує на методичному упущенні питання статевого розколу людства: фізіологічно і психологічно жінки мають більш прискорений розвиток, ніж чоловіки, історично і культурно раніше за чоловіків вступають у самостійне життя. Саме тому для подолання теоретичних перепон Marías вважав необхідним за допомогою строгих емпіричних досліджень визначити факти, які впливають на хронологічне вирівнювання жіночих поколінь: наскільки у виокремленому історичному поколінні жінки є молодшими за чоловіків, чи є цей показник фіксованим, чи може бути подолано або послаблено впливовість біологічної несинхронії в умовах соціального життя (J. Marías механізм поколінь вважав винятково соціальним); наголошував на необхідності конкретизувати різницю тривалості підліткового віку чоловіків і жінок, періоду юнацького інфантилізму, середньостатистичного часу вступу в шлюб (його частоту) тощо.

Четверту групу труднощів J. Marías присвятив кількісному аналізу покоління і формотворчому взаємовпливу окремих поколінь і людства. Так, невирішеними питаннями були означені, з одного боку, показники поколінь (кого можна вважати представником покоління і за якими ознаками), ступінь впливу критичних фаз історії на поколінний склад, способи регулювання масштабу поколінь системою життєдіяльності суспільства. З іншого — питання доцільності теоретичного підпорядкування існування людства поколінним ритмам відповідно до градацій максимальної історичної мінливості (центральної і периферійної).

До п'ятої групи труднощів J. Marías відніс проблематику абстрактних вимірів саме тому, що спрямованість дослідників на формулювання опису «загального характеру» (як способу) життєдіяльності здавалася сумнівною. Це актуалізувало розгортання питань: «Чи є ідентичними в історичному просторі

виміри життя поколінь літераторів, політиків, художників, науковців?» Чи існує фактор, що опосередковує життя покоління загалом (недиференційовано)?

Шоста група — індивідуальні особливості входження в покоління окремих особистостей — злиття, самоідентифікації в реаліях «соціального віку» — «edad social» (поняття, введене в теоретичний простір J. Marias, яке означає образ людини — сучасника не з позиції віку, а з позиції світобачення). Такий «міраж» відповідності сучасності, еквівалентності людини тому чи іншому поколінню дослідник вважав за необхідне врахувати для попередження розбіжностей «періодів дат народження» і реального поколінного самовідчуття і самоідентифікації (коли сучасниками — «своїм поколінням» вважає не близьких за віком людей, а попереднє покоління).

Отже, за оперативною гіпотезою J. Marias, за умови врахування найважливіших зауважень, методична робота аналізу поколінності J. Ortega мала стати історичним методом дослідження серії поколінь в окресленій територіальній зоні і часі. У проведенні такого поколінного дослідження основними етапами J. Marias пропонував:

Перший етап визначення суб'єктів, що належать до покоління (історик рухався в пізнанні структур життя поколінь від індивідуального до колективного, обґрунтовував це складнощами ідентифікації «свого» покоління через неоднозначність критерію «зони дат народження», як було зазначено в описі шостої групи утруднень).

Другий етап — створення суб'єктивної схеми поколінь без дат народження та імен соціально та історично значущих, яскравих представників.

Третій етап — формування структури дійсності колективного світу поколінь — «estructura de las vigencias del mundo colectivo», що є відображенням структури життя, має систематичний характер і складається зі світів взаємодії юнацького, зрілого, старечого віку. Але констатувати межі початку і закінчення життя в послідовному і суміжному русі абстрактного невизначеного поколінного суб'єкта, індикатором світу якого

стають культурно-історичні досягнення його представників, було складним завданням. Тому J. Marias серію поколінь ущільнив відповідно до кількості видатних імен у «зоні дат» і означив їх необхідним орієнтиром — ядром, від якого іде відлік. Означив (знову, як у J. Ortega) коло історичної реальності, у якому покоління представлялися суб'єктами соціальної дійсності [403].

Далі, *четвертий етап* — ідентифікації суб'єкта, якого «умовно» немає. Завдання *конкретизації поколінних періодів з фіксованими історичними межами* пропонувалося вирішувати через знаходження (1) дієвих репертуарів поколінь, (2) вимірювання «соціальної значущості» досягнень видатних представників та (3) виокремлення особливостей колективного життя. Історичні рамки поколінь визначалися через пошук значущих представників, розведених рівними історичними періодами часу. Це були спроби систематизації виокремлення поколінних систем за умови можливості підбору необхідної кількості значних імен.

Унаслідок того, що історія, як складна реальність, вимагає синтетичного аналізу індивідуального, колективного, соціального світів, на *п'ятому етапі* дослідження пропонувалося вивчення шляхів конструювання історичних інновацій для опису поколінної епохи. Дію інновацій як механізмів передачі досвідів між поколіннями пропонувалося вивчати покроково.

а) Аналіз *дій первинного покоління*: виокремлення інновацій покоління як презентацій нового стилю життя, форм чутливості; конкретизація претензій молоді, що набули соціальних форм і могли бути представлені на авансцені життя у вигляді творчого продукту.

б) Аналіз *дій другого покоління*, яке починало своє життя у створених попередниками формах, але вже не було депозитаріями сконструйованих інновацій, більш вільно вибудовувало вимоги мінімальної програми нового способу життя; володіло формами життя утвореного соціального порядку.

с) *Третє покоління* «спадкоємців» існувало в межах традицій, мало визначену і встановлену структуру і «соціально справедливий» спосіб життя. Але в просторі ефективних соці-

альних переконань починало шукати нові форми, контури, межі життєвих шляхів.

г) Наостанок, *четверте покоління* створену форму життєдіяльності зберігало як спадок, але з правом критики і претензій. Їхнє становище ставало протилежним стану *першого покоління*. Отримане сприймалось як соціальний репертуар попередніх трьох поколінь, який вже (у глибинах свідомості) потребував змін.

Так, для визначення початку відліку поколінної системи J. Mariás запропонував використовувати *покоління масштабних інновацій* — *перше покоління*, від якого далі рухається *серія поколінь*. Для J. Mariás *покоління* як стихійні суб'єкти історичних подій, історичні персонажі, продукт історичної реальності ставали поясненням, відлунням і засобом *розуміння структури світу*. Визначення масштабів поколінних систем, внутрішніх і міжпоколінних зв'язків розкривало історичну траєкторію і було інструментом *розуміння історії*. Необхідно зазначити, що подана оперативна гіпотеза J. Mariás на основі методу J. Ortega була запропонована лише як евристичний принцип, відправний рух для подальших систематичних досліджень [403].

Отже, узагальнюючи сукупність проаналізованих ідей романтично-гуманітарного підходу, трактування поняття покоління може бути подано з генеалогічних (L. v. Ranke, O. Lorenz, W. Pinder, W. Dilthey), філософсько-історичних (J. Ortega-y-Gasset, J. Mariás) позицій. Покоління науковці розглядали як малу групу осіб (W. Dilthey, J. Ortega-y-Gasset) і як велику соціальну групу (J. Mariás), що є спільністю не лише однолітків, а й сучасників (W. Pinder), які диференціюються за загальними ознаками — датою народження, історичним досвідом у роки становлення, соціальними відносинами (W. Dilthey, J. Ortega-y-Gasset); об'єднуються в соціальні страсти відповідно до загальних культурних тенденцій, національних, етнічних форм, мовних особливостей, територіального розташування. Сталими опорами поколінних груп були визначені суспільно прийняті (в означений час) *правила і норми світу мистецтва*, а поколінна сутність розкривалася за результативністю

діяльності, духовністю, настроями і переконаннями історичного періоду (W. Pinder). Сто років визначалися терміном функціонування трьох поколінь (O. Lorenz, W. Dilthey), а п'ятнадцятирічний відрізок — періодом домінування покоління над пращурами і нащадками (J. Ortega-y-Gasset, J. Mariás).

Уперше в наукових колах прозвучали природні і духовні антитези як необхідні елементи дослідження поколінь у поєднанні життя і досвіду, минулого і сучасного, змінного і незмінного. Були виокремлені показники поколінної єдності через константи духовної сутності, її ознак, функціональності, автентичності тощо. Так, *духовні одиниці* історії людства були подані ланкою ланцюга, що об'єднує в часі досвід нащадків і можливості пращурів (O. Lorenz), *духовні цінності*, визначені критеріями оформлення глобальних поколінних ідей, від яких залежать соціокультурні зміни (L. v. Ranke). Соціальні еволюційні курси *духовних рухів* були пов'язані з поколінним хронологічним виміром психічного часу, форми суспільного життя і отриманого досвіду — зі змістовністю і значенням світу (W. Dilthey). Обґрунтовано впливовість особливостей еволюційного історичного шляху на конструювання духовного світу поколінь (W. Dilthey), незмінність субстанції духовної сутті — «душі і тіла» як психофізіологічного суб'єкта і ритму історичних змін у світі переплетених життів, *колективних вірувань* (J. Ortega-y-Gasset).

Так, попри гетерогенність поколінних ідей, науковці *романтично-гуманітарного підходу* створили теоретичне підґрунтя пізнання феномену поколінності, конкретизували розуміння сутності динамічних *зв'язків* поколінь як суб'єктів історичної творчості і загальності спрямування поколінного руху, поглибили уявлення про протікання поколінних генетичних процесів, визначили фактори пояснення духовно-символічної єдності поколінної спільності як необхідні передумови формулювання системної теорії поколінь.

1.3. Культурно-історичний підхід: закономірності розвитку поколінь і суспільства

На хвилі пошуку поколінної ідентичності в 1908 р. Friedrich Kummer (Фрідріх Куммер) починає конструювати історію німецьких літературних поколінь, у якій обґрунтовує неможливість порівняння німецьких письменників і поетів кінця XIX — початку XX століть із творцями веймарського та романтичного періодів, спростовує звинувачення в недосяжності нащадками рівня творчості пращурів. І, головне, знімає з сучасників кліше «покоління епігонів», адже результати діяльності поколінь, на думку F. Kummer, відповідають вимогам епохи, і творча історична відповідність, яка створює підстави розвитку національного духу, робить значний внесок у розкриття потенціалів національного ядра лише в актуальних і реальних умовах життєдіяльності поколінь зазначеної епохи. Отже, в обґрунтуванні впливу на покоління *психологічних, національно-етнічних та історичних факторів* F. Kummer розгортає ідею, що кожне покоління вносить додаткові «кольори» і можливості репрезентування національної сутності (яка завжди залишається незмінною, але в культурно-історичних умовах виокремлює дедалі новіші грані, необхідні для виживання і розвитку нації). Це, як уважав F. Kummer, заслуговувало поваги, а порівняння результативності діяльності поколінь було абсурдом [388]. Слідом за пошуками F. Kummer законів поколінь у мистецтві, закономірностей реалізації поколінь у суспільстві, у спробах систематизації ритмів поколінь набувала обертів ідея *культурних поколінь*. Але саме філософські роздуми групи іспанських письменників, поетів про проблеми поколінь, дискусії щодо принципів групування за певними соціально-історичними чи творчими критеріями започаткували *культурно-історичний підхід* дослідження феномену покоління.

Моральна, економічна, політична криза Іспанії через військовий конфлікт із США в 1898 р. об'єднала представників іспанської літературної інтелігенції (Miguel de Unamuno, Ángel Ganivet García, José Martínez Ruiz, Ramón del Valle-Inclán,

Pío Baroja y Nessi, Antonio y Manuel Machado, Ramiro de Maeztu y Whitney, Jacinto Benavente Martínez та ін.) у групу «98», яку пізніше в 1913 році Azorín (José Martínez Ruiz) запропонував назвати «Літературне покоління» [350; 390]. Унаслідок складних диспутів Azorín з опонентами покоління Пío Бароґа і Раміро Маєзту щодо доцільності застосування поняття для узагальнення митців і літераторів досягли згоди про технічне використання лінгвістичної типології для означення не лише обмеженої групи осіб, а й *соціокультурних подій* в Італії на початку ХХ ст. [427]. Для служителів Мельпомени це стало першим професійним усвідомленим самовіднесенням групового «Я» сучасників-творців літераторів, критиків до реального поколінного простору. Культурне «Покоління 98» на хвилі загального громадського невдоволення висловлювало зневагу до існуючих форм життя, критикувало соціальні інститути за «умовність» існуючих ліберальних принципів, за інертність змін форм відносин, за спрямування сучасників до збереження сталих форм життя, що вже не могли забезпечувати стабільність соціального стану; підтримувало інтелектуальний і політичний рух *Regeneracionismo*, пояснюючи причини занепаду нації Іспанії в постульованих концептах:

- розвиток держави (історичної, культурної, релігійної, романтичної);
- становлення нації (єдиної і неподільної);
- поширення мови (її престижу) (*Espasa — Los Espacoles — El Espacol*) [230; 291].

У критиці іспанського сьогодення представники «Покоління 98» були близькі не лише за політичними поглядами і віковими показниками (зони дат народження), а й позиціями, протилежними за своєю суттю, які об'єднували їх ментально і сприяли оформленню унікальної самоідентифікації групового «Я»:

- *час* історичного становлення особистостей молодих творців, у якому відбувалось усвідомлення реальних умов життя країни, сприяв виникненню незадоволення недостатніми соціальними змінами на політичній арені, коливанням курсу перетворень Іспанії в ліберальну чи демократичну державу;

– консервативні настановлення, що формувались в умовах традиційного укладу суспільного життя і під впливами літературних творів, вимагали збереження етнічної, культурної самобутності Батьківщини.

Отже, «Покоління 98» — покоління звучання La — «Generación del 98» — es una generación de sonadores» як конвенційна група іспанських літераторів (Unamuno, Ganivet, Azorin, Valle-Inclan, Baroja, Antonio y Manuel Machado, Maeztu, Benavente та ін.) об'єднувалося історією країни, долями безлічі громадян — сучасників, умовами існування і ментальними особливостями, традиціями і культурою, у якій відтворювалось *загальноісторичне покоління*, обмежене часом і територіальним ареалом Іспанії. Воно презентувало протилежно спрямовані погляди, які визначили загальні ідеї голосу літературної генерації: *люди залежать від історії; поведінку людей опосередковує історія їхньої країни; якщо люди люблять свою країну, вони не можуть відкинути її історію.*

Спіраючись на знакові соціокультурні константи «Generación del 98» у конструюванні концепції поколінь Julius Petersen (Юліус Петерсен) продовжив аналіз покоління з позиції історії літератури. Він відмовився від біологічної концепції O. Lorenz і скористався, за зразком W. Dilthey, означенням історичної поколінності відповідно до історії людського духу [291]. J. Petersen використав три проєкції типологізації поколінь — послідовність, структурність, поетапна подійність. Концептуальними елементами — орієнтирами поколінності (під формуючими впливами дій Історії) визначив переплетення природного (спадкового), освітнього (духовного) і зовнішнього (історичного середовища). У відокремленні літературного «Покоління 98» від інших угруповань J. Petersen застосував історико-культурні фільтри [427, р. 43–58]:

по-перше, відповідних років народження (історичного і вікового «урівнювання» літераторів);

по-друге, однорідності освіти, єдності шляхів самоосвіти (захоплення читанням представників «Generación del 98»);

по-третє, міжособистісних відносин у літературних колах;

по-четверте, мови «мовлення поколінь» (літературної історії); по-п'яте, розривів із попереднім поколінням у поглядах, засобах творчості.

Наскрізна теорія літературного покоління у творчості J. Petersen оформлювалася поступово — протягом 1926–1936 рр. [350]. Етапи становлення людини, набуття досвіду, маніфесту «вступу в контакт» з історією опосередковували, на думку J. Petersen, життєві сценарії *акторів*: «тих, що ведуть», «яких ведуть» і «пригноблених». Для розуміння хронотопу історичних поколінь вчений вивів вільні «межі», за якими «покоління» не мало постійних, вивірених мір часу активної функціональності, не мало обов'язкової подібності за часом народження, але об'єднувалося у співтовариство із загальними цілями і відносною рівністю досвіду. Ці позиції стали причиною ускладненого визначення поколінь (вікового), його диференціації (чи це літературне, чи політичне, чи художнє покоління...), меж міжпоколінного вакууму. І тому для конкретизації й визначення історичного покоління J. Petersen розробив конструктивні фактори його породження:

- рік народження представників покоління;
- генетика;
- умови особистого життя;
- контакти у внутрішньопоколінному просторі (далі цю ідею буде розвивати Karl Mannheim);
- поколінний історичний досвід;
- присутність у поколінні видатних соціокультурних особистостей, що об'єднують сучасників;
- мова;
- використання досвіду пращурів.

Ці фактори в аналізі певного покоління використовувалися для означення його як історичного, але не замкнутого явища з правом перетворень внутрішньої структури. Адже «la unidad interna, la demarcación geográfica, la figura social y la situación cronológica de la generación son siempre inciertas» — «внутрішня єдність, географічна демаркація, соціальна фігура і хронологічна ситуація покоління завжди невизначені». Введення

в поколінний аналіз етнічних, територіальних, національних, соціальних тощо показників уможливілювали подолання історичного монізму, а запобігання звуженню поколінних рамок, їх варіативності, сприяло виокремленню існуючих однорідних груп, відмінних за стилем життя від попередніх поколінь (пізніше подібний напрям аналізу поколінних секцій детально описав К. Mannheim) [350, с. 250; 393].

Продовженням розгортання проблематики *історичних поколінь* стала робота «Das Problem der Generation» Wilhelm Pinder (Вільгельма Піндера). Праця демонструвала перенесення антитези природничих наук і духовних вчень у дослідження для об'єднання амбівалентних, необхідних і взаємодоповнюючих елементів. Спроби конструювання психологічних (особистісних характеристик) і біологічно-історичних (за датою народження) основ були реалізовані в ідеї — *Zeiten und Generationen* — зіставлення історичного часу життя, характеристик людей покоління та неоднчасності одночасного — *Die «Ungleichzeitigkeit» des Gleichzeitigen* [413, р. 1–32]. W. Pinder *об'єднав у покоління не лише однолітків, а й сучасників*. Це стало основою його аналізу і дало змогу вийти за межі угруповання психологічно близьких за родом діяльності осіб, міжособистісного ідейного співіснування та обов'язковості генеалогічного базису. У визначенні поколінної сутності дослідник пов'язав результативність діяльності (представників поколінь, що вплинули на культуру свого часу і часу майбутнього), насамперед, із духовними позиціями, настроями і переконаннями, що панували в означений історичний період. Взаємовпливовість простору соціально-історичного і культурного в одночасності та багатоплановості, на думку W. Pinder, були породженням поколінної поліфонічності як іманентних процесів. У них «неоднчасність поколінного одночасного», за умовної хаотичності розвитку і формотворення, укладались у гнучкі соціальні страти, об'єднані загальнокультурними тенденціями, національними, етнічними формами, мовними особливостями, територіальним розташуванням. Саме тому в поліфонії впливових параметрів реальності сталими опорами поколінних груп

викристалізувалися суспільно прийняті *правила і норми світу мистецтва*, використовувані W. Pinder для антропологізації поколінь.

По-перше, для розуміння психологічних особливостей людей конкретної епохи. У трактуванні сутності поколінь вирішальними уявлялися не описові джерела документалістів, а результати культурно-мистецької діяльності, як сутність і віддзеркалення життя, відлуння поколінного часу.

По-друге, W. Pinder вважав за потрібне конкретизувати *ритми поколінних типових характеристик*, які змінюють нав'язану пращурами форму життєдіяльності в нову форму самовираження нащадків. А саме: через силу неперервних факторів — «*körperbau und charakter*» — «фізичного тіла і характеру», які (1) переміщують спіраль історії складним рухом багатомірних образів ритмічного світу — «*vorgestern und heute, gestern und morgen, heute und übermorgen*» — «позавчора і сьогодні, вчора і завтра, сьогодні і післязавтра»; та (2) окреслюють послідовність змін поколінь (як *ритму*, що розкриває форму досвіду, глибини життєвих смислів) [413, р. 144].

W. Pinder вважав неприпустимим використовувати еволюційний прогрес для обґрунтування поколінних ритмів, адже, на його думку, часова траєкторія поколінь у всі епохи залежала від культурних коливань, історичних витків, напрацювань минулого і можливостей їх використання в майбутньому. Як бачимо, *історія мистецтв* виконувала функцію *додаткового інструменту* виокремлення незаперечних фактів життєдіяльності, а історичні показники визначалися частиною і наслідком — обов'язковими аспектами поколінного. Комплексний підхід щодо узагальнення історичних, мистецьких, біологічних ритмів W. Pinder розгортав у чотирьох *векторах конструювання поколінь*.

Перший вектор полягав у комбінуванні суми спостережень, які утворюють *цілісний образ поколінь*. Це потребувало:

– визначення характеру покоління як художньо-історичного явища, що в історичному континуумі не може бути зворотним;

– виокремлення групи факторів і їх інтерпретації (*безперервних факторів* культурного простору, нації, племені, сім'ї,

типу, індивідуальності; та *тимчасових факторів*, які є пріоритетними в процесах росту (впливи, відносини));

– здійснення аналізу ентелехій, що у співпраці визначають арт-історичне життя поколінь (ентелехій мистецтв, лінгвістики, поколінних біологічних і фізіологічних параметрів, особистості, народів).

Другий вектор — *аналіз арт-історичного «часу»* поколінь за допомогою чотирьох процедур.

– Виокремлення *характеристик континууму культурно-історичного процесу*, не одномірного, а багатомірного (а саме розмежування і об'єднання поліфонії часових періодів одночасного співіснування, зустріч, знайомств — «Datierungen» поколінних культур, соціальних епох, стилів життя, які виникають з ентелехій націй, етносів і знаходять відгук у мистецтві).

– Артикуляції *одночасності* існування поколінних культур, яка є *латентною неодноразовістю* (на початку ХХ ст. зв'язки між сучасниками досліджувались переважно в метафізичному аспекті, однак W. Pinder не розводив «часові межі» поколінь через їх умовність, багатоплановість реальності життя людей і життя, відображеного на полотнах художників, у творах музикантів, конструктах архітекторів певної епохи та ін.).

– *Синтезу міжпоколінної реальності* в результаті подолання поколінних рамок сучасників у реальному житті і культурно-мистецькій реальності (за трактуванням позитивістів, біологічні покоління мали стандартні етапи життя — становлення, розквіту, згасання; у культурно-історичному підході навпаки — різновікові автори покоління мистецтва не фіксували час творчого акме, адже і на етапі молодості, і на етапі зрілості вважалося, що є можливості використання «сучасного» інструментарію для створення культурного продукту як віддзеркалення епохи, її настроїв).

– *Аналізу впливовості та її розподілу у відносинах між поколіннями* (визначення мінливості соціальних вікових пріоритетів у відносинах, оформлених відповідно до історичної ситуації, еволюційно-культурним або законодавчим шляхом) [413, р. 151]. Зазначимо, що в цьому твердженні W. Pinder наблизився

до концепції міжпоколінних фігурацій, запропонованої пізніше М. Mead, за якою міжпоколінні впливи означувалися залежними від ступеня розвитку суспільства, науково-технічного прогресу та ін.

Третій вектор — вивчення *варіативності поколінних самопрезентацій* шляхом стильового аналізу.

— *«Подовженого стилю життя покоління»*, у якому можуть функціонувати не одне, а кілька поколінь. Проблемою подовженого стилю W. Pinder убачав питання життя і смерті людей похилого віку. Адже саме на завершенні життєвого шляху люди стикаються з необхідністю утримання «сталого» стилю й усвідомлення наступу «оновленого», який створює покоління молоді. Це не просто зіткнення між «старим» і «новим» — «Alt und Neu» — це зіткнення між «старим і молодим» — «Alt und Jung» [413, р. 151].

— *«Стилю часу»*, який опосередковує тривалість поколінного домінування пращурів над нащадками. Але зазначимо, що W. Pinder не окреслював стабільних часових поколінних меж. Він вважав, що часовий функціонал покоління може збільшуватись / зменшуватись залежно від безлічі факторів.

— *«Стилів, які формуються й існують одночасно»* у єдиному культурно-історичному просторі. Увага в цьому аспекті аналізу була приділена проблемі емансипації поколінь, поколінного дистанціювання і розщеплення.

— *«Стилів ентелехій поколінь»*, які формуються через перехідні етапи історії на стилях ентелехій пращурів.

— *«Стилів, що виникають з об'єднання часток»*, які їх породжують». На думку історика, такі новостворені стилі, що об'єднуювали в собі здобутки минулого, залишалися з нащадками, але продовжували змінюватись у контексті історичної ситуації.

Четвертий вектор реалізовувався в *законах поколінних ритмів*, оскільки, на переконання W. Pinder, закон ритмів поколінного домінування є розподілом часової послідовності пнівного світогляду, закони діють як культурно-історичні позиції поколінь, що поступово заміщують одна одну [413, р. 156]. Нашарування міжпоколінних стилів, суб'єктивних поглядів,

об'єктивної поколінної біології W. Pinder знаходив у біографіях представників поколінь культури, визначав елементами загального поколінного ритму епох і мистецьких поколінь, диференціював історії творчості митців і «ілюзії послідовності» культурних стилів. Така життєва fuga презентувала диференціацію неодноразовості одночасних епох поколінь, їхнього історичного природного континууму; була відповіддю на питання походження поколінних стилів, їхніх взаємозамін, змістовного наповнення, протилежності і злиття.

Одночасно з W. Pinder у 1928 році Hans Von Muller (Ханс фон Мюллер) вибудував хронологію життєтворчості десяти поколінь німецьких поетів і мислителів, які народилися в межах від 1561 до 1892 року [401]. У другій половині 20-х років ХХ ст. до поколінного дискурсу приєднався Richard Alewyn (Річард Алевін). Аналізуючи проблеми поколінь в історичному континуумі, літературознавець наголосив, що економічний розвиток, нівелювання соціального розшарування суспільства на рівні внутрішньо- і міжнародних відносин відтворюється в ментальності сучасників епохальних змін — люди з різних ареалів набувають універсальних рис, схожості не лише в поведінці, а й у соціокультурному стилі; традиції майстрів збагачуються оновленими технологіями, етнічна відмінність жанрів творчості і культур поступово зникає. Але з руйнуванням структурних соціокультурних нормативних рамок, які утримували і спрямовували життєві рухи, феномен покоління поступово набуває величезної сили («Mit dem Aussterben dieser Sonderstrukturen, die die Generationenwirkung durchkreuzten, gewinnt nun das Generationsphnomen ungeheuer an Macht») [294]. Як протилежність процесу *універсалізації* (вирівнюванню регіональних, національних, соціальних відмінностей) в умовах історичних потрясінь («Umwälzungen unserer Tage») вибудовується поколінна *диференціація*, артикульована історичними подіями, травмуючими, революційними, які знищують стандарти і стабільність, перетворюють ідеали і цінності, трансформують світосприйняття, але об'єднують і оформлюють «образ» несхожого на інших покоління, яке буде нести свій досвід становлення

і змінювати матрицю життя в оновленому (після Першої світової війни) світі [366]. У пошуках підтвердження існування ритму *історичних поколінь*, закономірностей пульсу історичного розвитку Engelbert Drerup (Енгельберт Дрерип) поринає у проблематику поколінь грецької і греко-римської культури [341]. Аналізуючи історичні записи Геродота, Гекатея Мілетського, Ефоруса, Е. Drerup здійснює спроби систематизувати формування і «матерію» поколінь через відмінності (біологічні і етнічні) різновікового населення; через *довжину покоління* (приблизно тридцять років з урахуванням можливих часових коливань), яку визначав *характеристикою століть*, у яких проходить життя трьох поколінь. У поясненні поколінної сутності Е. Drerup позбувається генеалогічних рамок О. Lorenz, що відокремило його від позитивістів, і акцентує увагу на впливовості поколінної одночасності — сучасності і етнічної приналежності — характеристиках поколінь. Отже, попри те, що історичні праці про культурні покоління Н. V. Muller, R. Alewyn, E. Drerup не оформились у самостійні теорії, вони об'єднали науковий ланцюг пошуків L. v. Ranke, O. Lorenz, F. Mentré, W. Dilthey з концепціями W. Pinder, J. Petersen E. Wechssler, K. Mannheim та ін.

У цей час романіст і літературознавець Eduard Wechssler (Едуард Вехсслер) для визначення ролі поколінь у змінах соціокультурної змістовності нації, ролі духовного досвіду в збереженні і захисті національних традицій, художньої волі і смаку в поступових змінах внутрішньої структури освіченості молоді почав вибудовувати власну концепцію поколінь [443]. Але для аналізу історії літератури, інтелектуальної історії бракувало емпірично підтвердженого формулювання поняття «покоління» як першопричини боротьби між минулим і майбутнім, пояснення історичного повторення неминучих зіткнень. Саме тому Е. Wechssler поступово (робота тривала близько тридцяти років) збирав необхідні елементи концепції покоління. Увагу дослідник зосереджував на особливостях формування інтелектуальної історії країни як наслідку світотворення історії молодіжних спільнот — поколінь нащадків. Слідом за W. Dilthey, J. Petersen він інтерпретував «покоління» як групу осіб,

які об'єднуються не тільки часом народження, а насамперед єдиним історичним життям [350, р. 207–265]. Досить неконкретне формулювання поняття «покоління» пояснювалося розумінням Е. Wechsler соціального значення молоді:

– «Jugend immer recht habe» («Молодь завжди права») [330, р. 48].

– Кожна дитина, підліток, юнак є найціннішим природним (державним) ресурсом, адже в кожному окремо і загальнопоколінно пробуджується і зростає «національний дух» [330, р. 48].

– Обдарована молодь, як інтелектуальний потенціал нації, потребує особливої уваги і гідної турботи — «Diese Jugend soll jedem heilig sein» («Ця молодь повинна бути священною для всіх») [330, р. 83].

– Умови життя в контексті епохи впливають на формування (а) нахилів і переконань «Jugendgemeinschaft» («молодіжної спільноти»), (б) форм мислення молоді, що й стає далі характерною міжпоколінною відмінністю і провокує реальне / нерезальне зіткнення різних досвідів, різних світів мислення молоді і людей похилого віку [330, р. 347].

– Дух молоді і форма мислення не конструюються випадково, а утворюються під дією свідомих зовнішніх впливів.

– Від умотивованості «Jugendgemeinschaft» («молодіжної спільноти») до виконання життєвої місії на благо держави залежить майбутнє життя.

– Цінності передаються молоді від старших поколінь, адже є вічними, що й пояснює циклічність історичного руху [330, р. 350].

Отже, молоде покоління для Е. Wechsler як «Jugendgemeinschaft» («молодіжна спільнота») ставало не просто сучасниками, а *соціальною спільністю*, особистісне становлення членів якої відбувається одночасно в контексті історичного життя держави. *Молоде покоління — молодіжна спільнота* — уявлялися сумою особистісних, народних, світових онтологій, об'єднаних *зовнішнім імперативом* (історичними умовами, зоною дат народження) і *внутрішнім попитом* (загальних вражень, переживань, вчинків часів дитинства і юнацтва, схожості

життєвих норм і правил, духовних стосунків, подібним репертуаром проблем, у які вони занурені до наступного етапу розвитку). Покоління, на думку Е. Wechsler, мало послідовні етапи формування — *молодості, часу першої зрілості* і, далі, часу *самопрезентації* в Історії. Водночас воно на всіх етапах об'єднувалося спілкуванням, взаємопідтримкою і взаємоприйняттям, спільним супротивом зовнішнім, вибудованим історично, нормативам. Критеріями початку поколінь для Е. Wechsler були не дати народження, а часи *самопрезентації* в історії — здатності реалізовувати протистояння «молодіжного духу» «духу віку», як часи завершення історичної місії минулого світу і виникнення еволюційної необхідності оновлення суспільних правил існування, як час фізичного виснаження попереднього покоління і входження в «духовну силу» нового. Із цих позицій Е. Wechsler зробив революційний для свого часу висновок: *покоління не мають строго регламентованого часу функціонування*. Це означає, що поколінні інтервали є нерегулярними і не можуть бути стандартизовані, адже сила прояву імперативного характеру спільноти на всіх рівнях (молодості, дівості, історичності) залежить від безлічі факторів, які й опосередковують початок, прояв чи завершення поколінності [350, р. 207–265]. Тому таким важливим вважав Е. Wechsler поколінний період «Jugendgemeinschaft» («молодіжної спільноти»), коли є потреба в допомозі покоління Батьків для оформлення «поколінної сили», «поколінного духу», розкриття поколінного потенціалу Молоді, якій необхідна вчасна підтримка на всіх рівнях соціальної взаємодії. Інакше сили «молодіжної спільноти» не розкриваються, а це впливає на перспективу розвитку країни, нації. Із позицій неминучої (історично і біологічно) поколінної взаємозаміни зовсім інше змістовне навантаження отримало в трактуванні Е. Wechsler поняття поколінного протистояння. Представлене вже не боротьбою за панування і знищення «минулого», привнесення молоддю оновлення «старого»; не шляхом омолодження (еволюційним чи революційним), а саме *поколінною весною, що завжди несе нове життя*: «dann wird es Frühling im Deutschen Staat» («тоді це буде весна в Німецькій державі») [330, р. 349].

Сучасник Е. Wechsler Karl Mannheim у своєму есе 1928 р. зробив ґрунтовне дослідження проблеми покоління, у якому порівняв концепції А. Comte, А. Cournot, J. Dromel, F. Mentré, Ferrari, O. Lorenz, W. Dilthey, W. Pinder, J. Petersen з основних на той час позицій позитивістського і романтично-історичного підходів, і запропонував евристичний алгоритм вивчення феноменології покоління. Так, за його баченням, покоління являло собою феномен, який *не* утворює через посередництво соціальних зв'язків *спільноту* (виняток становить єдність за віковими ознаками, необхідна для утворення цільових груп, які, скоріш, стають включенням у певне покоління); його члени *не* мають конкретних знань один про одного, але їх *об'єднує єдиний соціальний простір (історико-соціальної реальності)*, подібне місцеположення, спільне життя [362]. Поєднують покоління (людей, не пов'язаних родовими і товариськими стосунками) *не* глобальні історичні події, а формотворчі та інтерпретативні *принципи сприйняття світу*; народження в ареалі, близькому за історичними і культурними показниками; участь у загальній долі історичних і соціальних спільнот; не лише співприсутність, а й співпричетність до єдиного спільного соціального простору. Отже, *покоління як реальність* спільності людей з єдиною долею вибудовувалось, за К. Mannheim, через об'єднання трьох соціо-історичних елементів — *місця як території* (у якому «розташовуються» сучасники), *дії* (життєтворення, реалізації «загальної» долі), *ментальності* (домінуючих у свідомості загальноісторичних ідей певного відрізка часу, концепцій, ідеології). Покоління виокремлювалися за ознаками: (1) біологічності; (2) розташування (історичного і соціального ареалу); (3) участі в загальній долі даної історичної і соціальної спільності. Але групи свідомо/несвідомо об'єднаних осіб, які з різним проявом активності беруть участь у процесах соціальної трансформації, не об'єднані загальними цілями, не спрямовані на досягнення єдиної загальної мети, вважались такими, що не утворюють соціальну спільноту, але в історичному процесі соціальних змін можуть за *структурними ознаками* бути зараховані до єдиного соціально-історичного феномену.

К. Mannheim звернув увагу на неоднорідний склад реальної поколінної спільності, у якій можуть виникати окремі *секції покоління*, орієнтовані одне на одного або, можливо, антагоністично спрямовані. Водночас *секції покоління* беруть участь в одних історичних подіях (можливо, по різні боки барикад), мають тотожні реакції, родову схожість поведінки і загальну історію формування життєвих навичок [362].

К. Mannheim визначив, що окрема *секція покоління* не є групою, але має ядром конкретну групу і об'єднується за формоутворюючими і інтерпретативними показниками:

- інтенсивними зв'язками (з одного боку, факти ментальної сфери формують свідомість, згруповують, соціалізують її членів, з іншого боку, працюють ідеологічні сили об'єднання і ототожнення із системою колективних прагнень (соціальних ідей, гасел);
- схожими імпульсами (настановленнями і формотворчими принципами);
- сформованими традиціями;
- схожими смисловими нюансами інтерпретацій соціальної реальності;
- лінгвістичними особливостями;
- загальногруповими поглядами (надання тотожного змістовного навантаження, загальних психологічних та інтелектуальних спрямувань);
- загальногруповими переживаннями історичних проблем;
- загальною інтерпретацією соціально-історичних подій за груповим шаблоном;
- загальним специфічним соціокультурним образом (ентелехіями).

К. Mannheim припустив, що міжсекційні взаємовпливи здійснюються засобами комунікації, але саме через поколінні імпульси (настановлення і формотворчі принципи) відбувається *зв'язок* усередині покоління. Наставлення і формотворчі принципи привносять у секції покоління молоді представники старшого покоління, які з певних причин витримують дистанцію з поколіннями однолітків, грають роль «предтечі» і стають «прорісниками» змін перебігу життєвих подій майбутнього [362].

К. Mannheim визнавав, що біологічні дані мають приховану дію в історичному процесі, проте є найважливішим фактором ідентифікації поколінь. Водночас він вважав, що розуміння біології можливе лише через соціальні та історичні явища, а трактування впливовості — через посередництво *соціальних і культурних* сил. Саме тому запропоновану позитивістами ідею поколінних відрізків довжиною в 30 років знецінив, обґрунтовуючи це тим, що для конкретизації часової функціональності поколінь необхідно врахувати (1) латентні *параметри «розташування» покоління* (темпу і наслідків соціальних змін); (2) *перебіг соціального і культурного процесів*. У разі неврахування означених сфер, провідними параметрами ідентифікації, дійсно, на його думку, можуть бути натуралістичні принципи біологічного покоління, раси, географічне положення, впливи часу «*situación del momento*» і середовища «*influencia del medio*».

Отже, К. Mannheim підготував наступний етап досліджень феномену поколінності, у якому діалектика поколінь і соціальних змін не підпорядковувалась системним інтервалам і системі вірогідності, були анульовані чіткі демаркаційні лінії часових меж, а поколінна послідовність як реальність набула соціальної й історичної непередбачуваності [362].

Дискурси щодо фундаментальних питань поколінності в наукових колах далі продовжувалися стосовно дієвості феномену, яка не вкладалася в регулярні часові інтервали, а підпорядковувалася зовнішнім факторам історичних подій, випадковим обставинам. Дуже обережно в описах акторів визначались невідповідності і неочевидності конструкції внутрішніх біологічних і зовнішніх соціокультурних параметрів, артикулювалася колективна ідентичність поколінних сегментів їхніх образів, засобів життя. Але в умовах історичної динаміки 30–40-х років ХХ ст. на різких зламах соціальних явищ ідеї культурно-історичного трактування поколінності і використання поняття «покоління» як засобу *змістовної періодизації історії* розвивалися в дослідженнях поколінних секцій. Так, у продовження ідеї J. Petersen, W. Pinder, К. Mannheim щодо визначення основ формулювання поколінних секцій у літературній галузі,

у 1938 р. Kazimierz Wyka (Казимиж Віка) деталізував показники ідентифікації літературних поколінь [452]. *Акторами* вважалися особи, що мають загальний історичний досвід, конфлікти / розриви у взаємодіях із сучасниками; схожі умови поколінного життя; єдине середовище, у якому проходило становлення; використовувані інструменти досягнення цілей; схожі засоби маніпулювання свідомістю мас [404]. Секціями покоління (слідом за К. Mannheim) К. Wyka розглядав об'єднання однолітків, долучених до соціального і літературного світу, у якому відбувається їх ідеологічне, естетичне, художнє самовизначення. Однорідність літературного покоління (секції покоління) результувалася не близькими датами народження її представників, а перебуванням в *історичній ситуації*, у якій звучить їх літературний дискурс, оформлюються літературні тенденції [353]. Як писав Henryk Markiewicz (Генрік Маркевич) в унісон із К. Wyka, поки зберігаються історичні умови існування, покоління асимілюються для дебютного періоду. Проте коли відбувається фронтальний прорив історичної ситуації (частіше в періоді зрілості), проявляється інтелектуальна підготовленість мас до соціально-політичних змін, які запускають механізми суспільної стратифікації, конструювання нових поколінних літературних секцій. Умовами поколінної стратифікації Н. Markiewicz вважав час зміни поколінь під примусом історичних обставин і одночасний поштовх потреб біологічного (вікового) руху [391]. Такий дебют вважався непрямим показником історичного прориву, у якому стає явним взаємовпливовість історичних подій на життєдіяльність покоління і сформованого покоління на історичну реальність. Це коло враховувалося підтвердженням природності і неминучості боротьби сучасників (у поєднанні із законом антитези) і формування (як віддзеркалення дійсності) літературних поколінь. Вони, як секції поколінь, об'єднувалися загальними соціокультурними ідеалами, життєвими цілями, творчістю, мали єдиний значущий епохальний випадок-подію (стимул творчого маніфесту і презентації можливостей, підтвердження, на перехресті історичних подій, зрілості) [391; 453].

Спроби конструювання історичної моделі на основі поколінно-соціокультурного феномену поширювались за межі Європи, де визначались нові грані мікроісторичних вимірювань. Так, у 1939 р. José Gaos (Хосе Гаос) на постулатах інституційної структури методу поколінь J. Ortega інтерпретував покоління як феномен, що утворює *одиниці історії*. Спробував визначити ритми поколінь та періоди *історичної мінливості*, їх варіативність залежно від суспільних впливів [365]. Але через ускладнення політичної ситуації в 1930-х J. Gaos переїхав у Мексику, де продовжив роботу J. Ortega, K. Mannheim, створив підвалини для реалізації теорії покоління на латиноамериканській ниві. У результаті тема поколінь знайшла своє втілення в історико-літературних роботах Pedro Henríquez Ureca (Педро Хенрикес Урєня), Enrique Anderson Imbert (Енріке Андерсон Імберт) — Аргентина; Cedomil Goic (Чеділ Гойч) — Чилі та ін. [328]. Так, Н. Урєса використав спосіб періодизації акторів, запропонований W. Dilthey і J. Ortega в аналізі літературної спадщини Латинської Америки (1492 і 1800 років), аргументуючи водночас утопічність систематизації соціокультурних літературних течій і виступивши проти позитивізму і романтизму. У поділі на тридцятирічні відрізки континууму історичної творчості Н. Урєса використав модель літературних поколінь (услід за позитивістами). Спробував конкретизувати інтерпретації дійсності поколіннями латиноамериканців (за W. Pinder і K. Mannheim); визначити їх відмінності від англоамериканців і європейців. У створенні історії латиноамериканської культури Н. Урєса зробив акцент на літературній творчості та її поколінних утіленнях [328].

А. Imbert в «Історії літератури іспанської Америки» створив схему періодизації соціально-політичної історії континенту через розподіл секцій покоління літераторів за групами відповідно до дат народження. Але така періодизація позитивістів не знайшла місця в роботі аргентинського історика, адже, на його думку, реальна система періодів мала як гнучкі межі (інакше в інтерпретацію входили б вимушені симетрії і штучні метафори), так і різні за довжиною часові поколінні періоди —

короткі і продовжені, залежно від політичної ідеології та історичних тенденцій країни. Констатована мінливість покоління розподілу представників культури, зазначав А. Imbert, дозволяла відносити письменників у те чи інше покоління за критеріями (1) їх відповідності параметрам «гестації» і соціального «управління» поколінням; (2) історичного змісту — періоду держави; (3) особливостей суспільно-політичної історії країни [296; 329].

С. Goic представив покоління частиною загальної концепції розвитку іспано-американської літератури в континуумі історичного часу. Для аналізу літературних творів критик викрисовував їх структуру і зміст для класифікації і періодизації. Однак історія літератури не стала для С. Goic об'єктом історії в її соціальному й інституціональному аспектах, але мала два варіанти трактування. Перший — через *внутрішній план* — література як автономна сфера або конкретна реальність, у якій відбувається безперервність дії, її варіативність, напрями розвитку подій, трансформація форм тощо. І другий — *зовнішній* — аналіз засобів виробництва, комунікації, соціальної та інституціональної літератури. С. Goic не заглиблювався у прогнозування, але продовжив запропоновані К. Mannheimі, Н. Угеса теоретичні пошуки у сфері історії культури через покоління призму — поєднав літературні і нелітературні тексти, створені єдиною соціальною системою [328; 362; 441]. *Історичні періоди* С. Goic означив як більш значущі, ніж зміни культурної системи, а «покоління» показав *компонентом періоду*, варіацією періодичної системи, тому що, на його думку, час і історичний період опосередковували умови існування і можливості реалізації потенціалів, а історія літератури охоплювала всі прояви культурної еволюції. Тобто *покоління* трактувалися як *біосоціальна система виміру*, з якої беруть початок історичні періоди і епохи [328].

Розгортання покоління в соціально-історичному аспекті, услід за К. Mannheim, продовжив іспанський дослідник Pedro Laín Entralgo. Він заперечив фракційний розгляд покоління пластів (на відміну від W. Dilthey, J. Ortega, W. Pinder,

які обирали значущі культурно-історичні фігури для поколінної стратифікації), і на основі положення, що *історія «здійснюється» людьми*, окремими тілесними особами (*personas corpóreas individuales*), наголосив цінність кожної людини як представника покоління, «життя», біографія якого є хоча й часткою історії, але розкриває особистісне буття, вплетене послідовно і безперервно в історичні реалії діями [350, р. 268]. Без тенденцій повернення до основ позитивізму Р. Entralgo в конструкції поколінної неповторності бачив на головних позиціях не вторинні, можливо, випадкові продукти діяльності, а саме існування з «іншими», гармонійне / ангармонійне зіткнення живих і мислячих поколінних атомів (*de átomos vivientes u pensantes*) [350, р. 271]. У покоління він об'єднував людей, які мають ознаки *автентичності* (фізіологічні та особистісні) і *подібності* (біологічні, соціальні, історичні). За ознакою «біологічної» подібності кожна людина, як представник роду *homo*, мала загальні анатомічні, фізіологічні, психологічні, статеві, расові, вікові, конституційні, темпераменту, стану здоров'я чи хвороби показники. За соціальною схожістю фундаментально покоління об'єднувалися становищем у суспільстві, за діяльністю в рамках системи соціальних відносин — сімейними ситуаціями (типом сім'ї, місцем у ній), соціальним класом, способом життя, професією й інституційними угрупованнями, становищем самотніх чи сімейних, заможних і бідних, місцем, формою життєдіяльності. Третьою ознакою Р. Entralgo визначав державну й історичну часову приналежність (епох, століть, років) як одиниці розрахунку історичних ситуацій [350]. Але біологічні, соціологічні та історичні показники як параметри, що складно піддаються стандартизації і, відповідно, впливають на достовірність у реаліях різних часів, Р. Entralgo не пропонував використовувати, а лише окремо, систематично і впорядковано. Так, для дослідника систематичне впорядкування біологічної схожості мало біологічні основи, соціальна схожість була соціологічним показником, а історична схожість пов'язувалася з історичними подіями, історичною діяльністю людей. Це стало в теорії вченого першопричиною конструювання реальності поколінь як довільної, адже

впорядкування історії на основі змісту буття ускладнювалося не-системністю людського світу. Водночас історія залишалася плат-формною вільною людською діяльністю, ланкою об'єднання індиві-дів у групи на основі «історичної подібності». Отже, історична подібність і відмінність (те, що відрізняє акторів від інших), си-туація реальності і воля дослідника презентувалися факторами упорядкування поколінних подій. Але в конструюванні поколін-ної реальності провідну роль відігравала не подібність чи історич-ні міжособистісні зв'язки, а саме історичні дії, у яких і за допомо-гою яких відбувалось життєтворення людини і покоління. Упорядкування історичних подій набувало значення історіогра-фічної конвенції через (1) систематизацію історичних соціокуль-турних подібних елементів (епох ренесансу, бароко, просвітниц-тва, романтизму тощо) та (2) поетапний розподіл епохальних мінливостей, які не пов'язані з історією (прикладом став презен-тований відлік часу від дати народження Ісуса Христа). Отже, поділ історії на століття для Р. Entralgo мав конвенційний харак-тер, і тому спроби систематизації поколінних циклів (у позитивіс-тів, частково в романтиків), проголошення часової одиниці поко-лінного життя він вважав науковим абсурдом, а трактування W. Dilthey і J. Petersen покоління як елементарної одиниці істо-ричних змін — помилковим змішуванням біології і історії [350, р. 276–279]. Р. Entralgo дуже виважено і обережно підходив до пошуків циклічної регулярності й інтерпретування історичного матеріалу у визначенні «центрів кристалізації» (*centro de cris-talización*) поколінь навколо значущих історичних подій та літе-ратурних, мистецьких, інтелектуальних тем (як W. Dilthey, J. Ortega, W. Pinder) [350, р. 288]. Він також урахував нестій-кість структури покоління і складність артикулювання акторів з причин історичної мінливості і невизначеності умовних меж [350, р. 280]. Наголошуючи, що *покоління як історичну подію* творять люди своїми діями, Р. Entralgo сформулював при-чини, що ускладнюють об'єднання людей у покоління:

перша — *географічна невизначеність*, дієва через усклад-нену конкретизацію географії історичних подій і лише умовну артикуляцію географічних кордонів поколінь [350, р. 295];

друга — *соціальна невизначеність*. Межами опису соціальної історії покоління ставало коло індивідуумів, які проявляють себе на соціальній історичній арені життя (Р. Entralgo використовував інтерпретацію W. Dilthey). Але соціальна сфера покоління історично не мала постійного визначення і могла бути презентована лише в умовних рамках [350, р. 296];

третя — *хронологічна невизначеність*. Демаркування покоління для науковців, зазвичай, ускладнювалось обов'язковим супроводом життєвого континууму покоління прекурсорами, епігонами та продовжувачами, які створюють / закладають ідейний базис світобачення і далі підхоплюють і розвивають. Тому відокремлення індивідуумів до-, в-, після- поколінних часів утруднювалось відсутністю критеріїв диференціації «тих» від «інших»;

четверта — *тематична невизначеність*. Ідеологічна, тематична, стилістична строкатість покоління, на думку Р. Entralgo, не могла бути уніфікованою, але її прояв так чи інакше об'єднувався історичними тенденціями розвитку / змін соціуму (у К. Mannheim ця невизначеність була реалізована в ідеях природної співприсутності і співдієвості секцій покоління);

п'ята — *невизначеність співіснування*. Різноспрямовані ідеологічно групи в складі одного покоління могли мати розбіжності в поглядах, ворожнечу у відносинах, що утруднювало концептуальне визначення історичного покоління.

Отже, *історичне покоління* в концепції Р. Entralgo визначалось як сукупність людей, які більш-менш належали до сучасників, були близькими за темами і стилем своєї історичної діяльності. Внутрішньо покоління завжди мало розмежування / слабку диференціацію в тимчасовому, соціальному, географічному, тематичному і стилістичному плані. За цих обставин історична презентація внутрішніх груп поколінь була непередбачуваною, але їх розмежування нівелювало загальне почуття соціальної кризи, загострення історичної свідомості в суспільстві [350, р. 298]. Історичні покоління мали єдиний стиль життєдіяльності як віддзеркалення історичних відносин у конкретних ситуаціях. Р. Entralgo вважав, що унікальні стилі поколінь

формувались у часи юнацтва, ставали особистими звичками. Психологічну структуру стилю поколінь становили індивідуальні вподобання, діяльність, особисті проекти і мрії; загально схожі засоби прийняття, відкидання, створення, проектування і навіть сновидінь. У результаті, після визначення індивідуального і загального, ставало можливим вибудовування «духу поколінь» — *стилю життєдіяльності поколінь*.

Окрім *стилю*, Р. Entralgo визначив взаємний зв'язок людей, що становили покоління ціле, як реальну структуру *історичних поколінь*. Структура являла собою умовний перетин поколінної безлічі індивідів у двох «умовних» площинах — поздовжній і поперечній, де за поздовжнім діленням виокремлювалися «маса» і «меншість» покоління. Покоління «меншість» презентувала педагогічними і наочними засобами для основної поколінної «маси» загальний стиль, творчість, мовлення, дії. За поперечним перерізом «меншість» розподілялась на підгрупи (літературні, політичні, художні тощо), що відрізнялись провідним предметом діяльності. У підгрупах меншості, зазначав Р. Entralgo, могли існувати різночитання соціальних ситуацій та різноманіття у «функціональних» поглядах, відсутність яких у відносинах ставало, радше, винятком, ніж правилом. Оскільки *покоління* Р. Entralgo визначив як *історичну подію*, він стверджував, що у виявленні культурного і соціального курсу провідну роль відіграють «прекурсори» (попередники). Так, на думку історика, непередбачуваний хід історичних подій завжди відчував душі прекурсорів, що у творах, діях презентували оновлений напрям історичного розвитку. Після спроб попередників народжувалось покоління, оформлювався його «дух» («*espíritu generacional*»), який отримував стимул для реального прояву під впливами подій [350, р. 308].

Щодо реалій функціонування Р. Entralgo вважав, що періодом історичного життя можна вважати перехід від молодості до першої зрілості, коли актори самостійно, автономно проживали і відчували історичні ситуації. У результаті цього оформлювалась готовність до ініціювання соціальних змін, виникала непереборна потреба «робити те, що не зроблено і як не зроблено» («*Nacer lo*

que no se hace y como no se hace») [350, p. 309]. Але після досягнення акме покоління як історична подія вмирало! Чому? Причину Р. Entralgo бачив у порушенні історичних обіцянок щодо амбіцій і проєктів — місії покоління існування. Оскільки причиною того, що можливості виконання обіцянок покоління були просякнуті досягненнями і невдачами, то оцінювання результативності і впливовості на майбутнє залишалось на розсуд майбутнього, а порушення обіцянок історичного покоління, як історичної події, прирівнювалося історичній смерті.

Отже, трактування покоління як історичної події, одиниці мікроісторичних вимірювань, засобу класифікації історичного середовища тощо в роботах філософів, істориків, літераторів, соціологів було спробами узагальнення історії людства, поділу її на етапи, періоди, зрозумілі і доступні для систематизації. Але формулювання відповідей на питання, що виникали у вивченні феноменології покоління, відбувались нерівномірно, нерівномірно охоплювали країни і континенти. Хвилі розробок концепцій покоління Ф. Kummer, J. Petersen, W. Pinder, W. Dilthey, J. Ortega у соціокультурному аспекті в 40-х роках ХХ ст. продовжив *Henri Peyre* (Анрі Пейр). Він розробив метод словника — конструкту для простеження інтелектуальної історії, самостійної реальності, складних еволюційних взаємин не тільки Франції, а й інших країн і народів у відстеженні соціального руху розвитку людини, невід'ємного від розвитку поколінь. На думку Н. Реуре, уникання розробки жорстких формул у концепції покоління, надієвих у різних умовах, використання гнучких форм дослідження, у яких би враховувались особливості історичного, соціального, духовного життя різного часу, сприяло отриманню достовірних результатів у вивченні феномену соціокультурних поколінь. У словник-конструкт автор увів хронологічні списки одинадцяти літературних поколінь із 1490 по 1660 рік і вісімнадцять поколінь із 1665 по 1900 рік, пов'язав їх послідовність з буквами алфавіту, водночас особливу увагу приділив творцям Франції, а далі майстрам Англії, Німеччини, Іспанії, Італії. Термін дієвості поколінь продовжувався від восьми до двадцяти років, і дата

народження автора, представника культурної групи, була вплетена в контекст покоління. Н. Реуге обережно підходив до теоретичної систематизації, запропонованої позитивістами (вважав її небезпечною методою), а доказовою основою виводив обов'язкові дослідження, у яких порівнювались вік представників покоління, вираженість їх творчих талантів, клас мистецтва. Саме тому в «словнику» означувалися місце і роль кожної людини покоління в історії, її творчий внесок, подальше життя творів. Запропоновану Н. Реуге модель щодо методу систематизації поколінь науковий світ сприйняв з обережністю — вона мала право на існування, але вимагала доопрацювання [377; 411].

Через п'ятдесят років, у 1976-му теорію соціальних (історичних) поколінь К. Mannheim використав у розробці аналітичного інструменту емпіричних історичних досліджень Fritz Redlich (Фриц Редліх). Він підтримав ідею характеристики людських цивілізацій за параметрами: (а) носіїв культури; (б) міграції культурних носіїв; (с) наслідування культурних цінностей; (d) життєдіяльності в обмеженому часопросторі; (е) безперервності поколінь [362]. Але *соціальні (історичні) покоління* (або групи однолітків) F. Redlich подав *реаліями* — частиною суспільства, що артикулюється за його місцеположенням у просторі. Він вважав, що навколо *ядра* покоління — *свідомої* групи як творчої еліти — об'єднуються *секції покоління* духовними і ментальними зв'язками, соціальними проблемами, але не рішеннями (це пояснювало його твердження, що суперечності і внутрішні конфлікти є характерними для історичних поколінь). F. Redlich вважав представників поколінь заручниками історичного часу, адже (1) їхнє формування відбувається в певних політичних, соціальних, релігійних і інтелектуальних умовах; (2) вони наслідують досвід попередніх поколінь і не мають змоги від нього відмовитись; (3) вони обов'язково для поколінного самоствердження повинні зайняти домінуючу позицію в суспільстві; (4) вони мають опротестувати напрацювання «Батьків» за допомогою арсеналу засобів (повстань, соціальних рухів, публічних заяв). F. Redlich наголошував, що різновікові групи, відповідно до свого етапу соціальної дієвості

(віку), по-різному реагують на значущі історичні події, під певним кутом зору охоплюють соціальні рухи, адже їх сприймання опосередковують типові внутрішньопоколінні ідеали та зразки поведінки. Водночас покоління (групи однолітків) він показав одночасно *соціальними, національними та історичними явищами*, в емпіричних дослідженнях яких доречно враховувати операційно складну делімітацію окремих груп, словесне «маркування», зв'язки, що є родовими для всього покоління.

Ф. Redlich запропонував етапи вибудовування моделі конкретного покоління:

(1) *опис поколінних характеристик і категоризація окремих особистостей* у межах покоління, до якого вони належать;

(2) *конкретизація прикордонних міжпоколінних зон* (які мають свої особливості залежно від географії) — змінених типологій поведінки, моди, популярної літератури і музики;

(3) *артикуляція структури поколінь* (груп однолітків) — систематизація дат народження, автобіографій, листів, щоденників, промов і біографій; аналіз ідеології особистості лідера (у разі його визначення); тогочасної поезії, картин, архітектури, досліджень тощо;

(4) *виокремлення відмінностей поколінь* за допомогою одного з методів: (I) аналізу проміжку часу, протягом якого народилися більшість членів групи (Ф. Redlich виокремлював історичний відрізок формування акторів, визначав лідерів, проблеми, які вирішувалися протягом життя) або (II) маркування покоління за його видатними якостями і досягненнями у вирішенні історичних задач.

У конструюванні методу поколінь Ф. Redlich попереджав про системні труднощі, які супроводжують дослідника:

– відсутність наукової експериментальної бази взаємозв'язків між соціальними (історичними) поколіннями, віковими групами і біологічними поколіннями;

– складність конкретизації часу закінчення і початку поколінь (унаслідок нестабільного темпоритму розгортання культури);

– утруднена конкретизація часу домінування поколінних груп (унаслідок нашаруванням часових відрізків, коли поколін-

ня, що вже досягло сорока років, ставало здатним до домінування в соціокультурній площині, але відчувало поступовий і наростаючий тиск молоді, яка вже починала сприймати «старших» як обмеження для майбутньої самореалізації [422].

Отже, ідеї історичної сутності поколінь, закладені К. Маннгеймом, продовжували розгортати й далі науковці Європи і Америки. Хвилі досліджень закономірностей розвитку поколінь і суспільства в культурно-історичному контексті ХХ ст. поступово конкретизували важливі групи питань, вирішення яких дозволяло перейти з теоретичної площини в емпіричну: поколінної тимчасовості, культурно-традиційного прояву, історичного простору і суспільного розвитку. Але ускладнення визначення *поколінь*, що є феноменом гнучким і конкретним, нейтральним і формалізованим, актуалізували питання не тільки соціокультурних особливостей конструювання поколінності (J. Ortega, K. Mannheim, J. Marias, F. Mentré, H. Peuge та ін.), а й соціально-психологічних аспектів формотворення акторів — принципів включеності, соціального входження, ототожнення й ідентифікації, які знайшли своє відображення в концепції поколінь Pierre Nora (П'єра Нора) 1996 р. [405]. Концепція вибудовувалася як точний соціальний інструмент, який може бути використано в разі визначення природи поколінного явища (індивідуального чи колективного), артикуляції філософської структури поколінної безперервності. Висунуту умову використання концепції Pierre Nora пояснював тим, що ідея покоління завершує квадратуру кола — «The idea of generation completes the squaring of the circle», вона перетворює біологічний факт народження на ідею існування, дає єдиний спосіб вільного самовідчуття в означений час міцних поколінних зв'язків [405]. У концепції французький історик відштовхувався від ідеї природності самовіднесення до того чи іншого покоління (притаманну людям у всі часи), водночас показник дати народження в поколінній відповідності переносив за значущістю на другий план. Це, на його думку, з одного боку, дозволило наблизитись до розуміння темпоральності історичного потоку та ідентифікації з конк-

ретними «подіями» поняття конкретного «покоління»; сприяло розгортанню ідеї причетності акторів до історичних подій, що охоплювали великі території; диференціації центральних і периферійних подій, у які потрапляють покоління. З іншого боку, означило фокус його дослідження: конструювання поколінної типології, періодизації і динаміки історичної приналежності; визначення механізмів поколінного втілення і відображення принципу внутрішньої рівності. Р. Нора в роботі зазначив, що трактування поняття покоління з ракурсу позитивізму і романтизму, через неможливість обмеження в сучасній повсякденності трьох поколінь століттям, не використовується. Явище «домінуючого покоління» в умовах сучасного медіапростору знецінюється внаслідок розчинення накопиченого життєвого досвіду соціальною технологічною повсякденністю. Відлік початку / завершення покоління є неможливим (що обґрунтувало переведення розуміння «покоління» у площину когортного аналізу, відповідно до якого кожне нове покоління народжується майже щодня...).

Отже, для опису покоління Р. Нора використовував аналіз мікроекономічних показників, технологічних і соціальних інновацій та демографічних характеристик країни. Р. Нора наголосив, що молодість у сучасності припинила бути перехідною стадією життя (пояснив це стрімким старішанням європейського населення внаслідок зростання тривалості життя, зменшення народжуваності, пізнішим входженням у стан самостійності), це стало підставою введення нового етапу «постпідліткового віку» у процес становлення людини і «нормалізації» (яка є природним наслідком соціокультурних змін) обов'язкових зіткнень і жорсткої конкуренції між пролонгованим «молодим» і «раптово старим». Тому визначення молоді стало ексклюзивним і дискримінаційним, а вікова фіксація забезпечила ствердження поколінної ідеї в будь-якому віці. Це був, на думку Р. Нора, тріумф горизонтальності, виражений у (1) відповідності до вимог суспільства і часу всіх вікових груп; (2) розширенні вікового спектру поколінь і їхніх можливостей; (3) виході поняття покоління із суто психологічної площини

індивідуального чи групового в площину загальної поколінної приналежності як єдиного способу не бути самотнім — «the only way not to be alone» [405].

У конструюванні історичної моделі поколінь Р. Нора сформулював три аспекти побудови акторів. *По-перше*, кожна країна має унікальну поколінну модель, що виступає зразком для всіх нащадків, охоплюючи лише її характерні риси, притаманний «образ» (для Франції це: політика, література, влада, сила слова, музика). *По-друге*, не кожне покоління здатне перебудувувати історію, брати на себе функцію руйнування чи відтворення, тому що самопрояв і диспозиції до соціальних змін акторів опосередковуються сформованою силою колективних дій, ідеологічною основою та особливостями часопростору. *По-третє*, кожна країна має свій спосіб оскарження історичного укладу, коли приходять час кардинальних змін, і покоління, відповідно, як суміш поколінної пам'яті й історичного досвіду проявляє свої кількісні та якісні показники ресурсів епохальних трансформацій.

Отже, Р. Нора бачив покоління не спонтанним явищем, а історичним підсумком, історичним розрахунком. Покоління уявлялося *продуктом історичної пам'яті*, результатом самоконструювання — перевірки життя Батьків. Але *пам'ять поколінь* Р. Нора використовувалася в побудуванні моделі поколінь не тільки інформаційним базисом, а й захованими в «чисті» глибини свідомості відчуттями і враженнями, що отримали пращури. Ця поколінна пам'ять була тим, що дозволяла ігнорувати прогалини часу, ланцюги причин і наслідків, у яких соціальні контексти колективного життя зберігають емоційний досвід минулого (для політичних поколінь це: зустрічі, газети, демонстрації, конвенції, організації та масові символи, для інтелектуальних поколінь — видавництва та журнали, кафе та салони, колоквиуми, книжкові магазини та підготовчі школи тощо). Така поколінна монада (простих духовних сутностей буття) розкривала ідею покоління, де кожна генерація одночасно з іншими поділяла фактично нічого і майже все [405, р. 526]. Анульовані значення антропологічної амплітуди «віку», релігійності, темпоритму «епохи» у теоретичному ана-

лізі методу Р. Нора поступались пам'яті як основі визначення поколінь (одиниць часу) [405, р. 528]. У результаті покоління як невичерпне поняття, подібне несвідомому, як одиниця часу, що поєднує минуле і майбутнє, отримувало ресурси еволюції і критичної реконструкції, набувало можливості виховання поколінної пам'яті у вигляді гри, у якій кожне нове покоління переписувало історію минулих акторів і проливало «своє» світло на хід історії. Покоління вважалося «носієм відчуті історичної пам'яті», результатом взаємодії пам'яті та історії, місцем спільної пам'яті розділеного досвіду.

Отже, спадкові формули існування, виховання, традицій і культури, способів буття, засвоєних у ранньому віці, наприкінці ХХ ст. у науковців не виходили з контексту пам'яті і в різних країнах ставали демонстрацією дієвості космополітичних поколінних принципів. Але історики, філософи культурно-історичного підходу аналізували покоління, насамперед, як сучасність, у проявах якої молоді люди різних країн презентували світу своєрідність уявлень про норми життєтворчості, самоodelювання. І секції покоління (за К. Маннгейм) — інтелектуальні, політичні тощо додавали свої унікальні маркери світобачення ідеології суспільного розвитку, презентували системи поглядів, що були, як пише René Gallissot (Рене Галліссо), над «кров'ю», родиною та нацією. На основі конструкту концепції К. Маннгейм в аналізі інтелектуального покоління війни Алжиру, колоніального Магрибу Р. Gallissot застосував ідею *наскрізної поколінної пам'яті*, запропоновану Р. Нора. Вона для генеративного колективного суб'єкта історії, на його думку, поступово викристалізовувала методи конструювання феномену поколінності, їх універсальні форми, прийнятні в умовах світового процесу глобалізації; розкрила принципи дієвості секцій покоління, пояснила розриви географічних, вікових, національних кордонів. Для Р. Gallissot *поколінна пам'ять* стала структурною першоосновою *соціальних процесів розвитку поколінь і суспільства*, визначила періодизацію політичної історії й інтелектуальних брендів секцій покоління, була способом збереження і трансляції культури, її

модернізації, відтворення соціальних ефектів, закладених у пам'ять Батьками, але універсифікованих у деталях згідно з історичними умовами існування [363, р. 51–65].

Одночасно з Р. Nora з 1980-х Howard Schuman (Говард Шуман), а пізніше й Amy Corning (Емі Корнінг) почали багаторічні пошуки способів дослідження та аналізу впливу на людину значних світових подій. Основною метою роботи стало тестування припущення про те, що люди утримують у пам'яті пережите в юності і молодості, і далі, протягом життя, події минулого продовжують впливати на спогади та дії в міжособистісних стосунках і відносинах внутрішньо- і міжпоколінних [318]. Для концептуалізації поняття Н. Schuman & A. Corning виокремили константи феномену.

По-перше, покоління об'єднує людей, народжених протягом певного діапазону років, які мають стосунок до певної події або сукупності подій. Відповідно до аксіоми незмінності дати народження та її співвідношення до дати події, *вік*, у якому когорта проживала важливу соціальну подію, уявлявся *першою поколінною константою* місця розташування в часі.

По-друге, відносини, культурні і соціальні характеристики уявлялися як те, у що вірять, відчувають, знають, передають у вигляді *інформації – досвіду* нащадкам. *Другою константою* означувалась *форма і наповнення мозаїки «колективної пам'яті»*, яка не становила суму індивідуальних спогадів, а результувала комунікативні дії щодо обміну досвідом і програванням соціальної (поколінної) ролі.

Автори здійснили аналіз впливів мнемонічних наративів на людей і трансформацію колективних спогадів; винесли на обговорення шляхи поєднання пам'яті (як життєвих досвідів) окремих індивідів у *колективну пам'ять*, її вплив на формування поколінного образу [318]. Н. Schuman & A. Corning проаналізували дихотомію між істинною інтерпретацією спогадів подій та подальшими спотвореннями у відтворенні інформації пам'яттю. Наголосили, що кожна позиція щодо події є її інтерпретацією, але всі утворені інтерпретації вибудовуються на основі ланцюгів мисленнєвого відтворення подій ми-

нулого. Тому знання і досвід могли бути означені продуктами пам'яті з неуточненими відмінностями [318, р. 185]. Автори розширили біологічно-психологічну концепцію «критичних періодів» розвитку людини і використали її для диференціації відмінностей формування поколінь у суспільстві (впливу значних соціальних подій). У формулюванні ефектів пам'яті було визначено і обґрунтовано тотожність понять «критичних періодів» і «періодів яскравих вражень» (від 17 до 28 років) — часу соціальної відкритості і формування життєвих орієнтацій, вплив яких на сферу чутливості у сприйманні соціокультурних реалій мав більшу значущість. З історичними відрізками «критичних періодів» пов'язувались ідентифіковані впливові явища в політиці, культурі країн, де проводилось дослідження (Китаї, Німеччині, Ізраїлі, Японії, Литві та Росії) [319]. Було доведено, що отриманий у критичні періоди досвід (для кожного покоління зі своєю суб'єктивною «важливістю» подій) визначав відмінність між поколіннями, яка зберігається все життя. Водночас «критичні періоди» мали резонанс коливань відповідно до характеру історичних подій і психологічних характеристик поколінь. Конкретизація конотації термінів «критичні періоди» і «критичні роки» у пам'яті поколінь представлялася з триразовою відмінністю: (1) поколінним досвідом подій за критичний період; (2) поколінним досвідом, отриманим після проходження критичного періоду; і (3) виникнення нової важливої історичної події на арені життя покоління. Це впливало на активізацію формування нової «життєвої віри», побудованої на ефектах життя, сприяло створенню спогадів поколінь, їх «історії», давало можливість розуміння довгострокового впливу всіх форм досвіду поколінь на формування майбутнього.

Відповідно до ідеї К. Mannheim про необхідність історичного виміру соціальних поколінних процесів, Н. Schuman, А. Corning показали, що приналежність індивідів до конкретних поколінь визначає їхнє місце в історичному процесі, окреслює діапазони можливих відчуттів, думок, дій, водночас соціокультурні новоутворення покоління Молоді результуються подвійною дією актуальних культурних подій і засвоєного досвіду пращурів,

відтвореного в «колективній пам'яті» [319; 393]. У результаті пов'язання концепцій покоління, «критичного періоду» і колективної пам'яті Н. Schuman & А. Corning розширили концептуалізацію *ефектів* поколінь, а саме означили, що *історичні «події»* впливають на ремінісценцію поколінних спогадів, конструювання картини буття, становлять основні *одиниці історичного досвіду*, незмінно різні за інтерпретацією когорт сучасників. Загалом Н. Schuman & А. Corning *пам'ять поколінь* розглядали як складову «колективної пам'яті» всього суспільства, що віддзеркалює соціокультурні позиції епохи. Цим дослідники пояснювали ширший соціокультурний зміст значення «покоління» (порівняно з К. Mannheim), але в дослідженні змінну «покоління» використовували як змінну «когорти народження» людей, що пережили ту саму подію за означений проміжок часу [393]. І головне, Н. Schuman & А. Corning заперечили твердження К. Mannheim, що молодь різних суспільств (країн, держав) не є частиною одного покоління, адже через глобалізацію та уніфікацію масові рухи в одному суспільстві можуть стимулювати подібні рухи в іншому, водночас як різні етнічні групи в суспільстві можуть відчувати одну подію по-різному [319].

Голландський соціолог Jacques Adrianus Antonius van Doorn (Я. А. А. ван Дорн) (2008) для роз'яснення і систематизації соціальних процесів обрав інший засіб аналізу — *покоління як особистості*, що є сім'єю колективів, революційним авангардом, соціальними організаціями тощо. Услід за W. Pinder, К. Mannheim, Р. Entralgo він подав аналіз життя історичного покоління у двох проявах: відмінних за «пасивною» (тих, що виникли під впливами соціальних переломів, шокуючого досвіду, були в складі груп страждаючих) чи «активною» (які не були створені історією, а самі, як «бійці-винищувачі», творили історію) соціальною роллю [332]. Головним фактором, що об'єднує «*generatiegenoten tijdgenoten*», J. Doorn визначав біологічні обмеження тривалості життя і зникнення характеристик поколінь із відходом із життя його членів. Біологічно визначена тимчасовість поколінь J. Doorn не ставала продов-

женням позитивістського кількісного оцінювання факторів народження і смерті, але показувала покоління нестійким історичним суб'єктом (що є частиною стійкого «безсмертного» суб'єкта — народів, релігії тощо), який виконує функцію «поперечного перетину», тимчасового новоутвореного інноваційного імпульсу, що йде з життєвої арени після завершення місії. Для J. Doorn покоління мало своєрідний, властивий лише йому характер, було символом і аналогом історичних часових колективів, історичним явищем, одиницею часу (у рамках тривалості життя окремої людини та її генерації), носієм історичних змін. Покоління мало певну форму артикуляції історичних еволюційних проривів (явних і латентних), у яких кожне суспільство відтворювало себе в соціальних конвенціях, праві, політичних поглядах і релігійних вченнях. Науковець порушив питання впливу факторів (зовнішніх і внутрішніх) на суспільство і його компоненти, виокремив суперечності: необхідність для покоління молоді «вчитися все життя» у досвідчених пращурів, що передбачає відносини і підтримку, ментальне поколіннє взаємопроникнення, і водночас привнесення молоддю феноменології свого покоління і формування ідеологічних розривів. Тому критеріями оцінювання явища покоління J. Doorn визначив саме розрив і безперервність. У прикладному плані аналізу літературних і художніх поколінь J. Doorn причинами швидкого розквіту, згорання і згасання бачив тематичне об'єднання людей одного покоління заради презентації соціальних ефектів, визначеної часом ролі авангарду оновленого мовного стилю, художнього порядку. Показниками, які задають форму безперервності і забезпечують групі як поколінню місце в історії, визначав життєву силу, що встановлює нові правила на довгий період часу, і певний ступінь стійкості, яку створює пам'ять поколінь щодо пережитих подій.

J. Doorn визначив два різновиди розривів відносин між поколіннями. Перший — *природний*, який є наслідком виникнення нового молодіжного покоління. Перебіг природної форми розриву опосередковували особливості ментальності молодого покоління, позиціювання «себе» у середовищі «інших». Другою

формою різновиду *розриву* було означено *історичну форму* як результат шокуючих історичних подій і їхніх наслідків. На конструювання форми впливали результати історичних подій — першопричини соціальних змін. Покоління, створені історичним розривом, J. Doorn називав «поколіннями, які самі по собі» або «об'єктивними» поколіннями, що виникають з історичних зсувів, але залишав відкритими питання «Як?» і «Чому?» покоління «об'єктивні» стають «суб'єктивними» або визначаються історично як такі [332].

Отже, на основі проведеного аналізу робіт вчених *культурно-історичного підходу* стратегічною основою досліджень поколінності визначено:

- використання природи поколінного явища як соціального інструменту виміру структури історичної безперервності (P. Nora);

- географічні, вікові, національні розриви між поколіннями (R. Gallissot);

- впливовість соціально-історичних подій (значних явищ у політиці, культурі країн) на представників покоління в «критичні періоди» / «періоди яскравих вражень»;

- варіативність інтерпретації поколіннями соціально-історичних подій, яка залишається незмінною;

- пам'ять поколінь як складова «колективної пам'яті» всього суспільства, яка віддзеркалює соціокультурні позиції епохи (H. Schuman, A. Corning).

Згідно з теоретичними конструкціями мікроекономічних показників, технологічних і соціальних інновацій, демографічних характеристик країн (сформульованих P. Nora, R. Gallissot, H. Schuman, A. Corning, J. Doorn та ін.) *було виокремлено засадничі позиції аналізу*, дієві в науковців культурно-історичного підходу, а саме (1) *критерії поколінності*:

- групова самоідентифікація (соціально-психологічні зв'язки);

- загальна історична пам'ять;

- сукупний досвід пережитих історичних подій на етапах становлення.

(2) Параметри об'єднання акторів:

- часова зона біологічного народження;
- зовнішній імператив історичних умов і внутрішній попит (загальних вражень, переживань, подвигів часів дитинства і юнацтва, схожості життєвих норм і правил, духовних стосунків, подібних репертуарів проблем, актуальних для наступного етапу розвитку) (E. Wechsler);
- єдиний простір історико-соціальної реальності (K. Mannheim);
- теми і стилістика діяльності (P. Entralgo);
- загальне минуле і майбутнє (P. Nora);
- пережиті події за означений проміжок часу (H. Schuman, A. Corning).

(3) *Артефактами*, що мали прояв у різноманітному соціокультурному контексті і впливали на формування феномену поколінності, було визначено *культурний, соціально-історичний, ментальний, географічний*.

Як *культурні артефакти* були визначені показники: національно-етнічні (F. Kummer); освіти, духовності, виховання (J. Petersen); суспільно прийняті правила і норми світу мистецтва, культурні напрацювання минулого і їх використання в актуальному часі (W. Pinder); життєві норми і правила, духовних стосунків, етнічного «образу» (E. Wechsler, P. Nora) та релігійної (F. Redlich) культури.

Соціально-історичними артефактами були визначені такі: впливи зовнішньо-історичного середовища, значущих подій і ситуацій окресленого періоду (J.n); історичні прояви одночасовості і багатоплановості (W. Pinder); історичні умови, у яких відбувалося формування свідомості людей, народжених у певний період, репертур соціально-психологічних проблем на етапах поколінного розвитку (E. Wechsler); історичні ситуації та умови реальності реальності (P. Entralgo, F. Redlich); обрані способи оскарження історичного укладу (P. Nora).

До *ментальних артефактів* належали: психологічні особливості (F. Kummer); домінуючі у свідомості загальноісторичні ідеї певного відрізка часу, концепції, ідеології (K. Mannheim);

засвоєний досвід попередніх поколінь, диспозиції опротестування напрацювань старших та домінування в суспільстві (F. Redlich); «уявна перевірка життя» Батьків як майбутнього самоконструювання (P. Nora); поколінна пам'ять як першооснова соціальних процесів розвитку (R. Gallissot); враження утриманих у пам'яті від пережитих в юнацтві і молодості подій (H. Schuman, A. Corning).

Географічні артефакти визначали місце дії (в якому подібним чином «розташовуються» сучасники), дії життєтворення, реалізації «загальної» долі на певній території (K. Mannheim) і місцеположення покоління в соціальному просторі (F. Redlich).

(4) Серед *соціальних процесів*, що обумовлюють послідовну зміну поколінь як окремих систем суспільства, були виокремлені *спрямовані, неспрямовані, незворотні, висхідні, лінійні, спіральні* процеси, що мали загальнопоколінне значення.

Так, до *спрямованих* процесів, передбачуваних або явних, які мають певну тенденцію руху, були віднесені, *по-перше*, процеси поступового формування поколінної ідентичності, усвідомленого самовіднесення до того чи іншого покоління, самооцінювання і порівняння із сучасниками, саморозуміння характерних відмінностей «свого» покоління в умовах історичних змін. *По-друге*, використання акторами автентичної моделі соціального входження в історичні процеси, засобів історичного формотворення і перебудови реалій (P. Nora). Адже саме під впливами соціальних подій у «критичні періоди» / «періоди яскравих вражень» поколінного становлення оформлюється сприймання соціокультурних реалій і конструювання життєвих орієнтацій. *По-третьє*, ментальне «взаємопроникнення» сучасників, ідеологічні і культурні розриви (J. Doorn).

До категорії *неспрямованих* соціальних процесів було віднесено випадкові, хаотичні, незаплановані *соціальні події*, що відбуваються в країні і мають загальносуспільний масштаб і, відповідно, впливають на свідомість поколінь. Зв'язаність незмінної дати народження і віку «входження» у соціально-історичну подію було визначено поколінною константою місця розташування в часі (H. Schuman, A. Corning), а наслідки соці-

альних подій ставали першопричинами змін форм міжпоколінних відносин і передумов міжпоколінних розривів (J. Doorn).

Незворотними процесами зазначалися *процеси біологічного обмеження і відтворення життя*, за якими соціальне зникнення характеристик поколінь із біологічним зникненням його членів утворювало платформу конструювання нового поколінного суб'єкта і формування нових форм життєтворення (J. Doorn).

Висхідні соціальні процеси передбачали формування шляхів збереження і збагачення культурного базису пращурів, модернізації напрацювань минулого і відтворення соціальних ефектів у майбутньому, необхідних для подальшого розвитку поколінних систем, прогресу суспільства (R. Gallissot, J. Doorn).

Лінійними соціальними процесами уявлялися поступові безперервні висхідні *процеси змін групової пам'яті* та надбання і розширення *поколінного досвіду*. Адже «мікс» пам'яті і досвіду зазначався основою реалізації природних потенціалів та кількісними і якісними ресурсами епохальних трансформацій (P. Nora). Водночас покоління пам'ять поставала механізмом соціальних змін (R. Gallissot). У «колективній пам'яті» поєднання індивідуальних мнемонічних наративів реалізувалося в інтерпретаціях подій і соціальних позицій минулого. Відповідно процес отримання *досвіду* як продукту пам'яті, особливо його надбання в часи проходження «критичних періодів», використовувався для конкретизації відмінності в образах мислення і в способах існування поколінь сучасників, незмінних протягом життя, прийнятих нащадками у формі *інформації — досвіду* (H. Schuman, A. Corning).

І, нарешті, *спіральні* соціальні процеси показували поколінні культурні *розриви і природну поколінну безперервність*, що реалізувалися у висхідних циклічних рухах поколінних ланцюгів (J. Doorn).

Отже, феномен *покоління* вченими *культурно-історичного підходу* уявлявся соціальним, національним та історично незворотним, незамкнутим, індивідуальним чи колективним *явищем* (J. Petersen, W. Pinder, F. Redlich), що утворюється історичним життям (E. Wechsler), яке є історичною подією, історичним розрахунком, історичним підсумком, продуктом

історичної пам'яті (P. Entralgo, P. Nora). «Покоління» презентували частиною суспільства однолітків і сучасників із загальним місцезорозташуванням у часопросторі — народжених протягом означеного історичного періоду, що на єдиному віковому етапі переживали значущу соціальну подію (P. Entralgo, A. Corning, K. Mannheim, W. Pinder, F. Redlich, H. Schuman, E. Wechsler), та об'єднаних у молодіжні спільноти як сукупності особистісних, народних, світових онтологій (E. Wechsler). Покоління розглядалося як гістологічна категорія та історична подія з умовними межами, сформоване діями людей (P. Entralgo); як невичерпне поняття, подібне несвідомому, як одиниця часу, що артикулює філософську структуру безперервності, як носій відчуті історичної пам'яті (P. Nora).

Поданий поколінний аналіз як спосіб історичного узагальнення науковцями Європи і Америки використовувався для інтерпретації циклічності історичних подій, пояснення закономірностей розвитку суспільства, систематизації зв'язків особистого шляху людини, соціальних груп і історичних подій. Трактатування особливостей процесів соціального функціонування поколінь і розвитку суспільства стали базисом у розробленні моделей соціокультурних історичних ритмів, принципів поколінної приналежності підходів другої половини XX–XXI ст.

1.4. Структурно-функціональний підхід: функціональність і ресурсність відносин поколінь

На основах ідей А. Radcliffe-Brown, В. Malinowski, С. Kluckhohn про те, що суспільство має системно організовану структурну цілісність і функціональне значення, були побудовані конструкти теорій покоління нового часу. Питання існування суспільства як соціального організму, факторів збереження і руйнування його зовнішнього / внутрішнього балансу, його структурності, (дис)функціональності, підняті в другій половині XX ст. представниками структурно-функціонального підходу, актуалізували пошуки закономірностей циклічності поколінь у змінах історичних епох. У психологічних, антропологічних і етнологічних дослідженнях поколінь центральне поняття

функціональності було віднесено до спостережуваних об'єктивних дій, а не до знеособлених суб'єктивних диспозицій (намірів, мотивів, цілей) (за Robert-K-Merton) [398]. *Соціальна функціональність* поколінь як діючих акторів уявлялася показником суспільного стану, отримала конотацію *ролі в конструюванні соціуму і вкладу* сучасників у суспільну і культурну структурність. Розглядалася функціональність в аспектах: (1) рольового становища та дієвості одних елементів (поколінь) суспільної системи відносно інших і системи взагалі та (2) взаємозалежності елементів системи (поколінь) у взаємовпливах; (3) ресурсності і передумов соціальних змін, у яких кожен соціальний факт ставав функцією свого часу і місця [167; 345, p. 24; 359; 398].

Початком розгортання поколінної проблематики в руслі структурно-функціонального підходу можна вважати дослідження ролі молодіжних спільностей у масових рухах ХХ ст. Shmuel Noah Eisenstadt (Шмуель Ноа Айзенштадт). В аналізі елементів соціальної системи Sh. Eisenstadt запропонував використовувати категорію *віку* як показник функціональності поколінь у макросоціальному масштабі, послідовності етапів життєвого шляху, засобу поділу й організації груп-секцій. Для ідентифікації *покоління як вікової статусної групи* (поділеної на можливі підгрупи за класом, віком, етнічними показниками тощо) було введено параметр абстрактної відповідності часу й організації буття. Наголошувалося на дієвості механізмів соціалізації і соціального контролю, на оформленні ціннісних орієнтацій і особливостях реалізації взаємовпливів поколінь [177; 178; 345; 346; 359].

Sh. Eisenstadt висунув припущення про існування взаємозв'язків між конструктором поколінь і соціальними змінами в суспільстві, системною інтеграцією вікових поколінних систем і динамікою міжпоколінних відносин [359]. У наступних дослідженнях опис *покоління як вікової категорії, що трансформується з історичними змінами свідомості суспільства*, Sh. Eisenstadt доповнив соціокультурними конструктами. Визначив показники, що впливають на формування акторів:

розподілу праці, спеціалізації діяльності, різноманіття інституціональних сфер, соціальних ролей, семантичних і ідеологічних відмінностей тощо. У наступних роботах покоління молодих людей означувалося вже окремою *соціальною категорією*, за якою диспозиції до соціальних змін обмежувалися за віком, а міжпоколінні конфлікти було переведено в площину групових зіткнень та передумов соціальних змін. Зазначалося, що молодіжні рухи формуються і розвиваються в контексті ідеологічних потоків, у поступовому трансформуванні соціальних ролей і кластерів суспільства, у конфліктах між групами і класами, у зміні культурних орієнтацій. Адже, на думку Sh. Eisenstadt, «Aucun «mouvement d'adultes» ne s'est jamais développé dans les sociétés modernes» — «жоден «дорослий рух» ніколи не розгортався в сучасних суспільствах» [347]. Тому в запропонованій моделі *покоління молоді* конструювалося відповідно до соціальних ролей, суспільної диференціації, особливостей простору, розподілу праці, протестного потенціалу. Умовами функціонування *покоління молоді* Sh. Eisenstadt артикулював занурення в боротьбу за статус у суспільстві і диспозиції до покращення «якості життя» [347].

Ще один аспект вивчення феномену поколінності, у якому переплетення реалій історичних поколінних ритмів поєднувалося з природними біологічними, генеалогічними, соціокультурними законами функціонування, започаткували європейські антропологи початку ХХ ст. (Walter Scheidt, L. Krzywicki, G. L. Bon). Далі тематика культурної функціональності і фігуративної ресурсності відносин поколінь набула розвитку в працях Margaret Mead (Маргарет Мід). Так, для виокремлення поколінних шарів, стійких за біологічними ознаками, генофондом, ареалом проживання, у *теорію культурно-біологічного походження людини, рас, поколінь* (kulturbiologie) Walter Scheidt (Вальтер Шейдт) увів критерії *соціальної варіабельності*: зовнішньої — міжсім'яної відмінності (family variation) та внутрішньої — сімейної, родової (fraternal variation) [295]. Підставами поколінної подібності людей, народжених у певному історичному періоді на одній території (ареалі), W. Scheidt

вважав близьких за генофондом предків у восьмому коліні. Водночас відмінності міжсімейні і внутрішньородові не враховувалися як визначальні унаслідок їх мінливості, але стабільний ареал проживання, утримання від міграції (наслідком якої є створення умов для оновлення родових, етнічних ліній), утворення однопонаціональних родин сприяло збереженню і відтворенню сукупності генів з покоління в покоління, створенню генофонду, близького за расовими ознаками і особливостями. Отже, стабільні ментальні і поведінкові характеристики, проявлені в різні часи в різних історичних умовах, антрополог конкретизував за расовими ознаками відповідно до ареалу проживання і процесів асиміляції (за якими в результаті генетичної мінливості один етнос позбувався своїх відмінних рис і набував рис іншого етносу). Ступінь культурного розвитку суспільства W. Scheidt поєднував із кількістю біологічних носіїв культури від покоління до покоління (науковців, художників, музикантів та ін.). За його твердженням, функціональність і ресурсність культури в тій чи іншій спільноті мали пропорційну залежність від ступеня еволюційної досконалості нервової системи носіїв культури даних поколінь [267]. У результаті наукових пошуків критерієм ідентифікації поколінь було визначено кількісний показник культуротворчих біотипів історичної поколінної спільноти, здатних здійснювати значущий внесок у розвиток суспільства.

Одночасно з W. Scheidt польський антрополог-енциклопедист Ludwik Krzywicki (Людвік Крживицький) на основі теорії Ч. Дарвіна презентував синтетичне природничо-гуманітарне уявлення про культуру людини і формотворення поколінь. Відповідно до його концепції *стійкий психологічний тип суспільства* реалізовується саме в колективному поколінному житті: (1) моральності людини та середовища, (2) соціокультурному стилі, (3) традиціях і мовних відмінностях. Отже, спадкові біологічні ознаки, що передаються з покоління в покоління, ступінь інтелектуального загальносуспільного розвитку, складність мови були визначені формоутворюючим базисом унікального сталого психотипу. Наслідувана національна, етнічна,

психологічна стійкість аналізувалася L. Krzywicki через призму історичної арени подій, де стикаються відмінні за рівнями розвитку, але єдині в часовій площині покоління. Ці зіткнення вважалися впливовими, такими, що мають соціокультурні наслідки, змінюють долю держав, а психоемоційні поколінні типи — такими, що здатні утворювати шляхи розвитку/занепаду цивілізацій. Збережена в поколіннях *психічна автентичність* («духовних форм», релігійних, культурних, наукових позицій) була для L. Krzywicki формою суспільного життя та історичної культури, результувалася наскрізним створенням долі [139]. Можна зазначити, що у формулюванні ознак функціонного психотипу, що відбивається в поколіннях, L. Krzywicki (а за ним і Gustave Le Bon) акцентував увагу саме на духовності народів, моральних та інтелектуальних особливостях.

У роботі «Психологія народів» G. Le Bon підійшов до аналізу психологічної, антропологічної сутності поколінь-сучасників із ретроспективного фокусу організації мас — від минулого до майбутнього. Дослідник наголосив, що *раса як сутність* людей (незмінна в історичному континуумі, представлена в поколінному русі у вигляді стрижневої основи, наскрізної і незмінної) не підпорядковується часу. *Душа* мас є постійною і функціональною, відтворюється в молоді, керує долями народів, релігійними спрямуваннями, мистецтвом, інтелектуальним розвитком, є синтезом напрацювань тисяч поколінь. Він вважав, що покоління працурів не зникають у небутті, а розробленими ідеями, фізичною організацією буття, думками, відчуттями, поразками і перемогами продовжують керувати нащадками, залишаються «єдиними в пануванні над живими... які несуть тягар їхніх помилок... отримують нагороду за їхні чесноти» [144, с. 6–48]. G. Le Bon диференціював особливості психологічної організації поколінь на *первинні* (біологічні, анатомічні), які залишаються незмінними, і *вторинні*, які змінюються під впливами середовища, обставин (суспільного розвитку, міжнародних, міждержавних успіхів, освіти, кількості видатних людей). Поеднав цивілізаційний рух із психологічною організацією народів — спадщиною пра-

щурів. Виокремив серед вторинних ознак поколінності здатність продукувати ідеї із стрімким або відкладеним у часі розгортанням у житті нащадків. Наголосив, що, з огляду на повільність психічних змін, потрібно не одне покоління для ідеологічного охоплення суспільства і не одне покоління для його зникнення. Саме тому *покоління*, які природно наслідують і продовжують ідеї предків, уявлялися G. Le Bon системою організації мас, стабільною в часі і просторі, у якій змінюються (дуже повільно) лише вторинні ознаки психологічної організації (у результаті життєтворчості) [144, с. 58].

Національним дослідницьким центром у Чикаго «*generational gap — розрив поколінь*» у 60–70-х роках ХХ ст. було означено соціальною проблемою макрорівня: «особливо інтенсивною і руйнівною», «потенційно небезпечною», «безпрецедентною», «революційною». Причини загострень міжпоколінних відносин пов'язувалися з особливостями культурно-історичного періоду держави, вродженням або надбаним у результаті міграції населення соціальним статусом, циклами когорт народження, життєвими статевими стадіями [434]. У 1970-х роках розгортання в дослідженнях феномену політичних та ідеологічних питань міжпоколінних відносин поставило під сумнів доцільність спроб *універсалізації* «моделей поведінки» та заклало альтернативні аспекти подальших пошуків [448]:

— *синхронного* розгляду системи культури «*generation gap*» в обмеженому часовому періоді;

— *діахронічного* комплексного аналізу міжпоколінного історичного розвитку — історії і передісторії «*generation gap*».

У контексті *синхронного* підходу Margaret Mead (Маргарет Мід) визнала, що через притаманну юнакам активність «*generation gap*» є природним процесом, який хоча й набуває в різних країнах відмінних форм, однак не має універсальних принципів перебігу, водночас історичні і культурні фактори можуть виступати його стимулом чи, навпаки, стримувати. Саме тому синхронізацію культурних універсалій М. Mead не визнавала тотожною поняттю «*generation gap*», а *діахронічний* аспект у кожному новому поколінні бачила як відтворення родових традиційних

відносин, дієвих на соціальному і біологічному рівнях, необхідних у вибудовуванні універсалій для всіх часів і умов [448].

Означена проблема дистанції між поколіннями Батьків, Дітей і Прабатьків людей для М. Mead виходила за межі антропологічних знань і визначалася першопричиною хвиль соціальних загострень у суспільстві. М. Mead пов'язувала міжпоколінну дистанцію в «generation gap» з науково-технічним прогресом, підвищенням «життєвої швидкості», складністю соціальних змін. Наголошувала на необхідності визнання проблеми сучасності — порушення канонів спілкування і зниження когнітивних і моральних авторитетів Батьків, адже «Les aonés ne pouvaient tout simplement pas suivre les changements dans la technologie, les communications, les transports, les problimes écologiques et le développement des armes de destruction massive» («Літні просто не могли йти в ногу зі змінами в технологіях, комунікаціях, транспорті, екологічними проблемами та розробками зброї масового знищення»), а «les Jeunes ne pouvaient se tourner vers leurs aonés pour mieuh comprendre le monde dans lequel ils vivaient» («Молоді люди не могли звернутися до старших, щоб краще зрозуміти світ, у якому вони жили») [362]. Проблема зміни традиційних шляхів набуття досвіду через наслідування поколінням Дітей культурних кодів старших поколінь і формування новітніх соціально-психологічних механізмів передавання культури відповідно до темпів наукового і соціального прогресу стали для вченої факторами, що визначають хід процесів міжпоколінної взаємодії. Водночас відносини Дітей, Батьків, Прабатьків, змінені системи родових традицій, норм, правил і темпоритмів суспільного розвитку означувалися критеріями форм культурних фігуративних зв'язків, а саме:

- *постфігуративної* культури (де нащадки дотримуються майже незмінних поведінкових соціокультурних стандартів);
- *кофігуративної* культури (де сучасники використовують нові моделі поведінки і знецінюють досвід минулих поколінь);
- *префігуративної* культури (де покоління Батьків навчається в покоління Дітей стрімким соціальним інноваціям).

У дослідженні культурної абсорбції поколінь і зовнішніх впливів, які опосередковують форми поколінних зв'язків на прикладі включення в культуру США молодих іммігрантів з Ізраїлю, М. Mead описала риси, характерні для *постфігуративної* і *кофігуративної* культур у соціальних системах «Дітей — Батьків /Прабатьків» та «Покоління — суспільство» [157].

Так, покоління Батьків /Прабатьків як носії знань, цінностей, мови, форми родинних зв'язків, настановлень через передачу родинного досвіду і зразків світосприймання, за спостереженнями М. Mead, формували з дитячого віку *постфігуративну* культуру. У системі «Покоління — суспільство» традиційні канони соціального існування окреслювали «можливості», «карти» розгортання життєвих подій за консервативними сценаріями, у яких механізмами *стабілізації реального світу* покоління Дітей ставали родинні зв'язки, релігійні, традиційні настановлення на «несприйняття чужих». За таких умов незначні коливання *соціальних модних тенденцій* у межах домінуючого типу культури не змінювали основних канонів поведінки: мода (поверхневі зміни) не руйнувала основ культури, а навпаки укріплювала глибинні культурні рівні — підтримувала спадкоємність і стабільність. Звичайно, у часи соціальних потрясінь *зіткнення поколінь у боротьбі за символи влади* утримувалося в межах *постфігуративної* культури традиційними родинними зв'язками.

Водночас конфлікти в *префігуративних* суспільствах з високою вертикальною мобільністю ставали показником відкритого суспільного розриву з традиціями, а отримана освіта, зміна становища в суспільстві, вільний вибір професійної діяльності результувалися зміною моделі поведінки Дітей. Утім уявлення про традиції поколінь Батьків / Прабатьків поєднувало впливи соціального прогресу і настановлення щодо збереження консервативних форм міжпоколінних відносин, у яких історія була лише сукупністю перевірених фактів розвитку префігуративного суспільства, що складно адаптується до соціальних змін.

Відповідно, у *кофігуративній* культурі в системі «Дітей — Батьків /Прабатьків» цінності поколінь Молоді своєю автентич-

ністю були загрозою стабільності світу поколінь Батьків / Прабатьків, водночас у буденному супереччі зіткнень сталого і оновленого світу саме Покоління Батьків стимулювали розчинення Дітей у нових реаліях, мотивували їх повне злиття з новими соціальними порядками, активізували засвоєння «іншої» мови, звичаїв, культури поведінки. Ці рухи кофігуративного (індустріального і надурбаністичного) суспільства мали наслідками формування міжпоколінної дистанції і руйнування шляхів наслідування досвіду предків. Засвоєна інформація щодо життя в нових умовах вкладалася в «інший» досвід, норми і правила, кардинально відмінні від досвіду старших поколінь. Зразки минулого, знецінені і некорисні, поступово або стрімко витіснялися зразками поведінки однолітків, новими моделями, відірваними від минулого. Оскільки утримування констант досвіду Батьків / Прабатьків не забезпечувало в перспективі виживання, Діти звільнялися від обов'язків довічного догляду старшого покоління. У результаті літні люди опинялися в спеціалізованих будинках. А незалежна Молодь утворювала особисту культуру, «народжену» тінейджерами, — культуру нової реальності в новому середовищі. Легко утворювала нові кооперативні правила існування сучасників, що обмінюються досвідом із представниками свого покоління. У системі «Покоління — суспільство» для М. Мead *соціальна мобільність* була механізмами реалізації і втілення в соціум кофігуративної моделі «generation gap» і розвитку якостей пристосування до нових зовнішніх вимог. Висока адаптивність утвореної Молоддю культури пояснювалася розривами між поколіннями, які *дестабілізували і руйнували* соціальні системи і одночасно *оновлювали і вибудовували* умови існування в майбутньому — у новому світі технологій. На підставі цього нестабільний, невизначений соціальний розвиток поколінь Дітей описувався як процес, що не має сталої форми і виникає під впливом зовнішніх соціальних змінних.

У контексті змін фігуративних форм відносин поколінь третій різновид культури, запропонований М. Мead, являв собою механізм передачі досвіду, що не мав аналогів у світі минуло-

го — Молодь *префігуративної* культури функціонувала як майстри, що утворюють «артефакти майбутнього», використовують і навчають світ новим науково-технічним технологіям, які не мали аналогів у минулому. Покоління Дітей ставало вчителями для поколінь Батьків / Прабатьків і орієнтирами в новоутвореній моделі соціальних відносин як єдино можливого засобу виживання у світі майбутнього [158].

Отже, дослідження взаємовідносин поколінь, наслідування і «generation gap», проведені М. Mead у рамках фігуративних культур, перенесло використання поняття покоління у сферу функціонування соціальних зв'язків. Покоління отримало статус об'єкта соціалізації, розвитку, становлення і функціонування якого залежали від процесів культурно-історичного простору і розподілу соціальних ролей, функцій. У продовження розгляду покоління як феномену, функціонально залежного від зовнішніх умов існування (за Т. Parsons, S. Eisenstadt, М. Mead та ін.), Pitirim Sorokin (Питирим Сорокін) розглянув історичну реальність як конструктивне ціле відмінних культурних систем. У теорії суперсистем культури *покоління* як множина елементів, одночасно занурених у вирій історичних подій і соціальних пертурбацій, були означені Р. Sorokin акторами, що здійснюють локально системну взаємодію та утримують і розвивають глобально міжпоколінні зв'язки. Відповідно до існуючих єдиних *культурних і ментальних* характеристик, прояву їх єдності і відмінності Р. Sorokin розмежував основні типи групових істин і знань, що опосередковують життя поколінь [435]. Щодо прогнозування соціокультурного розвитку, у якому безпосередніми суб'єктами дії ставали покоління як носії культурної пам'яті, традицій і моделей поведінки, Р. Sorokin наголосив про існування глобальних процесів, а саме:

– переміщення уявного культурного центру з Європи на арену Тихоокеанського і Атлантичного узбережжя (пояснюючи свої позиції швидким рухом соціально-політичних подій, науково-технічним розвитком і поширенням культурних форм означених регіонів);

– розпаду чуттєвої культури суспільства;

– формування і поширення нових — ідеалістичного або ідеаціонального — соціокультурних порядків (за якими наступ нових порядків нової культури «творчого завтра» на культуру, що зникає, проявляється у сферах науки, релігії, мистецтві, суспільному житті, функціонуванні суспільних інститутів).

Центральним питанням у дослідженнях поколінності Р. Sorokin бачив розуміння природи змін, динаміки, флуктуацій, темпоритмів ідеалістичної, ідеаціональної і чуттєвої культур. Він наголошував, що згасання функціонального періоду чутливої західної культури є не руйнацією буття, а вершиною життя, з якої стає можливим огляд нових перспектив і оновлення майбутнього. Відповідно до організації соціальних груп і специфіки їх соціальних відносин, Р. Sorokin констатував існування довготривалих і короткотривалих флуктуацій між тоталітаризмом і моделлю «невтручання», що співіснують; та локальних і глобальних політичних систем. Флуктуаційні хвилі державних систем Р. Sorokin використав в аналізі стійких соціальних відносин, притаманних поколінням, адже саме покоління, на його думку, відображають пульсацію ущільнення і розсосередження в контексті довготривалої взаємодії соціальних систем. Відповідно, короткочасні «шквали» і пульсації флуктуацій поколінних систем розглядалися як такі, що відбуваються всередині поколінних груп і стають результатом обставин буденної стабільної реальності. Соціальні зв'язки, що виходять із стабільної системи відносин, були означені конструктом простору вільного вибору суб'єктів взаємодії — поколінь. За таких умов міграція, як вихід за межі систем, визначалася зв'язуючим елементом форми традиційних і оновлених суб'єктних відносин, головним процесом соціального міжпоколінного простору [435].

Щодо трансляції поколінної форми соціальних відносин із локальної в глобальну соціальну систему, то Р. Sorokin визначив важливість *міграційних параметрів*, за якими, по-перше, сукупність соціальних взаємовідносин між складовими одиницями (поколіннями) була визначена постійною константою. По-друге, мережа взаємин соціальної системи (міжпоколінних відносин) в історичному просторі не функціонувала постійно і незмінно

в кількісному і якісному планах. По-третє, у системі соціальних груп відносини мали вкрай дистанційні форми, у яких не підтримувались соціально-психологічні зв'язки агрегованими (поколінними) суб'єктами, що й знаменувало (де)конструкцію системи соціальних груп («зародження» або «старіння» поколінь). По-четверте, соціальні інститути ідеаціональної культури опосередковували реконструкцію суспільно важливих відносин, за якими кардинальних змін зазнавали саме чутливі на державному рівні елементи системи. По-п'яте, процес міграцій соціальних відносин було визначено постійним і обов'язковим атрибутом еволюції. По-шосте, історичні умови означувались як впливові на інтенсивність міграційних процесів, але такими, що залишали незмінними структуру та конфігурацію соціальних систем. У випадках масштабної міграції соціальних відносин виникала загроза руйнування або глибокої трансформації багатьох соціальних систем і, відповідно, міжпоколінних. І, по-сьоме, у флуктуаціях великих і фундаментальних соціальних систем було констатовано існування меж, а тому ніяка група (покоління), що тимчасово в соціумі мала домінуючі позиції, не могла втримати позиції керування більше, ніж було відведено історичним часом. Подані міграційні параметри соціальних взаємовідносин узагальнювалися результатом висновком про те, що *соціальні системи різних масштабів є лише тимчасовими феноменами, що функціонують у гнучких соціокультурних межах* [435; 223].

Проведений аналіз соціальних систем (утворених поколіннями), спроби визначення параметрів функціональності і основ ресурсності поколінних груп на зламах історичних епох, змін культурних тенденцій виокремили «приховані» грані соціальних відносин, соціальних позицій, соціальних зв'язків. Так, у ХХ ст. було порушено питання трактування поколінь як соціальних феноменів, що опосередковують процеси формотворення акторів-сучасників, поколінної ідентифікації і самоідентифікації. У визначенні діючих механізмів розвитку світу і, відповідно, поколінного простору науковці презентували протилежні позиції, за якими покоління виконували роль рушіїв

історичних подій (J. Dromel, J. Mill, O. Lorenz та ін.) і, навпаки, історичні події вважалися основою формування образу покоління (W. Dilthey та ін.) або його сегментів. Водночас взаємовплив, зв'язки і боротьба «generation gap» поколінь з різних історичних пластів поступово виводилися з сімейної сфери в розширене концептуальне бачення. Де поколінні зіткнення — «gap» — вже не пов'язувались із віковими особливостями суб'єктів взаємодії, культурними уподобаннями, географічним розташуванням тощо, а насамперед диференціювались за домінантними настроями, які превалюють у суспільстві, і подібними цінностями агрегованих поколінних акторів, що діють на арені історії відповідно до тривалості людського життя (близько 80–90 років).

У 1991 р. William Strauss (Вільям Штраус) і Neil Howe (Неіл Хоув), аналізуючи історію США (із 1584 р.), виокремили циклічну повторюваність історичних періодів, у яких представники домінуючих поколінь мали схожі риси. Дослідники визначили, що, попри об'єктивно слабкий зв'язок більшості індивідів із глобальним прогресом людства і «віддалене» занурення у великі події, існує співпричетність кожної людини (представника «свого» покоління) до поворотних моментів історії, не обов'язково фізична, а й психічна, та значущість міжпоколінних взаємовідносин у соціокультурному просторі, тому що спілкування великих поколінних груп здійснюється на хвилі групового розуму («And, through our cross-generational relationships, we communicate across eras of mind-bending length») [379]. Зазначалося, що кожна людина перебуває на вершині історії демографічного потоку як спадкоємець минулого і пращур для майбутнього, має тісні соціально-психологічні зв'язки з предками і вносить свої, відповідно до часу і історичних вимог, корективи щодо бачення перспектив. Акцентувалося, що кожен цикл поколінь додає у витки спіралі еволюційного розвитку свій унікальний внесок. Зважаючи на те, що внесок поколінних настроїв, дій може як позитивно, так і негативно впливати на майбутнє, W. Strauss і N. Howe наголошували, що цикли поколінного розвитку збігаються за критеріями духовними, соціальними, культурними з рухом

цивілізацій. Адже саме покоління, на їхню думку, були факторами, що змінюють стандарти соціального існування і напрями розвитку цивілізацій, оскільки кожне домінуюче покоління «по-своєму» бачило стандарти виміру прогресу і виконувало поставлені завдання для досягнення «поколінної мети». У контексті парадигми «Хто не пам'ятає минулого, той повторює минуле» («Those who cannot remember the past are condemned to repeat it») W. Strauss і N. Howe в музиці, культурі, моді, політиці тощо описали наслідки чотириступеневого циклу поколінь [379]. Враховуючи максимальну тривалість життя однієї людини та терміни дії парадигмальних настроїв поколінної ери, вони запропонували *довжину поколінних циклів рахувати від вісімдесяти до ста років*. Для запобігання змішування впливових і невливових факторів — «історичних шумів» — дослідники відкинули випадкові події та мінущі моди, особливості мови та манер, через які виражаються настрої, і зосередились на подіях, специфічних для конкретної епохи, тих, що залишались у колі циклу — слідах історії. Для артикуляції станів суспільства, що домінують на етапах циклів, запропонували асоціативні описи:

– «настрої пробудження» — поступового формування нових соціальних ідеалів;

– «внутрішні настрої» — міри задоволення особистісних і духовних потреб, проявів соціально-економічної нерівності;

– «зовнішні настрої» — досягнення відчуття спільності.

За аналогією J. Marias зіставлення поколінь із «соціальною картографією», де кожен актор мав неточні межі і виконував певну функцію соціального ландшафту, W. Strauss і N. Howe визначили засобами поділу поколінь (1) *календарний рік* та (2) *економічний і соціальний стан суспільства* [394]. У спробах конкретизації поколінних меж науковці представили покоління когортами, кількість яких відповідала фазам життя, а особливості — індивідуальності однолітків. Отже, визначальними поколінними параметрами було обрано *час функціональності* поколінної групи і *психологічні характеристики* її членів одного віку з позиції провідних соціальних ролей:

– «Elderhood — збільшення» у виконанні управлінських функцій (наставництва, передачі цінностей, нагляду тощо) когортами 66–87 років;

– «Mid-life — середини життя» у виконанні функції лідерів (виховання, навчання, керівництва тощо) особами 44–65 років;

– «Rising adulthood — формування дорослості» у входженні в сімейне життя (знаходженні засобів існування і самозабезпечення, тестуванні соціальних цінностей минулого) представниками когорт 22–43 років;

– «Youth — молоді» — у здійсненні соціально залежної функції (зростання, навчання, прийняття захисту і виховання, надбання цінностей) когортами від 0–21 років.

Вирішальне значення в соціальному конструюванні поколінь автори теорії віддали, *по-перше*, різниці дискретного моменту досягнення стану дорослості в різних культурах, адже значущі етапи формування особистості (протягом усього життя) виокремлювали переживання людини в переході від ролі молоді до ролі дорослої людини. *По-друге*, значущим подіям, що охоплювали все суспільство (соціально-політичним трансформаціям, природним, ідеологічним тощо), і їхнім впливам на представників поколінь. За умови, що кожного року століття народжується когорта однолітків, W. Strauss і N. Howe визначили приблизну довжину покоління — 20 років (із певною мірою можливості відступу в той чи інший бік більш ранньої чи пізньої «точки» відліку). Диференціювали значення сімейних відносин щодо констатації співпричетності до певного «покоління»:

– Батьки (або Діти) могли входити як до попередніх, так і до наступних поколінь. Це правило відображало зв'язок вікового розподілу осіб дітородного віку (приблизно з 20 до 45 років) із середньою тривалістю поколінь у 20 років;

– обов'язкову присутність у перших когортах поколінь раннього «Батьківського покоління»;

– впливу і взаємовпливу поколінь, що співіснують.

У питанні ідентифікації поколінь автори приділили увагу «особистості сучасників», що становлять «згуртовану когортну групу з її власною унікальною біографією» — «a generation as

a cohesive cohort-group with its own unique biography» [379]. Агрегована «особистість» покоління для авторів теорії була насамперед гротеском характеристик її прототипних членів, показником колективних поглядів на сімейне життя, статеві ролі, інститути, політику, релігію, спосіб життя і майбутнє. Для W. Strauss і N. Howe *соціальна категорія покоління* мала «безпечнішу» основу для узагальнення, ніж категорії статі, раси, віку тощо. Показниками «вирівнювання» — ідентифікації поколінь слугували критерії *віку* (на тлі хронології історичних тенденцій і подій), *соціальних атрибутів* (поглядів, характерних рис), *свідомого суспільного становища*. Для визначення більш-менш реальної межі поколінь науковці використовували (1) інформацію про соціально-психологічні умови і особливості взаємодії Батьків і Дітей (від народження до повноліття); (2) отримані настановлення і сформовані в юнацтві моделі поведінки (які переважно залишались незмінними протягом життя); (3) «директивні», «спрямовані» і «пригнічені» поведінкові прояви, які слугували маркерами ідентифікації в середовищі однолітків (параметр використовувався раніше J. Petersen у теорії поколінь) [408], а саме:

- «спрямовані» представники поколінь «узаконювали» контекстуально необхідні для соціуму ментальні якості;
- «пригнічені», як приклади нонконформної моделі поведінки, презентували протест існуючій дійсності;
- «директивні» могли нормувати моделі поведінки або бути в ролі «пригнічених».

W. Strauss і N. Howe, наслідуючи Thomas Wolff, в ідентифікації поколінь дотримувалися принципів, що (1) зразкової поведінки не існує, тому опис акторів доцільно конструювати відповідно до контексту історичних подій і соціальних конвенцій; (2) кожне покоління як соціальний феномен складається з індивідуумів з різними якостями, але жодні не мають провідного значення, проте складають унікальний образ, що дозволяє виокремити конкретне покоління в соціальній площині — в одному з чотирьох поворотних елементів поколінного циклу загальної історії [379].

Для конкретизації меж циклу W. Strauss і N. Howe використали концепцію сеікулума (від лат. saeculum) — римського циклу історії, що дорівнює 80–100 рокам (первинно слово означало історичний період, який дорівнює життю людини) [289]. Описуючи англо-американське суспільство з 1400-го року до наших часів, дослідники з'єднували історичні цикли сеікулум (по 80–100 років), а всередині кожного виокремлювались поколінні повороти, схожі на постійне і незмінне чергування сезонів — High (високого), Awakening (пробудження), Unravelling (викриття) та Crisis (кризи). Початком кожного нового циклу сеікулум було означено вихід соціуму з кризового періоду, наповненого травмуючими подіями, війнами, революціями, економічними кризами. Так, *перший поворот* сеікулум «High» (для ХХ ст. це був період після Другої світової війни з 1946 до 1964 року) приніс у суспільне життя хвилю відродження. Загальна тривожність, що панувала в суспільстві, змінювалася спрямованістю до розвитку, стабільності і творчості. Це був час прояву національних потенціалів і демографічного буму, відчуття безмежних можливостей, часу мрій і їх реалізацій, сміливих рішень, створення дружнього простору, загальносуспільних можливостей (загальноколективних, загальногрупових, загальнодержавних, але не індивідуальних, не національних...) [380].

Другий поворот «Awakening» приходив із драматичним зняттям «загальної» маски безособового світу й оголенням внутрішніх відчуттів, виведенням на перші плани суспільного життя індивідуального, неколективного, унікального, автентичного «Я», що було «загублене» і «заховане» у масових стрімких обертах «загальності» зовнішнього світу. Фундаментальна реальність попереднього періоду, зручна і очевидна, втрачала суб'єктивну «придатність» для майбутнього. Індивідуальне «Я» набувало цінності, агреговане «Я» втрачало популярність. Потреби в загальносуспільній стабільності та впорядкованості зменшувалися; популяризувалися ризиковані способи життя, духовні пошуки та демонстрації несхожості «кожного» на «інших»; вибудовані загальні норми, обов'язки і прави-

ла існування, колективна дисципліна і підпорядкування життя загальносуспільним цілям втрачали значущість [380].

Далі природний історичний ланцюг поворотів, де перший стабільний і зміцнений загальноколективним духом поворот «High» заміщувався романтичним, духовним «Awakening», продовжувався *третім* елементом циклу сеїкулум — *поворотом* «Unravelling» (на прикладі ХХ ст. цей період тривав з 1984-го по 2005-й рік) — безсистемним і вільним, творчим і протестним, експериментальним і незаангажованим, з присмаком шовінізму через одночасне співіснування різноспрямованих реалій, спрямованих на отримання життєвих радощів і жорсткої моделі несприйняття в суспільстві відхилень від вибудованого «образу» оптимального «Я» — психічного, зовнішнього, соціального. Суспільство вимагало керування, ідеології, домінантних осіб, презентувало готовність до виконання поставлених завдань [380].

Фінал сеїкулума — *четвертий поворот* — «Crisis» (у ХХ ст. це з 2005 (8) по 2025 роки) — розкривав те, що було приховано (на загальнодержавному рівні), скидав присмак таємниці і висвічував явні загрози. Для захисту, гарантування безпеки в уявному і реальному планах конструювалася нова система суспільних консенсусів, жорстких соціальних інститутів, змінювалися закони на більш реактивні і автократичні; духовне спрямування суспільства поступово розсіювалося, сходило нанівець. Для утримання державного порядку вибудовувався перфекціоністичний і вкрай структурний правлячий апарат. Суспільні сутички проходили відбувалися за сценарієм люті і максималізму, але градус напруги не тримався довго — астенія і виснаження суспільства, диспозиція до стабільного майбутнього знову сприяли повороту історії до етапу «High» — після бурі знову сходило сонце! Цикл починався знову, і колесо історії оберталося далі [380].

За результатами виокремлення критичного року поворотів «Crisis» сеїкулум із 1400 року, що проявляються з періодичністю 103–101–92–81 років, W. Strauss і N. Howe дійшли висновку, що історичний час має тенденцію прискорення, цикли

сеікулум скорочуються, життя набирає швидкісних обертів. Але залишилось відкритим питання, що стискає сеікулум — технічний прогрес чи біг часу, що прискорюється.

Для деталізації опису поколінь, W. Strauss і N. Howe ввели в теорію опис архетипів: Idealist (Ідеаліст), Reactive (Реактивний), Civic (Громадянський), Adaptive (Адаптивний) [379]. Пізніше термінологію замінили на Prophet (пророка), Nomad (Кочівника), Hero (Героя) і Artist (Художника/ Виконавця) [380]. Критеріями, що об'єднували покоління, були визначені близьке історичне розташування в часі, базові позиції в мікросоціумі (сім'ї), суспільстві, значущі культурні і ціннісні артефакти. Факторами впливу на формування образу поколінь зазначалися загальносуспільні умови, у яких відбувалося становлення покоління, впливові події на ранніх етапах життя, особливості форм відносин з поколінням Батьків (адже характерні сценарії Батьківського життя і Батьківського ставлення до реальності, на думку авторів, окреслювали умовні рамки майбутньої життєтворчості Дітей). Важливим внеском у наукову траєкторію дослідження поколінь стало твердження, що *функціонування (життя) поколінь не завершується етапом суспільного домінування на «своєму» історичному повороті, тому що починається раніше періоду входження у «силу» (42–62 рр.) і триває далі, після втрати активної суспільної позиції*. У теорії наголошувалося, що покоління протягом життя проходять / проживають (від 0 до 20, від 21 до 41, від 42 до 62, від 63 до 83 років) чотири генераційні етапи, у яких співіснують з іншими поколіннями, що перебувають на «своїх» етапах розвитку і програють «свої» образи архетипів. Так, наприклад, покоління, народжене в часи повороту Awakening (Пробудження) архетипу Nomad (Reactive) Кочівників, у суспільстві з 21 по 41 рік співіснує з Hero (Civic) Героями (молодшими за 20 років), зрілими Prophet (Idealist) Пророками (віком 42–62 рр.) і поколінням похилого віку — Artist (Adaptive) Художниками (старшими за 63 роки) (табл. 1.1) [380].

Таблиця 1.1

Архетипи поколінь у циклах сеікулум

Повороти	Покоління, які живуть одночасово			
	Діти (від 0 до 20 рр.)	Юні (від 21 до 41 рр.)	Зрілі — Лідери (від 42 до 62 рр.)	Похилого віку (від 63 до 83 рр.)
Awakening (Пробудження)	<i>Nomad</i> (<i>Reactive</i>) Кочівники	Prophet (Idealist) Пророки	Artist (Adaptive) Художники	Hero (Civic) Герої
Unravelling (Викриття)	Prophet (Idealist) Пророки	Artist (Adaptive) Художники	Hero (Civic) Герої	Nomad (Reactive) Кочівники
Crisis (Криза)	Artist (Adaptive) Художники	Hero (Civic) Герої	Nomad (Reactive) Кочівники	Prophet (Idealist) Пророки
High (Високий)	Hero (Civic) Герої	Nomad (Reactive) Кочівники	Prophet (Idealist) Пророки	Artist (Adaptive) Художники

Отже, покоління і колесо подій, соціально-психологічні основи формування акторів і розгортання історії W. Strauss і N. Howe зв'язали на всіх етапах життя поколінь. Науковці наголосили, що на ранніх етапах на формування поколінного образу, на свідомість і світобачення молоді впливає історія (державна і сімейна — найближчого оточення — Батьків, Дідів), по досягненні віку 42–62 рр. уже сформоване покоління бере на себе відповідальність за виховання нащадків, конструювання суспільної історії і управління історичним часом — займає домінуючу позицію.

Підбиваючи підсумки аналізу структурно-функціонального підходу до вивчення поколінності, зазначимо, що в результаті історичних, антропологічних, соціальних, психологічних і етнологічних пошуків основні стратегічні орієнтири дослідження феномену були збагачені суспільно-етнічними, расово-біологічними конструктами. Покоління інтерпретувалися як багатомірний феномен, вільний від обов'язкового розвитку ідей пращурів, але зв'язаний територіальними, расово-етнічними основами. Зважаючи на соціальну мінливість, факторами, що

опосередковують внутрішньопоколінну подібність, було означено *територіальність (ареал)* і стабільні культурні, ментальні і поведінкові характеристики. Соціокультурний потенціал розвитку суспільства пов'язувався з кількістю та суспільною реалізацією біологічних носіїв поколінної культури (W. Scheidt). Функціональним базисом унікального *стійкого психологічного типу* поколінь було виокремлено спадкові біологічні ознаки, а психоемоційні типи, які створюють *психічну автентичність* — «*дух*» *поколінь*, означено причинами розвитку / занепаду цивілізацій (L. Krzywicki, G. Le Bon). Запропоновані трактування буття поколінь утворили підстави виходу за рамки традиційної на той час методології. Проте питання визначення факторів міжпоколінних відмінностей, соціальних, психологічних, культурних, географічних показників, що впливали на взаємодію поколінь з антропологічного ракурсу, залишились відкритими.

У наукових працях S. Eisenstadt, M. Mead, W. Strauss і N. Howe розділення складного об'єкта соціальної реальності на складові поколінні частини, особливості зв'язків акторів і мінливості функцій (ролей) було показано в моделях цілісної системи еволюційного руху. *По-перше*, зазначалося, що на форми відносин між поколіннями впливає темпоритм суспільного розвитку (S. Eisenstadt, M. Mead); «образи» пращурів, форми міжпоколінних взаємодій, поворотні моменти історії впливають на утворення психологічного «образу» поколінь молоді (W. Strauss і N. Howe). *По-друге*, покоління як вікові категорії, функціональність яких опосередковується реальністю, уявлялися такими, що віддзеркалюють суспільне життя (поділ праці, спеціалізації діяльності, розмаїття інституціональних сфер, соціальних ролей, семантичних й ідеологічних відмінностей тощо); розгортають реалізацію потенціалів унаслідок згасання функціонального періоду старших поколінь (S. Eisenstadt, M. Mead). *По-третьє*, наголошувалося, що засоби конструювання соціальних відносин поколінь мають довго- і короткотермінові флуктуації відповідно до соціальних форм державного управління, політичних систем (M. Mead, P. Sorokin). Отже, науковці структурно-функціонального підходу в конструюванні цілісних соціальних

систем констатували існування стійких зв'язків між поколіннями, що забезпечують контекстуальну функціональність і СК ресурсність відносин. Вони уявляли *покоління системою*, яка має характерні якості і унікальний функціонал життєдіяльності в суспільних відносинах, виконує певні ролі в процесах соціальних взаємодій. Описали *покоління як соціальну функцію* життєвого процесу суспільства, що опосередковує відносини з іншими елементами системи, яка є необхідною одиницею для виконання певних історичних завдань і організації СК реальності.

1.5. Наукові позиції аналізу покоління як соціально-психологічного феномену

Для структурування аналізу феномену покоління протягом ХІХ–ХХІ ст. науковцями використовувались різноманітні маркери, які й визначали позиції пізнання психологічної природи явища. У спробах знайти відповіді на питання про сутність поколінь значну роль відігравали уявлення про первинність або вторинність взаємовпливів соціально-історичних показників і поколінь. Відмінності наукових позицій, особливості бачення поколінного феномену мали сильні й слабкі сторони, які й ставали причиною варіативності систем пізнання.

Зазначимо, що будь-яке моделювання, схематизація, вибудовування алгоритмів функціонування поколінь так чи інакше мало побічним ефектом спрощення явища, втрату перспектив відтворення комплексного бачення. Але через те, що теоретизування картини феномену мало характерні форми на кожному етапі розвитку суспільних наук, а поступові базові напрацювання наукового пізнання реалізовувалися в «тенденціях до абстрагування», розуміння покоління ставало тотожним знаходженню зв'язків, одиничного уявлення представлення часткових випадків загального [44]. Водночас перехід до пізнання конкретного (покоління) мав реалізацію в переході до пізнання абстрактного (знеособленого покоління). Тобто саме в об'єднанні різнорідних елементів / процесів, поглядів, у врахуванні і подальшому абстрагуванні досліджуваного явища від безлічі

деталей вибудовувались форми наукового пізнання, які синтезували минулі напрацювання і ставали базисом майбутніх.

Теорії, у яких моделі покоління в науковому баченні вчених відображали принципи існування зовнішнього світу через абстрагування від несуттєвого, представляли сутнісні поколінні ознаки, закономірності виникнення, формування, існування. Теоретичні моделі дослідників не тільки розгортали форми життєдіяльності і пізнання, відповідні «сучасному світобаченню», але й вибудовували похідні похибки між реальністю і теоретичною конструкцією буття, утворювали дискусійні вікна аналізу поколінності. Так, порушені питання про часову характеристику (тривалості життя покоління в історії, біологічного життя, терміну домінування), швидкості поколінних ритмів, впливів факторів (зовнішніх і внутрішніх) на формотворення акторів, циклічного відновлення в нащадках характерних особливостей пращурів, лінійності або спіральності розвитку стали джерелом розбіжностей у наукових позиціях аналізу покоління як соціально-психологічного феномену. Зіткнення наукових течій щодо первинності утворення феномену («покоління є результатом історії» або «історія формується діями поколінь») проявились у наукових позиціях трактування агрегованого актора, в яких обсяг впливових зовнішніх/внутрішніх фактів, діючих механізмів простору поколінь визначались дослідницькими фокусами.

На межі XIX–XX ст. розвиток теорії поколінь йшов шляхами кількісних, якісних і антропологічних досліджень соціальних, історичних зв'язків, біологічних і вікових констант. Але питання соціально-психологічних особливостей вікових груп, домінуючих ідей і ідеалів, характерного реагування сучасників / однолітків на суспільно-історичні траєкторії вибудовування реальності, переплетення історичності з біологічністю ретранслявались у різні теоретичні позиції. Отже, кількісні тенденції поколінного аналізу були реалізовані позитивістами в пошуках відповідей на питання: «Скільки триває життя одного покоління?», «В якому віці покоління входить у соціальну «силу»?», «Як довго триває період історичного до-

мінування покоління, що утворює простір, модернізує минулі форми буття і конструює майбутнє?», «Скільки років покоління в середньому присвячує навчанню?», «В якому віці покоління йде з соціальної арили?» тощо. Констатовані у відповідях приблизні значення збільшували суб'єктивність постулатів позитивістів, а деяка концептуальна плутанина (щодо 30- чи 15-річного терміну домінування поколінь) ставила в складне становище істориків, психологів, соціологів (J. Ortega-y-Gasset; F. Redlich) [172; 422]. Узагалі, спроби визначення «часу» поколінь відповідно до розподілу на вікові групи, відліку самостійності, виокремлення факторів, що впливають на набуття здатності приймати вільні, відповідальні рішення, сприяли зв'язуванню швидкості поколінного ритму зі швидкістю культурного розвитку. Результати аналізу історичних впливів на становлення поколінь, де війни, суспільні пертурбації відсували або наближували часи дорослішання, набуття / оформлення поколінного образу, прояву неповторних характеристик, можливості здійснення в суспільстві змін, відповідних поколінному вибудовуванню майбутнього, ставали для науковців стимулом вивільнення від кількісних часових параметрів (становлення і зникнення) поколінь. Водночас розширення переліку ознак поколінної єдності (біологічних, соціальних, культурних, історичних), що використовувались для ідентифікації, сприяло розумінню зв'язків *біологічної хронології* із *соціально-історичним часом*. У цьому контексті напрацювання J. Dromel [342] та G. Ferrari [343] про вплив рівня життя на структуру сім'ї, особливості вікового розвитку і можливості професійного становлення, переплетення соціальних і біолого-генетичних ритмів стали передумовами утворення *гіпотези швидкості пульсу* («pulse-rate hypothesis») [384], відображеної в теоріях поколінь O. Lorenz [384], W. Pinder [413], J. Ortega-y-Gasset [172], J. Marías [403] та ін. Утворений напрям досліджень феномену поколінь розгортався згідно з припущенням, що біологічно визначений тридцятирічний ритм поколінь не пояснюється об'єктивними зовнішніми факторами, але доводить природність послідовності акторів [384, р. 273–292; 359]. Для прихильників

гіпотези швидкості пульсу основними теоретичними постулатами ставали біологічні інтервали поколінь як інструментарій історичного вимірювання (O. Lorenz) [384]; люди об'єднувались у поколінну мережу за загальним «метафізичним» досвідом, роками народження в «історично значущий» час (насичений доленосними для соціуму подіями), загальними «ентелехіями» — інтенціями, характерними для певної епохи (W. Pinder) [413]; історичні періоди поколінь ідентифікувались за вибудованими соціальними зв'язками і нормами поведінки (водночас відлік починався від фокальної дати народження історично значущих особистостей) (J. Ortega-y-Gasset, J. Marías) [172; 402; 403]; ураховувався історичний пульс формування «героїв часу»; міра соціальної впливовості мережі на історичні події (J. Marías) [403].

Гіпотеза швидкості пульсу отримала продовження в працях роботах соціальних антропологів, у яких були здійснені спроби:

- типізації соціальних і вікових систем, визначення шляхів їхнього розвитку й особливостей функціонування, аналізу суспільних проблем, що мали певний ритм виникнення (S. Eisenstadt) [345];

- визначення сутності ментальних і поведінкових якостей, проявів поколінь у різних історичних умовах;

- конкретизації характеристик культуротворчих біотипів історичної поколінної спільності (що мали шанси на ритмічне відтворення в нащадках відповідно до ареалу проживання і перебігу процесів асиміляції) (W. Scheidt) [267];

- визначення спадкових ознак базису сталого психотипу (за інтелектом і мовою), що ритмічно відтворюється в нащадків (L. Krzywicki) [139];

- диференціації психологічної організації поколінь на первинну і вторинну. Покоління трактувалось як феномен, стабільний у часі, як форма організації мас, ритмічне відтворення первинних (біологічних) ознак у молоді і повільних змін вторинних (соціальних) (G. Le Bon) [144].

У роботах М. Mead першопричинами міжпоколінної дистанції були визначені хвилі соціальних загострень у суспільстві,

а ритмічне відтворення культурних кодів старших поколінь означено, з одного боку, провідними факторами, що опосередковують хід процесів міжпоколінних взаємодій, з іншого, критеріями форм культурних фігурацій, зв'язками змінених соціокультурних систем (М. Mead) [157; 158]. Покоління як носії культурної пам'яті, традицій і моделей поведінки набули означення соціальних суб'єктів, які у взаємодіях утворюють культурну пульсацію, ущільнення і розсосередження основ минулого (Р. Sorokin) [435]. Ритмічне повторення схожих рис пращурів і нащадків було подане W. Strauss і N. Howe показником циклічного розвитку історії, що пов'язує біологічну пульсацію поколінь з психологічною співпричетністю до історії [379]. Відповідно до повторюваних історичних циклів було виокремлено унікальні внески культурних напрацювань поколінь в еволюцію соціуму. Водночас на спіральних поворотах враховувались духовні, соціальні, культурні патерни соціальних взаємодій. Тобто в пошуку закономірностей відтворення ритму поколінь науковцями XIX–XX ст. була означена впливовість на циклічність акторів зовнішніх суспільних законів і варіативність домінуючих норм і соціокультурних стандартів.

Альтернативна течія пізнання феномену — «*гіпотеза відбитка*» — «*imprint hypothesis*» — була реалізована в пошуках соціально-історичних та соціально-психологічних ознак відмінностей поколінь (Jaeger) [384]. Починаючи з робіт F. Kummer [388], W. Dilthey [335], J. Petersen [408], E. Wechsler [444] у теорії поколінь втратила значущість інтервальність історичного процесу, а послідовність народжень набула форми безперервного потоку без ритму і пульсу. У *гіпотезі відбитка* покоління було представлене акторами, що вибудовують життя відповідно до умов і вимог епохи під впливами психологічних, національно-етнічних та історичних факторів (F. Kummer) [388]. Уперше прозвучали тези про значущість вражень, отриманих у часи дорослішання; покоління трактувались суб'єктами, образ яких оформлюється під впливами історичних подій, і тому для достовірності аналізу особливостей акторів вважалося необхідним вивчення проявлених соціокультурних ознак

(W. Dilthey) [335]; тобто покоління презентувалися вторинними явищами, утвореними в процесі розгортання історії — «historical generations are secondary phenomena, brought about through the development of history as a whole» (H. Jaeger) [384]. Ідею W. Dilthey щодо домінування історичного впливу (прояву поколінності в континуумі історії людського духу) підтримав J. Petersen — впливовими були означені природні, освітні та середовищні фактори [408]. Аналіз історичного життя держави вже не обмежувався регламентами історичних ритмів — часу функціонування; поколінні періоди (молодості, зрілості, старості) втратили стандартизовані часові виміри. Поняття покоління набуло форми мережі когорт, народжених історичним життям, не обмежених часом життєдіяльності, таких, що мали нерегулярні історичні інтервали дієвості, залежні від зовнішніх впливів (E. Wechsler) [444]. Ідея відмінного реагування сучасників на загальний історичний імпульс, природність набуття унікального життєвого досвіду і формування поколінних інтересів підштовхнула К. Mannheim до детального аналізу відбитків значущих подієвих впливів, отриманих у молодому віці, і їх систематизації [362]. «Особливий» поколінний погляд на світ, стиль життя, за гіпотезою відбитка, пояснювався історично діючими соціальними принципами / шаблонами (Jaeger) [384]. Тобто покоління набуло значення феномену, який утворюється під зовнішніми впливами і є лише наслідком історичного розвитку довколишнього простору (K. Mannheim) [362]. Але особливості впливів факторів (подій) на зміни поколінних образів залишались невизначеними.

Попри розповсюдженість у наукових колах і перспективи отримання відповідей на питання щодо походження поколінь, якісні дослідження в контексті *гіпотези відбитка* залишили багато питань. На відміну від позитивістів, якісне пізнання феномену не фокусувалось на кількісних показниках довжини поколінь, але означувало важливість суб'єктивних факторів формування досвіду, якісних аспектів образу, далеких від шаблонів, жорстких часових конструктів і сталих моделей. У якісній позиції відбулось розмежування суб'єктивного поколінного

часу життя і об'єктивної реальності існування, наголошувалось на значущості якісних характеристик поколінь. Поколінний час отримав нові виміри — історичного досвіду і вражень, можливостей і функціональності.

Отже, проведеним теоретичним аналізом встановлено, що в наукових позиціях XIX–XXI ст. були виокремлені різночитання в трактуванні феномену та розумінні особливостей перебігу взаємодії сучасників в умовах культурного розвитку і соціокультурної мінливості.

За ними, з одного боку, «покоління як результат дії історії» було представлено системою взаємопов'язаних і взаємозалежних інтеракцій сприйняття досвіду і конструювання нової реальності. З іншого — означено, що «історія формується діями поколінь», які циклічно проявляють особливості ментальності в загостреннях відносин із сучасниками, соціальних конфліктах.

Подані різноспрямовані наукові стратегії щодо походження феномену знайшли реалізацію в позитивістсько-натуралістичному, романтично-гуманітарному, культурно-історичному, структурно-функціональному підходах у спробах доведення гіпотези «швидкості пульсу» («pulse-rate hypothesis») і «гіпотези відбитка» — «imprint hypothesis», що взаємовиключають і взаємодоповнюють одна одну.

ВИСНОВКИ ДО ПЕРШОГО РОЗДІЛУ

1. Проаналізовано трактування мислителями давнини поколінної неоднорідності суспільства відповідно до культурної історичної домінанти і соціально-політичної ідеології, розширення суспільства за біологічними (родовими), суспільними (ідеологічними), когортними (як сучасників, однолітків) показниками (Геродот, Піфагор). Рух від інтерпретації покоління як сімейного й історичного об'єднання до ракурсів духовних і політичних означено початковим етапом наукового конструювання досліджуваного феномену (Т. Гоббс, Т. Кампанелла, Н. Макіавеллі, Дж. Віко, пізніше Ж.-Ж. Руссо, А. де Сен-Сімон

та ін.). Виокремлено вектори досліджень генезису соціального покоління та циклічності існування світу (Дж. Віко, Ж. Кондорсе, Н. Макіавеллі та ін.). Описано інтенції поколінного аналізу на основі законів, закономірностей, умов суспільного розвитку (О. Конт, Дж. С. Мілль, А. О. Курно, Г. Спенсер та ін.). Конкретизовано фактори, які обумовлюють існування феномену поколінності відповідно до об'єктивних і суб'єктивних детермінант (А. О. Курно, А. Кетле, Г. Рюмелін, Д. Дромель, Д. Феррарі, Г. Спенсер, Ф. Ментре, Дж. С. Мілль). Сформульовано соціально-психологічні параметри позитивістсько-натуралістичного підходу існування і суспільного розвитку поколінь.

2. За сукупністю проаналізованих ідей вчених романтично-гуманітарного підходу виокремлено трактування феномену покоління з генеалогічних (W. Dilthey, O. Lorenz, L. v. Ranke, W. Pinder), філософсько-історичних (J. Mariás, J. Ortega-y-Gasset) позицій. Описано аналіз покоління як малої групи осіб (W. Dilthey, J. Ortega-y-Gasset), великої соціальної групи (J. Mariás), спільності не лише однолітків, а й сучасників (W. Pinder); диференцію акторів за датою народження, історичним досвідом років становлення, соціальними відносинами (W. Dilthey, J. Ortega-y-Gasset, W. Scheidt,); об'єднання в соціальні страти сучасників відповідно до загальних культурних тенденцій, національних, етнічних форм, мовних особливостей, територіального розташування. Означено використовуваними сталими опорами поколінь суспільно прийняті правила і норми світу мистецтва, духовні прояви, настрої і переконання, притаманні історичному періоду становлення (W. Pinder). Обґрунтовано для вимірів духовно-символічної сутності епохи використання сторічного періоду як часу трьох поколінь (O. Lorenz, W. Dilthey) і п'ятнадцятирічного відрізка як часу домінування покоління над пращурами і нащадками (J. Ortega-y-Gasset, J. Mariás). Описано духовні одиниці історії (O. Lorenz), духовні цінності (L. v. Ranke) як необхідні елементи розгортання феномену поколінь. Означено духовні рухи вимірами поколінного часу, формами суспільного життя, показниками еволюції (W. Dilthey). Подано обґрунтування J. Ortega-y-Gas-

set незмінності субстанції духовної суті поколінь. Запропоновано використання ідей науковців романтично-гуманітарного підходу для конкретизації сутності динамічних зв'язків поколінь як суб'єктів духовно-символічної єдності.

3. Виокремлено основні закономірності становлення акторів, запропоновані науковцями культурно-історичного підходу. Культурні, соціально-історичні, ментальні, географічні параметри подано як такі, що впливають на формування феномену покоління (P. Entralgo, F. Kummer, K. Mannheim, P. Nora, J. Persen, W. Pinder, F. Redlich, E. Wechsler та ін.). Визначено, згідно з культурно-історичною інтерпретацією, що покоління об'єднуються періодом народження, зовнішнім імперативом історичних умов і внутрішнім попитом (загальних вражень, переживань, подвигів часів дитинства і юнацтва, схожості життєвих норм і правил, духовних стосунків, репертуаром проблем тощо) (E. Wechsler). Трактуювання феномену подано соціальним, національним, незворотним, незамкнутим, індивідуальним / колективним історичним явищем (J. Persen, W. Pinder, F. Redlich), утвореним історичним життям (E. Wechsler); що є історичною подією, історичним розрахунком, історичним підсумком, продуктом історичної пам'яті (P. Entralgo, P. Nora). «Покоління» описано як частину частиною суспільства, яку становлять однолітки й сучасники певного періоду дат народження (P. Entralgo, W. Pinder, E. Wechsler), що об'єднуються в молодіжні спільноти особистісних, народних, світових онтологій зі спільним буттям у просторі (K. Mannheim, F. Redlich, E. Wechsler). Розкрито циклічне трактування перебігу історичних подій, розвитку поколінь і суспільства. Обґрунтовано впливовість на покоління ритми історичних досвідів або утворених соціокультурних форм існування.

4. У роботах науковців структурно-функціонального підходу констатовано домінування ідей пошуку обґрунтувань історичного функціоналу і ресурсів поколінь. Описано запропоновані алгоритми прогнозування розвитку поколінь (W. Strauss і N. Howe); моделі конструювання еволюційного руху (S. Eisenstadt, M. Mead, W. uss і N. Howe та ін.); пояснення впливів

історичних подій на соціально-психологічні, соціальні та рольові позиції акторів. Подано ідеї залежності культурних кодів і форм відносин між поколіннями від темпоритму суспільного розвитку (S. Eisenstadt, M. Mead). Описано впливовість на психологічний «образ» поколінь «образів» поколінь пращурів, форм міжпоколінної взаємодії і поворотних моментів історії (W. Strauss і N. Howe, P. Sorokin).

5. Виокремлено основні наукові позиції: покоління є результатом дії історії або історія формується діями поколінь. Систематизовано поколінні дослідження у двох напрямках: відповідно до гіпотези «швидкості пульсу» циклічності поколінь і гіпотези «відбитка» значущих соціально-історичних подій на формування поколінності. У межах гіпотези швидкості пульсу трактування поколінь описано як таке, що розгортається як послідовність історичних циклів; відповідно до гіпотези «відбитка» феномен показано нерегулярними історичними інтервалами життєдіяльності акторів. Описано кількісні (у контексті «гіпотези пульсу») і якісні (у рамках «гіпотези відбитка») характеристики поколінь.

Результати досліджень першого розділу викладено в публікаціях:

1. Довгань Н. О. Позитивістсько-натуралістичний підхід: передумови наукового пізнання феномена поколінності. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки»*. 2017. Вип. 6 (2). С. 142–148.

2. Довгань Н. О. Духовно-символічна поколінна єдність: Вільгельм Дільтей та Хосе Ортега-і-Гассет. *Наукові студії із соціальної та політичної психології : зб. статей*. 2017. Вип. 40 (43). С. 115–128.

3. Довгань Н. О. Конструювання теорії поколінності на початку ХХ століття: культурно-історичний підхід. *Теорія і практика сучасної психології: зб. наук праць / Класичний приватний університет. Запоріжжя*, 2018. № 1. С. 37–44.

4. Dovgan Nataliia O. Social processes of generation formation: modern theories within the cultural-historical approach.

Nowoczesne technologie innowacyjne i informacyjne w rozwoju społeczeństwa. Modern innovative and information technologies in the development of society. Katowice 2018. S. 229–239.

5. Довгань Н. О. Психологія феномену поколінності: антропологічний аспект. *Міжнародна наукова конференція на базі факультету соціальних наук в Університеті Вітаутаса Великого: тези* (м. Каунас, Литва. 23 лютого 2018 р.). С. 59–61.

6. Довгань Н. О. Наукові підходи до аналізу феномену покоління. *Journal of psychology research / Дніпровський національний університет ім. Олеся Гончара, Vol. 26 (9), Дніпро. 2020. С. 78–85.*

РОЗДІЛ 2

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ПОКОЛІННЯ ЯК ПСИХОЛОГІЧНОЇ ЄДНОСТІ

Розробка соціально-психологічної концепції поколінь як актуальний крок у розвитку наукового пізнання феномену поколінь України спрямовувалася на розкриття питань психологічних закономірностей соціокультурних змін, можливостей форм розвитку суспільства загалом і окремих його підсистем, багатовимірних процесів взаємодії поколінь, пошуку засобів ідентифікації типів поколінних культур. У підготовці концепції використовувався накопичений науковий досвід вивчення поколінності за останні три століття, було виокремлено актуальні вимогам сучасного світу універсальні положення і опрацьовано дискусійні питання щодо соціокультурної міжпоколінної взаємодії.

Запропонований інтергенераційний підхід передбачав використання міждисциплінарних напрацювань у сфері пізнання поколінності та синтезу загальнонаукових принципів аналізу.

Метою побудови концепції було розкриття особливостей вибудовування акторами соціокультурного стилю та означення категорій, які уможливають дотик до проблематики відповідності форм життєдіяльності поколінь контекстуальним вимогам часу.

Відповідно до мети розробки концепції були сформульовані **завдання дослідження:**

- 1) систематизувати критерії аналізу покоління як соціально-психологічного феномену;
- 2) сконструювати соціально-психологічні параметри поколінної єдності;
- 3) визначити структуру соціально-психологічного простору поколінь та охарактеризувати специфіку підпросторів співіснування сучасників;
- 4) означити соціально-психологічні категорії, що опосередковують взаємодію поколінь.

Методологічні основи концепції були сформовані в контексті соціокультурного підходу. Для вирішення завдань дослідження було визначено за доцільне конструювання теоретичної і емпіричної роботи за допомогою міждисциплінарної інтеграції і синтезу наукових знань та соціокультурного аналізу як поєднання соціально-філософського, психологічного, соціологічного та антропологічного аспектів пізнання поколінної реальності. Побудова концепції і подальше оформлення теорії здійснювалися за вимогами соціокультурного підходу в трьох площинах: аналізу соціально-психологічного розвитку наукових поглядів на сутність поколінного феномену, емпіричної верифікації основних положень і припущень концепції та формування теоретичного пояснення історичних сценаріїв суспільних змін відповідно до отриманих емпіричних даних.

На цій підставі було виокремлено інституційні і позаінституційні сторони суспільних відносин, культурні передумови формування єдності і соціальні основи організації поколінь. Проаналізовано основи побудови міжпоколінних соціокультурних зв'язків, які є результатом трансформації світу, що змінюється, поколінних культур і видів активності акторів. У результаті було обґрунтовано (1) існування *поколінного інституту* — феномену, що *закріплює* новоутворені практики поколінь; *інституалізації* як форми соціальних взаємодій для *встановлення* можливих порядків, відносин у межах поколінних норм, правил, моралі та (2) трактування покоління як універсального феномену, соціокультурні артефакти якого залишаються дієвими в безперервному історичному ланцюгу акторів.

Базовими методологічними основами соціально-психологічного пізнання було визначено *принципи* єдності і взаємозв'язків культурно-ідеального і соціально-реального життя поколінь, природного і штучного культурного розвитку, суб'єктивних, об'єктивних і інтерсуб'єктивних аспектів поколінної реальності, подієвих і повсякденних конструктів соціального життя, функціональних і динамічних процесів соціального життя, гетерогенних і гомогенних факторів соціокультурного розвитку.

Основні положення концепції поколінь було викладено в контексті соціально-психологічного і культурного підходів, що використовуються в методології соціокультурного аналізу, а саме: за допомогою соціально-психологічного аналізу були означені контекстуальні вектори дослідження соціально-психологічних якостей — СК домінант поколінь та форм, видів фігуративних зв'язків, що впливають на перебіг взаємодії. З іншого боку, культурний аналіз дав змогу розкрити особливості культурного простору поколінь, його історичних і актуальних часових проявів, артикульованих у поколінних текстах.

2.1. Особливості соціокультурної диференціації поколінь

2.1.1. Критерії соціокультурної диференціації поколінь

Відповідно до використовуваних методологічних основ феномен покоління уявляється *мережею когорт*, об'єднаних соціокультурним досвідом, роками народження, історичним контекстом становлення. Є сукупністю людей, які дотримуються єдиних форм зв'язків, мають загальні інтенції, набуті і новоутворені смисли буття. За причини можливої відповідності цим ознакам соціально-психологічних елементів реальності, таких як професійні об'єднання, тематичні угруповання тощо, що не є поколіннями, було здійснено деталізацію *критеріїв і параметрів* ідентифікації поколінь. У процесі аналізу теоретичних підходів щодо простору функціонування критеріями диференціації було визначено: *вікові психологічні характеристики* як особливості психічної організації життєдіяльності на різних етапах онтогенезу; *соціально-історичні події*, у яких формуються нові, контекстуально адекватні, моделі взаємодій; *поведінкові стратегії* як характеристики, притаманні представникам поколінь у соціокультурному аспекті.

Зважаючи на те, що в науковому світі не існує однозначно трактування меж становлення, розквіту, занепаду-старіння

поколінь, але біологічні ритми онтогенезу людини від народження до смерті знаходять свій вплив на реалізацію феномену поколінної функціональності, соціально-дієвим *терміном суспільного впливу* покоління було встановлено часовий відрізок від досягнення повноліття (18 років), у якому фактори вибудовують умовну СК дистанцію і презентують здатність до конкуренції за соціальне домінування.

Формулювання функціональних меж поколінь було окреслено відповідно до культурно-історичних змінних, що означають позиції у взаємодіях, а саме: (1) суттєвих соціально-історичних подій, (2) поколінних якостей, набутих протягом життя, і (3) особливостей відносин у взаємодіях.

2.1.2. Виміри аналізу поколінної єдності

Для вивчення соціально-психологічного простору поколінь було взято за основу *положення*, що суб'єктивно-об'єктивні досвіди змінюють форми і види взаємодій із сучасниками відповідно до контекстуальних вимог. Водночас поняття *досвіду* було використано не в розумінні набутих способів, методів, засобів досягнення актуальних цілей, отриманих від предків, але *контекстуально утвореної поколінної культури*, яка є процесом структурування зовнішніх соціальних впливів і інтегрування життєвого досвіду в парадигму СК стилю мережі та фігуративних зв'язків.

У теоретичній моделі *поколінної єдності* розглядалися *публічні, соціально-психологічні, ментальні* параметри. Які, по-перше, «знаходяться на поверхні», є доступними для сприймання, але не завжди усвідомленими, і, по-друге, є показниками неповторного феномену, утвореного «історією свого часу, соціуму, культури». Відштовхуючись від того, що побудова моделі *поколінної єдності* передбачала ідентифікацію покоління щодо сучасників, використовувані параметри розглядалися як автентичні нариси несвідомого, але проявленого «образу». І хоча запропонована теоретична побудова зазначалася як така, що розкриває поколінні особливості, враховувалося, що

лише в разі здійснення комплексного аналізу показників будуть підстави для висновків про причетність окремих індивідів до конкретного покоління. Адже множинність рис єдності — публічно зовнішніх і традиційно сталих, підсвідомо означених і свідомо констатованих — вибудовується у форму, що має діапазон прояву від актуальної до культурно історичної презентації (див. рис. 2.1).

Ураховуючи, що, по-перше, апріорі мережу становлять когорти не тотожні за соціально-психологічними характеристиками, але сформовані в певному історичному контексті, було визначено можливим прийняти базові соціокультурні ознаки поколінь, сформовані протягом життя, як очевидні і незаперечні. По-друге, диференціація респондентами на «своїх» та «інших» у взаємодіях була означена складним процесом усвідомлено / неусвідомленої систематизації образів культур поколінь-сучасників, яку можна проаналізувати за параметрами поколінної єдності.

У базовому шарі — групі *ментальних параметрів поколінної єдності* були виокремлені підгрупи дієвих ознак культур минулого, гнучко використовуваних відповідно до СК вимог часу: *культурно-історичних, соціальних і культурно-образних* (етнічних). Поколінна культура в історичному контексті аналізувалася як така, що знаходить свій прояв у мережевій свідомості, здійснює формуючі впливи на поведінку індивідів у рамках відтвореного соціального досвіду, пережитих вражень.

Так, перша підгрупа *культурно-історичних ознак* поколінь розглядалася соціокультурними константантами, на основі яких відбувається утворення новітніх форм відносин, буття, реальності. У комплексному аналізі процесів конструювання *культурних смислів* майбутнього і реконструкції СК змістовності минулого було враховано досвіди «довготривалої пам'яті поколінь» — *культурної історичної пам'яті* та «короткочасної» — *культурної актуальної пам'яті* поколінь-сучасників, що забезпечує трансляцію досвіду мовою культури — культурними смислами.

Публічні параметри поколінної єдності			
Просторові	Емоції	Практичні	Організаційні
Технологічний прогрес та інновації Архітектура Символи Трудова діяльність	Актуальні потреби Мотиви Мовлення	Зразки поведінки Стиль одягу Улюблання харчування	
Соціально-психологічні параметри поколінної єдності			
Соціальні настановлення (атитюди)		Цінності	
Когнітивні Афективні Конативні	Соціальні уявлення Центральні Периферійні	Соціальні цінності Особистісні цінності	
Ментальні параметри поколінної єдності			
Культурно-історичні		Соціальні	
Культурні поколінні сенси Культурні міжпоколінні сенси	Культурна актуальна пам'ять Культурна історична пам'ять	Відносини і практики	Локальні і глобальні (між поколіннями) прояви
		Культурно-образні	
		Звичай Традиції Міфи Легенди	

Рис. 2.1. Модель поколінної єдності

У другу підгрупу увійшли соціальні ознаки поколінних відносин і практик з локального та глобального ракурсів, а саме: артефакти простору і часу поколінь, що пройшли випробування минулим і сучасним і мають перспективи існування в майбутньому — втілення в поколінних практиках інших часів. Аналіз *локальних* СК сценаріїв функціонування дозволив виокремити ознаки поколінної єдності не з позицій економічно-політичних, а з побутової організації повсякденності, її ритмів і хронології; розкрити історію життя мережі покоління, що відходить від контексту історичних соціальних пертурбацій, але виокремлює часопростір, де нема подій — лише повторення патернів буття в часі днів, тижнів, місяців, років [16]. У таких колах повторів і були артикульовані приховані параметри побутових практик і дієвих відносин, усталені уявлення про поколінний простір, утворений повсякденним життям: родинний, мовний, навчальний, сімейний, місцевий, робочий, відпочинку тощо — простір СК *локальний*, що розкриває елементи, задіяні в побутових практиках акторів.

Відповідно, у ракурсі *глобальних* СК проявів здійснювався аналіз (1) практик включення поколінь у процеси відносин зі світом; (2) перенесення поколінних *локальних* СК тенденцій на загальносвітові потоки соціальних змін і трансферу впливів глобальних змін на повсякденність. Так, аналіз *локальних* і *глобальних* поколінних соціальних ознак у просторі і часі ареалу проживання давав можливість окреслення основ ідентифікації покоління: у зіткненнях і переплетенні внутрішнього — локального і зовнішнього — глобально-світового.

Відштовхуючись від того, що етнічна культура пов'язує покоління спільними похідними основами, територіальним обмеженням, історично утвореними побутовими звичками, що мають локально / глобальну стійкість, у підгрупу *культурно-образних* ознак виокремлювалися культурні уявлення про форми перебігу взаємодій — стереотипи взаємин і спілкування, утворені на моральних основах старших поколінь, їх розумінні світоустрою, етичних нормах і стандартах, «записаних» у традиціях та звичаях.

Хоча, звісно, етнічні тексти переважно не мають теоретичного обґрунтування, і поступово фактори втрачають усвідомлення цілей і пояснення необхідності й доцільності певних дій, алгоритми їх виконання були проаналізовані як такі, що залишаються практично незмінними. Адже свідомість утримує ритуали, звичаї, традиції як кодекс первинних норм, правил, моралі; культурні *етнічні звичаї* містять інформацію про правила поведінки, засновані на звичках; *традиції* утримують у певних рамках суспільні відносини, тим самим виконують роль стабілізаторів. Саме тому для означення етнокультурних параметрів поколінної єдності було сфокусовано увагу на *традиціях, звичаях, міфах* сучасних, утворених у новому часі, і тих, що передаються з покоління в покоління. Не завжди усвідомлені, але функціональні у взаємодіях ментальні маркери дали змогу вибудувати базові культурні ознаки, що оновлюються відповідно до суспільно-історичних запитів, але зберігають основоположний конструкт культури історичного контексту. У цих оновлених рисах, на нашу думку, й полягали складнопомітні показники ідентифікації поколінь, культурно-природні в ареалі проживання і незаперечні в новому часі.

З іншого боку, наочні *публічні параметри* поколінної єдності були описані як такі, що артикулюють емоційний фон, особливості сприймання соціального простору, характерні мовні прояви і зовнішні суспільні та індивідуальні атрибути поколінь, за допомогою яких носії культури здійснюють презентацію всесвіту своєї автентичності в публічному ракурсі. Тобто, за зовнішніми параметрами, доступними, на перший погляд, але складними для трактування без комплексного аналізу інших показників поколінної єдності, здійснювався «нарис контуру» поколінної публічності. Того, що характеризує «поверхневу» суспільну діяльність, доступну для спостереження, «відкриту» поколінність у (1) *просторовому аспекті* (технологічного прогресу та інновацій, архітектури, символів, трудової діяльності тощо), (2) *практичному* (емоцій, особливостей сприйняття, мовлення, актуальних потреб, мотивів та ін.), (3) *організаційному* (зразків поведінки, стилю одягу, уподобань у харчуванні та ін.). Культурні артефакти

покоління розглядалися як такі, що є культурним зовнішнім проявом етапів життя мережі, що супроводжуються контекстуально презентованими новоутвореннями.

Через те, що свідоме / несвідоме трактування публічних показників у міжпоколінній взаємодії перебуває в площині психологічного, об'єднуючою ланкою груп зовнішніх *публічних* і *ментальних* параметрів було визначено *соціально-психологічні* параметри: соціальних настановлень (атитюду), соціальних уявлень, цінностей поколінної культури. Варто наголосити, що соціально-психологічні параметри, вибудовані в потоках змін реальності, були проаналізовані як такі, що реалізуються в СК стилі життєдіяльності, який об'єднує чи, навпаки, сприяє дистанціюванню акторів один від одного у взаємодіях. Адже культура акторів формується в різних контекстах, тому соціально-психологічні параметри не лише розгортають характерне ставлення до життя в суспільстві, а й рух від загальних соціальних позицій акторів до окремих — індивідуальних, у яких індивіди програють СК тенденції, не повторюючи минуле, але рухаються в історичному потоці; в яких зберігаються загальні принципи дій, реакцій, відносин, притаманні поколінній мережі; утворюються неповторні СК сценарії.

Аналізуючи прояви *поколінної єдності*, враховувалися взаємозалежність і взаємовпливовість показників й оманлива доступність трактування СК стилів сучасників у світі, що змінюється; інституалізовані, тобто контекстуально встановлені і закріплені в СК стилях звичаї, порядки, норми тощо; безперервні зміни *змістовності культури* конкретних поколінь і контекстуальні межі — кордони СК впливів. Адже *поколінна єдність у «театрі»* соціальних взаємодій була означена як така, що впливає на координацію *форм відносин* акторів; на рухи інформаційного обміну значеннями і смислами відповідно до соціальних позицій у суспільстві; такою, що опосередковує траєкторії суспільних змін.

У вибудовуванні теоретичної конструкції *поколінної єдності* були окреслені умовні СК *коридори проблем поколінних мереж* — утруднень у соціально-історичному становленні.

Проблематикою «першого коридору» було зазначено *безперервні зміни умов існування*, що підводять акторів до перебудови форм міжпоколінних взаємодій. Оскільки покоління дотримуються автентичної форми життєдіяльності, не дієвої за межами мережі, такої, що зникає в просторах інших поколінь, зазначалося, що параметри поколінної єдності, природно, вибудовуються в суспільно-історичних процесах змін. Водночас контекстуальна (не)відповідність поколінних артефактів акторів зазначалася підставою, з одного боку, культурних розривів — зіткнення культур поколінь-сучасників, з іншого — локальної і глобальної СК акультурації.

Другим суспільним коридором проблем, через який «проходить» покоління, уявлявся процес *утворення поколінням контекстуально конгруентних артефактів*. Відповідно до того, що поколінні артефакти різних епох не можуть бути ідентичні, але мають за основу вихідну форму національної / етнічної культури, наголошувалося на їх варіативності в проявах похідних культурних форм та суб'єктивних інтерпретацій реальності. *Поколінні артефакти*, як відлуння культурної форми існування, аналізувалися як такі, що відображують СК стиль поколінних культур [137; 269; 429].

Третій коридор можливих соціокультурних проблем утворювався уявленнями поколінь про доцільність використання певних *форм міжпоколінних взаємодій*, об'єктивно закономірний характер вибудовування яких пояснювався природними процесами збереження і оновлення традицій на вимоги часу, змін у життєдіяльності суспільств. Крім того, трактування *культури* як багатовимірного феномену, що охоплює всі сфери життя поколінь, і *взаємодії* як взаємної обумовленості суб'єктів у процесах впливів, співвідносилося з особливостями організації життєдіяльності акторів — СК стилями. Адже в процесах СК самоорганізації поколінних інститутів (установлення і закріплення форм життєдіяльності) проходять потоки інформаційних обмінів, вибудовування і руйнування бар'єрів відносин, виокремлюються культурні суперечності й оновлюються принципи існування в соціально-психологічному просторі.

Водночас для СК регуляції *поколінних взаємодій* акторами використовуються зручні засоби комунікації, співвіднесені з інституційно прийнятими нормами і правилами існування [177; 373]. Це дає можливість наголосити, що актуально дієві *форми міжпоколінних взаємодій* можуть вважатись результатами і показниками адаптивності акторів до вимог реальності.

Отже, проведений методологічний аналіз конструювання поколінної єдності показав доцільність і можливість здійснення соціально-психологічного емпіричного дослідження СКВП у локальних і глобальних площинах соціально-психологічного простору. Окреслив перспективу емпіричних пошуків щодо того, *як і на що* впливають новоутворення часу і простору, *що* змінює форми життєдіяльності поколінь. Адже СК оновлення є не лише відлунням вибудованої поколінної єдності, але й виокремлюють, по-перше, тенденції руйнування минулого і конструювання майбутнього; культурні феномени, що започатковують особливості оновлених форм міжпоколінних взаємодій; визначають проблеми і суперечності соціальних процесів. По-друге, СК оновлення були розглянуті як такі, що актуалізують необхідність подальшого вивчення всечасової проблематики міжпоколінного непорозуміння в соціально-історичному аспекті існування «паралельних» культур — продуктів епох. Розгортають поколінні утворення не лише як паралельні рухи вибудованих СК систем сучасників, але і як форми життєдіяльності — тимчасові, не універсальні і не всечасові. Саме тому запропонована модель здійснення аналізу поколінної єдності використовувалася в аспекті того, що спроби утримання культурних патернів поколінь, які залишають часи свого домінування, як відомо, залишаються невдалими, але можуть бути досліджені з позиції аналізу *контекстів* формування акторів і виокремлення причин спротиву СК утворенням старших, що вже пройшли етапи становлення і розквіту.

2.2. Соціально-психологічні динамічні поля співіснування поколінь

У процесі вибудовування методологічних основ соціально-психологічної концепції соціокультурної взаємодії поколінь було визначено доцільним розкрити структуру *соціально-психологічного простору* поколінь — середовища, утвореного акторами, об'єкти і явища якого виконують СК функції відповідно до контекстуальних вимог. Зважаючи на те, що простір є фрагментом соціальної реальності, в якому в результаті мережевої акультурації вибудовується культурна матриця поколінної ментальності, було *припущено*, що його структуру складають *підпростори* — *соціальні динамічні поля співіснування поколінь*, які існують за історично актуальними соціокультурними вимірами, є відображенням «отриманого в спадок» досвіду, реалій і можливих соціальних перспектив сучасників. *Динамічні поля уявлялися* контекстуальними продуктами, в яких проявляються інтерпретації реальності поколіннями та конструювання взаємодій, а саме:

- смислових одиниць, що продукують покоління;
- поколінних експектацій як соціальних очікувань;
- поколінних зв'язків і капіталів ресурсів;
- культурно-історичної пам'яті як основи конструювання соціокультурної взаємодії, що пов'язує покоління в конструкції наскрізного поколінного ланцюга.

2.2.1. Динамічне поле смислових одиниць поколінь

Аналіз останніх досліджень і публікацій дозволив визначити, що питання одиниці аналізу психіки покоління, яка забезпечує можливість емпіричної валідності, можна уявити як безперервний процес пошуку. Виокремлення новоутворень психічного життя, неподільних на дрібні складові, але таких, що зберігають якості психічного, утворюють платформу прогнозування перебігу психологічних процесів в історії науки, були представлені в напрямках і школах широким спектром варіацій ідей аналізу. Адаже наукові системи поглядів як базові

постулати презентували елементи психічної реальності — одиниці, первинні, нерозкладні атомарні психічні складові. Означували похідні домінанти психічних форм («відчуття», «образи», «реакції», «установки», «дії», «переживання» тощо) і вибудовували теоретичні контури вивчення психологічного предмета. Але, попри варіанти запропонованих рішень, питання виокремлення одиниці аналізу психології поколінь залишалось відкритим, і її трактування могло б стати основою наукового ідеогенезу — оновленого читання, інтерпретації «нових — старих ідей».

У дослідженнях психології поколінь (J. Marías, P. Entralgo, K. Mannheim, J. Ortega-y-Gasset, M. Mead, W. Strauss і N. Howe та ін.) питання одиниці аналізу поколінного простору не мало єдиної форми вирішення, але демонструвало широкий спектр наукового пошуку розуміння сутності, виведення закономірностей життєдіяльності. Адже різноманітні теоретичні погляди на опис покоління, як явища реального світу, в основі мали різні одиниці аналізу. Як наслідок — концептуальні прочитання відрізнялись, жоден науковий підхід не набував універсальності, але й залишав варіативність аналізу поколінної реальності. І хоча різнобічний аналіз поколінних питань сприяв розкриттю різних аспектів проблематики, суб'єктивні авторські погляди ставали на заваді просуванню на шляху інтеграції поколінних досліджень. Проведений теоретичний аналіз матеріалів поколінних досліджень дав змогу констатувати відсутність єдності щодо першооснов психології поколінності, що зумовило необхідність подальших пошуків одиниць аналізу, дієвих у *підпросторах — соціальних динамічних полях співіснування поколінь*.

Якщо взяти за основу тезу, що розкриття поколінних досвідів здійснюється в безперервних процесах усвідомлення, контекстуального перевизначення змістовності навколишнього світу, то саме процеси визначення-інтерпретування будуть базисом структурування і стабілізації соціокультурних значень, дієвих для акторів. Адже кожне покоління, у рамках історичних вимог, конструює свій спосіб трактування дійсності і свої

засоби проживання історичних ситуацій, у потоці подій кристалізує характерні комбінації ознак, якостей, властивостей об'єктів і явищ. Тобто психологічна поколінна мережа продукує комплекси стабільних значень і, відповідно, нові форми відносин у соціальних фігуративних структурах із варіативністю і мінливістю конвенціонально допустимого у відносинах. Це дає змогу говорити, що значення, артикульовані акторами, представляють соціокультурні форми прояву акреції психіки поколінь. Але, відповідно, виникають питання (1) конкретизації умовно «провідних» психічних сфер, у яких (чи завдяки яким) і відбувається утворення значень, і (2) особливостей поступового вибудовування життєвих смислів існування акторів, які проявляються в результаті акреційного об'єднання неподільного загальнопсихічного поколінного поля досвідів, відчуттів, знань, традицій, принципів взаємодій.

Саме така диференціація смислів, обмежених конвенційними рамками провідних значень поколінної реальності, проростає в умовних «коридорах» глобальних і локальних умов історичного соціокультурного життя — формує *динамічне поле неподільних смислових одиниць*. Адже покоління як соціальна мережа складається з окремих представників «свого часу», що здійснюють впливи у взаємодіях, відповідно, інтерпретують знаки оточення, співвідносять значення і сутність отриманих «повідомлень». Але в коридорах актуальних соціокультурних та історичних факторів повідомлення, значення тощо отримують смисли для актора лише у випадку співпричетності до них. Психологічні смисли в поколінній мережі проявляються в самоінтерпретуванні реальності окремими індивідами, у взаємодії із самим собою — «interaction with himself» — як занурення в індивідуальний світ, де є можливим «само-спілкування» (H. Blumer) [304]. І хоча поле актуального сприймання дійсності в кожного індивіда є неповторним, інтерсуб'єктивно різними шляхами вибудовується єдине в локальній поколінній площині розуміння смислів, об'єктів, явищ реальності. Артикулюється об'єктивна просторово-часова дійсність, у якій доступне усвідомленню окремого «Я» індивіда стає доступним

пізнанню безлічі «Я» покоління — відкритій множині «Інших» [60]. Де «Інші» джерела досвіду мають індивідуальний початок і підтвердження, «Інші» поколінні реальності, завдяки взаємозв'язкам індивідуальних досвідів, утворюють інтерсуб'єктивний світ поколінь, реалізуються в «живих», тобто діючих смислах світу «свого» покоління, смислах, які в теоретичному пошуку можуть бути визначені одиницями аналізу.

Вибір смислів як базового параметра першого динамічного поля обґрунтовувався ще й проведеною перевіркою на відповідність за п'ятьма запропонованими А. Ю. Агафоновим принципами психологічного аналізу: (1) нерозкладної цілісності; (2) первинності психічного матеріалу; (3) психологічної гетерогенності та (4) гомогенності; (5) необхідного розвитку [1]. Зазначені принципи були використані як методологічні фільтри, що обмежували варіанти можливих одиниць аналізу, вирішували проблематику можливих антиномій (суперечностей) дослідження всечасової проблеми СК взаємодії поколінь, дозволили здійснити інтеграцію в єдину систему поколінного психологічного індивідуального і групового, свідомого і несвідомого, новоутвореного і отриманого в спадок культурного досвіду.

На основі принципу системного аналізу «за одиницями» Л. С. Виготського, за яким використовувалися «всі основні властивості, притаманні цілому», вибудовувався принцип «нерозкладної цілісності» [41; 42]. Відповідно до аналізу «за одиницями» представники покоління вважались такими, що мають якості, притаманні цілому агрегованому актору та у своїх характеристиках представляють поколінну неповторність. Покоління означувалося природними одиницями — частинами суспільства, «механізмами» розвитку людства і ходу історії, які утворюють під час домінування оновлену змістовність значень і смислів реальності. Але для конкретизації розуміння одиниць аналізу, враховуючи неможливість єдиного наукового трактування значень і смислу, постала потреба у визначенні змістовності понять, що будуть робочими в контексті поколінного дослідження. Якщо розведення понять, значень і смислу пов'язувалось із тим, що вони становлять різні прояви співвід-

несення суб'єкт / об'єктної поколінної дійсності, це давало змогу стверджувати, що «значення» є результатами поступового досягнення внутрішньопоколінних згод щодо нормування соціокультурної дійсності і формування стійких характеристик системи реальності: образів світу, інших людей, самого себе [112]. Адже значення розкривають набуття і використання культурно-історичного досвіду, оформлюються в безперервній соціокультурній взаємодії. І саме в мережевій свідомості реалізуються переплетенням індивідуальних поглядів як конвенційних «аксіом» перебігу взаємодій і забезпечення соціального комфорту — задоволенні в індивідуальних та суспільних відносинах. Тобто *значення* були подані конвенційним продуктом, результатом взаємодії поколінь на локальних і глобальних рівнях.

Відповідно, «*смишли*», як опозиція поняття «*значень*», у поколінному дослідженні показали граничні засади соціально-психологічного простору поколінь, тому що «в людській психіці, яка є моделлю дійсного світу, світ має смисл, а присутність людини у світі є осмисленою». Свідомі / несвідомі індивідуальні пошуки пояснень причинності суцього, спроби адаптації до суспільних вимог у такому разі реалізувалися в інтерпретаціях реальності, вибудовуванні поколінної інтерсуб'єктивності. Нетотожність світобачення і світосприймання сучасників через вплив різних історичних умов обґрунтовувала варіативність утворених смислів, які, тим не менш, об'єднували окремі «Я» в інтерсуб'єктивні смислові одиниці — елементи світу, неподільні одиниці ділення поколінної психіки.

На цій підставі зазначалося, що *смишли* (мережі), як неподільні одиниці поколінної психіки, розкривають сутнісні прояви світобачення і можуть бути проаналізовані лише в порівнянні зі *смислами*, що побудовані іншими поколіннями. Адже «сам смисл як ціле», смисл, що не має меж, актуалізується лише зіткнувшись з «іншим» *смишлом*, де й відбувається розкриття прихованого, «не окремого», а переплетеного з «іншими» *смислами*, з якими існує поряд — «смишлу між *смислами* — ланки *смишлого ланцюга*, яка єдина у своєму цілому може бути реальною» (М. М. Бахтін) [4, с. 90]. Ланцюга переплетених

смислів поколінь-сучасників, який переносить минулу культуру в сучасне, в оновленні смислів вибудовує майбутнє [213]. І хоча смисл як онтологічна характеристика зумовлює буття, розкриває доступне пізнанню в площині індивідуального безмежного соціального «Я» — множини «інших», смисли поколінь окреслюватимуть змістовність реальності: свідомого сприймання ситуацій, свідомих ноематичних переживань (Edmund Husserl) [60]. Розкриватимуть особливості вибудовування шляхів пізнання дійсності й опрацювання актуальних моделей поведінки, розгортатимуть сутність текстів агрегованої психічної сфери акторів (пізнавальної, поведінкової, мовної) [3, с. 90–95].

Другий принцип первинності психічного матеріалу виводить на перші позиції ефективний аналіз досвіду соціокультурних взаємодій, як психічного матеріалу, що накопичується в загальногруповій свідомості, опосередковує усвідомлення поколінням свого місця в соціальному оточенні, у відносинах з пращурами і нащадками, визначає форми міжгрупових зв'язків. Адже психічні процеси мають своїми конструктами певні матеріали, і хоча існування психічних функцій передбачає наявність сформованих психічних структур, існування останніх вимагає певного «будівельного матеріалу», з якого ці структури складаються, водночас психічний матеріал вже нічого не передбачає (А. Ю. Агафонов) [3, с. 83]. Тому накопичений досвід — психічний матеріал локальних і глобальних взаємодій, як нематеріальна поколінна основа, розкриває особливості пізнавальних, емоційних, вольових процесів, що вибудовують соціальні позиції (настановлення, уявлення, цінності) та диспозиції (образи) поколінного актора, хабітуалізовані дії, реалізовані в мережевих експектаціях.

Отже, покоління як психологічне явище в *динамічному полі смислових одиниць* буде представлено агрегованим психічним утворенням, що є носієм досвіду — первинного психічного матеріалу: характерного соціального «образу», поколінної свідомості, поколінної автентичності, функціональності. Звісно, свідомі/невідомі мережеві експектації можуть вважатись не лише психічним матеріалом, а й результатом отриманого досвіду, як і «ус-

падковані» досвіди, набуті програми і правила світосприйняття, відносин, взаємодій. Тому доцільно наголосити, що психічний поколінний матеріал вважатиметься таким, що фільтрує зовнішні соціокультурні впливи і залишає, тобто закріплює, набуте в поколінній свідомості як значуще і необхідне для майбутнього.

Отже, первинний психічний матеріал (досвід) вважатиметься результатом набуття індивідуального «Я» окремих індивідів у множині «Я» свого покоління. Тому варто враховувати, що психічний базис поколінь формується в різних контекстуальних умовах з відповідними правилами взаємодій, і психічний базис (культурний досвід), надбаний у континуумі становлення поколінням, не може бути тотожним. Сенси, акумульовані в текстах культури, опрацьовуються в упорядкуванні, трансляції, присвоєнні їх безпосередньо окремою особистістю (за Н. В. Чепелевою), а покоління, утворене з об'єднаних «Я», ретранслює досвіди у сенси, дієві в інтерсуб'єктивному світі культури [258, с. 12]. Цей світ життя людей серед людей, поколінь серед поколінь розгортається у фігуративних зв'язках взаємовпливів, взаємо-(непо)-розуміннях у площині універсумів значень, текстур смислів, варіацій інтерпретацій, реалізованих у взаємодіях [276]. Тому можна зазначити, що первинний психічний матеріал (досвід) не вибудовується в окремому світі людини. Значна його частина має соціальне походження, тому що передається оточуючими людьми різних поколінь (Alfred Schütz). Це досвіди майстерності вибудовування типових конструктів, що відповідають системам релевантностей, загальноприйнятим нормам життя «своїї» і «близьких» поколінних мереж. Такий соціальний розподіл знань є безкінечним потоком набуття, засвоєння, удосконалення і віддавання. Але знання-досвід «Одного» є лише потенційно можливим для «Іншого» і навпаки, оскільки ресурси досвідів кожного актора відрізняються не лише тим, «чим» вони володіють, а ще й «як» [276]. Такі деталі психічного матеріалу А. Schütz називає безліччю ступенів ясності, артикульованості, точності й освоєння інформації, отриманої завдяки соціальному розподілу знань, що опосередковує поколінний первинний психічний матеріал.

Третій та четвертий принципи психологічної гетерогенності (різнорідності, наявності неоднакових частин у структурі) та гомогенності (однорідності) будуються на тому, що психіка людей і, відповідно, покоління свідомість є результатом соціокультурної взаємодії. З погляду реалізації соціальних взаємовпливів щодо формування експектацій поколінь провідними регулятивними форм-факторами психіки можна визначити функції відображення культурно-історичної дійсності, смислотворення і смислорозуміння і, звичайно, накопичення поколінного досвіду. Така змістовність агрегованої психіки утворюється завдяки участі в суспільних відносинах поколінь, різних за історичним часом становлення і культурними основами. Водночас агрегований поколінний психічний апарат зберігає цілісність, а гетерогенний психічний матеріал — атрибути психіки — розгортається в набутих досвідах, різнорідних за шляхами формування поколінних смислах. Необхідно враховувати, що покоління психіка як жива свідомість зростає в конкретних історичних умовах, у яких й оформлюється її змістовність, спрямованість, функціональність. Тому джерелом єдиних гомогенних смислів, що в реаліях міжпоколінних взаємодій знаходять свої прояви, може бути визначено усвідомлений історичний досвід життєдіяльності різновікових мереж («успадкований» і сприйнятий як зразки можливого існування), прижиттєво набутий протягом становлення — досвід соціальних впливів. У такому поєднанні зовнішньо-внутрішніх контурів становлення покоління психіка й утворює складну гомогенну сукупність психічних процесів і явищ, соціокультурних феноменів, серед яких виокремлені поколінні групи будуть носіями свідомо /несвідомо оформлених поколінних смислів, реалізованих і проявлених у потребах, інтересах, відносинах, поколінних настроях та ін. Отже, природна подібність і відмінність, гомогенність і гетерогенність простору в роботі використовуватиметься як основа конструювання соціально-психологічних феноменів — поколінь, психологічно неповторних, об'єднаних смислами життєдіяльності.

І останній, п'ятий принцип необхідного розвитку презентує фокуси культурно-історичного, соціально-психологічного,

вікового континуумів становлення смислової матриці, «яка лише деякою мірою є індивідуальною, але створюється в межах людської історії і мови», поєднує внутрішні (бажання, воля, рішення) і зовнішні (історія, мова) детермінанти вибору і формування поколінної психіки (Т. М. Титаренко), яка не може бути статичною, але в динамічних соціальних рухах не втрачає здатності до розвитку у відображенні дійсності [173, с. 42]. Адже тут поколінний шлях від становлення до згасання є дорогою накопичення інтерсуб'єктивної «філософії» психічного, а розвиток психічного матеріалу, що відбувається на зламах сприймання і відкидання смислів — сприйнятих і «підхоплених» від соціального оточення, опрацьованих контекстуально, поступово зміщується в культурну площину поколінного простору.

Отже, аналіз психології СК взаємодії поколінь у динамічному підпросторі смислових одиниць сприятиме визначенню того, як оцінює, інтерпретує, осмислює, наділяє змістом смисли в конструюванні реальності конкретне покоління; на чому фокусується поколінна увага в межах значущих коридорів факторів локальних і глобальних соціальних умов. Розкриє суто поколінні бачення і вибори, що реалізуються не просто в певному середовищі, конкретних соціально-історичних умовах, а (1) у реальності поколінної мережі, полі її існування, за (2) соціокультурними вимірами, що керують змінами властивостей оточення, трансформують «образ» покоління, (3) у вибудовуванні орієнтирів значень, смислів, інтерпретацій у системі «покоління-середовище» [145]. Аналіз поколінного формулювання смислів продемонструє відбиття «отриманого у спадок» досвіду, реалій і можливих перспектив взаємодій поколінь у соціально-психологічному просторі — середовищі акторів, що виконують СК функції відповідно до актуально-історичних прийнятих соціальних норм, правил і стандартів. Але якщо взяти за основу *положення*, що інтерсуб'єктивні досвіди поколінь змінюють форми взаємодій відповідно до контекстуальних умов і діючих акторів-сучасників, то в теоретичному вибудовуванні соціально-психологічного простору поколінь буде зрозумілою необхідність конкретизації одиниці

аналізу поколінної мережі, що відображує набуті досвіди і характерне світосприймання: означення смислових одиниць, сутністість тимчасово «загальних» принципів організації ієрархії взаємодій покоління, свобод висловлення можливостей у відносинах і регламентів поведінкових обмежень.

2.2.2. Динамічне поле поколінних експектацій

Апріорі соціальна природа реальності не функціонує за стабільним планом розвитку нащадків під впливами досвіду пращурів, адже в суспільних зв'язках ефект емерджентності у взаємодіях акторів виштовхує уявну «сталість» з реалій існування, заміщує її процесами перепристосування, безперервними рухами виникнення, змін, розчинення (недієвих) формул взаємодій між поколіннями як соціальними явищами. У такому нестабільному полі співіснування сценарії взаємодій, що утворюються і реалізуються за умовно конвеційними правилами суспільних експектацій, природно, руйнуються неузгодженістю взаємної відповідності міжпоколінних *експектацій*. Відмінність соціальних очікувань, опосередкована культурами поколінь-сучасників, їхніми соціальними позиціями, десинхронністю конструювання культурних кодів *збільшує психологічну міжпоколінну дистанцію* і ускладнює міжпоколінні відносини.

Відповідно до того, що *динамічне поле експектацій* покоління не існує окремо, його вбудовування в наскрізний ланцюг поколінь було означено як залежне від актуальних фігуративних форм і видів взаємодій. Ураховувалося, що очікування опосередковують поведінку, поглинають і утворюють соціокультурне середовище, є фундаментальними принципами, діалектично розробленими у відносинах із сучасниками [428]. Це створило підстави не розглядати в роботі динамічне поле експектацій окремо, а лише у СКВ акторів. Тобто (1) у потоках нескінченних подій «різної швидкості, інтенсивності, ритму і темпу»; (2) непостійних зв'язках — об'єднання і дистанціювання поколінь; (3) у полі «прихильностей, залежностей, обмінів»; (4) у полі «розширення і стиснення» відносин [271, с. 22].

На основі того, що психологічна дистанція впливає на взаємодію, а історична реальність опосередковує поведінкові можливості та визначає соціокультурне положення опонентів, було висунуто *припущення*, що утворення міжпоколінних психологічних дистанцій є результатом проявів складових експектацій: ентелехій, соціальних практик, габітусу — того, що перетворює конвенційно умовне в очікуване і реальне [428]. Формує патерни сприймання, стигматизацію й ідентифікацію «інших» у групових контекстах, з одного боку, агентно (активним) потенціалом учасників, з іншого — структурою та культурою навколишнього середовища [8; 126; 271, с. 4], а саме: (1) експектацій, які у взаємодіях виступають латентами, що, зі свого боку, опосередковують результат; (2) експектацій, які впливають на розгортання сценаріїв розвитку подій (як усвідомлення, передбачення і розуміння реакцій інших акторів на особливості програвання ролей сучасниками) (рис. 2.2).

Рис. 2.2. Модель включення міжпоколінних експектацій у соціально-психологічний простір поколінь

Апріорі психологія поколінь розгортається в історичному часі існуючих ідей і принципів, у яких безперервний потік енергій, спрямованих на їх утілення, проходить через часову мінливість, тому елементом міжпоколінних експектацій було представлено конструкт *ентелехій*, які, на нашу думку, найбільш вдало об'єднали переплетені мінливі імпульси покоління — спрямованість до реалізації потенціалів, можливостей, утворення смислового наповнення реальності [61, с. 32–33]. Адже в сучасному світі протягом життя поколінь ентелехії перебувають

у безперервних змінах, в адаптації і модифікації традиційних (спадкових) моделей досвіду, мислення і вираження. Водночас процеси утворення ентелехій відбуваються всюди, де матерія, фізична або духовна, набуває вигляду і форми, де потенція стає втіленою реальністю, а загальне знаходить індивідуальність, у якій відбувається здійснення або конструювання ідей, принципів, загальних властивостей [9; 63; 71; 125; 126].

Така логіка конструювання міжпоколінних експектацій актуалізувала також питання щодо шляхів виходу — вивільнення акторів з рамок традицій і соціальних детермінант, дієвих у старших поколіннях, поступової інституціоналізації, необхідної для закріплення оновлених соціокультурних вимірів. Адже соціокультурна типізація практик, що являють собою інститут, їх перетворення на звички в поколінному просторі є природними і зрозумілими для всіх представників поколінної групи [19]. І тому, вважалось, що габітус покоління і хабітуалізовані соціальні практики можуть бути важливими ракурсами аналізу особливостей прояву експектацій у соціально-психологічному просторі.

Для подальшого опису складових експектацій покоління варто зупинитись на трактуванні поняття інституту (і саме поколінного інституту), який у роботі презентується не статичним феноменом, а процесом *закріплення* звичаїв, порядків, вибудованих частиною суспільства (конкретним поколінням). Водночас якщо *інституалізація* форм соціальних взаємодій у ментальній площині означається як така, що задає установлення контекстуально можливих порядків життєдіяльності, формування звичаїв і традицій, відтворює дієві моделі відносин, їх форми, то *інститут* виступатиме процесом перетворення на звички поколінних практик, утворених упродовж поколінного життя. Підґрунтям означених понять стали погляди Anthony Giddens, за якими «під «інституалізованими» формами соціальної поведінки розумілися форми свідомості і дій, що повторюються... відтворюються суспільством у тривалій просторово-часовій перспективі». Адже кожне нове покоління оновлює норми і правила відносин відповідно до історично актуальних

смислів, утворює умовно стійкі в часі форми фігурацій у *полі співіснування*. Ураховалося, що безпосередня комунікація не стає обов'язковою умовою вибудовування і трансляції моделей фігуративних зв'язків, адже роль конструктів поколінних інститутів виконують *соціокультурні виміри*, дієві в різних комунікаційних системах. У такій інтерпретації покоління постає суспільною матрицею утворення інститутів хабітуалізованих зв'язків; моделі соціальних практик акторів — конструктами інститутів соціальних відносин, а суспільство — полем утворення поколінної реальності [19; 37; 46; 47; 162, с. 117–132].

Отже, якщо вважати «засобами організації життя ті, що люди утворюють у процесі взаємодій один з одним, і за допомогою яких зберігається спадкоємність» (за А. Giddens), то завдяки виведенню теоретичного визначення сутності соціальних інститутів із фізичної термінології (характерної для Н. Spenser, Ё. Durkheim, М. Weber, N. Smelser та ін.), поколінні мережі аналізувалися в СК площині суспільства — сукупності глобально поколінних інституалізованих форм взаємодій, де головні позиції інтегрування індивідів у мережу піддавалися соціокультурним вимірам. Тому що моделі взаємодій акторів мають в основі відновлення засвоєних форм зв'язків як культурних патернів, символічного наповнення відносин, культурних аспектів поведінки (які Т. Parsons називає діями). У такому трактуванні хабітуалізація практик поколінь виступила підтвердженням:

- а) синтезу окремих динамічних полів співіснування;
- б) культурних поколінних нашарувань;
- в) утворенням стереотипних (звичних) зразків поведінки;
- г) вибудовуванням меж прийняття «іншого», ступенів толерантності до різновидів можливого («образів» опонентів-сучасників);
- д) артикуляції «природного» у варіаціях поколінної реальності [178, с. 38–71].

Поданий синтез соціальних практик і вважався культурним оновленням габітусу, показником розвитку поколінь в історичних змінах, а утворення інституту соціальних практик

поколінь визначалося результатом контекстуальних впливів на старі звичаї, перетворень і пристосувань акторів до «інших» вимог «іншої» культури. Зазначалося, що «народження» інституту поколінь відбувається поступово, майже непомітно, у заміщенні звичайного незвичайним, у тимчасовому безладі руйнування конструктів правил і традицій, ідей, що контекстуально відповідають здоровому глузду, є майже єдиними можливими для реалізації, вважаються цілком зрозумілими й очевидними. Отже, зміну соціальних практик, що стають звичками, стереотипами реагування (притаманними поколінню в час його домінування), можна вважати змінами соціальних систем, у яких одна система поступається своєю домінантою системою, що є пристосованішою до вимог часу. Але система, що залишається на провідних позиціях (віку, адаптивності, фізичних можливостей, оновленого досвіду та ін.), знову і знову буде стикатись із змінами, що настають, неминучими і природними [374].

Цікаво, що траєкторія руху культури зберігає повільність і непомітність у свідомості учасників історичних процесів доти, поки наступні покоління зберігатимуть технології життєзабезпечення за зразками старших. У цей час механізми життєустрою, за відсутності болючої необхідності деталізованого аналізу буття, залишаються прихованими. Але історичні соціальні зсуви як «розломи у свідомості» вносять нові ідеї і нову «мудрість», необхідну для виживання, а «мудрість, що належить минулому, стає продуктом минулого досвіду», відкидає в небуття, до часів вимушеного повернення в умови життя предків [374]. Так, складний світ переплетених досвідів, символічних систем і смислів (оновлених і тимчасово сталих) утворює заплутане мереживо поколінних соціокультурних взаємодій.

Можна зазначити, що соціальний інститут (і саме поколінний), як жива істота, має «нерізкий» і «недеталізований» малюнок, лише нарис, але ті життєві практики, що існували довгий час, опрацьовувались у житті минулих поколінь (були отримані в «спадок»), стають досвідом (тим, що вже було пере-

жито) і потенціалом (ресурсами, що будуть у майбутньому використані, можливо, нащадками).

Тому, як пише W. Hamilton, відкриття смислу інституту (поколінних практик) (1) «вимагає вивчення історії життя», тобто пізнання механізмів, що здійснювали злами хабітуалізованих схем, змінювали поколінні соціальні позиції, визначення умов, що вимагали відходження від стабільних схем взаємодій; (2) сутнісного прояву габітусу поколінь та вибудовування теорії шляхів соціального розвитку. Відкриття смислу підтвердить в глобальних масштабах функціонування постулату, що в утворенні немонадичного світу габітус інституту визначає напрям і динаміку майбутнього розвитку світу, де гнучкість (адаптивність) інституту каталізує соціальні стреси, вибухи і напруження, і, навпаки, стабільність суспільства, повільність змін обережно вводить оновлення в соціокультурні виміри. Адже варто враховувати, що поколінні традиції та інерції виконують не тільки позитивну функцію запобігання руйнуванню систем стабільних фігуративних взаємодій, а й заважають введенню іншого бачення, більш сучасного і прогресивного. Такі диспозиції можливого розвитку інституту нових поколінь, як агента нормування життєреальності, у світобаченні пращурів і будуть каталізаторами руху в майбутнє, викликами і небезпекою; можливим порядком і безладом, свавіллям, безцільністю і розчаруванням [374, р. 88–89].

Зазначимо, що взаємопов'язаність поколінного ментального прояву й історично базисного ставить завдання опрацювання аспекту вибудовування соціальної реальності в СК вимірах, відносних і нестабільних, у поколінних практиках і об'єктивній фактичності світу — необхідності визначення контекстуально можливих і реальних форм взаємодій поколінь та важелів соціальної активності сучасників у єдиному часовому вимірі.

Такі пошуки причинно-наслідкових зв'язків соціальних явищ у безперервних змінах реальності, розкриття питань взаємопов'язаності ментального прояву та історично базисного були означені Р. Bourdieu як необхідність дослідження впливових латентних структур і особливостей реалізації диспозицій на

основі життєвого досвіду в соціальних полях. У поєднанні структурності соціуму і мисленневих конструктів Р. Bourdieu виокремив соціальні обмеження — детермінації. Учений пов'язав їх з умовами існування акторів і визначив складною матрицею габітусу. Габітусу як системи диспозицій; продукту соціального світу; генератора стратегій пристосування до соціальних ситуацій; примусу часу й одночасно вимог соціальної гри щодо ведення відносин; принципу, що не обирає дію, а пристосовує до соціальних ситуацій; соціально обумовленого способу життя; системи набутих схем, категорій сприйняття і оцінювання, принципів класифікації; генератора практик; ментальної структури; продукту інтеріоризації; образу, модельованого соціальними факторами, реалізованого учасниками соціальних відносин [26; 27].

У нашому дослідженні інтерпретація поколінних психічних утворень — результатів СК взаємодій — була окреслена в рамках категорії, запропонованої Р. Bourdieu. Габітус уявлявся синтетичним проявом ментальних конструктів, модельованих соціальними факторами, що опосередковують відчуття реальності — «sens of one's place» (відчуття перебування на своєму місці) і «sens of others' place» (відчуття чужого для себе місця) у диспозиціях, стратегіях, практиках, соціальних іграх акторів [26]. Адаже поколінні габітуси, як своєрідні поколінні досвіди, означувались такими, що мають функціонал ресурсів, що «проростають» у соціокультурних вимірах, задають шляхи виборів. По-перше, у пристосуванні до соціально-історичних умов реалізації потенціалів. По-друге, у гнучкій своєчасній зміні культурних смислів та ієрархій у соціальних зв'язках. І, по-третє, презентацій світу поколінних диспозицій. Тому габітуси як ментальні конструкти поколінь розглядалися також і як ментальні схеми отримання, породження, об'єднання, оцінювання, класифікації і використання інформації; диспозиційні рухи вибудовування оновлених форм фігурацій, що приписують або пророкують необхідні форми зв'язків, необхідні (для задоволення потреб) кожному актору у «своїх оптимальних» формах.

Необхідно зауважити, що габітус як ментальний конструкт уявлявся також продуктом загальногрупової психічної діяль-

ності, що реалізується у вибудовуванні поколінного досвіду і смислів. Адже концептуальне змішування ментальних просторів відіграє в житті суспільства фундаментальну роль у побудові смислів життя поколінь (за G. Fauconnier і M. Turner). Артикуляція конструкції уявлень і організації знань умовно незалежних ментальних просторів, їх часткове природне змішування приводить до усвідомлення побудови нових смислів, глобального розуміння і концептуальних стискань, у яких інтерпретування реальності стає частковою збіркою елементів реальності, суб'єктів, когнітивних моделей [357, р. 56–86]. Тому в переплетенні ментальних реальностей поколінь урахувалася значущість впливів минулого і привнесення знань сучасного в контекстах історичних ситуацій. У такому трактуванні існування в соціально-психологічному полі *реальності* поколінь-сучасників, з одного боку, означувалося як таке, що набуває нової динаміки, з іншого — у поєднаннях соціальних вимірів залишало статичною базову культурну основу, прояви габітусів і реалізацій диспозицій, що й визначило потребу вирішити питання знаходження зон глобальних пересічних стискань досвідів у вибудовуванні нових моделей реальності, контекстуально необхідних і актуальних для сучасників.

2.2.3. Динамічне поле зв'язків, капіталів і ресурсів поколінь

У третьому підпросторі динамічному полі співіснування — *зв'язків і капіталів / ресурсів поколінь* продовжувалася тема експектацій у ракурсі задоволення інтересів, потреб, досягнення певних цілей акторами через використання нематеріальних *поколінних капіталів / ресурсів*. Беручи за основу положення, що *капітал* — це не обов'язково економічний показник / фактор, але те, що поколінний актор може набувати, накопичувати, передавати у спадщину, а *ресурси* — це сили, можливості, потенціали, доступні для реалізації і розвитку; тож за теоретичною побудовою *соціальним капіталом* — засобом, що забезпечує можливості здійснення фігуративних зв'язків, було

визначено *поколінні відносини*, а *культурні виміри*, що передаються з покоління в покоління — знання, моральні конструкти, схеми дій, конвенціонально прийняті в часі значення, смисли — *соціокультурним капіталом*.

Зважаючи на те, що покоління не утворюються жорсткими формами соціальних структур, а становлять динамічні соціальні конструкції, зазначалося, що *зв'язки* в поколінних мережах не є природною або навіть соціальною даністю, сконструйованою раз і назавжди в результаті первинного акту закріплення соціальних норм, але є процесом вибудовування *форм і видів* шляхів передачі культурних смислів і здійснення впливу акторів на сучасників.

Утім, у науковому світі традиційно соціальні зв'язки в мережах означаються *продуктом* безперервної індивідуальної або колективної роботи; а *капітали / ресурси* (економічні, культурні, соціальні тощо) розуміються як те, що виникає з прийнятих в історичному часі моделей поведінки і пов'язує форми відносин з перспективами подальшого розвитку (P. Bourdieu, C. Casanueva, A. Gallego, J. S. Coleman, та ін.) [307; 308; 313; 321; 322;]. Але, згідно з концептуальним баченням, процеси збереження і передачі смислів, здійснення впливу на сучасників у мережах поколінь уявлялися саме такими, що реалізуються завдяки існуванню *поколінного капіталу (соціального та соціокультурного)*, який як нематеріальний продукт і потенціал розвитку є складно вловимою характеристикою соціально-психологічного простору. Очевидно, що наслідком такого трактування елементів динамічного поля стало розуміння *зв'язків* у поколінній мережі як *процесів передачі смислів* (інформації, культурних досвідів) та *процесів смислового впливу* в поколінній мережі (інформаційного, культурного).

Зважаючи на те, що поколінна мережа не існує відокремлено, системою аналізу проявів поколінного капіталу та внутрішньо /зовнішньої узгодженості на локальних і глобальних рівнях взаємодій було обрано теоретичні напрацювання Mark Granovetter (Марка Грановеттера), Georg Simmel (Георга Зіммеля), Michael Woolcock (Майкла Вулкока) [370; 450, р. 15–41]. По-

перше, взято за необхідне розмежування основних аспектів капіталу на «сильні» і «слабкі» зв'язки для запобігання тавтологічних непорозумінь відповідно до їхньої ефективності. Актуалізовано аналіз локальних і глобальних поколінних взаємодій у суспільстві — всередині і зовні мереж.

По-друге, враховувались джерела капіталу («середовища» — «the medium») і наслідки його існування (отримана інформація — «повідомлення» — «the message») [450, р. 29]. Означений фокус відповідав процедурі дослідження за теорією соціального капіталу — теорією «двогострого меча». Важливої, з одного боку, для розуміння механізмів отримання акторами необхідного задоволення потреб, з іншого — означення витратної складової зв'язків акторів, де існують наслідки і претензії, обов'язки та зобов'язання. Теоретична основа дослідження капіталів/ресурсів у мережах поколінь за М. Woolcock (М. Вулкок), М. Granovetter, James S. Coleman (Джеймсом С. Коулманом) та ін. ставила наголос на вертикально-горизонтальних відносинах у системах зв'язків різної сили, вимагала (1) пов'язати теоретичні мікро-макрорівні в поколінних мережах, (2) зафіксувати увагу на механізмах забезпечення транспортування інформаційно-ідеологічної сутності в історичних умовах, (3) виокремити позиції психологічного структурування діадичних поколінних зв'язків — невизначених, неоформлених, множинних, плинних і мінливих.

Так, використане трактування *капіталів / ресурсів*, наближене до теоретичної традиції бачення сильних і слабких соціальних зв'язків, як відносин обміну інформаційними даними або ресурсами, відмінних за частотою і тривалістю соціальних контактів, було обґрунтовано не тільки емпіричною перспективою, а й мало теоретичну аргументацію. По-перше, використовувався комунікаційний аргумент, що соціальні системи, які не мають слабких зв'язків, будуть означені як фрагментарні і некогерентні (J. S. Coleman, R. D. Putnam (Р. Д. Путнам), М. Granovetter, R. S. Burt (Р. С. Берт), G. Weimann (Г. Вейман), М. Woolcock) [450]. І, по-друге, відповідно до того, що нові ідеї в суспільствах гегемонії сильних зв'язків поширюються

повільно, зусилля щодо поширення інформації, природно, матимуть обмеження. Тому мережі, розділені СК характеристиками, можуть зазнавати труднощів з формуванням загального *modus vivendi* — «способу життя» [371, р. 202]. Таке розуміння соціальних зв'язків утворювало підстави об'єднання в соціальний кластер схожих людей, пов'язаних відносинами, довірою. Але водночас викликало небезпеку, що сформований кластер сильних зв'язків стане занадто ексклюзивним, означить дистанцію між широкими соціальними колами. Відповідно, щодо мереж із слабкими зв'язками, то ця небезпека не викликала загроз, мабуть навпаки, мережі слабких зв'язків могли б бути визначені як такі, що охоплюють безмежні «відстані» і пов'язують окремих представників із суспільством у цілому загалом (за Kaj Ilmonen) [382, р. 141–167].

Саме у вирішенні теоретичного завдання зв'язування мікро- і макрорівневих шаблонів М. Granovetter вибудував постулат, що процеси зв'язків у соціальних мережах забезпечують дієвий мікро-макро «міст» — дії системних, дрібних за масштабом взаємодій, які з часом проходять трансформацію в моделі великих масштабів, а ті так само повертаються до контактів у невеликих групах [370]. У сутності поняття дрібних за масштабом взаємодій М. Granovetter бачив прояв слабкої сили міжособистісних зв'язків, теоретичного аспекту з різноманітними макропроявами — дифузії, соціальної мобільності, згуртованості, соціальної організації. Тобто зв'язків, у яких, *сила* була показником прояву схожості, узгодженості у відносинах, єдності в напрямках розвитку, стандартності і варіативності шляхів передачі інформації. Так, сильний зв'язок між суб'єктами А і В виступав як «міст» лише за умови, що жоден з акторів не мав інших сильних зв'язків у будь-якій за розміром мережі. Так само слабкий зв'язок не мав подібних обмежень і автоматично отримував визначення «мосту». Локальні (територіальні) *слабкі* «мости» — зв'язки соціальної мережі — отримували більше значення між двома секторами мірою набуття альтернативи відносин, утворення більшої кількості і різноманіття шляхів отримання бажаного. Дифузія інформації в подоланні терито-

ріальних, соціальних, психологічних дистанцій проявлялася у (1) вибудовуванні шляхів поширення (передачі інформації від однієї людини до другої); (2) усвідомленні у взаємодіях позицій «близького» — «далекого», «друга-товариша» — «знайомого». Тобто саме за допомогою слабких зв'язків інформація набувала швидкого і масштабного охоплення великої кількості осіб. Перетворювала дихотомію у взаємодіях на потокову безмежність слабких зв'язків, не обмежених рамками «щільності» мереж, використовувала їх як канали ретрансляції ідей, інформації знайомим і незнайомим особам [299, р. 51–76]. Це показувало чітке розмежування сильних зв'язків щільної мережі (лише прямих контактів людей, що знають один одного) і слабких зв'язків «розрідженої» мережі (інкапсульованих, непов'язаних, випадкових, віддалених зв'язків). Така позиція була обґрунтована М. Granovetter мотиваційними структурними аргументами: індивіди, які слабо пов'язані контактами між собою, з великою вірогідністю перебувають у колах різноманітних за своєю психологічною і соціальною суттю і, відповідно, отримують доступ до різноманітнішої інформації, незаангажованої межами сильних зв'язків. Такі *слабкі зв'язки* були означені як когерентні кластери, надважливі ресурси соціальної і культурної мобільності та суспільної згуртованості. Цікаво, що для забезпечення існування різноманіття суспільних структур М. Granovetter визначив провідним показником слабкі зв'язки, у яких представники спільності не є «пов'язаними міцно» з колегами, однолітками, сучасниками ... тобто теоретично соціальна структура не розсипалась на окремі кліки, а вибудовувала різноманітну мережу. Це означало необхідність для прогресу суспільства існування безлічі слабких зв'язків, що знаходили б свій прояв у соціальних мережах, формували б способи взаємодій, діадичні контексти неоформлені і плинні. Була означена залежність від кількості слабких зв'язків — мережевих «мостів» — ступеня згуртованості спільностей і суспільства загалом та впливовості природи прояву сили зв'язків на соціальну динаміку суспільства. Так, головною лінією теорії М. Granovetter стало зв'язування особистих

досвідів окремих людей з масштабними аспектами соціальних структур, що існують далеко за межами компетенції окремих особистостей. Цей постулат подолав парадокс, що слабкі зв'язки породжують відчуження, і визначив їх незамінність у здійсненні інтеграції мереж, але сильні зв'язки водночас були визнані причиною розмежування і соціальної фрагментації.

У подальших дослідженнях М. Granovetter озвучив доводи, що суб'єкти розріджених *слабких зв'язків* менше соціально «тяжують» один до одного, мають обмеження в доступі до повідомлень через кордони уособленого ареалу проживання і значущості впливу думок і поглядів близьких осіб та інші причини, ніж суб'єкти частих *слабких зв'язків* (ці твердження не враховували технологізацію і цифровізацію сучасного світу). А втім, *слабкі зв'язки*, навпаки, не ставали механізмом створення відчуження, але конструювали життєво необхідний ланцюг інтеграції людини в сучасне суспільство — культурного зближення людей. Водночас зміцнення зв'язків посилювало не тотожність, але схожість осіб, що проявляло різні боки цілого — загально СЖ для мережі.

М. Granovetter не заперечив соціальну цінність *сильних зв'язків*, їх більшу доступність, зважаючи на витратність у підтриманні. Далі в наукових розробках, разом з Gabriel Weimann, він наголосив на їх важливості в забезпеченні швидкості інформаційного потоку, авторитетності, впливовості в прийнятті значущих соціальних рішень. Але функцію загального розвитку системи зв'язків, утворення і забезпечення інформаційних мостів, збереження людської мобільності, доступу до ресурсів і занурення у сфери соціальних кіл, відмінних від тісних, традиційних, він надав саме *слабким зв'язкам*. Щодо культурної гомогенізації, то досягнення відносної культурної однорідності спільнот і спільностей, мереж М. Granovetter убачав результатом дифузійних процесів, забезпечених слабкими зв'язками в об'єднанні непов'язаних сегментів мережі, вмотивованості суб'єктів до взаємодій, їх ідентифікації з культурними артефактами і прийманні конвенціональних значень соціальних об'єктів. Так, *соціальні мережі* переплетених

макро- і мікрорівнів у теорії М. Granovetter отримали у взаємодіях координуючі важелі великих соціальних утворень — *слабкі зв'язки*. Саме в спрямуванні культурної свідомості, забезпеченні умовної «однорідності», утворенні можливостей і активізації механізмів виникнення згуртованих явищ, на яких будується макросоціальна інтеграція. З іншого боку, *сильні зв'язки* означили збереження відносин стабільних, стійких — відносин тісних кіл [371].

Продовжуючи теоретичні розробки М. Granovetter щодо структурування соціально-психологічного простору і розмежування показників згуртованості на сильні і слабкі відносини, Ronald S. Burt позиції життя людей у групах, спільнотах, спільнотах, суспільствах означив як залежні від сили відносин і руху інформації у взаємодіях [305]. Принципами об'єднання окремих кластерів у загальні угруповання були означені шляхи і швидкість розповсюдження інформації про нові ідеї і можливості, реалізовані через об'єднуючі акторів зв'язки; люди були визнані надважливим елементом соціальної структури, необхідним для транслявання потоку інформації, що об'єднує розрізнене індивідуальне в загальносоціальне. На цій базі соціальний капітал як нематеріальний ресурс отримав функціонал внутрішньо- (локальних) і зовнішньо- (глобальних) мережевих відносин, рівних за доступом. Але «умовність» реалізації рівності акторів у нетеоретичних реаліях підвели до необхідності обґрунтування неможливих однозначних позицій і подальшого аналізу перспектив конкуруючих зіткнень за обсяги інформації і утримання соціального контролю. У результаті пошуків Ronald S. Burt ввів у концепцію термін «structural hole» — (структурні отвори / дірки), тобто інформаційні ізолятори — блоки, що існують лише в нерегулярних (слабких) зв'язках та забезпечують у контактах мережеві переваги як доповнення, але не дублювання один одного [305; p. 65]. Structural hole отримали значення показників сили зв'язків, адже були виокремлені як такі, що виникають в умовах (1) *незгуртованості* акторів, відсутності прямих контактів у розріджених відносинах, слабого співвідношення і рідкісних каналів

передавання інформації і (2) структурної *нееквівалентності учасників відносин* за різноманітним контактів і, відповідно, за різними джерелами отримання інформації.

І хоча Ronald S. Burt артикулював, що structural hole і слабкі зв'язки означають те саме, він деталізував теоретичні конструкції щодо того, що, по-перше, слабкий зв'язок є корелятом, а не основою, тобто феноменом, що проявляється в порівнянні (із сильним зв'язком). По-друге, structural hole виступили інформаційними блоками і механізмами керування мережевими відносинами, у яких силою зв'язку стає процес передавання, трансляції інформації.

Погоджуючись з М. Granovetter, Ronald S. Burt вийшов з двовимірної теоретичної архітектури у тривимірну і у вибудовуванні соціально-психологічного простору *слабкі зв'язки* показав як інформаційні комунікаційні «*мости*», що перекинуті через прірву (structural hole), а *силу відносин* означив наявністю / відсутністю мостів (слабких зв'язків) між кластерами. Structural hole у такій конструкції постали генераторами інформаційних переваг, які дали сформують слабкі зв'язки. Для більш детального аналізу мережі Ronald S. Burt запропонував використовувати додаткову градацію сили зв'язків відповідно до їх параметрів *функціональності* і *розташування*, що впливають на утримання окремих кластерів в умовних соціальних межах. Утім, за функціональним критерієм *сильні зв'язки* виконували завдання забезпечення найближчих, найбільш частих тісних контактів усередині кластера; *слабкі зв'язки* — утримували менш часті і менш тісні контакти; *необов'язкові зв'язки* — працювали «мостами-зв'язками» між кластерами і мережами; *надлишкові зв'язки* — містили сильні частини зв'язків із друзями і колегами, у яких перебувають особи, що зустрічаються лише іноді. За критерієм розташування зв'язки Ronald S. Burt розмістив у соціальному кластері (всередині одного кластера) і в інших кластерах (між кількома кластерами). Так, за його теорією, розширення відносин було означено як таке, що відбувається через зв'язки найближчих (адже кластер утримується сильними зв'язками), далі — включення

тих, що є всередині кластера. Далі свою роль відіграють найбільш часті контакти і, нарешті, контакти більш віддалених кластерів [305, р. 65–74]. Отже, Ronald S. Burt показав соціальний капітал як метафору про переваги, що розкриває різноманітні мережеві механізми існування суспільства — території обміну у зв'язках [306]. Метафора соціального капіталу стала зоною згоди (із P. Bourdieu [309], James S. Coleman [321; 322], Robert D. Putnam [415]) розгляду поняття як соціальної структури — капіталу, що утворює конкурентні соціальні переваги для досягнення життєвих цілей.

Водночас необхідно зупинитись на питанні утворення і реалізації зв'язків у процесі *дифузійного* поширення, обміну і використання інформації акторами на шляхах вирівнювання інформаційного фону в мережі. Тобто якщо соціальний капітал виконує функцію контролю інформаційного розподілу між групами слабкої сили зв'язків через те, що здійснення дифузії потребує часу, то одночасне інформаційне охоплення мережі, природно, стає неможливим, оскільки особи, що отримують інформацію в тісних колах — кліках, як зазначають Ronald S. Burt [305, р. 202–208], James S. Coleman [321, р. 104; 322, р. 310–311], мають часову перевагу над великими масами людей, які пов'язані слабкими зв'язками. Адже повідомлення охоплюють членів щільної мережі швидко, водночас швидка дифузія в тісних зв'язках прискорює, з одного боку, включення важелів контролю — формування санкцій і утворення норм, а з іншого — полегшує їх застосування й знижує ризики у співробітництві і довірі. Наслідками звуження контактів у зв'язках мережі стає використання сформованих санкцій для контролю, надійності поведінки й утворення умов для формування репутації окремих представників групи (James S. Coleman) [321]. Зі свого боку санкційні межі запобігають виникненню підозр, дистанціюванню, укріплюють довіру і сприяють виконанню конвенціональних домовленостей (M. Granovetter) [370].

Так домінування прояву «дій» та «норм» стає характерною замкнutoю соціальних мереж (сімейних і поколінних відносин), у яких накладені норми утворюють форми міжродових

відносин, а показники наявності соціального капіталу виявляють наявність / відсутність зв'язків. Тому результатами закриття структур (за James S. Coleman) можна вважати створені комплекси ефективних санкцій, що контролюють і спрямовують поведінку; а замикання міжгалузевих зв'язків вважати фактором забезпечення необхідного капіталу для тісних (у мережі) формуючих впливів. Отже, закриття міжпоколінних структур на мікрорівні соціальної взаємодії в концепціях James S. Coleman, M. Granovetter, Ronald S. Burt було базовим показником, необхідним для існування норм, зобов'язань та очікуваних форм соціального капіталу.

Щодо проявів соціальних відносин у відкритих структурах, показником ефективності функції нормування взаємодій, за James S. Coleman, виступили дії формування норм і правил, що обмежують зовнішні негативні ефекти [321]. У такій площині система нормування поведінки могла здійснюватись особистостями, що володіють домінуючими соціальними позиціями, до того ж застосування колективних санкцій, які стабілізують відносини, ставало неможливим. Тому одним із важливих проявів соціального капіталу James S. Coleman визначив здійснення його впливу на утворення людського капіталу наступного покоління в закритих / відкритих структурах, адже соціальний капітал сім'ї і соціальний капітал суспільства були означені провідними факторами утворення капіталу нащадків. Так, три компоненти сімейного капіталу — фінансовий, людський, соціальний — мали розкриття в характерних проявах і функціях. Фінансовий — матеріального забезпечення сім'ї, людський — пізнавального, інтелектуального базису розвитку дітей, соціальний — відносин у родині. Тобто людський капітал батьків не доповнювався соціальним капіталом сімейних відносин і не впливав на перспективи майбутньої освіченості дитини. Соціальний капітал у родині визнавався як такий, що давав доступ до людського капіталу дорослого лише в разі, якщо між ними існували системні контакти. У разі дистанції в системі «дитина — батьки» як компенсаторний механізм вибудовувався конструкт відносин системи «дитина — діти одно-

літки», «дитина — інший дорослий», де незалежно від джерела капіталу дитина отримувала його, але з різним змістовним наповненням. Важливо зазначити, що James S. Coleman обґрунтував отримання соціального капіталу розвитку не лише винятково в сім'ї, а й його обов'язкову присутність у зовнішньому просторі, у спільнотах на рівні поколінь, які комунікують, розширюють інформаційне поле. Вони діють відповідно до того, що інформація як форма соціального капіталу не існує сама по собі в соціально-психологічному просторі, де джерелами постають форми набуття знань для себе і принципів їх використання. Адже в здійсненні нормотворення вибудовується мережева система закритих / відкритих форм, де реалізуються інтерактивні рухи і збільшуються / зменшуються впливи зовнішніх / внутрішніх факторів, і, що є визначальним, циркулюють інформаційні потоки. Отже, соціальний капітал, сплетений з відносин, має можливість збільшення, але й виступає каталізатором невдач у результаті розривів відносин не-підконтрольних і неконтрольованих. Частиною лиха стають послаблення кордонів норм і санкцій, втрата інформаційних напрацювань, але позитивні наслідки існування соціального капіталу поколінь перевищують те, що може бути втрачено [321, р. 108–112].

Наведена система поглядів James S. Coleman обґрунтовує можливість використання соціального капіталу як інструменту імпорту принципів раціональних дій аналізу соціальних систем, долання обмеження мікросоціальних відносин і несистемності нормотворчості. Подає соціальний капітал доступним для актора особливим засобом контролю інтересів сучасників у просторі подій. Він також доводить функціональність соціального капіталу, важливу для (1) учасників (як ресурсів), (2) соціальних відносин (визначених ресурсами капіталу) і (3) соціальних структур (відкритих і закритих) — важелів розвитку форм капіталу, що утворюють структурну довіру (у закритих) і дистанції (у відкритих структурах) [321, р. 107–108].

Викладені теоретичні позиції були використані як засади дослідження динамічного поля зв'язків і капіталів / ресурсів

поколінь щодо трансляції смислів (культурних досвідів, інформації) та здійснення впливу акторів на сучасників. Адже покоління в колі соціальних зв'язків здійснюють взаємні впливи в горизонтальних і вертикальних відносинах, локальних і глобальних системах. Презентують, по-перше, нестабільні, гнучкі форми і види соціальних взаємодій, акцидентально (випадково) об'єднаних у складну акторську композицію. Водночас основою взаємодій стають саме СК капітали/ресурси, а соціальні капітали/ресурси в поколінній мережі — координованою формою відносин поколінних акторів. По-друге, покоління контекстуально проявляють на різних площинах взаємодій і соціальних рівнях скоординовані процеси формальних / неформальних, прямих / опосередкованих соціальних дій щодо залежності і СК єдності суб'єктів. По-третє, поколіннями здійснюється конструювання СК обов'язків і визначаються нормативні умовні межі зв'язків (дієві в конкретних формах контактів) і переважні способи ретрансляції смислів. По-четверте, саме у відносно стійких зв'язках задовольняються спільні / індивідуальні поколінні інтереси і потреби відповідно до соціального статусу, положення та ролі акторів у суспільстві (соціальні капітали/ресурси); реалізується поколінний обмін смислами (соціокультурні капітали/ресурси). Але поколінна «відносність» зв'язків саме й стає результатом множинного різноманіття контактів у тісних колах і в неосяжних мережах, об'єднаних інформаційними «мостами» соціальних конструкцій. І, нарешті, по-п'яте, пронизування соціально-психологічного простору різноманіттям вертикальних і горизонтальних фігуративних зв'язків у поколінних мережах здійснює смислові (культури, інформації) рухи у вікових, культурно-історичних контурах загальних уподобань, симпатій, інтересів, справ, довіри — утворює «живу тканину» взаємодій суспільного життя. Зазначені позиції підводять до висновку, що *поколінні мережі* — конструкти соціальної поколінної структури, відносин, поколінних інститутів і загальної траєкторії функціональних суспільних змін саме в категорії фігуративних СК взаємодій можуть бути проаналізовані з позиції *сильних*

і слабких зв'язків. Показником сили зв'язків доречно буде використати широту дифузії розсіювання, тобто обсяги проникнення смислів (актуальних контекстуально) у тісні кола, характерні для сильних поколінних зв'язків, і широкі кола необмежених «площею охоплення» слабких зв'язків. У таких фігураціях поколінь доцільно буде враховувати соціальний і культурний контексти їхнього прояву, адже, можна припустити, що саме сильні зв'язки фрагментують культурні «зони стабільності», утримують культурні виміри у відносно статичному стані, впроваджують у ментальність покоління форми культурних основ, а слабкі зв'язки відкривають люфти входу інноваційних одиниць нового часу, які утворюються в мережі і за її межами.

Щодо structural hole, структурних порожнеч у поколінних мережах, аспект дослідження особливостей утримання балансу доступу і розподілу актуально сучасної інформації в переплетених площинах слабких і сильних зв'язків, впливу на формування поколінних експектацій фігуративних композицій доцільно здійснювати через означення зв'язуючих інформаційно-технічних засобів, у яких відбувається умовне «накопичення» і подальша трансляція інформації, ідей. Як уже зазначалося, поколінна мережа являє собою складне мереживо слабких і сильних зв'язків, які є ланками поколінного формотворення, доповнюють одна одну і утворюють умови існування. У балансі співвідношень сили зв'язків, під впливами сучасних науково-технічних напрацювань покоління отримують можливості використання мережевих потенціалів — смислового (культурного, інформаційного) наповнення мережі. Адже контекстуальні засоби зв'язку — це СК потенціал, необхідні капітали / ресурси соціальних відносин [322]. Отже, можливості поколінної мережі опосередковуються смисловим збагаченням і шляхами доступу до смислових джерел. І якщо представники різних поколінь, природно, перебувають у часі актуальних завдань свого віку, то саме у співпричетності і взаємодіях з реальностями інших поколінь розкривається проблематика можливих конкурентних зіткнень акторів, що обертаються в потоках актуальних смислів, сформованих за різними

контекстами, різними за своїм подієвим наповненням. Контекстуально актуальні засоби зв'язку, притаманні поколінній мережі, будуть виконувати функцію інформаційного базису, який так само буде змінювати реальність: з'єднувати / роз'єднувати покоління. Когезійні контакти (сильно пов'язані один з одним), імовірно, будуть дотримуватися «близьких» смислів, але залишатиметься СК люфт, прийнятий у «спадок» чи отриманий від покоління Молоді оновленим [311, р. 208]. Утворені / отримані поколінням смисли стають потенціалом мережі — капіталом та можливостями. Отже, аналіз капіталів / ресурсів сприятиме розумінню того, як у фігуративних зв'язках покоління (на рівні міжособових взаємодій і далі у виходах на груповий простір) свідомо чи несвідомо відбувається підключення до «інших» поколінь-сучасників для отримання необхідної підтримки і використання їхніх можливостей. Саме тому дослідження соціальних зв'язків, що так чи інакше пов'язані із забезпеченням потреб, вирішенням проблем, отриманням допомоги, доцільно починати з означення дієвих у мережі контекстуальних засобів зв'язку та вивчення соціального і СК капіталу, актуального у взаємодіях [311, р. 212].

2.2.4. Динамічне поле культурної і культурно-історичної пам'яті

Соціально динамічне поле культурної і культурно-історичної пам'яті розглядалося в роботі як таке, що проявляється в загальноприйнятих формах поведінки, сприйманні дійсності, поєднанні раціонально-життєвого і інтуїтивно-особистісного, індивідуального і загальнопоколінного, свідомого і несвідомого. Відповідно до того, що *культура поколінь* у дослідженні презентувалась у формі ретранслятора не лише контекстуально характерних практик, а й спрямувань світогляду акторів; як соціально-психологічної парадигми накопичення, наслідування, збереження традицій; *культура поколінь* означувалась впливовою на види і форми фігуративних зв'язків; контекстуальне вибудовання картин світу акторів [58, с. 24–26]. Необ-

хідно зазначити, що, враховуючи соціокультурну мінливість, *культура* поколінь розглядалася контекстуально основоположною константою соціокультурного стилю акторів (форми життєдіяльності), а поєднання змінного соціально-історичного і умовно незмінного культурно-основоположного, у процесах реконструкції *культурних смислів* минулого і конструюванні смислів майбутнього, означувалося передумовами утворення новітніх форм відносин, буття. Відповідно *культурні смисли*, сформовані поколіннями, визначалися *змістовними одиницями культури*, а утворені на запити часу *культурні тексти* — продуктами соціокультурного досвіду і відображенням реальності.

Для конкретизації сутності підпростору *культурної і культурно-історичної пам'яті* поетапно було реалізовано:

1) представлення особливостей формування смислів, їх трансляції і збереження;

2) визначення контекстуально зрозумілих акторам культурних засобів вираження смислів;

3) розведення культурних смислів на контекстуально актуальні (локальні) для поколінь-сучасників і глобальні культурні смисли, дієві в безмежному поколінному ланцюгу.

Перший етап представлення особливостей формування смислів, їх трансляції і збереження здійснювався у площині процесів смислового поля культури — «контекстуального формування» смислів, їх відтворення і збереження в пам'яті поколінь. Адже смисли в культурних текстах ураховувались змістовністю взаємодії в системах «покоління — покоління» і «покоління — навколишній світ». Передуючи розгортанню питання *смислоутворення поколіннями* було використано теоретичні фільтри культурогенезу, запропоновані А. А. Пелипенко, дієві на різних етапах соціально-історичного розвитку:

– виокремлення функціональних смислових елементів з інформаційного соціокультурного «шуму» (тобто означення смислів, які презентують покоління);

– врахування на локальному і глобальному рівнях особливостей агрегованої психіки поколінь у партиципаційних

ситуаціях (співучасті) та дієвих новоутворених смислових структур і культурних артефактів;

– аналіз використовуваних засобів взаємодій на локальних і глобальних рівнях і адаптивності мережі до контекстуальних умов.

Згідно з таким поглядом, саме конвертація психологічних програм суспільства через соціокультурні фільтри відкривала інформацію щодо формування феномену — культурного *смыслу* — одиниці культурного самоструктурування. Вона давала змогу розглянути культурні смисли як «*продукти культури*», що протягом життя акторів набувають форм ідеаційних конструктів, пов'язаних з об'єктами реальності. Продукти культури, у яких пам'ять поколінь залишає важливі для неї артефакти минулого й артикулює *коди культури*, тобто «згорнуті» уявлення про реальний світ, знання, правила і норми є відповідними контекстуальному досвіду [180; 58, с. 24–26; 214, с. 224]. Адже саме залучаючись до досвідів минулого і сучасників, покоління отримує можливості «осягнення» інформації культурних текстів різних часів. Інакше кажучи, декодування, усвідомлення контекстуальних уявлень «інших» і акультурація, обмін культурними смислами забезпечують збереження *культурних текстів* у пам'яті поколінь необмежений час.

На підставі представлених умовисновків полем реалізації смислів і були означені *динамічні поля культурної і культурно-історичної пам'яті*, в яких окрема поколінна мережа презентує контекстуально утворені смислові коди й одночасно руйнує єдність культурних елементів мереж сучасників. Це свідчило про те, що нащадки «збирають» за оновленими зразками «свої» смислові «пазли» контекстуального модусу, водночас знецінені елементи культури «інших» поколінь використовуються вже в нових конфігураціях, що відповідають осучасненим культурним формам і новим смислам. Можна наголосити, що утворення смислів відбувається в локальних мережевих процесах саме як розгортання інтроспективних соціокультурних можливостей поколінь. Але з часом агреговані психічні образи втрачають обмеження локального використан-

ня, переплітаються з культурними підпросторами старших поколінь і набувають *значення культури історичного часу*, прийнятої (використовуваної) поколіннями-сучасниками.

Щодо особливих психічних утворень (усвідомлених смислів, співвіднесених з подіями минулого і майбутнього), варто зазначити, що патерни сприйняття світу, отримані від предків, попри всі соціально-історичні пертурбації «первинної» базової культури, залишаються майже незмінними. Саме ці, отримані (успадковані) і надбані «відгуки» пам'яті, ретранслятори культурного досвіду минулого й уявлялися *культурним кодом поколінь*. Сутність його не є матеріальною, а саме ідеаційною, і може бути розкрита через культурні конструкти уявлень про реальність, інформаційне наповнення, культурні смисли міфів, ритуалів, символів тощо, які історично фігурують у поколінному ланцюгу.

На другому етапі визначення *культурних засобів вираження смислів* були проаналізовані форми, зручні для їх використання, трансляції і збереження: (1) *кодування* як перетворення уявлення про реальний світ у *тексти* (виконує функцію доведення до сучасників бачення сутності історичного часу); (2) *декодування* (інтерпретації текстів відповідно до вихідних інтенцій). *Тексти* покоління в практиках міжпоколінної взаємодії уявлялися такими, що означають СК контекст смислового поля культури. Водночас умовою (успішного) декодування перенесеного досвіду в текст наголошувалося використання комунікатором і реципієнтом єдиних принципів розкриття змісту — розуміння культурних правил і норм, змістовності історичного досвіду тощо, що, за причиною мінливості системи кодів у поколінному просторі, було неможливим для здійснення, але лише означувало додаткові варіації інтерпретацій текстів. Тому що у вибудовуванні культурних текстів автор-актор використовує автентичну систему знань, правил, норм — *культурний код*, а в декодуванні актор-реципієнт прочитає тексти або з позиції «свого» часу, або з позицій, умовно наближених до часу автора. Виникаюча СК диспропорція в розумінні *смислів* культури пояснювалася надприродним

простором соціальних зв'язків, у якому культурний код текстів як гнучка система осягнення реальності реалізується у вигляді смислової функції культури. По-перше, на глобальному рівні — у налагодженні соціальних зв'язків шляхом мережевої партиципації (причетності до «інших») і смислової ресоціалізації (презентації смислів «іншим»). По-друге, на локальному рівні — в екзистенційному ракурсі життєвих переживань, їх смислового навантаженні. І, по-третє, в артикуляції смислів як продуктів культури поколінь, їх збереженні, «оновленні». Це давало змогу говорити, що культурні тексти актуалізують смисли відповідно до історичного контексту або, навпаки, їх втрачають, трансформують зміст, переходячи в інші системи декодування [180, с. 308].

На цій підставі природним вважається те, що в текстуальних пертурбаціях покоління як творці культури й інтерпретатори текстів у декодуванні текстів «інших» стикаються з різновидами культурних форм і видів фігуративних взаємодій і контекстуально утвореними соціокультурними стилями середовища. Це обґрунтовувало розведення культурних кодів поколінь-сучасників і кодів, отриманих у культурну спадщину, традиційну і умовно незмінну, відображену в *поколінній культурній пам'яті* — не індивідуального досвіду, а поколінного, значущого в інтерпретаціях минулого і сьогодення.

На третьому етапі *розведення культурних смислів на контекстуально актуальні (локальні) і глобальні* здійснювалося в ментальній площині — *пам'яті поколінь*. *Пам'яті* не окремої особистості, а *пам'яті* покоління, що забезпечує трансляцію локального досвіду в глобальний простір за допомогою мови культури і збережених культурних смислів. Услід за Jan Assmann [10], M. Halbwachs [255], P. Nora [168], *культура пам'яті поколінь* уявлялася засобом актуалізації смислів у поколінному часопросторі, у ракурсах довготривалих і умовно короткочасних процесів нашарування, організації і збереження поколінного досвіду, трансляції культурної основи й утворення актуальних смислових форм. Адже ситуації взаємодії вимагають *розуміння і збереження* накопичених смислів,

що реалізується шляхом текстуального *кодування* культурних проявів — уявлень про реальний світ і *декодування* — введення смислів минулого в «нову» реальність («retrieval») [10].

Отже, як зазначалося вище, завдяки спогадам про минуле перетинаються культурні смисли минулого і культурно актуальні артефакти у СКВП [143; 255]. По-перше, в історії поколінь як концепті безперервного руху соціальної дійсності, в якому епохальні події, що відбуваються протягом життя покоління, є елементами темпоральної конструкції. По-друге, в історії поколінь як комплексі зовнішньо-соціальних впливів, що утворюють коридори можливих — суспільно «дозволених» — проявів суспільних позицій, практик, габітусів; поворотних історичних фактів, пов'язаних контекстуально, значення і пролонгована дія яких усвідомлюється лише з перебігом часу. Важливо зважати на те, що покоління є невід'ємними від СК контексту, це свідчить про те, що історичні події, «вбудовані» в історичну культурну пам'ять акторів, виконують функцію СК рамок у взаємодіях.

Запропонований погляд на *динамічне поле* культурного *співіснування* поколінь розширив соціокультурне трактування акторів, переніс його з механічного констатуючого переліку соціально значущих фактів у соціально-психологічний аспект — історію поколінь як дієпис досвідів щодо впливів подій минулого, рамок можливого в глобальних взаємодіях, часу функціонування культурних смислів. Феномен поколінь було розкрито ще з одного ракурсу — *культурної історичної пам'яті* як темпорально утворених соціокультурних меж можливого і неможливого в сценаріях міжпоколінних відносин. Відповідно *культура поколінь* вважалася культурою контекстуально вибудованих смислів — досвідів повсякденного життя. Адже культурний смисл як зміст людського буття має в основі кожного культурного феномену смисл, що є домінантним, спрямовує соціокультурні процеси на формування контекстуально обґрунтованих практик і фігурацій у взаємодіях [119]. Саме тому актуальна історично-культурна смислова домінанта могла свідчити про те, що світовідношення акторів є конгруентним контексту становлення. Проте із зниканням носіїв певних

культурних смислів їх актуальність знижується для нащадків. Культурний смисл отримує ефект недомовленості — часткового «недо-розшифрування» (Edward Burnett Tylor) [215; 235], James George Frazer [251], Lewis Henry Morgan [165]). Змінюється розуміння основоположних смислів у трактуванні — дешифруванні — декодуванні культурних текстів. Але в процесах природного оновлення текстів залишатиметься незмінним базовий конструкт смислів фундаментальних форм культури — міфів, ритуалів тощо. Це дає змогу говорити, з одного боку, про смислопородження поколінь, що є несвідомими сценаріями свідомих дій, оформленими у відносинах, у «живому» наслідуванні, віддзеркалюванні. З іншого — про конструювання культурних актуальних смислів, що не мають єдиної, універсальної схеми використання і поколінної інтерпретації, безальтернативного змісту, але таких, що насичують мовне поле смисловими конструкціями, можуть зберігати стабільне прочитування і продовжувати контекстуальні оновлення.

Необхідно зважати на те, що, з одного боку, ментальність локальної і глобальної взаємодії демонструватиме інтенціональні соціокультурні зв'язки, тому культурний код у пам'яті поколінь визначатиме саме особливості просторово-часового континууму життя, де діапазон модусів реалізації залишатиметься в контурах соціокультурного стилю життя поколінь, але вже в осучаснених формах фігуративних зв'язків [180]. З іншого боку, апріорі ментальний культурний код буде системою смислів, утворених попередніми поколіннями і прийнятих «за замовчуванням» нащадками, який впливає на регуляцію життєдіяльності соціуму [23, с. 48–57]. Така теоретична інтерпретація культурної сфери в житті поколінь потребує емпіричного уточнення:

- (1) які смисли в культурній пам'яті поколінь залишаються незмінними (із змінами історичного контексту);
- (2) як покоління здійснюють декодування смислів;
- (3) чи зберігається здатність у нащадків до дешифрування / реконструкції культурних кодів минулого в разі «розриву поколінь».

Зважаючи на те, що безперервний ланцюг наслідування / передавання ментального культурного коду є процесом, що вибудовується на двох «китах» — (1) актуальних в історичному часі модусах, що діють у спектрах соціальних зв'язків, і (2) умовно стабільних соціокультурних значеннях — наголошувалося, що в ланцюгових соціокультурних процесах ментальність поколінь відображує культурні коди контексту становлення; виокремлює неприродні явища (артефакти), знаки (сприйманих об'єктів) та психічні утворення, що репрезентують смислове наповнення ментальності [180, с. 229].

2.3. Основні положення соціально-психологічної концепції поколінь

Сформульовані основи ідентифікації поколінь і структура соціально-психологічного простору дали змогу говорити про існування системи поколінної реальності, яку становлять три соціокультурні *аспекти*:

– *інституційний аспект*, який означає особливості перебігу процесу поколінного становлення, СК об'єднання певних когорт у мережу покоління, культурні прояви у взаємодіях; інституційні і неінституційні СК зв'язки в системній організації життєвої активності;

– *позиційний аспект*, який розкриває актуальні положення поколінь у взаємодіях, суспільне позиціонування у просторі за певними СК стилями;

– *культурний аспект*, що поєднує традиційні форми культурного існування акторів і культурні оновлення, конгруентні історичному контексту (рис. 2.3).

В межах *аспектів* соціокультурного аналізу сформульовано *основні положення*, а саме:

– Вивільнення акторів із соціокультурних детермінант старших поколінь відбувається через поступову інституціоналізацію — закріплення оновлених соціокультурних стилів (форм життєдіяльності).

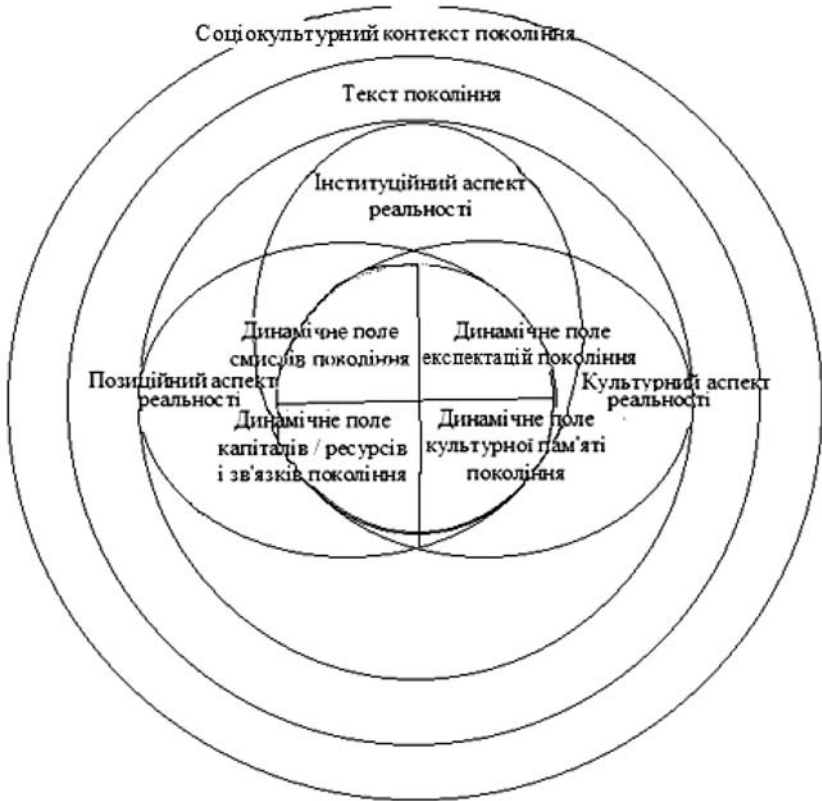

Рис. 2.3. Модель соціокультурної реальності покоління

– Уявлення поколінь про реальний світ (культурний код поколінь) є конгруентними часу становлення і відображуються в соціокультурному стилі.

– Покоління конструюють взаємодії відповідно до соціокультурного стилю і умов соціокультурного контексту.

– Соціокультурну взаємодію поколінь опосередковують історичні контексти і культурні тексти поколінь.

– Покоління використовують капітали / ресурси минулого і актуального часу для вибудовування фігуративних зв'язків (шляхів передачі культурних смислів і здійснення впливу).

– У фігуративних зв'язках здійснюється взаємообмін контекстуальними смислами поколінних текстів.

– Психологію соціокультурної взаємодії визначає те, як оцінює, інтерпретує, осмислює, вибудовує реальність конкретне покоління в локальних і глобальних взаємодіях; як використовує утворені культурні тексти в соціокультурних взаємовпливах.

Отже, психологія соціокультурної взаємодії поколінь як галузь знань, що вивчає закономірності взаємної обумовленості і зв'язків суб'єктів поколінної мережі в соціально-психологічному просторі культурно-історичного місця і часу, розгортає розв'язання актуальної наукової проблеми шляхом конкретизації текст / контекстуальних конструктів, зв'язків і закономірностей вибудовування реальності поколіннями.

ВИСНОВКИ ДО ДРУГОГО РОЗДІЛУ

1. Запропоновано інтергенеративний підхід, що передбачає використання наукових напрацювань у сфері пізнання поколінності, синтезування і об'єднання загальнонаукових принципів аналізу, міждисциплінарних можливостей соціальних наук. У розробленій соціально-психологічній концепції покоління представлено мережею когорт людей, що мають єдиний СК досвід, об'єднані роками народження та історичним контекстом становлення. Запропоновано критерії аналізу поколінь: віково-психологічні характеристики; загально пережиті соціально-історичні події; подібні поведінкові стратегії. Соціально дієвим терміном суспільного впливу покоління було встановлено часовий відрізок від досягнення повноліття (18 років), у якому актори вибудовують умовну СК дистанцію і презентують здатність до конкурування за соціальне домінування.

2. Розроблено модель культури поколінної єдності, що вибудовується на публічних, соціально-психологічних, ментальних параметрах життя покоління. Відштовхуючись від того, що покоління стратифікація людей, народжених в єдиному історичному контексті, але різних за соціально-психологічними

характеристиками, становить складний процес, запропоновано розшарування культурних параметрів за підгрупами ознак, гнучких до вимог часу, але стабільних у проявах поколіннями минулого і сучасного. Відповідність сучасників поколінній єдності означувалася за публічними (просторовими, практичними, організаційними), ментальними (культурно-історичними, соціальними, культурно-образними) ознаками та соціально-психологічними параметрами (соціальними настановленнями, уявленнями, цінностями). На основі аналізу соціокультурних впливів на формування культури поколінної єдності артикульовано існування «коридорів проблем» у взаємодіях поколінь, опосередкованих змінами умов існування; процесами конструювання соціокультурних вимірів епохи — артефактів покоління; збереженням і оновленням традицій і форм міжкультурних взаємодій.

3. Зазначається, що поколінна єдність розгортається в утвореному соціально-психологічному просторі, структуру і сутність якого становлять підпростори (соціальні динамічні поля): (1) смислові одиниці, що продукують покоління; (2) поколінні експектації як соціальні очікування; (3) поколінні зв'язки та капітали / ресурси; (4) культурна пам'ять. Обґрунтовано дослідження підпросторів функціонування поколінної єдності для розуміння особливостей трактування реальності та взаємовпливів у ситуаціях взаємодій акторів-сучасників. Обраний ракурс аналізу дав можливість об'єднання соціально-психологічних особливостей акторів у єдину соціокультурну структуру суспільства, означив значущість актуальних фігуративних форм взаємодій, що результують функціонування підпросторів.

4. На підставі виокремлених критеріїв поколінності, конкретизованих характеристик поколінної єдності та сконструйованої структури соціально-психологічного простору означено аспекти дослідження СКВП: інституційний — особливостей СК становлення поколінь; позиційний — актуальних положень і позиціонування поколінь у взаємодіях; культурний — традиційних і конгруентних історичному контексту форм культурного життя. Як категорії, які збільшують дослідницьку оптику і уможливають дотик до проблематики відповідності

продуктів життєдіяльності поколінь контекстуальним вимогам часу, запропоновано використовувати категорії тексту і контексту. Наголошується значущість конкретизації текст / контекстуальних конструктів вибудовування реальності конкретним поколінням та означення зв'язків і закономірностей взаємної обумовленості поколінних мереж. Це дало можливість спрямувати дослідження на пошуки закономірностей узгодженості між текстом поколінь, СК контекстом реальності і результатами взаємодій. На засадах розробленої концепції поколінь сформульовано основні положення інтергенеративного підходу.

Результати досліджень другого розділу викладено в публікаціях:

1. Dovgan N. O. Understanding in the inter-generational space: dialogization of relations. *Наукові студії із соціальної та політичної психології*: зб. статей / Нац. акад. пед. наук України, Ін-т соц. та політ. психології; [ред. рада: М. М. Слюсаревський (голова), В. Г. Кремень, С. Д. Максименко та ін.], 2016. Вип. 37. С. 245–255.

2. Довгань Н. О. Покоління як соціально-психологічний феномен. *Vzdelávanie a spoločnosť medzinárodný nekonferenčný zborník*. Prešovská univerzita v Prešove Pedagogická fakulta. Prešov 2016. С. 495–503.

3. Довгань Н. О. Характеристики поколінь в соціально-психологічному просторі міжпоколінних відносин. *Психолого-педагогічний супровід фахової підготовки та підвищення кваліфікації особистості в умовах трансформації освіти* : тези Всеукр. наук.-прак. конф. (м. Київ, 27 травня 2016 р.). Київ : ДВНЗ «Університет менеджменту освіти», 2016. С. 30–32.

4. Довгань Н. О. Система простору поколінь : соціально-психологічна модель. *Українська модель соціального діалогу в контексті європейської політики*: тези Круглого столу Лабораторії психології спілкування ІСПП НАПН України «Українська модель соціального діалогу в контексті європейської політики». URL : https://www.facebook.com/events/285480035181180/?active_tab=discussion.

5. Довгань Н. О. Поняття «покоління» у соціально-психологічному просторі. *Людина, суспільство, політика: актуальні виклики сучасності*: матер. V міжн. наук.-прак. конф. (м. Одеса, 23–24 лютого 2018 р.). Одеса : Національний університет «Одеська юридична академія», 2018. С. 99–103.

6. Довгань Н. О. Поколінні експектації в соціально-психологічному полі співіснування. *Наукові студії із соціальної та політичної психології*: зб. статей. 2019. Вип. 43 (46). С. 107–115.

7. Довгань Н. О. Соціальна система поколінних мереж: сильні і слабкі зв'язки. *Вісник післядипломної освіти. Серія «Соціальні та поведінкові науки»*: зб. наук. праць / НАПН України, ДЗВО «Університет менеджменту освіти». 2019. Вип. 8 (37). С. 50–66.

8. Довгань Н. О. Культура поколінної єдності: соціокультурний підхід. *Психологічний журнал «Психологічний часопис»*: Науковий огляд. Київ : Інститут психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. 2019. Вип. № 9 (29). Vol. 5. С. 172–188.

9. Довгань Н. О. Соціокультурна взаємодія поколінь: динамічне поле культурної пам'яті. *Правничий вісник Університету «КРОК»*. 2019. Вип. 36. С. 118–125.

10. Dovan N. The paradigm used to textual. *Contextual studies of generations' social-cultural interactions*. «KELM» № 3 (31), Lublin, Polska, 2020. P. 74–79.

РОЗДІЛ 3

МЕТОДИ Й ОРГАНІЗАЦІЯ

ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ПОКОЛІНЬ

Для реалізації емпіричного дослідження покоління як соціокультурного утворення, очевидного й одночасно прихованого феномену реальності, запропоновано систему методичного забезпечення: *по-перше*, опис соціально-психологічних основ аналізу соціокультурної взаємодії поколінь, *по-друге*, процедуру контролю загроз валідностей дослідження соціокультурної взаємодії поколінь і, *по-третє*, обґрунтування обраних методів емпіричного дослідження.

3.1. Соціально-психологічні основи аналізу психології соціокультурної взаємодії поколінь

У концепції дослідження поняття *соціокультурної взаємодії поколінь* розглядається як процес символічного конструювання СК реальності шляхом взаємовпливів СК стилів поколінь-сучасників. Конкретизація основ аналізу психологічних закономірностей, особливостей та результируючих ефектів СКВП здійснювалася в межах побудованої трикомпонентної системи поколінної реальності — *інституційного, позиційного, культурного аспектів* (див. рис. 2.3 на с. 184).

Для артикуляції показників, що об'єднують окремих особистостей у мережу покоління і визначають соціальну організацію поведінки в неформалізованих проявах життєвої активності, в дослідженні *інституційного аспекту* були використані такі процедури:

- аналіз проявів поколінної єдності у співвіднесенні із публічними, соціально-психологічними, ментальними параметрами;
- аналіз дієвих у мережах поколінь форм взаємодій;
- означення особливостей фігуративних зв'язків на локальному (поколінно) і глобальному (соціально) рівнях;

– аналіз автентичної субкультури цінностей, смислів, мовлення, соціальних практик і позиціювання, уявлень і настановлень поколінь;

– артикуляція мети і смислів буття, абстрактної місії поколінь;

– визначення психологічних регуляторів соціальних практик у відносинах, нормах, правилах, необхідних для досягнення мети (місії покоління);

– виокремлення засобів і способів взаємодій у поколінній субкультурі;

– аналіз культурних розривів, опосередкованих досвідом на локальному у глобальному рівнях взаємодій.

Пошук закономірностей СКВП здійснювався за *позиційним, культурним аспектами* поколінної реальності, в яких увагу було сфокусовано на аналізі *динамічних полів співіснування поколінь*: смислових одиниць, поколінних експектацій, капіталів / ресурсів, сильних і слабких зв'язків, культурної і культурно-історичної пам'яті. Важливо наголосити, що розведення аспектів на *культурні* і *суто позиційні* мало «ефект задачі без вирішення», адже динамічні поля співіснування поколінь концептуально уявлялися як такі, що вибудовуються на перетинах проявів поколінних особливостей і мають лише умовну диференціацію.

У *полі смислових одиниць позиційного аспекту* вивчалися не лише елементи соціальної реальності поколінь, а й контекстуально актуальні поколінні позиції, а саме:

– те, як конкретне покоління оцінює, інтерпретує, осмислює, наділяє змістом смисли в конструюванні реальності; на чому фокусується поколінна увага в межах локальних і глобальних соціальних подій;

– позиції, виокремлені на підставі суто поколінного бачення і відповідного вибору, що реалізуються не просто в конкретних соціально-історичних умовах, а саме в полі існування поколінної мережі [145]; такі, що керують соціальними змінами і утворюють «образ» покоління;

– суб'єктивно-об'єктивні досвіди поколінь, що змінюють форми взаємодій відповідно до умов просторово-часового середовища;

– смисли, що презентують покоління, які залишаються дієвими і розкривають сутність світобачення акторів-творців.

Зважаючи на те, що соціальна природа реальності не функціонує за стабільним планом розвитку нащадків під впливами досвіду пращурів, ще одним фокусом аналізу *позиційного аспекту* було визначено друге поле — поколінних експектацій. У ньому суб'єктивні очікування акторів розглядалися як такі, що впливають на перебіг сценаріїв взаємодій, утворюються і реалізуються за умовно конвенційними правилами, водночас руйнуються в ситуаціях неузгодженості і взаємної невідповідності СК стилів акторів. Саме тому вивчення соціальних позицій і психологічних дистанцій було запропоновано здійснювати за допомогою аналізу складових експектацій: ентелехій, соціальних практик, габітусу. *Ентелехії* розглядаються як прояви спрямованості на реалізацію потенціалів, можливостей; контекстуально дієві *соціальні практики* поколінь як моделі поведінки (звички, стереотипи реагування); *габітуси* як синтетичний прояв ментальних поколінних конструктів, диспозиційних рухів вибудовування оновлених форм фігурацій.

За *третім полем* — капіталів / ресурсів та зв'язків поколінь, у пошуках відповідей на питання щодо нематеріальних СК впливів на форми і види зв'язків у поколінних мережах були окреслені аналітичні фокуси, з одного боку, щодо «сильних» і «слабких» зв'язків у відносинах; з іншого — огляду джерел соціокультурних капіталів / ресурсів і їх впливів на міжпоколінну взаємодію. У *позиційному аспекті* вивчалися СК контексти як такі, що віддзеркалюються в поколінних зв'язках із різною широтою дифузії — у *тісних* колах акторів (сильних зв'язках) і *широких*, необмежених за «територією охоплення», колах слабких зв'язків.

Для повноти картини *позиційного аналізу* наголошувалося на важливості дослідження того, як суб'єкти розташовуються в соціальному просторі відповідно до належного їм нематеріального капіталу; як реалізується взаємообмін у слабких і сильних зв'язках: формах комунікації і накопичення / трансляції інформації, досвідів, інтенцій, смислів тощо в мережах. Тому

для побудови теоретичної конструкції СКВП було зазначено важливою артикуляцією питань (1) використання соціального капіталу як культурно-інформаційного базису; та (2) інформаційних (відповідно до СК контексту) можливостей поколінної мережі. Адже за існуючими теоретичними побудовами (Ю. М. Резник, Ronald S. Burt) феномен технологічного інформаційного обміну виконує функцію показника сили зв'язку — перебігу процесів передачі, трансляції інформації і механізму керування відносинами [201, с. 314; 306]. Постулювання значущості в поколінному просторі впливів технічної інформатизації поколінної комунікації та балансів співвідношень сил у фігуративних зв'язках актуалізувало питання щодо реалізації потенціалів поколінної мережі у взаємодіях, опосередкованих доступом до засобів інформації та вивчення нематеріальних зв'язків, а це:

- розташування у просторі;
- співвіднесення — слабких / сильних зв'язків у мережах;
- єдності соціальних позицій — загального базису внутрішньопоколінного капіталу, що об'єднує акторів;
- зіставлення / зіткнення / субординації акторів — у різних інформаційно-культурних історичних площинах;
- можливостей і потенціалів використання культурно-інформаційних даних актуального часу [201].

За культурним аспектом у четвертому полі культурної і культурно-історичної пам'яті розкривалися умовно стабільні прояви культурних смислів: формування і збереження; засобів їх трансляції; співіснування культурних і культурно-історичних артефактів (сьогодення і минулого).

Запропоновані процедури вивчення СКВП у межах інституційного, позиційного, культурного аспектів розкриття текст / контекстуальних впливів у взаємодіях поколінь реалізовувалися відповідно до сформульованих принципів, а саме «принципу історичності», за яким одночасне існування текстів (сучасників), утворених у різних соціально-історичних контекстах, є природним. «Принципу диференціації» — розведення понять *текстів* і *контекстів* як конотацій «мінливого і мінливого»: мінливого (тексту) і непрогнозованого мінливого

(контексту). В аналізі дуальних процесів, що не мали завершення, враховувалося:

- текст / контекстуальна «топографія» поколінь-сучасників: часу, місця, що впливали на формування світобачення, отримували позитивний / негативний відгук мережі, відбивались на ідеологічно-інтенційних тенденціях практик поколінь;

- ситуації, події особистого і суспільного рівнів, що впливали на світосприймання поколінь, вибудоване на окремо індивідуальних і загальнопоколінних історичних переживаннях;

- використовувані стратегії поколінь у часи соціальної напруги;

- співіснування текстів (сучасників), утворених у різних контекстах;

- впливовість на результати взаємодій (не)відповідності текстів сучасників контекстам реальності.

Виявлення закономірностей узгодженості між текстом поколінь і контекстом соціальної реальності реалізовувалися шляхом текст / контекстуального аналізу взаємної обумовленості акторів і мінливості їх конгруентності контекстуальним умовам глобальних історичних запитів.

3.2. Вимоги соціального конструктивізму до вивчення соціокультурної взаємодії поколінь

Відповідно до описаних основ аналізу СКВП було конкретизовано вимоги конструювання текст / контекстуального дослідження, критерії оцінювання отриманих емпіричних даних та способи запобігання загроз валідності; обґрунтовувалася методологія та процедури контролю інтерпретації, що стають показниками *якості*. Проведений теоретичний пошук засад якості підтвердив важливість емпіричного виокремлення особливостей поколінних просторів, різних і неповторних, переплечених у міжпоколінних взаємодіях, таких, що вибудовуються і безперервно змінюються відповідно до СК контексту.

На етапі конструювання методології дослідження, відповідно до феномену множинності соціокультурних реальностей

і впливовості контекстуальних історичних змін на акторів взаємодій, зазначалася вимога (1) зваженого вибору парадигми дослідження — для запобігання зіткнень наукових трактувань у виокремленні і доведенні «істини»; (2) вивчення множинних СК реальностей поколінь за допомогою *триангуляції даних* (отримання інформації з різних джерел), *триангуляції методів* (використання різних методів), *теоретичної триангуляції* (опрацювання різних поглядів та інтерпретацій ідентичних даних) — для уникнення методичних обмежень дослідницьких фокусів [300; 301; 331; 389; 412; 414; 421; 430; 431; 433].

Вибір *парадигми* дослідження опосередковувався необхідністю без підлаштування висновків отримати підтвердження або спростування існування поколінної «реальної» реальності («real» reality) у фізичному і ментальному планах. Така потреба у свободі наукового пошуку від загальноприйнятих констант була реалізована завдяки дотриманню теоретико-методологічної системи *конструктивістської парадигми*, методологічні принципи якої щодо конструювання знання на дієвих варіативних моделях (соціокультурної реальності поколінь) використовувались як такі, що сприяють утворенню комплексного бачення поколінної реальності. Використовувана *конструктивістська парадигма множинних істин* сприяла розгортанню поколінних текстів сучасників (утворених у різних контекстах), розумінню варіативності картин світу і змін ментальності мереж різних соціокультурних стилів. Водночас соціокультурна реальність, відповідно до конструктивізму, розглядалася продуктом взаємодій поколінь, а поколінні простори (фрагменти реальності) — формою її опису. Обрану парадигму дослідження щодо вибудовування поколінних конструкцій без універсальних критеріїв оцінки реальності було реалізовано в *онтологічному, епістемологічному, методичному ракурсах* конструктивізму [372].

Онтологічний ракурс конструктивістської парадигми використовувався як підстава конструювання системи уявлень щодо соціокультурної природи реальності поколінь.

Відповідно до конструктивістського релятивізму в дослідженні враховувалась значущість множинності ментальних со-

ціальних і культурних побудов, набутих протягом життя й історичних культурних напрацювань, отриманих у спадок. І хоча певні сфери соціокультурної реальності були проаналізовані як суспільні продукти, форма й особливості їх конструювання, прояви і соціокультурні впливи вважались результатами дій конкретних суб'єктів.

Необхідно наголосити, що відповідно до конструктивістської парадигми в онтологічному аспекті було артикульовано:

(1) реальність (поколінь) не віддзеркаленням суспільного життя, а конструктом акторів;

(2) соціальну онтологію (поколінь-сучасників) не ототожненням континууму часопростору, а результатом соціальних впливів, відмінних і відносних у сприйнятті акторами.

Тобто існування множинності (поколінних онтологій) підтверджувало впливовість варіативності (світобачень) акторів у взаємодіях [439]. Саме тому аналіз культурних текстів поколінь, контекстуально відповідних реальності, ставав необхідним для розуміння утворених у взаємодіях інтерпретацій світу.

Щодо питань зіставлення сконструйованих поколінних просторів, варто зазначити, що текстуальні відмінності не визнавалися перепоною взаємодій, адже текст / контекстуальна варіативність підтверджувалася природністю комбінованих соціокультурних стилів. Справа в тому, що поколінні простори, як відкриті і нестабільні системи, у свідомих / несвідомих взаємодіях уявлялися платформою перетину текстів, напрацьованих акторами в різних контекстах. Це свідчило про те, що онтологічне пізнання поколінних конструктів може вибудовуватись на пізнанні текстуальних особливостей як умовно *ідеальних* — історично адаптованих моделей взаємодій з умовною конвенційною рамкою можливого і доцільного. У цьому сенсі для розуміння СК інтеграції текстів й використовувалася стратегія комплексного аналізу щодо розкриття механізмів акультурації.

Другий — *епістемологічний* ракурс конструктивістської парадигми — розгортався на особливостях взаємодій між акторами текстів різних історичних контекстів (Guba., & Lincoln, 1994) [372]. На підставі того, що життєві смисли поколінь історично

мають СК обмеження дієвості, вибудовування *текстів* поколінної мережі уявлялося динамічним рухом, процесом, дієвим на перетинах просторів поколінь-сучасників відповідно до виликів контексту. Наголошувалося на важливості трактування поколінь як продукуючих і сприймаючих акторів, тексти яких віддзеркалюються в текстах сучасників і процесах самотворення. Передбачалося, що соціокультурна міжпоколінна пов'язаність не зникає з переходом поколінь в умовно дієвий статус (у період «звільнення» соціальної «сцени»), але (1) залишається в артефактах культурних текстів старших поколінь; (2) продовжує діяти в текстах молоді, але вже з іншим трактуванням. Адже взаємодія впливає на становлення акторів взаємодії, а текстуальні конструкції поколінь вибудовують контекст історичної реальності. З епістемологічного ракурсу це пояснювалося тим, що покоління в самотворенні набувають значення діючих суб'єктів конструювання соціокультурної реальності сучасників саме в коеволуційних процесах. Представлені умовисновки дозволили декларувати ідеї, *по-перше*, що окреме покоління в соціокультурному конструюванні простору не утворює реальності, але СК контекст впливає на конструювання покоління. Єдина система «покоління — реальність» детермінується взаємоспрямованими рухами елементів, у яких:

- не існує покоління без сучасників;
- не існують сучасники поза СК контекстів;
- не вибудовується СК реальність без поколінних просторів;
- не утворюються / оновлюються СК стилі поколінь без впливів СК стилів минулого.

По-друге, тексти поколінь-сучасників можуть бути означені детермінантами СК реальності, у рамках якої й вибудовується мережа конкретного покоління. Тому важливо було врахувати, що покоління контекстуально мають безліч векторів текстуального розгортання, але саме домінуюча СК стилістика опосередковує шляхи розгортання історичних сценаріїв суспільних змін — конструювання дійсності.

По-третьє, конструювання текстів поколінь відбувається у СК взаємодії, тому прослідковуються логічні зв'язки:

– процес поколінного конструювання дійсності впливає на утворення конгруентних контексту смислів реальності, актуальних і дієвих, але похідних від соціокультурних напрацювань минулого;

– поколінне конструювання дійсності відбувається у відносній реальності когерентних акторів. Водночас поколінні простори в історичному надбудовуванні не отримують статусу ідеального і незмінного, але стають фрагментами реальності й елементами історичного поколінного ланцюга;

– поколінне конструювання реальності, як безперервний процес, охоплює модуси часу минулого і теперішнього, утворює соціокультурну основу майбутнього;

– поколінний простір і соціокультурна реальність є нероздільними в історичному континуумі.

Отже, було наголошено, що у взаємодіях поколінь може вибудовуватись соціокультурний стиль як трансляція життєвого досвіду у формі життєдіяльності. У такому ракурсі *пізнання реальності і утворення соціокультурного стилю означувались рухом поколінь у континуумі соціокультурних стилів інших. А поколінна взаємодія — єдиною можливою основою становлення поколінь майбутнього.* Використана конструктивістська парадигма в проголошенні поколінної епістемології сприяла розкриттю онтології текстуального процесу взаємодій — шляху соціокультурного смислоутворення.

Щодо *методичного ракурсу* — у визначенні доречних методів текст / контекстуального дослідження — враховувалося, що вивчення мінливої природи поколінь передбачає аналіз:

– культурних текстів акторів;

– автентичних картин світу і текст / контекстуальних умовних істин поколінь різного віку [324];

– контекстуальних особливостей становлення поколінь — «множинності світів» реальності [277];

– характеристик акторів як текст / контекстуальних самостійних суб'єктів і їхніх суб'єктивних позицій у локальному і глобальному прояві [320].

Щоб запобігти альтернативним, але не достовірним інтерпретаціям отриманих даних та означенню загроз невірорідних

причинно-наслідкових пояснень, були конкретизовані загальні *критерії оцінки якості* дослідження [395; 396]. Відповідно до специфіки феномену враховувалось, що, *по-перше*:

– *критерієм валідності* дослідження не може бути «універсальний» стандарт отриманих суб'єктивних даних і оцінки респондентами об'єктивної реальності;

– послідовність проведення емпіричних процедур і внутрішня логіка підтвердження результатів забезпечує відповідність *критерію узгодженості*;

– усвідомлення істинності пізнання і його практичного використання дослідником сприяє відповідності *прагматичному критерію* (Kvale, 2009) [122].

По-друге, для виокремлення особливостей варіативних текстів поколінь вважалось доцільним використовувати стратегії порівняльного аналізу — триангуляції, яка забезпечує відповідність *критерію якості оцінювання отриманих даних* [141; 320].

По-третьє, через неповторність поколінних реальностей, утворених у соціокультурних взаємодіях, було зазначено, що нетотожність ментальних досвідів (текстів) різновікових акторів є контекстуально обумовленою [247; 263, с. 33]. Тому для відповідності *критерію впливу соціально-історичних ситуацій* враховувались контекстуальні впливи і текстуальні відповіді акторів.

По-четверте, відсутність універсальних параметрів оцінювання поколінного простору ускладнювала доведення достовірності висновків. Вікова, соціокультурна відносність у сприйманні певних періодів часопростору сучасниками накладала свої обмеження на узагальнення процесів взаємодій. Тому для забезпечення відповідності *критерію якості сконструйованих узагальнень* доцільно було використовувати в текст / контекстуальному дослідженні міждисциплінарні стратегії пізнання поколінності [395; 396, р. 279–299].

Завершуючи огляд *критеріїв*, доречно зупинитись на соціокультурних правилах, що не залишаються стабільними, а змінюються новими поколіннями. Йдеться про те, що утворені культурні та соціальні артефакти завжди мають динамічну природу. І оскільки континуально соціокультурні правила

життя суспільства утворюються для досягнення певних цілей, для забезпечення валідності враховувалось, що покоління завжди утворюють тексти, конгруентні часу становлення. Саме тому зазначалася важливість дотримання *критерію історичної відповідності*: артикуляції особливостей світобачення акторів, фундаментальних у конструюванні поколінного простору певного історичного часу.

Зрозуміло, що запропоновані критерії як стандарти дослідження не розглядалися як універсальні, але важливою була їх відповідність позиціям валідності, а саме: (а) конгруентності мети і умовам дослідження [395; 396], (б) означенню методологічно правильного, доцільного й актуального інструментарію [400], (в) постановки теоретичних проблем, що будуть розгорнуті в емпіричному дослідженні, і (г) формулюванню цілісних висновків [290; 293; 298; 400].

Отже, вважалось, що *критерії оцінки якості* сприятимуть упорядкуванню поколінних рухів у взаємодіях, похідних від світу реальності, використовуватимуться як ознаки *якості* обраної дослідницької стратегії, а відповідністю *вимозі* конструювання текст / контекстуального дослідження, що запобігатиме інформаційному викривленню і недостовірному конструюванню системи поколінних взаємодій, буде врахування можливих відхилень від критеріїв обґрунтованості висновків.

3.3. Процедури контролю загроз валідностей емпіричного дослідження соціокультурної взаємодії поколінь

Третій елемент системи методичного забезпечення дослідження СКВП — *процедури валідності* — представлено *способами* контролю відповідності / невідповідності дослідницької стратегії критеріям валідності. Адже з огляду на те, що не існує процедур, які забезпечують стійку системну валідність результатів дослідження [349], для досягнення достовірності розуміння речей, для яких вона призначена, організація дослідження СКВП полягала в конструюванні *цілісної інтерпретації*,

конгруентної вимогам наукового пошуку та прийнятті *«розуміння»* (за J. A. Maxwell) фундаментальним концептом, доречнішим за *«обґрунтованість»* [396].

Необхідність використання методологічного інструментарію, що сприятиме забезпеченню достовірності дослідження поколінь, які не мають чітких меж часу і простору життя, віку, СК стилю, правил життєдіяльності, мають несхожі картини світу і відносно, нестійке, нешаблонне сприймання один одного, пояснювала вибір підходу до категоризації валідності без стандартизованого розмежування і ієрархічного обмеження J. A. Maxwell [396, р. 279–300]. В обґрунтуванні вибіркової описів, що заслуговують на довіру, їх зведенні до форми системної процедури звітування-узагальнення (account), використовувалися тези J. A. Maxwell про те, що *не існує можливості виходу за межі власного досвіду, але є доцільним використання існуючих дієвих споріднених поглядів — аналізу реальності з різних позицій*. Враховувалася в конструюванні категорій валідності утопічність існування істинного знання про реальність; відсутність незалежної зразковості у здійсненні порівняльного аналізу; концептуальна незалежність від тенденцій та абсолютизації висновків; відносність розуміння реальності дослідниками (Bhaskar [302]; Campbell [312]; Hammersley [375]; Manicas [392]; Putnam [416]; соціальної теорії Cook & Campbell [320], Kirk & Miller [386], Erickson [348], Runciman [426], Kaplan [385]). У роботі, згідно з J. A. Maxwell, валідність представлялася типом розуміння, що реалізується у вибудованих теоретичних *категоріях* і висновках дослідників, а саме: *описовій валідності* (as descriptive validity), *інтерпретативній валідності* (interpretive validity), *теоретичній валідності* (theoretical validity), *узагальненості* (generalizability) і *оцінювальної валідності* (evaluative validity) [396].

Використовуючи класифікацію валідності J. A. Maxwell, ми враховували, що, *по-перше, описова валідність* у поколінному дослідженні матиме два аспекти прояву. *Перший тип* — констатуючої функції експлікації досвідів респондентів, не змінених, не підлаштованих під певні вимоги, таких, які є опрацьо-

ваними і усвідомленими представниками поколінь. Це обґрунтовувалося тим, що *описова валідність*, конгруентна концепту *розуміння*, використовувалась як така, що має відношення до презентації респондентом контексту життєдіяльності з погляду пережитих подій (особистісного, загальносоціального плану) — хронологічної констатації того, що відбувалось на життєвому шляху. Другий тип *описової валідності* реалізовувався з позиції дослідника як текст / контекстуальний аналіз часопростору — історичного, культурного, соціального, політичного, релігійного тощо — за джерелами (експертними статтями), що узагальнюють значущі прояви текстів і подій СК плану, вибудовування їх логічних зв'язків, впливових і епохально поворотних. Перший і другий тип описової валідності об'єднували:

а) змістовність контексту подій у логічній зв'язаності і природності узагальнюючого ланцюга «тексту особистісної події — соціальної події — дискурсу часопростору» (завдяки чому ставало можливим уникання загроз втрати репрезентативності і ускладненого подальшого узагальнення);

б) міжпоколінна «згода» у визначенні значущих життєвих — соціальних — історичних поворотів, яка не суперечила подієвій хронології [396, р. 286–287].

Необхідно зазначити, що *описова валідність*, за J. A. Maxwell, не є залежною від вибудовування теорії, але вільною від різночитання впливів історичних поворотів. Тому для отримання інформаційного підкріплення щодо поколінних світоглядів у опрацьованих різних джерелах уявлення акторів розглядалися як такі, що, природно, мають контекстуально відносну оцінку часопростору, домінуючого СК стилю. Використання *описової валідності* як узагальнюючого параметра сприяло хронологізації і систематизації історичних СК просторів — «достовірності статистичного висновку» [320; 396]. Щодо питання забезпечення надійності дослідження, необхідно зазначити, що *загрози валідності*, за J. A. Maxwell, залишались дієвими саме в описах дійсності, відмінних у різновікових респондентів. Тобто в контексті поколінного дослідження відмінність в оцінках значущості параметрів і описах подій могла

викликати сумніви в представників поколінь-сучасників. У такому разі означена проблема потребувала (а) аналізу сфер контексту, що опосередковують зміни уявлень про реальність; (б) визначення першопричин різниці в поглядах.

По-друге, через те, що хронологічний опис подій життєдіяльності є лише першим кроком вибудовування поколінної реальності, важливо було спрямувати дослідження на визначення текст / контекстуальних впливів на життя поколінь та їх сучасників. Так, у контексті концепту *розуміння* (understanding) для забезпечення *інтерпретативної валідності* було необхідним виокремити погляди поколінь, їх тлумачення дійсності в ракурсах — актуального СЖ часу й історичного культурного часу; і потім генерувати теоретичне пояснення отриманих даних. У такому разі узагальнення текст / контекстуальних проявів вбудовувалось у СЖ структуру стилю поколінь — актуального в теперішньому часі і такого, що збережеться в історичному континуумі. Тобто ставало можливим розгортання відповіді на питання: «Чому саме так покоління проявляє свою текстуальність?».

Використана форма *інтерпретативної валідності*, за J. A. Maxwell, що не має аналогів у кількісних типологіях валідності, виконувала функцію узагальнення поглядів (поколінь сучасників) щодо контекстуальних особливостей процесів вибудовування поколінних текстів і їх перевірки не лише теоретично, а й за понятійним апаратом (зрозумілим представникам поколінних субкультур) [396]. Водночас *загроза* інтерпретативної валідності дослідження полягала в складнощях отримання точного трактування пояснень, намірів респондентів щодо вибудовування текстуальності. Запобіганням виникненню *загрози* ставало виокремлення (за аналізом поведінки, результатів діяльності, взаємодій) діючих у реальності ментальних конструкцій. Так, необхідна достовірність вибудовувалась не лише на аналізі свідчень, а й за комбінованим аналізом першоджерел і їх зовнішньої (аналізу історичних та експертних документів) оцінки. Таке інтерпретативне розуміння наближувалось до описового розуміння в поєднанні констатуючого і фактичного (констатації хронології текстуальних проявів респондентом і контролю-перевірки до-

слідником зазначеного — історично констатованого в інших джерелах). Але, на відміну від описового розуміння, інтерпретативна валідність переважно ставала результатом конструювання логічних умовисновків за аналізом виокремлених смислів і практик. Узагальнення поколінних даних, як відомо, мало в основі узагальнені власні досвіди респондентів, які могли потребувати уточнення чи були розкриті не в повному обсязі. Тому свідчення представників поколінь вважались достовірними лише за результатами порівняльного аналізу зі свідченнями респондентів іншого покоління. Отже, вибудовувалась перехресна конструкція реальності в поглядах поколінь, а відносність залишалась лише в інтерпретаціях актуального часу в поколінних текстах, конгруентних контексту їх утворення. Щодо оцінювання і інтерпретацій минулого — культурні артефакти історичної культурної пам'яті виконували функцію фільтра достовірної / недостовірної інформації. Тобто *інтерпретативна валідність* вибудовувалась не тільки на усвідомлених враженнях респондентів, але й на аналізі текстів соціального дискурсу поколінь.

Необхідно наголосити, що третій тип — *теоретична валідність* — докорінно відрізнявся від *описової та інтерпретативної*, сфокусованих на відображенні конструкцій реальності і віддзеркаленні суспільних дискурсів, а саме: реалізація *теоретичної валідності* полягала у виході за суб'єктивний опис і інтерпретацію реальності в площину теоретичних конструкцій — абстрактного презентування. Набувало значущості, з одного боку, досягнення достовірності сформульованих понять, категорій, що пояснюють поколінний феномен — виступають *складовими теоретичної моделі*; з іншого — достовірності запропонованої системи аналізу. Достовірні понятійні аспекти *теоретичної валідності* Ж. А. Максвелл були співвіднесені з *конструктивною валідністю* — construct validity [386], а *аспект взаємодій* між складовими співвідносився з *внутрішньою* або *причинною достовірністю* — internal or causal validity [320], з валідністю, що пояснює — explanation [426], насамкінець, з критичною валідністю — critical validity [349]. У поколінному дослідженні запропонована двохаспектна конструкція *теоретичної валідності* дозволила диференціювати

за достовірністю як матеріали описового, інтерпретативного розуміння, так і абстрактного теоретичного узагальнення, водночас не утворювала причинно-наслідкових рамок у побудуванні теорії поколінь. Не обмежувалась характеристиками окремих людей, поколінь, міжпоколінних зв'язків, а розгортала «вічні» проблеми, які не зникають при досягненні умовних домовленостей чи компромісів; визначала теоретичну термінологію, доцільну для дослідження конкретних поколінних феноменів.

Узагальнення (generalizability of an account) і *оцінювання* (evaluative validity of an account), додаткові аспекти валідності, за J. A. Maxwell [396], передбачали проектування отриманих результатів на історичну реальність об'єднаних поколінних просторів. Звісно, варто було враховувати, що перенесення на генеральну поколінну сукупність сконструйованих за якісним дослідженням алгоритмів СКВ могло мати утруднення, але й створювало можливості за умови розробки теорії, інформаційної не тільки для окремих представників поколінь, а й для мережі, де конструюються закономірності прояву взаємодій у різних історичних контекстах і варіаціях СК сценаріїв. Тому доцільно було узагальнювати механізми поколінних СКВ за розумінням поколінних текстів, створених у певних історичних контекстах, а не за даними, отриманими відповідно до певної сукупності і статистичних висновків [396; 454]. Узагальнення даних теоретичної вибірки (за A. Strauss) [436] якісних досліджень мало два вектори реалізації: *внутрішньої* — узагальнення сценаріїв СКВ у середовищі осіб, які безпосередньо брали участь у дослідженні, і *зовнішньої* — перенесення аналізу контекстуально конгруентних текстів у теоретичну площину. Крім того, процес узагальнення (внутрішнього / зовнішнього) було віднесено до інтерпретаційних, теоретичних, оцінних, описових висновків, водночас усунення *загроз* ставало можливим лише в разі розуміння виокремлених поколінних особливостей, а не умовних побудованих універсалій [349; 396]. Отже, наголошувалося, що в якісному дослідженні досягнення розуміння феномену залежало від якості отриманих матеріалів, що впливали й на вибудовування логічних ланцюгів, та від урахування в даних текст / контекстуальної відповідності поколінь історичним періодам формування.

3.4. Методичні особливості формування вибіркового сукупностей та отримання й обробки емпіричних даних

Для обґрунтування методів емпіричного дослідження основним питанням, сформульованим під час конструювання системи методичного забезпечення, став пошук аналітичного інструментарію, ефективного в означенні характеристик процесу взаємодій. Представлені вище процедури контролю загроз валідностей дозволили розгорнути стратегію дослідження, спрямовану на отримання достовірних даних щодо гносеологічних та практичних особливостей соціокультурної взаємодії поколінь.

Перш ніж перейти до обґрунтування методів емпіричного дослідження, доцільно зупинитись на питанні вибору джерел і конструюванні стратегії роботи. Зважаючи на те, що інтерпретація якісних і кількісних даних має як сильні сторони, так і певні недоліки [344, р. 141–154], аналіз взаємодоповнюючих матеріалів мішаними методами використовувався як важливий прагматичний інструмент забезпечення якості і вибудовування об'єктивної поколінної реальності поза межами індивідуальних інтерпретацій. У процесі дослідження допоміжні стратегії *триангуляції даних* (свідчень, зібраних із різних джерел) і *методичної триангуляції* (використання різних методів збору інформації — анкетування, інтерв'ювання тощо) сприяли подоланню дискретного характеру аналізу — вибудовуванню комплексного бачення і досягненню валідності результатів дослідження [257; 331; 358; 372; 395]. Водночас відповідність критеріям оцінки якості конструктивістської парадигми та умовам контролю загроз валідностей забезпечувалась методичним інструментарієм комплексної обробки кластерного і контент-аналізу (за допомогою комп'ютерного пакета статистичних програм SPSS, версія 22.0) та виконанням послідовних процедур якісного аналізу даних (ЯАД) [118; 233; 282; 314; 358; 399; 417; 451].

В емпіричній частині роботи реалізація обраної дослідницької стратегії здійснювалась поетапно (див. табл. 3.1). За напрацюваннями *інформаційно-сміслового етапу* (конструювання концепції) наскрізна діагностична програма *другого етапу* дозволила

розгорнути комплексний аналіз процесу СКВП мішаними методами відповідно до сформульованих теоретичних поглядів, артикульованих критеріїв оцінки якості і процедур контролю загроз валідностей. Опис та логічна систематизація отриманих даних за результатами порівняльного аналізу, виокремлення гносеологічних особливостей взаємодій сприяли розумінню текст / контекстуальних проявів поколінної реальності і побудові теорії [378].

Артикульовані висновки завершального *етапу* пройшли процедуру диференціації на такі, що можуть вважатись узагальнюючими, та за допомогою інтеграційної стратегії теоретично опрацьовані дані мішаних методів дослідження стали основою аргументації взаємозв'язків соціально-історичного контексту і текстів поколінь та обґрунтування змін характеру взаємодій відповідно до перебігу часу. Загалом, запропонована стратегія дослідження охопила питання формування теоретичного підґрунтя, збору, обробки даних, дозволила підійти до структурування складного процесу взаємодії поколінь, який не має концептуальних рамок і стандартизованої системи аналізу.

Характеристика вибірки. Оскільки на другому етапі комплексне дослідження психології соціокультурної взаємодії поколінь було побудовано з кількох блоків (табл. 3.1), то для розкриття питань *інституційного* аспекту (методом контент-аналізу) було сформовано *емпіричну вибірку*, яку склали 97 опитаних респондентів від 16 до 70 років різного соціального становища й освітніх рівнів, представників єдиного соціокультурного історичного ареалу в межах України. Серед опитаних: 13,7% склали чоловіки, 86,3% — жінки. Розподіл вибірки за статтю, на жаль, не був рівномірним, тому гендерний аналіз особливостей взаємодій не було проведено (див. табл. 3.1, перший пункт діагностичного етапу дослідження). Запобігаючи виникненню загрози внутрішньої валідності, що пов'язана з вибором респондентів, далі для вивчення феноменології поколінної єдності та контексту поколінних просторів методами ЯАД була сформована *еквівалентна група* за допомогою методу вирівнювання [55], згідно з яким досліджувані об'єднувалися за принципом відповідності до (1) *критерію ві-*

кових психологічних характеристик (даних показників віку на час проведення дослідження, року народження, року, коли респонденти стали повнолітніми — досягли 18 років); (2) *критерію соціально-історичних подій* як окресленого періоду в історії держави, який найбільш значущо (на думку опитаних) вплинув на формування світосприйняття та світобачення.

Сформована *теоретична вибірка* як обов'язкова складова якісного дослідження використовувалася у якості параметру, що забезпечує валідність релевантних даних [233; 314] та відповідність поставленим завданням. Важливо, що гнучкий характер теоретичної вибірки (варіативність протягом процесу дослідження) сприяв охопленню спектра явищ, що є значущими у взаємодії поколінь. Адже кількісний показник складу респондентів нівелювався інформаційними повторами у відповідях, тобто зупинкою процесу розширення спектру отриманих даних. Питання інтерв'ю мали різне інформаційне розкриття в кожному випадку, а специфіка інтерв'ювання залежала від уявлень, досвідів респондентів, сформованості картини світу тощо. Загалом було вивчено 170 інтерв'ю респондентів від 16 до 70 років загальним обсягом близько 1190 сторінок.

Дослідження методом дискурс-аналізу (далі ДА) було обмежене документальними даними макropsихологічного рівня поколінних взаємодій, що знаходили прояв у матеріалах інтерв'ю та друкованих експертних джерелах. Тому *цільова вибірка* являла собою відбір даних, що фіксували контекст повідомлень щодо смислових полів поколінних просторів у матеріалах інтерв'ю (170 осіб еквівалентної групи) і експертних джерел за конкретною тематикою (55 наукових статей). Вибір даних для ДА обумовлювався, насамперед, представленими в текстах СК стилями, що відображували світобачення поколінь. Теми і СК особливості їх презентування формували контекст проблематики часу і простору активних практик поколінь, пояснювали застосовані на суспільному рівні домінантні стратегії і тактики. Сформована *тематична вибірка* для дослідження методом критичного дискурс-аналізу використовувалась для забезпечення триангуляції даних і методів [257].

Таблиця 3.1
Методична база емпіричного дослідження соціокультурної взаємодії поколінь

№	Етапи	Аспекти / напрями	Завдання / питання дослідження	Методи дослідження
1	2	3	4	5
1	Інформаційно-смісловий	Концептуальні інформаційно-сміслові засади дослідження	<ul style="list-style-type: none"> - Аналіз теоретичних підходів дослідження міжпоколінного простору. - Систематизація критеріїв аналізу поколінь і параметрів поколінної єдності. - Розробка системи соціально-психологічного простору покоління. - Теоретичний аналіз динамічних підпросторів системи. 	Теоретичний аналіз міжпоколінного простору
2	Діагностичний	Інституційний, позиційний, культурний аспекти	<ul style="list-style-type: none"> 1. Визначення характеристик вибірки відповідно до соціокультурного історичного ареалу 1. Показники межі поширення об'єкта дослідження. 2. Вік респондентів на час дослідження. 3. Рік народження респондентів. 4. Рік, коли виповнилось респондентам 18 років. 5. Період в історії держави, який вплинув на формування світобачення респондентів. 6. Самоідентифікація респондентів за поколінною мережею. 7. Самовизначення поколінної ролі у відносинах респондентів. 	Анкетування, контент-аналіз, кластерний аналіз

Продовження табл. 3.1

1	2	3	4	5	
2	Діагностичний	Інституційні, позиційні, культурні аспекти	<p>2. Визначення особливостей соціально-психологічних відмінностей (габітус покоління)</p> <p>3. Визначення особливостей соціального позиціонування (ентелехій покоління)</p> <p>4. Визначення проблемних питань комунікативного простору покоління</p> <p>5. Дослідження феноменології поколінної єдності</p>	<p>8. Визначення рис, характерних для покоління сучасників.</p> <p>9. Визначення рис, характерних для респондентів як представників покоління.</p> <p>10. Визначення уявних відмінностей образів покоління</p> <p>11. Визначення життєвих настановлень, уявлень, цінностей, характерних для покоління сучасників</p> <p>12. Визначення причин ускладнень взаєморозуміння між поколіннями.</p> <p>13. Визначення засобів покращення взаєморозуміння між поколіннями</p> <p>Перший тематичний блок інтерв'ю – «<i>публічні ознаки</i>»: – особливості у взаємодії з оточуючими представниками покоління; – ознаки одягу, за якими можна впізнати людину «свого» покоління; – особливості харчування; – превалюючі відчуття в сучасному світі</p>	<p>Анкетування, контент-аналіз, кластерний аналіз</p> <p>Метод матриць (за М. В. Miles & А. М. Huberman)</p>

Продовження табл. 3.1

1	2	3	4	5
2	Діагностичний	Інституційний, позиційний, культурний аспекти	<p>5. Дослідження феноменології поколінної єдності</p> <p>(наприклад, чи є вільні, загиснуті, нечутливі, стримані, відкриті, захищені, справжні, контрольовані, депресивні, оптимістичні, травмовані, неемоційні, з емоційним «табу», залежні від інших, екологічно, дбайливі тощо);</p> <p>– головні особливості трудової діяльності, без чого працювати неможливо;</p> <p>– символіка свого покоління (речі, образи, ідеї, об'єкти, предмети, події тощо);</p> <p>– стійкі життєві звички, сформовані поколінням, які перетворюються на традиції та правила поведінки в соціумі;</p> <p>– міфологічні, казкові версії, утворені поколінням, для пояснення складних речей або явищ.</p> <p>Другий тематичний блок інтерв'ю – «соціально-психологічні особливості вибудовування поколінних практик»:</p> <p>– <i>місія</i> покоління в сучасному світі;</p> <p>– герої покоління;</p> <p>– зразкова соціальна поведінка і тенденції змін у правилах соціального поводження;</p> <p>– світогляд «свого» покоління;</p>	<p>Метод матриць (за М. В. Мілес & А. М. Нуберман)</p>

Продовження табл. 3.1

1		2	Діагностичний		
		3	Інституційні, позиційні, культурні аспекти		
	5. Дослідження феноменології поколінної єдності	4	<ul style="list-style-type: none"> - головні цілі, цінності, уявлення, настановлення покоління, що регулюють поведінку; - дії респондентів, до яких вони готові в особистісному і суспільному ракурсі; - правила поведінки в суспільних міжособистісних відносинах, що утворює покоління. Третій тематичний блок – «<i>ментальні параметри поколінної єдності</i>»: - смисл особистого життя і життя безлічі поколінь, що жили на території України; - соціальні події пережитого респондентами історичного етапу державотворення, які вплинули на формування світогляду покоління; - історичні періоди далекого минулого, що вплинули на формування світогляду сучасних українців; - особливості спілкування сучасників і представників окремих поколінь; - кому довіряє і вірить покоління; - основи культури покоління; - функціонування / руйнування територіальних обмежень, які опосередковують ареал життєдіяльності поколінь. 		5 Метод матриць (за М. В. Мілес & А. М. Нуберман)

Продовження табл. 3.1

1	2	3	4	5
		<p>6. Дослідження СК контексту поколінних просторів</p>	<p><i>Перелік загальних тем / проблем:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – огляду, аналізу (оцінки та реакції) значущих подій (соціальних і особистісних), що вплинули на становлення безпосередньо респондента та його покоління; – історичних умов, що сприяли прояву покоління і визначенню поколінних характеристик проявів потенціалів; – конкретизації соціально-історичних подій у певному періоді держави, що утворили «образ» покоління; – артикуляції зв'язків між проживанням і переживаннями значущих подій і соціальним позиціонуванням представників покоління (змінami їх поведінки, стилістики взаємодій у певних умовах); – впливовості СК реалій світу на покоління (особливостей освіченості, шляхів набуття знань, інформації, отримання / передавання досвідів у взаємодіях); – виокремлення особливостей у взаємодіях між поколіннями (Молоді і Зрілих, Молоді і Поважних, Зрілих і Поважних). 	<p>Метод обґрунтованої теорії (версія К. Char-maz)</p>

Закінчення табл. 3.1

1	2	3	4	5
			Тематичні кейси: Комунікація поколінь; Обміну досвідом поколінь; Субкультури поколінь.	Метод дискурс-аналізу
			7. Дослідження культурних взаємозв'язків і взаємовпливів поколінь	
			Інтегрування емпіричних матеріалів і конструювання теорії	Метод інтеграції даних
3	Інтегрування	Узагальнюючі стратегії		

На *діагностичному етапі* роботи за авторською анкетною «*Міркування*» (розробленою через відсутність відповідних стандартизованих методик) було отримано інформацію щодо *основних аспектів* взаємодії поколінь: (1) характеристик вибірки відповідно до соціокультурного історичного ареалу; (2) особливостей соціально-психологічних відмінностей (габітус) поколінь; (3) особливостей соціального позиціювання (ентелехій) поколінь; (4) проблемних питань і шляхів оптимізації комунікації міжпоколінного простору; (5) бар'єрів і засобів взаєморозуміння у взаємодіях (табл. 3.1, питання дослідження; див. Додаток А).

Слід зазначити, що в другому блоці методики загальні психологічні характеристики — *габітус* поколінь — вивчалися як системи диспозицій, які породжують і структурують практики й уявлення поколінь [307; 308; 309]. Здійснювався аналіз співвідношень відмінних габітусів поколінь як диспозицій використання минулого життєвого досвіду, що знаходить прояв в особливостях сприйняття, діях, стратегіях взаємодій поколінь. Виявленні специфічні риси використовувалися для аналізу проявів особливостей мереж у СК взаємовпливах (табл. 3.1, другий пункт діагностичного етапу дослідження).

Відповідно до розробленої моделі системи соціокультурної реальності покоління і критеріїв відмінностей поколінь в організації дослідження було враховано можливу мінливість поколінних імпульсів і поведінкових принципів, адекватних соціальним ситуаціям існування. Адже, за концепцією поколінь, унаслідок прискорення темпу соціальних і культурних перетворень покоління прояви змінюються так швидко, що латентна, безперервна адаптація і модифікація традиційних моделей досвіду, мислення і вираження ставала нефункціональною. Це сприяло консолідації нових досягнень досвіду, формувало новий імпульс соціальних позицій як нового, унікального образу — ентелехії покоління [362]. І тому в другому блоці методики увагу було сфокусовано на визначенні особливостей соціального позиціонування акторів — *ентелехій*, що відображувалися у сформованих соціальних настановленнях, уявленнях, цінностях (табл. 3.1, третій пункт діагностичного етапу дослідження; див. Додаток А).

Обґрунтуванням необхідності дослідження четвертого і п'ятого блоків стали позиції О. М. Кочубейник щодо аналізу комунікації як феномену, що організує соціальну реальність і знаходить свої відгуки в особливостях функціонування міжпоколінного комунікативного простору — середовища взаємодій. Адже феномен комунікації на перетині інформаційних потоків, які транслюють актори, створює необхідність одночасного здійснення різноспрямованих дій. З одного боку, проникнення в іншопоколінні смислові поля для розширення поколінного комунікативного простору, збагачення і розвитку, з іншого — для збереження автентичності поколінної єдності — несвідомого конструювання бар'єрів у взаємодіях. Тому питання четвертого і п'ятого блоку анкети щодо визначення проблемних аспектів, проведення аналізу бар'єрів комунікації і засобів досягнення взаєморозуміння у взаємодіях, а саме можливостей упорядкування комунікативного простору щодо комунікативного середовища, використовувалися для конкретизації шляхів і засобів, які сприяють трансформації комунікативного міжпоколінного простору в комунікативне середо-

вище (табл. 3.1, четвертий, п'ятий пункти діагностичного етапу дослідження; див. Додаток Б) [134, с. 150–160].

Дослідження методом матриць Matthew B. Miles & A. Michael Huberman спрямовувалось на розкриття параметрів єдності поколінь з погляду респондентів різного віку [122]. Структура інтерв'ю містила особливу техніку комунікації, не тотожну розмові й не співвіднесену зі структурованою анкетною. Відповіді на підготовлені питання напівструктурованого інтерв'ю слугували матеріалами подальшої смислової інтерпретації параметрів єдності за *публічними, соціально-психологічними, ментальними основами* життя поколінних мереж. Відповідно до теоретичної конструкції поколінної єдності (рис. 2.1, с. 141) за першим блоком інтерв'ю респондентам було запропоновано висловити свою думку про *публічні* ознаки, за якими свідомо / несвідомо відбувається стратифікація поколінного простору. А саме розповісти про:

- особливості у взаємодіях із сучасниками;
- ознаки одягу, за якими можна впізнати людину «свого» покоління;
- особливості харчування;
- превалюючі відчуття в сучасному світі (як себе почувать у світі — вільно, скуті, нечутливі, стримані, відкриті, захищені, справжні, контрольовані, депресивні, оптимістичні, травмовані, неемоційні, з емоційними «табу», залежні від інших, екологічні, дбайливі тощо);
- головні вимоги до здійснення трудової діяльності (без чого не можливо працювати);
- символіку «свого» покоління (речі, образи, ідеї, об'єкти, предмети, події тощо);
- стійкі життєві звички, які, можливо, стали відгуком пам'яті на минулі події, перетворились на традиції та правила поведінки в соціумі;
- міфологічні, казкові версії, утворені поколінням, для пояснення складних речей або явищ.

Наступний *соціально-психологічний* тематичний блок інтерв'ю спрямовувався на розкриття особливостей вибудовування

поколінних практик: соціальних настановлень (attitude), соціальних уявлень, цінностей, які репрезентували культурні норми і правила, загальносоціальні й індивідуальні позиції. Так, респондентам пропонувалось поміркувати і висловити свою думку про те:

- чи має (усвідомлює) *місію* покоління в сучасному світі;
- хто є героєм покоління;
- яка соціальна поведінка може вважатись зразковою, і чи змінюються з часом правила соціального поводження;
- чим відрізняється світогляд «свого» покоління від поглядів сучасників;
- які є головні цілі, цінності, уявлення, настановлення покоління, що регулюють поведінку;
- до яких дій респонденти як представники покоління відчують себе готовими в особистісному і суспільному ракурсі;
- чи існують правила поведінки в суспільних міжособистісних відносинах, які утворює покоління.

У третій блок *ментальних параметрів поколінної єдності* ввійшли роздуми респондентів щодо відносно стабільних культурних структур: *культурних смислів і культурної пам'яті поколінь*. Увага була приділена питанням розгортання поколінної культури в історичному контексті, здійсненні формуючих впливів на поведінку отриманого соціального досвіду, пережитих вражень на соціально-історичному рівні, а саме респонденти розповідали про:

- те, у чому, на їхню думку, полягає *смысл* особистого життя і життя безлічі поколінь, що жили на території України;
- соціальні події історичного етапу державотворення, які вплинули на формування світогляду покоління;
- історичні періоди далекого минулого, що вплинули на формування світогляду сучасників;
- особливості спілкування сучасників і представників окремих поколінь;
- значущі образи — соціальні зразки, на які орієнтується покоління;

– СК витоки часу, що стають культурними основами поколінь;

– існування чи, навпаки, руйнування територіальних обмежень, які опосередковують ареал життєдіяльності поколінь.

Отримані за матеріалами інтерв'ю дані зі збереженням загального методологічного принципу були опрацьовані індуктивним методом Matthew B. Miles & A. Michael Huberman, використана і систематизована інформація про реконструювані єдності поколінь була подана у формі матриць.

У подальшій побудові конструкта системи поколінних взаємодій на наступному кроці емпіричної роботи *методом обґрунтованої теорії* (версія К. Charmaz) здійснювався аналіз впливів СК контексту на формування поколінних текстів [233; 314]. У результаті проведеної роботи виокремлювалися історичні послідовності, що можуть мати маркери початку і завершення, обґрунтовувалися респондентами зв'язки між подіями минулого, теперішнього, які в роботі не використовувалися для пояснень контекстуальних форм життя поколінь, але розкривали особливості взаємодій акторів у континуумі соціальних і соціально-психологічних процесів реальності. Для вирішення поставленого завдання доведення існування контекстуальних зв'язків із поколінними текстами, напрацювання інформації здійснювалось за допомогою неструктурованого інтерв'ю (інтенсивного якісного інтерв'ю — *intensive qualitative interviewing*) [314, р. 28]. Розкриття відповідей відбувалось у спрямованій розмові, що містила перелік загальних тем / проблем:

– огляду, аналізу (оцінки та реакції) значущих подій (соціальних і особистісних), що вплинули на становлення безпосередньо респондента і його покоління;

– історичних умов, що вплинули на формування поколінь і означення історичних можливостей;

– конкретизації соціально-історичних подій у певному періоді держави, що утворили «образ» покоління;

– артикуляції зв'язків між проживанням і переживаннями значущих подій і соціальним позиціюванням представників

поколінь (змінами їх поведінки, стилістики взаємодій у певних умовах);

– впливовості СК реалій світу на покоління (особливостей освіченості, шляхів набуття знань, інформації, отримання / передавання досвідів у взаємодіях);

– виокремлення особливостей у взаємодіях між поколіннями.

Наголосимо, що теоретична інтерпретація отриманих даних не була спрямована на визначення причинності сценаріїв перебігу взаємодій, але мала на меті саме артикуляцію існуючих текст / контекстуальних зв'язків. Адже неможливість формулювання універсальних пояснень процесів взаємодії вимагало уваги до суб'єктивного розуміння акторами реальності і відповідної проєкції даних у текст / контекстуальні зв'язки [314, р. 129].

На наступному етапі для виокремлення особливостей поколінних практик на макросоціальному рівні було використано дискурс-аналіз (ДА) сукупності тематично близьких текстів. Критерії відбору кейсів, побудовані на основі тривимірної моделі N. Fairclough, враховували (1) смислову відповідність текстів обраним фокусам проблем; (2) змістовність щодо усвідомленої оцінки історичних особливостей взаємодії поколінь; (3) типовість проаналізованих голосів у профанному й експертному дискурсі. Зазначимо, що обрана стратегія теоретичної вибірки даних пояснювала непрогнозованість на початку аналізу кількості відібраних випадків (інтерв'ю, експертних статей), але й сприяла артикуляції особливостей поколінних практик на глобальному рівні. Тобто досягнення СК вичерпності використаних матеріалів мало за основу відбір, кодування і порівняльний аналіз джерел, концептуально пов'язаних із предметом дослідження. Тому попередній набір текстів, значно більший на підготовчому етапі ДА, поступово зменшувався відповідно до тематичної релевантності кейсам, у яких виокремлювались міркування авторів щодо питань *комунікації, обміну досвідом, субкультур поколінь* у взаємодіях. Зазначені, теоретично насичені аспекти давали можливість отримання

необхідних даних у побудові теорії, а релевантність міжпоколінних комунікаційних, інформаційних, культурних процесів доводила саме їх природність і впливовість на результативність взаємодій. На підсумковому етапі ДА виокремлені лексичні особливості поколінних повідомлень, засоби використання дискурсів (форми, жанри), інтерпретації часопростору їх утворення проходили процедуру зведення, зіставлення і систематизації.

ВИСНОВКИ ДО ТРЕТЬОГО РОЗДІЛУ

1. У запропонованій трьохаспектній системі аналізу поколінної реальності були окреслені процедури дослідження: інституційного аспекту (параметрів поколінної єдності; особливостей фігуративних зв'язків, ознак СК стилю); позиційного та культурного аспектів (особливостей співіснування поколінь у підпросторах — динамічних полях). У динамічному полі смислових одиниць — використання дослідницьких процедур розгортання інтерпретацій акторами значущих соціальних подій, історичних виборів, досвідів, сконструйованих смислів. У другому полі поколінних експектацій — визначення особливостей поколінних ентелехій, соціальних практик, габітусу. У третьому підпросторі — виокремлення діючих у поколінних мережах форм і видів зв'язків та джерел СК капіталів / ресурсів. У динамічному полі культурної пам'яті — розкриття текстуральних культурних кодів, засобів трансляції і розведення смислів поколінь сьогодення і минулого.

2. Обґрунтовано вибір конструктивістської парадигми в онтологічному, епістемологічному, методичному ракурсах аналізу. Показано, що перевагою конструктивізму для аналізу СКВП є його методологічні принципи конструювання знання на дієвих варіативних моделях (СК реальності поколінь), що доповнюють одна одну. Використовувана парадигма множинних істин сприяла розгортанню поколінних текстів сучасників (утворених у різних контекстах), розумінню основ варіативності картин світу і передумов змін ментальності поколінних

мереж. Водночас СК реальність, згідно з конструктивізмом, розглядалася продуктом взаємодій поколінь, а поколінні простори (фрагменти реальності) — формою її опису. Конкретизовано загальні критерії оцінювання якості дослідження, а саме: критерій якості оцінювання даних, реалізований за допомогою використання тріангуляції даних і методів; критерій впливу соціально-історичних ситуацій і контекстуально дієвих соціальних практик поколінь; критерій якості сконструйованих узагальнень як логічного обґрунтування ефектів міжпоколінних взаємодій; критерій контекстуальної відповідності.

3. Обґрунтовано використання в дослідженні комплексної системи забезпечення валідності J. A. Maxwell, зокрема: описової валідності як узагальнюючого параметру хронологізації і систематизації СК просторів, реалізованої в експлікації досвідів респондентів; у текст / контекстуальному аналізі часопростору за матеріалами з різних джерел; інтерпретативної валідності, яка передбачає аналіз тлумачення дійсності поколіннями в ракурсах актуального СК часу та історичного культурного часу; узагальнення і порівняння позицій щодо контекстуальних особливостей вибудовування поколінних текстів; теоретичної валідності — здійсненої шляхом суб'єктивного опису та інтерпретації реальності в площині теоретичних конструкцій — абстрактного презентування. Реалізація форм валідності (4) узагальнення й (5) оцінювання даних дослідження передбачали проєктування отриманих результатів на історичну реальність об'єднаних поколінних просторів.

4. Надійність вимірювань розглядалася як така, що відноситься до загроз валідностей, є дієвою саме в описах дійсності, відмінних у різних респондентів. Для забезпечення високої надійності вимірювань використовувався комплекс процедур: (1) аналіз контексту, спрямований на означення сфер, що змінюють уявлення про реальність; (2) трактування текстів респондентів у поколінних взаємодіях (для цього здійснювалось виокремлення характеристик вибірки відповідно СК історичного ареалу, визначення особливостей соціально-психологічних відмінностей і соціального позиціонування, конкретизація про-

блемних питань комунікативного простору та феноменології поколінної єдності, аналіз СК контексту поколінних просторів, культурних взаємозв'язків і взаємовпливів); (3) виокремлення діючих контекстуально ментальних конструкцій поколінних особливостей не лише за вивченням свідчень, але й за комбінованим аналізом першоджерел, соціального дискурсу поколінь і контекстуальної ситуації; (4) тріангуляція (даних, методична, висновків) для перевірки і забезпечення надійності інтерпретацій матеріалів дослідження в конструюванні теорії. Сконструйовано систему методичного забезпечення та аналітичний інструментарій, ефективний в означенні характеристик процесу взаємодій на інформаційно-смісловому, діагностичному, інтегрувальному етапах дослідження.

5. На інформаційно-смісловому етапі конкретизовано теоретико-методологічні передумови наукового пізнання феномену поколінності; систематизовано критерії аналізу поколінь і параметри поколінної єдності; розроблено систему соціально-психологічного простору поколінь; обґрунтовано побудову динамічних підпросторів системи. На діагностичному етапі подано розроблену наскрізну діагностичну програму, яка, відповідно до сформульованих теоретичних поглядів, завдань дослідження, артикульованих критеріїв оцінки якості і процедур контролю загроз валідностей, дозволила розгорнути комплексний аналіз процесу СКВП мішаними методами (анкетування, контент-аналіз, кластерний аналіз, метод матриць М. В. Miles & А. М. Huberman, метод обґрунтованої теорії (версія К. Charmaz), метод дискурс-аналізу, метод інтеграції даних. Інтегрувальний етап присвячено конструюванню теорії на основі інтегрованих емпіричних матеріалів. Висвітлюється тріангуляція висновків, реалізована як сукупність процедур послідовних і супутніх дій; моделюються шляхи розгортання міжпоколінної взаємодії та формулюються закономірності перебігу, які пояснюють історичні сценарії суспільних змін. Для реалізації процедур інституційного, позиційного та культурного аспектів дослідження на діагностичному етапі використовувалися емпірична, теоретична, цільова, тематична вибірки.

Результати досліджень третього розділу викладено в публікаціях:

1. Довгань Н. О. Соціальний діалог і його призначення у міжпоколінних стосунках. *Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка*. Том. ІХ. Загальна психологія. Етнічна психологія. Історична психологія. Вип. 9. Київ, 2016. С. 179–187.

2. Довгань Н. О. Основи аналізу системи соціально-психологічного простору поколінь. *Наукові студії із соціальної та політичної психології* : зб. статей. 2016. Вип. 38. С. 139–151.

3. Довгань Н. О. Сутність і зміст поняття покоління в системі міжпоколінних відносин (стосунків). *Психологія та педагогіка: історія розвитку, сучасний стан та перспективи досліджень* : зб. наук. праць учасників міжн. наук.-прак. конф. (м. Одеса, 16–17 вересня 2016 р.). Одеса : ГО «Південна фундація педагогіки», 2016. С. 46–50.

4. Довгань Н. О. Передумови поколінних конфліктів: перспективи досліджень. *Проблеми та перспективи соціально-економічного розвитку територій*: тези VII міжн. наук. конф. (м. Ополе, Польща 4–7 квітня 2018 р.). С. 194–196.

5. Довгань Н. О. Соціально-психологічний простір поколінь: поле культури. Історія в нас і ми в історії: психологія історичної пам'яті, Матеріали Четвертого круглого столу (з міжнародною участю). Спецпроект «Психологія становлення політичних цінностей крізь призму історичної пам'яті» (29 жовтня 2020 р.)

6. Довгань Н. О. Методи і організація емпіричного дослідження соціокультурної взаємодії поколінь. *Організаційна психологія. Економічна психологія*. 2020. № 4 (21). С. 39–49.

7. Довгань Н. О. Емпіричне дослідження соціокультурної взаємодії поколінь: процедури контролю загроз валідності. *Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України*. Т. І. Організаційна психологія. Економічна психологія. Соціальна психологія. 2020. Вип. 57. С. 74–77.

8. Довгань Н. О. Конструювання дослідження конфліктів поколінь: соціокультурний аспект. *Десяті Сіверянські соціально-психологічні читання*: елек. зб. матер. доп. учасників Міжн. наук. конф. (м. Чернігів, 29 листопада 2019 р.). Чернігів: НУЧК імені Т. Г. Шевченка, 2020. С. 101–104.

9. Довгань Н. О. Онтологічний аспект дослідження психології соціокультурної взаємодії поколінь. *Сучасні дослідження когнітивної психології (ICRASP-2020)*: матер. міжн. наук.-прак. конф. (м. Острог, 13–20 травня 2020 р.). м. Острог : Національний університет «Острозька академія», 2020. С. 44–46.

10. Довгань Н. О. Забезпечення валідності емпіричного дослідження психології СК взаємодії поколінь. *Особистість у життєвих ситуаціях: світові тенденції й національні особливості*: матер. всеукр. наук.-прак. конф. (м. Київ, 22 травня 2020 р.). Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2020. С. 43–45.

РОЗДІЛ 4

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ПОКОЛІНЬ

Відповідно до конкретизованих *інституційного, позиційного, культурного* аспектів соціокультурної взаємодії поколінь подано результати емпіричної частини дослідження. Описано верифікацію основних положень і припущень соціально-психологічної концепції поколінь. Для усунення суперечливих пояснень та виокремлення стабільних повторюваних елементів соціокультурної реальності здійснювалася тріангуляція даних, методична тріангуляція використовуваних дослідницьких методів.

4.1. Інституційний аспект соціокультурної взаємодії поколінь

На *діагностичному етапі* роботи в дослідженні інституційного аспекту здійснювався розподіл вибірки респондентів на поколінні сегменти за допомогою кластерного аналізу; визначалися особливості характеристик габітусів і соціальних позицій (ентелехій) поколінь та опис ментальної характеристики мереж поколінь-сучасників; виокремлювалися особливості взаєморозуміння в міжпоколінному просторі, проблемні питання комунікативного простору в системах «Молоді — Зрілі», «Молоді — Поважні», «Зрілі — Поважні», специфіка відносин і перепон у взаєморозумінні в міжпоколінних системах.

4.1.1. Взаємини між сучасниками та особливості взаєморозуміння в поколінному просторі

У результаті кластеризації масиву даних першого блоку авторської анкети «Міркування» виокремлено серед народжених з 1946 по 2000 рр. три покоління: Молоді (50,7%), Зрілі (30,1%), Поважні (19,1%), які відповідно до виконання соці-

альної ролі, історичного періоду становлення були розподілені на п'ять сегментів вікових когорт (додаток А):

– *когорти Поважного покоління*, які виконують соціальні ролі «Прабатьків», вік 70–56 рр., історичний період становлення: 1964–1982 рр. «застою — стабільності» (12,3% опитаних);

– *когорти Поважного покоління*, які виконують переважно соціальні ролі «Прабатьків — Батьків», вік 55–48 рр., історичний період становлення: 1983–1990 рр. «перебудови» (6,8% опитаних);

– *когорти Зрілого покоління*, які виконують соціальні ролі «Батьків — Прабатьків», вік 47–35 рр., історичний період становлення: 1991–2003 рр. після отримання Україною Незалежності (30,1% опитаних);

– *когорти Зрілого покоління*, які виконують соціальні ролі «Батьків — Дітей», вік 34–26 рр., історичний період становлення: 2004–2012 рр. після Помаранчевої революції (8,2% опитаних);

– *когорти Молодого покоління*, які виконують соціальні ролі «Дітей», вік 25–16 рр., історичний період становлення: 2013–2016 рр. після Революції гідності (42,5% опитаних). На підставі того, що процес становлення когорт Молоді ще не завершено, в аналізі результатів дослідження враховувалося, що їх СК характеристики перебувають у процесі формування.

Згідно з основними положеннями концепції поколінь сформульовано загальні *гіпотези*:

1. СК взаємодію поколінь визначає те, як вибудовують підпростори реальності актори взаємовпливів.

2. Соціокультурні контексти і поколінні тексти опосередковують перебіг взаємодії поколінь-сучасників.

Ураховуючи результати кластеризації масиву даних, *припущення* були конкретизовані:

– ментальність акторів реалізується в поколінних текстах;

– поколінні тексти опосередковують перебіг взаємодій і по-різному трактуються сучасниками;

– соціокультурний контекст впливає на формування поколінних текстів;

– покоління конструюють тексти, конгруентні соціокультурному контексту.

Під час опитування аргументовані відповіді респондентів відповідно до констант теоретичної основи дослідження підлягали обробці контент-аналізом, у ході якого враховувалися виокремлені смислові одиниці з частотою згадування понад 9% визначень соціальних позицій (ентелехій), габітусу покоління — характеристик поколінних мереж.

Відповідно до психологічних механізмів диференціації (порівняння, визначення близьких і відмінних характеристик) та інтеграції (засвоєння групових характеристик, стилю життя) [244] проаналізовано відповіді на запитання «Які риси є характерними для покоління Молоді, Зрілих, Поважних?». У результаті незалежно від віку поколінної групи переважна більшість опитаних назвали *габітусом* покоління *Молоді* безтурботність (43,2%), активність (32,4%), завзятість (29,7%), велелюбність (29,7%), ерудованість (29,7%). Риси оптимізму (17,6%), незалежності (17,6%), самостійності (17,6%), дружелюбності (16,2%), розкутості (14,9%), комунікабельності (14,9%), упертості (10,8%), як характерні для покоління Молоді, відмітили респонденти, які віднесли себе до покоління Молоді і Поважні (водночас представниками покоління Зрілих ці риси не зазначалися). Опитані Поважні, на відміну від інших респондентів, не вважали характерними для покоління Молоді риси безвідповідальності (20,3%), легковажності (16,2%), допитливості (14,9%), цілеспрямованості (10,8%). Це можна пояснити більш толерантним, урівноваженим ставленням до молоді людей зрілого віку.

Щодо *габітусу* покоління *Зрілих*, то відповідальність (62,2%), турботливість (33,8%), освіченість (23%), моральність (17,6%), цілеспрямованість (12,2%) визнали певною мірою характерними всі учасники дослідження. Цікаво, що на відміну від інших респондентів представники покоління Зрілих самокритично не визнавали себе працьовитими (33,8%), досвідченими (28,4%), доброзичливими (16,2%), обережними (14,9%), духовними (13,5%), жертвовними (13,5%). Проте респонденти 70-56 рр. не визначали в покоління Зрілих якості доброзичли-

вості, обережності, відданості, допитливості, самостійності, що підтверджувало існування утруднень у взаємодіях із поколінням Зрілих. Особливо привертало до себе увагу відмічена Поважними риса егоїстичності (9,1%) Зрілих.

Описуючи *габітус* покоління *Поважних*, респонденти були одностайні щодо їхніх характерних якостей: мудрі (50%), схильні до повчань (45,9%), неврівноважені (44,6%), розсудливі (28,4%), добрі (25,7%), турботливі (25,7%), освічені (17,6%), відповідальні (16,2%), працьовиті (14,9%), емпатійні (13,5%). Цікаво, що риси незадоволеності (45,9%) і консерватизму (36,5%), на відміну від інших опитаних, не відмітила в покоління Поважних лише група респондентів 70–56 рр.

Наступним питанням визначення соціальної поведінки було проаналізовано *самовизначення поколінної групи* за критерієм поведінкових стратегій (за віковим маркером і програваними ролями у відносинах) з частотою згадування смислових одиниць понад 20%. Так, за самовизначенням для представників покоління Молоді більш характерними констатовано риси безтурботності (54,5%), активності (40,9%), завзятості (31,8%), безвідповідальності (27,3%), оптимізму (27,3%), легковажності (22,7%), упертості (22,7%), розкутості (27,3%). Когорти, що виконують соціальні ролі «Молоді — Зрілі», додатково відмітили характеристики велелюбності (33,3%) і самостійності (41,7%).

Респонденти покоління Зрілих описували себе відповідальними (100%), освіченими (40%), моральними (40%), раціональними (40%), турботливими (20%), доброзичливими (20%), духовними (20%), цілеспрямованими (20%). Цікаво, що опитані в групах «Молоді — Зрілі» 33–21 рр. і «Зрілі — Поважні» 47–34 рр. відмічали Зрілих як працьовитих (33,3% і 34,9% відповідно) та турботливих (25% і 43,5%).

У самовизначенні ідентичності покоління Прабатьків викремлювалися якості турботливості (45,5%), доброти (27,3%), працьовитості (27,3%), а за відповідями «Зрілих — Поважних» 47–34 рр. — ще й якості освіченості (34,8%), розсудливості (30,4%) і схильності до повчань (21,7%).

Серед відмінностей уявного образу поколінь опитані зазначили в системах «Молоді — Зрілі», «Молоді — Поважні», «Зрілі — Поважні» відмінність габітусів саме в різному життєвому досвіді (32,4%, 24,3%, 21,6% відповідно). Водночас опитані зрілого віку конкретизували міжпоколінні відмінності в системі «Молоді — Поважні» у різному вихованні (33,8%), у системі «Зрілі — Поважні» — у розбіжностях поглядів (29,7%).

Наступним кроком конструювання інституційного аспекту було визначення соціальних *настановлень, уявлень, цінностей* поколінь. У результаті аналізу різнопланового ретранслявання *соціальних настановлень*, набутих протягом життя, була констатована їх мінливість. Так, атитюд покоління Молоді, на думку опитаних респондентів, виражався у спрямованості до саморозвитку (21,3%), подоланні соціальної незахищеності (14,7%). Для покоління Зрілих характерними ознаками були готовність до професійної самореалізації (18,7%) і набуття життєвого досвіду (21,3%). У виборі поведінкових стратегій виявлялася диспозиція уникання конфліктів (12%) та залагодження непорозумінь засобами спілкування (10%). Прикметно, що частина респондентів вважала характерним для покоління Зрілих зневіреність у майбутньому.

Відповідно до виконання в житті різних поколінних ролей це песимістичне настановлення опитані представили в різному відсотковому співвідношенні: у «Поважних» її відмітили 27,3%, 13% «Зрілих — Поважних», 20% «Зрілих», 16,7% «Молоді — Зрілі» і лише 4,5% респондентів віку «Молоді». Загальне відчуття безнадійності і безперспективності респондентів пояснювалося тим, що соціальні, політичні, економічні ускладнення не оминають жодну вікову групу, але більш вразливими залишаються категорії літнього віку. І ще як одне важливе соціальне настановлення Поважних опитані визначали розуміння цінності життя (10,7%) як найвищого соціально значущого ресурсу.

Стосовно *соціальних уявлень*, то спрямованість покоління Молоді на навчання, засвоєння суспільного досвіду зазначили 28% опитаних. Покоління Зрілих вважали важливим осмислення життєвих знань (25,3%) — узагальнення набутої інфор-

мації, досвіду пережитих подій, конструювання логічно наслідкових зв'язків у соціальному бутті — предметів, явищ, процесів; свідомого ставлення до часу (16%), адекватного сприймання сьогодення, реконструювання минулого і прогнозування майбутнього, розуміння необхідності вимірювання і раціонального використання часу; шанобливого ставлення до оточення (14,7%); досягнення соціальної безпеки (12%) — життєдіяльності в сталій соціальній системі, що захищає громадян [211]. У соціальних уявленнях Поважних переважала відповідальна громадянська позиція (9,3 %) перед державою і суспільством.

Серед мережових *цінностей* характерними для Молоді респонденти визначали цінності кохання (20%), сім'ї (13,3%), життя батьків (12%), свободи (12%), дружби (12%); для покоління Зрілих — сім'ї (29,3%), дітей (20%), саморозвитку (16%), роботи (12%); для Поважних — цінності життя (18,7%) й онуків як продовження себе в майбутньому (10,7%). Це свідчить про те, що з віком і змінами соціальних ролей, умов життєдіяльності трансформуються мережові цінності — виникають або зникають, поступово, завдяки усвідомленню, переходять у переконання, перетворюються в орієнтації, змінюють пріоритетність явищ, ідей, діяльності тощо, що впливає на життя і взаємодії поколінь.

На наступному етапі дослідження на основі отриманих результатів щодо особливостей соціально-психологічних відмінностей габітусу і соціального позиціювання (ентелехій), згідно з критеріями диференціації поколінь, було визначено узагальнені характеристики поколінних мереж (табл. 4.1). Так, притаманними поколінню Молоді за критерієм вікових психологічних характеристик зазначалися: активність, завзятість, велелюбність, безвідповідальність, оптимістичність, незалежність, легковажність, товарицькість, розкутість, комунікабельність, допитливість, цілеспрямованість, упертість. За критерієм поведінкових стратегій у соціальних настановленнях — готовність розвиватись, долати соціальну незахищеність; у соціальних уявленнях визначалася потреба в навчанні і майбутній самореалізації; у цінностях на перший план виходили кохання, сім'я, батьки, свобода, дружба.

Таблиця 4.1

Характеристики покоління Молоді

Критерії	Характеристики покоління	
	<i>Габітус покоління Молоді</i>	
Вікових психологічних характеристик	Активні, завзяті, велелюбні, безвідповідальні, оптимістичні, незалежні, легковажні, товариські, розкуті, комунікабельні, допитливі, цілеспрямовані, вперті	
Поведінкових стратегій	<i>Соціальні позиції (ентелехії) покоління Молоді</i>	
	Настановлення	Розвиватись, подолати соціальну незахищеність
	Уявлення	Значущості навчання
	Цінності	Кохання, сім'ї, життя батьків, свободи, дружби
Соціально-історичних подій	<i>Надбані (активізовані) якості габітусу під впливом історичних подій</i>	Asymp. Sig
	Ерудованості; спрямованості «отримати все одразу»	$p < 0,01^*$
	Безтурботності, вимогливості, прагматичності	$p < 0,05^*$
	Зацікавленості, некомунікабельності, незалежності, самостійності, цинічності, хаотичності	$p < 0,1$
	<i>Соціальні позиції (ентелехії), сформовані під впливом історичних подій</i>	Asymp. Sig
	Любити; отримати знання щодо сімейного життя	$p < 0,05^*$
	Отримати професійні знання, навчатись, дружити	$p < 0,1$

За критерієм соціально-історичних подій у габітусі мережі Молоді проявлялася залежність від історичних подій, ерудова-

ності; спрямованості «отримати все одразу» (за критерієм χ^2 , $p < 0,01^*$); безтурботності, вимогливості, прагматичності ($p < 0,05^*$); зацікавленості, некомунікабельності, спрямованості до незалежності, самостійності, цинічності і хаотичності ($p < 0,1$).

Констатовано залежність *соціального позиціонування* від соціальних впливів: когорти Молоді навчались щиро любити, здобували знання про сімейне життя ($p < 0,05^*$); роботу, навчання, дружбу ($p < 0,1$). Цікаво, що притаманна за віковим критерієм поколінню Молоді комунікабельність під соціальними впливами з часом набувала протилежних якостей — бажання уникати контактів, порушувала міжпоколінне взаєморозуміння.

Перехресне взаємооцінювання визначило притаманні мережі Зрілих за критерієм *вікових психологічних характеристик* (табл. 4.2) такі якості: відповідальності, працьовитості, турботливості, освіченості, доброзичливості, духовності, жертвовності, цілеспрямованості, відданості, допитливості, раціональності, самостійності, егоїстичності. За другим *критерієм поведінкових стратегій* Зрілі проявляли соціальні настановлення щодо набуття життєвого досвіду, професійної реалізації, перспектив, уникання конфліктів, соціальної комунікації. Важливо, що на етапі розквіту покоління знову відмічалася зміна ставлення когорт до суспільних контактів. Формувався ланцюжок «спрямованість до спілкування — уникнення спілкування — спрямованість до спілкування». Тобто потреба Молоді в спілкуванні з переходом до ролі «Діти — Батьки» знижувалась, але на наступному етапі — з входженням акторів у роль Батьків відновлювалася. В *уявленнях* мережа Зрілих орієнтувалася на набуті знання, плинність часу, шанобливе ставлення до інших і соціальну безпеку як державну гарантію стабільності. Провідними цінностями Зрілих було констатовано сім'ю, дітей, саморозвиток і стабільну роботу.

І, нарешті, за наступним критерієм, залежно від *впливів соціально-історичних подій*, проявлялися невитриманість ($p < 0,01^*$), моральність ($p < 0,05^*$), заклопотаність, обережність ($p \leq 0,1$). Щодо *соціальних позицій* (третьої критерій), *історичні події* активізували у Зрілих потребу передавати досвіди дітям, знаходити шляхи порозуміння і не допускати конфліктів

у спілкуванні ($p < 0,01^*$), з повагою ставитись до інших, берегти здоров'я, уникати ризикових ситуацій ($p < 0,05^*$). Покоління Зрілих відмічало значущість досвідів співпраці, довіри, формування поваги до іншого світобачення ($p < 0,1$).

Таблиця 4.2

Характеристики покоління Зрілих

Критерії	Характеристики покоління	
	<i>Габітус покоління Зрілих</i>	
Вікових психологічних характеристик	Відповідальні, працьовиті, турботливі, освічені, доброзичливі, духовні, жертовні, цілеспрямовані, віддані, допитливі, раціональні, самостійні, егоїстичні	
Поведінкових стратегій	<i>Соціальні позиції (ентелехії) покоління Зрілих</i>	
	Наставлення	Отримувати і використовувати життєвий досвід, реалізуватись у професії, отримати віру в майбутнє, уникати конфліктів, спілкуватись
	Уявлення	Орієнтування на свідоме використання знань, свідоме використання часу, шанобливе ставлення до інших, отримання соціальної безпеки
	Цінності	Сім'я, діти, саморозвиток, робота
Соціально-історичних подій	<i>Надбані (активізовані) якості габітусу під впливом історичних подій</i>	<i>Asymp. Sig</i>
	Невтриманості	$p < 0,01^*$
	Моральності	$p < 0,05^*$
	Заклопотаності, обережності	$p \leq 0,1$
	<i>Соціальні позиції, сформовані під впливом історичних подій</i>	<i>Asymp. Sig</i>
	Передати знання дітям, уникати конфліктів	$p < 0,01^*$
	Поважати інших, цінувати здоров'я, безпеку	$p < 0,05^*$
	Співпрацювати, довіряти, поважати інше світобачення	$p < 0,1$

Психологічні характеристики поколінної мережі Поважних за віковим критерієм були представлені якостями розсудливості, доброти, відповідальності і працьовитості (табл. 4.3). За критерієм поведінкових стратегій у настановленнях Поважних визначалася потреба раціонально використовувати час життя; дотримуватись свідомої громадянської позиції, а головними цінностями ставали збереження життя (здоров'я) і виховання онуків.

Таблиця 4.3

Характеристики покоління Поважних

Критерії	Характеристики покоління	
	<i>Габітус покоління Поважних</i>	
Вікових психологічних характеристик	Розсудливі, добрі, відповідальні, працьовиті	
Поведінкових стратегій	<i>Соціальні позиції (ентелехії) покоління Поважних</i>	
	Настановлення	Раціональне використання часу життя
	Уявлення	Свідоме ставлення до громадянської позиції
	Цінності	Життя, онуки
Соціально-історичних подій	<i>Надбані (активізовані) якості габітуса під впливом історичних подій</i>	<i>Asymp. Sig</i>
	Мудрості, неврівноваженості, незадоволеності	$p=0,000^{**}$
	Буркотливості, відданості, освіченості	$p\ 0,05^*$
	Схильності до повчань, консерватизму	$p<0,01^*$
	Освіченості, емпатійності, турботливості, відповідальності	$p<0,1$
	<i>Соціальні позиції, сформовані під впливом історичних подій</i>	<i>Asymp. Sig</i>
Уникати самотності; цінувати життя	$p<0,1$	

За критерієм соціально-історичних подій, залежно від соціальних впливів, у Поважних проявлялися позитивно-негативні якості мудрості, нерівноваженості, незадоволеності ($p=0,000^{**}$), буркотливості, відданості, освіченості ($p\leq 0,05^*$), схильності до повчань і консерватизму ($p<0,01^*$), емпатійності, турботливості, відповідальності ($p<0,1$). У соціальних позиціях залежно від історичних періодів проявлялася на рівні тенденцій спрямованість до уникнення самотності і свідомого використання плинного часу життя ($p<0,1$).

Отже, проведений аналіз розкрив унікальність ментальних проявів поколінь як онтологічних характеристик текст / контекстуальних зв'язків, сформованих у результаті поєднання *габітусів і соціальних позицій* (ентелехій) поколінних мереж, визначених не тільки об'єктивними соціальними показниками, впливами значущих подій, особливими економічними, культурними умовами становлення, розквіту і старіння поколінь, а й загальним соціальним комплексом настановлень, уявлень, цінностей, які опосередковують змістовність, результативність і наслідки життєдіяльності. Визначені особливості габітусу й ентелехій поколінь відповідно до історичних періодів становлення-розквіту-згасання поколінних мереж дали змогу припустити можливість проєктування характеристик поколінних мереж сучасників на інші часові історичні відрізки як універсальних онтологічних показників вікових трансформацій. Отримані дані використовувалися на наступних кроках дослідження інституційного аспекту СКВП для артикуляції поколінних комунікативних відносин, суспільних впливів відповідно до вікової динаміки, психологічних якостей і дієвих засобів вибудовування взаєморозуміння між суб'єктами, які перебувають на різних стадіях-етапах розвитку.

За контент-аналізом питань анкети (додаток А, 4-й блок анкети) «Що ускладнює і завдяки чому можливо покращити взаєморозуміння між поколіннями?» було виокремлено культурно-історичну, комунікативно-діяльнісну, соціально-психологічну специфіку комунікації в системах «Молоді — Зрілі», «Молоді — Поважні», «Зрілі — Поважні», обумовлену різно-

маніттям життєвих позицій, поглядів, сформованих протягом життя (табл. 4.4); артикульовано комунікативні бар'єри і засоби покращення взаєморозуміння з партнерами.

Таблиця 4.4

Специфіка відносин у міжпоколінньому просторі

Системи відносин	Причини утруднення взаєморозуміння між поколіннями	Засоби покращення взаєморозуміння між поколіннями
1	2	3
<i>Культурно-історична специфіка</i>		
Молоді — Зрілі	Неповага (48%), забули, якими були (47,3%), зміна епох (45,9%), нетерпимість (45,2%)	Поважати один одного (25,7%), зберігати спільні сімейні цінності (18,9%)
Молоді — Поважні	Різні погляди на життя (60,8%), різне виховання (54,1%), взаємна неповага (35,1%)	Поважати старших (37,8%), бути лояльними у стосунках (33,8%), розуміти вимоги часу (23%), надмірно не повчати (20,3%)
Зрілі — Поважні	Різні життєві принципи (56,8%), різний життєвий досвід (52,7%), відстороненість (44,6%), порушення меж (28,4%)	Поважати один одного (48,6%), поважати світобачення інших (28,4%)
<i>Комунікативно-діяльнісна специфіка</i>		
Молоді — Зрілі	Технічний прогрес (18,9%), брак часу на спілкування (13,5%)	Спілкуватись (41,9%), довіряти одне одному (33,8%), мати спільну діяльність (27%), мати спільну роботу (25,7%)
Молоді — Поважні	Нетактовність (27%)	Спілкуватись (36,5%), любити одне одного (36,5%), мати спільну діяльність (20,3%)

Закінчення табл. 4.4

1	2	3
Зрілі — Поважні	Відставання від технічного прогресу (23%), брак часу на спілкування (14,9%)	Розуміти (36,5%), більше спілкуватись (32,4%), любити одне одного (31,1%)
<i>Соціально-психологічна специфіка</i>		
Молоді — Зрілі	Позиція сильних батьків (28,4%), взаємний негативізм (27%), незалежність дітей (27%), авторитарність батьків (25,7%), гіперопіка (12,2%)	Розуміти вікові особливості партнерів (58,1%), кожному мати право вільного вибору (20,3%), мати свободу (18,9%)
Молоді — Поважні	Нерозуміння вікових проблем (52,7%), гіперпіклування прабатьків (14,9%)	
Зрілі — Поважні	Емоційна холодність (20,3%), боротьба за владу (18,9%)	

Так, відповідно до *культурно-історичної специфіки* респонденти визначили причинами утруднень взаєморозуміння відмінності в поглядах на життя (60,8%), життєвих принципах (56,8%), досвідах (52,7%), особливостях виховання (54,1%), змінах навколишнього світу, епох (45,9%). Також взаємну неповагу (48% і 35,1%), нетерпимість (45,2%), відстороненість (44,6%), порушення особистих меж (28,4%). Для подолання комунікативних перепон опитані пропонували представникам поколінь поважати інших (48,6%) та їх світобачення (28,4%), поважати старших (37,8%) і один одного (25,7%), берегти традиційні спільні сімейні цінності (18,9%), дотримуватись лояльного, доброзичливого ставлення в стосунках (33,8%) та утримуватись від надмірних повчань (20,2%).

У *комунікативно-діяльній специфіці* респонденти висвітлили сучасні протиріччя розвитку суспільства, за якими відповідно до прискорення темпів науково-технічного прогресу (18,9%) зменшувався час присвячений відносинам (13,5% і 14,9%); зміна форм комунікацій трансформувала цінності — набувала значущості інформаційно-технічна освіченість (23%),

а тактовність у вчинках, словах, діях стосовно інших людей поступово знецінювалися (27%).

Респонденти пропонували для вирішення утруднень *комунікативно-діяльній сфері* збільшувати час «живого» спілкування між сучасниками (41,9%, 36,5%, 36,5%), сприяти взаєморозумінню (36,5%), довірі (33,8%), любові (36,5%), організувати спільну діяльність (27% і 20,3%).

Щодо *соціально-психологічної специфіки* — були констатовані бар'єри комунікації — нерозуміння вікових проблем, які виникають на різних етапах життя (52,7%); гіпертрофовані стилі взаємин — від гіперпіклування (14,9%), гіперопіки (12,2%) до демонстрації сили як підтвердження поколінної нерівності (28,4%); авторитарності батьків (25,7%), боротьби за владу між старшими поколіннями (18,9%), емоційної холодності (20,3%) й одночасно негативізму (27%) і незалежності та дистанціювання дітей від сім'ї, батьків (27%).

На питання «Завдяки чому можливо покращити стосунки між поколіннями?» у системах «Молоді — Поважні», «Зрілі — Поважні» смислових одиниць з частотою згадування більше 9% не було виокремлено, але в системі «Молоді — Зрілі» опитані респонденти для покращення вважали важливим розуміння вікових особливостей учасників (58,1%), вільних виборів життєвого шляху (20,3%) і несення особистої відповідальності за результати своєї діяльності (18,9%).

На наступному кроці дослідження за критерієм χ^2 аналізувалися утруднення, що виникають у взаємодіях між поколіннями (табл. 4.5). Так, у системі «Молоді — Зрілі» було констатовано статистично значущі зв'язки в покоління Молоді між *браком часу на спілкування, особливостями комунікації*, обумовленої *змінюю епох, і взаєморозумінням* з поколінням Зрілих ($p < 0,05$); у покоління Зрілих на рівні тенденцій виявлялася залежність *взаєморозуміння* з Молоддю від вирішення *житлових питань* («Діти прагнуть жити окремо»), *невідвертих стосунків* («Молоді презентують неточну інформацію, у стосунках нещирі»), *гіперопіки Зрілих і ускладнень, обумовлених змінюю епох*.

У системі «Молодь — Поважні» визначено опосередкування взаєморозуміння відмінностями *світобачення і виховання*

($p < 0,05$), що Молоді пояснювали віком та пережитими культурно-історичними подіями. На рівні тенденції вирішення життєвих питань ускладнювалися *відсутністю спільної діяльності* між поколіннями ($p < 0,1$). Цікаво, що для Поважних результат відносин визначало *тактовне, виховане* поведження у взаємодіях молодих ($p < 0,05$).

Щодо особливостей взаєморозуміння *Зрілих* і *Поважних* — характерною уявлялася боротьба (Зрілих) за вплив у відносинах ($p < 0,01$ і $p < 0,05$), на рівні тенденції — *взаємне порушення меж* особистого простору ($p < 0,1$). Для Поважних болючим питанням і перепоною для оптимізації відносин констатувалася *емоційна черствість* Зрілих ($p < 0,05$).

Таблиця 4.5

Перепопи взаєморозуміння в міжпоколінних системах

Система «Молоді — Зрілі»			
З позиції Молоді	Asymp. Sig.	З позиції Зрілі	Asymp. Sig.
Брак часу на спілкування	$p < 0,05^*$	Проблеми житла	$p < 0,1$
Зміна епох		Невідверті стосунки	
		Гіперопіка батьків	
		Зміна епох	
Система «Молоді — Поважні»			
З позиції Молоді	Asymp. Sig.	З позиції Поважних	Asymp. Sig.
Різне світобачення	$p < 0,05^*$	Нетактовність дітей (онуків)	$p < 0,05^*$
Різне виховання			
Не перетинаються з батьками в дії	$p < 0,1$		
Система «Зрілі — Поважні»			
З позиції Зрілі	Asymp. Sig.	З позиції Поважних	Asymp. Sig.
Боротьба за вплив	$p < 0,01^*$	Боротьба за вплив	$p < 0,05^*$
Порушення особистих меж	$p < 0,1$	Емоційна черствість батьків стосовно прабатьків	
			Порушення особистих меж

У результаті контент-аналізу бар'єрів і засобів взаєморозуміння в системі «Молоді — Зрілі» виокремлювалися проблемні питання: небажання чути один одного (37,8%), обмеження особистої свободи (9,5%), відмінностей у мовленні (сленгу) (9,5%), характерних для представників різних поколінь. У системі «Молоді — Поважні» максимальна кількість респондентів (37,8%) бар'єрами вбачали особливості і динаміку вікових змін, взаємну неповагу (24,3%) і нетерпимість прабатьків (21,6%). У системі «Зрілі — Поважні» заважали взаєморозумінню нешанобливе ставлення (26%), конфліктні відносини (25,7%) і безкомпромісність суб'єктів спілкування (16,2%).

Засобами оптимізації *взаєморозуміння* в системі «Молоді — Зрілі» зазначалася необхідність спілкування на рівних (44%), спрямованість суб'єктів чути (43,2%), розуміти (41,3%), довіряти (25,7%) один одному, здатність у відносинах іти на компроміси (27%), розуміти і враховувати в стосунках зміни, які відбуваються в поколінному світобаченні (24,3%). У системі «Молоді — Поважні» найважливішими опитані визначали: шанобливе ставлення один до одного (45,9%), спрямованість і бажання розуміти отриману інформацію (44,6%), вибудовування доброзичливих (23%) і толерантних (18,9%) стосунків. У системі «Зрілі — Поважні» для взаєморозуміння важливими показниками визначалися повага до партнерів по діалогу (37,8%), доброзичливе (33,8%), толерантне ставлення (29,7%) і здатність іти на компроміс (23%).

Отримані результати *підтвердили припущення* про реалізацію в поколінних текстах ментальності акторів і її впливовості на специфіку відносин сучасників, стали відправною точкою розгортання дослідження інституційної і позаінституційної соціальної організації мереж, об'єднаних ролями і обов'язками, цінностями, сформованими під впливом значущих історичних подій. Але складність предмета і інформаційна недостатність визначених соціально-психологічних параметрів СКВ обумовили подальший текст / контекстуальний аналіз інституційного аспекту взаємодій за допомогою сучасних методів якісного аналізу даних (далі ЯАД).

4.1.2. Домінанти соціокультурної взаємодії поколінних єдностей

Через те, що більшість смислових конструкцій, утворених поколіннями, залишаються прихованими і не усвідомлюються сучасниками, у дослідженні феноменології поколінності увага акцентувалася на ознаках єдності, співвіднесених з публічними, соціально-психологічними, ментальними основами життя. Було зроблено *припущення, що утворені тексти поколінної єдності опосередковують перебіг взаємодій та мають відмінне трактування в різних за контекстом становлення акторів*. Для конструювання обґрунтованих описів і пояснень процесів, що відбуваються локально в поколінних мережах, було використано якісну методологію аналізу даних напівструктурованого інтерв'ю, запропоновану Matthew B. Miles & A. Michael Huberman у вигляді матриць [399]. За процедурою дослідження було передбачено, по-перше, концептуальне упорядкування закодованих текстів у матриці за тактикою кластеризації, доцільної, на наш погляд, в означенні особливостей параметрів поколінної єдності. По-друге, «перетворення даних» шляхом (а) кодування тематичних категорій, (б) виокремлення тематичних тенденцій, (в) заповнення матричної структури (за допомогою класифікації даних); (г) інтеграції даних у загальний дисплей матриці та оформленні пояснень [399, р. 50–88]. По-третє, проведення індуктивної роботи з матеріалами побудованого дисплея за принципами матричного дослідження, а саме:

– *розуміння справи* — аналіз динаміки розгортання історичного контексту, у якому формується поколінна єдність;

– *запобігання агрегації* — виокремлення провідних смислів поколінь, які виконують функцію фрагмента соціального і психологічного контексту, водночас в агрегації утворюють суспільно дієву історичну сукупність смислів СК стилістики покоління;

– *збереження конфігурації корпусу* — врахування впливів історичних умов як причин, наслідків, результатів у їх часовій послідовості;

– виокремлення *девіантних випадків* — збереження випадків, що не підлягають загальновикористаним поясненням;

– *пошук типологій і тематичних узагальнень* — шляхом виокремлення СК конфігурації за поколінною горизонталлю матричного дисплея, що вказує на варіативність сценарних планів, схожих за смисловим навантаженням, але таких, що мають різні сюжети розгортання;

– *уникнення форсування* — використання стратегії швидкого отримання відповідей на основі (1) аналізу стандартного набору *незалежних змінних* (у нашому дослідженні першопричин — поколінних когорт, що можуть бути об'єднані в *мережу покоління*) і *залежних змінних* (параметрів поколінної єдності) та (2) аналізу окремого випадку (покоління) як зіставлення змінних, що розкривають шляхи досягнення певних результатів — ефектів у СК просторі. Саме тому виокремлені первинно множинні ефекти на поетапному аналізі даних матричного дисплея проходили неодноразове уточнення, узагальнення, поступово набували конкретизації щодо загального конструкту публічних, соціально-психологічних, соціокультурних параметрів поколінної єдності [399, р. 207–210].

Обрана форма проведення дослідницької роботи сприяла означенню СК ефектів, конгруентних вимогам історичного контексту, і значущих зрушень у СК стилістиці поколінних когорт, що впливали на перебіг взаємодій.

Необхідно наголосити, що розуміння поколінної реальності вимагало побудови пояснюючої структури показників, убудованих у СКВ, що є результатами історично утворених поколіннями смислів. Тому виокремлені смисли апріорі були прийняті результуючими в контекстуальних умовах і такими, що можуть бути використані для конструювання теоретичних положень щодо дієвості показників поколінної єдності.

Опрацювання матеріалів інтерв'ю, обробка та інтерпретація відбувалися за етапами: (1) скорочення даних; (2) відображення даних; (3) оформлення висновків / перевірки результатів. Перебігом етапів фокус уваги спрямовувався на природні прояви поколінного позиціонування в суспільстві, а рефлексивні

висловлювання ставали базисом конструктору усвідомлених / неусвідомлених намірів і дій, що приводять до певних соціальних наслідків. Крім того, була врахована контекстуальність інтерпретації поколінних текстів як з позиції інсайдерів, так із поглядів зовнішнього оцінювання (іншими поколіннями).

Перший етап *скорочення даних* не відокремлювався від загального якісного аналізу, адже він обґрунтовував рішення щодо вибору значущих фрагментів текстів інтерв'ю, які надалі використовувались як шаблонні, кодові показники. Тобто початковий етап скорочення даних спрямовувався на упорядкування матеріалів, їх сортування та умовну «конденсацію» [437]. Якісна оцінка і перетворення (кодування) здійснювались шляхом відбору матеріалів за смисловими контекстуальними показниками і наступним, за потребою, їхнім перефразуванням для внесення у схему матриці. На етапі *відображення даних* здійснювалась інтеграція базового масиву інформації й оформлення первинних висновків. А саме *проектування дисплея* (*designing a display*) — визначення рядків і стовпців матриці якісних даних, вибору форми внесення смислових даних в осередки (*cells*). На кроці *висновків / перевірки* здійснювалось виокремлення смислових конфігурацій — каузальних потоків (*causal flows*), які використовувались для перевірки, підтвердження їх достовірності (*confirmability*) щодо життєвості і логічності. Дотримання схеми трьох потоків (*streams*), запропонованої М. В. Miles & А. М. Huberman [399, р. 24–27], давало можливість безперервного переміщення між значущими інформаційними «вузлами» («*nodes*»), тобто опрацювання циклічної інтеракції в аналітичній діяльності.

Щодо ілюстрування матеріалів дослідження, то спочатку доречно зупинитись на особливостях проведення процедур *кодування даних* і побудови *матричного дисплея* згідно з використаною системою аналізу М. В. Miles & А. М. Huberman. Отже, проведення кодування давало можливість у роботі поступового оформлення матриці. Водночас зазначимо, що кінцеве заповнення таблиць на *дисплеї* (*display*) не завершувалось на першому етапі, адже перевірка, переоцінка матеріалів, оформлення

висновків вимагали неодноразового перегляду заповнених клітинок-осередків (cells) та змістовності сформульованих кодів за вертикальними стовпчиками і горизонтальними рядками. Такі інтеративні дії означували природність багаторазового прочитання й аналізу заповненої матриці на етапах скорочення, відображення, зіставлення / перевірки. Це підтверджували й тези про те, що виокремлені за допомогою якісного аналізу смисли не залишаються статичними, але можуть отримати іншу інтерпретацію, інші контекстуальні значення. Саме тому ретельне документування процедури аналізу ставало обов'язковою і надзвичайно важливою умовою якості дослідження, змістовного оформлення матриці й обґрунтування отриманих кінцевих висновків.

Крім того, для виокремлення значущих смислових одиниць — фрагментів текстів, увагу було сфокусовано на параметрах, що відповідають концептуальним ознакам поколінної єдності. Тому кодування охоплювало диференціацію й одночасно комбінування матеріалів, перевірку на логіку відповідності СК стилям. Виокремлені *смислові коди* поколінної єдності за публічними, соціально-психологічними, соціокультурними основами використовувалися як теги описових значень, що відповідають СК стилям поколінь і розкривають змістовність поколінних текстів. Формулювання кодів — засіб систематизації і тематичного об'єднання фрагментів інтерв'ю — використовувалося для розкриття параметрів єдності. Кодові теми отримували ім'я — «мітку» — слово, що містило тематичну сутність. Як було зазначено вище, періодичне повернення в аналізі до попередніх етапів, перегляд і переоцінювання опрацьованих матеріалів впливало також на результати кодування, що оформлювалися на всіх етапах якісного дослідження методом матриць. Процес кодування починався зі «стартового переліку» тем, що відповідали питанням інтерв'ю, але за аналізом матеріалів доповнювався і розширювався внесенням змістовно важливих чи проблемних одиниць. Надалі коди щоразу набували перегляду і вслід за розширенням списку кодів їх відповідного узагальнення і скорочення. Так, у загальну систему інтерв'ю були введені коди, що охоплювали прояви поколінної єдності від локальних

до глобальних рівней. За першим блоком інтерв'ю були виокремлені смислові коди публічних параметрів:

– *взаємодії* — характерних особливостей взаємодії конкретного покоління із сучасниками;

– *одягу* — особливостей одягу, за яким упізнають людину «свого» покоління;

– *харчування* — основних принципів харчування, яких дотримуються представники поколінь;

– *відчуттів* — переважаючих у представників покоління відчуттів «себе у світі»;

– *праці* — характерних особливостей трудової діяльності, без чого некомфортно працювати;

– *символіки* — характерної символіки покоління (речей, образів, ідей, об'єктів, предметів, подій тощо);

– *правил поведінки* — вибудованих стійких життєвих звичок як відгуків на минулі події суспільного глобального рівня, що стали правилами поведінки в соціумі;

– *міфів* — історично вибудованих пояснень складних речей або явищ, що використовує покоління.

За блоком соціально-психологічної тематики були означені коди:

– *місії* — яку бачать представники покоління як своє призначення в сучасному світі;

– *героїв* — особистостей, які можуть вважатися героями покоління;

– *зразкової поведінки* — соціальної поведінки, яка може вважатись прикладом, змінювати правила соціального поводження;

– *світогляду* — опису особливостей світогляду «свого» покоління;

– *цілей* — цілей покоління, що впливають на взаємодію;

– *цінностей* — цінностей, що впливають на взаємодію;

– *уявлень* — уявлень покоління, що впливають на взаємодію;

– *настановлень* — настановлень покоління, що впливають на взаємодію;

– *особистісної і суспільної спрямованості* — диспозицій, до яких відчують себе готовими представники покоління;

– *поведінки у відносинах* — правил поведінки в суспільних міжособистісних відносинах.

У блоці соціокультурних параметрів поколінної єдності інтерв'ю були виокремлені коди:

– *смислів минулого* — смислів особистого життя поколінь минулого;

– *подій сучасності* — переліку пережитих соціальних подій, які вплинули на формування світогляду;

– *подій минулого* — історичних періодів далекого минулого, що вплинули на формування світогляду сучасників;

– *спілкування* — особливостей спілкування сучасників;

– *соціальних зразків* — значущих образів, яким довіряє і вірить покоління;

– *культурних основ* — означення СК витоків часу, що стають культурними основами поколінь;

– *територіальних меж* — існування чи, навпаки, руйнування територіальних обмежень, які опосередковують ареал життєдіяльності поколінь.

При проведенні процедури скорочення даних враховувалося, що на наступних етапах аналізу виокремлені коди можуть бути змінені, уточнені, скорочені. Крім того, визначення дієвості / нефункціональності запропонованих кодів щодо завдань дослідження проходило поступово. Адже, по-перше, у ході аналітичного процесу відбувався перегляд заздалегідь запланованої концептуальної структури дослідження щодо конкретизації даних. По-друге, інформаційна платформа «мала своє життя», яке ставало зрозумілим лише під час вивчення текстів. По-третє, виокремлені теми даних, що заповнювали матриці, не завжди збігалися з концептуальним фреймом кодування. І хоча означені М. В. Miles & A. M. Huberman особливості кодування даних передбачали існування ефектів неузгодженості і нестабільності, у паралельних рухах потоків якісного аналізу ітерація стимулювала просування до мети дослідження [399, р. 50–88]. Отже, кодування даних на першому етапі не виконувало реєстраційну функцію, але ставало засобом фільтрації матеріалів щодо завдань дослідження і наскрізною формою аналізу, що проходить через всі етапи.

На етапі відображення даних форма матриці була визначена як така, що враховує можливість ітеративної роботи з даними і відображує формат питань інтерв'ю. Матриця стала, по суті, системою перетинів (1) рядків відповідної поколінної самоідентифікації інтерв'юваних і (2) стовпчиків, заповнених скороченими матеріалами за представленими вище кодами, розподілом на вікові групи та хронологізації поколінного формування (впливів історичних подій та періодів становлення). Обрана форма аналітичної роботи дозволила розгорнути систематизовані дані й отримати доступ по вертикалі і горизонталі до конкретних параметрів поколінної єдності — контекстуальних продуктів. Упорядкування матриці за поколінними ролями було необхідно для демонстрації проявів поколінної єдності за означеними параметрами, а диференціація за віковими групами була використана як передумова об'єднання когорт поколінь за ознаками єдності в мережу покоління.

Конструкція дисплея (візуального формату сконструйованої матриці) (табл. 4.6, додаток Б, матриця 1) вибудовувалась зліва направо, наповнювалась даними локальних ознак поколінної єдності, розташованих за кодовими стовпчиками. Історичні періоди становлення когортних груп закладали основу формування текст / контекстуального аналізу і виокремлення контекстуальних підстав характерних поколінних проявів.

Зазначимо, що хронологічний перелік обмежувався періодами, значущими в глобально державному контексті, а розподіл за віковими групами (підгрупами) давав можливість зупинитись на подіях і етапах становлення поколінних когорт на локальному рівні. Тобто виокремлені історичні періоди були використані як параметр концептуалізації змінної «покоління», що залежить від часу. Така доволі абстрактна характеристика покоління як «відповідність часу» була використана як межа проявів СК стилістики, а критичні в історичному плані події могли означити першопричини поведінкових змін, необхідних для адаптації до контекстуальних вимог. Так, використаний візуальний формат якісного аналізу став засобом внесення розширеного, нередукованого тексту у стовпчики тематичних кодів, у яких виокремлені цитати інтерв'ю та їхні «локальні тематичні смисли» були пер-

винно систематизовані. Через охоплення дисплеєм первинної матриці кількох сторінок загальне бачення картини аналізу і детальне опрацювання матеріалів мало утруднення, тому подальша робота спрямовувалася на фокусування даних дисплея і організацію їх показу після ретельного порівняння, виявлення відмінностей, вирізнення шаблонів і тем, тенденцій тощо [399, р. 91–102]. Адже штучно утворені дисплеї якісних даних, що, з одного боку, відображають текстові матеріали, з іншого — організують абстрактну інформацію, виконували функцію бази індуктивного аналізу: інтеграції змінних, виокремлення ефектів — наслідків і знаходження їх пояснення. Упорядкування матриці за умовно поколінними ролями сприяло артикуляції загального судження, характерного для певного історичного періоду (по горизонталі), а трансформація параметрів поколінних проявів за темами кодів (по вертикалі) означувала динаміку розгортання СК стилістики в часі і просторі. Обрана тактика аналізу полягала у виокремленні провідних практик, патернів, артикульованих інтерв'юваними як конкретизованих змінних — *ознак поколінній єдності*.

Вибудований громіздкий дисплей утворених поколіннями смислів, метафор, опрацьованих практик надав інформацію про існування певних СК закономірностей, що знаходять прояв у часі і просторі, але не мають підстав обґрунтованого пояснення. Для його конструювання динаміку закодованих параметрів єдності так само було проаналізовано за моделлю упорядкування ефектів матриці М. В. Miles & А. М. Huberman [399, р. 207–237]. Вона враховувала, по-перше, що причинні прояви параметрів єдності є конгруентними історичній ситуації і мають результуючі ефекти; по-друге, незалежна змінна (когорти, об'єднані в покоління) ставала стимулом і причиною залежної змінної (СК змін, що відбуваються в соціумі). Процедура конкретизації особливостей проявів «*ефектів*» (параметрів єдності), що утворюють «*причини*» (покоління) була виконана за допомогою сортування впливів незалежної змінної на залежну. Для цього на підставі того, що в дисплеї набір змінних мав великий обсяг відображення, здійснювалось транспортування в окремі матричні таблиці рядків і стовпчиків основних смислових позицій когорт (за означеними вище кодами) (табл. 4.7, додаток Б, матриця 2).

Таблиця 4.6
Загальний дисплей матриці 1 «Параметри поколінної єдності»

Вік когорти	Періоди становлення	Коди публічних параметрів								Коди соціально-психологічних параметрів								Коди ментальних параметрів												
		Взаємодія	Одяз	Харчування	Відчуття	Праця	Символи	Традиції	Правила поведінки	Міфи	Місія	Герої	Світогляд	Цінності	Цілі	Уявлення	Настановлення суспільні	Настановлення особистісні	Зразкова поведінка	Поведінка у відносинах	Смислів сучасного життя	Смислів минулого	Події минулого	Спілкування	Соціальних зразків	Культурних основ	Територіальних меж			
16-25	2013-2016																													
26-34	2004-2012																													
35-47	1991-2003																													
48-55	1983-1990																													
56-70	1964-1982																													

Завдання відображення даних СК ефектів поколінної єдності вирішувалось покроково — шляхом побудування додаткових матриць, а саме: на *першому кроці* з дисплея Матриця 1 отримані дані за кодами публічних параметрів поколінної єдності було перенесено в матрицю 2 (1) відповідно до когортних груп і (2) параметрів поколінної єдності (публічних, ментальних, соціально-психологічних). На *другому кроці* було здійснено аналіз кодів параметрів поколінної єдності щодо їх короткотривалих ефектів (наприклад, тимчасового непорозуміння представників поколінь різного віку; особливостей відносин — проявів агресивності, байдужості, зневажливого ставлення тощо) і довготривалих (вільних виборів форматів взаємодій online / offline), оформлених у дисплеї за допомогою знака «*». За узагальненням виокремлених довготривалих ефектів на *третьому кроці* особливості актуального СК стилю історичного часопростору були подані в матриці 2 стовпчик — «Ефекти: ознаки актуального СК стилю» (див. додаток Б, матриця 2).

Отже (табл. 4.8), відповідно до довготривалих ефектів за кодами поколінної єдності, характерними для сучасників, *публічними параметрами* СК стилю було визначено: спрямування до взаємодії в зручних для акторів online / offline форматах за осучасненими культурними правилами; надання переваги зручному і стильному одягу, смачній, бажано здоровій їжі з використанням у разі потреби продуктів швидкого приготування; відчуття свободи власних виборів і обмежень прав, перспектив, соціальних проявів; оптимальні умови роботи, розуміння її користі і демонстрації професіоналізму виконання завдань; існування політичних і науково-технічних міфів щодо життя offline / online і їх зв'язок із символізмом цифрових технологій, політичними ідеологіями, історичними подіями; трансформацію сприймання історичних культурних традицій і оформлення актуальних культурних умовних правил життя.

**Загальний дисплей матриці 2
«Ефекти параметрів єднання когорт поколінь»**

Період становлення	Вік	Коди публічних параметрів по-колінної єдності (довготривалий ефект *)	Ефекти	
			Параметри єднання когорт покоління	Ознаки актуального СК стилю
1	2	3	4	5
Код «Взаємодія»				
2013–2019	16–25			
2004–2012	26–34			
1991–2003	35–47			
1983–1990	48–55			
1964–1982	56–70			
Код «Одяг»				
2013–2019	16–25			
2004–2012	26–34			
1991–2003	35–47			
1983–1990	48–55			
1964–1982	56–70			
Код «Харчування»				
2013–2019	16–25			
2004–2012	26–34			
1991–2003	35–47			
1983–1990	48–55			
1964–1982	56–70			
Код «Відчуття»				
2013–2019	16–25			
2004–2012	26–34			
1991–2003	35–47			
1983–1990	48–55			
1964–1982	56–70			

Закінчення табл. 4.7

1	2	3	4	5
Код «Праця»				
2013–2019	16–25			
2004–2012	26–34			
1991–2003	35–47			
1983–1990	48–55			
1964–1982	56–70			
Код «Символи»				
2013–2019	16–25			
2004–2012	26–34			
1991–2003	35–47			
1983–1990	48–55			
1964–1982	56–70			
Код «Традиції»				
2013–2019	16–25			
2004–2012	26–34			
1991–2003	35–47			
1983–1990	48–55			
1964–1982	56–70			
Код «Правила поведінки»				
2013–2019	16–25			
2004–2012	26–34			
1991–2003	35–47			
1983–1990	48–55			
1964–1982	56–70			
Код «Міфи»				
2013–2019	16–25			
2004–2012	26–34			
1991–2003	35–47			
1983–1990	48–55			
1964–1982	56–70			

**Ефекти-ознаки актуального соціокультурного стилю
покоління-сучасників**

Коди	Ефекти-ознаки актуального СК стилю
1	2
Публічні параметри СК стилю	
Взаємодія	Взаємодія відбувається у зручному форматі, за культурними правилами online / offline комунікацій
Одяг	Одяг зручний і стильний
Харчування	Їжа смачна, бажано здорова, за потреби — з використанням продуктів швидкого приготування
Відчуття	Домінуючі відчуття свободи власних виборів і обмежень контекстуальними умовами життя
Праця	Значущість умов праці, її користі, професіоналізму виконавців
Символи	Діє символізм цифрових технологій, політичної ідеології, історичних подій
Традиції	Перетин традицій культури народу та online культури
Правила поведінки	Реалізуються за умовними правилами історичної та культури offline / online
Міфи	Діють міфи політичні і науково-технічні щодо життя offline / online
Соціально-психологічні параметри СК стилю	
Місія	Місія конструювання комфортного життя в розвинутому деідеологізованому духовному суспільстві
Герої	Герої часу: талановиті люди, воїни-захисники, професіонали, члени родини
Світогляд	Світогляд часу представляє сукупність переконань щодо значущості життя в екологічному та комфортному суспільстві за соціальними, культурними, релігійними принципами і нормами
Цінності	Цінності родини і відносин, соціальної стабільності та екологічності, ідеологічної свободи
Цілі	Досягти соціальної залученості і самореалізації у стабільному світі

1	2
Публічні параметри СК стилю	
Уявлення	Діють уявлення про значущість самодостатності і відповідності СК вимогам часу
Настановлення суспільні	Дієві настановлення щодо життя за прийнятими культурними нормами і соціальними правилами
Настановлення особистісні	Дієві настановлення на оформлення соціальних позицій, культури відносин; бажаної професійної реалізації
Зразкова поведінка	Прийнятною є поведінка, що відповідає поколінному позиціонуванню, актуальним культурним нормам, історичним культурним нормам
Ефекти за кодами «Поведінка у відносинах» не були виокремлені	
Ментальні параметри СК стилю	
Смислів сучасного життя	Смисли сучасників полягають у комфортному житті у власній країні, самоактуалізації, родині
Смислів минулого	Смисли в боротьбі за гарне майбутнє життя, у праці, комфорті родини
Спілкування	Спілкування здійснюється у форматі online / offline за актуальними культурними нормами, відповідно до статусу, у тісному колі близьких осіб
Соціальних зразків	Соціально сучасники орієнтуються на близьких людей, релігійні образи, медіаосіб, стандарти соціальних мереж, гроші, професіоналів, молодь
Культурних основ	Вибудовування сучасної форми культури відбувається на платформі мультикультуралізму, сімейної культури покоління; народної історичної культури; культури інших країн
Територіальних меж	Характерною особливістю щодо окреслення територіальних меж стає відчуття космополітизму як ідеології світового громадянства

Щодо *соціально-психологічних параметрів* СК стилю, то домінантною місією сучасники визначили конструювання комфортного життя в розвинутому деідеологізованому духовному суспільстві, в якому поважають талановитих людей, воїнів-захисників, професіоналів, родинність; значущим визначалося екологічне та комфортне життя за зрозумілими культурними, релігійними принципами і нормами. На першому плані були цінності родини і поколінних відносин, соціальної стабільності й екологічності, ідеологічної свободи. Соціальна залученість і самореалізація, самодостатність і відповідність вимогам часу ставали обов'язковою умовою існування у світі сучасного СК стилю. Знайшли свій прояв і настановлення щодо життя за традиційними культурними нормами і соціальними правилами, означення соціальних поколінних позицій і осучаснення культури відносин. Соціально прийнятною ставала поведінка, що відповідає поколінному позиціюванню, актуальним культурним та історичним культурним нормам.

За виокремленими *ментальними параметрами* СК стилю історичними смислами подано боротьбу за гарне майбутнє власної країни, конструювання комфортного життя, особисту самоактуалізацію, збереження родини, плідну працю. Розгортання комунікативних взаємодій у форматі online / offline мало умовою дотримання новоутворених актуальних культурних норм, відповідності статусам, реалізації в тісних колах близьких осіб. Щодо соціальної орієнтації, то визначальними стали образи близьких людей, релігійних спільнот, медіаосіб, стандартів соціальних мереж, матеріального забезпечення, професіоналізму і Молодого покоління. Платформами вибудовування сучасної форми культури пропонувався мультикультуралізм, сімейна культура покоління; народна історична культура, культури інших країн. Водночас характерною особливістю щодо окреслення територіальних меж було відчуття космополітизму як ідеології світового громадянства.

На *четвертому кроці* упорядкування ефектів конструювалася матриця 3 «Прояву ефектів актуального СК стилю у когортних груп» (табл. 4.9, додаток Б, матриця 3). За її допомо-

гою виконувалася підготовча робота, необхідна для визначення змінних, що можуть бути взяті за такі, що опосередковують перебіг СКВ. Для цього на основі кодів параметрів поколінної єдності і сформульованих вище узагальнених ефектів-ознак актуального СК стилю, по-перше, виокремлювалися ключові змінні актуального СК стилю і, по-друге, використовуючи матрицю 2, перевірялася наявність ключових змінних у параметрах єдності когортних груп. У разі їх (змінних) наявності у стовпчиках вікових груп у відповідному рядку використовувався знак підтвердження — «✓».

Застосована форма матриці 3 виконувала функцію фільтру щодо конкретизації комплексу ключових змінних актуального СК стилю для кожної окремої групи і сприяла подальшому узагальненню ознак СК стилю, якого дотримуються когорти поколінь, поданого в матриці 4 (табл. 4.10; додаток Б, матриця 4).

Як видно з таблиці 4.10, переважна кількість ключових змінних різновікових когорт повторювались у різних вікових групах, які ще раз підтверджували життя сучасників у єдиному СК полі. Саме тому виокремлення характерних (автентичних) для певних груп змінних давало необхідну інформацію про тексти поколінь, що визначають психологію СКВ у сучасному суспільстві. Тому на *н'ятому кроці* упорядкування ефектів на основі матеріалів матриці 2 проводилася систематизація ключових змінних актуального СК стилю. По-перше, вилучалися змінні, що мали дублювання за публічними, соціально-психологічними, ментальними параметрами поколінної єдності, і, по-друге, уточнені змінні були класифіковані за темами поколінних текстів, у яких вони мали прояв: поділялися на тематичні підгрупи змінних, близькі за сферами дії (див. додаток Б, матриця 5).

На основі результатів виконаної аналітичної роботи визначалося, що *актуальному СК стилю — формі життя поколінь сучасників — притаманні такі ключові змінні.*

(1) Вільних виборів:

позиціонування (вільної соціально-політичної ідеології, релігійної системи поглядів, екологічності взаємозв'язків людей і довкілля);

Таблиця 4.9
 Загальний дисплей матриці 3 «Ефекти актуального СК стилю когортних груп»
 (прояв ключових змінних актуального СК стилю — «✓»)»

Коди	Ефекти- ознаки акту- ального СК стилю	Ключові зміни акту- ального СК стилю	Ключові змінні поколінь когорт				
			Вік 16-25	Вік 26-34	Вік 35-47	Вік 48-55	Вік 56-70
1	2	3	4	5	6	7	8
Публічні параметри поколінь єдності							
Взаємодія							
Одяг							
Харчування							
Віддугтя							
Праця							
Символи							
Традиції							
Правила поведінки							
Міфи							
Соціально-психологічні параметри поколінь єдності							
Місія							
Герої							
Світогляд							
Цінності							

Закінчення табл. 4.9

1	2	3	4	5	6	7	8
Цілі							
Уявлення							
Настановлення суспільні							
Настановлення особистісні							
Зразкова поведінка							
Ефекти за кодами «Поведінка у відносинах» не були виокремлені							
Ментальні параметри поколінняї єдності							
Смислів сучасного життя							
Смислів минулого							
Спілкування							
Соціальних зразків							
Культурних основ							
Територіальних меж							

комфорту (вибору зручного формату взаємодій, бажаного стилю одягу, умов праці, особливостей харчування);

самоактуалізації (самодостатності як самостійності і самореалізації як розкриття потенціалів і можливостей).

(2) Комунікативні:

форм комунікації (систем online, offline відносин);

фігуративних зв'язків (сильних інформаційних, культурних зв'язків — у колах близьких людей і слабких — у колах соціальних мереж).

(3) Референтних груп:

професійні (професіоналів, воїнів-захисників, відомих медіаосіб);

сильних зв'язків (родини — батьків, дітей, родичів);

слабких зв'язків (релігійних спільнот, соціальних мереж);

вікові (поколінь певного віку).

(4) Суспільно-історичні:

подієві (свідомої боротьби за краще життя країни, історичних пертурбацій);

науково-технічного прогресу (засвоєння цифрових технологій, означення сучасних способів і можливостей матеріального забезпечення);

суспільно-політичні (існуючих політичних міфів, впливів соціальної (не)стабільності, соціальних обмежень, історичних і культурних стандартів);

організаційні (дотримання вибудованих суспільством соціальних правил, принципів і норм).

(5) Культурні:

форм культури (особливостей сучасної offline / online культури);

історичної культури (існуючих позачасових культурних народних норм і правил);

актуальної культури (культурних норм і правил актуального історичного періоду);

сімейної культури;

духовності.

Таблиця 4.10

Ключові зміни СК стилів покоління когорти

	Когорти 16–25 рр.	Когорти 26–34 рр.	Когорти 35–47 рр.	Когорти 48–55 рр.	Когорти 56–70 рр.
1	2	3	4	5	6
	Публічні параметри поколіної єдності				
Ключові зміни СК стилів	Online взаємодія Offline взаємодія Стиль одягу Здорова швидка їжа Свобода виборів Соціальні обмеження Комфортна праця Професіоналізм Цифрові технології Культура online Культура offline Науково-технічні міфи Offline / Online міфи	Online взаємодія Offline взаємодія Зручний одяг Стиль одягу Свобода виборів Здорова їжа Соціальні обмеження Професіоналізм Цифрові технології Історичні події Культура народу Культура offline Культура online Науково-технічні міфи	Online взаємодія Offline взаємодія Зручний одяг Стиль одягу Свобода виборів Здорова їжа Непевненість у майбутньому Комфортна праця Професіоналізм Цифрові технології Історичні події Культура народу Культура offline Культура online Культура offline Offline / Online міфи	Offline взаємодія Зручний одяг Стиль одягу Здорова їжа Свобода виборів Соціальні обмеження Професіоналізм Цифрові технології Політичні ідеології Культура народу Сімейна культура Історична культура Сімейна культура Історична культура Offline / Online міфи	Offline взаємодія Зручний одяг Здорова їжа Свобода виборів Професіоналізм Цифрові технології Історичні події Культура народу Сімейна культура Історична культура Offline / Online міфи

Продовження табл. 4.10

1	2	3	4	5	6
	Соціально-психологічні параметри поколінної єдності				
Комфортне життя	Комфортне життя	Духовне суспільство	Комфортне життя	Комфортне життя	Комфортне життя
Талановиті люди	Талановиті люди	Талановиті люди	Талановиті люди	Деїдеологізоване суспільство	Деїдеологізоване суспільство
Професіонали	Професіонали	Професіонали	Професіонали	Професіонали	Професіонали
Воїни-захисники	Воїни-захисники	Воїни-захисники	Воїни-захисники	Воїни-захисники	Воїни-захисники
Родина	Родина	Родина	Родина	Родина	Родина
Принципи і норми: соціальні, культурні, релігійні	Екологічність життя	Комфортне суспільство	Комфортне суспільство	Комфортне суспільство	Комфортне суспільство
Цінність відносин, соціальної стабільності	Комфортне суспільство	Цінності відносин, соціальної стабільності	Цінності відносин, соціальної стабільності	Цінності відносин, соціальної стабільності	Цінності відносин, соціальної стабільності
Цілі самореалізації	Цінність відносин соціальної стабільності	Цінність відносин соціальної стабільності	Ціль самореалізації	Ціль самореалізації	Ціль самореалізації
Значущість свободи, самодостатності, Соціальні правила і норми	Цінність екологічного життя	Значущість свободи, самодостатності	Значущість свободи, самодостатності	самодостатності, Соціальні правила і норми	самодостатності, відповідності історичному часу
Культурні правила і норми	Ціль самореалізації	Ціль самореалізації, відповідності історичному часу	Соціальні правила і норми	Соціальні правила і норми	Соціальні правила і норми
	Значущість свободи, самодостатності, Соціальні правила і норми	Соціальні правила і норми	Соціальні правила і норми	Культура відносин	Соціальні правила і норми
	Культурні правила і норми	Соціальні правила і норми	Соціальні правила і норми	Професійна реалізація	Професійна реалізація
		Соціальні правила і норми	Соціальні правила і норми	Поколінне позиціонування	Поколінне позиціонування

Ключові зміни СК стилів

Продовження табл. 4.10

1	2	3	4	5	6
	Позиціонування Культура відно- син Історичні куль- турні норми	Позиціонування Культура відно- син Історичні куль- турні норми	Культура відно- син Професійна ре- лізація Поколінне пози- ціонування Історичні куль- турні норми		
Ментальні параметри поколінної єдності					
	Комфортне жит- тя у країні Родина Власне комфорт- не життя Стабільна робота Offline / Online за актуальними культурними нор- мами і правилами Зразки близьких людей, релігій- них образів, спільнот	Комфортне життя у країні Самоактуалізація Родина Смисли в боротьбі Власне комфорт- не життя Стабільна робота Offline / Online за актуальними культурними нор- мами і правилами Зразки близьких людей, релігій- них образів, спільнот	Комфортне життя у країні Родина Смисли в боротьбі Власне комфорт- не життя Родина Offline / Online за актуальними культурними нор- мами і правилами Зразки релігій- них образів, спільнот	Комфортне життя у країні Родина Смисли в бороть- бі Стабільна робота Offline / Online відповідно до со- ціального стату- су Гроші Молодь Сімейна культу- ра покоління	Комфортне життя у країні Самоактуалізація Власне комфорт- не життя Родина Offline / Online в тісному колі Зразки релігій- них образів, спільнот, професіоналів Сімейна культу- ра покоління

Закінчення табл. 4.10

1	2	3	4	5	6
	Зразки медіаосіб Сімейна культура ра покоління Космополітизм	Зразки близьких людей, релігій- них образів, спільнот Стандарти соці- альних мереж Сімейна культу- ра покоління Народна історич- на культура Космополітизм	Сімейна культу- ра покоління Культура інших країн Космополітизм	Народна історич- на культура Космополітизм	Космополітизм

Завданням наступного, шостого кроку стало опрацювання в матриці 6 за утворенням переліком ключових змінних актуального СК стилю вікових груп (див. додаток Б, матриця 6), а саме:

(1) Змінні вільних виборів поколінь сучасників:
*позиціонування (...);
комфорту (...);
самоактуалізації (...).*

(2) Комунікативні змінні:
*форм комунікації (...);
фігуративних зв'язків (...).*

(3) Змінні референтних груп:
*професійні (...);
сильних зв'язків (...);
слабких зв'язків (...);
вікові (...).*

(4) Суспільно-історичні змінні:
*подієві (...);
науково-технічного прог-
ресу (...);
суспільно-політичні (...);
організаційні (...).*

(5) Культурні змінні:
*форм культури (...);
історичної культури (...);
актуальної культури (...);
сімейної культури (...);
духовності (...).*

Для спрощення наступного, *сьомого кроку* аналізу, систематизовані за шаблоном змінні стилю вікових груп зводилися в загальну матрицю 7 (таб. 4.11, дисплей матриці 7), у якій конкретизувалися дієві і відсутні змінні в різних груп. Тобто виокремлювалися ключові змінні — СК теми (за дієвими поколінними смислами), що є характерними для одних когорт у взаємодіях, водночас не проявлені чи не провідні для інших (див. додаток Б, матриця 7).

У результаті вилучення змінних з дисплею матриці, що були дієвими в площині різних вікових груп, на завершальному *восьмому етапі* була утворена матриця 8 СК змінних — відмінностей (див. додаток Б, матриця 8), за якою констатовано, що для:

– когортних груп 16–25 рр. не є значущими екологічність життя, власне здоров'я, подієві пертурбації, політичні міфи, духовність;

– когортних груп 26–34 рр. не є значущими політичні міфи;

– когортних груп 35–47 рр. не мають значення політичні міфи і не має орієнтації на «Молодь», бо самі вважають себе Молодими;

– для когортних груп 48–55 рр. незначущими виявилися екологічність життя, стиль одягу, диференціація фігуративних зв'язків, науково-технічні міфи, соціальні обмеження і диференціація актуальних та історичних культурних норм; вважають себе Молодими, тому й орієнтуються на себе;

– для когортних груп 56–70 рр. не є значущими впливи історичних пертурбацій, екологічність життя, стиль одягу, диференціація фігуративних і комунікативних зв'язків, форми культури offline / online, актуальні й історичні культурні норми і науково-технічні міфи; не акцентується увага на духовності, але залишаються дієвими форми комунікації, які відповідають набутому соціальному статусу.

Так, для отримання комплексної картини домінант СКВ після окреслення змінних, що для когортних груп на певних етапах життя втрачають значення і, відповідно, не корегують перебіг СКВ, на *дев'ятому кроці* було побудовано підсумкову матрицю 9, у яку ввійшли змінні — домінанти, що стають визначальними у взаємодіях між представниками вікових когортних груп (табл. 4.12, додаток Б, матриця 9), а саме для:

Таблиця 4.11

Дисплей матриці 7. Систематизовані ключові зміни актуального СК стилно когортних груп

Ключові зміни	Актуального СК стилно	Когорти 16–25 рр.	Когорти 26–34 рр.	Когорти 35–47 рр.	Когорти 48–55 рр.	Когорти 56–70 рр.
Вільні вибори	Позиціонування (...);					
	Комфорту (...);					
	Самоактуалізації (...)					
Комунікації	Форм комунікації (...)					
	Фігуративних зв'язків (...)					
	Професійні (...)					
Референтні групи	Групи сильних зв'язків (...)					
	Групи слабких зв'язків (...)					
	Вікові (...)					
Суспільно-історичні	Події (...)					
	Науково-технічного прогресу (...)					
	Суспільно-політичні (...)					
Культурні	Організаційні (...)					
	Форм культури (...)					
	Історичної культури (...)					
	Актуальної культури (...)					
	Сімейної культури(...)					

– когорт 16–25 рр. домінуючим фактором було визначено вплив медіаосіб;

– когорт 26–34 рр. — наявність стабільної роботи, комфорту життя, міри відповідності історичному часу;

– когорт 35–47 рр. — наявність стабільної роботи, комфорту життя, міри відповідності історичному часу;

– когорт 48–55 р. важливими залишились професійна реалізація, історична культура народу;

– когорт 56–70 рр. — професійна реалізація, історична культура народу та ідеологічні суспільно-політичні питання.

Цікаво, що когортні групи 21–33 та 34–47 років і 48–55 та 56–70 років показали в парах *тотожні результати* щодо впливових змінних — факторів, що наводять на думку об'єднання їх у покоління вікових когорт з 21 до 47 років та 48 і старших.

Таблиця 4.12

Матриця 9. Змінні — домінанти перебігу СК взаємодії поколінних когорт

Когортні групи	Змінні, що визначають перебіг взаємодій
16–25 р.	Вплив медіаосіб
26–34 р.	Стабільна робота, комфорт життя, міра відповідності історичному часу
35–47 р.	Стабільна робота, комфорт життя, міра відповідності історичному часу
48–55 р.	Професійна реалізація, історична культура народу
56–70 р.	Професійна реалізація, історична культура народу, ідеологічні суспільно-політичні питання

Отже, проведене дослідження індуктивним методом матриць М. В. Miles & А. М. Huberman дало можливість реконструювати тексти єдності поколінь сучасників та підтвердити *припущення* щодо їх впливовості на перебіг взаємодій.

4.2. Позиційний аспект соціокультурної взаємодії поколінь

Дослідження особливостей конструювання позиційного аспекту соціокультурної взаємодії поколінь містило аналіз СК контекстуальних впливів на формування текстів акторів на локальному і глобальному рівнях. Для вирішення поставлених завдань, пошук методів, що спираються на індуктивну логіку і використовують стратегії порівняльного аналізу, став підставою звернення до якісного методу — обґрунтованої теорії. У цьому методі збір і опрацювання даних інформаційно збагачуються і формуються шляхом ітеративного аналізу контекстуальних впливів у конкретних ситуаціях. Дослідницька стратегія обраної версії обґрунтованої теорії (за Kathy Charmaz) [367; 368] мала за основу позиції конструктивістської парадигми. *По-перше*, допущення відносності в оцінюванні даних — умовного суб'єктивізму дослідника, обґрунтованого історичними, соціальними, ситуативними джерелами інтерпретацій реальності і варіативності трактувань. Допущення відносності ставало можливим за умовою попереднього набуття знань щодо предмета дослідження, дієвих поза часом і простором. *По-друге*, урахування сенсибілізації і рефлексивності соціальних проявів, відображених у дослідницьких матеріалах. Таке інтерпретативне теоретизування являло собою продукт конструктивістських припущень щодо СКВ на різних рівнях. З одного боку, означувались сконструйовані на локальному рівні учасниками значення і дії в конкретних ситуаціях, з іншого — здійснювався аналіз умов формування досвідів відповідно до глобальних соціальних позицій та історичних ситуацій. *По-третє*, ураховувались базові настановлення щодо мінливості простору, що опосередковувало узагальнення матеріалів у формах часткових, умовних і локалізованих, але не нейтральних щодо відправних історичних рухів і сформованих поглядів дослідників. Тобто множинність реальностей знаходила пояснення відповідно до того, що вважалось реальністю, а вибудовані акторами ідеї уявлялися деконструкцією конструкцій реальності, соціальних умов і суб'єктів у їх реальностях [316].

За логікою обґрунтованої теорії як ітеративного, інтерактивного і абдуктивного інструменту, дослідницькі матеріали опрацьовувались методом порівняльного аналізу:

- даних текстуального масиву інтерв'ю та розроблених, відповідно до фаз опрацювання, смислових кодів;
- отриманих даних за первинною обробкою із сформульованими результуючими кодами;
- за системною ітеративною перевіркою текстових даних, кодів, категорій першого і другого етапів роботи;
- відповідності виокремленої основної концептуальної категорії з первинним текстуальним масивом;
- сформульованої концепції з існуючими в науковому просторі концепціями [310; 315; 316].

Щодо методологічного питання вибудовування теоретичних категорій, то для ефективного виокремлення даних використовувався шлях конструювання *теоретичної вибірки* (за стратегією К. Charmaz) [314, р. 96–123], що дозволяв розвивати категорії — насичувати до ступеня виникнення нових якостей (тематичних особливостей). Таке збагачення категорій даними підводило до наступного, необхідного тематично, повторного «сортування», перегляду іоновленого компонування в загальній концепції. В оформленні теоретичної вибірки за логікою обґрунтованої теорії категорії, з якими відбувалась аналітична робота, не були конкретизовані заздалегідь, а знаходили своє означення за допомогою порівняльних методів аналізу емпіричних даних. Тобто на етапі первинного розгляду матеріалів саме з *початкової вибірки*, відповідної критеріям відбору інтерв'юваних осіб і відбору підходящих матеріалів стартувала робота. За метою дослідження подальші дії вже відбувались у фреймі системи отримання даних за допомогою *теоретичної вибірки*: поступового інформаційного заповнення концептуальних категорій, що виникають; артикуляції особливостей, що є характерними окремим категоріям; порівняння відмінних між собою категорій [316]. Це означало, що *концептуальний і теоретичний розвиток теорії* починався лише з роботи над теоретичною вибіркою після первинної розробки категорій

даних. Наголосимо, що теоретична вибірка мала зв'язки з емпіричними матеріалами і вибудовувалась відповідно до текстових категорій, отриманих за аналізом даних, що не мають теоретичних квот, але мають за основу теоретичні міркування. Тож завдяки теоретичній вибірці метод обґрунтованої теорії отримував фокус на показниках, які дозволяють конкретизувати проблему і утворюють можливість побудови теорії, відповідної зібраним даним. Використаний підхід сприяв подоланню можливої авторської суб'єктивності і в подальшому аналітичному русі став основою виокремлення в категоріях *провідних кодів* — потенціальних форм теоретичних понять.

Для підтвердження *припущення існування контекстуальних впливів на формування текстів поколінь* метою означених вище дослідницьких рухів стало виокремлення інсайдерської інтерпретації представників когорт 16–25, 26–34, 35–47, 48–55, 56–70 рр. у *два етапи*:

- узагальнення теоретичних тверджень, які можуть бути виведені за межі часу і простору історичної дії;
- контекстуального аналізу значущих для поколінь на локальному і глобальному рівнях соціальних і соціально-психологічних процесів.

На *першому етапі* порівняльний аналіз спрямовувався на перевірку теоретичних умовисновків і артикуляцію абстрактних категорій за допомогою *послідовного кодування і конструювання теоретичної вибірки*.

На *другому етапі* здійснювалося *побудування теоретичних конструктів* — умовисновків за результатами текст / контекстуального аналізу щодо впливових в історичному плані категорій.

Процедура першого етапу складалась із фаз:

- початкового,
- фокусованого,
- теоретичного контекстуального та теоретичного текстуального кодування [314, р. 42–72].

На *першій фазі* здійснювалось виокремлення «дії» у текстових сегментах і підбір слів-кодів, що відповідають їй значенню. Важливо наголосити, що фокус уваги був не лише на тематичній

диференціації кодів, а й на виокремленні сфер, що потребують опрацювання і подальшої деталізації даних. Фрагменти тексту, доречні для аналітичного імпорту, проходили кодування за допомогою форми *in vivo* (природної) із збереженням термінології інтерв'ююваних та переведення матеріалів у форму аналітичної інтерпретації — «*interpretive rendering*». Для артикуляції латентних проявів і текст / контекстуальних зв'язків та оформлення попередніх смислових категорій за великими інформаційними пакетами використовувалася технологія кодування Kathy Charmaz (*gerunds*) [316]. Так, за запропонованими загальними питаннями / проблемами інтерв'ю (таблиця 3.1; додаток В) були виокремлені і диференційовані за віковими групами початкові коди за шістьма темами. А саме за темою «*періоду становлення покоління*» у когортах:

– 16–25 рр. {руху за старшими поколіннями; підтримки старших поколінь};

– 26–34 рр. {відповідальності за країну в подіях революції Гідності; втручання в боротьбу за інтеграцію в Європу; соціально-політичної ініціативи у складні часи};

– 35–47 рр. {віри в перші роки незалежності у світле майбутнє країни; свідомого долучення до подій революції 2004 р.; захисту країни у складні часи (з 2014 р.)};

– 48–55 рр. {становлення в часи перебудови; долученості до вибудови країни (1991–2014 рр.)};

– 56–70 рр. {планування майбутнього; руйнування в часи перебудови стабільної соціальної системи; підтримки покоління Молоді (2004)}.

За темою «*образу покоління*»:

– 16–25 рр. {покоління, що зростає в часи реформ, Майдану 2014, воєнного часу};

– 26–34 рр. {покоління, що адаптувались до соціально-політичних процесів 2004–2020 рр.; вибудовують і захищають країну};

– 35–47 рр. {покоління, що проявляло соціальну активність (1990–2004 рр.); бере участь у воєнізованому конфлікті з 2014 р.; оптимістично налаштоване; налаштоване на саморозвиток};

– 48–55 рр. {покоління, що адаптувались до соціальних змін; живе в нестабільні соціально-політичні часи};

– 56–70 рр. {покоління, що зростали в часи СРСР; проходили становлення у стабільні соціально-політичні часи}.

За темою «*соціальних позицій*»:

– 16–25 рр. {мобільної соціальної позиції; легковажного сприймання історичних змін; ігнорування соціальних подій; незалежності від настановлень старших поколінь; використання інструментів самопрезентації; використання можливостей самореалізації; відкритості в контактах; свободи у волевиявленні; свободи у виборі зразків та інформації (досвідів); адаптованості до цифрового світу; відторгнення досвідів минулого};

– 26–34 рр. {уникання історичних традицій; зацікавленості в пізнанні соціальних сфер; уникання досвідів минулих років; формування сучасного стилю; доброї орієнтації в сучасному світі; конкурування із старшими поколіннями за соціальні позиції; дистанціювання, по змозі, від соціально-політичного життя; дотримання стриманої соціально-політичної позиції; відповідального ставлення до соціально-політичних подій у країні; вибудовування майбутнього за оновленими моделями; віри в можливість побудування гарного майбутнього; спрямування на покращення умов життя; дотримання функціональних традицій з минулого; взяття участі в соціальних подіях; спрямованості до комфортного життя; прояву розкутої поведінки; обезцінювання соціальних і культурних правил минулого; виборів толерантної / нетолерантної поведінки; враховування досвідів старших; підлаштування під перебіг подій; використання нових технологій; утворення нових правил у суспільстві; соціального успіху; соціальної адаптивності};

– 35–47 рр. {гордості за приналежність до України; надії на краще майбутнє; життя одним днем; долучення до боротьби за соціальну справедливість; виконаної місії; спрямованої активності на досягнення результатів; змін поведінки відповідно до соціальних ситуацій; змін поведінки відповідно економічного стану країни; сприяння завершенню війни; дотримання

настановлень часів молодості; об'єднання, самоорганізації у складних соціально-політичних ситуаціях; активної соціально-політичної позиції; передавання культури нащадкам; відповідальності за країну в часи розпаду СРСР; більш освічених, ніж Молодь; відповідальних за Батьківщину; таких, що набувають сучасних досвідів; покоління, що цінить себе; спрямованих на соціальну стабільність; таких, що тяжіють до комфорту; що мають волю проявляти соціальні позиції};

– 48–55 рр. {соціальної пасивності; витримки у складні періоди історії держави; тих, що змінювали суспільство в перші десятиріччя незалежності; гарної освіти; помилок; тяжіння до комфорту; шаблонів у соціальних діях; залежності від інших; дотримання традицій; надавання прикладу Молоді};

– 56–70 рр. {роздратованості багатозадачністю світу; втрачання стресостійкості; шанування державності; віри в національну привілейованість; нерозуміння того, що відбувається в соціумі; не втручання в соціально-політичні події; життя минулим; не розуміння молодого покоління; очікування важких часів; трактування відповідно до минулого досвіду подій сучасності; навчання протягом життя; передавання досвідів іншим поколінням; праці для інших; допомоги іншим}.

За темою *«умов розвитку»*:

– 16–25 рр. {технічної підготовленості; отримання знань в інформаційному просторі; вузької професіоналізації; прагнення нових знань; володіння обробкою великого обсягу інформації; швидкого орієнтування в подіях; швидкого опрацювання інформаційних потоків; високої адаптивності};

– 26–34 рр. {навчання за необхідністю; знецінення системи освіти; спрямованості на отримання диплома для підтвердження освіти, але не знань; не системності в діях; життя без планування; життя сьогоднішнім; користування Інтернетом; поверхових знань; зацікавленості в покращенні життя; вільного мислення; недостатньої освіченості, що компенсується Інтернет-джерелами; отримання інформації «звідусіль»; орієнтації на історії успіху старших; відкидання досвідів старших; використання можливостей сучасного світу щодо розвитку; отримання

знань онлайн; підлаштування під соціальні умови; збагачення знаннями в колі однолітків};

– 35–47 рр. {якісної освіти; сформованої системи цінностей періоду СРСР; впливів науково-технічного розвитку; навчання з онлайн і офлайн ресурсів; передачі молоді своїх знань; врахування досвідів поважного покоління; використання інформації з книг, Інтернету, практичних досвідів, підручників, масмедіа, офіційної освіти; використання отриманої освіти; володіння сучасними технологіями; збереження історичної культури};

– 48–55 рр. {обмежених можливостей розвитку; досконалого засвоєння професійної діяльності; мудрості; навчання у спілкуванні офлайн; спрямованості на безперервну освіту; цінностей СРСР; використання досвідів поважного покоління; навчання Молодого покоління; сприяння освіченості Молоді};

– 56–70 рр. {гарної освіти; набуття професіоналізму; використання в навчанні інформації засобів масової інформації; обміну інформацією офлайн; відставання від науково-технічного прогресу; навчання на власних помилках; вибудовування нової незалежної держави; набуття досвідів; різнопланових знань, невідомих Молоді; консервативного відбору інформації; повчання Молоді правилам поведінки; набуття мудрості протягом життя; дотримання культурних традицій; знання історії; небажання змінювати стабільне в соціальному житті; навчання інших ввічливості}.

За темою «*взаємодії поколінь*»:

– 16–25 рр. {емоційної поведінки; непорозумінь із старшими поколіннями; щирості і спонтанних рішень; щастя; безтурботної поведінки; допомоги іншим};

– 26–34 рр. {використання Інтернету; уваги до порад Зрілого покоління; ускладнених взаємодій із Зрілим поколінням; знецінення досвідів Поважного покоління; звільнення від опіки і порад; власних інтересів; приймання контролю Зрілого покоління; врахування прикладів Поважного покоління; навчання у своїх батьків; поваги до досвідів старших; врахування власних помилок; некритичного оцінювання себе; погіршення стосунків із старшими поколіннями};

– 35–47 рр. {використання он-лайн каналів; нерозуміння цінностей Молоді; орієнтації на однолітків; повчання Молодого покоління; збереження досвідів Поважних; вільного спілкування з іншими поколіннями; поваги до старших поколінь; вимоги поваги від Поважних; доведення власного бачення; поваги до Молодого покоління};

– 48–55 рр. {дотримання традицій «своєї» молодості; використання гаджетів; конфлікти із молоддю; дефіциту часу; поваги до спогадів Поважних; навчання в «інших поколінь»; втрати впливів на Молоде покоління; впливовості на юних (16–25 рр.)};

– 56–70 рр. {дистанціювання від молоді; відсутність контактів із молоддю; недостатньої поваги молоді; недостатньої поваги «інших» до набутих поколінням досвідів; традиційної культури відносин; урахування порад Молодого покоління; дистанціювання від інших поколінь; нерозуміння новацій часу; нерозуміння покоління Молодих; життя у своєму «світі»; відсутності контролю над поколінням Молоді; суму, що Молодь не прислуховується до порад; впливів на покоління Зрілих; утрати консервативних соціальних позицій; довіри Молодим; засвоєння ІТ-технологій; спілкування он-лайн; нерозуміння соціальних процесів; урахування порад Зрілих; дотримання свого трактування дійсності; втрати впливів на перебіг подій}.

На *фазі сфокусованого кодування* артикульовані початкові коди були диференційовані на коди соціально *глобальних і локально* поколінних дій і подій [314, р. 59]. Проведена робота мала за мету підготовку матеріалів для формулювання пояснень та означення контекстуальних особливостей у наступних процедурах *категоризації* третьої фази — конкретизації першопричин текст / контекстуальних впливів (додаток В, II фаза).

На *фазі теоретичного контекстуального кодування*, похідній від попередніх, сформульовані коди означили відношення між категоріями і об'єднали в загальну картину «роздроблені історії» (за К. Charmaz, В. G. Glaser) [369]. Для цього перевірка обраних сегментів інтерв'ю, початкова класифікація і присвоєння їм смислових маркерів відбувались завдяки

переміщенню даних між текстами початкових кодів і інтерпретаціями даних, що відповідали рівням охоплення поколінного простору (додаток В, III фаза). Проведена інтегративна процедура, необхідна для спрямування аналітичного процесу в теоретичний напрям, проводилась згідно з системи «Six Cs» В. G. Glaser означення *причин, контекстів, обставин, наслідків, коваріацій та умов* (Causes, Contexts, Contingencies, Consequences, Covariances and Conditions) [369, р. 74]. Але, зважаючи на те, що запропонований перелік *серій теоретичних груп* не претендував на універсальність і залишав свободу прийняття дослідницьких рішень, доцільним було використання альтернативного комплексу, що відповідає завданням дослідження. На підставі цього коди соціально *глобальних і локально* поколінних дій і подій систематизувалися за чотирма смисловими позиціями: (1) уточнення загального історичного контексту життя поколінних когорт; (2) особливостей соціокультурних умов перебігу взаємодій; (3) визначення тригерів історичних змін, їх наслідків; (4) прийнятних для акторів стратегій у ситуаціях взаємодій [367].

Використана форма аналізу СК просторів поколінь мала певні переваги, по-перше, поколінні простори були означені як такі, що віддзеркалювали існуючі локальні і глобальні проблеми, водночас урахувалося їх пластичне входження у СКВ. Такий аналіз не «відокремлював» поколінних акторів від сучасників, а наголошував важливість пережитих «випробовувань» часом і простором. По-друге, виявлені викривлення в оцінюваннях історичних контекстів різновіковими акторами ще раз доводили правильність твердження щодо впливовості часу становлення на свідомість когорт і значення перетинів поглядів представників різних часопросторів та особливостей їх стратегій дій.

Означені вище смислові позиції, відображені за допомогою теоретичних кодів, були також розведені відповідно до когортних груп. Так, результати *першого* теоретичного коду щодо *контексту життя* поколінних когорт склали картину соціально-історичних подій глобального соціального рівня, які знаходили включення в лінійний процес відповідно до періодів поко-

лінного становлення (18 років) (додаток В, III фаза). За другою темою *особливостей соціокультурних умов перебугу взаємодій* були отримані такі теоретичні коди:

- 16–25 рр. {цифровізації; вузької професіоналізації};
- 26–34 рр. {соціально-політичної нестабільності; технологізації суспільства; функціональності традицій};
- 35–47 рр. {підлаштування під умови (соціально-політичні, економічні); життя на офлайн / онлайн платформах};
- 48–55 рр. {соціально-політичних пертурбацій};
- 56–70 рр. {нестабільної соціально-політичної системи}.

За темою *тригерів історичних змін і їх наслідків у взаємодіях* були означені такі смислові позиції:

- 16–25 рр. {засобів самопрезентації};
- 26–34 рр. {потреби комфорту};
- 35–47 рр. {ресурсів офлайн / онлайн платформ; потреби комфорту};
- 48–55 рр. {ресурсів офлайн / онлайн платформ; потреби комфорту};
- 56–70 рр. {інформаційних потоків офлайн}.

За темою *прийнятних для поколінь стратегій у ситуаціях взаємодій* були акцентовані у вікових групах такі коди:

- 16–25 рр. {власних виборів соціальних зразків і джерел інформації};
- 26–34 рр. {свободи волевиявлення; обережності в соціальних ініціативах};
- 35–47 рр. {активної соціально-політичної позиції};
- 48–55 рр. {зниженої соціальної активності; витримки до соціально-політичних змін};
- 56–70 рр. {невтручання в соціально-політичні процеси; мрій щодо стабілізації соціального устрою}.

Подібно тому, як різноманіття проявів взаємних впливів акторів можна звести до певних форм СК відносин і зв'язків, що повторюються і набувають якості визнаних у суспільстві, комплекс соціальних явищ, ідентичних у поколінній площині, було прийнято як такий, що утворює соціальний процес, обумовлений контекстуально. Це дало змогу означені тематичні

коди, об'єднані загальним контекстуальним часопростором і функціональною значущістю, подати як серію *соціальних явищ* взаємодій. На їх основі далі здійснювалось виокремлення провідних — «осьових» *соціальних процесів* життя різних поколінь. У результаті аналізу кодів (за I та II фазою), інтегрованих у категорії контекстуальних умов, тригерів, стратегій взаємодій, тобто з артикульованих серій явищ, було сформульовано *осьові соціальні процеси*, характерні для окремих вікових груп когорт (додаток В, III фаза), а саме: на підставі дії явищ використання для самопрезентації цифрових ресурсів (Інтернет-ресурсів, мобільних додатків, цифрових програм тощо); вузької професіоналізації (що ставала лише завершенням відкритої освіти завдяки об'єднанню як гуманітарних, так і природничо-наукових напрямів); цифрових джерел інформації (техніки та систем цифрового зв'язку — кабельного, супутникового, аналогового тощо) *осьовим соціальним процесом* поколінних когорт 16–25 рр. було визначено процес *цифровізації суспільства*.

Для поколінних когорт 26–34 рр. відповідно до серії явищ вибудовування комфорту (як «повсякденної» форми існування, тотожності потреб і можливостей), вільного волевиявлення (без зовнішніх соціальних обмежень чи примусу), соціально-політичного балансування (балансу інтересів і можливостей) провідним рухом було означено процес *технологізації суспільства*.

Необхідно зазначити, що соціальні явища, виокремлені як значущі для поколінних когорт в історичному континуумі, не могли бути означені як статичні, адже для поколінь вони контекстуально змінюють смислове трактування. Саме тому зазначене явище «вибудовування комфорту» в різних вікових площинах відрізнялось за смисловим навантаженням. Так, для вікової групи 35–47 рр. розуміння комфорту означувало можливість задоволення соціальних потреб, наповнення життя зручностями, досяжності образу соціального ідеалу. Серед значущих явищ для цієї групи також були означені «адаптація під історичні умови» (соціально-політичні, економічні) і «дотримання когортами активної соціальної позиції» (відповідальність,

вибудована система соціальних відносин, зацікавленість і причетність до подій у країні). У результаті комплексного огляду матеріалів першої і другої фаз за осьовим принципом провідним соціальним процесом було визначено *життя когорт на офлайн / онлайн платформах*.

У поколінних когортах 48–55 рр. серед значущих явищ також фігурувало поняття «вибудовування комфорту», але його змістовне навантаження мало іншу транскрипцію — відображення адаптованості покоління до середовища. Наголошувалося на необхідності «розуміння і приймання поколінням неминучих соціально-політичних змін, тяжіння до дистанціювання від соціальних подій і поступового зниження соціальної активності». У результаті першоосновами осьового соціального процесу було визначено показники взаємодій на офлайн / онлайн платформах, водночас змістовні акценти змінились: конструкція «значущості життя на платформах» трансформувалася у процес «користування для особистого розвитку ресурсами офлайн / онлайн платформ».

Для вікової групи 56–70 рр. виокремлено серією явищ — соціально-політичних змін, що відбуваються в суспільстві, і свідомого дистанціювання від соціально-політичних подій. Водночас осьовим процесом забезпечення стабільності і розвитку в суспільстві для зазначених когорт залишився процес *користування інформаційними потоками офлайн*.

Отже, результатом опрацювання матеріалів на *фазі теоретичного контекстуального* кодування стало виокремлення *осьових соціальних процесів взаємодій*, у які мали включення поколінні когорти:

- *цифровізації суспільства;*
- *технологізації суспільства;*
- *функціонування і користування ресурсами офлайн / онлайн платформ;*
- *користування інформаційними потоками офлайн.*

Проведений аналіз дав можливість наголосити, що, відповідно до історичних змін, контекстуальні впливи вимагають від різновікових когорт поколінь психологічної адаптації до

СК оновлень середовища, зміни патернів дій, засобів задоволення потреб тощо. Тобто соціальна, технологічна, культурна трансформація простору змушує акторів вносити корективи у сфери життєдіяльності, вимагає психологічної переорієнтації в перебігу взаємодій — *змінює покоління тексти*.

У контексті конструктивістського бачення обґрунтованої теорії далі на *фазі теоретичного текстуального кодування* здійснювався аналіз теоретичних позицій когорт щодо розуміння особливостей перебігу СКВП. Ураховуючи існування варіативного прочитання реальності акторами, фокус уваги спрямовувався на означення *дієвих категорій тексту* покоління когорт: (1) визначення рольового положення і СК дієвості учасників взаємодій та (2) взаємовпливів і взаємозалежностей елементів суспільної системи щодо конструювання відносин, використання культурного капіталу і можливостей розвитку. Конкретизація діючих *фігуративних зв'язків* — (сильних / слабких видів та пост-, ко-, пре-, поліфігуративних форм) і *СК капіталів / ресурсів* здійснювалась шляхом ітеративного опрацювання кодів широкого кола першої і другої фаз. У результаті, за категорією *фігуративних зв'язків* (додаток В) було констатовано в когортах до 48 років переважне використання у взаємодіях *слабких зв'язків*: {адаптованих відносин до реалій цифрового світу} (16–25 pp.); {взаємодій у мережі Інтернет} (26–34 pp.); {використання онлайн каналів; науково-технічних новацій} (35–47 pp.). При цьому старші вікові групи презентували як тяжіння до традиційних *сильних зв'язків* — {взаємодії і навчання у спілкуванні offline} (48–55 pp.); {обміну інформацією офлайн} (56–70 pp.), так і до *слабких зв'язків* — {використання у взаємодіях гаджетів} (48–55 pp.); {навчання спілкуванню за допомогою онлайн} (56–70 pp.).

Аналіз проявів фігуративних форм (за якими в *постфігуративних* взаємодіях підростаюче покоління переймає досвід у старших; *кофігуративних* — досвіди актори переймають у старших і однолітків, *префігуративних* — діти вчаться в батьків, батьки вчаться у своїх дітей; *поліфігуративних* — всі навчаються у всіх) дозволив говорити про обумовлену науково-технічним прогресом трансформацію традиційних культурних форм

взаємодій [158; 274, с. 155–160]. Так, *постфігуративна і префігуративна* форми знайшли відображення у взаємодіях усіх вікових груп. А саме проявлені коди в показниках *постфігуративної форми* виглядають так:

- {руху за старшими поколіннями}(16–25 pp.);
- {уваги до думок старших; орієнтації на історії успіху старших; урахування порад старших; приймання контролю старших; налаштованості на приклади старших; навчання в батьків; поваги до досвідів старших} (26–34 pp.);
- {позиціювання себе як освіченіших за молодь; навчання молодих; урахування і зберігання досвідів поважного покоління; повчання молоді; поваги до старших}(35–47 pp.);
- {презентації прикладів молоді; власної мудрості; використання досвідів старших; навчання молоді; сприяння розвитку молоді; впливів на юних} (48–55 pp.);
- {збагачення власними досвідами інші покоління; володіння різноплановими знаннями, що невідомі молоді; повчання молоді правилам поведінки; вимоги поваги і врахування власних досвідів; впливів на покоління Зрілих } (56–70 pp.).

Префігуративної форми:

- {незалежності від настановлень старших} (16–25 pp.);
- {відкидання досвідів старших; ускладнених взаємодій зі старшими; знецінювання досвідів старших; звільнення від опіки і порад; різних інтересів із старшими; досвідів власних помилок; ускладнених стосунків зі старшими} (26–34 pp.);
- {вимог уваги від старших; доведення власної правоти; поваги до молоді} (35–47 pp.);
- {конфліктів із молоддю} (48–55 pp.);
- {сприймання порад молоді; довіри до молодих; уваги до думок Зрілих} (56–70 pp.).

І, за логікою вікового розподілу, *кофігуративна і поліфігуративна* форми, природно, активно були представлені у вікових групах Молодого і Зрілого покоління і зменшували прояв у представників Поважного покоління. Водночас *поліфігуративну* форму взаємодій використовували представники вікових когорт до 55 років, а *кофігуративну* — до 47 років.

Коди *поліфігуративної* форми:

- {допомоги іншим} (16–25 рр.);
- {надбання інформації від молодших і старших} (26–34 рр.);
- {вільного спілкування з іншими поколіннями} (35–47 рр.);
- {навчання у всіх вікових груп} (48–55 рр.).

Коди *кофігуративної* форми:

- {орієнтації на однолітків} (16–25 рр.);
- {поширення знань у колі однолітків} (26–34 рр.);
- {нерозуміння цінностей молоді; орієнтації на однолітків} (35–47 рр.).

З огляду на подану загальну тенденцію змін традиційних фігуративних форм взаємодій далі вибудовувалося комплексне уявлення про закономірності соціокультурних фігуративних поколінних зв'язків та обумовлених ними особливостей конструкції соціального простору. Така методологічна ревізія була необхідна для констатації *поколінної взаємодії* як феномену *спільноподілюваної та спільносконструйованої соціальної реальності*, зумовленої ще й тим, що загальні уявлення про закономірності психологічного розвитку в онтогенезі людини історично змінювалися, як і уявлення щодо змістовності віку. Відповідно до того, що розгляд процесу становлення людини (представника покоління) відбувається в просторі з актуальними в темпоральному і хронологічному плані порядками, модельовані поколінними когортами соціально-психологічні явища були взяті за основу характерних для мереж напрямків руху конструювання взаємодій. Для розуміння текст / контекстуальних впливів у розрізі окремих вікових груп, що становлять покоління, здійснювалася конкретизація осьових соціально-психологічних процесів формування текстів (додаток В). Так, за кодами першої і другої фаз у текстах вікової групи 16–25 рр. були виокремлені серії явищ {слабких та пост-, ко-, пре-, поліфігуративних зв'язків; соціальної адаптивності (технічної, інформаційної, пізнавальної, подієвої, операційної тощо)}. Відповідно до них *осьовим процесом* було визначено процес *{вільного вибору когортами культури взаємодій}*, який охоплював протилежні рухи збереження стану залежності ({опіки

старшими поколіннями)) і прояву «себе» (у {відторгненні досвідів старших}); означення зручних і доцільних форм контактів між поколіннями; норм / правил поведінки; культурних зразків; культурних досвідів.

Для вікової групи 26–34 рр. *осьовий процес {соціальної конкуренції}* став основою соціально-психологічних явищ дієвих {слабких та пост-, ко-, пре-, поліфігуративних зв'язків, поступового вибудовування культури покоління; соціальної адаптивності; реалізації когорт за допомогою сучасних засобів онлайн самоосвіти}.

Для вікової групи 35–47 рр. серія явищ {слабких та пост-, ко-, пре-, поліфігуративних зв'язків; культури покоління (цінностей і настановлень часів молодості); традицій історичної культури; адаптивності} була визначена як похідна від *осьового процесу {самоорганізації і саморозвитку}*, сформульованого на основі кодів {набуття когортами сучасних досвідів; використання інформації з книг, Інтернету, професійної практики, підручників, мас-медіа; набуття додаткової освіти; навчання на онлайн і офлайн ресурсах; освоєння сучасних технологій}.

Для вікової групи 48–55 рр. соціально-психологічні явища {слабких і сильних зв'язків; пост-, пре-, поліфігуративних зв'язків; культури покоління; диференціації соціальних впливів} «нанизувались» на *осьовий процес {самоосвіти}*. За ним, відповідно до кодів, вікові когорти контекстуально мали гарну освіту; і хоча були обмежені в напрямках розвитку історичними умовами часопростору, були вмотивовані до безперервного навчання.

І, нарешті, для вікової групи 56–70 рр. серія явищ {слабких і сильних та пост-, префігуративних зв'язків; пасивної соціальної позиції; культури покоління; дистанціювання і наближення до інших} проходила поряд з *осьовими процесами {соціальної (дез) адаптації і саморозвитку / деградації}*. У них набували прояву як позитивні явища {вмотивованості на безперервне навчання; засвоєння засобів взаємодій онлайн}, так і негативні {втрати стресостійкості, нерозуміння новацій часу; відставання від науково-технічного прогресу}.

Зважаючи на те, що означені на 1–3 фазах наголоси лише являли поколінну інтерпретацію реальності, варіативність сформульованих кодів і категорій I етапу ускладнювала зведення даних, але й давала змогу означення структурних історичних механізмів і рушійних поколінних сил (додаток В, II етап). Саме тому на *другому етапі* обґрунтованої теорії визначені попередньо тематичні акценти *соціальних* (контекстуальних) і *соціально-психологічних* (текстуальних) процесів були взяті за основу аналізу взаємовпливів теоретичних *категорій контексту* і *тексту* [369]. Виокремлені прояви дали змогу сконструювати паралелі осьових процесів, значущих для СКВ:

– {цифровізації суспільства — вільного вибору культури взаємодій} для поколінних когорт 16–25 рр.;

– {технологізації суспільства — соціальної конкуренції} для поколінних когорт 26–34 рр.;

– {життя на офлайн / онлайн платформах — самоорганізації і саморозвитку} для поколінних когорт 35–47 рр.;

– {використання ресурсів офлайн / онлайн платформ — самоосвіти} для поколінних когорт 48–55 рр.;

– {використання інформаційних потоків офлайн — соціальної (дез) адаптації і саморозвитку / деградації} для поколінних когорт 56–70 рр.

Поколінні когорти 16–25 рр.: осьові процеси {цифровізації суспільства — вільного вибору культури взаємодій}. За детальним аналізом (додаток В) однорідної серії діючих явищ, осьовий соціальний процес *цифровізації*, як тотального розповсюдження і впровадження цифрових технологій у різні сфери життя, продемонстрував інструменти {самопрезентації, самореалізації в інформаційному суспільстві} когорт 16–25 рр. Ці інструменти дієві в стрімкому розвитку інформаційних технологій, мікроелектроніки, у вибудовуванні моделей відносин із сучасниками на основі {власних виборів соціальних зразків і джерел інформації} та {відсторонення від досвідів старших поколінь}. Історичне розведення культур на «доцифрові» і «цифрові» відображувалося і в осьовому соціально-психологічному процесі виборів *культури взаємодій* відповідно до їх {технічної, ін-

формаційної, пізнавальної, подієвої, операційної адаптованості до цифрового світу; у використанні зручних форм контактів (у режимах онлайн / офлайн); осучасненні норм, правил, культурних зразків та шляхів отримання інформації і досвідів}. Це означило варіативність виборів дотримання руху {за старшими поколіннями} чи демонстрації {орієнтацій на однолітків і незалежності від настановлень «минулого часу»}.

Покоління когорти 26–34 рр.: осьові процеси {технологізації суспільства — соціальної конкуренції}. Осьовий соціальний процес *технологізації суспільства* розгорнув, з одного боку, вибудовування когортами {комфортного життя} і використання системи {онлайн} для підвищення ефективності соціальних дій; з іншого — на основі технологічної освіченості розкрив трансформації фігуративних соціальних зв'язків, які оформлюють {соціальні ініціативи та виважені соціально-політичні позиції}. Відповідно, у ракурсі соціально-психологічного процесу, {опрацювання нових технологій} використовувалося когортами як засіб соціальної реалізації, водночас перегляд {функціональності традицій минулого} і {руйнування соціальних обмежень} формувало умовний «дозвіл» на конкурування за соціальне домінування з іншими поколіннями.

Покоління когорти 35–47 рр.: осьові процеси {життя на офлайн / онлайн платформах — самоорганізації і саморозвитку}. Декларування когортами {власних поглядів і активної соціальної позиції}, наголошення важливості {комфорту життя} відбувається на тлі глобального соціального процесу розмивання межі взаємодій офлайн / онлайн. Одночасно досвіди, набуті традиційними шляхами {у відносинах, із книг, практик, освіти} і за допомогою сучасних технологій {мас-медіа, онлайн і офлайн ресурсів}, означаються такими, що підвищують {адаптивність до соціально-економічних умов простору}, відображують основу соціально-психологічного осьового процесу *самоорганізації* {відповідно до ситуацій} і *саморозвитку* покоління.

Покоління когорти 48–55 рр.: осьові процеси {використання ресурсів офлайн / онлайн платформ — самоосвіти}. Природне для віку {зниження соціальної активності та надбана

з досвідом витримка щодо оцінювання і сприймання соціально-політичних змін} знаходила компенсаторний прояв у пошуках пояснень предметів і явищ середовища за допомогою *{використання ресурсів офлайн / онлайн платформ}*. Залученість до сучасних мережових джерел інформації уявлялася засобом забезпечення успішності і конкурентоспроможності у взаємодіях з іншими поколіннями. Як віддзеркалення цього процесу, характерна для когорт соціально-психологічна *{самоосвіта}* знаходила реалізацію у фігуративних зв'язках: сильних, що забезпечують можливості взаємодій і навчання офлайн, і слабких, що за допомогою гаджетів розкривають доступні способи отримання знань без перепоп територіальних і часових.

Покоління когорти 56–70 рр.: осьові процеси *{використання інформаційних потоків офлайн — соціальної (дез)адаптації і саморозвитку / деградації}*. Соціальний процес *{використання інформаційних потоків офлайн}* поколінням вибудовується на підставі умов *{багатозадачного світу}*, досягнути які з віком стає дедалі важче, дистанціювання від соціально-політичних пертурбацій і усвідомлення, що набуті старшими досвіди Молоде покоління знецінює. Водночас соціально-психологічна паралель набуває варіативності позитивно / негативних версій. На основі цього вибудовування поряд із сильними зв'язками (спілкування онлайн) слабких зв'язків в онлайн взаємодіях сприяє *{втраті консервативних соціальних позицій}*, налаштовує на *{засвоєння онлайн технології}* та підтримку *{відносин з «іншими»}*. Навпаки, версія розгортання процесу за песимістичним сценарієм стає результатом «застрягання в минулому», яке проявляється в дотриманні в практиках *{соціальних патернів часів молодості}*, відкиданні новацій науково-технічного прогресу, уникненні включення в суспільні події.

Підсумовуючи отримані результати другого етапу роботи, варто наголосити, що сформульовані паралелі не означувалися як статичні феномени, існуючі в поколінних полях СК простору, але були подані як такі, що виникають, змінюються, функціонують і мають зникнути із змінами СК стилів — у яких осьові процеси позиціонування поколінь у соціумі постають

лише серіями змін, ініційованих акторами у взаємодіях. Але важливо констатувати, що артикульовані паралельні процеси існують саме на шарах СКВ поколінних когорт, є взаємопов'язаними і взаємозалежними текст / контекстуально і контекст / текстуально. Це свідчить про те, що поколінні актори на різних етапах історії поступово входять у соціальні процеси глобального рівня, але саме на локальному поколінному рівні вибудовують поколінну відповідь — соціально-психологічний процес формування автентичного тексту, який і використовують у СКВ, що підтверджує *припущення* існування контекстуальних впливів на формування текстів поколінь.

4.3. Культурний аспект соціокультурної взаємодії поколінь

У конструюванні культурного аспекту соціокультурної взаємодії поколінь дискурс-аналіз (далі ДА) використовувався, по-перше, як метод, за допомогою якого виокремлювалися голоси поколінних мереж; по-друге, як метод, що висвітлює особливості СК стилів акторів.

4.3.1. Процедура методу дискурс-аналізу соціокультурної взаємодії поколінь

ДА соціокультурної взаємодії поколінь реалізовувався покроково відповідно до принципів валідності розуміння (*understanding*) (за Maxwell) [395]:

- 1) формування кейсів проблемних сфер, що виникають у взаємодії поколінь;
- 2) визначення в кейсах особливостей дискурсів поколінь;
- 3) здійснення порівняльного аналізу та узагальнення даних кейсів.

Зважаючи на те, що становище поколінь у суспільстві не статичне в психологічній, віковій, СК площині, за допомогою брейнстормінгу на *першому кроці* формування кейсів визначалися сфери, в яких виникають протиріччя, ускладнення і, як

наслідок, соціально-психологічні проблеми. В інформаційному полі питань «Для кого, в яких випадках є проблемною взаємодія, що ускладнює відносини?» було виокремлено сфери, що отримали підтвердження в переважній кількості учасників дослідження та були означені як такі, що вимагають уваги у взаємодіях: *комунікації, обміну досвідом і утворених (суб)культур поколінь*, актуальних історичному часопростору становлення акторів.

Рис. 4. 1. Модель процедури дискурс-аналізу

На *другому кроці* процедури ДА для реалізації поставленого завдання (визначення особливостей дискурсів поколінь — див. рис. 4. 1) використовувалася запропонована J. Blommaert [305], N. Fairclough [352], R. Wodak & M. Meyer [449] система *лінгвістичного* та *інтертекстуального* опрацювання текстів — *текстуальний аналіз* («texture» of the text) соціальних і культурних особливостей реальності та вибудовування пояснень протиріч, складнощів, умов формування СК процесів [352, р. 183–215].

За *лінгвістичною формою* конкретизувалася організація та структура текстів, що відповідають СК стилю певного часопростору і лінгвістичним контекстуально конгруентним системам. Водночас мова текстів поколінь не вважалася універсальною, всечасно актуальною, але такою, що є транслятором смислів. Для розуміння підстав «нерівності» дискурсів робота спрямовувалася на виокремлення контекстуальної сутності текстів певного СК стилю та попередження концентрації уваги на субкультурних мовних конструкціях, характерних для конкретного покоління. Це обґрунтувало «занурення» не тільки в особливості текстів кейсів, а й «вихід» за їхні межі, адже поколінний простір не складається з окремих

елементів, а є переплетінням поколінних систем. Тому здійснювався аналіз не тільки мовних особливостей, а й *смислів соціолінгвістичних* систем — продуктів текст / контекстуальних зв'язків: умовно прийнятих конвенційних норм, порядків, правил відносин. Пошук алгоритмів впливів СК контексту на дискурси поколінь реалізовувався у вивченні співвідношень голосів сучасників у конструюванні історичних сценаріїв суспільних змін та виокремленні особливостей (1) контекстуальної самоідентифікації акторів; (2) протиставлень голосів поколінь; (2) засобів трансляції поколінних смислів. Отже, лінгвістична форма ДА полягала в обґрунтуванні трактування *дискурсивних мовних відмінностей* як *соціально сконструйованих особливостей*, які опосередковують історично дієві види зв'язків, комунікацій, шляхи обміну інформацією, а також означають соціальні позиції, статуси, ролі в суспільному житті.

Водночас *інтертекстуальна* форма використовувалася для виокремлення базових порядків текстів — контекстуально доступних поколінням конфігурацій текстів і практик (жанрів, дискурсів, наративів тощо) [297]. Згідно з підходом до *дискурсу як до дискурсивної практики*, що має зв'язки з ідеологією історичного простору, *інтертекстуальний* аналіз поряд з *мовними актами* та *узгодженістю текстів* (intertextuality, speech acts, coherence) був необхідним для доведення невіддільності текстів від соціальних контекстів [354, р. 162–259; 355]. Текстів поколінь, які уявлялися СК ресурсами, віддзеркалювали функціонування суспільства й перебіг історії, були основою дискурсу, що вибудовується в результаті «переоцінювання» (texts may «re-accentuate» genres) чи переплетення (be mixed in texts) текстуальних типів і жанрів [352, р. 189]. Для аналізу відбиралися «ідеалізовані» тексти профанного (голосів інтерв'юйованих) і професійного дискурсу (текстів експертних робіт), що пройшли трансформацію в жанровому еквіваленті з монотекстуальності в стереотекстуальність, відображували «входження» історії (суспільства) у текст і тексту в історію — «the insertion of history (society) into a text and of this text into history». Ураховувалося функціонування в СК просторі «проявленої інтертекстуальності»:

текстів (поколінь) «різних» часів — «manifest intertextuality» і «конститутивної інтертекстуальності» — «constitutive intertextuality» — міждискурсивних (поколінних) впливів [387].

Відповідно до висунутого постулату, що у взаємодіях на розгортання комунікативних ресурсів впливають мовні засоби і способи, дієві в певному часопросторі, але не функціональні в інших історичних координатах [303, р. 67–98], *дискурсивні голоси* поколінь означувалися такими, що виконують функцію лінгвістичного інструментарію вибудовування *маркерів дискурсивної мобільності* (відмінностей у часопросторі), а саме:

- *модальностей* — особливостей способів взаємодій;
- *модусів* поколінь — засобів трансляції смислів, утворених акторами;
- *мовних індексів* — контекстуальних значень дій і висловлювань акторів у взаємодіях;
- *порядків індексацій* — використання / вибудовування поколіннями мовних капіталів / ресурсів у взаємодіях;
- *усвідомлених ефектів* — результатів СКВП;
- показників *конгруентності* форм взаємодій акторів контекстуальним вимогам.

Маркери дискурсивної мобільності, які можуть бути розгорнуті і як соціально-психологічні, і як лінгвістичні поняття, у роботі трактувалися як такі, що у сфері взаємодій, з одного боку, розкривають *іманентні* особливості поколінного світобачення, сформовані на контекстуальній основі життєпростору, і, з іншого, *трансцендентні*, що формують перспективи засвоєння сфер «можливого» — у часі майбутнього. Щодо співвідношення *інтенційності* і *потенційності* як балансу / дисбалансу акторів з навколишнім світом (за М. Епштейном), аналіз *маркерів* був необхідним для вибудовування комплексного бачення шляхів досягнення бажаного у взаємодіях (доречних з погляду акторів) [280, с. 18]. Артикуляція бажань, спрямувань, мотивів, необхідного, випадкового [422] (за Webster's), видів і способів буття або співбуття [163] — того, що знаходиться в полі модальностей, свідчила про дієві (актуальні часу) форми взаємодій. Зрозуміло, що таке доволі широке

поле маркерів вимагало звуження аналітичного фокусу, тому в поколінному дослідженні було запропоновано специфічне трактування модальних категорій, які передбачають опертя на запропоновані М. Епштейном предикати «могти», «бути» і «знати» як з позитивним, так і з негативним (з часткою «не») значенням [280, с. 287]. Саме це стало основою трактування *модальності як особливостей світобачення акторів, що опосередковують перебіг взаємодій; і модусів як сукупності соціальних практик, що уможливають конструювання поколіннями СК смислів*. Реалізація ДА на основі модальних категорій обґрунтовувалася ще й тим, що в теоретизації дискурсивної одиниці *мовні індекси* ставали *лінгвістичними ознаками* контекстуального вибудовання поколіннями *смислів*; а в *порядках індексацій* — аналізувалися у використуваних поколіннями капіталах / ресурсах *соціолінгвістичні наголоси* — спрямованості, статуси, потенціали, можливості тощо. Здійснювалося узагальнення поколінних поглядів щодо *ефектів СКВП* і текст / контекстуальної *конгруентності дискурсів*: того, що є можливим, доречним, важливим у взаємодіях з позиції сучасників, відповідало контекстуальним предикатам «могти», «бути» і «знати».

Отже, аналіз перебігу СКВП через призму модальних категорій, а модальних категорій — через СК дійсність здійснювався з урахуванням варіативності вимірів СК стилів.

Вибудовувані акторами *маркери* використовувалися для обґрунтування *інтерпретації* *поколінних дискурсів як провідних чи, навпаки, залежних від актуальних СК стилів*. На основі типових для маркерів мобільності дескрипторів формулювалися *універсальні соціально-психологічні доміанти СКВП* — дієві у світі, що безперервно змінюється, у розгортанні особливостей мови і мислення, сконструйованих переконаннях та уявленнях про реальність.

Тим самим використання *маркерів дискурсивної мобільності (модальностей, модусів, мовних індексів, порядків індексацій, ефектів взаємодій і параметрів конгруентності)* обґрунтовувало *зміщення уваги з «лінгвістичних» на «соціолінгвістичні»*

форми ДА взаємодій поколінь: мовну нерівність, і саме СК нерівність. Нерівність як параметр, за яким актори виконують дискурсивні функції, використовуючи СК ресурси, водночас плінність мовних функцій означувалася фактором виникнення умовного дискурсивного розмежування. Тобто існуюча система соціальних субординацій нерівних у мовному еквіваленті акторів уявлялася результатом їх контекстуальної (не)конгруентності, що й стало підставою висування *припущення* про конструювання поколіннями текстів, конгруентних соціокультурному контексту.

Наголосимо, що схема узагальнення даних вибудовувалася відповідно до матеріалів теоретичних і практичних розробок Jan Blommaert [303, р. 73], N. Fairclough [354; 355], D. Hymes [381], M. Silverstein [432]. За ними здійснювалося порівняння дискурсивних шаблонів поколінь у взаємодіях як характерних особливостей культурних, комунікативних, інформаційних проявів. Двоаспектний аналіз *третього кроку ДА* полягав у перевірці поколінних дискурсів на (1) відповідність і (2) ефективність *мовних індексів* покоління вимогам історичного контексту. Увага приділялася тому, як взаємодіють культурні конструкції різних поколінь і які життєво важливі, актуальні в історичному контексті функції вони виконують. Адже представники поколінь конструюють свої картини світу в процесах взаємодій, і досягнення текст / контекстуальної конгруентності чи її втрата відображується в дискурсах.

У спробах алгоритмізувати взаємодії поколінь в умовах мінливості СК стилів враховувалася природність СК ентропії — руйнування, відкидання, знищення неконгруентних контексту поколінних текстів і утворення їх історично дієвих форм. Бралася до уваги безперервність процесів оновлення — переходів модусу «якщо» у модус «буття», а також продовження минулого у випадку його історичної функціональності (в особливостях культур, засобах набуття інформацій, комунікацій), і в разі неконгруентності набуття статусу історичної культурної пам'яті, історичного досвіду, пам'яті поколінь. Неперервність процесу оновлення — вибудовування актуальних часу

модусів, відтворення їх у поколінних артефактах приймалися як такі, що переходять з форм «можливого» у форми «конгруентно дієвого». Саме тому для систематизації перебігу змін, що несуть руйнування — оновлення, на *третьому кроці* ДА виокремлені дискурсивні дескриптори *СК стилів* були диференційовані на *алетичні* (від др.-грец. ἀλήθεια — істина) та *епістемічні* (від грец. epistema — достовірне знання) (згідно з М. Епштейном) [280, с. 293–305].

Так, до *алетичного* спектру були віднесені культурні, інформаційні, комунікативні дискурси поколінь щодо їх (1) *уявних можливостей* відповідно до історичного контексту; (2) їх (не)можливих *спрямувань*, які проявляються за певних умов; (3) їх соціально-психологічного *потенціалу*. Конкретизація *алетичних* дескрипторів використовувалася для фіксації особливостей текст / контекстуальної детермінації СК стилів (А, що опосередковує В, і навпаки), знаходження пояснень контекстуальної дієвості фігуративних позицій (ко-, пост-, пре-, полі-) і комунікаційних ролей у взаємодіях.

У групу *епістемічних* дескрипторів було віднесено (1) сконструйовані в часопросторі домінування *переконання* акторів щодо того, що є доречним, необхідним у сферах культури, комунікації, обміну досвідами; (2) контекстуально отримані знання, що сформували базові поколінні *судження*, важливі для подальшого існування; (3) *судження*, сформовані на власному досвіді в певних контекстуальних умовах (щодо культури, інформації, комунікації), які представники поколінь вважали достовірними. Зазначимо, що конкретизація СК стилів, реалізована в *модальностях, модусах, мовних індексах, порядках індексацій* і далі усвідомлених і проявлених у дискурсі *ефектах* та *показниках конгруентності часопростору*, ставала можливою лише при збереженні синтезу їх аналізу і врахування їх невід'ємності.

На основі того, що збережені і передані нащадкам знання, культурні настановлення, засоби комунікації продовжують функціонувати, якщо залишаються конгруентними історичному контексту, в узагальненнях на третьому етапі ДА отриманих

даних враховувалося, що *СК стиль може не обмежуватися терміном життєдіяльності конкретного покоління*. Саме тому в ДА використовувалося комплексне форматування культурних, комунікаційних дискурсивних конструкцій, поворотних у детермінації СК стилів взаємодій.

4.3.2. Аналіз дискурсивних конструкцій соціокультурного стилю взаємодії поколінь

За описаною вище процедурою методу ДА здійснювався комплексний аналіз дискурсивних конструкцій СК стилю взаємодії поколінь. Науковий пошук спрямовувався на підтвердження *припущення, що покоління конструюють тексти, конгруентні соціокультурному контексту*, здійснювався аналіз голосів наукової спільноти та інтерв'юйованих респондентів щодо *особливостей вибудовування взаємодії поколінь у сучасному СК стилі*. На першому кроці процедури — формування кейсів проблемних сфер, що виникають у взаємодії поколінь, — дискурсивні дані виокремлювалися з матеріалів інтерв'ю та статей культурної (18), комунікативної (27), обміну досвідом (13) тематики. Через великий обсяг інформації в ДА використовувалася гнучка процедура опрацювання текстів, яка передбачала реверсію до первинних матеріалів і уточнення дескрипторів тематичного дослідницького базису. Формулювання остаточних кодів здійснювалося на основі неодноразових перевірок (через повернення до більш ранніх етапів) на відповідність виокремлених дескрипторів темам кейсів-сфер та маркерам дискурсивної мобільності.

На другому кроці ДА кейсів-сфер (комунікації, обміну досвідом і (суб) культур поколінь) здійснювався за *дискурсивними блоками* (табл. 4.13). Для розгортання маркерів дискурсивної мобільності пошук спрямовувався на знаходження відповідей на питання: «Як покоління вибудовують взаємодію?», «Чому саме так взаємодіють?», «Навіщо взаємодіють саме так?», «За рахунок чого можуть взаємодіяти саме так?», «Що отримують у результаті взаємодії?» «Що підтверджує конгруентність форм взаємодій вимогам часу і простору?».

Таблиця 4.13
Елементи системи ДА соціокультурного стилю взаємодії поколінь

Кейс-сфери	Комунікація Обмін досвідом	(Суб) культура поколінь	Маркери дискурсивної мобільності	Зміст маркерів дискурсивної мобільності
			<p><i>Модальності поколінь</i> — особливості способів взаємодій</p> <p><i>Модуси поколінь</i> — засоби трансляції утворених акторами смислів</p> <p><i>Мовні індекси</i> — контекстуальні значення дій і висловлювань акторів у взаємодіях</p> <p><i>Порядки індексації</i> — використання / видобування поколіннями мовних капіталів / ресурсів у взаємодіях</p> <p><i>Усвідомлені ефекти</i> — результати СКВП</p> <p><i>Показники конгруентності</i> — форми взаємодій акторів, що відповідають кон-текстуальним вимогам</p>	<p>Яка взаємодія є доцільною / прийнятною для поколінь?</p> <p>Чому саме так взаємодіють?</p> <p>Яким чином взаємодіють саме так?</p> <p>Навіщо взаємодіють саме так?</p> <p>Завдяки чому можуть взаємодіяти саме так?</p> <p>Що отримують у результаті взаємодії?</p> <p>Що підтверджує конгруентність форм взаємодій вимогам часу і простору?</p>

А саме: (1) *модальностей поколінь* як особливостей світобачення, що опосередковують способи взаємодій; (2) *модусів поколінь* як соціальних практик конструювання і трансляції смислів; (3) *мовних індексів* як контекстних значень дій і висловлювань акторів у взаємодіях; (4) *порядків індексацій* як СК особливостей використання / вибудовування поколіннями мовних капіталів / ресурсів у взаємодіях; (5) *усвідомлених ефектів* як результатів СКВП; (6) *показників конгруентності* форм взаємодій поколінь вимогам часу і простору. Зазначимо, що в блоках дискурсивні дескриптори лише умовно розподілялися за тематикою кейсів, адже покоління *культурні, комунікаційні, інформаційні* особливості в проявах і конструкціях не мали чіткого розмежування.

У першому блоці *модальностей* були виокремлені типові дескриптори особливостей взаємодій поколінь *за аналізом матеріалів наукових статей* (п. 1) і *матеріалів інтерв'ю* (п. 2), а саме такі, що відбуваються:

– (п. 1) {у зручному для всіх учасників комунікаційному форматі; у віртуальній реальності шляхом асинхронних діалогів, персоналізованих і відкритих для публічного огляду; у щоденних відносинах, які зафіксовані візуально та в часі і просторі; через повідомлення, стенограми обговорення, цифрові сліди; у горизонтальних комунікаціях неблизьких, формально знайомих людей, об'єднаних загальними цінностями, інтересами, подіями; за допомогою різних видів текстів «трансмедійного» медіапростору; із збереженням анонімності — деіндивідуалізації; з орієнтацією на ідеалізовану самопрезентацію; за умовою доступності отримання і прозорості інформації; одночасно з кількома партнерами; за допомогою технічних можливостей інтернет-мережевого спілкування; у реальних і віртуальних ком'юніті (спільнотах) за вільним вибором щодо входження в контакти; у колі обраних учасників віртуального дискурсу, тотожних «колу значущих друзів»; за віртуальним вибором щодо форм публічних і приватних взаємодій; завжди перебуваючи у стані підключення до віртуального простору; у вирішенні одномоментно безлічі завдань; вступаючи до голосових контактів лише з особами невеликого близького кола};

– (п. 2) {без дотримання традицій; з руйнуванням традицій; відповідно до викликів історичного часу; відповідно до життєвого досвіду і історичних вимог; несистемно, хаотично і ситуативно; за допомогою модернізованих засобів спілкування; повчаючи / навчаючи старше покоління; за допомогою невимушеної та енергійної комунікації; змінюючи традиції і пристосовуючись до соціуму; не сприймаючи вподобань молоді (Поважне покоління), на основі культурних цінностей; не розуміючи один одного (Молоді і Зрілі); розраховуючи тільки на себе (всі покоління)}.

У другому блоці щодо *модусів* взаємодії поколінь були виокремлені історично актуальні соціальні практики конструювання смислів взаємодій, які реалізовувалися:

– (п. 1){шляхом змін моделей ідентичності, рефлексії у вибудовуванні нових соціальних моделей комунікацій і статусів у віртуальному світі; за допомогою рухів комунікативних змістів для реалізації обміну об'єктивними знаннями; у збільшенні мобільності завдяки інформаційній революції; за самостійними поколінними виборами, дієвими й актуальними в інформаційному просторі; за оновленими правилами суспільного життя; під тиском «диктату швидкості» соціальних змін; в умовах домінування інформаційних технологій; у дистанціюванні від культурної спадщини старших поколінь і вибудовуванні ідентичності нового стилю; у залежності поколінної субкультурної автентичності від мінливої мейнстрімної культури (вплив медіа та ринку); у відповідності основам базової історичної культури; шляхом знецінення еталонів і спростування моралі базової культури; відкидаючи ціннісні орієнтації старшого покоління; шляхом самовизначення, самореалізації в системних зв'язках зі світом; за правилами віртуального світу; за новим стилем комунікації, зміні значень слів; за інституціоналізованими засобами суспільних відносин; відповідно до історичного соціокультурного простору; у спрямованості до інтеграції в суспільство; у повсякденності буття, де опрацьовуються оновлені інформаційні, інституційно-правові, комунікативні сфери буття; за правилами поколінного буття, що відповідають способам

обміну інформацією; за оновленими формами взаємодій і мовної комунікації, що формуються під впливами середовища; у злагоді і єдиному поколінному стилі культурних комунікацій; у нерозумінні стереотипів сприймання буття, норм життєдіяльності іншими поколіннями};

– (п. 2) {на підставі змін соціальних і культурних пріоритетів; за правилами і нормами культури виховання (Зрілі і Поважні — близькі за формами виховання, а Молодь є іншою); за допомогою рішучих розривів з культурою і традиціями старших молодь набуває можливостей самореалізації; дотримання Молоддю хвилі прогресу: збереження старшими поколіннями норм і правил буття}.

У пошуку відповідей на питання «Навіщо покоління саме так взаємодіють?» у третьому блоці *індексів* контекстуальних значень було визначено, що покоління:

– (п. 1) {у віртуальній комунікації соціальних мереж отримує можливість самовираження, розширення контактів, інформаційного збагачення; в анонімних і персоналізованих контактах ототожнюють віртуальне і реальне буття; у віртуальних мережах залишаються у взаємодіях на латентних позиціях; оновлюють символічну систему культури, що впливає на перебіг взаємодій; руйнують територіальні, часові обмеження для об'єднання за загальними інтересами; у нетривалих контактах у соціальних мережах отримують інтенсивні переживання, які умовно вбудовуються в досвіди; у множинності варіантів комунікації отримують можливості пізнання різноманіття стилів, практик, публічних і приватних сторін життя без поколінних градацій; у самоствердженні і зародженні стилю займають опозицію базовій культурі, суспільним нормам, що з часом повторюють нащадки};

– (п. 2) {бажають жити краще за старше покоління; розуміють важливість дотримання моралі у взаємодіях; усвідомлюють права і можливості «бути собою»; для досягнення свободи у взаємодіях нехтують свободами інших поколінь; співвідносять форми взаємодій з очікуваннями інших; у взаємодіях створюють себе за рахунок інших}.

У блоці *порядків індексацій* платформи використання / вибудовування поколіннями капіталів / ресурсів у взаємодіях були виокремлені у:

– (п. 1) {існуванні соціальних і культурних альтернатив розвитку і самопрезентацій; варіативності соціальних «масок», необхідних для соціалізації в суспільстві; використанні сучасних інформаційно-технічних засобів; анонімній і персоналізованій віртуальній комунікації; перебуванні в соціальних мережах, що спрощує отримання інформаційних даних і контакти без обмежень з навколишнім світом; деперсоналізованих віртуальних контактах, у яких ускладнюється ідентифікація іншого по той бік зв'язку; мінливих структурах об'єктивних соціальних людських зв'язків; змінах програмних інструментів реалізації комунікативної взаємодії; актуальних інститутах соціальних відносин; соціальних мережах, що стають глобальним соціальним співтовариством, яке об'єднується комунікацією; віртуальній комунікації «усіх з усіма» за допомогою інтернету; існуванні віртуальних спільнот, що виконують функцію матриці соціальних зв'язків; відносинах, що виникають за допомогою комп'ютерних технологій; у зразках, ритуалах, концептах, що набувають об'єктивності за допомогою мови; віртуалізації діяльності (практик комунікацій); використовуваних формах відносин, прийнятих у культурному просторі; накопиченні субкультурного досвіду; інтеріоризації норм, уявлень, цінностей, зразків поведінки, що створюють культуру; формуванні культурної ідентичності з певною спільнотою; субкультурній адаптації до умов конкретного культурного середовища; неформальному спілкуванні, що регулює принципи соціальних взаємин через вікову солідарність та деперсоналізоване спілкування};

– (п. 2) {мінливості культурних проявів і руйнації традиційно-історичних культурних основ; заміщенні традиційної культури цифровими технологіями; у вікових проявах і соціальних можливостях; економічному і суспільному розвитку держави; різноманітті культурних проявів; пристроях сучасних технологій; комунікації короткими записками, мовчазними діалогами-листуваннями в телефонах, у мережах, у клубах;

формуванні культури покоління на перетині культур — відкритих кордонів і міжкультурного простору; культурних зразках поведінки; у формальності відносин}.

П'ятий блок усвідомлених *ефектів* дозволив конкретизувати артефакти-результати СКВ, які полягали у:

– (п. 1) {віртуалізації характеру повсякденних практик комунікацій; зниженні зацікавленості в реальному спілкуванні, що обумовлюється надмірним зануренням у віртуальний простір; гнучкості віртуальної ідентичності, що пристосовується до мінливих умов комунікації у віртуальному середовищі; зниженні здатності соціальних суб'єктів до реального особистісного розвитку; втрачання інтересів до набуття навичок реальних взаємодій та нічим не опосередкованих комунікацій; дифузності комунікації в часі і просторі — через втрачання у взаємодіях звязків із часом і місцеперебуванням комунікантів; можливості моделювати простір і час у віртуальній реальності [238]; відсутності соціальної і вікової диференціації; сучасних інформаційних мережах, що дозволили людям подолати межі простору, мови, соціальних статусів; одночасному перебуванні одразу у двох світах — офлайнному і онлайнному; можливості отримувати інформацію з різнотипних джерел, не пов'язаних між собою; прискореному технологічному розвитку кіберпокоління, що стає досвідченішим, ніж люди старшого віку (це збільшує розрив між поколіннями в поглядах на економіку, політику, культуру тощо); змінах СК стилів, що стають результатами відкидання досвідів старших поколінь молоддю; інформації, що отримує форми актуального, достовірного, але втрачає завершеність, адже сліди в кіберпросторі залишаються назавжди; утворенні множинних цифрових (віртуальних) ідентифікацій; «втраті» реального буття, що формує у віртуальному просторі стан множинних особистостей, включених одночасно в кілька процесів; вільному доступі до інформатизації, що руйнує традиційні комунікативні зв'язки, збільшує розриви між поколіннями, відхиляє досвіди минулого; соціальних процесах щодо обміну інформацією і оцінки повідомлень, які перейшли в об'єктивно-віртуальну реальність,

надавши постійного доступу до інформації, зробивши світ прозорим (відкритим); електронному статусі людини в сучасному суспільстві, що став продуктом електронної культури — віртуалізації спілкування і взаємодій; динаміці сучасного суспільства, що заважає діалогу між поколіннями і призводить до замикання поколінь на собі; культурному інтернет-просторі, який існує за своїми законами, але утворюється на основі попередніх культур та культурами, що співіснують одночасно з ним; образах інформаційних технологій, які наповнюють наявний світ людини і формують особливий інформаційний світогляд поколінь; формуванні комунікаційного простору — позв'язаних умов і форм буття; віртуальному комунікаційному просторі, що має прилюдний характер і відвертість; обмеженому і контрольованому доступі до засобів передавання інформації; опосередкованості контактів сторін інформаційними впливами; «нерівності» у стосунках між особою, яка передає, і особою, яка приймає інформацію; чисельності адресатів повідомлень};

– (п. 2) {цифрових каналах взаємодій; вузькій спеціалізації молоді щодо професійної реалізації; авторитарності, традиційно притаманній віку, та беззаперечній повазі до старших; відносинах, де люди не цінують людей, але цінують речі, чим порушують міжособистісні зв'язки}.

У шостому блоці *конгруентних* вимогам часу форм взаємодій поколінь означено:

– (п. 1) {трансграничний характер віртуальної комунікації (невизначеність числа анонімних користувачів та масштабів поширення інформації); високу мобільність комунікантів; змінність ієрархічного порядку поширення інформації (з вертикального, із домінуванням одного із суб'єктів, до двосторонньо рівноправного); компенсацію інтенсивною віртуальною комунікацією соціального дистанціювання між суб'єктами взаємодій у реальному житті (через зростаючу самотність людей мегаполісів, руйнування інституту сім'ї, відірваності дітей від батьків, знецінення реального комунікативного зв'язку через технологізацію професій) [138]; заміщення реального спілкування віртуальним; використання віртуальних платформ

у збереженні і надбанні інформації; змінах засобів обміну інформацією між суб'єктами; збільшення обсягів доступної інформації, що ініціює соціальні зсуви в традиційному устрої суспільства; впровадження в масову повсякденну практику інформаційних технологій, що змінює стратегії мислення і структури цінностей; здійснення в технологічному інформаційному світі самопрезентації, знайомств, обмінів інформацією, переважно на майданчиках соціальних мереж; плинність і невизначеність «нових мережевих культур», що відповідають динамічному технологічному розвитку суспільства; «скорочене» перебування в теперішньому інформаційному суспільстві і відкидання досвідів минулого, що стають недоречними для вирішення актуальних завдань сучасного світу; відкидання в інформаційному суспільстві досвідів минулих часів (монохромних і надійних) і дотриманні досвідів теперішнього часу («багатошарових» і нестабільних); використання для передавання колективного досвіду і трансляції культурних зразків інформаційних шляхів в організації спільної діяльності людей; інтенсивність інформаційного потоку у віртуальній мережі, що впливає на суспільні відносини в сучасному світі; вільний обмін інформаційними даними в інформаційному суспільстві, що впливає на розвиток поколінь (відповідно до їх здатності до опрацювання, збереження, набуття, змін інформаційних даних); перебудову повсякденного і комунікативного простору, яка видозмінює уявлення про минуле, сьогодення і майбутнє; зміну укладів буття, культурних традицій, що відбувається під впливами осучаснених поведінкових моделей суб'єктів інформаційного суспільства};

– (п. 2) {вільний вибір майбутнього сценарію життя; зміну ціннісних орієнтацій; відсутність територіальних обмежень у взаємодіях; вузьку професійну спеціалізацію}.

Проведений соціолінгвістичний аналіз, крім локальної фіксації в часі і просторі поколінних особливостей, спрямовується на виокремлення передумов і характерних для поколінь сучасності соціальних практик, пов'язаних історично і сутнісно з позиціонуванням, а не випадковими проявами. Адже *маркери*

дискурсивної мобільності як невід'ємна частина СК стилю поколінь, у глобальних і локальних проєкціях проявлялися варіативністю і нефункціональністю дискурсивних конструкцій поза історичним контекстом утворення. Тому для розгортання опису феномену не тільки в дискурсивному плані, а й у суспільному виокремлювалися дескриптори типові і для вирішення актуальних історичних завдань, і дієві у СК просторі сучасників (історично і культурно стійкі) [424, р. 17].

Зазначимо, що в парадигмі дослідження нечіткі термінологічно поняття «дискурсу», «тексту», «контексту» не виступали як такі, що можуть виконати функцію взаємного заміщення, але були диференційовані за змістом. Відповідно, виокремлені особливості поколінних текстів і конкретизація контекстуальних впливів використовувалися для конструювання інтерпретацій дискурсивних «голосів». Адже «теоретизація» матеріалів мала на меті пояснення характерних проявів актуального СК стилю в культурній площині, які вибудовуються в *локальних* системах поколінних переконань, об'єктивних / суб'єктивних суджень і *глобальних* контекстуальних умовах.

Важливо наголосити, що дискурс-аналіз виокремлених текст / контекстуальних параметрів не обмежував варіативність інтерпретацій обраних текстів, але спрямовувався на долучення до текстуальних реальностей авторів і жанрів, контекстуально утворених з різними цілями. Крім того, тематичне звуження дослідницьких матеріалів мало б наслідком отримання одноманітних даних, недостатньо інформативних. Тому на *третьому кроці* процедури ДА виокремлена за блоками інформаційна платформа для розуміння *особливостей СК стилей взаємодій* була проаналізована у двох значеннях: (1) *глобального контексту* — контекстуальних умов дискурсу, що опосередковують зв'язок між текстом (СК продуктом) і взаємодіями акторів, та (2) *локального контексту* — суб'єктивних поколінних уявлень щодо оптимальних форм взаємодій в *алетичних* та *епістемічних* дискурсивних проявах СК стилів (табл. 4.14).

Таблиця 4.14

Текст / контекстуальні прояви СК стилю взаємодії поколінь

Глобальний контекст	
Текст / контекстуальні прояви алетичного спектру СК стилю	Контекстуальні уявні <i>можливості</i> часу і простору
	Контекстуальні <i>спрямування</i> , що домінують у часі і просторі
	Контекстуальний <i>потенціал</i> часу і простору
Локальний контекст	
Текст / контекстуальні прояви епістемічного спектру	Контекстуальні <i>переконання</i> , що домінують у часі і просторі
	Контекстуальні об'єктивні <i>судження</i> , що домінують у часі і просторі
	Контекстуальні суб'єктивні <i>судження</i> (поколінних акторів), що домінують у часі і просторі

Обрана стратегія дискурсивного пошуку була спрямована не на конкретизацію форми СКВП, а на артикуляцію того, *чому* доцільною стає та чи інша система взаємодій в актуальних історичних умовах. Інакше кажучи, ми мали на меті визначення індикаторів СК стилю — *соціально-психологічних домінант*, що опосередковують взаємодії поколінь у конкретному часопросторі. Відповідно до поставленого завдання використовувалася дослідницька процедура, за якою первинною ставала саме послідовність дій, а не підтвердження припущень; значущість конструювання предмета дослідження, а не вибір методу, що зумовлює результат. Тобто процедури ДА були сконструйовані не для верифікації гіпотези, а саме для формування базису, необхідного для послідовного конструювання теорії [127].

Запропонований аналіз *алетичних* та *епістемічних* дискурсивних проявів передбачав комплексну інтерпретацію культурного аспекту взаємозв'язків і взаємовпливів поколінь (див. табл. 3.1 у розділі 3), за якою численні індикатори СК стилю, що розкривали особливості взаємодій, бралися як конгруентні змістам культури історичного часу. А розведення текст / контекстуальних проявів на глобальні і локальні конкретизувало суспільні параметри СК стилю (глобального контексту) і ав-

тентичні поколінні бачення форм взаємодій (локального контексту), що відповідають вимогам історичного часу. Так, (1) у дискурсивних значеннях сучасного *глобального контексту* уявні *можливості* алетичного спектру (табл. 4.14) проявлялися в:

- самореалізації в інформаційному просторі;
- взаємодіях без соціальної і поколінної диференціації, територіальних і часових обмеженнях у трансграничному інформаційному просторі;
- обміні «offline» та «online» досвідами, культурними зразками, інформаційними даними;
- комунікативній, культурній, інформаційній насиченості і мобільності;
- долученні до глобального соціального співтовариства за допомогою інтернет-технологій;
- виборах кіл «значущих» віртуальних дискурсів;
- зручних комунікаційних форматах з одним чи кількома партнерами;
- збереженні різноманіття поколінних стилів, практик, «образів».

(2) Виокремлені контекстуальні *спрямування* взаємодії поколінь сучасного СЖ стилю розкрили потреби в:

- інформаційному просторі;
- цифрових каналах взаємодій;
- віртуалізації повсякденних практик комунікацій;
- доступі до мережевої інформації;
- стереорежимі вирішення життєвих завдань;
- ідеалізованій самопрезентації;
- анонімності — деіндивідуалізації;
- множинних цифрових (віртуальних) ідентифікаціях;
- віртуальних соціальних статусах;
- реальних і віртуальних ком'юніті (спільнотах);
- нетривалих контактах у соціальних мережах;
- зменшенні реального спілкування (голосових контактах лише з близьким колом);
- персоналізованих / деперсоналізованих віртуальних контактах «offline» та «online»;
- зміні культурних традицій;

- вибудовуванні ідентичності поколінного стилю;
- дистанціюванні від культурної спадщини старших поколінь;
- переведенні у віртуальну реальність соціальних процесів обміну інформацією;
- інформаційних засобах організації спільної діяльності людей.

(3) Контекстуальними параметрами *потенціалу часу* і простору, що впливають на перебіг СКВП, визначено:

- технологізацію та цифровізацію суспільства;
- множинні цифрові (віртуальні) ідентифікації;
- віртуальні платформи доступу і збереження інформації;
- трансграничний характер віртуальної комунікації;
- трансмедійний медіапростір;
- мультикультуралізм простору;
- уніфікацію віртуального і реального буття;
- віртуальні спільноти, соціальні мережі.

(4) Серед *епістемічних* значень сучасного локального контексту виокремлено контекстуальні *переконання* щодо значущості:

- інформатизації (цифровізації) буття;
- комунікації в зручних форматах («offline» та «online»);
- культури поведінки «offline» та «online».

(5) За виокремленими *об'єктивними судженнями* контекстуальними атрибутами сучасного стилю СКВ визначено:

- домінування інформаційних (цифрових) технологій;
- віртуальну інформаційну доступність;
- віртуальну трансграничну комунікацію;
- «offline» та «online» формати комунікації;
- збереження поколіннями ідентичності в «offline» та «online» форматах;
- культуру віртуального світу;
- мейнстрімну культуру (медіа та ринку);
- цифрові сліди у віртуальному просторі;
- вибудовування поколінних культур на основі історичної культури;

– варіативне спілкування «offline» та «online» (персоналізоване / деперсоналізоване);

– уніфікацію в інформаційному просторі параметрів віку, мови, соціальних статусів, територіальних меж.

(6) У межах *суб'єктивних суджень* контекстуальними атрибутами сучасного стилю запропоновано:

– інформатизацію суспільства, що змінює традиційні сценарії життя;

– технологічні можливості простору, які визначають форми комунікації;

– вибори зручного формату комунікацій («offline» та «online»);

– вибудовування «цифрової» культури;

– «offline» та «online» контакти;

– «online» комунікацію «усіх з усіма» без кордонів і культурних обмежень;

– асинхронну комунікацію, відкриту для публічного доступу;

– дистанціювання від культурної спадщини старших поколінь;

– досвідченість кіберпокоління в цифровому світі;

– знецінення досвідів старших поколінь;

– самопрезентацію, знайомства, обміни інформацією на майданчиках соціальних мереж.

На наступному кроці виокремлені дискурсивні текст / контекстуальні прояви СК стилю стали основою формулювання тематичних індикаторів СК стилю сучасної взаємодії поколінь. Відштовхуючись від того, що дискурс поколінь не має універсальних значень, але залежить від історичної ситуації, інкорпорація автентичних смислів текстів, використовувалася не лише для вивчення тематики кейсів, а й для конкретизації каталізаторів інкультурації поколінних мереж сучасного СК стилю.

Отримані результати дискурс-аналізу не підтвердили очікувані «сміслові розриви» між поколіннями, не сприяли уточненню межі завершення дії і початку розгортання поколінних культур. Але було артикульовано співіснування дискурсів з різними смислами, правил функціонування в суспільстві, відтворення і продукування текстів поколіннями. Провідними

тематичними індикаторами дискурсів поколінь виступили конгруентні історичним вимогам соціальні практики, природні для поколінь, на основі яких і в подальшій роботі здійснювалася артикуляція *соціально-психологічних домінант СК стилю* відповідного часу і простору.

Теми глобального і локального плану за матеріалами текст / контекстуальних проявів СК стилю (табл. 4.15) використовувалися для конкретизації особливостей життєдіяльності акторів у конкретному дискурсивному просторі, похідні від вимог історичного часу і правил СК стилю. Так, в огляді глобального контексту контекстуальними тематичними індикаторами *можливостей* було визначено процеси, що стають формоутворюючими капіталів / ресурсів поколінного простору: технологічного розвитку суспільства, необхідного для утворення глобального інформаційного простору; функціонування «offline» та «online» платформ; співіснування поколінних культурних стилів. Індикаторами контекстуальних *спрямувань* подано соціальну систему, що охоплює значущі суспільні явища, детерміновані мотивами досягнення СК цілей: розвитку технологій інформаційного простору; використання каналів і вибудовування культури «offline» та «online» взаємодій. Індикаторами контекстуального *потенціалу* стали виокремлені теми, що окреслили потенціальні можливості розвитку і функціонування соціуму, а саме: трансграничної інформаційної моделі взаємодії на платформах «offline» та «online» та мультикультуралізму поколінь.

Щодо епістемічних тем локального контексту, то контекстуальні *переконання*, що опосередковують соціальні практики і позиціонування в життєвих обставинах, представлялися темами: інформатизації простору; «offline» та «online» культури і засобів комфортної взаємодії на сучасних інформаційних платформах (табл. 4.15). Теми контекстуальних *суджень* були розведені відповідно до їх утворення і оцінювання. З одного боку, тематичні індикатори розкривалися з *об'єктивних* позицій покоління, що оцінює свою текстуальність як конгруентну часу і простору: необхідності інформатизації простору; уніфікації в інформаційному просторі параметрів віку, мови, соціальних статусів, територіальних меж; поступової акультурації поколінь. З іншого боку,

суб'єктивні позиції поколінь, що дотримуються у взаємодіях конкретного СК стилю, розгорнулися в темах доцільності технологізації простору та асинхронії у взаємодіях offline / online — нерівномірності й умовної координації поколінних зв'язків. Отже, проведений аналіз глобального і локального контекстуальних планів щодо виокремлення і систематизації дискурсивних індикаторів соціально-психологічної диференціації та інтеграції поколінь підтвердив *припущення щодо конструювання дискурсу поколінь відповідно до діючого СК стилю.*

Питання щодо *визначення ракурсу інтерпретації поколінних дискурсів як провідних чи, навпаки, залежних від актуальних СК стилів* було вирішено за допомогою вивчення культурних тем дискурсивної репрезентації реальності. Аналіз означеного динамічного зв'язку між текстом поколінь і історичним контекстом буття в темах контекстуальних *можливостей, спрямувань, потенціалів, переконань, суджень* не обмежувався рамками «правильного / неправильного» трактування, але спрямовувався на розуміння дискурсивної природи звуженням-конкретизацією тем «невимовлених» допущень СК стилю актуального часу. Дієвість дискурсивних тем на різних рівнях звучання ставала підтвердженням дії загального СК стилю, проявленого в різних фокусах. Інакше кажучи, на основі виокремлених тем були сформульовані *соціально-психологічні домінанти сучасної взаємодії поколінь*, що знаходили прояв у мовленні, соціальних практиках, загальноосвітніх рухах. а саме: (1) історичного етапу інформатизації суспільства; (2) «offline» та «online» засобів утворення зв'язків у взаємодіях; (3) процесів поступової уніфікації та акультурації параметрів поколінної єдності (табл. 4.15). Загалом, використані текстові матеріали, згруповані відповідно до особливостей актуальної СК стилістики, віддзеркалювали не лише поколінні СК позиції, а й насамперед соціально-історичні показники перебігу взаємодій. Адже, з огляду на загальноісторичні тенденції, виокремлені стереотипні теми стали конвенціональними міжпоколінними акцентами, що діють у СК процесах взаємодій, але ніколи не перебувають у стійкому стані через нестатичність СК стилів часу і простору, оскільки є продуктом і фактором становлення поколінних акторів.

Текст / контекстуальні теми актуального СК стиллю

Алетичні теми глобального контексту	
Тематичні індикатори кон- текстуальних <i>можливостей</i>	Тематичні індикатори кон- текстуального контексту
– Утворення глобального інформаційного простору, що забезпечує ефективну інформаційну взаємодію.	– Розвитку технологій інформаційного простору
– Функціонування «offline» та «online» платформ.	– Використання «offline» та «online» каналів взаємодій
– Співіснування поколін- них стилів	– Вибудовування культури «of- fline» та «online» взаємодій
Епістемічні теми локального контексту	
Тематичні індикатори кон- текстуальних <i>переконань</i>	Тематичні індикатори кон- текстуальних об'єктивних <i>суджень</i>
– Актуальності інформатизації простору	– Необхідності інформатизації простору
– Обов'язкового комфорту у взаємодіях «offline» та «online»	– Уніфікації в інформаційному просторі параметрів віку, мови, соціальних статусів, територіальних меж
– Дотримання культури «offline» та «online»	– Процеси поступової акульту- рації поколінь
Соціально-психологічні домінанти сучасної взаємодії поколінь	
<p>(1) Історичний етап інформатизації суспільства</p> <p>(2) «Offline» та «online» засоби утворення зв'язків у взаємодіях</p> <p>(3) Уніфікація і акультурація поколінних параметрів</p>	

Завершуючи ДА, необхідно зазначити, що за проведеною аналітичною роботою було констатовано відповідність соціально-історичних поворотів — зміни в соціально-психологічному функціоналі акторів, що вступають у взаємодії. Це свідчить про те, що певні функції залишаються значущими, інші трансформуються чи зникають, а соціально-психологічні домінанти, як суспільні механізми корегування взаємодій між поколіннями, набувають нових смислів. Отже, відкидаючи конкретизацію специфіки, притаманної конкретному СК стилю в означених домінантах сучасності, і залишаючи визначальну рамку соціально-психологічної картини часопростору, було артикульовано *універсальні соціально-психологічні домінанти СКВП* (табл. 4.16):

– *перша домінанта* — територіальних і часових меж історичного етапу, у якому відбувається взаємодія поколінних акторів;

– *друга домінанта* — засобів утворення зв'язків, за допомогою яких стає можливою взаємодія між поколіннями;

– *третья домінанта* — культурних параметрів, за якими стає можливою ідентифікація акторів у взаємодії.

Таблиця 4.16

**Універсальні соціально-психологічні домінанти
взаємодії поколінь**

№	Домінанти взаємодії поколінь	Проекція дії
1	Історичний етап розвитку суспільства	Часопростір СК взаємодії поколінь
2	Засоби утворення зв'язків у взаємодіях	Історичні засоби (технічні) соціальних практик, за допомогою яких стає можливою взаємодія
3	Культурні параметри поколінь	Культурні параметри ідентифікації акторів взаємодії

Отже, результати проведеного ДА СК стилю взаємодії поколінь довели, що дискурс у поколінному просторі демонструє нестатичну, незавершену діяльність щодо оформлення соціально-

психологічних позицій, приналежних певному соціокультурно-му стилю часопростору. Водночас регламентація культурної сфери поколінного простору відбувається в контексті дієвого СК стилю, що є історичним продуктом і системою соціальних змін.

ВИСНОВКИ ДО ЧЕТВЕРТОГО РОЗДІЛУ

1. Згідно з гіпотезою, що взаємодію поколінь опосередковують СК контексти і поколінні тексти, на діагностичному етапі дослідження підтверджено уточнені припущення. Так, за результатами аналізу аспектів СКВП виокремлено кластери поколінь-сучасників, які, згідно з усвідомленими респондентами соціальними ролями, історичним періодом становлення, були розподілені на п'ять вікових когортних груп: 16–25, 26–34, 35–47, 48–55, 56–70 років.

Відповідно до психологічних механізмів диференціації та інтеграції проаналізовано відповіді респондентів на авторську анкету «Міркування». Виокремлено методом контент-аналізу смислові одиниці з частотою згадування більше 9%: соціальних позицій поколінь (Молоді (n = 9), Зрілих (n = 11), Поважного віку (n = 6)) та габітусів як систем диспозицій (Молоді (n = 26), Зрілих (n = 22), Поважного віку (n = 18)).

На наступному кроці обробки отриманих даних комплексні характеристики поколінь (габітусу і соціальних позицій) описано і проаналізовано відповідно до критеріїв диференціації поколінь (віково-психологічних характеристик; загально пережитих соціально-історичних подій; подібних поведінкових стратегій). Визначено узгодженість між особливостями комплексних характеристик акторів і періодами становлення, що збігалися із значущими соціально-історичними періодами (1964–1982 рр. «застою — стабільності», 1983–1990 рр. перебудови, 19914 –2003 рр. після отримання Україною Незалежності, 2004–2012 рр. після Помаранчевої революції, 2013–2016 рр. після Революції гідності).

Результати контент-аналізу питань бар'єрів і засобів взаєморозуміння висвітлили культурно-історичну, комунікативно-

діяльнісну, соціально-психологічну специфіку комунікації поколінь у системах «Молоді — Зрілі», «Молоді — Поважні», «Зрілі — Поважні». Виокремлені індикатори бар'єрів і засобів взаєморозуміння в міжпоколінних системах були проаналізовані за критерієм χ^2 . Встановлено, що взаєморозуміння з позиції Молоді залежить від поваги до світобачення «інших» і виховання ($p < 0,05$), тактовного, вихованого поведження молодих у відношенні до старших ($p < 0,05$). Констатовано, що в системах старших поколінь перебіг взаємодій визначає боротьба за вплив у відносинах ($p < 0,01$ і $p < 0,05$) та емпатійність ($p < 0,05$). Проведений аналіз ментальних особливостей акторів дав змогу стверджувати існування онтологічних показників вікових трансформацій поколінь, дієвих в інших часопросторах та підтвердив (1) припущення про впливовість на СКВ ментальних особливостей (поданих у текстах) поколінних мереж.

2. У результаті опрацювання матеріалів напівструктурованого інтерв'ю методом матриць М. Б. Майлса і А. М. Хубермана систематизовано ознаки поколінної єдності (публічні, соціально-психологічні, СК основ життя) та підтверджено (2) припущення про те, що поколінні тексти опосередковують перебіг взаємодій і по-різному трактуються сучасниками. Для цього поетапно здійснювалося упорядкування закодованих текстів у матрицю за тактикою кластеризації; виокремлення кодів тематичних категорій; означення тематичних СК тенденцій акторів; класифікація даних, інтегрованих у загальний дисплей; виокремлення параметрів поколінної єдності, які впливають на перебіг взаємодій шляхом індуктивного опрацювання матеріалів матричного дисплея. У побудованій підсумковій Матриці констатовано змінні перебігу СК взаємодії поколінних когорт: «впливу медіаосіб» для когорт 16–25 р.; «стабільної роботи, комфорту життя, міри відповідності історичному часу» для когорт 25–34 та 35–47 рр.; «професійної реалізації, історичної культури народу та (для старшої групи) ідеологічних суспільно-політичних питань» — для когорт 48–55 та 56–70 рр. Проведений аналіз довів, що покоління Молоді в побудові світобачення знаходиться під впливами медіасфер. У текстах когорт 25–34 та 35–47 рр. оновлення СК

стилю життя трактувалося через призму отриманого досвіду — із їх власних позицій. Для когорт 48–55, 56–70 рр. виокремлені провідні теми підтверджували конгруентність часу становлення їх СК стилю життя і форм взаємодій. Отже, проведена реконструкція текстів поколінної єдності, опосередкованих контекстом становлення, довела їх впливовість на перебіг взаємодій. Зазначимо, що когортні групи 25–34 та 35–47 рр. і 48–55 та 56–70 рр. показали в парах тотожні результати щодо впливових змінних — факторів. Це дозволило об'єднати в покоління вікові когорти з 25 до 47 років. (Зрілого покоління) і 48 і старше (Поважного покоління) та підтвердило дані щодо виокремлених кластерів сучасників на попередньому кроці емпіричної роботи: 16–25, 26–34, 35–47, 48–55, 56–70 рр.

3. Для підтвердження (3) припущення про існування контекстуальних впливів на формування текстів поколінь використовувався метод обґрунтованої теорії (версія К. Чармаз), реалізований у два етапи. На першому етапі за фазами — початкового, фокусованого, теоретичного контекстуального та теоретичного текстуального кодування — здійснювалася перевірка теоретичних умовисновків і артикуляція абстрактних категорій шляхом послідовного кодування і конструювання теоретичної вибірки. Так, на початковій фазі кодування було виокремлено і диференційовано для кожної із вікових когортних груп початкові коди, що тематизувалися в такий спосіб: «періоду становлення покоління», «образу покоління», «соціальних позицій», «умов розвитку», «взаємодії поколінь». На фазі сфокусованого кодування згадані коди було диференційовано на коди соціально глобальних і локальних дій і подій, що уможливило конкретизацію першопричин текст / контекстуальних впливів. На фазі теоретичного контекстуального кодування здійснювалася інтеграція результатів, отриманих на попередніх фазах. На основі теоретичних кодів, своєю чергою, виокремлювалися контекстуально дієві «осьові» соціальні процеси життя когорт. Далі, шляхом ітеративного опрацювання кодів на фазі теоретичного текстуального кодування здійснювався аналіз текстуальних позицій когорт щодо розуміння особли-

востей перебігу СКВП. У результаті було конкретизовано (1) діючі в мережах поколінь фігуративні зв'язки — (сильні / слабкі види та пост-, ко-, пре-, поліфігуративні форми) і соціокультурні капітали / ресурси; та (2) конкретизовано осьові соціально-психологічні процеси формування текстів.

На другому етапі методу обґрунтованої теорії було визначено тематичні акценти осьових соціальних і соціально-психологічних процесів та реконструйовано їхні паралелі, значущі для взаємодії поколінь. Найбільш важливими паралелями, на нашу думку, означено такі: {Цифровізації суспільства — Вільного вибору культури взаємодій} поколінних когорт 16–25 рр.; {Технологізації суспільства — Соціальної конкуренції} когорт 25–34 рр.; {«Життя» на офлайн / онлайн платформах — Самоорганізації і саморозвитку} — 35–47 рр.; {Використання ресурсів офлайн / онлайн платформ — Самоосвіти} — 48–55 рр.; {Використання інформаційних потоків оф-лайн — Соціальної (дез) адаптації і саморозвитку / деградації} — 56–70 рр.

Визначено, що осьові процеси позиціювання поколінь у соціумі виступають серіями змін, які ініціюють актори у взаємодіях, оскільки вибудовуються, функціонують і зникають із змінами автентичних СК стилів. Це свідчило про те, що поколінні актори на різних етапах історії долучаються до соціальних процесів глобального рівня, але саме на локальному поколінному рівні вибудовують відповідь — текст, який і використовують у СКВ, що підтвердило припущення контекстуальних впливів на формування текстів поколінь.

4. Для підтвердження припущення про те, що покоління конструюють тексти, конгруентні соціокультурному контексту, використовувалася метод дискурс-аналізу. На першому кроці дискурс-аналізу окреслювалися сфери утруднень у взаємодіях акторів: комунікації, обміну досвідом і (суб)культур, які далі опрацьовувалися за текстовими матеріалами інтерв'ю та тематично відповідними експертними статтями.

На другому кроці дискурс-аналізу за тематикою кейсів виокремлювалися типові дескриптори ($n = 156$), що не обмежуються локальними ситуаціями, а діють і в глобальному контексті

соціальної системи, а саме: модусів поколінь ($n = 29$); модальностей поколінь ($n = 27$); мовних індексів ($n = 14$); порядків індексацій ($n = 32$); ефектів СКВ ($n = 32$); показників конгруентності контекстуальним вимогам форм взаємодій поколінь ($n = 22$).

На третьому кроці процедури ДА (дискурс-аналізу) аналізувалися алетичні прояви СК стилю у виокремлених дескрипторах глобального контексту та епістемічні дискурсивні прояви локального контексту взаємодій поколінь. Загалом було отримано 59 кодів: глобального контексту (уявлень про можливості поколінь ($n = 8$); спрямувань, що домінують у часопросторі ($n = 18$); параметрів, що впливають на перебіг СКВ ($n = 8$); локального контексту (домінуючих у часопросторі переконань ($n = 3$); об'єктивних суджень ($n = 11$); суб'єктивних суджень поколінних акторів ($n = 11$)). Виокремлені коди стали основою конкретизації тематичних індикаторів СК стилю сучасної взаємодії поколінь. Питання трактування поколінних дискурсів як провідних чи, навпаки, залежних від актуальних СК стилів було вирішено за допомогою розведення індикаторів на групи. Проведена процедура систематизації дозволила ідентифікувати соціально-психологічні домінанти сучасної взаємодії поколінь. На підставі цього в подальшому узагальненні шляхом відкидання специфіки, притаманної сучасному СК стилю, і виокремлення сутнісного конструкту були сформульовані універсальні соціально-психологічні домінанти СКВП: територіальні і часові межі історичного етапу, в якому відбувається взаємодія; засоби утворення зв'язків, за допомогою яких стає можливою взаємодія; культурні параметри ідентифікації акторів взаємодії. Проведена аналітична робота довела: відповідність текстів акторів взаємодій соціально-історичним умовам; суспільну значущість конструктів текстів у разі їх відповідності контексту; СК оновлення змістовного навантаження соціально-психологічних домінант текстуальних взаємодій у разі змін контекстуальних умов. Отримані результати дискурс-аналізу й стали підтвердженням припущення, що покоління конструюють тексти, конгруентні СК контексту.

Результати досліджень четвертого розділу викладено в публікаціях:

1. Довгань Н. О. Дослідження особливостей взаєморозуміння у міжпоколінному просторі. *Актуальні проблеми педагогіки, психології та професійної освіти*. Київ : Інститут соціальних технологій університету «Україна», 2016. Том 2. Ч. 2. С. 7–13.

2. Довгань Н. О. Дослідження особливостей ментальності поколінь. *Наукові студії із соціальної та політичної психології: зб. статей*. 2017. Вип. 39. С. 115–130.

3. Довгань Н. О. Соціальний діалог у міжпоколінних стосунках як засіб взаєморозуміння. *Соціальний діалог у вимірах когнітивного спілкування* : монографія /О. М. Кочубейник, В. М. Духневич, З. Ф. Сіверс, І. В. Петренко, Н. О. Довгань, О. Г. Цукур, О. В. Івачевська ; за наук. ред. О. М. Кочубейник; НАПН України, Ін-т соці. та політ. психології. Кропивницький, 2018. С. 158–198; 200–215.

4. Довгань Н. О. Політико-правове самовизначення безпеки поколінь в умовах воєнного конфлікту. *Проблеми політико-правового самовизначення особистості в умовах воєнного конфлікту*: матер. круглого столу ІСПП, лабораторія психології політико-правових відносин. 27.11.2018 р. С. 7–10. URL : <http://psy-lpr.at.ua/Materials/ks-materiali-2018.pdf>.

5. Довгань Н. О. Габітус як ментальний конструкт поколінь. *Тези учасників Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Одеса, 17–18 травня 2019 р.). Одеса : ГО «Південна фундація педагогіки», 2019. Ч. 2. С. 26–30.

6. Довгань Н. О. Соціокультурна взаємодія поколінь: дослідницькі ресурси дискурс аналізу. *Наукові студії із соціальної та політичної психології*. 2020. Вип. 46 (49). С. 179–186.

7. Довгань Н. О. Дослідження соціокультурної та професійної взаємодії поколінь: стратегія узагальнення даних. *Організаційна психологія*. Економічна психологія. 2020. № 2–3 (20). С. 31–41.

8. Довгань Н. О. Соціальні практики поколінь у надзвичайній ситуації COVID-19: кроки дискурс аналізу. *Досвід переживання пандемії covid-19: дистанційні психологічні дослідження*,

дистанційна психологічна підтримка: матеріали онлайн-семинарів 23 квітня 2020 р. «Досвід карантину: дистанційна психологічна допомога і підтримка» та 15 травня 2020 року «Дистанційні психологічні дослідження в умовах пандемії covid-19 і карантину» / [за наук. ред. М. М. Слюсаревського, Л. А. Найдюнової, О. Л. Вознесенської]. Київ : ІСПП НАПН України, 2020. [електронне видання]. С. 78–82. URL: https://ispp.org.ua/wp-content/uploads/Static/dosvid_onl-sem_23-04-20_and_15-05-20_ncov19.pdf.

РОЗДІЛ 5

ТЕОРІЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ПОКОЛІНЬ: ОСНОВНІ АКЦЕНТИ

Розділ присвячено конструюванню теорії на основі інтегрованих емпіричних матеріалів. Висвітлюється триангуляція висновків, реалізована як сукупність процедур послідовних і супутніх дій. Подано матрицю методичної триангуляції, утворену перебігом процедури послідовних дій. Описано вирішення завдань процедури супутніх дій: розглядаються зміст і структура основних процесів соціокультурної взаємодії поколінь (перше завдання); моделюються шляхи розгортання міжпоколінньої взаємодії та формулюються закономірності перебігу, які пояснюють історичні сценарії суспільних змін (друге завдання — конструювання теорії).

5.1. Теоричні основи розуміння соціокультурної взаємодії поколінь

Діагностичний та інтегрувальний етапи дослідження виводувалися за допомогою послідовних стратегій: пояснення вибору конкретних методів; проведення дослідження; опрацювання отриманих даних; триангуляції [326]. Відповідність критеріям оцінки якості конструктивістської парадигми та контроль загроз валідностей забезпечувались використанням методичним інструментарієм та дотриманням послідовних процедур аналізу даних (Guba, & Lincoln [331; 372]; Maxwell [395]; Flick [358], Turner, & Turner [440]; Henwood [378]).

Перед тим як подати стратегії інтегрування емпіричних матеріалів і конструювання теорії, потрібно зупинитись на питанні вибору джерел даних і форми їх обробки. На тій підставі, що поколінний феномен є суперечним явищем, для отримання надійних та вірогідних результатів дослідження, спростування сформульованих підсумків чи підтвердження доцільності їх використання в конструюванні теорії, на завершальному

етапі аналізу здійснювалася *триангуляція висновків*, сформульованих за результатами діагностичного етапу.

Зважаючи на те, що інтерпретація якісних і кількісних даних має як сильні сторони, так і певні недоліки (Erzberger & Prein), триангуляція взаємодоповнюючих матеріалів, отриманих за допомогою мішаних методів, стала важливим прагматичним інструментом забезпечення якості і вибудовування об'єктивної поколінної реальності поза межами індивідуальних інтерпретацій. Це сприяло усуненню суперечливих пояснень, перевірки даних і отриманню необхідної інформації для побудови теорії соціокультурної взаємодії поколінь [344; 440].

Емпіричний пошук даних, необхідних для конструювання теорії соціокультурної взаємодії поколінь, здійснюється відповідно до чотирьох *умов мішаного дослідження*: розподілу часу, атрибуції значущості, комбінування і теоретизування [383]. Так, *за умовою розподілу часу* напрацювання даних здійснювалося поступово, відповідно до виокремлення особливостей конструювання *інституційного, позиційного і культурного аспектів СКВП* — конкретизації характеристик поколінь соціокультурного історичного ареалу, визначення соціально-психологічних відмінностей, особливостей позиціювання і специфіки відносин.

Для відповідності умові *атрибуції значущості* збір матеріалів спрямовувався на пошук даних, що дозволяють досягти мети дослідження: виявити психологічні закономірності СКВП, які пояснюють конструювання історичних сценаріїв суспільних змін. Для цього конкретизувалися за допомогою мішаних методів загальні психологічні характеристики вікових когортних груп, об'єднаних у покоління; виокремлювалися особливості взаємовпливів поколінних мереж, поведінкові контекстуальні принципи. У теоретичному конструюванні СКВП ми спиралися на дані щодо феноменології поколінної єдності, осьових соціальних та соціально-психологічних процесів соціокультурної взаємодії, соціально-психологічних домінант соціокультурних взаємодій.

Взаємодоповнюючі методи мішаного дослідження використовувалися для виконання *умови методичного комбінування*,

що передбачала на *інтегрувальному* етапі роботи здійснення перевірки надійності інтерпретацій шляхом *триангуляції висновків* (опрацьованих і узагальнених матеріалів).

Відповідно до *умови теоретизування* в побудові теоретичної конструкції цілісного поколінного простору взаємодій акторів використовувалася триангуляція емпіричних матеріалів. Конструювання теорії соціокультурної взаємодії поколінь здійснювалось відповідно до системи теорій соціальних наук щодо вивчення «всчасових» питань культурних і соціальних поворотів і міжпоколінних перетинів.

По-перше, побудови аналітичної композиції дослідження поколінного простору цілісного, неподільного, вибудованого на соціокультурних суспільних конотаціях;

по-друге, досягнення комплексного погляду на питання поколінних взаємодій;

по-третє, формування картини множинних конструктів поколінних соціокультурних світів, що існують одночасно в часопросторі, а у взаємодіях вибудовують майбутнє;

по-четверте, ідентифікації поколінних культур, з одного боку, як продуктів історичного часу, з іншого — як глобальних поворотів у змінах соціальної побудови.

Водночас у контексті соціокультурної парадигми презентувалися локальні і глобальні поколінні системи, які в інституційному, позиційному, культурному аспектах відображують трансформації суспільства.

Триангуляція висновків як інструмент відповідності *умовам мішаного дослідження* здійснювалася сукупністю *процедур* (1) *послідовних дій* — конструювання мішаними методами комплексного бачення предмета дослідження; і (2) *супутніх дій* — інтеграції напрацьованих матеріалів у побудування теорії [326].

Перебігом *процедури послідовних дій* було сформовано матрицю методичної триангуляції. Отримані різнотипові дані дозволили скласти картину аспектів поколінних просторів (табл. 5.1). Отже, за аналізом *інституційного аспекту* в історичному періоді з 1946 по 2019 рр. було виокремлено три мережі акторів-сучасників: Молоді, Зрілих, Поважних, які вибудовували

характерні диспозиційні конструкти. Так, *габітуси* (соціально-психологічні диспозиції) покоління Молоді описувалися рисами активності, завзятості, велелюбності, безвідповідальності, оптимістичності, незалежності, легковажності, товариськості, розкутості у відносинах, комунікабельності, допитливості, цілеспрямованості, впертості, ерудованості, спрямованості на швидкий результат, безтурботності, вимогливості, прагматичності, зацікавленості, некомунікабельності, незалежності, самостійності, цинічності, хаотичності. Габітуси мережі покоління *Зрілих* склали риси відповідальності, працьовитості, турботливості, освіченості, доброзичливості, духовності, жертвовності, цілеспрямованості, відданості, допитливості, раціональності, самостійності, егоїстичності, невитриманості, моральності, заклопотаності, обережності. Габітусами покоління *Поважних* були риси розсудливості, доброти, відповідальності, працьовитості, мудрості, неврівноваженості, незадоволеності, буркотливості, відданості, освіченості, схильності до повчань, консервативності, емпатійності, турботливості, відповідальності, товариськості, життєлюбності.

Комплексними показниками *соціальних позицій*, що реалізуються в настановленнях, цілях, уявленнях поколінь, — *ентелехіями* — у мережі Молоді було визначено спрямування на розвиток, досягнення соціальної захищеності, пізнавальну активність, пошуки кохання, збереження родинних і дружніх стосунків, використання свободи виборів, досягнення професіоналізму. Для мережі *Зрілих* значущими ентелехіями констатовано надбання / передавання досвідів «іншим», спрямованість на професійну реалізацію, конструювання життєвих перспектив, безконфліктне спілкування, набуття освіченості, гречні стосунки із сучасниками, соціальну безпеку, підтримку родинних зв'язків, саморозвиток, збереження здоров'я, співпрацю і довіру сучасникам. Для мережі *Поважних* характерними ентелехіями визначено усвідомлення цінності часу; відповідальну громадську позицію, значущість родинності.

Здійснений за результатами кластерного аналізу розподіл на когортні групи дозволив конкретизувати вікові особливості

програвання соціальних ролей та історичні періоди становлення акторів (табл. 5.1). За даними дослідження феноменології поколінної єдності методом матриць Matthew B. Miles & A. Michael Huberman було отримано підтвердження розподілу поколінного простору на мережі і уточнено їх віковий діапазон [399]. Так, для покоління Молоді віком до 25 років провідними домінантами, що об'єднують людей відповідного віку, було визначено впливовість медіаосіб; покоління Зрілих (вік 26–47 рр.) об'єднувала стабільна робота, що забезпечувала комфорт життя та відчуття міри особистої відповідності історичному часу (текст / контекстуальної конгруентності). Для покоління Поважних (вік 48–70 рр.) еднаючими домінантами визначено професійну реалізацію, історичні культурні традиції та ідеологічні суспільно-політичні погляди.

Проведений аналіз *позиційного аспекту* соціокультурної реальності методом обґрунтованої теорії (версія Kathy Charmaz) дозволив артикулювати *осі соціальних і соціально-психологічних процесів*, характерні для вікових когортних груп («Цифровізації суспільства — Вільного вибору культури взаємодій» — вік 16–25 рр., «Технологізації суспільства — Соціальної конкуренції» — вік 26–33 рр., «Життя на офлайн / онлайн платформах — (Дез-) Організації і саморозвитку / деградації» — вік 34–47 рр., «Використання ресурсів офлайн / онлайн платформ — Самоосвіти» — вік 48–55 рр., «Долучення до інформаційних потоків офлайн/ онлайн — Соціальної (дез) адаптації і саморозвитку / деградації» — вік 56–70 рр.). Це свідчило про те, що поколінні актори на різних етапах історії поступово входять у соціальні процеси глобального рівня, але саме на локальному поколінному рівні вибудовують поколінну відповідь — соціально-психологічний процес формування автентичного тексту, який і використовують у СКВ [315].

У результаті аналізу особливостей конструювання *культурного аспекту* були сформульовані універсальні соціально-психологічні домінанти взаємодії поколінь:

– *історичного етапу розвитку суспільства*, яка демонструє особливості часопростору соціокультурної взаємодії поколінь;

Таблиця 5.1
Матриця методичної триангуляції емпіричного дослідження соціокультурної взаємодії поколінь

Завдання / Питання дослідження	Результати методологічної триангуляції			Методи дослідження
	Мережа покоління Молоді	Мережа покоління Зрілих	Мережа покоління Поважних	
Габітус покоління	Активні, завязаті, велелюбні, безвідповідальні, оптимістичні, незалежні, легковажні, товариські, розкуті, (не) комунікабельні, допитливі, цілеспрямовані, вперті, ерудовані, спрямовані на швидкий результат, безтурботні, вимогливі, прагматичні, зацікавлені, незалежні, самостійні, цинічні, хаотичні	Відповідальні, працюючі, турботливі, освічені, доброзичливі, духовні, жертвовні, цілеспрямовані, віддані, допитливі, раціональні, самостійні, егоїстичні, невигірмані, моральні, заклопотані, обережні	Розсудливі, добрі, відповідальні, працюючі; мудрі, невірноважені, незадоволені, буркотливі, віддані, освічені, схильні до повчань, консервативні, освічені, емпатійні, турботливі, товариські, жителюбні	Анкетування, контент-аналіз, класстерний аналіз
Ентелехії покоління	Розвитку, соціальної захищеності, навчання, кохання, родинності, свободи виборів, дружини, професіоналізму	Надбання / передавання досвідів, професійності, конструювання перспективи, безконфліктності,	Цінність часу, відповідальна громадянська позиція, родинність	

Продовження табл. 5.1

Результати методологічної триангуляції				Методи дослідження
Завдання / Питання дослідження		Інституційний аспект СК реальності		
		Мережа покоління Молоді	Мережа покоління Зрілих	Мережа покоління Поважних
			спілкування, освіченості, шани до «інших», соціальної безпеки, родинності, саморозвитку, збереження здоров'я, співпраці, довіри	
Покращує взаєморозуміння		Спілкування, спільна діяльність, повага, розуміння вікових особливостей, позитивне ставлення		
Утруднює взаєморозуміння		Неповага, конфлікти, відмінності в культурі, мові, вікова дистанція		

Продовження табл. 5.1

Сегменти мереж покоління	Когорти, які виконують соціальні ролі «Дітей», вік до 25 рр. (з 1995 р.н.), історичний період становлення: з 2013 р. та роки після Революції гідності	Когорти, які виконують соціальні ролі «Батьків — Дітей», вік 26–34 рр. (1986–1994 р.н.), історичний період становлення: 2004–2012 роки після Помаранчевої революції	Когорти, які виконують соціальні ролі «Батьків — Прабатьків», вік 35–47 рр. (1973–1985 р.н.), історичний період становлення: 1991–2003 роки після отримання Україною Незалежності	Когорти, які виконують соціальні ролі переважно «Прабатьків — Батьків», вік 48–55 рр. (1965–1972 р.н.), історичний період становлення: 1983–1990 роки Перебудови	Когорти, які виконують соціальні ролі «Прабатьків», вік 56–70 рр. (1946–1982 р.н.), історичний період становлення: 1964–1982 роки періоду «застою — стабільності»	Метод матриць (Майтла і Хубертман)
Феноменологія покоління	Вплив медіа-осіб	Стабільна робота, комфорт життя, міра відповідності історичному часу	Стабільна робота, комфорт життя, міра відповідності історичному часу	Професійна реалізація, історична культура народу	Професійна реалізація, історична культура народу, ідеологічні суспільно-політичні питання	

Продовження табл. 5.1

Феноменологія покоління і єдності	Вплив медіа-осіб	Стабільна робота, комфорт життя, міра відповідності історичному часу	Стабільна робота, комфорт життя, міра відповідності історичному часу	Професійна реалізація, історична культура народу, ідеологічні суспільно-політичні питання	Професійна реалізація, історична культура народу, ідеологічні суспільно-політичні питання	Метод магриць (Май-лса і Ху-бермана)
Об'єднання покоління когорт	Покоління Молоді Вік до 25 р.	Покоління Зрілих Вік 26–47 рр.	Покоління Зрілих Вік 26–47 рр.	Покоління Поважних Вік 48–70 рр.	Покоління Поважних Вік 48–70 рр.	
Позиційний аспект СК реальності						
Освіті соціальні / соціальні-психологічні процеси СК взаємодії	«Цифровізація суспільства — Вільного вибору культури взаємодій»	«Технологізація суспільства — Соціальної конкуренції»	«Життя на офлайн / онлайн платформах — (Дез-) Організація і саморозвитку / деградації»	«Використання ресурсів офлайн / онлайн платформ — Саморозвитку / деградації»	«Долучення до інформативних потоків офлайн / онлайн — Соціальної (дез) адаптації і саморозвитку / деградації»	Метод обґрунтованої теорії (К. Чармаз)

Закінчення табл. 5.1

Культурний аспект СК реальності			
Впливи СК реальності на домінан-ти взаємодій	Домінанти взаємодії поко-ління	Проекція дії	Метод дискурс-аналізу
	Історичний етап розвитку суспільства	Особливості часу і простору, в якому відбувається СК взаємодія покоління	
	Засоби утворення зв'язків у взаємодіях	Визначення історичних засобів (техніч-них), соціальних практик, за допомо-гою яких стає можливою взаємодія	
	Культурні па-раметри поко-ління	Визначення культурних параметрів, за якими стає можливою ідентифікація акторів взаємодії	

– *засобів утворення зв'язків*, яка проявлялася в історично дієвих засобах (технічних можливостях) і соціальних практиках конструювання взаємодій;

– *культурних параметрів* поколінь, яка визначила перебіг культурної ідентифікації акторів взаємодії.

Перед тим як перейти до (2) *процедури супутніх дій* — *конструювання теоретичних основ психології поколінь*, доцільно зупинитись на результируючих *процедурі послідовних дій* текст / контекстуальних постулатах, що не потребують доказу, а беруться як вихіді, а саме:

– існування умовної «дистанції» між «некритичним» (трансляванням думок учасників дослідження) і «критичним» (теоретичними узагальненнями);

– існування варіативності інтерактивних текстуальних практик поколінь, обмежених важливими соціокультурними елементами — орієнтирами часопростору;

– відсутність текст / контекстуальної симетрії поколінних просторів (обумовленої одночасним існуванням сучасників у різних соціокультурних стилях);

– існування історії утворення текстів поколінь і мінливості доречності їх використання в контекстах, що змінюються — їх (де) конгруентності;

– природність втрачання текстами поколінь конгруентності СК контекстам — поступову деконтекстуалізацію акторів;

– поширення локальних проявів поколінних текстів, обмежених ареалом проживання, на контекстуальні події глобального масштабу;

– існування впливів домінуючої суспільної ідеології на тексти поколінь і контексти взаємодій;

– варіативність контекстуальних впливів різних соціально-політичних середовищ на текстуальність представників поколінь;

– можливість обумовленості текст / контекстуальних зв'язків не тільки взаємотворенням і взаємовпливами поколінь, а й іншими факторами «Х».

5.2. Категорії аналізу взаємодії поколінь

Спираючись на сформовані постулати на першому етапі *триангуляції* (у процедурі послідовних дій), вибудовувалася соціально-психологічна теорія СКВП. *Першим завданням процедури супутніх дій* — другого етапу триангуляції — виокремлювалися основоположні *процеси* реальності (*тексту, контексту* та соціальної інтеракції — *соціокультурної взаємодії поколінь*), що залишаються дієвими на історичних теренах, утворюють комплекси сценаріїв розгортання міжпоколінних відносин, мають у своїх рухах певні закономірності стосовно життєдіяльності суспільства, що безперервно змінюється. У *другому завданні процедури супутніх дій* — *конструюванні теорії* — здійснювалася систематизація інтегрованих результатів методичної триангуляції для моделювання сценаріїв розгортання міжпоколінних відносин та виокремлювалися закономірності їх перебігу. Зважаючи на те, що поколінне дослідження мало на меті пояснення континууму соціокультурного існування поколінь, теорія поколінь вибудовувалася як *відповідь* — *конкретизація* процесів конструювання суспільства в певних часопросторах, становлення і розгортання його соціокультурних стилів, формування соціокультурного виміру поколінь (див. рис. 2.2).

5.2.1. Соціокультурний контекст життєдіяльності поколінь

Категорія *контексту*, складна для формулювання і незмінного конкретного визначення, була використана як самостійний елемент соціальної реальності та її фрагментів — соціально-психологічних просторів поколінь (див. рис. 2.3). Аналітичний конструкт СК контексту життєдіяльності поколінь було подано, з одного боку, *базисом* вибудовування соціально-психологічної системи взаємодій, з іншого — феноменом розгортання неієрархічних форм соціокультурного життя в (1) *часопросторі* поколінних взаємодій; (2) у ситуаціях *історичних подій*; (3) у *СК дискурсі*.

Рис. 5.1. Модель аналітичного конструкту СК контексту поколінь

За результатами емпіричного дослідження були отримані дані щодо існування автентичних стилів у поколінь-сучасників, дієвих у *часопросторі* СК контексту; підтверджено провідну роль акторів у вибудовуванні СК стилів та їх текст / контекстуальну відповідність. На підставі того, що *СК стиль* констатувався *продуктом* конкретного покоління і одночасно *регулятором* його соціальних взаємодій, наголошувалося на існуванні характерних стильових впливів на життя суспільства, а саме *впливів* на:

- *перебіг* соціальних процесів, відносин, практик, формування потреб та інтенцій, технологій та ідеологічних настановлень сучасників відповідно до соціально-психологічного простору суспільства;

- територіальне *поширення* форм і засобів життєдіяльності (адже територія є ресурсом соціального, біологічного характеру, національно-етнічними нормами буття і культури поколінь, опосередковує формування історичних сценаріїв і конструювання соціально-психологічних регуляторів: релігійних, традиційних, інституційних тощо);

- збереження певних форм життєдіяльності в часопросторі.

Стосовно змісту СК стилів конкретного покоління необхідно зазначити, що аналіз стилів минулого і теперішнього, культурно стабільного і мінливого результував існування стильових проявів «інших» часопросторів у формах життя сучасників.

Це доводило невід’ємність СК середовища поколінь певної території від світового історичного континууму. Важливо, що характеристики стилю розмежовувалися на такі, що змінюються (у *вимірах простору*) і не змінюються (у *вимірах часу*). Тому в системі координат часопростору поколінь *виміри простору* уявлялися одиничними ортогональними векторами: «*довжини*» — *часу дії* соціокультурного стилю, «*висоти*» — *сили* СК змін (як соціальної значущості); «*ширини*» — територіального охоплення змінами простору (рис. 5.2).

Рис. 5.2. Система координат часопростору поколінь

У сконструйованій системі координат поколінний СК стиль означується як такий, що має динамічну природу, опосередковану відносністю часопростору. Саме відносністю, а не стабільністю, адже актори відмінних СК стилів сприймають дійсність та її ретранслюють, оцінюють часи минулого / актуального по-різному. *Наприклад, інтерпретації молодим поколінням значущих подій минулого значно відрізняються від свідчень тих, хто їх переживав.*

Роздуми про існування викривлень у сприйманні акторів «свого» і «іншого» часопростору підвели до висновку, що соціокультурна дійсність має множинність «істинних» оцінювань сучасниками, які пояснюються вибудуванням їх поколінних текстів у «різних» історичних контекстах. Тому відносні за фігуративними формами і видами зв’язки і відносини (щодо дієвості і доцільності) у системах «часопростір — покоління», «покоління — покоління» означувалися дезінтеграційними

процесами одночасного перебігу окремих соціокультурних течій. Саме тому, згідно з соціокультурними параметрами, що змінюються, і культурно-історичних констант, що залишаються умовно стабільними, зазначалося, що *часопростір впливає на:*

- формування поколінних текстів;
- виникнення умовно викривлених уявлень про соціокультурний простір сучасників.

Це дало змогу наголосити, що варіативні бачення-інтерпретації дійсності сучасниками опосередковують перебіг соціокультурних процесів — утворюють гнучке «плетіння» культурних світів когорт різновікових мереж, дієве в рухах СК стилів часопростору.

Необхідно зауважити, що часопростір не вважався абсолютним у поколінному сприйманні СК контексту, але саме відносним, залежним від соціальних позицій акторів (від віку, соціокультурних капіталів / ресурсів). Відповідно, зміни СК стилів і їх вектори (*дії, сили, території*) вважалися відносними в сприйманні поколінь і залежними від перебігу соціокультурних пертурбацій. Підсумковою зазначеному вище була думка про те, що кожне *покоління перебіг соціокультурних змін переживає, сприймає й усвідомлює по-різному* (конгруентно контексту «свого» часопростору).

Аналіз *«пережитих подій»* — другого показника СК контексту — мав на меті встановлення історично значущих особистісних і суспільних подій, що впливають на формування СК стилів поколінь. Але сприймання реальності, вибудоване на відмінних досвідах, знаходило, за даними респондентів, відображення в різноманітні утворених акторами смислів, відповідно події-причини і події-наслідки мали варіативність в інтерпретуванні опитаними. Така емпірично виокремлена відносність сприймання реальності в подієвому аспекті не сприяла теоретичному упорядкуванню пережитих подій чи їх укладанню в рамки соціокультурних закономірностей. Вона ж ускладнювала побудування системи формотворення СК стилів за даними соціальних і особистісних подієвих траєкторій, систематизацію впливів сформованих СК стилів на зміни історичних епох, їх руйнування чи продовжену дієвість.

На підставі вищезазначеного історично значущі особистісні і суспільні події координувалися відповідно до постулатів про те, що (1) соціальний і особистісний ряд подій є результатом *суб'єктивних* поколінних і *об'єктивних* суспільних впливів; (2) когорти покоління *об'єктивно* беруть участь у загальносуспільних рухах, перебувають у різноманітні відносин і практик, проживають історичні події разом із сучасниками, але мають свою *суб'єктивну* інтерпретацію їх перебігу. Тобто когорти покоління як актори уявлялися такими, що долучаються до конструювання історичних сценаріїв суспільних змін відповідно до суб'єктивної значущості для них тієї чи іншої життєвої ситуації.

Враховувалося, що події можуть мати різну міру впливу на свідомість поколінних когорт і просторове охоплення, тому важливим було ще й визначення (3) *часу* перебігу подій та (4) *особливостей адаптивності* поколінних когорт різного віку до соціально-історичних пертурбацій.

Відповідність досвідів поколінь окресленим координатам значущості пережитих подій природно розмежовувала життя на «до» і «після» та підтверджувала думку, що акторів *об'єднує СК стиль*, який вибудовується в результаті опрацювання досвідів, сформованих уявлень щодо *значущих (для акторів) подій* та розгортається через включення в загальносуспільні історичні процеси.

Третій *контекстуальний прояв «соціокультурного дискурсу»* у поколінному просторі визначався нестатичною, незавершеною діяльністю щодо оформлення соціально-психологічних стильових позицій. Цей прояв соціокультурного дискурсу, поперше, виступав засобом регламентації меж нематеріальних капіталів / ресурсів доступного і можливого в пізнанні реальності. По-друге, продуктом соціальних взаємодій щодо вибудовування відповідності поколінних текстів дійсності. По-третє, живою мовою поколінних повідомлень щодо подієвих впливів часопростору. Інакше кажучи, *СК дискурс* трактувався як процес систематизації утворених значень і смислів часопростору, що не завершує їх оформлення, але виконує функцію просторової презентації. Адже змістовність соціальних процесів знаходила

«своє», відмінне від «інших», уявлення у свідомості різних акторів — того, що відбувається в багатомірності простору, що закріплюється в «дологічних» міфах — поясненнях буття.

Емпірично виокремлені характеристики дискурсу як такі, що розгортаються в постійному русі і змінах, у своїх проявах залишали стабільно-нестабільну дуальність. Так, на *локальному рівні* конкретного покоління текст-контекстуальна конгруентність дискурсу означувалася конгруентністю соціальним запитам часу; вибором дієвих у часі тактик проходження, вирішенням соціально-історичних ситуацій за алгоритмами, природними в шляхах виконання і засобах реалізації. Ця усвідомлена процесуальність утримувала в певних формах реалізацію текстів поколінь, як жива, пластична, така, що безперервно змінюється, але водночас має соціальні форми прояву — смислові, ідеологічні, соціально-регуляторні тощо.

На *глобальному рівні (взаємодій) поколінь* дискурсивні голоси являли собою безперервне зіткнення СК стилів — у різних сферах соціальної реальності, умовній боротьбі шляхів конструювання майбутнього, виборах засобів соціальних ускладнень і можливих стратегій проживання історичних подій. Водночас акторів об'єднувало перебування в руслі історичних основ-традицій культури і використання дискурсу як засобу доведення смислів (традиційних і оновлених).

Сформульовані за результатами дискурс-аналізу *універсальні соціально-психологічні доміанти СКВП* (територіальних і часових меж історичного етапу; засобів утворення зв'язків; культурних параметрів ідентифікації акторів) дозволили сконструювати *дискурсивні форми утворення СК стилів реальності*:

першу — процесу, у якому *поколіннями текстами конструюється СК стиль* (дієву, у певному сенсі за рахунок того, що когорта в часопросторі становлення вибудовують поколінняні тексти відповідно до контекстів, які змінюються, утворюють «тимчасові» умовні СК правила, оформлюють позиції, культурні артефакти);

другу — процесу коректування текст-контекстуальної відповідності — конгруентності потенціалів і можливостей (капіталів /

ресурсів) акторів запитам простору (адже різні соціальні позиції, фізичні і психологічні ресурси щодо віку акторів-сучасників у ситуаціях історичних змін можуть вважатись такими, що опосередковують мінливість і нестабільність текст / контекстуальної конгруентності «власних» поколінних СК стилів);

третю — процесу коректування відповідності *СК стилю* культурним основам (минулого, теперішнього і майбутнього), яка, відповідно до контекстуальних етапів утворення стилю, утримання і презентації його (дис)функціональності, реалізовувалася в перевірці *поколінних текстів* дискурсами сучасників — (не)конгруентними, актуальними-дієвими стилями і стилями традиційними.

5.2.2. Поколінний текст

У теорії СКВП категорію поколінного тексту було показано не статичним феноменом, а процесом інтерпретації соціальних ситуацій життєдіяльності, формування діючих у часопросторі практик і артефактів, які несуть культурну інформацію про реальність поколінних мереж. За результатами проведеного дослідження було конкретизовано елементи складноутвореної динамічної системи тексту, що безперервно змінюється, вибудовується на смисловій реальності і культурній дійсності: *соціальні позиції, соціокультурні порядки, артефакти*.

Елемент *соціальних позицій* поколінного тексту поколінь є таким, що розкриває особливості становища покоління в суспільстві, специфіку поведінки у взаємодіях і види СК зв'язків (див. рис. 4.2; 5.3), які регламентують особливості поколінних текстів.

По-перше, експектації в текстах — усвідомлені, передбачені реакції інших акторів на особливості позиціювання опонентів, які, за емпіричними матеріалами, знаходили прояв у процесах, що опосередковують *наближення* чи, навпаки, конструювання *психологічної міжпоколінної дистанції* відповідно до текст / контекстуальних вимог часопростору: *ентелехиях* (спрямованості до реалізації можливостей), *стереотипах*

поведінки, габітусі (сприйманні і віддзеркаленні реальності). Виявлена нерозривність контекстуальних умов і текстуальної відповіді поколінь свідчила про те, що актори конструюють сценарії взаємодій за вимогами часопростору, водночас експектації змінюються конгруентно контексту.

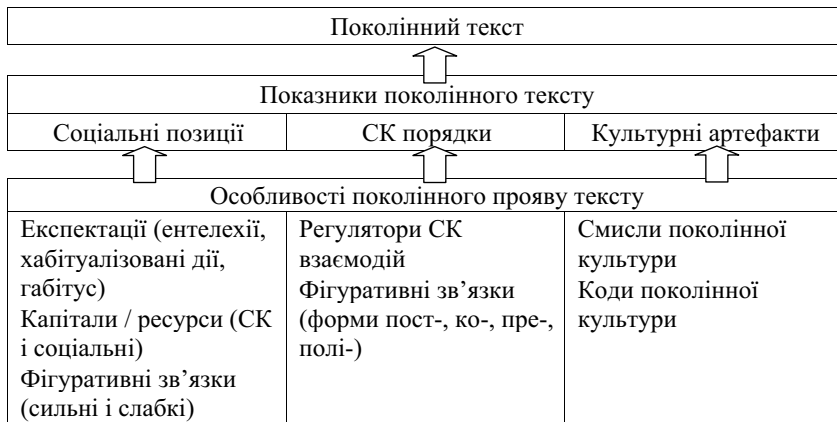

Рис. 5.3. Модель аналітичного конструкту поколінного тексту

По-друге, капітали / ресурси та фігуративні зв'язки — важливі у виборі акторами видів комунікації і конструювання зв'язків. Відповідно до емпірично отриманих даних, для упорядкування фігурацій (зв'язків, у яких реалізується обмін поколінними смислами, здійснюються взаємовпливи сучасників) доцільно було використовувати класифікацію за параметром сили «інформаційного охоплення» часопростору.

Так, у тісних колах *сильних* поколінних зв'язків (близьких людей) у настановленнях щодо СК стилів знаходили прояв (1) культурні традиції; (2) культурні обов'язки та очікування. Характерною рисою кіл *слабких зв'язків* (у поколінних мережах) було визначено вмотивованість на самопрезентацію та солідарне (субкультурне) згуртування. Така макросоціальна інтеграція сприяла перерозподілу ролей у взаємодіях, а прояви залежності, свободи, обов'язків і культурних меж у взаємодіях

опосередковували вибір контекстуально дієвих каналів ретрансляції інформації в мережі та за її межами.

Проведений аналіз *СК позицій* дав змогу стверджувати, що поколінні тексти демонструють шляхи самореалізації акторів у конкретному СК контексті. Водночас позиційні прояви текстів, з одного боку, виступали показниками текст / контекстуальної конгруентності як адаптивності до історичних вимог. З іншого — умовно стійкі життєві поколінні позиції проявлялися у впізнаваній поведінці (сформованій у часи становлення). Важливо наголосити, що поколінні тексти з часом (з віком акторів) втрачали конгруентність суспільним вимогам, але завжди виступали засобом установаження домінування в процесах історичних взаємодій.

Другий елемент поколінного тексту (див. рис. 4.2; 5.3) — вибудований акторами *СК порядок* — подано як процес систематизації устрою суспільства щодо установаження систем контекстуально важливих норм і правил відносин та легітимації практик. *СК порядок* часопростору як контекстуально природна форма поведінки поколінь у взаємодіях вибудовувався на СК конструктах: *регуляторах поколінних взаємодій* (нормо-правилах поколінних інститутів) та *фігуративних формах зв'язків* (пост-, ко-, пре-, полі-).

За отриманими емпіричними результатами *СК регулятори* були описані як такі, що демонструють типізовані СК практики, на основі яких і формується поколіннями СК стиль. Одночасно на *глобальному* рівні дієвості СК регуляторів поколінні тексти окреслювали форми соціального контролю в політичному, ідеологічному, культурному, релігійному аспектах. На *локальному* — інтерналізацію СК порядків часопростору (моралі, естетики, релігії, філософії, політики та ін.) у внутрішньопоколінну свідомість.

За опрацьованими емпіричними матеріалами було визначено, що актори використовують фігуративні форми зв'язків не для збереження чи дотримання соціально дієвих культурних регулятивних конструкцій, а відповідно до ситуацій, подій, вікових і соціальних ресурсів, можливостей, соціальних запитів

і умов часопростору — для досягнення мети і реалізації потреб. Це дало змогу стверджувати, що, по-перше, у процесах обміну досвідами і моделювання майбутнього вибори форм *фігуративних* зв'язків (пост-, ко-, пре-, полі-) покоління здійснює відповідно до їх контекстуальної функціональності. По-друге, покоління взаємодії не відбуваються за традиційними сценаріями (пост-, ко, пре- поліфігуративних форм), а використовуються фігуративні форми комбіновано [121; 270; 406; 407]. Саме тому в динамічній системі поколінних взаємодій регулятивними *домінантами СК порядку* були визначені смислові межі можливого і доступного, стереотипи поведінки, відповідні СК стилю. *Домінантами форм фігуративних зв'язків* подано способи вирішення історичних завдань, конструювання образів життя та засоби досягнення соціального благополуччя (відмінного для різних поколінь).

СК артефакти — третій елемент тексту — визначено інтерпретативним культурним втіленням смислів, утворених поколіннями. Відповідно, СК стиль поколінь було взято як форму життєдіяльності, що вибудовується на смислових конструктах (продуктах поколінного досвіду), але розгортається у фігуративних взаємодіях. Через те, що покоління поступово вибудовує засоби вирішення соціальних завдань за СК стилем, продукти життєтворчості, збережені в мережевій пам'яті, означувалися такими, що знаходять відтворення в процесах категоризації реальності за допомогою декодування уявлення про реальний світ. Тому для розуміння психологічних першооснов СКВП (з відмінними уявленнями про текст / контекстуальну конгруентність) було окреслено, *по-перше*, особливості формування, трансляції і збереження культурних смислів; *по-друге*, виокремлено характерні для СК стилю покоління засоби їх вираження; *по-третє*, розмежовано смисли, збережені в культурних кодах, на такі, що є актуальними лише на час дії СК стилю в просторі акторів-сучасників, і ті, що залишаються актуальними в поколінному ланцюзі зі змінами СК стилів.

За *першим питанням* констатовано, що на смислові процеси впливають (1) контекстуальні умови та культурні коди

розуміння реальності, і (2) СК змістовність і наслідки соціально-історичних подій, що переживали покоління. Зроблені висновки пояснювалися тим, що проблема перетворення смислів і їх руйнування перебуває в площині історичної і СК відносності. Тому смисли, як продукти поколінь певного часопростору, віддзеркалення світобачення і соціальної організації діючих акторів, визначалися як універсальні і такі, що завжди будуть відносними.

На цій підставі стверджувалося, що мінливість смислів і контекстуальні розриви СК стилів, по-перше, можуть вважатись темпоритмами текстуальної функціональності, які не скасовують атемпоральності існування культурних кодів; по-друге, доводять тимчасовість смислів в історичному перебігу і відносність у сприйманні акторами; по-третє, означають подієвість координатами утворення поколінних смислів, які «замикають» (суб)культури на певній стилістиці. Означені позиції аналізу поколінного тексту відповідали показникам контекстуальної дієвості СК стилів:

- функціонального співіснування смислів поколінь-сучасників;

- наслідування і використання нащадками у «своїх» СК стилях смислових кодів, що залишаються конгруентними часопростору.

Відповідь на *друге питання* щодо притаманних засобів вираження культурних смислів мала тісний зв'язок з ідеологічним спрямуванням та науково-технічним рівнем розвитку суспільства. Адже логіка ідеологічних, політичних, релігійних, культурних форм розгортання реальності звучала в дискурсивних поколінних повідомленнях. Це свідчило про те, що дискурсивна ефективність звільняла акторів від обмежень щодо дотримання смислів минулого. Тобто проголошення альтернативних дискурсів утворювало нашарування текстів: суспільно не актуальних, але в культурному досвіді ще залишково дієвих та текстів «нових часів». Таке оновлення засобів конструювання реальності відбивалося в дискурсі Молоді, альтернативному і одночасно пов'язаному з історично стабільними культурними кодами.

Відповідь на *третє питання* щодо розведення культурних смислів за тривалістю дії була побудована на артикуляції виокремлених *смислів СК стилів і всечасово актуальних смислів — відгуків* історичного культурного коду. На підставі того, що соціальні, ідеологічні уклади держав відповідно до історичної хронології змінюються доволі швидко, зазначалося, що культурні основи, утворені історично і за законами природи, приймають лише «маски» осучаснення, а не проходять сутнісну трансформацію. Інакше кажучи, (1) поколінні тексти презентують смислові коди в дієво обмежений термін, а культурно-історичні тексти (міфи, ритуали, обряди, символи тощо) — становлять фундаментальний культурний базис, не обмежений часом у дії; (2) на взаємодію поколінь впливає паралельне існування культурних кодів — короткотривалої і продовженої дії, і це означає існування *культурних актуальних смислів* поколінь — варіативних в інтерпретаціях СК стилів і *культурних історичних смислів* — універсальних монадичних одиниць.

Отже, за теоретичною побудовою дуальна пара поколінно-го тексту і СК контексту була показана процесами, складними і гетерогенними, пошуку і вибудовування *текст / контекстуальної конгруентності поколінь — СК стилю*. *Взаємодія текст / контекстуально конгруентних поколінь* набула означення *процесуального феномену взаємодії СК стилів, сформованих за різних умов історичних часів*. Через те, що поколінні текстуальні утворення мінливі і нестабільні і, на відміну від контекстів, ініціюються поколінними акторами та використовуються як інструментарій взаємодій, *СК стилі були означені соціально-психологічною програмою суспільства*, що утворюється акторами історичної реальності. Було наголошено, що *поколінні тексти*, утворені в певних контекстах, виступають не тільки предметом відповідності часу утворення, а й *показниками конгруентності* мінливим *СК стилям*.

За результатами дослідження стверджувалось, що *покоління представляє собою феномен, не обмежений у текстуальності СК стилем «свого» часопростору, але такий, що перебуває у взаємодіях на перетині стилістики сучасників*. Тобто, потрапляючи

в «інші» контексти, сучасники «вимушено» здійснюють культурне переформатування — налаштовуються на «інші» СК стилеві «хвилі», конгруентні історичним соціальним ситуаціям. Водночас актори залишають незмінними культурні історичні коди і коди світорозуміння, притаманні контексту часопростору покоління становлення — «свого» СК стилю. Артикують у поколінному тексті смисли життя і коди субкультури, поступово охоплюючи СК новоутвореннями суспільний простір, але лише одне покоління утворює СК стиль, конгруентний часу. Тобто відбувається *конструювання СК стилю — утворення текстів у контекстах* — невід’ємних і взаємовпливових комплементарних процесах СК стилю покоління, який може бути функціональним у формах відносин наступних поколінь чи, навпаки, зруйнованим соціальними ситуаціями, дискурсом ідеологій. Якщо використовувати метафору хвилі, системні зміни СК стилів, як хвильові процеси соціальної природи, можуть бути означені як такі, що сприяють поширенню СК текстуальних новоутворень, змінюють соціально-психологічний стан сприймання світу в діючих акторів-сучасників, трансформують функціонування умовно стабільних сфер суспільного життя, але не впливають на біологічний і суспільний порядок поколінних зв’язків у суспільстві.

Подана теоретична побудова категорій покоління тексту і СК контексту, здійснена за результатами емпіричного дослідження, підтвердила існування двосторонніх впливів *інтеграції* — перетворення у *взаємодіях контексту в текст* (утворення соціокультурних стилів поколінь) і *дезінтеграції* — перетворення *тексту в контекст* (співіснування окремих соціокультурних течій різних поколінь в одночасному перебігу) [151], стала відправним рухом конкретизації теоретичної платформи оформлення понятійного апарату покоління дослідження та виходу на шлях вибудовування прогностики життєдіяльності поколінних мереж.

5.2.3. Соціокультурна взаємодія поколінь

Зважаючи на те, що покоління є феноменом, утвореним свідомо / несвідомою узгодженістю акторів у соціокультурному позиціюванні, подальше конструювання мішаними методами комплексного бачення предмета дослідження здійснювалося в ракурсі положення, що *зміни СК контекстів відображуються в текстах поколінь* (продуктах поколінь, що не обмежуються формами мовлення, але є феноменом соціокультурної реальності). За таким баченням *оновлення текстів свідчило про історичні зміни соціальних структур і культур соціуму — оновлення соціокультурних стилів* (форм життя).

Саме тому категорію *соціокультурної взаємодії поколінь*, нерозривно пов'язану з *текстом поколінь* і *СК контекстом*, було описано як символічне конструювання СК простору на основі текст / контекстуальності поколінь. Оскільки *СКВП* є процес, що рухається нелінійно, циклічно чи по спіралі, але має хвилеподібний характер текст / контекстуальних СК взаємовпливів акторів, у роботі використовувалася психологічна метафора «*взаємодії хвиль*», яка розкриває сутність перебігу процесу *взаємодії СК стилів поколінь*.

Емпірично виокремлені текст / контекстуальні особливості СКВП довели складність хвильового процесу й дозволили сконструювати розгортання процесів у СК сферах відповідно до «*довжини*» — часової тривалості історичних змін, їх «*висоти*» — значущості СК змін у суспільстві і «*ширини*» — територіального охоплення часопростору (рис. 5.4).

Перед тим як розкрити сутність *хвильової взаємодії*, доцільно зупинитись на двобічності ракурсу власне самого поняття. З одного боку, з позиції аналізу значущих у загальносуспільному масштабі СК змін *коливання стилів* акторів були артикульовані як глобальні *кумулятивні хвилі (КХ)* соціокультурних стилів, які поступово охоплюють усе суспільство, викликають пансоціальні зсуви у світобаченні, ментальності, цінностях, релігійній сфері, культурі тощо. З іншого боку, врозріз традиційним твердженням, що [272] соціальні зміни на рівні міжособистісних

відносин не трансформують устрій, кумулятивний характер СК змін зазначався як такий, що проявляється в протилежній дії — русі знизу догори — з локальних поколінних взаємодій до глобальних соціетальних впливів: від текст / контекстуально конгруентних когорт — ініціаторів СК змін суспільного устрою — до всеохоплюючих СК хвиль.

У просторі сучасників — мережевій неієрархічній соціальній структурі — покоління уявлялися акторами розгортання кумулятивного руху оновлення СК стилів суспільства (рис. 5.5).

Рис. 5.4. Контекстуальна модель соціокультурної хвилі покоління

Рис. 5.5. Модель побудування побудови соціокультурної хвилі покоління

Наголошувалося, що кумулятивні хвилі поколінь утворюються *суперпозицією простих*, тобто окремих когортних хвиль, які дотримуються єдиного СК стилю, когерентного часу ста-

новлення. З такої позиції КХ визначалася мережевою *хвилею поколіннього тексту*; так само СК стиль — формою життєдіяльності, вибудованою в процесі розгортання кумулятивної хвилі. Тобто метафорична *кумулятивна хвиля СК стилю покоління уявлялася процесом розгортання поколіннього тексту, а формування тексту — процесом утворення кумулятивної хвилі СК стилю*.

Щодо питання *взаємодії СК хвиль* сучасників зазначалося, що *СК поколінні стилі* впливають на суспільство (простір сучасників), *допоки є живими когорти носіїв стилю*. На підставі того, що нашарування кумулятивних хвиль сучасників відбувається із збереженням їх СК стилів, бачилося, що перетин хвиль сучасників здійснюється на різних *фазах* їх дієвості та результується культурною співпричетністю — співіснуванням акторів у різноманітті СК стилів — *нашаруваннях кумулятивних хвиль* (рис. 5.6).

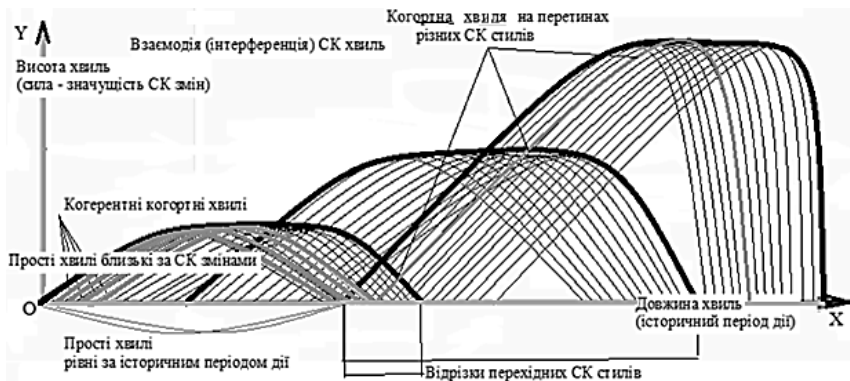

Рис. 5.6. Модель взаємодії СК поколінніх хвиль

Крім того, оскільки фази як етапи процесу соціокультурної КХ не мають нормованого часу дії, *довжиною* і одиницею виміру часу КХ означувалися періоди історії, за які КХ проходить усі фази, а саме: *початкову* фазу — період контекстуального становлення поколінніх СК стилів; *другу* фазу — *розгортання*, що є періодом відносної стабільності СК стилів — контекстуального

домінування текстів акторів певного стилю; третю фазу — *обрушення* — періоду виходу із соціальної дії (переходу у форму, що існує, але не відповідає соціально-історичному контексту, тобто не є текст / контекстуально конгруентною).

Водночас фази входження в КХ окремих простих когортних хвиль вважалися *початковими*, а часові періоди фаз розгортання і обрушення — відповідними перебігу життя покоління в контексті КХ (рис. 5.7). Варто додати, що *поширення* конкретного СК стилю в історичному просторі вважалося не лише таким, що відбувається одночасно з коливаннями «інших» СК стилів, а й таким, що «стверджує» конгруентність текстів досягненням і утриманням позицій домінування в суспільстві.

Рис. 5.7. Фази перебігу кумулятивної соціокультурної хвилі покоління стилю

Водночас залежність перебігу КХ від (1) сутності СК змін та (2) подовженості кожної з фаз підводили до думки, що стиль деяких простих когортних хвиль сучасників, які займають умовно «перехідну» СК позицію, контекстуально може мати певні відмінності від КХ домінуючого стилю (рис. 5.6.) Різноманітність СК проявів та природне нашарування початкових і обрушення фаз КХ інших поколінь каталізувало виникнення гіперболізованих амплітуд СК змін — підсилення СК хвилі одного покоління чи, навпаки, прискореного згасання — обрушення СК руху КХ інших поколінь. Наприклад, «заморожена» — «нескінченна» фаза обрушення СК стилю СРСР у деяких республіках держави, що вже багато років не існує.

Підсумовуючи нарис взаємодій КХ, доцільно конкретизувати *умови* формування кумулятивної соціокультурної хвилі покоління.

Першою умовою, як показано вище, було визначено *конструювання КХ за принципом СК суперпозицій*: входження в кумулятивну хвилю простих когортних хвиль, які апріорі не впливають одна на одну, але розгортають єдиний поколінний текст. Адже прості когортні хвилі, що *текст / контекстуально неконгруентні* єдиному часу становлення, тобто не дотримуються єдиного СК стилю (рис. 5.6), не знаходяться на єдиних фазах КХ; не переживали певні історичні події (рис. 5.7), а тому не можуть вважатись *когерентними*. Це означало, що вони не утворюють суперпозиційне об'єднання і, як наслідок, не утворюють підстави *конструювання КХ*.

Одночасно аргументами, що підтверджують існування КХ, використовувалося, з одного боку, нашарування *когерентних хвиль* певного стилю, з іншого — внутрішньомережевий *перерозподіл* утворених у поколінному часопросторі *текстів*. Варто наголосити, що *інтерференція* (взаємодія двох або кількох одночасно чи послідовно діючих хвильових процесів, у результаті якої в них відбуваються суттєві зміни — послаблення чи пригнічення дієвості певного стилю) *когерентних* кумулятивних хвиль вибудовується між поколіннями, текстувально конгруентними контексту «свого» становлення.

Другою умовою формування КХ визначався *безперервний перерозподіл домінуючих у суспільстві СК стилів* текст / контекстуально (не)конгруентними поколіннями. Тобто когортні хвилі, що складають КХ, розгортають «свої» СК виміри, але при зіткненні з хвилею «наступаючого» покоління Молоді потрапляють у процес СК взаємодій вже на інших позиціях. У таких умовах відбувається порушення принципу суперпозиції (СК стійкості конкретного покоління) і вибудовується оновлена конфігурація СК вимірів простору (замінюються СК стилі).

Важливо враховувати, що домінуючі в часопросторі СК хвилі на формування і розгортання СК хвиль інших поколінь впливають лише опосередковано. Тобто через надбудови КХ

різних поколінь конструюється *історичний простір*, сприймання якого для кожного покоління є *відносним* відповідно до часопростору його СК домінування, оскільки в мережевій свідомості залишається базовою побудована текст / контекстуальна конгруентність, оптимально дієва в часи утворення. Такий «перетин» поглядів, сформованих у різні координати часу, й утворює *відносну* в СК вимірі картину суспільства — *відносну* з позиції світорозуміння, але таку, що відповідає контекстам текстуального становлення поколінних акторів.

Отже, зазначимо, що *КХ соціокультурних стилів* являють собою *організацію реальності в часи становлення поколінь*. Тобто такий реальності, в якій історичний культурний *простір* зберігає культурні основи, а *час* у незмінному розміреному перебігу трансформує соціальний світ, відносний у сприйманні акторами (рис. 5.8). Водночас утворення КХ відбувається лише в разі виконання умов (1) принципу СК *суперпозиції* та *хвильової СК інтерференції* і (2) відповідності когортних СК тенденцій вимогам історичного контексту, що постійно змінюється, але залишається відносно стабільним у межах часу.

Рис. 5.8. Вісі координат соціокультурних хвиль поколінь

Підсумовуючи вищезазначене, необхідно конкретизувати фокуси аналізу *взаємодії СК хвиль поколінних стилів*. По-перше, кумулятивні хвилі мають єдиний соціально-психологічний текст / контекстуальний базис вибудовування.

По-друге, поєднання когортних коливань (за принципом суперпозиції) є підставою утворення результуючого руху — КХ,

у якій значущість змін і фази коливань перебувають в єдиних історичних координатах часопростору.

По-третє, відповідно того, що будь-які об'єднані когортні коливання приносять зміни, конструювання СК стилів КХ пов'язане із соціально-історичними тенденціями СК контексту.

По-четверте, якщо *суперпозиція* (стильове об'єднання) когортних хвиль є процесом поступового вибудовування КХ, то коливання *інтерферентних* КХ є безперервним процесом коливань СК стилів простору — СК хвиль когерентних (відповідно до «свого» часопростору) текст / контекстуально поколінних мереж. Тому існування явища *хвильової СК інтерференції* — *взаємодії хвиль СК поколінних стилів* — підтверджують СК зсуви (значущі та інтенсивні СК зміни) і особливості фаз перебігу КХ (їх подовження чи скорочення).

Щодо значущості СК змін, то зазначимо, що інтенсивність КХ у трансформації суспільства не залежить від особливостей ініційованих оновлень СК стилів. Адже на розгортання хвилі впливають особливості середовища, у якому здійснюються СК зміни, та культурно-історична пам'ять поколінь (етнокультурна основа). Саме тому в процесі поступового охоплення СК хвилею середовища інтенсивність буде тим вищою, чим більш вираженим буде поколінний СК стиль. Водночас локальні поколінні зв'язки у взаємодіях будуть мати переважно вид слабких. І навпаки, у разі домінування в соціумі сильних поколінних зв'язків інтенсивність КХ буде меншою (інтенсивність процесу СК оновлення суспільства). Наголошуємо, що інтенсивність СК хвилі має ще одну додаткову умову — для досягнення хвилею фази розгортання в середовищі повинні бути демографічно виражені когорти поколінь, здатні продукувати зміни СК вимірів.

5.3. Соціокультурна взаємодія поколінь у конструюванні історичних сценаріїв

На підставі теоретичного аналізу хвильового процесу взаємодій можна стверджувати, що на *конструювання історичних сценаріїв* впливають (1) події, пережиті когортами,

(2) стійкість певного СК стилю і (3) спрямованість середовища до СК змін.

Так, зазначалося, що в результаті «зіткнення» поколінь з *історичними подіями* (фактор пережитих подій), рух СК змін на фазах розгортання і обрушення КХ може прискорюватись, розширяться, уповільнюватись чи послаблюватись.

На підставах того, що когорти на життєвому шляху взаємодіють із різноманітним СК вимірів, *СК стійкість стилю* (другий фактор) поставала результатом взаємовпливів сучасників щодо збереження і закріплення «опрацьованих часом» практик життєдіяльності. Але *стійким* (з продовженою фазою розгортання) *залишався лише СК стиль, конгруентний контекстуальним вимогам*.

Щодо третього фактора, то *спрямованість середовища* (соціально-психологічного простору) до *змін* поставала впливовою у фокусі прийняття / неприйняття сучасниками оновлень СК стилів. Стосовно проходження *фаз* КХ наголошувалося на тому, що перехід до етапу завершення коливань у певному стилі залежить від дуальних процесів: *при конгруентності поколінних текстів СК контекстам, що постійно змінюються, КХ не переходить у фазу обрушення СК стилю*. Тобто поколінна мережа презентує адаптивність до контекстів — здатність протягом певного періоду до безперервного трансформування — підлаштовування текстів до умов середовища. *При неконгруентності текстів контекстам* — покоління хвилі віддає СК панування над міжпоколінним простором іншій мережі — *розгортатиметься КХ іншого покоління*.

На наступному кроці аналізу були конкретизовані ефекти КХ, відображені в конструюванні історичних сценаріїв. Так, *перший ефект* СК «*хвильового зсуву*» є результатом єднання поколінь у загальний СК вектор історичного періоду — злагоджений рух сучасників у вирішенні суспільних завдань. Він має такі варіанти прояву:

По-перше, СК хвилі сучасників підпорядковуються соціальним запитам, дотримуються «суспільно обраної» оптимальної стратегії виходу зі складних для держави періодів; наприклад,

у тривожні, загрозливі часи історичних подій / соціальних тенденцій відбувається об'єднання поколінь у єдиних рухах, що послаблює соціальну напругу, але й програмує перспективу повторення вимушеної агрегації (2014, АТО, волонтерський рух, Україна).

По-друге, у зіткненнях КХ і окремих когорт утворюються (чи лише окреслюються) альтернативні шляхи розвитку суспільства, водночас перевагу впливовості учасників визначає текст / контекстуальна конгруентність домінуючого стилю вимогам часу. Наприклад, *означений сценарій було реалізовано в СК рухах представників 60-х років минулого століття на території СРСР — у протидіях когорт загальної соціокультурній КХ. У дзеркальному варіанті сценарію, навпаки, численна за демографічним показником СК хвиля Молодого покоління, на фазах підйому і розгортання, може стикатись із спротивом когорт, що мають державний вплив — вихованців СК стилю, що довгий час домінує в соціумі і продовжує утримувати перевагу за допомогою примусової «консервації» стилістичних традицій, ідеалізації образів вождів і тенденцій соціальної політики (наприклад, СК політика керівництва деяких незалежних держав, що були в складі СРСР, і суспільних тенденцій КХ соціокультурного оновлення).*

По-третє, формування зворотних коливань поколіннями когортами, що здатні доводити суспільству доцільність альтернативного історичного розвитку, у початковій і розгортання фазах КХ. *Наприклад, протидія «білого і червоного руху» у революційні часи початку ХХ ст.; протидія когортних коливань ОУН, УПА хвилі, що панувала на теренах СРСР (1942–1954).* Такі сценарії *зворотних коливань* залучають покоління так чи інакше в СК коливання на певній території часопростору і повторюються з певною періодичністю на конкретній території в різних історичних контекстах.

Другий ефект «стиснення / розкриття» виникає за умови деформації соціумом шляхів прояву і розгортання поколінних стилів. Означений ефект виникає як відповідь когорт різних мереж суспільству, що в часи криз вимагає виконання

єдиного соціально-історичного завдання. Водночас під час стабілізації обставин (на державній, геополітичній арені) знову відновлюється вибудовування різних векторів СК розвитку — не тотожних, а відповідних світобаченню кожного покоління (*такий ефект проявився в історичний період війни 1941–1945 рр. і післявоєнний період — когорти різновікових мереж вирішували глобальне соціальне завдання, а після закінчення війни розгортали «свої» СК стилі*). На першому кроці дії ефекту — *стиснення СК хвиль* — означається соціальне завдання, що вимагає вибудовування єдиного СК стилю, універсального для всіх поколінь суспільства (соціально і політично дієвого у виконанні глобального соціального завдання геополітичного масштабу). На другому кроці здійснюється *розкриття* хвиль СК коливань поколінних когорт, за яким у разі стабілізації суспільного становища вибудовуються / реалізуються СК тенденції, притаманні різним поколінням, і розгортання їх векторів, уже не об'єднаних загальною ідеєю, завданням, але вільних у виборах СК перспектив.

Однак необхідно враховувати, що ефекти *зсуву* і *стиснення* / *розкриття* мають різні СК перспективи: *ефект хвильового зсуву* артикулює існування довготривалої проблеми соціально-історичного масштабу, що має ілюзорні перспективи вирішення, вимагає періодичної мобілізації суспільства для подолання загострень соціальної проблематики, але не дає (чи зменшує) можливості вибудовування і проявів СК вимірів покоління Молоді. Цей стан суспільства близький за своєю сутністю до стану «хронічної хвороби», у якому лише загальними рухами частково вирішуються СК питання — здійснюється загальноспрямована активізація поколінь-сучасників, поступово динамічність СК руху переходить на спад і знову відбувається підйом — відгук на запити суспільної мобілізації (*ефект знаходить прояв і в життєдіяльності держав, занурених у довготривалі міжнародні конфлікти*). *Ефект стиснення* / *розкриття* має більш позитивні перспективи — тимчасова мобілізація для вирішення соціально-історичних ускладнень має завершення, з наступним вивільненням права виборів шляхів конструювання СК вимірів кожного покоління.

Третій ефект «зупинення СК хвилі» проявляється під впливами соціально-історичних умов, подій, етнотрадицій, що стримують рух змін СК вимірів. *Ефект зупинення* означає входження СК хвилі у фазу уповільненого розгортання за рахунок уніфікації стилів сучасників. Водночас розгортання СК руху змін, що ініціюється когортами Молоді, призупиняється переліченими впливами або державними механізмами (з метою збереження «консервативних» настановлень минулого). У результаті формується *комбінований стиль*, що відповідає поглядам когорт старших поколінь, СК стиль яких, опрацьований роками, підтвердив функціональність у складних перипетіях суспільних трансформацій і влаштовує покоління Молоді, яке приймає традиції, ідеологію, опрацьовану часом. Отже, *ефект зупинки*, по суті, є процесом оформленням КХ — на фазі підйому. Він означає час вибору Молоддю векторів майбутнього: конструювання альтернативних шляхів розгортання КХ чи дотримання функціональної стилістики минулих поколінь. Водночас розгортання хвилі Молодого покоління не втрачає інтенсивності в період оформлення СК вектора. Наприклад, у разі утримання СК вимірів Молоді в межах традицій, ідеології поколінь старшого віку вектор розвитку суспільства залишається на певний час налаштованим на стандарти минулого (*даний ефект діє в деяких колишніх республіках СРСР і після розпаду держави*).

Четвертий ефект «вимушеного руху хвиль» відображає коливання, оформлені під зовнішніми (позапоколінними) впливами, тобто ініційовані не когортами покоління Молоді, а соціально-історичними суб'єктами / умовами зовнішнього примусу, що утворюють рамки «доречних» для них сценаріїв розвитку конкретного часопростору (*яскраво проявлено на карті геополітичних впливів держав — домініонів на держави слабкого соціально-політичного та соціально-економічного стану і, відповідно, покоління їх громадян*). Так, виникнення ефекту *вимушеної хвилі* буде наслідком і результатом примусового регламентування сценаріїв розгортання КХ. Цікаво, що *вимушені й зупинені* СК хвилі (ініційовані не субкультурами когорт

Молоді), сформовані зовнішніми впливами (суб'єктами / умовами), за відсутності постійного енергетичного ініціювання з часом згасають.

У неускладнених історичними подіями процесах СК хвиль знаходить прояв *п'ятий ефект «пружних хвиль»* — розширеного розгортання оновлених СК вимірів. Сценарій виникає в лояльних міжпоколінних відносинах і часопросторі середовища, вільного від нормативних обмежень керуючих зовнішніх впливів. *Ефект пружних хвиль* спрацьовує як каталізатор охоплення великих просторів — без обмежень кордонів і соціально-політичних настановлень. «*Пружні хвилі*» СК стилю акторів мають такі варіанти реалізації: (1) «підхоплюють» стилістику поколінь, які перебувають в інших координатах простору — однолітки / сучасники інших держав, поширюють СК тенденції на своїх теренах; і (2) СК тенденції актуального часу поширюються в середовищі поколінь інших вікових категорій. *Цей ефект спрацював на безмежних просторах всесвіту в проявах економічної, політичної, культурної інтеграції та уніфікації в процесі глобалізації та цифровізації суспільства.*

Шостий ефект «СК резонансу» виникає в умовах, коли збігаються коливання сил, що віддзеркалюють тенденції соціально-історичних умов — суспільства, спрямованого до СК змін та СК потреб когорт (простих хвиль). Варто зазначити, що стимулом виникнення резонансних явищ є сформовані тексти покоління, контекстуальні часопростору. Розгорнуті в сприятливих історичних умовах, явища СК змін набувають резонансу в разі їх актуальності не тільки для конкретного актора чи виокремлених когорт покоління, а й для його сучасників, які перебувають на перетинах (різних фазах) трьох хвиль (рис. 5.9). При природному наступі поколінних когорт, що народжуються кожного року, та коливаннях: а) допустимих, відповідно до історичних культурних традицій, і б) необхідних за соціальним запитом СК новоутворень, утворення резонансної КХ залежатиме ще й від наступного:

– демографічного показника — кількості поколінних когорт, здатних здійснювати СК зміни;

- стійкості СК стилю покоління, що ініціює резонансну хвилю;
- ригідності / лабільності етнокультури середовища.

Рис. 5.9. Ефект СК резонансу

Безпосередньо *ефект СК резонансу* полягає у формуванні спрямованості суспільства до змін, осучасненні усталених текстуальних диспозицій відповідно до історичної ситуації. Резонансна КХ є об'єднання мережевих рухів — текстів, утворених у різних контекстах та долученні їх до загального вектора історичних трансформацій.

По суті, *ефект СК резонансу* кардинально трансформує життя суспільства, інтенсивністю СК коливань руйнує (не змінює, а саме руйнує, можливо революційно) соціальні системи СК вимірів (наприклад, у часи Французької революції XVIII ст.). Водночас варто наголосити, що вивільнення розгортання КХ стає можливим у разі зниження зовнішнього геополітичного контролю над державами, втрати мережами домінуючого СК стилю ідеологічних механізмів впливу на Молодь тощо. Вільне розгортання КХ сприятиме змінам СК вимірів еволюційним шляхом: розширенню спектра «СК можливого» та вивільненню диспозицій суспільства з вибудованих обмежень (зовнішньо-геополітичних і внутрішньодержавних).

Підсумовуючи, можна зазначити, що *незупинені на початкових фазах КХ сприяють суспільним змінам СК стилів життєдіяльності (еволюційного чи революційного типу)*.

5.4. Соціокультурне балансування у взаємодіях поколінь

За змістом і аналізом розглянутих категорій на наступному етапі побудування теорії було здійснено покроковий теоретичний опис *балансування СК стилів поколінь у взаємодіях*.

Перший крок. Опрацьовані матеріали емпіричного дослідження і теоретичний аналіз тріангуляції даних дали змогу стверджувати, що покоління-сучасники вибудовують автентичні смислові поля, експектації, символічні системи капіталів / ресурсів та поколінні культури, що стає передумовами утруднень у соціальному розподілі *статусів (впливовості)* і *ролей* і, як наслідок, умовою виникнення СК *балансування* у взаємодіях — механізму зміни домінуючих у суспільстві СК стилів.

Для аналізу *процесу* балансування впливовості акторів, нестійких щодо текст / контекстуальної (не)конгруентності, були означені причини можливих коливань:

- (не)конгруентність контекстам поколінних текстів;
- контекстуальна актуальність оновлення (збереження, руйнації) домінуючих СК стилів.

Другий крок. Проведене опрацювання матеріалів емпіричного дослідження дало підстави стверджувати, що виокремлені (не)конгруентні текст / контекстуальні стильові позиції акторів, як дієві-продуктивні, не підтверджували існування поколінних розривів, конфліктів, але означували маніфестацію *волі* (настроїв, рухів щодо оновлення чи збереження СК стилів). За цих обставин одночасна дієвість різних *поколінних текстів* доводила *збалансоване* функціонування суспільства, що дотримується умовного права програвання поколінних ролей. Водночас означувались підстави виникнення СК *дисбалансу* (змін СК стилю) у разі продовженого соціального домінування певного покоління.

Зважаючи на те, що не всі СКВП можуть бути платформами зміни домінуючих у суспільстві СК стилів; не всі соціально-історичні умови контексту стимулюють / «зупиняють» балансування, включення механізму вбачалося на основі *волевиявлення* і проявів *соціально-психологічних впливів* акторів взаємодій: формування контекстуальних розривів соціокультурних стилів за відмінностями текстів сучасників (очікувань; стратегій вибудовування соціокультурних порядків, фізичних і ментальних потенціалів; можливостей; смислів; соціальних статусів, становище в суспільстві; СК капіталів / ресурсів; форм і видів зв'язків; параметрів єдності).

Третій крок. Сформульовані принципи проявів впливів і волі в соціокультурному балансуванні були систематизовані за сферами дії: *психологічною, соціальною, комунікативною.*

До групи *сфери психологічної дії* віднесено *принципи:*

Текстуального зв'язку поколінь. Покоління вибудовують тексти, конгруентні контексту становлення на основі культурно-історичної пам'яті поколінь минулого.

Текстуальної взаємодії. Покоління за допомогою текстів, конгруентних контекстам становлення, у взаємодіях змінюють домінуючі в суспільстві СК стилі.

До *сфери соціальної дії* віднесено такі *принципи:*

Динаміки СК змін. Особливості текстів поколінь визначають перебіг баласування. У разі текстуальної неконгруентності певних учасників взаємодій складаються підстави для зміни домінуючих у суспільстві СК стилів.

Функціонування суспільства. Перебіг СК балансування опосередковується особливостями функціонування суспільств: (ін)еволюція суспільства змінює форми СК балансувань.

Соціального статусу. Культурно опосередковані соціальні становища поколінь у суспільстві визначають їх соціальні можливості. Зміна соціальних статусів — перерозподіл *впливів* (можливостей акторів) і *волі* (настроїв акторів) — сприяє зміні домінуючих у суспільстві СК стилів.

Домінування СК стилю. Текст / контекстуальна конгруентність є підставою продовження домінування стилю, що утримує суспільство в певних соціокультурних вимірах.

До сфери комунікативної дії відносяться принципи:

Засобів комунікації поколінь. Конгруентні СК стилю *засоби комунікації* виступають інструментом зміни домінуючих у суспільстві СК стилів.

Форм відносин поколінь. Конгруентні СК стилю *форми* відносин сприяють зміні домінуючих у суспільстві СК стилів.

Виокремлені принципи *впливів і волі* в соціокультурному балансуванні засвідчили, що *соціокультурний баланс* є ознакою умовної *врівноваженості взаємодіючих акторів*, а *соціокультурне балансування* — показником поколіннго перерозподілу впливів, що відбувається внаслідок текст / контекстуальної (не) конгруентності акторів.

Четвертий крок. Визначено, що механізм балансування СК стилів може спостерігатися в таких формах. По-перше, *актуалізації*:

- усвідомленого / неусвідомленого протиставлення текстів акторів;

- здійснення в публічному полі демонстрації соціокультурних відмінностей текстуальних соціальних практик;

- перерозподілу поколіннх впливів у суспільстві відповідно до вікових і соціокультурних особливостей;

- існування в Молоді потреби реалізації потенціалів і можливостей — поколіннх впливів;

- презентації Молоддю текстів (контекстуально конгруентних), що не відповідають стилістиці домінуючих соціокультурних вимірів.

По-друге, форми, що має подвійну функцію — *утримання / руйнування*:

- вмотивованості до розгортання СК стилів одних і мотиваційної слабкості інших акторів балансування;

- контексту реальності, в якому «фіксація» чи «руйнування» СК стилів конкретного покоління стає оптимальною;

- стабільного / нестабільного становища в суспільстві, статусу поколінь, когруентних контексту і віковим можливостям.

По-третє, форма *запобігання* виникненню нових СК хвиль, дієва у разі, коли *воля і впливовість* акторів спрямовані на

розгортання початкових фаз СК хвилі, але існують суспільні перепони змінам соціальної реальності:

- державні стратегії щодо збереження соціокультурних традицій та утримання Молоді в культурних стилях старших поколінь; запобігання культурним розривам у міжпоколінному просторі;

- традиційний розподіл соціальних ролей і статусів, що не відповідає запитам часу чи технологізації простору, але залишається в межах вікових градацій (субординацій), прийнятих соціумом старших поколінь;

- утримання поколінних впливів (у текстуальних проявах) у рамках традицій часів, що минають, здійснює «щеплення» проти можливих балансувань стилів і кардинальних СК змін. Тобто *показниками запобігання* нових СК хвиль можуть бути системні нормування СК рухів і стабілізація стилів на державному рівні.

Конструювання форм *балансування стилів* здійснювалось на підставі того, що СК балансування стилів поколінь є природними процесами соціально-психологічного простору, а тексти і контексти як причини і умови взаємодій лише постають каталізаторами запуску / стабілізації / руйнування історично необхідних СК змін, умовно «підготовлених» науково-технічним прогресом і природною трансформацією суспільної свідомості. І хоча балансування СК стилів у взаємодіях можуть мати різне трактування, при детальному аналізі основними фокусами уваги, наріжними щодо розгортання історичних перспектив, залишаються вибудовані тексти поколінь, конгруентні певним історичним контекстам. У них варіативність СК стилів акторів набуває розкриття у взаємодіях — поступово, крок за кроком, фаза за фазою.

Зважаючи на вищезазначене, були сформульовані *етапи* СК балансування у взаємодіях поколінь, а саме:

- формування умов для контекстуального СК зсуву на суспільному рівні;

- розкачування соціокультурних позицій стабільних діючих поколінних інституцій;

– конструювання дієвих засобів вирішення соціальних утруднень;

– презентація молодим поколінням впливів для конструювання сценаріїв суспільних змін — текстів, конгруентних історичному контексту;

– перерозподіл між сучасниками соціальних ролей і зміна векторів соціокультурного розвитку соціуму;

– досягнення тимчасового умовного СК балансу, мінливого і нестійкого.

Стосовно латентної контекстуальної неконгруентності текстів потрібно додати, що тексти Молодого покоління можуть виступати важелем руйнування традиційних і конструювання актуальних часу СК стилів простору. Водночас інструменти і засоби соціального впливу текстів минулих часів у соціальному використанні поступово обмежуються. Це свідчить про те, що (тимчасово умовний) баланс СК стилів не має довготривалої дії, але з кожним новим поворотом історичних змін умовно стає трансформується — змінюються поколінні тексти: Молоде стане Зрілим і нові *СК хвилі* знову і знову повторюють в епохальному континуумі періоди «дисбаланс-баланс» як історичні адаптаційні рухи «оновлення фігуративних форм і збалансування взаємодій» — *СК хвилі*. Саме тому, на нашу думку, відправними аргументами *СК балансування* є підстави зазначити:

– розриви СК стилів;

– невідповідності очікувань сучасників;

– відмінності в баченнях доцільних у суспільстві СК порядків;

– потенціали і можливості (і фізичні також), які використовують покоління;

– смисли, інтенції, досвіди, утворені впродовж процесів пристосовування, адаптації до дійсності;

– незадоволеність соціальними статусами і становищем у суспільстві;

– відмінність у СК ресурсах, адаптивних можливостях (стосовно поколінного віку) до соціально-історичних пертурбацій;

– руйнування тимчасово стабільних комунікативних каналів зв'язку, дієвих внутрішньопоколінно, але таких, що втрачають вплив у міжпоколінній взаємодії;

– сприймання / несприймання акторами опонентів у їх проявах поколінної єдності (публічних, соціально-психологічних, ментальних параметрів).

Отже, зміни форм життєдіяльності сучасників продукують зміни соціальної реальності. Водночас латентна *неконгруентність* акторів, *воля* (як текстуальна готовність щодо самореалізації в історичних ситуаціях) і *впливи* (комплекс текстуальних проявів) активізують *хвилі* стильового оновлення СК вектора суспільства (рис. 5.7). Адже на «міліні» (утримуванні СК стилів) сила і швидкість хвиль зменшується, хвиля робиться нестійкою, і перспективи обрушення поколінних твердинь розсіюються. Тому можна зазначити, що соціокультурне балансування поколінь не визначається перепоною для взаємодій, культурних комунікацій, не сприяє культурним «розривам» поколінь, але означає необхідність перебудови реальності і подальших СК рухів.

5.5. Психологічні закономірності соціокультурної взаємодії поколінь

Отже, проведені дослідження в рамках запропонованого інтергенеративного підходу дає підстави стверджувати, що зміни історичних контекстів відображаються в текстах поколінь, відповідно, оновлення текстів свідчить про історичні зміни соціальних структур і культур соціуму — вибудовування контекстуально актуальних СК стилів.

Побудована теорія за допомогою тріангуляції висновків *інтегративного* етапу дослідження реалізовувалася в конкретизації закономірностей впливів соціокультурної взаємодії поколінь на конструювання історичних сценаріїв. Згідно з положенням *теорії* соціокультурної взаємодії поколінь *СК реальність* є поєднанням самостійних систем — поколінних просторів, у яких актори на хвильовому перетині стилів сучасників артикулюють

актуальні для них текстуальні прояви і моделюють історичні шляхи контекстуальних змін. Спираючись на те, що СКВП контекстуально не мають запрограмованих сценаріїв, але є гнучкою системою впливів і відносин, стилістично і світоглядно динамічних та контекстуально мінливих акторів, дійшли висновку щодо значущості їх історичного позиціювання. Зазначено, що покоління залишаються акторами (контекстуально діючими суб'єктами) лише до тої межі, допоки мають «сили» брати участь у соціальних процесах, дотримуватись утвореної СК стилістики, впливати і змінювати у взаємодіях навколишній світ. У такому трактуванні СК реальність, як результат поколінної взаємодії, стає глобальною об'єднуючою основою безперервного процесу змін СК стилів життєдіяльності поколінь, нестабільних за інтенсивністю і часом, за впливами та охопленням соціуму і відносних у текст / контекстуальній конгруентності.

Підсумовуючи соціально-психологічний аналіз СКВП, сформулюємо *закономірності* перебігу процесу.

1. Якщо покоління-сучасники вступають у взаємодію, взаємовпливи реалізуються текстами, конгруентними історичному часу становлення акторів.

2. Якщо культурні і соціальні умови контексту залишаються умовно стабільними, то підстав для виникнення хвилі оновлення СК стилю не утворюється.

3. Якщо взаємодіють текст / контекстуально конгруентні і текст / контекстуально не конгруентні покоління, утворюються підстави виникнення хвилі нового СК стилю.

4. Якщо змінюються в суспільстві культурні і соціальні вимоги, текст / контекстуально конгруентні до вимог, покоління розгортають хвилю нового СК стилю.

5. Якщо покоління втрачають текст / контекстуальну конгруентність у взаємодіях, вони стримують процеси оновлення СК стилю за допомогою нормативно-правових механізмів.

Викладені положення теорії й артикульовані закономірності узгодженості між *текстом поколінь*, *СК контекстом реальності* і *результатами взаємодій* дають підстави стверджувати:

– *соціокультурна взаємодія поколінь* є процесом СК змін, який здійснюється акторами текстів, конгруентних історичним контекстам становлення;

– *соціокультурна взаємодія поколінь* вибудовується на дуальних основах: *незмінних* (історичного культурного часу) і характеристик, що *змінюються* («*довжини*» історичного часу СК стилю, «*висоти*» — впливовості СК змін, «*ширини*» — охоплення СК змінами простору).

Підсумовуючи, варто наголосити, що виокремлені психологічні прояви варіативності поколінних СК стилів, їх впливи на перебіг поколінних взаємодій складно пояснити без розуміння особливостей текст / контекстуальної конгруентності історичному часу становлення поколінь сучасників; оцінювання відповідності й актуальності текстів контекстам часопростору не може бути здійснено за універсальними критеріями, адже кожне покоління вибудовує «свою» систему конгруентності, дієву лише в контексті конкретного часопростору. Тому визначені психологічні закономірності мають імовірнісний характер, обґрунтований тим, що поколінне сприймання дійсності не є універсальним, проте є відносним, а зміни історичних контекстів, відображені в текстах поколінь, свідчать про історичні зміни соціальних структур і культур соціуму. Відповідно, *стиль соціокультурної хвилі поколінь* трактується як параметр, контекстуально гнучкий у пристосуванні до історичних вимог суспільства, але в текстуальності як такий, що підтверджує її існування, тобто існування поколінності.

ВИСНОВКИ ДО П'ЯТОГО РОЗДІЛУ

1. На інтегративному етапі роботи триангуляція висновків здійснювалася як сукупність (I) процедури послідовних дій, використаної для конструювання мішаними методами комплексного бачення предмета дослідження; і (II) процедури супутніх дій, спрямованої на інтеграцію напрацьованих матеріалів у побудовання теорії.

Перебігом (I) процедури послідовних дій отримані попередні висновки та узагальнені різнотипні дані об'єднувалися в матрицю методичної триангуляції. Було констатовано три мережі акторів-сучасників (16–25, 25–47, 48–70 років) та конкретизовано розподіл соціальних ролей у когортних вікових групах. Описано характерні риси габітусів поколінь Молоді ($n = 24$), Зрілих ($n = 17$), Поважних ($n = 10$) та сформульовано комплексні показники ентелехій, що реалізуються в настановленнях, цілях, уявленнях. Виокремлені СК домінанти, що об'єднують окремих особистостей відповідного віку, підтвердили існування феномену поколінної єдності. Артикульовані осі соціальних і соціально-психологічних процесів використовувалися для розуміння першопричин варіативності сприймання та оцінювання дійсності сучасниками. Формулювання універсальних домінант СКВП сприяло конкретизації основ вибудовування акторами текстів, конгруентних СК контекстам.

(II) Процедура супутніх дій, спрямована на конструювання теорії, реалізовувалася поступовим виконанням завдань: конкретизації змісту і структури основних процесів соціокультурної взаємодії поколінь; конструювання теорії в результаті моделювання шляхів розгортання міжпоколінної взаємодії та формулювання закономірностей перебігу, які пояснюють історичні сценарії суспільних змін. Відповідно до першого завданням процедури супутніх дій презентувалися основоположні процеси СК реальності — поколінні тексти, СК контексти, СК взаємодія. Теоретична побудова поколінного тексту і СК контексту поколінь розглядалася процесами складними і гетерогенними, пошуку і вибудовування акторами текст / контекстуальної конгруентності в часи становлення — СК стилю. Операціоналізація завдання вибудовувалася на тому, що існують множинні конструкти поколінних СК світів; покоління є продуктами історичного часу й одночасно каталізаторами змін соціальної побудови.

2. За теоретичною побудовою СК контекст подано процесом, що складається неієрархічними формами СК життя: у часопросторі; в умовах історичних подій; СК дискурсі. На підставі

того, що актори відмінних СК стилів сприймають і ретранслюють дійсність, оцінюють СК часи минулого / актуального по-різному, стверджувалося існування динамічної природи контексту, яка проявляється в тому, що простори (покоління) змінюються, а виміри часу залишаються стабільними. Отримані результати емпіричного дослідження підтвердили існування в часопросторі становлення — першій формі СК контексту — автентичних стилів у покоління-сучасників. Зазначається, що часопростір впливає на формування поколінних текстів, водночас різні соціальні позиції сучасників одночасно впливають на конструювання контекстуального часопростору. Оскільки отримані акторами досвіди пережитих «історичних подій» (другої форми соціокультурного контексту) впливають на формування соціокультурного стилю і перебіг взаємодій, то наголошувалося, що: покоління дотримується певного соціокультурного стилю; стабільність соціокультурного стилю є показником часопростору конкретного покоління; існують шари соціокультурних стилів, у яких живуть покоління. Третю форму контекстуального процесу — «СК дискурсу» — інтерпретовано на основі виокремлених за допомогою дискурс-аналізу соціально-психологічних домінант СКВП. Зазначається, що дискурс є процесом, у якому культурними текстами покоління конструюють СК стиль; дискурс є показником текст-контекстуальної конгруентності акторів запитам простору; дискурс є культурною контекстуальною основою. Обґрунтовується теза, що дискурси систематизують утворені значення і смисли часопростору, закріплюють поколінні смисли в міфах — поясненнях природи реальності. Водночас дискурсивне розмежування поколінь обумовлюється варіативністю СК стилів сучасників.

3. Поколінний текст подано процесом презентації акторами соціальних позицій, СК порядків, артефактів, відповідних певному СК стилю. Визначено, що в соціальних позиціях — першому елементі тексту — розкриваються особливості поколінних експектацій, використання і утворення капіталів / ресурсів та сильні і слабкі види фігуративних зв'язків. Стверджується, що соціальні позиції поколінних текстів реалізуються

за СК стилем, який з часом втрачає контекстуальну конгруентність, і це стає передумовою вибудовування дистанцій між поколіннями. СК порядок — другий елемент тексту — розглядається як упорядкування устрою суспільства регуляторами взаємодій та фігуративними формами зв'язків. Визначено впливовість нормо-правил на перебіг взаємодій і комбінування акторами контекстуально функціональних форм фігуративних зв'язків. Показано, що регулятивними домінантами соціокультурного порядку є смислові межі можливого і доступного та стереотипи поведінки, згідно з соціокультурним стилем акторів; домінантами форм фігуративних зв'язків є способи вирішення історичних завдань, конструювання образів життя та засоби досягнення соціального благополуччя (відмінного для різних поколінь). СК артефакти, як третій елемент тексту, презентуються за допомогою смислів і кодів актуальної культури поколінь. Відповідно до того, що у взаємодіях транслюються акторами артефакти минулого і культурно актуальні смисли (поколінь-сучасників), стверджується, що СК артефакти реалізуються в поколінних текстах, конгруентних контексту становлення поколінь; СК артефакти діють і поза історичним контекстом їх утворення та залишаються в поколінних текстах. Стверджується, що в текстах поколінь СК артефакти не мають безальтернативної інтерпретації, але продовжують контекстуальні оновлення.

4. Взаємодію поколінь описано як процес символічного конструювання СК реальності, що з'єднує різні поколінні простори в неієрархічну соціальну структуру спільноподілюваних текстів акторів, які перебувають у контексті певного часопростору. Проаналізовано процес взаємовпливів СК стилів поколінь та показано, що він має хвилеподібний характер, унаслідок чого СК зміни в глобально суспільному ракурсі розглядалися як хвилі СК стилів поколінь. Обґрунтовано тезу, що ці хвилі складаються в процесі розгортання поколінних текстів, а на шарування текстів поколінь різного віку спричинює, своєю чергою, утворення кумулятивної хвилі СК змін. Подано трьохфазну схему конструювання кумулятивної хвилі, у яку одно-

часно залучаються різновікові сучасники, що перебувають на різних фазах своїх хвиль (початку, розгортання, обриву). Описано умови формування кумулятивної хвилі: (а) існування хвильової суперпозиції (когорт покоління, яких об'єднує єдиний текст); (б) існування хвильової інтерференції (контекстуальних взаємовпливів текстів різних поколінь). Умовами розгортання кумулятивної хвилі, що результує в масштабні СК зміни, зазначено: глобальні суспільні події, текст-контекстуальну конгруентність «нового» СК стилю і готовність середовища до СК змін.

5. У другому завданні процедури супутніх дій — конструюванні теорії — здійснювалася систематизація інтегрованих результатів методичної тріангуляції для моделювання сценаріїв розгортання міжпоколінних відносин та виокремлювалися закономірності їх перебігу. Для цього використовувалася конструктивістська парадигма інтерпретації локальних і глобальних поколінних систем, вибудовування пояснень історичних трансформацій суспільства на основі текст / контекстуальних зв'язків акторів. На підставі теоретичного аналізу хвильового процесу взаємодій стверджується, що на конструюванні історичних сценаріїв впливають події, пережиті когортами, стійкість певного СК стилю і спрямованість середовища до СК змін. Обґрунтовується теза, що поколінні мережі протягом певного періоду презентують здатність до контекстуальних змін, а в разі текст / контекстуальної неконгруентності акторів утворюються ефекти КХ, відображені в конструюванні історичних сценаріїв. Наголошується, що текст-контекстуальна неконгруентність акторів-сучасників є передумовою суспільних змін та оформлення нового СК стилю. Доведено, що ефекти, спричинені розгортанням кумулятивної хвилі, актуалізують (не)конгруентність поколінних текстів СК контекстам, яка й стає передумовою суспільних змін та оформлення нового СК стилю. Описано балансування як механізм зміни домінуючих у суспільстві СК стилів. Конкретизовано причини активації балансування СК стилів, умови і варіативність перебігу. Описано СК реальність як результат поколінної взаємодії, що визначається продуктом

спільного конструювання самостійних систем — поколінних просторів, у яких актори (перебуваючи на хвильовому перетині стилів сучасників) артикулюють актуальні для них текстуальні прояви і моделюють історичні шляхи контекстуальних змін. На основі конкретизованих особливостей, результируючих ефектів та механізму балансування СК стилів, дієвих у СК реальності, виокремлено закономірності перебігу СКВП.

У рамках запропонованого інтергенеративного підходу зазначається, що зміни історичних контекстів відображаються в текстах поколінь, відповідно, оновлення текстів свідчить про історичні зміни соціальних структур і культур соціуму — вибудовування контекстуально актуальних СК стилів. Підсумовується, що побудування теорії соціокультурної взаємодії поколінь є результатом тріангуляції висновків, яка результирувалася в конкретизації закономірностей впливів СКВП на конструювання історичних сценаріїв суспільних змін.

Результати досліджень п'ятого розділу викладено в публікаціях:

1. Довгань Н. О. Комунікативна технологія оптимізації взаєморозуміння в міжпоколінному просторі. *Сучасна система освіти і виховання: досвід минулого — погляд у майбутнє* : матер. між. наук.-прак. конф. (м. Київ, Україна, 7–8 жовтня 2016 р.). Київ: ГО «Київська наукова організація педагогіки та психології», 2016. С. 123–126.

2. Довгань Н. О. Технологія діалогізації міжпоколінних відносин. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Психологія.* 2016. Вип. 4. С. 93–104.

3. Довгань Н. О. Соціокультурна взаємодія поколінь як соціально-психологічна проблема. *Дослідження різних напрямків розвитку психології та педагогіки*: зб. наук. праць учасників міжн. наук.-прак. конф. (м. Одеса, 16–17 червня 2017 р.). Одеса: ГО «Південна фундація педагогіки», 2017. С. 46–51.

4. Довгань Н. О. Технологія соціокультурного балансу поколінь. *Соціальна психологія сьогодні: здобутки і перспективи*: матеріали доповідей учасників II Всеукраїнського конгресу із

соціальної психології (з міжнародною участю); м. Київ, 7–8 листопада 2019 р., Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. С. 119–123.

5. Довгань Н. О. Конфліктна взаємодія поколінь: соціокультурне балансування. *Психологічні науки: проблеми і здобутки* : зб. наук. праць. 2019. Вип. 1–2 (13–14). С. 41–60.

6. Довгань Н. О. Категорія контексту життєдіяльності поколінь: соціокультурний аспект. *Вісник післядипломної освіти. Серія «Соціальні та поведінкові науки»* / НАПН України, ДЗВО «Університет менеджменту освіти». Київ, 2020. Випуск 11 (40). С. 64–79.

7. Довгань Н. О. Комунікативні технології інформаційного суспільства : монографія / [А. І. Гусєв, Н. О. Довгань, О. В. Івачевська, Н. С. Малєєва, І. В. Петренко] ; за наук. ред. А. І. Гусєва ; Нац. акад. пед. наук України, Ін-т соц. та політ. психології. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2020. — 104–129 с.

8. Довгань Н. О. Соціокультурна взаємодія поколінь: категорія культурного тексту. *Габітус* / Причорноморський науково-дослідний інститут економіки та інновацій. м. Одеса. 2020. Випуск 12. Том 1. С. 155–159.

9. Довгань Н. О. Категорія тексту поколінь: соціокультурний аспект «Вісник післядипломної освіти». 2020. Випуск 14 (43). С. 68–83.

ВИСНОВКИ

1. Проаналізовано трактування мислителями давнини поколінної неоднорідності суспільства відповідно до культурної історичної домінанти і соціально-політичної ідеології, розширення суспільства за біологічними (родовими), суспільними (ідеологічними), когортними (як сучасників, однолітків) показниками (Геродот, Піфагор). Рух від інтерпретації покоління як сімейного й історичного об'єднання до ракурсів духовних і політичних означено початковим етапом наукового конструювання досліджуваного феномену (Т. Гоббс, Т. Кампанелла, Н. Макіавеллі, Дж. Віко, пізніше Ж.-Ж. Руссо, А. де Сен-Сімон та ін.). Виокремлено вектори досліджень генезису соціального покоління та циклічності існування світу (Дж. Віко, Ж. Кондорсе, Н. Макіавеллі та ін.). Описано інтенції поколінного аналізу на основі законів, закономірностей, умов суспільного розвитку (О. Конт, Дж. С. Мілль, А. О. Курно, Г. Спенсер та ін.). Конкретизовано фактори, які обумовлюють існування феномену поколінності відповідно до об'єктивних і суб'єктивних детермінант (А. О. Курно, А. Кетле, Г. Рюмелін, Д. Дромель, Д. Феррарі, Г. Спенсер, Ф. Ментре, Дж. С. Мілль). Сформульовано соціально-психологічні параметри позитивістсько-натуралістичного підходу існування і суспільного розвитку поколінь.

За сукупністю проаналізованих ідей вчених романтично-гуманітарного підходу виокремлено трактування феномену покоління з генеалогічних (W. Dilthey, O. Lorenz, L. v. Ranke, W. Pinder), філософсько-історичних (J. Mariás, J. Ortega-y-Gasset) позицій. Описано аналіз покоління як малої групи осіб (W. Dilthey, J. Ortega-y-Gasset), великої соціальної групи (J. Mariás), спільності не лише однолітків, а й сучасників (W. Pinder); диференцію акторів за датою народження, історичним досвідом років становлення, соціальними відносинами (W. Dilthey, J. Ortega-y-Gasset, W. Scheidt,); об'єднання в соціальні страти сучасників відповідно до загальних культурних тенденцій, національних, етнічних форм, мовних особливостей, територіального розташування. Означено використовувати

ними сталими опорами поколінь суспільно прийняті правила і норми світу мистецтва, духовні прояви, настрої і переконання, притаманні історичному періоду становлення (W. Pinder). Обґрунтовано для вимірів духовно-символічної сутності епохи використання сторічного періоду як часу трьох поколінь (O. Lorenz, W. Dilthey) і п'ятнадцятирічного відрізка як часу домінування покоління над пращурами і нащадками (J. Ortega-y-Gasset, J. Marias). Описано духовні одиниці історії (O. Lorenz), духовні цінності (L. v. Ranke) як необхідні елементи розгортання феномену поколінь. Означено духовні рухи вимірами поколінного часу, формами суспільного життя, показниками еволюції (W. Dilthey). Подано обґрунтування J. Ortega-y-Gasset незмінності субстанції духовної суті поколінь. Запропоновано використання ідей науковців романтично-гуманітарного підходу для конкретизації сутності динамічних зв'язків поколінь як суб'єктів духовно-символічної єдності.

Виокремлено основні закономірності становлення акторів, запропоновані науковцями культурно-історичного підходу. Культурні, соціально-історичні, ментальні, географічні параметри подано як такі, що впливають на формування феномену покоління (P. Entralgo, F. Kummer, K. Mannheim, P. Nora, J. Persen, W. Pinder, F. Redlich, E. Wechsler та ін.). Визначено, згідно з культурно-історичною інтерпретацією, що покоління об'єднуються періодом народження, зовнішнім імперативом історичних умов і внутрішнім попитом (загальних вражень, переживань, подвигів часів дитинства і юнацтва, схожості життєвих норм і правил, духовних стосунків, репертуаром проблем тощо) (E. Wechsler). Трактуювання феномену подано соціальним, національним, незворотним, незамкнутим, індивідуальним / колективним історичним явищем (J. Persen, W. Pinder, F. Redlich), утвореним історичним життям (E. Wechsler); що є історичною подією, історичним розрахунком, історичним підсумком, продуктом історичної пам'яті (P. Entralgo, P. Nora). «Покоління» описано як частину частиною суспільства, яку становлять однолітки й сучасники певного періоду дат народження (P. Entralgo, W. Pinder, E. Wechsler), що

об'єднуються в молодіжні спільноти особистісних, народних, світових онтологій зі спільним буттям у просторі (K. Mannheim, F. Redlich, E. Wechsler). Розкрито циклічне трактування перебігу історичних подій, розвитку поколінь і суспільства. Обґрунтовано впливовість на поколінні ритми історичних досвідів або утворених соціокультурних форм існування.

У роботах науковців структурно-функціонального підходу констатовано домінування ідей пошуку обґрунтувань історичного функціоналу і ресурсів поколінь. Описано запропоновані алгоритми прогнозування розвитку поколінь (W. Strauss і N. Howe); моделі конструювання еволюційного руху (S. Eisenstadt, M. Mead, W. uss і N. Howe та ін.); пояснення впливів історичних подій на соціально-психологічні, соціальні та рольові позиції акторів. Подано ідеї залежності культурних кодів і форм відносин між поколіннями від темпоритму суспільного розвитку (S. Eisenstadt, M. Mead). Описано впливовість на психологічний «образ» поколінь «образів» поколінь пращурів, форм міжпоколінної взаємодії і поворотних моментів історії (W. Strauss і N. Howe, P. Sorokin).

Виокремлено основні наукові позиції: покоління є результатом дії історії або історія формується діями поколінь. Систематизовано поколінні дослідження у двох напрямках: відповідно до гіпотези «швидкості пульсу» циклічності поколінь і гіпотези «відбитка» значущих соціально-історичних подій на формування поколінності. У межах гіпотези швидкості пульсу трактування поколінь описано як таке, що розгортається як послідовність історичних циклів; відповідно до гіпотези «відбитка» феномен показано нерегулярними історичними інтервалами життєдіяльності акторів. Описано кількісні (у контексті «гіпотези пульсу») і якісні (у рамках «гіпотези відбитка») характеристики поколінь.

2. Запропоновано інтергенеративний підхід, що передбачає використання наукових напрацювань у сфері пізнання поколінності, синтезування і об'єднання загальнонаукових принципів аналізу, міждисциплінарних можливостей соціальних наук. У розробленій соціально-психологічній концепції поко-

ління представлено мережею когорт людей, що мають єдиний СК досвід, об'єднані роками народження та історичним контекстом становлення. Запропоновано критерії аналізу поколінь: віково-психологічні характеристики; загально пережиті соціально-історичні події; подібні поведінкові стратегії. Соціально дієвим терміном суспільного впливу покоління було встановлено часовий відрізок від досягнення повноліття (18 років), у якому актори вибудовують умовну СК дистанцію і презентують здатність до конкурування за соціальне домінування.

Розроблено модель культури поколінної єдності, що вибудовується на публічних, соціально-психологічних, ментальних параметрах життя покоління. Відштовхуючись від того, що покоління стратифікація людей, народжених в єдиному історичному контексті, але різних за соціально-психологічними характеристиками, становить складний процес, запропоновано розшарування культурних параметрів за підгрупами ознак, гнучких до вимог часу, але стабільних у проявах поколіннями минулого і сучасного. Відповідність сучасників поколінній єдності означувалася за публічними (просторовими, практичними, організаційними), ментальними (культурно-історичними, соціальними, культурно-образними) ознаками та соціально-психологічними параметрами (соціальними настановленнями, уявленнями, цінностями). На основі аналізу соціокультурних впливів на формування культури поколінної єдності артикульовано існування «коридорів проблем» у взаємодіях поколінь, опосередкованих змінами умов існування; процесами конструювання соціокультурних вимірів епохи — артефактів покоління; збереженням і оновленням традицій і форм міжкультурних взаємодій.

Зазначається, що поколінна єдність розгортається в утвореному соціально-психологічному просторі, структуру і сутність якого становлять підпростори (соціальні динамічні поля): (1) смислові одиниці, що продукують покоління; (2) поколінні експектації як соціальні очікування; (3) поколінні зв'язки та капітали / ресурси; (4) культурна пам'ять. Обґрунтовано дослідження підпросторів функціонування поколінної єдності для розуміння особливостей трактування реальності та взаємовпливів

у ситуаціях взаємодій акторів-сучасників. Обраний ракурс аналізу дав можливість об'єднання соціально-психологічних особливостей акторів у єдину соціокультурну структуру суспільства, означив значущість актуальних фігуративних форм взаємодій, що результують функціонування підпросторів.

На підставі виокремлених критеріїв поколінності, конкретизованих характеристик поколінної єдності та сконструйованої структури соціально-психологічного простору означено аспекти дослідження СКВП: інституційний — особливостей СК становлення поколінь; позиційний — актуальних положень і позиціонування поколінь у взаємодіях; культурний — традиційних і конгруентних історичному контексту форм культурного життя. Як категорії, які збільшують дослідницьку оптику і уможливають дотик до проблематики відповідності продуктів життєдіяльності поколінь контекстуальним вимогам часу, запропоновано використовувати категорії тексту і контексту. Наголошується значущість конкретизації текст / контекстуальних конструктів вибудовування реальності конкретним поколінням та означення зв'язків і закономірностей взаємної обумовленості поколінних мереж. Це дало можливість спрямувати дослідження на пошуки закономірностей узгодженості між текстом поколінь, СК контекстом реальності і результатами взаємодій. На засадах розробленої концепції поколінь сформульовано основні положення інтергенеративного підходу.

3. У запропонованій трьохаспектній системі аналізу поколінної реальності були окреслені процедури дослідження: інституційного аспекту (параметрів поколінної єдності; особливостей фігуративних зв'язків, ознак СК стилю); позиційного та культурного аспектів (особливостей співіснування поколінь у підпросторах — динамічних полях). У динамічному полі смислових одиниць — використання дослідницьких процедур розгортання інтерпретацій акторами значущих соціальних подій, історичних виборів, досвідів, сконструйованих смислів. У другому полі поколінних експектацій — визначення особливостей поколінних ентелехій, соціальних практик, габітусу. У третьому підпросторі — виокремлення діючих у поколінних мере-

жах форм і видів зв'язків та джерел СК капіталів / ресурсів. У динамічному полі культурної пам'яті — розкриття текстуальних культурних кодів, засобів трансляції і розведення смислів поколінь сьогодення і минулого.

Обґрунтовано вибір конструктивістської парадигми в онтологічному, епістемологічному, методичному ракурсах аналізу. Показано, що перевагою конструктивізму для аналізу СКВП є його методологічні принципи конструювання знання на дієвих варіативних моделях (СК реальності поколінь), що доповнюють одна одну. Використовувана парадигма множинних істин сприяла розгортанню поколінних текстів сучасників (утворених у різних контекстах), розумінню основ варіативності картин світу і передумов змін ментальності поколінних мереж. Водночас СК реальність, згідно з конструктивізмом, розглядалася продуктом взаємодій поколінь, а поколінні простори (фрагменти реальності) — формою її опису. Конкретизовано загальні критерії оцінювання якості дослідження, а саме: критерій якості оцінювання даних, реалізований за допомогою використання тріангуляції даних і методів; критерій впливу соціально-історичних ситуацій і контекстуально дієвих соціальних практик поколінь; критерій якості сконструйованих узагальнень як логічного обґрунтування ефектів міжпоколінних взаємодій; критерій контекстуальної відповідності.

Обґрунтовано використання в дослідженні комплексної системи забезпечення валідності *J. A. Maxwell*, зокрема: описової валідності як узагальнюючого параметру хронологізації і систематизації СК просторів, реалізованої в експлікації досвідів респондентів; у текст / контекстуальному аналізі часопростору за матеріалами з різних джерел; інтерпретативної валідності, яка передбачає аналіз тлумачення дійсності поколіннями в ракурсах актуального СК часу та історичного культурного часу; узагальнення і порівняння позицій щодо контекстуальних особливостей вибудовування поколінних текстів; теоретичної валідності — здійсненої шляхом суб'єктивного опису та інтерпретації реальності в площині теоретичних конструкцій — абстрактного презентування. Реалізація форм

валідності (4) узагальнення й (5) оцінювання даних дослідження передбачали проєктування отриманих результатів на історичну реальність об'єднаних поколінних просторів.

Надійність вимірювань розглядалася як така, що відносьється до загроз валідностей, є дієвою саме в описах дійсності, відмінних у різних респондентів. Для забезпечення високої надійності вимірювань використовувався комплекс процедур: (1) аналіз контексту, спрямований на означення сфер, що змінюють уявлення про реальність; (2) трактування текстів респондентів у поколінних взаємодіях (для цього здійснювалось виокремлення характеристик вибірки відповідно СК історичного ареалу, визначення особливостей соціально-психологічних відмінностей і соціального позиціонування, конкретизація проблемних питань комунікативного простору та феноменології поколінної єдності, аналіз СК контексту поколінних просторів, культурних взаємозв'язків і взаємовпливів); (3) виокремлення діючих контекстуально ментальних конструкцій поколінних особливостей не лише за вивченням свідчень, але й за комбінованим аналізом першоджерел, соціального дискурсу поколінь і контекстуальної ситуації; (4) тріангуляція (даних, методична, висновків) для перевірки і забезпечення надійності інтерпретацій матеріалів дослідження в конструюванні теорії. Сконструйовано систему методичного забезпечення та аналітичний інструментарій, ефективний в означенні характеристик процесу взаємодій на інформаційно-смісловому, діагностичному, інтегрувальному етапах дослідження.

На інформаційно-смісловому етапі конкретизовано теоретико-методологічні передумови наукового пізнання феномену поколінності; систематизовано критерії аналізу поколінь і параметри поколінної єдності; розроблено систему соціально-психологічного простору поколінь; обґрунтовано побудову динамічних підпросторів системи. На діагностичному етапі подано розроблену наскрізну діагностичну програму, яка, відповідно до сформульованих теоретичних поглядів, завдань дослідження, артикульованих критеріїв оцінки якості і процедур контролю загроз валідностей, дозволила розгорнути комплексний

аналіз процесу СКВП мішаними методами (анкетування, контент-аналіз, кластерний аналіз, метод матриць М. В. Miles & А. М. Huberman, метод обґрунтованої теорії (версія К. Charmaz), метод дискурс-аналізу, метод інтеграції даних. Інтегровувальний етап присвячено конструюванню теорії на основі інтегрованих емпіричних матеріалів. Висвітлюється тріангуляція висновків, реалізована як сукупність процедур послідовних і супутніх дій; моделюються шляхи розгортання міжпоколінної взаємодії та формулюються закономірності перебігу, які пояснюють історичні сценарії суспільних змін. Для реалізації процедур інституційного, позиційного та культурного аспектів дослідження на діагностичному етапі використовувалися емпірична, теоретична, цільова, тематична вибірки.

4. Згідно з гіпотезою, що взаємодію поколінь опосередковують СК контексти і поколінні тексти, на діагностичному етапі дослідження підтверджено уточнені припущення. Так, за результатами аналізу аспектів СКВП виокремлено кластери поколінь-сучасників, які, згідно з усвідомленими респондентами соціальними ролями, історичним періодом становлення, були розподілені на п'ять вікових когортних груп: 16–25, 26–34, 35–47, 48–55, 56–70 років.

Відповідно до психологічних механізмів диференціації та інтеграції проаналізовано відповіді респондентів на авторську анкету «Міркування». Виокремлено методом контент-аналізу смислові одиниці з частотою згадування більше 9%: соціальних позицій поколінь (Молоді (n = 9), Зрілих (n = 11), Поважного віку (n = 6)) та габітусів як систем диспозицій (Молоді (n = 26), Зрілих (n = 22), Поважного віку (n = 18)).

На наступному кроці обробки отриманих даних комплексні характеристики поколінь (габітусу і соціальних позицій) описано і проаналізовано відповідно до критеріїв диференціації поколінь (віково-психологічних характеристик; загально пережитих соціально-історичних подій; подібних поведінкових стратегій). Визначено узгодженість між особливостями комплексних характеристик акторів і періодами становлення, що збігалися із значущими соціально-історичними періодами (1964–1982 рр. «застою —

стабільності», 1983–1990 рр. перебудови, 19914 –2003 рр. після отримання Україною Незалежності, 2004–2012 рр. після Помаранчевої революції, 2013–2016 рр. після Революції гідності).

Результати контент-аналізу питань бар'єрів і засобів взаєморозуміння висвітлили культурно-історичну, комунікативно-діяльнісну, соціально-психологічну специфіку комунікації поколінь у системах «Молоді — Зрілі», «Молоді — Поважні», «Зрілі — Поважні». Виокремлені індикатори бар'єрів і засобів взаєморозуміння в міжпоколінних системах були проаналізовані за критерієм χ^2 . Встановлено, що взаєморозуміння з позиції Молоді залежить від поваги до світобачення «інших» і виховання ($p < 0,05$), тактовного, вихованого поведження молодих у відношенні до старших ($p < 0,05$). Констатовано, що в системах старших поколінь перебіг взаємодій визначає боротьба за вплив у відносинах ($p < 0,01$ і $p < 0,05$) та емпатійність ($p < 0,05$). Проведений аналіз ментальних особливостей акторів дав змогу стверджувати існування онтологічних показників вікових трансформацій поколінь, дієвих в інших часопросторах та підтвердив (1) припущення про впливовість на СКВ ментальних особливостей (поданих у текстах) поколінних мереж.

У результаті опрацювання матеріалів напівструктурованого інтерв'ю методом матриць М. Б. Майлса і А. М. Хубермана систематизовано ознаки поколінної єдності (публічні, соціально-психологічні, СК основ життя) та підтверджено (2) припущення про те, що поколінні тексти опосередковують перебіг взаємодій і по-різному трактуються сучасниками. Для цього поетапно здійснювалося упорядкування закодованих текстів у матрицю за тактикою кластеризації; виокремлення кодів тематичних категорій; означення тематичних СК тенденцій акторів; класифікація даних, інтегрованих у загальний дисплей; виокремлення параметрів поколінної єдності, які впливають на перебіг взаємодій шляхом індуктивного опрацювання матеріалів матричного дисплея. У побудованій підсумковій Матриці констатовано змінні перебігу СК взаємодії поколінних когорт: «впливу медіаосіб» для когорт 16–25 р.; «стабільної роботи, комфорту життя, міри відповідності історичному часу» для когорт 25–34 та 35–47 рр.;

«професійної реалізації, історичної культури народу та (для старшої групи) ідеологічних суспільно-політичних питань» — для когорт 48–55 та 56–70 рр. Проведений аналіз довів, що покоління Молоді в побудові світобачення знаходиться під впливами медіасфер. У текстах когорт 25–34 та 35–47 рр. оновлення СК стилю життя трактувалося через призму отриманого досвіду — із їх власних позицій. Для когорт 48–55, 56–70 рр. виокремлені провідні теми підтверджували конгруентність часу становлення їх СК стилю життя і форм взаємодій. Отже, проведена реконструкція текстів поколінної єдності, опосередкованих контекстом становлення, довела їх впливовість на перебіг взаємодій. Зазначимо, що когортні групи 25–34 та 35–47 рр. і 48–55 та 56–70 рр. показали в парах тотожні результати щодо впливових змінних — факторів. Це дозволило об'єднати в покоління вікові когорти з 25 до 47 років. (Зрілого покоління) і 48 і старше (Поважного покоління) та підтвердило дані щодо виокремлених кластерів сучасників на попередньому кроці емпіричної роботи: 16–25, 26–34, 35–47, 48–55, 56–70 рр.

Для підтвердження (3) припущення про існування контекстуальних впливів на формування текстів поколінь використовувався метод обґрунтованої теорії (версія К. Чармаз), реалізований у два етапи. На першому етапі за фазами — початкового, фокусованого, теоретичного контекстуального та теоретичного текстуального кодування — здійснювалася перевірка теоретичних умовисновків і артикуляція абстрактних категорій шляхом послідовного кодування і конструювання теоретичної вибірки. Так, на початковій фазі кодування було виокремлено і диференційовано для кожної із вікових когортних груп початкові коди, що тематизувалися в такий спосіб: «періоду становлення покоління», «образу покоління», «соціальних позицій», «умов розвитку», «взаємодії поколінь». На фазі сфокусованого кодування згадані коди було диференційовано на коди соціально глобальних і локальних дій і подій, що уможливило конкретизацію першопричин текст / контекстуальних впливів. На фазі теоретичного контекстуального кодування здійснювалася інтеграція результатів, отриманих на попередніх

фазах. На основі теоретичних кодів, своєю чергою, виокремлювалися контекстуально дієві «осьові» соціальні процеси життя когорт. Далі, шляхом ітеративного опрацювання кодів на фазі теоретичного текстуального кодування здійснювався аналіз текстуальних позицій когорт щодо розуміння особливостей перебігу СКВП. У результаті було конкретизовано (1) діючі в мережах поколінь фігуративні зв'язки — (сильні / слабкі види та пост-, ко-, пре-, поліфігуративні форми) і соціокультурні капітали / ресурси; та (2) конкретизовано осьові соціально-психологічні процеси формування текстів.

На другому етапі методу обґрунтованої теорії було визначено тематичні акценти осьових соціальних і соціально-психологічних процесів та реконструйовано їхні паралелі, значущі для взаємодії поколінь. Найбільш важливими паралелями, на нашу думку, означено такі: {Цифровізації суспільства — Вільного вибору культури взаємодій} поколінних когорт 16–25 рр.; {Технологізації суспільства — Соціальної конкуренції} когорт 25–34 рр.; {«Життя» на офлайн / онлайн платформах — Самоорганізації і саморозвитку} — 35–47 рр.; {Використання ресурсів офлайн / онлайн платформ — Самоосвіти} — 48–55 рр.; {Використання інформаційних потоків оф-лайн — Соціальної (дез) адаптації і саморозвитку / деградації} — 56–70 рр.

Визначено, що осьові процеси позиціонування поколінь у соціумі виступають серіями змін, які ініціюють актори у взаємодіях, оскільки вибудовуються, функціонують і зникають із змінами автентичних СК стилів. Це свідчило про те, що поколінні актори на різних етапах історії долучаються до соціальних процесів глобального рівня, але саме на локальному поколінному рівні вибудовують відповідь — текст, який і використовують у СКВ, що підтвердило припущення контекстуальних впливів на формування текстів поколінь.

Для підтвердження припущення про те, що покоління конструюють тексти, конгруентні соціокультурному контексту, використовувався метод дискурс-аналізу. На першому кроці дискурс-аналізу окреслювалися сфери утруднень у взаємодіях акторів: комунікації, обміну досвідом і (суб)культур, які далі

опрацьовувалися за текстовими матеріалами інтерв'ю та тематично відповідними експертними статтями.

На другому кроці дискурс-аналізу за тематикою кейсів виокремлювалися типові дескриптори ($n = 156$), що не обмежуються локальними ситуаціями, а діють і в глобальному контексті соціальної системи, а саме: модусів поколінь ($n = 29$); модальностей поколінь ($n = 27$); мовних індексів ($n = 14$); порядків індексаций ($n = 32$); ефектів СКВ ($n = 32$); показників конгруентності контекстуальним вимогам форм взаємодій поколінь ($n = 22$).

На третьому кроці процедури ДА (дискурс-аналізу) аналізувалися алетичні прояви СК стилю у виокремлених дескрипторах глобального контексту та епістемічні дискурсивні прояви локального контексту взаємодій поколінь. Загалом було отримано 59 кодів: глобального контексту (уявлень про можливість поколінь ($n = 8$); спрямувань, що домінують у часопросторі ($n = 18$); параметрів, що впливають на перебіг СКВ ($n = 8$); локального контексту (домінуючих у часопросторі переконань ($n = 3$); об'єктивних суджень ($n = 11$); суб'єктивних суджень поколінних акторів ($n = 11$)). Виокремлені коди стали основою конкретизації тематичних індикаторів СК стилю сучасної взаємодії поколінь. Питання трактування поколінних дискурсів як провідних чи, навпаки, залежних від актуальних СК стилів було вирішено за допомогою розведення індикаторів на групи. Проведена процедура систематизації дозволила ідентифікувати соціально-психологічні домінанти сучасної взаємодії поколінь. На підставі цього в подальшому узагальненні шляхом відкидання специфіки, притаманної сучасному СК стилю, і виокремлення сутнісного конструкту були сформульовані універсальні соціально-психологічні домінанти СКВП: територіальні і часові межі історичного етапу, в якому відбувається взаємодія; засоби утворення зв'язків, за допомогою яких стає можливою взаємодія; культурні параметри ідентифікації акторів взаємодії. Проведена аналітична робота довела: відповідність текстів акторів взаємодій соціально-історичним умовам; суспільну значущість конструктів текстів у разі їх

відповідності контексту; СК оновлення змістовного навантаження соціально-психологічних домінант текстуальних взаємодій у разі змін контекстуальних умов. Отримані результати дискурс-аналізу й стали підтвердженням припущення, що покоління конструюють тексти, конгруентні СК контексту.

5. На інтегрувальному етапі роботи триангуляція висновків здійснювалася як сукупність (I) процедури послідовних дій, використаної для конструювання мішаними методами комплексного бачення предмета дослідження; і (II) процедури супутніх дій, спрямованої на інтеграцію напрацьованих матеріалів у побудування теорії.

Перебігом (I) процедури послідовних дій отримані попередні висновки та узагальнені різнотипні дані об'єднувалися в матрицю методичної триангуляції. Було констатовано три мережі акторів-сучасників (16–25, 25–47, 48–70 років) та конкретизовано розподіл соціальних ролей у когортних вікових групах. Описано характерні риси габітусів поколінь Молоді ($n = 24$), Зрілих ($n = 17$), Поважних ($n = 10$) та сформульовано комплексні показники ентелехій, що реалізуються в настановленнях, цілях, уявленнях. Виокремлені СК домінанти, що об'єднують окремих особистостей відповідного віку, підтвердили існування феномену поколінної єдності. Артикульовані осі соціальних і соціально-психологічних процесів використовувалися для розуміння першопричин варіативності сприймання та оцінювання дійсності сучасниками. Формулювання універсальних домінант СКВП сприяло конкретизації основ вибудовування акторами текстів, конгруентних СК контекстам.

(II) Процедура супутніх дій, спрямована на конструювання теорії, реалізовувалася поступовим виконанням завдань: конкретизації змісту і структури основних процесів соціокультурної взаємодії поколінь; конструювання теорії в результаті моделювання шляхів розгортання міжпоколінної взаємодії та формулювання закономірностей перебігу, які пояснюють історичні сценарії суспільних змін. Відповідно до першого завдання процедури супутніх дій презентувалися основоположні процеси СК реальності — поколінні тексти, СК контексти, СК

взаємодія. Теоретична побудова поколінного тексту і СК контексту поколінь розглядалася процесами складними і гетерогенними, пошуку і вибудовування акторами текст / контекстуальної конгруентності в часи становлення — СК стилю. Операціоналізація завдання вибудовувалася на тому, що існують множинні конструкти поколінних СК світів; покоління є продуктами історичного часу й одночасно каталізаторами змін соціальної побудови.

За теоретичною побудовою СК контекст подано процесом, що складається неієрархічними формами СК життя: у часопросторі; в умовах історичних подій; СК дискурсі. На підставі того, що актори відмінних СК стилів сприймають і ретранслюють дійсність, оцінюють СК часи минулого / актуального по-різному, стверджувалося існування динамічної природи контексту, яка проявляється в тому, що простори (покоління) змінюються, а виміри часу залишаються стабільними. Отримані результати емпіричного дослідження підтвердили існування в часопросторі становлення — першій формі СК контексту — автентичних стилів у поколінь-сучасників. Зазначається, що часопростір впливає на формування поколінних текстів, водночас різні соціальні позиції сучасників одночасно впливають на конструювання контекстуального часопростору. Оскільки отримані акторами досвіди пережитих «історичних подій» (другої форми соціокультурного контексту) впливають на формування соціокультурного стилю і перебіг взаємодій, то наголошувалося, що: покоління дотримується певного соціокультурного стилю; стабільність соціокультурного стилю є показником часопростору конкретного покоління; існують шари соціокультурних стилів, у яких живуть покоління. Третю форму контекстуального процесу — «СК дискурсу» — інтерпретовано на основі виокремлених за допомогою дискурс-аналізу соціально-психологічних домінант СКВП. Зазначається, що дискурс є процесом, у якому культурними текстами покоління конструюють СК стиль; дискурс є показником текст-контекстуальної конгруентності акторів запитам простору; дискурс є культурною контекстуальною основою. Обґрунтовується теза, що дискурси

систематизують утворені значення і смисли часопростору, закріплюють поколінні смисли в міфах — поясненнях природи реальності. Водночас дискурсивне розмежування поколінь обумовлюється варіативністю СК стилів сучасників.

Поколінний текст подано процесом презентації акторами соціальних позицій, СК порядків, артефактів, відповідних певному СК стилю. Визначено, що в соціальних позиціях — першому елементі тексту — розкриваються особливості поколінних експектацій, використання і утворення капіталів / ресурсів та сильні і слабкі види фігуративних зв'язків. Стверджується, що соціальні позиції поколінних текстів реалізуються за СК стилем, який з часом втрачає контекстуальну конгруентність, і це стає передумовою вибудовування дистанцій між поколіннями. СК порядок — другий елемент тексту — розглядається як упорядкування устрою суспільства регуляторами взаємодій та фігуративними формами зв'язків. Визначено впливовість нормо-правил на перебіг взаємодій і комбінування акторами контекстуально функціональних форм фігуративних зв'язків. Показано, що регулятивними домінантами соціокультурного порядку є смислові межі можливого і доступного та стереотипи поведінки, згідно з соціокультурним стилем акторів; домінантами форм фігуративних зв'язків є способи вирішення історичних завдань, конструювання образів життя та засоби досягнення соціального благополуччя (відмінного для різних поколінь). СК артефакти, як третій елемент тексту, презентуються за допомогою смислів і кодів актуальної культури поколінь. Відповідно до того, що у взаємодіях транслуються акторами артефакти минулого і культурно актуальні смисли (поколінь-сучасників), стверджується, що СК артефакти реалізуються в поколінних текстах, конгруентних контексту становлення поколінь; СК артефакти діють і поза історичним контекстом їх утворення та залишаються в поколінних текстах. Стверджується, що в текстах поколінь СК артефакти не мають безальтернативної інтерпретації, але продовжують контекстуальні оновлення.

Взаємодію поколінь описано як процес символічного конструювання СК реальності, що з'єднує різні поколінні простори

в неієрархічну соціальну структуру спільноподілюваних текстів акторів, які перебувають у контексті певного часопростору. Проаналізовано процес взаємовпливів СК стилів поколінь та показано, що він має хвилеподібний характер, унаслідок чого СК зміни в глобально суспільному ракурсі розглядалися як хвилі СК стилів поколінь. Обґрунтовано тезу, що ці хвилі складаються в процесі розгортання поколінних текстів, а на шарування текстів поколінь різного віку спричинює, своєю чергою, утворення кумулятивної хвилі СК змін. Подано трьохфазну схему конструювання кумулятивної хвилі, у яку одночасно залучаються різновікові сучасники, що перебувають на різних фазах своїх хвиль (початку, розгортання, обрушення). Описано умови формування кумулятивної хвилі: (а) існування хвильової суперпозиції (когорт покоління, яких об'єднує єдиний текст); (б) існування хвильової інтерференції (контекстуальних взаємовпливів текстів різних поколінь). Умовами розгортання кумулятивної хвилі, що результує в масштабні СК зміни, зазначено: глобальні суспільні події, текст-контекстуальну конгруентність «нового» СК стилю і готовність середовища до СК змін.

У другому завданні процедури супутніх дій — конструюванні теорії — здійснювалася систематизація інтегрованих результатів методичної тріангуляції для моделювання сценаріїв розгортання міжпоколінних відносин та виокремлювалися закономірності їх перебігу. Для цього використовувалася конструктивістська парадигма інтерпретації локальних і глобальних поколінних систем, вибудовування пояснень історичних трансформацій суспільства на основі текст / контекстуальних зв'язків акторів. На підставі теоретичного аналізу хвильового процесу взаємодій стверджується, що на конструювання історичних сценаріїв впливають події, пережиті когортами, стійкість певного СК стилю і спрямованість середовища до СК змін. Обґрунтовується теза, що поколінні мережі протягом певного періоду презентують здатність до контекстуальних змін, а в разі текст / контекстуальної неконгруентності акторів утворюються ефекти КХ, відображені в конструюванні історичних сценаріїв.

Наголошується, що текст-контекстуальна неконгруентність акторів-сучасників є передумовою суспільних змін та оформлення нового СК стилю. Доведено, що ефекти, спричинені розгортанням кумулятивної хвилі, актуалізують (не)конгруентність поколінних текстів СК контекстам, яка й стає передумовою суспільних змін та оформлення нового СК стилю. Описано балансування як механізм зміни домінуючих у суспільстві СК стилів. Конкретизовано причини активації балансування СК стилів, умови і варіативність перебігу. Описано СК реальність як результат поколінної взаємодії, що визначається продуктом спільного конструювання самостійних систем — поколінних просторів, у яких актори (перебуваючи на хвильовому перетині стилів сучасників) артикулюють актуальні для них текстуальні прояви і моделюють історичні шляхи контекстуальних змін. На основі конкретизованих особливостей, результируючих ефектів та механізму балансування СК стилів, дієвих у СК реальності, виокремлено закономірності перебігу СКВП.

У рамках запропонованого інтергенеративного підходу зазначається, що зміни історичних контекстів відображаються в текстах поколінь, відповідно, оновлення текстів свідчить про історичні зміни соціальних структур і культур соціуму — вибудовування контекстуально актуальних СК стилів. Підсумовується, що побудування теорії соціокультурної взаємодії поколінь є результатом триангуляції висновків, яка результиувалася в конкретизації закономірностей впливів СКВП на конструювання історичних сценаріїв суспільних змін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамова Н. Т. Коммуникация и традиция. *Философия науки*. Вып. 6, 2000. С. 65–82. URL: <https://iphras.ru/page50859809.htm>.

2. Агапова О. Как поддержать диалог между поколениями. URL: http://www.dvv-international.org.ua/fileadmin/files/eastern-neighbors/Belarus/Publications/-2_dialog-between-generations.pdf.

3. Агафонов А. Ю. Основы смысловой теории сознания. Санкт-Петербург: Издательство «Речь», 2003. 296 с.

4. Азимов Э. Г., Щукин А. Н. Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам). Москва: Издательство ИКАР, 2009. 448 с. URL: http://methodological_terms.academic.ru/208/%D0%92%D0%97%D0%90%D0%98%D0%9C%D0%9E%D0%9F%D0%9E%D0%9D%D0%98%D0%9C%D0%90%D0%9D%D0%98%D0%95.

5. Аксьонова В. І. Міжкультурна комунікація як атрибут соціокультурної життєдіяльності суспільства. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2011. Вип. 45. С. 128–140. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpqgvzdia_2011_45_17.

6. Активізація когнітивних процесів у спілкуванні: методичний посібник. / В. П. Казміренко, З. Ф. Сіверс, В. М. Духневич та ін.; ред. В.П. Казміренка. Київ: Міленіум, 2011. 268 с.

7. Александрова В. Ф. Мовленнева культура сучасної молоді. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2013. No 8 (ч. 2). С. 7–11. URL: http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/6909/1/V_Aleksandrova_UMAN_GI.pdf.

8. Англо-русский словарь по социологии. (2011). URL: https://sociology_en_ru.academic.ru/6309/habitualization.

9. Аристотель. Сочинения в четырех томах. Т. 1. Москва: Мысль, 1976. 550 с.

10. Ассман Я. Культурная память: Письмо, память о прошлом и политическая идентичность в высоких культурах

древности / Пер. с нем. М. М. Сокольской. Москва: Языки славянской культуры, 2004. 368 с.

11. Астафьева В. С. Субкультурные объединения как объекты социального управления. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/subkulturnye-obedineniya-kak-obekty-sotsialnogo-upravleniya>.

12. Ахиезер А. С., Рябова М. Э., Савкин Н. С. Марксова концепция воспроизводства в свете современной философии и науки. *Философия и общество*. 2006. Вып. №4 (44). С. 45–46. URL: <http://www.socionauki.ru/journal/articles/253702/>.

13. Баева Л. В. Виртуальная коммуникация: классификация и специфика. *Философия. Психология. Педагогика*. 2014. Т. 14, вып. 4. С. 5–10. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/virtualnaya-kommunikatsiya-klassifikatsiya-i-spetsifika>.

14. Барышполец О.Т. Брежня в інформаційному просторі та міжособовій комунікації: монографія. Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2013. 648 с.

15. Барт Р. Разделение языков. Избранные работы: Семиотика. Поэтика. Москва: Прогресс, 1989. 616 с.

16. Бахтин М. М. Формы времени и хронотопа в романе: Очерки по исторической поэтике. *Вопросы литературы и эстетики. Исследования разных лет*. Москва: Худож. лит., 1975. С. 234–407. URL: <http://yanko.lib.ru/books/cultur/bahtin-hronotop.htm>.

17. Бахтин М.М. Эстетика словесного творчества / Сост. С.Г. Бочаров, примеч. С.С. Аверинцев и С.Г. Бочаров. Москва: Искусство, 1979. 423 с. URL: <http://www.rulit.me/books/estetika-slovesnogo-tvorchestva-read-240401-97.html>.

18. Безклубенко С. Д. Мистецтво як засіб комунікації. *Вісник Київського національного університету культури і мистецтва. Мистецтвознавство*. 2015. Вип. 32. С. 5–13. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vknukim_myst_2015_32_3.

19. Бергер П., Лукман Т. Социальное конструирование реальности. Трактат по социологии знания. Москва: Академия-центр, Медиум. 1995. 334 с.

20. Блумер Г. Социальные проблемы как коллективное поведение. *Социальные проблемы: конструкционистское прочтение*. Казань: Изд-во Казанского университета, 2007. С. 11–25.

21. Богомолова Е. И. Личностная идентичность в условиях виртуализации бытия. *Человек. Сообщество. Управление*. 2014. № 2. С. 104–120. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/lichnostnaya-identichnost-v-usloviyah-virtualizatsii-bytiya>.

22. Бондарчук О. І. Експериментальна психологія. Курс лекцій. Київ: МАУП, 2003. 120 с.

23. Бразговская Е. Е. Языки и коды: Введение в семиотику культуры. Учебное пособие. Пермь: ПГПУ, 2008. 201 с.

24. Бурдые П. Дух государства: генезис и структура бюрократического поля. *Поэтика и политика. Альманах Российско-французского центра социологии и философии Института социологии Российской Академии наук*. Москва: Институт экспериментальной социологии, Санкт-Петербург: Алетейя, 1999. С. 125–166.

25. Бурдые П. Практический смысл. Санкт-Петербург: Алетейя, («Gallicinium»). 2001. 562 с. URL: http://yanko.lib.ru/books/cultur/bourdieu-praktich_smusl-8l.pdf.

26. Бурдые П. Социальное пространство и символическая власть. Начала. Pierre Bourdieu. *Choses dites*. Paris, Minuit, 1987. Москва: Socio-Logos. 1994. 288 с. URL: <http://bourdieu.name/content/socialnoe-prostranstvo-i-simvolicheskaja-vlast>.

27. Бурдые П. Социальное пространство: поля и практики. Санкт-Петербург: Алетейя, 2005. 576 с.

28. Бурдые П. Социология политики. Москва: Socio-Logos, 1993. 336 с.

29. Бурдые П. Социология социального пространства. Москва: Институт экспериментальной социологии; Санкт-Петербург: Алетейя, 2007. 288 с.

30. Бурдые П. Структура, габитус, практики. *Журнал социологии и социальной антропологии*. 1998. Т. I. № 2. С. 40–58.

31. Бююль А., Цефель П. SPSS: искусство обработки информации. Анализ статистических данных и восстановление скрытых закономерностей. Пер. с нем. Санкт-Петербург: ДиаСофтЮП, 2005. 608 с.

32. Ван Дейк. Т. Дискурс и власть. Репрезентация доминирования в языке и коммуникации. Москва: Либроком, 2013. 344 с.

33. Ван Дейк Т. Язык. Познание. Коммуникация. Благовещенск: БГК им. И. А. Бодуэна де Куртенэ, 2000. 308 с.

34. Васютинський В. Інтеракційна психологія влади. Київ, 2005. 492 с.

35. Васютинський В. Психологічні виміри спільноти: монографія. Київ: Золоті ворота, 2010. 120 с.

36. Васютинський В. О. Психологічна правда про індивідуалізм і колективізм: монографія. Київ: Міленіум, 2016. 138 с.

37. Веблен Т. Теория праздного класса: экономическое исследование институций: пер. с англ. С. Сорокина. Москва: Прогресс, 1984. 368 с.

38. Вико Дж. Основания новой науки об общей природе наций. Пер. с итальянского. Москва-Киев: «REFL-book»-«НСА». 1994. 612 с. URL: http://www.pseudology.org/History/Vico_Osnovaniya_Novoy_Nauki2.pdf.

39. *Водолажская Т. В., Кацук Н. Л.* Поколения как субъекты социокультурного пространства: постановка проблемы и возможности исследования. *Социологическое знание и социальные процессы в современном белорусском обществе*: сб. статей, подготовленных по итогам Пятой межинститутской научно-практической конференции молодых ученых (24 июня 2005 г.). Минск: Институт социологии НАН Беларуси, 2005. С. 30–42.

40. Волошинов А. В. Пифагор: союз истины, добра и красоты. Изд. 5-е. Москва: ЛЕНАНД, 2017. 224 с.

41. Выготский Л. С. Мышление и речь. *Психологические исследования*. Москва. Ленинград. Государственное социально-экономическое издательство, 1934. С. 9–10. URL: <https://www.marxists.org/russkij/vygotsky/1934/thinking-speech.pdf>.

42. Выготский Л. С. Собрание сочинений [Текст]: в 6-ти т. Т. 2. Проблемы общей психологии /Под ред. В.В. Давыдова . Москва: Педагогика, 1982, 504 с.

43. Галушина Н. С. Субкультуры: языки описания в меняющихся социокультурных контекстах. *Вестник РГГУ. Серия «Литературоведение. Языкознание. Культурология»*. 2016. № 2 (1). С. 120–135. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/subkultury-yazyki-opisaniya-v-menyayuschih-sya-sotsiokulturnyh-kontekstah>.

44. Гейзенберг В. Шаги за горизонт. Москва: Прогресс. 1987. 368 с.

45. Геродот. История в девяти книгах. Книга Вторая. Евтерпа; стих 142. /под общей ред. С.Л. Утченко. Изд-во «Наука», Ленинград, 1972. URL: <http://vehi.net/istoriya/grecia/gerodot/02.html>.

46. Гидденс Э. Социология. Классики социологии. *Социологические исследования*. 1994. № 2. С. 129–138. URL: http://ecsosman.hse.ru/data/540/189/1217/020_Giddens.pdf.

47. Гидденс Энтони. Социология / При участии Карен Бердсолл: Пер. с англ. Изд. 2-е Москва: Едиториал URSS, 2005. 632 с. URL: <http://yanko.lib.ru/books/sociology/giddens-sociology-ru-a.htm>.

48. Глухов А. П. Особенности культуры виртуальных коммуникаций поколения z: менеджмент режимов коммуникации. *Знак: проблемное поле медиаобразования*. 2018. №4 (30), С. 157–166. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/osobennosti-kultury-virtualnyh-kommunikatsiy-pokoleniya-z-menedzhment-rezhimov-kommunikatsii>.

49. Гоббс Т. Левиафан, или Материя, форма и власть государства церковного и гражданского. Сочинения: В 2 т. Т. 2. Москва: Мысль, 1991. 181 с. URL: <http://grachev62.narod.ru/hobbes/content.htm>.

50. Гоббс Т. Левиафан, или О сущности, форме и власти государства. Соч. Томаса Гоббза Мальмесберийского. Пер. по Гааг. лат. изд. 1674 г. и по англ. подлиннику изд. Молесворта, Серафима Автократова и Варфоломея Зайцева. Санкт-Петербург: Тип. Н. Тиблена и Комп. 1868. 419 с. URL: <http://dlib.rsl.ru/viewer/01003581463#?page=214>.

51. Голубинская А.В. Социальное конструирование виртуальной реальности. *Studia Humanitatis*. 2016. № 3. URL: <http://st-hum.ru/sites/st-hum.ru/files/pdf/golubinskaya.pdf>.

52. Горбачева Н. Б. Сущность и содержание коммуникации как социокультурного явления. *Концепт. Научно-методический электронный журнал*. 2014. № 07. С. 1–10. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/suschnost-i-soderzhanie-kommunikatsii-kak-sotsiokulturnoy-yavleniya>.

53. Горовий В. М. Соціальні інформаційні комунікації, їх наповнення і ресурс: монографія. Київ: НБУВ, 2010. 230 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0003131>.

54. Горячева Е. А., Лазебная К. П. Потребление как феномен передачи long-dated символов. Точки соприкосновения теории символического П. Сорокина и медиологии Р. Дебрэ. *Журнал социологии и социальной антропологии*. 2011. Т. XIV. № 5. С. 108–120.

55. Гудвин Дж. Исследование в психологии: методы и планирование. 3-е изд. Санкт-Петербург: Питер, 2004. 558 с.

56. Гужова И. В. Культура сетевых коммуникаций цифрового поколения в контексте современных концепций цифровой грамотности (на материалах онлайн-овой фокус-группы со студентами). *Знак: проблемное поле медиаобразования*. 2019. № 1 (31). С. 30–39. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/kultura-setevykh-kommunikatsiy-tsifrovogo-pokoleniya-v-kontekste-sovremennykh-kontseptsiy-tsifrovoy-gramotnosti-na-materialah>.

57. Гузар Л. Яке значення має культура для нашого життя? Українська правда. 23.03.2015. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2015/03/23/7062428/>.

58. Гуревич А.Я. Ментальность. Менталитет / А.Я. Гуревич, О.И. Шульман. *Культурология. XX век. Энциклопедия*. Санкт-Петербург: Аист, 1998. Т. 2. С. 24–27.

59. Гуревич А. Я. Проблема ментальностей в современной историографии. *Всеобщая история: дискуссии, новые подходы*. Вып. 1. Москва, 1989. С. 75–89.

60. Гуссерль Э. Идеи к чистой феноменологии и феноменологической философии Книга первая. Общее введение в чистую феноменологию / пер. с нем. А.В. Михайлова. Москва: Академический проект, 2009. Т. 1. 496 с. URL: http://www.alexandria.org.ua/component/option,com_docman/task,cat_view/gid,95/Itemid,34/?mosmsg=%C2%FB+%EF%FB%F2%E0%E5%F2%E5%F1%FC+%E7%E0%E9%F2%E8+%F1%E7%E0%EF%F0%E5%F9%E5%ED%ED%EE%E3%EE+%E4%EE%EC%E5%ED%E0.+%28www.google.com%29.

61. Гуссерль Э. Кризис европейских наук и трансцендентальная феноменология: Введение в феноменологическую философию. Санкт-Петербург: Владимир Даль. 2004. 400 с.

62. Дагаева Е. А. Теория социальных представлений как методологическая основа изучения имиджа. *Материалы докладов XIV Международной конференции студентов, аспирантов и молодых ученых «Ломоносов»* / Отв. ред. И. А. Алешковский, П. Н. Костылев. Москва: Издательский центр Факультета журналистики МГУ им. М.В. Ломоносова, 2007. URL: https://lomonosov-msu.ru/archive/Lomonosov_2007/17/dagaeva_ea.doc.pdf.

63. Данченко В. Краткий очерк западного эзотеризма. *Очерки эзотерической психологии эпохи развитого социализма*. Библиотека Фонда содействия развитию психической культуры. PSYLIB.KIEV.UA. URL: <http://psylib.org.ua/books/danch02/txt01.htm>.

64. Дзьобань О. П., Романюк С. М. Інформаційні детермінанти сучасних трансформаційних процесів. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. Вип. №3 (13). 2012. С. 13–19. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/informatsionnye-determinanti-sovremennyh-transformatsionnyh-protsessov>.

65. Дзьобань О. П., Романюк С. М. Інформаційна картина світу: філософський підхід до розуміння сутності. *Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого*. Сер.: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. 2013. № 2. С. 116–124. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnyua_2013_2_16

66. Дильтей В. Собрание сочинений в 6 т. Т. 1: Введение в науку о духе. Пер. с нем. под ред. В.С. Малахова. Москва: Дом интеллектуальной книги, 2000. 762 с. URL: <http://filosof.historic.ru/books/item/f00/s00/z0000740/index.shtml>.

67. Дискурсивні технології самопроєктування особистості: монографія / [Н. В. Чепелева, М. Л. Смұльсон, С. Ю. Рудницька, О. В. Зазимко та ін.]; за ред. Н. В. Чепелевої. Київ: Інститут

психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2019. 170 с. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/717132/>.

68. Діяльнісна самореалізація особистості в освітньому просторі: монографія.[Електронний ресурс] / С. Д. Максименко, В. В. Бучма, О. В. Гурова [та ін.]; за ред. С. Д. Максименка. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2017. 242 с. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/709731/>.

69. Добренъков В. И., Кравченко А. И. История зарубежной социологии. Научный вклад А. Кетле. Москва: Академический проект, 2005. 704 с. URL: http://society.polbu.ru/dobrenkov_hist sociology/ch89_i.html.

70. Добренъков В. И., Кравченко А. И. Фундаментальная социология: В 15 т. Т. 9: Возрасты человеческой жизни. Москва: ИНФРА-М, 2005. 1094 с.

71. Доброхотов А. Л. Категория бытия в классической западноевропейской философии. Аристотель. Москва: Изд-во Московского университета, 1986. URL: <http://psylib.org.ua/books/dobro01/txt05.htm>.

72. Довгань Н. О. Габітус як ментальний конструкт поколінь: тези учасників Міжн. наук.-прак. конф. (м. Одеса, 17–18 травня 2019 р.). Одеса: ГО «Південна фундація педагогіки», 2019. Ч. 2. С. 26–30.

73. Довгань Н. О. Дослідження особливостей взаєморозуміння в міжпоколінному просторі. *Актуальні проблеми педагогіки, психології та професійної освіти*. Київ: Інститут соціальних технологій університету «Україна», 2016. Том 2. Ч. 2. С. 7–13. URL: <http://journals.uran.ua/apppfo/issue/view/5010>, <http://journals.uran.ua/apppfo/article/view/84868>.

74. Довгань Н. О. Дослідження особливостей ментальності поколінь. *Наукові студії із соціальної та політичної психології*: зб. статей / Нац. акад. пед. наук України, Ін-т соц. та політ. психології; [ред. рада: М. М. Слюсаревський (голова), В. Г. Кремень, С. Д. Максименко та ін.], 2017. Вип. 39. С. 115–130.

75. Довгань Н. О. Духовно-символічна поколінна єдність: Вільгельм Дільтей та Хосе Ортега-і-Гассет. *Наукові студії із соціальної та політичної психології* : зб. статей / Нац. акад.

пед. наук України, Ін-т соц. та політ. психології; [ред. рада: М. М. Слюсаревський (голова), В. Г. Кремень, С. Д. Максименко та ін.]. Київ, 2017. Вип. 40 (43). С. 115–128.

76. Довгань Н. О. Забезпечення валідності емпіричного дослідження психології СК взаємодії поколінь. *Особистість у життєвих ситуаціях: світові тенденції й національні особливості*: матер. всеукр. наук.-прак. конф. (м. Київ, 22 травня 2020 р.). Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2020. С. 43–45.

77. Довгань Н. О. Категорія контексту життєдіяльності поколінь: соціокультурний аспект. *Вісник післядипломної освіти. Серія «Соціальні та поведінкові науки»* / НАПН України, ДЗВО «Університет менеджменту освіти». Київ, 2020. Випуск 11 (40). С. 64–79.

78. Довгань Н. О. Комунікативна технологія оптимізації взаєморозуміння в міжпоколінному просторі. *Сучасна система освіти і виховання: досвід минулого — погляд у майбутнє*: матер. між. наук.-прак. конф. (м. Київ, Україна, 7–8 жовтня 2016 р.). Київ: ГО «Київська наукова організація педагогіки та психології», 2016. С. 123–126.

79. Довгань Н. О. Конструювання дослідження конфліктів поколінь: соціокультурний аспект. *Десяті Сіверянські соціально-психологічні читання*: елек. зб. матер. доп. учасників Міжн. наук. конф. (м. Чернігів, 29 листопада 2019 року). Чернігів: НУЧК імені Т. Г. Шевченка, 2020. С. 101–104. URL: <https://drive.google.com/file/d/1E4Ху3JWahk27PSCxUznpMm8TGsAFpZnZ/view>.

80. Довгань Н. О. Конструювання теорії поколінності на початку ХХ століття: культурно-історичний підхід. *Теорія і практика сучасної психології*: зб. наук праць / Класичний приватний університет. Запоріжжя, 2018. № 1. С. 37–44. URL: http://www.tpsp-journal.kpu.zp.ua/archive/1_2018/9.pdf.

81. Довгань Н. О. Конфлікт поколінь: технологія соціокультурного балансу / *Комунікативні технології інформаційного суспільства*: монографія / [А. І. Гусев, Н. О. Довгань, О. В. Івачевська, Н. С. Малеева, І. В. Петренко]; за наук. ред. А. І. Гусева;

Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Криворізький: Імекс-ЛТД, 2020. С. 104–129. URL: <https://ispp.org.ua/wp-content/uploads/2020/10/GusevMonogr2020-maket.pdf>.

82. Довгань Н. О. Культура поколінної єдності: соціокультурний підхід. *Психологічний журнал «Психологічний часопис»: Науковий огляд*. Київ: Інститут психології ім. Г. С. Костюка Національної академії педагогічних наук України, 2019. Вип. № 9 (29). Vol. 5. С. 172–188.

83. Довгань Н. О. Основи аналізу системи соціально-психологічного простору поколінь. *Наукові студії із соціальної та політичної психології* / Нац. акад. пед. наук України, Ін-т соц. та політ. психології; [ред. рада: М. М. Слюсаревський (голова), В. Г. Кремень, С. Д. Максименко та ін.], 2016. Вип. 38. С. 139–151.

84. Довгань Н. О. Онтологічний аспект дослідження психології соціокультурної взаємодії поколінь. *Сучасні дослідження когнітивної психології (ICRACP-2020): матер. міжн. наук.-прак. конф. (м. Острог. 13–20 травня 2020 р.)*. м. Острог: Національний університет «Острозька академія», 2020. С. 44–46. URL: <https://eprints.oa.edu.ua/8347/1/%D0%9C%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%96%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D0%9C%D1%96%D0%B6%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D0%BE%D1%97-%D0%BD%D0%B0%D1%83%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%BE-%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%BE%D1%97-%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%84%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%96%D1%97-%D0%A1%D1%83%D1%87%D0%B0%D1%81%D0%BD%D1%96-%D0%B4%D0%BE%D1%81%D0%BB%D1%96%D0%B4%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F-%D0%BA%D0%BE%D0%B3%D0%BD%D1%96%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D1%97-%D0%BF%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%97-ICRACP-2020.pdf>.

85. Довгань Н. О. Передумови поколінних конфліктів: перспективи досліджень. *Проблеми та перспективи соціально-економічного розвитку територій*: тези VII міжн. наук. конф. (м. Опольє, Польща 4–7 квітня 2018 р.). С. 194–196. URL: http://pedagogika.wszia.opole.pl/ebook/CPA_2018.pdf.

86. Довгань Н. О. Позитивістсько-натуралістичний підхід: передумови наукового пізнання феномена поколінності. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки»*, 2017. Вип. 6 (2). С. 142–148.

87. Довгань Довгань Н. О. Поколінні експектації в соціально-психологічному полі співіснування. *Наукові студії із соціальної та політичної психології*: зб. статей / НАПН України, Ін-т соціальної та політичної психології; [редакційна рада: М. М. Слюсаревський (голова), В. Г. Кремень, С. Д. Максименко, Т. М. Титаренко]. Київ: Талком, 2019. Вип. 43 (46). С. 107–115.

88. Довгань Н. О. Покоління як соціально-психологічний феномен. *Vzdelávanie a spoločnosť medzinárodný nekonferenčný zborník*. Prešovská univerzita v Prešove Pedagogická fakulta. Prešov 2016. С. 495–503.

89. Довгань Н. О. Політико-правове самовизначення безпеки поколінь в умовах воєнного конфлікту. *Проблеми політико-правового самовизначення особистості в умовах воєнного конфлікту* [Електронний ресурс]: матер. круглого столу 27.11.2018 р. / упор. В. М. Духневич. Київ: ІСПП НАПН України, 2019. С 9–11. URL: <http://psy-lpr.at.ua/Materials/ks-materiali-2018.pdf>.

90. Довгань Н. О. Поняття «покоління» у соціально-психологічному просторі. *Людина, суспільство, політика: актуальні виклики сучасності*: матер. V міжн. наук.-прак. конф. (м. Одеса, 23–24 лютого 2018 р.). Одеса: Національний університет «Одеська юридична академія». С. 99–103.

91. Довгань Н. О. Психологія феномену поколінності: антропологічний аспект. *Міжнародна наукова конференція на базі факультету соціальних наук в Університеті Вітаутаса Великого*: тези (м. Каунас, Литва. 23 лютого 2018 р.). С. 59–61.

92. Довгань Н. О. Система простору поколінь : соціально-психологічна модель. *Українська модель соціального діалогу*

в контексті європейської політики: тези Круглого столу Лабораторії психології спілкування ІСПП НАПН України «Українська модель соціального діалогу в контексті європейської політики». URL : https://www.facebook.com/events/285480035181180/?active_tab=discussion.

93. Довгань Н. О. Соціальна система поколінних мереж: сильні і слабкі зв'язки. *Вісник післядипломної освіти. Серія «Соціальні та поведінкові науки»*: зб. наук. праць / НАПН України, ДЗВО «Університет менеджменту освіти». Київ, 2019. Вип. 8 (37). С. 50–66.

94. Довгань Н. О. Соціальний діалог і його призначення у міжпоколінних стосунках. *Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка. Том. ІХ. Загальна психологія. Етнічна психологія. Історична психологія.* Вип. 9. Київ, 2016. С. 179–187.

95. Довгань Н. О. Соціальний діалог у міжпоколінних стосунках як засіб взаєморозуміння. *Соціальний діалог у вимірах когнітивного спілкування* : монографія / О. М. Кочубейник, В. М. Духневич, З. Ф. Сіверс, І. В. Петренко, Н. О. Довгань, О. Г. Цукур, О. В. Івачевська ; за наук. ред. О. М. Кочубейник; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Кропивницький, 2018. С. 158–198; 200–215.

96. Довгань Н. О. Соціальні практики поколінь у надзвичайній ситуації COVID-19: кроки дискурсу аналізу. *Досвід переживання пандемії covid-19: дистанційні психологічні дослідження, дистанційна психологічна підтримка*: матеріали онлайн-семінарів 23 квітня 2020 р. «Досвід карантину: дистанційна психологічна допомога і підтримка» та 15 травня 2020 року «Дистанційні психологічні дослідження в умовах пандемії covid-19 і карантину» / [за наук. ред. М. М. Слюсаревського, Л. А. Найдюнової, О. Л. Вознесенської]. Київ: ІСПП НАПН України, 2020. [електронне видання]. С. 78–82. URL: https://ispp.org.ua/wp-content/uploads/Static/dosvid_onl-sem_23-04-20_and_15-05-20_ncov19.pdf URL: https://ispp.org.ua/wp-content/uploads/Static/dosvid_onl-sem_23-04-20_and_15-05-20_ncov19.pdf.

97. Довгань Н. О. Соціокультурна взаємодія поколінь: дослідницькі ресурси дискурсу аналізу. *Наукові студії із соціальної та політичної психології* : зб. статей / Нац. акад. пед. наук України, Ін-т соц. та політ. психології; [ред. рада: М. М. Слюсаревський (голова), В. Г. Кремень, С. Д. Максименко та ін.]. Вип. 46 (49), 2020. С. 179–186.

98. Довгань Н. О. Соціокультурна взаємодія поколінь: категорія культурного тексту. Габитус / Причорноморський науково-дослідний інститут економіки та інновацій. м. Одеса, 2020. Випуск 12. Том 1. С. 155–159. URL: http://habitus.od.ua/journals/2020/12_2020/part_1/29.pdf

99. Довгань Н. О. Соціокультурна взаємодія поколінь як соціально-психологічна проблема. *Дослідження різних напрямків розвитку психології та педагогіки*: зб. наук. праць учасників міжн. наук.-прак. конф. (м. Одеса, 16–17 червня 2017 р.). Одеса: ГО «Південна фундація педагогіки», 2017. С. 46–51.

100. Довгань Н. О. Соціально-психологічний простір поколінь: поле культури. *Історія в нас і ми в історії: психологія історичної пам'яті. Матеріали Четвертого круглого столу (з міжнародною участю)*. Спецпроект «Психологія становлення політичних цінностей крізь призму історичної пам'яті» (29 жовтня 2020 р.) URL: <https://ispp.org.ua/2021/02/21/dovgan-n-otezi-2020-socialno-psichologichnij-prostir-pokolin-pole-kulturi/>.

101. Довгань Н. О. Сутність і зміст поняття покоління в системі міжпоколінних відносин (стосунків). *Психологія та педагогіка: історія розвитку, сучасний стан та перспективи досліджень*: зб. наук. праць учасників міжн. наук.-прак. конф. (м. Одеса, 16–17 вересня 2016 р.). Одеса : ГО «Південна фундація педагогіки», 2016. С. 46–50.

102. Довгань Н. О. Технологія діалогізації міжпоколінних відносин. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Психологія*. Острого: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2016. Вип. 4. С. 93–104.

103. Довгань Н. О. Технологія соціокультурного балансу поколінь. *Соціальна психологія сьогодні: здобутки і перспективи*:

матеріали доповідей учасників II Всеукраїнського конгресу із соціальної психології (з міжнародною участю); м. Київ, 7–8 листопада 2019 р., Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. С. 119–123. URL: <https://ispp.org.ua/wp-content/uploads/2019/11/Theses-UCSP2019.pdf>.

104. Довгань Н. О. Характеристики поколінь в соціально-психологічному просторі міжпоколінних відносин. *Психолого-педагогічний супровід фахової підготовки та підвищення кваліфікації особистості в умовах трансформації освіти* : тези Всеукр. наук.-прак. конф. (м. Київ, 27 травня 2016 р.). Київ: ДВНЗ «Університет менеджменту освіти», 2016. С. 30–32. URL: http://umo.edu.ua/images/content/institutes/cipo/kaf_psiholog/konferencii/%D0%97%D0%B1%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA_%D1%82%D0%B5%D0%B7_%D0%92%D1%81%D0%B5%D1%83%D0%BA%D1%80_%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%84._27.06.2016__%D0%A1%D0%90%D0%99%D0%A21.pdf.

105. Дроздова А. В. Новая темпоральность повседневных практик в онлайн-коммуникации. *Ярославский педагогический вестник*. 2019. № 4 (109). С. 1–5 URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/novaya-temporalnost-povsednevnyh-praktik-v-onlayn-kommunikatsii>.

106. Єрмоленко А. Б. Розвиток національного освітнього простору в контексті надбань теорії поколінь. *Вісник Національного університету оборони України*. 2014. Вип. 3. С. 82–87. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnaou_2014_3_17.

107. Жаркова М. А. Концепция субпотоків в рамках постсубкультурного підходу к изучению молодёжных субкультур. *Вестник Нижегородского университета им. Н. И. Лобачевского. Серия Социальные науки*, 2012. № 3 (27). С. 42–45. URL: <file:///C:/Download/kontsepsiya-subpotokov-v-ramkah-postsubkulturnogo-podhoda-k-izucheniyu-molodyozhnyh-subkultur.pdf>.

108. Журнова О. Ідея культуротворчості і перспективи соціальної психології: есе. Київ: Міленіум, 2014. 100 с.

109. Засади когнітивної психології спілкування: монографія. /В. П. Казміренко, Є. В. Белоножко, В. М. Духневич, О. Ю. Осадько та ін.; за наук. ред В. П. Казміренка; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2013. 390 с.

110. Зенкин С. Н. «Поколение»: опыт деконструкции понятия. *Поколение в социо-культурном контексте XX века* / Отв. ред. Николай Хренов. Москва: Наука, 2005. С. 130–136.

111. Зими́на А. С. Организационные коммуникации поколения миллениум. *Бизнес-образование в экономике знаний*. 2015. № 1. С. 57–59. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/organizatsionnye-kommunikatsii-pokoleniya-millenium>.

112. Значение. Психологический словарь. Москва, 1982. С. 15–16. URL: <http://psychology.net.ru/dictionaries/psy.html?word=905>.

113. Иванова Е. И. Проблема поколений и воспроизводство населения: теоретические подходы и реальность. *Социологические исследования*. 2012. № 4. С. 42–53.

114. Иванова Т. Н. Субкультура как альтернативная форма социализации личности. *Азимут научных исследований: педагогика и психология*. 2015. № 1(10). С. 78–81. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/subkultura-kak-alternativnaya-forma-sotsializatsii-lichnosti>.

115. Історіографічні та методологічні координати теорій соціальної психології: монографія / М. М. Слюсаревський, В. В. Жовтянська, М. М. Скорик та ін.; за наук. ред. М. М. Слюсаревського; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2013. 360 с.

116. Іщук Н., Іщук С. Поняття комунікації: множинність конотацій. *Схід*. 2017. № 1. С. 97–101. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Skhid_2017_1_18.

117. Іщук С. М. Інтернет-комунікації: інформаційний зміст та ігровий характер. *Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія*. 2008. № 2. С. 87–91. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnau_f_2008_2_22.

118. Йоргенсен М. В., Филлипс Л. Дж. Дискурс-анализ. Теория и метод. Пер. с англ. Харьков: Изд-во «Гуманитарный Центр», 2008. 352 с.

119. Каминская Е. А. Культурные смыслы традиционного фольклора. *Вестн. Челяб. гос. акад. культуры и искусств*. 2014. № 2 (38). С. 45–49. URL: <http://docplayer.ru/61925108-Udk-008-e-a-kaminskaya-kulturnye-smysly-tradicionnogo-folklor.html>.

120. Карпенко Л. А., Петровский Л. А., Ярошевский М. Г. Краткий психологический словарь. Ростов-на-Дону: «ФЕНИКС». 1998. 512 с. URL: http://psychology.academic.ru/813/%D0%B8%D0%BD%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%86%D0%B8%D1%8F_%D0%B3%D1%80%D1%83%D0%BF%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%8F.

121. Касавин И. Т. *Текст, дискурс, контекст. Введение в социальную эпистемологию языка*. Москва: Канон. 2008. 437 с.

122. Квале С. Исследовательское интервью. Москва: Смысл, 2009. 236 с.

123. Кетле А. Социальная система и законы, ею управляющие. Из наследия мировой социологии. Москва: Пресс. 2012. 314 с. URL: <http://padaread.com/?book=55563>.

124. Кетле А. Социальная физика, или Опыт исследования о развитии человеческих способностей: в 2 т. Киев: Киевский коммерческий институт, 1911–1913. Т.1–2. 336 с.

125. Кнабе Г. С. Энтелехия. Культурология. Энциклопедия. В 2-х т. Москва, 2007. Т. 2. URL: https://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_culture/787/%D0%AD%D0%9D%D0%A2%D0%95%D0%9B%D0%95%D0%A5%D0%98%D0%AF.

126. Кнабе Г. С. Энтелехия культуры. Материалы к лекциям по общей теории культуры и культуре античного Рима. Москва. 1993. 153 с.

127. Кожемякин Е. Дискурсный подход к изучению культуры. Современный дискурс-анализ. *Методология: концептуальные обоснования*. 2009. Вып. 1. Т. 1. С. 75–96.

128. Кон И. С. Поколение. Большая советская энциклопедия. Москва: Советская энциклопедия, 1969–1978. С. 4014. URL: http://enc-dic.com/enc_sovet/Pokolenie-65458.html.

129. Кондорсе Ж. А. Н. Эскиз исторической картины прогресса человеческого разума. Москва: Соцэкономгиз, 1936. 265 с. URL: http://istmat.info/files/uploads/28689/condorcet_tableau-du-progres-de-raison-humaine.pdf.

130. Конт О. Основные законы социальной динамики или общая теория естественного прогресса человечества. *Философия истории: Антология*. Москва: Наука. 1970. 384 с.

131. Коробка Л. М. Спільнота в умовах воєнного конфлікту: теоретичні засади дослідження психологічних стратегій адаптації. *Наукові студії із соціальної та політичної психології*. 2017. Вип. 39. С. 104–114. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nsspp_2017_39_11.

132. Кочубейник О. М. Автентичність особистості у її життєвому світі: модуси, процеси, статуси. Київ: НПУ, 2010. 271 с.

133. Кочубейник О. Психологічний зміст аномії: конструювання опитувальника. *Педагогічний процес: теорія і практика*. 2017. Вип. 1. С. 7–14. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pptp_2017_1_3.

134. Кочубейник О. Соціальний діалог: соціальні та психологічні передумови комунікативності. *Наукові студії із соціальної та політичної психології*: зб. статей. Київ: Міленіум, 2014. Вип. 34 (37). С. 150–160.

135. Кочубейник О. М. Соціальний діалог як комунікативна практика суспільства / О. М. Кочубейник // 10Ч20 : Збірник наукових праць / НАПН України, Ін-т соціальної та політичної психології. — К. : Ліра-К, 2014. — С. 65–74.

136. Коханая О. Е. Новое поколение культуры. *Культура и образование*. 2011. № 2. С. 44–45. URL: <https://www.google.com/search?client=firefox-b-d&q=%D0%9A%D0%BE%D1%85%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D1%8F+%D0%9E.%D0%95.+%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D0%B5+%D0%BF%D0%BE%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5+%D0%BA%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D1%83%D1%80%D1%8B>.

137. Красноглазов А. Б. Функционирование артефакта в культурно-семантическом пространстве. дисс. ... д-ра филос.

наук: 17.00.08 / Красноглазов Андрей Борисович. Москва, 1995. 290 с.

138. Краснякова А. О. Интернет-коммуникация как чинник становлення політичної суб'єктності особистості. *Проблеми політичної психології*. 2015. Вип. 2. С. 243–253. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pppr_2015_2_24.

139. Крживицкий Л. Антропология и психические расы. Серия «Библиотека расовой мысли» / Пер. с польск. Москва: Белые Альвы, 2015. 384 с.

140. Куммер Ф. О смене литературных поколений и литературных кумиров. Пер. с нем. под ред. и с предисловием П. С. Когана. Москва: Современные проблемы, 1910. 25 с.

141. Кэмпбелл Д. Модели экспериментов в социальной психологии и прикладных исследованиях. Москва: Прогресс, 1980. 265 с.

142. Лаппо-Данилевский А. С. Методология истории: в 2-х т. Т. 1. Москва: РОССПЭН, 2010. 408 с.

143. Ластовский А. Специфика исторической памяти в Беларуси: между советским прошлым и национальной перспективой. *Вестник общественного мнения: Данные. Анализ. Дискуссии*. 2009. № 4. С. 88–99 URL: <https://polit.ru/article/2010/07/19/belorus/>.

144. Лебон Г. Психология народов и масс. /пер. Э. Пименова, А. Фридман. Москва: Издательство АСТ 2020. 290с. URL: <http://biblioteka.org.ua/book.php?id=1121022780&p=0>.

145. Левин К. Теория поля в социальных науках. Санкт-Петербург: Сенсор, 2000. 368 с.

146. Леонтьев Д. А. От социальных ценностей к личностным: социогенез и феноменология ценностной регуляции деятельности. *Вестник Московского университета. Серия 14. Психология*. 1997. № 1. С. 20–27.

147. Леонтьев Д. А. Ценность как междисциплинарное понятие: опыт многомерной реконструкции. *Современный социологический анализ*. Москва, 1996. VI вып. С. 5–23. URL: <http://ecsocman.hse.ru/text/19157190.html>.

148. Лискина О. А., Радченко Н. П. Молодежная культура — отражение современного общества. *Вестник Самарского*

государственного технического университета. Серия: Психолого-педагогические науки. 2012. № 1. С. 96–102. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/molodyozhnaya-kultura-otrazhenie-sovremennogo-obschestva>.

149. Лисовский В. Т. Социология молодежи. Учебник / В. Т. Лисовский, А.В. Лисовский; под ред. проф. В. Т. Лисовского. Санкт-Петербург: Изд-во С.-Петерб. ун-та, 1996. 460 с. URL: <http://robotlibrary.com/book/265-sociologiya-molodezhi-lisivskij-vt/39-Page39.html>.

150. Литвина Д. А. Что значит быть настоящим: молодежные культуры в поисках аутентичности. *Мониторинг общественного мнения: Экономические и социальные перемены*. 2019. №1. С. 324–341. URL: <https://doi.org/10.14515/monitoring.2019.1.16>.

151. Лотман Ю. М. Семиотика культуры и понятие текста. Избранные статьи. Таллинн, 1992. Т. 1. С. 129–132. URL: <http://www.philology.ru/literature1/lotman-92b.htm>.

152. Любімова Ю. А. Сімейний наратив: мереживо особистих історій: монографія Київ: Міленіум, 2015. 194 с.

153. Макиавелли Н. Государь. Рассуждения о первой декаде Тита Ливия. Книга вторая Вступление. Москва: Современный гуманитарный институт, 2000. 153 с. URL: http://lib.ru/POLITOLOG/MAKIAWELLI/livij.txt_with-big-pictures.html#23.

154. Мартинюк О. М. Генезис молодіжної субкультури: аналіз зарубіжних дослідницьких концепцій. *Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури*. 2015. Вип. 35. С.95-103.

155. Матвійчук О. Є. Теорія поколінь: чому ми різні та як порозумітися одне з одним. Практика управління дошкільним закладом: щомісячний спеціалізований журнал. 2018. № 7. С. 36–42. URL: <http://d-grand.com/inforaciiny-portal/teoriia-pokolin-chomu-mi-rizni-ta-iaak-porozumitisia-odne-z-odnim>.

156. Медіапсихологія: на перетині інформаційного та освітнього просторів: монографія. /[О. Т. Барішполець, О. Л. Вознесенська, О. Є. Голубева, Г. В. Мироненко, Л. А. Найдьонова,

Н.О. Обухова, Н.І. Череповська]; за наук. ред. Л.А. Найдюнової, Н.І. Череповської; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Київ: Мілленіум, 2014. 348 с

157. Мид М. Культура и преемственность. Исследование конфликта между поколениями. *Культура и мир детства*. Библиотека Виртуальной Пустыни. Москва: Наука, 1988. С. 322–361. URL: <http://www.uic.unn.ru/pustyn/lib/mid.ru.html>.

158. Мид М. Культура и мир детства. / Пер. с англ. и коммент. Ю. А. Асеева. Сост. и послесловие И. С. Кона. Москва: Наука, 1988. 429 с. URL: <http://www.bibliofond.ru/view.aspx?id=78209>.

159. Милль Дж. О свободе. / Пер. с англ. А. Фридмана. *Наука и жизнь*. 1993. № 11. С. 10–15; № 12. С. 21.

160. Мироненко Г. В. Час віртуального життя: монографія. Київ: Імекс-ЛТД, 2015. 134 с.

161. Мірошникова А. Як вчителям порозумітися з «цифровим» поколінням дітей. URL: <https://osvitoria.media/opinions/yak-vchytelyam-porozumitysya-z-tsyfrovym-pokolinnnyam-ditej-porady-psyhologa/>.

162. Михалева К. Ю., Полякова Н. Л. Концепция социального института в социологической теории. *Вестн. сер. 18. Социология и политология*. 2012. № 2. С. 117–132.

163. Модальность. *Философский словарь* / Под ред. И. Т. Фролова. 6-е изд. перераб. и доп. Москва: Политиздат, 1991. С. 267. URL: <http://www.harc.ru/slovar/1302.html>

164. Монтескье Ш. Л. Размышления о причинах величия и падения римлян. 1734, «*О духе законов*». Москва, Электронная библиотека «Гражданское общество», 273 с. URL: http://download.librebook.me/formats/36/94/25_9933.pdf (дата звернення: 08.10.2017).

165. Морган Л. Г. Древнее общество, или Исследование линий человеческого прогресса от дикости через варварство к цивилизации. Ленинград: Издательство института народов Севера ЦИК СССР. 1935. 368 с. URL: <https://arheologija.ru/morgan-drevnee-obshhestvo/>.

166. М'яленко В. В. Психологія професійної самореалізації молоді: монографія. Київ: Міленіум, 2016. 104 с.

167. Новейший философский словарь. Сост. А. А. Грицаков. Минск: Изд. В. М. Скакун, 1998. 896 с.

168. Нора П. Франция — память. П. Нора, М. Озуф и др. Санкт-Петербург: Изд-во С.-Петербург. ун-та, 1999. 328 с.

169. Овдієнко Л. Н. Освіта як простір соціалізації особистості: монографія. Київ: Міленіум, 2014. 120 с.

170. Омельченко Е. Л. Начало молодежной эры или смерть молодежной культуры? «Молодость» в публичном пространстве современности. *Журнал исследований социальной политики*. Т. 4. № 2. 2006. С. 151–183. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/nachalo-molodezhnoy-ery-ili-smert-molodezhnoy-kultury-molodost-v-publichnom-prostranstve-sovremennosti>.

171. Омельченко Е. Л. От сытых нулевых — к молчаливым десяткам: поколенческие уроки российской молодежи начала XXI в. *Социологический ежегодник*, 2011: Сб. науч. тр. / РАН. ИНИОН. Центр социал. науч.-информ. исслед. Отд. социологии и социал. психологии; Кафедра общей социологии НИУ-ВШЭ; Ред. и сост. Покровский Н. Е, Ефременко Д. В. Москва, 2011. С. 243–263 (Сер.: Теория и история социологии). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/ot-sytyh-nulevyh-k-molchalivym-desyatyam-pokolencheskie-uroki-rossiyskoj-molodezhi-nachala-xxi-v>.

172. Ортега-и-Гассет Х. Избранные труды: Пер. с исп. Москва: Издательство «Весь Мир», 1997. 704 с.

173. Особистісний вибір: психологія відчаю та надії / [Титаренко Т. М., Лебединська І. В., Любченко О. О та ін.]; за ред. Т. М. Титаренко. Київ: Міленіум, 2005. 336 с.

174. Остапенко Г. Комунікація та комунікативна активність суспільства в добу інтернет-технологій: соціальний аспект. *Вісник Книжкової палати*. 2013. № 9. С. 47–50. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkr_2013_9_15.

175. Павлова А. Ю. Post-subcultural: проблема субкультурного героя. *Вестник культуры и искусств*. 2018. № 4 (56). С. 110–115. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/post-subcultural-problema-subkulturnogo-geroya>.

176. Парадигмальні зміни основ загальної психології у синергетичному контексті : колективна монографія / [Чепань М.-Л. А., Маценко В. Ф., Маценко Ж. М., Бугайова Н.М. та ін.]; за редакцією Чепань М.-Л. А. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. 220 с. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/7286/>.

177. Парсонс Т. Поняття общества: компоненти и их взаимоотношения. *Американская социологическая мысль*. Москва. 1996. С. 494–526. URL: <http://www.philsci.univ.kiev.ua/biblio/par2.html>.

178. Парсонс Т. Социальные системы. *Вопросы социальной теории*. 2008. Том II. Вып. 1 (2). С. 38–71.

179. Парфенюк І. М. Соціальні мережі інтернету як засіб комунікації політичного лідера (на прикладі соцмереж Президента України). *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2017. № 2. С. 58–65. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bdi_2017_2_10.

180. Пелипенко А. А. Постигание культуры: в 2 ч. Ч. I. Культура и смысл. Москва: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2012. 608 с.

181. Петровский А. В., Ярошевский М. Г. Основы теоретической психологии. Москва: ИНФРА-М, 1998. 528 с. URL: <http://psylib.ukrweb.net/books/petya01/txt09.htm#7>.

182. Пищик В. И. Ментальность поколений: психологические исследования: монография. Ростов-на-Дону: Изд-во РО ИПК и ПРО, 2010. 200 с.

183. Пищик В. И. Психологические особенности поколений в культурном контексте. *Концепт*. 2015. № 4. С. 1–5. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/psihologicheskie-osobennosti-pokoleniy-v-kulturnom-kontekste>.

184. Піддубна Л. В. Мережа інтернет як відображення соціальної реальності. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. 2012. Вип. 2 (12). С. 74–84. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/set-internet-kak-otobrazhenie-sotsialnoy-realnosti>.

185. Піддубна Л. В. Соціальна інформація в комунікаційному просторі сучасного суспільства. *Вісник Національного*

університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. 2012. № 4 (43) С. 1–8 URL: <file:///C:/Users/98AF-1/AppData/Local/Temp/sotsialna-informatsiya-v-komunikatsiyu-nomu-prostori-suchasnogo-suspilstva.pdf>.

186. Плеснер Х. Ступени органического и человек: Введение в философскую антропологию / Пер. с нем. Москва: «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 2004. 368 с. URL: <http://filosof.historic.ru/books/item/f00/s00/z0000877/st000.shtml>.

187. Плошко Б. Г., Елисеєва И. И. *История статистики*: учеб. пособие для вузов. Москва: Финансы и статистика, 1990. 295 с.

188. Політична картина світу студентської молоді: психологічні проблеми формування: монографія / В. Д. Бондаренко, І. В. Жадан, С. І. Позняк та ін. ; за ред. В. Д. Бондаренка, І. В. Жадан; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Київ : Міленіум, 2017. 264 с.

189. Психологічні детермінанти розвитку організаційної культури: Монографія / Л. М. Карамушка, О. В. Креденцер, К. В. Терещенко [та ін.]; за ред. Л. М. Карамушки. Київ: Педагогічна думка, 2015. 288 с. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/10087/>.

190. Психологічні закономірності реалізації конструктивних функцій етнокультури в інформаційному суспільстві: монографія / М.-Л. А. Чєпа, М. І. Савіна, С. Є. Солодчук та ін.; за редакцією М.-Л. А. Чєпи. Київ, 2015. 131 с. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/10057/>.

191. Психологічні закономірності розвитку духовності особистості: монографія / М. Й. Боришевський, О. В. Шевченко, Н. Д. Володарська, Л. І. Пилипенко та ін. За заг. ред. М. Й. Боришевського. Київ: Педагогічна думка, 2011. 200 с.

192. Психологічні технології самодетермінації розвитку особистості: монографія / Л. З. Сердюк, І. В. Данилюк, В. В. Турбан [та ін.]; за ред. Л.З. Сердюк. Київ: Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2018. 192 с. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/712878/> ISBN978-966-97846-8-1.

193. Психологія групової ідентичності: закономірності становлення: [монографія] / П. П. Горностай, О. А. Ліщинська, Л. Г. Чорна та ін.; за наук. ред. П. П. Горностая; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Київ: Міленіум, 2014. 252 с.

194. Психологія життєтворення особистості в сучасному світі: монографія / Ю. Д. Гундертайло, В. О. Климчук, О. Я. Кляпець та ін.; за ред. Т. М. Титаренко; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Київ: Міленіум, 2014. 320 с.

195. Психолого-педагогічні основи процесу самотворення особистості: монографія / Л. З. Сердюк, Т. М. Яблонська, І. В. Данилюк, О. І. Пенькова, Н. Д. Володарська [та ін.]; за ред. Л. З. Сердюк. Київ: Педагогічна думка, 2015. 197 с. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/10211/>.

196. Психосинергетичні особливості сталих та кризових періодів життя людини: монографія / М.-Л. А. Чапа, В. Ф. Маценко, Ж. М. Маценко, А. Д. Терещук [та ін.]; за ред. Чепи М.-Л. Київ: Педагогічна думка, 2015. 197 с. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/10148/>.

197. Психофізіологічне забезпечення професійного самоздійснення фахівця в умовах соціально-економічних перетворень: монографія [Електронний ресурс] / О. М. Кокун, В. В. Клименко, О. М. Корніяка [та ін.]; за ред. О.М. Кокуна. Київ: Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2018. 298 с. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/712848>.

198. Регент Ю. Прибульці з майбутнього = покоління Z. Як з ними porozumітися? URL: <https://nus.org.ua/view/pry-bultsi-z-majbutnogo-pokolinnya-z-yak-z-nymy-porozumitysya/>.

199. Резван О. О. Рефлексія щодо проблем соціальної комунікації між колегами в аспекті теорії поколінь / О. О. Резван, О. О. Жигло. *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія: Педагогіка і психологія*. 2019. № 2. С. 112–117. URL: https://www.researchgate.net/publication/339463127_Refleksia_sodo_problem_socalnoi_komunikacii_miz_kolegami_v_aspekti_teorii_pokolin.

200. Резник Ю. М. Основания типологизации социокультурных практик в системе деятельности личности. *Постнеклассические практики: опыт концептуализации*. Санкт-Петербург: ИД «Мирь», 2012. С. 302–328.

201. Резник Ю. М. Социокультурный подход как методология исследований. *Вопросы социальной теории*. 2008. Том II. Вып. 1 (2). С. 305–328.

202. Розвиток суб'єктної активності дорослих у віртуальному просторі: монографія / М. Л. Смульсон, П. П. Дітюк, І. Г. Коваленко-Кобилянська, Д. С. Мещеряков, М. М. Назар [та ін.]; за ред. М. Л. Смульсон. Київ: Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2018. 180 с. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/712119ISBN978-966-97846-3-6>.

203. Романенко Є. Комунікація як необхідна складова розвитку сучасного суспільства *Науковий вісник*. 2012. № 9. URL: http://lvivacademy.com/vidavnitstvo_1/visnik9/fail/Romanenko.pdf.

204. Руссо Ж.-Ж. Избранные сочинения в 3 томах. Москва: Государственное издательство художественной литературы. 1961. 2265 с.

205. Руссо Ж.-Ж. Педагогические сочинения: в 2 т. Москва: Педагогика. Т. 1. 1981. 656 с.

206. Руссо Ж.-Ж. Эмиль или О воспитании. Санкт-Петербург: издательство газеты «Школа и жизнь», 1912. 489 с.

207. Савельева И. М., Полетаев А. В. История и время: в поисках утраченного. Москва: Языки русской культуры, 1997. 800 с.

208. Савчук Т. Покоління Z: «Міленіали на стероїдах», які виростили з телефоном в руці. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/28920838.html>.

209. Самопроекування особистості у дискурсивному просторі: монографія / Н. В. Чепелева, М. Л. Смульсон, О. В. Зазимко, С. Ю. Гуцол [та ін.]; за ред. Н. В. Чепелевої. Київ: Педагогічна думка, 2016. 232 с. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/704560>.

210. Сапоровская М. В. Психология межпоколенных отношений в современной российской семье. Кострома: КГУ им. Н. А. Некрасова, 2012. 430 с.

211. Скуратівський В., Линдюк О. Соціальна безпека українського суспільства та шляхи її забезпечення. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України: Науковий Журнал*, 2011. № 3. С. 194–204.

212. Славин Б. Б. Информация как социальный генотип человеческого рода. *Философские проблемы информационных технологий и киберпространства: сетевой научный журнал*. Вып. 3. Пятигорск: ПГЛУ, 2012. С. 168–176. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/informatsiya-kak-sotsialnyy-genotip-chelovecheskogo-roda>.

213. Семикин М. А. От культуры смысла к смыслу культуры. *Проблеми соціальної роботи: філософія, психологія, соціологія*. 2016. № 2 (8). С. 161–168. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/prer_2016_2_19.

214. Сергеев Д. В. Атрибуты и характеристики культурного смысла. *Ученые записки Забайкальского государственного гуманитарно-педагогического университета им. Н. Г. Чернышевского. Серия «Философия, культурология, социология, социальная работа*. 2012. № 4 (45). С. 218–226.

215. Сергеев Д. В. Становление объектно-предметного поля культурной семантики. *Гуманитарный вектор. Серия: Педагогика, психология 2009 1(41)* URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/stanovlenie-obektno-predmetnogo-polya-kulturnoy-semantiki>.

216. Слюсаревський М. М. Індивідуальне та надіндивідуальне у психічних станах соціуму. *Психологічні перспективи*. 2003. № 4. С. 153–161.

217. Слющинський Б. В. Комунікація як визначник сучасної соціокультурної реальності. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Філософія, культурологія, соціологія*. 2011. Вип. 1. С. 152–159. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vmdu_fks_2011_1_29.

218. Симбирцева Н. А. Специфика культурологической интерпретации (тексты культуры и читатели): монография. Екатеринбург, 2017. 272 с.

219. Современная социальная теория: Бурдье, Гидденс, Харбермас. Новосибирск: Изд-во Новосибирского университета, 1995. 119 с.

220. Солдатова Е. Л., Погорелов Д. Н. Феномен виртуальной идентичности: современное состояние проблемы. *Образование и наука*. 2018. Т. 20, № 5. С. 105–124. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/fenomen-virtualnoy-identichnosti-sovremennoe-sostoyanie-problemy>.

221. Сорокин П. А. Социальная и культурная динамика / Пер. с англ. В. В. Сапова. Москва: Академический проект, 2017. 964 с.

222. Сорокин П., Мертон Р. Социальное время: опыт социологического и функционального анализа. *Социологические исследования*. 2004, № 6. С. 112–119.

223. Сорокин Питирим. Человек. Цивилизация. Общество / Общ. ред., сост. и предисл. А. Ю. Соколова; Пер. с англ. Москва: Изд-ство политической литературы, 1992. 544с.

224. Сосновская А. М. Журналист: личность и профессионал (психология идентичности). Санкт-Петербург: Роза мира, 2005. 206 с. URL: <http://www.evartist.narod.ru/text19/037.htm>.

225. Соціальна психологія бідності: монографія. / Т. І. Бєлавіна, В. О. Васютинський, В. Ю. Вінков та ін.; за ред. В. О. Васютинського; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Київ: Міленіум, 2016. 294 с.

226. Спенсер Г. Синтетическая философия: Пер. с англ. Київ: Ника-Центр. 1997. 512 с. URL: <http://texts.news/sotsiologii-pervoistochniki/sinteticheskaya-filosofiya-spenser.html>.

227. *Спільнота в умовах воєнного конфлікту: психологічні стратегії адаптації: монографія* / Л. М. Коробка, В. О. Васютинський, В. Ю. Вінков, І. Г. Губєладзе та ін.; за редакцією Л. М. Коробки. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2019. 284 с.

228. Старцев А. А., Гришанин Н. В., Кириллина Н. В. Идентичность и идентификация личности в социальных сетях. *Коммуникология*. Том 6. № 4. 2018. С. 76–87. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/identichnost-i-identifikatsiya-lichnosti-v-sotsialnyh-setyah>.

229. Статті из Енциклопедии Дидро и д'Аламбера Общество. Человек. *История в Энциклопедии Дидро и д'Аламбера*.

Пер. и прим. Н. В. Ревуненковой. Ленинград: Наука, 1978.
URL: <http://www.hist.msu.ru/ER/Etext/Encycl/enc-05.htm>.

230. Степанова Л.Н., Степанов Ю.С. Работы по испанской филологии. Книжный дом «Либроком» М.: Либроком, 2012.
URL: <http://bezogr.ru/ot-sostavitelej.html?page=32>.

231. Степико К. М. Культура як спосіб буття суспільства. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія.* 2013. 1 (15). С. 74–83. URL: <https://www.google.com/search?client=firefox-b-d&q=%D0%A1%D1%82%D0%B5%D0%BF%D0%B8%D0%BA%D0%BE+%D0%9A.+%D0%9C.+%D0%9A%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B0+%D1%8F%D0%BA+%D1%81%D0%BF%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1+%D0%B1%D1%83%D1%82%D1%82%D1%8F+%D1%81%D1%83%D1%81%D0%BF%D1%96%D0%BB%D1%8C%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%B0>.

232. Стефанов Н. Мультипликационный подход и эффективность. Москва: Политиздат, 1980. 208 с.

233. Страусе А., Корбин Дж. Основы качественного исследования: обоснованная теория, процедуры и техники. Пер. с англ. и послесл. Т. С. Васильевой. Москва: Эдиториал УРСС, 2001. 256 с.

234. Структурно-функциональный анализ. Новейший философский словарь: 3-е изд., исправл. Сост., гл. науч. ред. А. А. Грицано. Минск: Книжный Дом. 2003. 1280 с.

235. Тайлор Э. Б. Миф и обряд в первобытной культуре. Популярная историческая библиотека. /Пер. с англ. Д. А. Коропчевского. Смоленск: Русич, 2000. 624 с. URL: http://yanko.lib.ru/books/sacra/taylor=mif_i_obryad-a.htm.

236. Татенко В. Методологія суб'єктно-вчинкового підходу: соціально-психологічний вимір: монографія. Київ: Міленіум, 2017. 184 с.

237. Татенко В. А. Психология в субъектном измерении. [монография]. Київ: Просвіта, 1996. 404 с.

238. Татенко В. А. Сучасна психологія: теоретично-методологічні проблеми. Київ: Вид-во Нац. авіац. ун-ту «НАУ-друк», 2009. 288 с.

239. Тесленко А. Н. Молодежная культура как альтернативная модель социализации. *Педагогика. Психология. Социальная работа. Ювенология. Социокинетика*. 2015. № 2. С. 241–248. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/molodezhnaya-kultura-kak-alternativnaya-model-sotsializatsii>.

240. Титаренко Т. М. Життєвий світ особистості: у межах і за межами буденності. Київ: Либідь, 2003. 376 с.

241. Титаренко Т. М. Прогнозування майбутнього і задоволеність життям. *Наукові студії із соціальної та політичної психології*. 2017. № 40 (43). С. 53–61. URL: <http://sssppj.org/index.php/ssj/article/view/60>.

242. Титаренко Т. М. Психологічні практики конструювання життя в умовах постмодерної соціальності: монографія. / Т. М. Титаренко, О. М. Кочубейник, Е. О. Черемних; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Київ: Міленіум, 2014. 206 с. Київ: Міленіум, 2014. 206 с.

243. Улановский А. М., Матюхина А. Б. Изучение религиозных переживаний и дискурса (на материале исследования кришнаитов). *Психология: журнал Высшей школы экономики*. 2010. Т. 7. № 1. С. 55–73.

244. Улановский А. М. Феноменологический метод в психологии, психиатрии и психотерапии. *Методология и история психологии*. 2007. Т. 2. Вып. 1. С. 130–150.

245. Улановский А. М. Феноменология в психологии и психотерапии: прояснение неотчетливых переживаний. *Московский психотерапевтический журнал*. 2009. № 2. С. 27–51.

246. Федорченко Н. В. Естетичні переживання: моделі нарративної інтерпретації: монографія. Київ: Міленіум, 2016. 152 с.

247. Философия и методология науки. Концепция «третьего мира» К. Поппера. URL: <http://philosophica.ru/metodology/73.htm>.

248. Формування навичок ефективної політичної участі молоді: технології психологічного супроводу: монографія / за наук. ред. Л. О. Кияшко; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Київ: Міленіум, 2014. 314 с.

249. Фролов П. Д. Психотехнології супроводу модернізаційних процесів в освіті та суспільстві. *Наукові студії із соціальної та політичної психології*. 2013. Вип. 32. С. 251–262. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nssp_2013_32_26.

250. Фролова С. М. Коммуникации как зеркало повседневного бытия. *Вестник Волгоградского государственного университета*. Серия 7. Философия. Социология и социальные технологии. 2013. №2 (20). С. 155–159. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/kommunikatsii-kak-zerkalo-povsednevnogo-bytiya>.

251. Фрэйзер Дж. Дж. Золотая ветвь. Исследование магии и религии / Пер. с англ М. Рыклина. Москва: Политиздат. 1980. 832 с. URL: <http://kronk.spb.ru/library/frazer-jg-1980.htm>.

252. Хабермас Ю. Моральное сознание и коммуникативное действие. Пер. с нем. Санкт-Петербург: Наука, 2000. 380 с.

253. Хабермас Ю. Теория коммуникативного действия. *Вестник МГУ. Серия Философия*. 1993. № 4. С. 36–43.

254. Хайдеггер М. Бытие и время. Москва: Ad Marginem, 1997. 452 с.

255. Хальбвакс М. Коллективная и историческая память. *Неприкосновенный запас*. 2005, № 2–3 (40–41). URL: <http://magazines.russ.ru/nz/2005/2/ha2.html>.

256. Хелена К. Що потрібно знати, плануючи комунікацію з людьми різних поколінь. URL: http://yasno-group.com/ua/%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B5%D0%BA%D1%82%D0%B8/%D0%B1%D0%BB%D0%BE%D0%B3/%D1%89%D0%BE_%D0%BF%D0%BE%D1%82%D1%80%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%BE_%D0%B7%D0%BD%D0%B0%D1%82%D0%B8,_%D0%BF%D0%BB%D0%B0%D0%BD%D1%83%D1%8E%D1%87%D0%B8_%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D1%83%D0%BD%D1%96%D0%BA%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8E_%D0%B7_%D0%BB%D1%8E%D0%B4%D1%8C%D0%BC%D0%B8_%D1%80%D1%96%D0%B7%D0%BD%D0%B8%D1%85_%D0%BF%D0%BE%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D1%96%D0%BD%D1%8C/.

257. Хорошилов Д. А. Критерии валидности качественно-исследования в социальной психологии: дис. ... канд. психол.

наук: 19.00.05 / Моск. гос. ун-т им. М. В. Ломоносова. Москва, 2012. 263 с.

258. Чепелева Н. В. Культурні чинники розуміння та інтерпретації особистого досвіду [Електронний ресурс]. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Сер: *Психологія і педагогіка*. 2010. Вип. 14. С. 11–26.

259. Чепелева Н. В. Нарратив как средство интерпретации личного опыта. *Психологія на перетині тисячоліть*. Київ: Гнозис, 1999. С. 484–491.

260. Чепелева Н.В., Яковенко Л. П. Наратив як провідна складова психотерапевтичного дискурсу: Життєвий досвід особистості. *Психологія: зб. наук. праць*. Київ, 1999. Вип. 2 (5). С. 3–9.

261. Чепелева Н. В. Психологические механизмы понимания и интерпретации личного опыта. *Актуальні проблеми психології. Т. 2: Психологічна герменевтика*. Київ, 2002. С. 3–13.

262. Чепелева Н. В. Розуміння та інтерпретація соціокультурного досвіду в контексті постнекласичної парадигми. *Наукові студії із соціальної та політичної психології: зб. статей*. Київ: Міленіум, 2009. Вип. 22 (25). С. 3–11.

263. Черепанов И. В. Квантово-информационная специфика бытия сознания: дис. ... д-ра филос. наук: 09.00.01 / Новосибир. гос. технич. ун-т. Новосибирск. 2017. 315 с.

264. Шамне А. В. Теоретико-методологічні засади дослідження психосоціального розвитку особистості в період дорослішання. *Проблеми сучасної психології* : зб. наук. праць Кам'янець-Подільського університету імені І. Огієнка, Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / за ред. С. Д. Максименка, Л. А. Онуфрієвої. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2010. Вип. 10. С. 822–833.

265. Шапинская Е. Н. Музыка как фактор формирования эстетических вкусов и этических ценностей в молодежных субкультурах. *Ярославский педагогический вестник*. 2015. № 5. С. 253–260. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/muzyka-kak-faktor-formirovaniya-esteticheskikh-vkusov-i-eticheskikh-tsennostey-v-molodezhnyh-subkulturah>.

266. Шапіро О. О. Масова комунікація в on-line вимірі: зміна парадигми. *Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. Сер.: Філософія, філософія права, політологія, соціологія*. 2013. № 2. С. 57–65. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnyua_2013_2_9.

267. Шейдт В. Всеобщая расология / Пер. с нем. А. М. Иванова. Москва: Белые альвы, 2014. 136 с.

268. Шейкин А. Г. Смыслы культурные. Культурология. XX век. Энциклопедия. В 2 т. Т. 2. Санкт-Петербург: Университетская книга; 000 «Алетейя», 1998. С. 214. URL: https://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_culture/653/%D0%A1%D0%9C%D0%AB%D0%A1%D0%9B%D0%AB.

269. Шейн Э. Х. Организационная культура и лидерство / Пер. с англ. под ред. В. А. Спивака. Санкт-Петербург: Питер, 2002. 336 с.

270. Шилинг Г. Складки на ткани пространства-времени. Эйнштейн, гравитационные волны и будущее астрономии. Москва, Россия: Альпина нон-фикшн, 2019. 423 с.

271. Штомпка П. В фокусе внимания повседневная жизнь. Новый поворот в социологии. *Социс*. 2009. № 8. С. 3–13.

272. Штомпка П. Социология социальных изменений. / Пер. с англ. под ред. В.А. Ядова. Москва: Аспект Пресс, 1996. 416 с.

273. Шурбе В. З. Межпоколенные взаимодействия: конфликт или новая фигурация? *Идеи и идеалы*. 2013. № 1 (15), т. 2. С. 43–53.

274. Шурбе В. З. Поколение как субъект взаимодействия и объект формирования. *Сибирский педагогический журнал*. 2012. № 8. С 155–160.

275. Шурбе В. З. Социокультурные доминанты межпоколенного взаимодействия. *Известия ВолгГТУ*. 2012. № 3 (90). С. 53–58.

276. Шюц А. Избранное: мир, светящийся смыслом / Пер. с нем. и англ. Москва: «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 2004. С. 161–179. URL: <http://yanko.lib.ru/books/philosoph/shutz-izbr-mir-a.htm>.

277. Шюц А. О множественности реальностей. *Социологическое обозрение*. 2003. Том 3. № 2. С. 3–34. URL: https://sociologica.hse.ru/data/2011/03/31/1211857317/3_2_1.pdf.

278. Шюц А. Смысловая структура повседневного мира: очерки по феноменологической социологии. Москва: Институт Фонда «Общественное мнение», 2003. 336 с.

279. Экономическая социология. Электронный журнал. Том 6. № 3. Май 2005. С. 60–74 / Отв. ред. М. С. Добрякова. Центр гуманитарных технологий. 18.09.2009. URL: <https://gtmarket.ru/laboratory/expertize/2009/2601>.

280. Эпштейн М. Н. Философия возможного: Санкт-Петербург: Алетейя, 2001. 334 с.

281. Ядов В. А. Социальные идентификации личности в условиях быстрых социальных перемен. *Социальная идентификация личности*. Москва: Наука, 1994. Кн. 2. С. 38–59.

282. Ядов В. А. Стратегия и методы качественного анализа данных *Социология 4М*. 1991. № 1. С. 14–31. URL: <https://www.jour.isras.ru/upload/journals/6/articles/3835/submission/original/3835-7092-1-SM.pdf>.

283. Як будувати власне майбутнє: життєві завдання особистості: [наук. монографія]. /Т. М. Титаренко, О. Г. Злобіна, Л. А. Лепіхова та ін.; за наук. ред.; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Т.М. Титаренко Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2012. 512 с.

284. Яковенко В. И. Огюст Конт. Его жизнь и философская деятельность. Глава VI. Конт как социальный реформатор. Санкт-Петербург, 1894 [Электронный ресурс]. URL: <https://unotices.com/book.php?id=60427&page=24>.

285. Янковский С. В. Моделі соціальних комунікацій. *Вісник Маріупольського державного університету серія: Філософія, Культурологія, Соціологія*. 2011. Вип. 1. С. 12–19. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/modeli-sotsialnyh-kommunikatsiy>.

286. Яковец Ю. В. Циклы. Кризисы. Прогнозы. Москва: Наука, 1999. 448 с.

287. Яремчук О. В. Соціальна психологія: сучасні розробки: навчально-методичний посібник / О. В. Яремчук. — Одеса: «Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2015. — 187 с.

288. Яремчук О. В. Психологія етнокультурної міфотворчості особистості: монографія / О. В. Яремчук. — Одеса: Фенікс, 2013. — 432 с.

289. A blog by Neil Howe URL: <http://blog.saeculumresearch.com>.

290. Angen M. J. Evaluating interpretive inquiry: Reviewing the validity debate and opening the dialogue. *Qualitative Health Research*. 2000. № 10. P. 378–395.

291. Azorín La generación del 98. Biblioteca Anaya, Salamanca. Madrid, 1961.

292. Azorín, «La generación del 1898,» in *Clásicos y modernos*, vol. 12 of *Obras completas* (Madrid: Caro Raggio, 1919), 55–233 pags.

293. Thorne S. The art (andscience) of critiquing qualitative research. *Completing a qualitative project: Details and dialogue*. Thousand Oaks, CA: Sage. 1997. P. 117–132.

294. Alewyn R. Das Problem der Generation in der Geschichte. *Zeitschrift für Deutsche Bildung*, 1929. Jg. 5, S. 519–527.

295. Amos M.-R. The Quest for Jewish Assimilation in Modern Social Science. Taylor & Francis, 20.12.2007. P. 206.

296. Anderson E. I. Historia de la literatura hispanoamericana. Fondo de Cultura Económica, México, 1954. 430 p.

297. Bakhtin M. *Speech Genres and Other Late Essays*. *University of Texas*. 1986.

298. Bailey P. H. Assuring quality in narrative analysis. *Western Journal of Nursing Research*. 1996. № 18, 186–194. URL: https://issuu.com/fernandalima4/docs/bakhtin__m_-_speech_genres__other_.

299. Barnes J. A. Networks and political process. *Social Networks in Urban Situations: Analyses of Personal Relationships in*

Central African Towns. Manchester: Manchester University Press, 1969. P. 51–76.

300. Bernstein R. J. *Beyond objectivism and relativism: Science, hermeneutics, and praxis*. Oxford: Blackwell. 1983.

301. Best S., Kellner. D. *The postmodern turn*. New York. Guilford. 1997.

302. Bhaskar R. *Reclaiming Reality: a Critical Introduction to Contemporary Philosophy*, London: Verso, 1989. 218 p.

303. Blommaert J. *Discourse A Critical Introduction* Cambridge University Press. 2005. P. 299.

304. Blumer H. *Symbolic Interactionism. Perspective and Method*. Englewood Cliffs: Prentice-Hall, 1969. p. 5. URL: https://books.google.com.ua/books?id=HVuognZFfoC&printsec=frontcover&hl=uk&source=gbs_atb#v=onepage&q&f=false.

305. Burt R. S. *The Social Structure of Competition*. 1992. P. 91–57. URL: <http://personal.stevens.edu/~jbao/BIA658A/Session5/burt.pdf>.

306. Burt R. S. *Social Capital of Structural Holes*. Chapter 7. New York: Russell Sage Foundation. 2001. URL: <https://smg.media.mit.edu/library/Burt.StructuralHoles.pdf>.

307. Bourdieu P. *Ökonomisches Kapital, kulturelles Kapital, soziales Kapital*, in: Kreckel, Reinhard (ed.) *Soziale Ungleichheiten (Soziale Welt, Sonderheft 2)*. Göttingen: Otto Schwartz & Co., 1983. P. 183–198.

308. Bourdieu P. *The Forms of Capital*. *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. Greenwood. 1986. P. 249–250.

309. Bourdieu P., Loïc J. D. Wacquant. *An Invitation to Reflexive Sociology*. Chicago, IL: University of Chicago Press. 1992.

310. Bryant A., Charmaz, K. *Grounded theory in historical perspective: An epistemological account*. *The handbook of grounded theory*. London: Sage. 2007. P. 31–57.

311. Burt, Ronald S. *Social Capital of Structural Holes* Chapter 7. This is a pre-print of a chapter in *New Directions in Economic Sociology*, edited by Mauro F. Guillén, Randall Collins, Paula England and Marshall Meyer. New York: Russell Sage Foundation.

(2001). p. 202–247. <https://faculty.chicagobooth.edu/ronald.Burt/research/files/SCSH.pdf>.

312. Campbell D. T. Methodology and epistemology for social science: Selected papers. *Chicago: University of Chicago Press. 1988.*

313. Casanueva C., Gallego A. Social capital and individual innovativeness in university research networks. *Innovation: Management, Policy & Practice*. April 2010. Vol. 12. № 1. URL: <https://www.questia.com/library/journal/1P3-2064346511/social-capital-and-individual-innovativeness-in-university>.

314. Charmaz K. Constructing grounded theory: a practical guide through qualitative analysis. Thousand Oaks, CA: Sage, 2006.

315. Charmaz K., Henwood K. Grounded theory in psychology. Handbook of qualitative research in psychology. London: Sage. 2008.

316. Charmaz K. Grounded Theory Methods in Social Justice Research. *The Sage Handbook of Qualitative Research*. Publisher: SageEditors: N. K. Denzin & Y. Lincoln. 2011.

317. Claudine A.-D. Sociologie des générations L’empreinte du temps. URL: <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k4803937s/f14.image>.

318. Corning A., Schuman H. Generations and Collective Memory. Chicago: Chicago University Press, 2015. 272 p.

319. Corning A., Schuman H. Generational memory and the critical period evidence for national and world events. *Public Opinion Quarterly*, 2012. Vol. 76. No. 1. p. 1.

320. Cook T. D., Campbell D. T. Quasi-experimentation: Design and analysis issues for field settings. *Boston: Houghton Mifflin. 1979.*

321. Coleman J. S. Social Capital in the Creation of Human Capital. *The American Journal of Sociology. Supplement: Organizations and Institutions: Sociological and Economic Approaches to the Analysis of Social Structure*. 1988. Vol. 94.

322. Coleman J. S. Foundations of Social Theory. Harvard University Press, Cambridge 1990. P. 310.

323. Cook T. D., Campbell D. T. Quasi-experimentation: design and analysis for field settings. Chicago: Rand McNally, 1979. 210 p.

324. Coulon A. Ethnomethodology. Thousand Oaks, California: Sage, 1995. P. 479.

325. Cournot A. Exposition of the Theory of Chances and Probabilities URL: <https://arxiv.org/ftp/arxiv/papers/1902/1902.02781.pdf>).

326. Creswell J. W., Plano C., Vicki L. Pesquisa de métodos mistos. 2ª ed. Porto Alegre (RS): Penso, 2013.

327. Creswell J. W. Projeto de pesquisa: métodos qualitativo, quantitativo e misto. 3ª ed. Porto Alegre (RS): Artmed, 2010.

328. Cuadros R. Contra el método generacional. 32 p. URL: <http://www.memoriachilena.cl/602/w3-article-9859.html>.

329. Cuadros El método generacional en latinoamérica (hasta Cedomil Goic) Artículo publicado el 08/06/2005 URL: <http://critica.cl/literatura/el-metodo-generacional-en-latinoamerica-hasta-cedomil-goic?print=print>.

330. Dalstein-Paff S. Eduard Wechssler (1869–1949) Romanist: im Dienste der Deutschen Nation. Dissertation zur Erlangung des akademischen Grades eines Doktors der Philosophie. Université Paul Verlaine Metz, Universität Kassel. März 2007. S. 409.

331. Denzin N. K., Lincoln Y. S. Introduction: The discipline and practice of qualitative research. The Sage Handbook of Qualitative Research. Thousand Oaks, CA: Sage. 2011. 4th edn. P. 1–19.

332. Doorn J. van. Gevangen in de tijd. Over generaties en hun geschiedenis. Boom, Amsterdam 2002. Zie voor verantwoording. URL: http://www.dbnl.org/tekst/door036geva01_01/colofon.htm.

333. Dovgan N. O. Understanding in the inter-generational space: dialogization of relations. *Наукові студії із соціальної та політичної психології*: зб. статей/ Нац. акад. пед. наук України, Ін-т соц. та політ. психології; [ред. рада: М. М. Слюсаревський (голова), В. Г. Кремень, С. Д. Максименко та ін.], 2016. Вип. 37. С. 245–255.

334. Dovgan Nataliia O. Social processes of generation formation: modern theories within the cultural-historical approach. *Nowoczesne technologie innowacyjne i informacyjne w rozwoju społeczeństwa*. Modern innovative and information technologies. in the development of society. Katowice, 2018. S. 229–239.

335. Dilthey W. Der Aufbau der geschichtlichen. Welt in den Geisteswissenschaften. URL: <http://www.zeno.org/Philosophie/M/Dilthey,+Wilhelm/Der+Aufbau+der+geschichtlichen+Welt+in+den+Geisteswissenschaften/III.+Allgemeine+S%C3%A4tze+%C3%BCber+den+Zusammenhang+der+Geisteswissenschaften/2.+Die+Struktur+der+Geisteswissenschaften/4.+Die+geistige+Welt+als+Wirkungszusammenhang/4.+Die+Geschichte+und+ihr+Verst%C3%A4ndnis+vermittels+der+systematischen+Geisteswissenschaften/Sonderung+der+Wirkungszusammenh%C3%A4nge+in+der+Geschichte+durch+analytische+Verfahren.>

336. Dilthey W. Der Aufbau der geschichtlichen. Welt in den Geisteswissenschaften. I. Abgrenzung der Geisteswissenschaften. URL: <http://www.zeno.org/Philosophie/M/Dilthey,+Wilhelm/Der+Aufbau+der+geschichtlichen+Welt+in+den+Geisteswissenschaften/II.+Die+Verschiedenheit+des+Aufbaus+in+den+Naturwissenschaften+und+den+Geisteswissenschaften.>

337. Dilthey W. Der Aufbau der geschichtlichen. Welt in den Geisteswissenschaften II. Die Verschiedenheit des Aufbaus in den Naturwissenschaften und den Geisteswissenschaften URL: <http://www.zeno.org/Philosophie/M/Dilthey,+Wilhelm/Der+Aufbau+der+geschichtlichen+Welt+in+den+Geisteswissenschaften/II.+Die+Verschiedenheit+des+Aufbaus+in+den+Naturwissenschaften+und+den+Geisteswissenschaften.>

338. Dilthey W. Der Aufbau der geschichtlichen. Welt in den Geisteswissenschaften. III. Allgemeine Sätze über den Zusammenhang der Geisteswissenschaften. 2. Die Lebenserfahrung URL: <http://www.zeno.org/Philosophie/M/Dilthey,+Wilhelm/Der+Aufbau+der+geschichtlichen+Welt+in+den+Geisteswissenschaften/III.+Allgemeine+S%C3%A4tze+%C3%BCber+den+Zusammenhang+der+Geisteswissenschaften/2.+Die+Struktur+der+Geisteswissenschaften/1.+Das+Leben+und+die+Geisteswissenschaften/2.+Die+Lebenserfahrung.>

339. Dilthey W. Der Aufbau der geschichtlichen. Welt in den Geisteswissenschaften. III. Allgemeine Sätze über den Zusammenhang der Geisteswissenschaften. 3. Unterschiede der Verhal-

tungsweisen im Leben und Klassen der Aussage in der Lebenserfahrung. URL: <http://www.zeno.org/Philosophie/M/Dilthey,+Wilhelm/Der+Aufbau+der+geschichtlichen+Welt+in+den+Geisteswissenschaften/III.+Allgemeine+S%C3%A4tze+%C3%BCber+den+Zusammenhang+der+Geisteswissenschaften/2.+Die+Struktur+der+Geisteswissenschaften/1.+Das+Leben+und+die+Geisteswissenschaften/3.+Unterschiede+der+Verhaltensweisen+im+Leben+und+Klassen+der+Aussage+in+der+Lebenserfahrung>.

340. Dilthey W. Der Aufbau der geschichtlichen. Welt in den Geisteswissenschaften. 1. Das Leben und die Geisteswissenschaften. 1. Das Leben. URL: <http://www.zeno.org/Philosophie/M/Dilthey,+Wilhelm/Der+Aufbau+der+geschichtlichen+Welt+in+den+Geisteswissenschaften/III.+Allgemeine+S%C3%A4tze+%C3%BCber+den+Zusammenhang+der+Geisteswissenschaften/2.+Die+Struktur+der+Geisteswissenschaften/1.+Das+Leben+und+die+Geisteswissenschaften/1.+Das+Leben>.

341. Drerup E. Generations: Das Generations problem in der griechischen und griechisch-römischen Kultur. *Stud. z. Gesch. u. Kultur d. Altertums. XVIII. 1.* Pp. 160, 8vo. Paderborn: Schöningh, 1933.

342. Dromel J. La Loi Des Révolutions: Les Générations, Les Nationalités — Les Dynasties, Les Religions. August 14, 2019. 602 p.

343. Ferrari G. Teoria dei periodi politici. Milano-Napoli. 1874.

344. Erzberger Ch., Prein G. Triangulation: Validity and empirically-based hypothesis construction. 1997. Vol. 31. Is. 2, P. 141–154. URL: <https://link.springer.com/article/10.1023%2FA%3A1004249313062>.

345. Eisenstadt S. N. From Generation to Generation: Age Groups and Social Structure. Glencoe, Illinois: Free Press, 1956. P. 24.

346. Eisenstadt S. N. From Generation to Generation. Third Edition Transaction Publishers New Brunswick and London. 2009. P. 426.

347. Eisenstadt S. N. Modernisation et évolution des idées sur les jeunes et sur les générations. 1995. vol. XXV. no. 3. P. 380.

348. Erickson F. Qualitative methods in research on teaching. *Handbook of research on teaching* (3rd ed.). New York: Macmillan. 1986.

349. Erickson F. The meaning of validity in qualitative research. Unpublished paper presented at the annual meeting of the American Educational Research Association, San Francisco. 1989.

350. Entralgo P. L. Las generaciones en la Historia, Madrid, Instituto de Estudios Políticos, 1945, 332 p.

351. Entralgo P. L. La Generación del 98 y el problema de España Arbor. Vol 174, 2003, no P. 687–688. URL: <http://dx.doi.org/10.3989/arbor.2003.i687-688.652>.

352. Fairclough N. Critical discourse analysis: the critical study of language. Longman Group Limited. London and New York. 1995. P. 265.

353. Fairclough N. Critical Discourse Analysis. Boston: Addison Wesley Publishing Company. 1995. 266 p.

354. Fairclough N. Discourse and Social Change. Cambridge: Polity. 1992. P. 259.

355. Fairclough N. Discourse and text: Linguistic and intertextual analysis within discourse analysis. *Discourse and Society* 3. 1992. P. 193–217.

356. Fairclough N. Discourse and Social Change. Cambridge: Polity. 1992. P. 162–101.

357. Fauconnier G., Turner M. Conceptual blending, form and meaning. 2003. P. 56–86. URL: <http://tecfa.unige.ch/tecfa/maltt/cofor-1/textes/Fauconnier-Turner03.pdf>.

358. Flick U. *Designing Qualitative Research 2007* SAGE Publications Ltd. London, Thousand Oaks, California, New Delhi, Singapore.

359. Fietze B. Historische Generationen: Über einen sozialen Mechanismus kulturellen Wandels und kollektiver Kreativität. Bielefeld: Transcript — Verlag für Kommunikation, Kultur und soziale Praxis, 2009. 288 S.

360. Foucaults M. Konzept der Genealogie Im Hinblick auf die folgende Frage: Wie kann historische Erkenntnis überhaupt

möglich sein? Erasmus-Mundus Europhilosophie. Samira Elyasi
URL: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/download/120144433>.

361. Fielding N., Fielding J., Linking Data. Qualitative Research Methods. Sage Publications, Incorporated. Amazon Bestsellers Rank. 1986. 96 p.

362. Fields A. Belden Aperçus du problème des générations: Mentré, Ortega et Mannheim L'Homme et la société Année. 1994. № 111–112. pp. 7–22. URL: http://www.persee.fr/doc/homso_0018-4306_1994_num_111_1_3366.

363. Gallissot R. Générations sans mémoire. *L'Homme et la société*. 1994. N. 111–112. P. 51–65. URL: http://www.persee.fr/doc/homso_0018-4306_1994_num_111_1_3369.

364. Gallissot R. Générations intellectuelles au Maghreb: existe-t-il une génération intellectuelle de l'indépendance avant le triomphe du développementalisme national après les indépendances (années 1960–1970). URL: https://www.crascdz.org/ouvrages/pdfs/2012_gener_enga_gallissot.pdf.

365. Gaos J. Sobre sociedad e historia. *Filosofía de la filosofía e historia de la filosofía*. Universidad Nacional Autónoma de México, México, 1987. 374 p.

366. Generation: Zur Genealogie des Konzepts — Konzepte von Genealogie. Trajekte. Eine Reihe des Zentrums für Literatur- und Kulturforschung Berlin. 1. Juni 2005. P. 39–40.

367. Glaser B. G., Strauss A. L. The Discovery of Grounded Theory. Chicago: Aldine. 1967.

368. Glaser B. G. Doing formal grounded theory: A proposal. Mill Valley, CA: Sociology Press. 2006.

369. Glaser B. G. Theoretical sensitivity. Mill Valley, CA: The Sociology Press. 1978.

370. Granovetter M. The Strength of Weak Ties. *American Journal of Sociology*. 1973. Vol. 78. No. 6. P. 1360–1380 URL: https://sociology.stanford.edu/sites/default/files/publications/the_strength_of_weak_ties_and_exch_w-gans.pdf.

371. Granovetter M. The strength of weak ties: a network theory revisited. State University of New York, Stony brook Sociological Theory. 1983. Vol. 1. P. 201–233.

372. Guba E. G., Lincoln Y. S. Competing paradigms in qualitative research. Handbook of qualitative research. Thousand Oaks, CA: Sage. 1994. P. 105–117.

373. Hall S. The question of cultural identity. Modernity and its Future. Cambridge. 1992.

374. Hamilton W. Encyclopaedia of the Social Sciences. New York: Macmillan: 1932. P. 84–89. URL: <http://home.sogang.ac.kr/sites/kylee/Courses/Lists/b6/Attachments/12/International%20Encyclopedia%20of%20Social%20sciences.pdf>.

375. Hammersley M. *What's wrong with ethnography!* London: Routledge. 1992. P. 244.

376. Hareven T. K. Synchronizing Individual Time, Family Time, and Historical time. In Chronotypes. The Construction of Time. Stanford: Stanford Univ. Press., 1991. P. 167–182.

377. Hentea M. Comparative Literature Studies, Published by Penn State University Press. 2013. Vol. 50 No. 4. P. 567–588. URL: <http://muse.jhu.edu/journals/cls/summary/v050/50.4.hentea.htm>.

378. Henwood K. L. Qualitative inquiry: perspectives, methods and psychology. Handbook of qualitative research methods for psychology and the social sciences. Leicester, UK, 1996. P. 25–42.

379. Howe N., Strauss W. Generations: The History of America's Future, 1584 to 2069. New York: William Morrow & Company. 1991. P. 350. URL: <https://archive.org/details/GenerationsTheHistoryOfAmericasFuture1584To2069ByWilliamStraussNeilHowe>.

380. Howe N., Strauss W. *The Fourth Turning: What the Cycles of History Tell Us About America's Next Rendezvous with Destiny*. New York: Broadway Books. 1997.

381. Hymes D. Ethnography, Linguistics, Narrative Inequality: Towards an Understanding of Voice. London: Taylor and Francis. 1996.

382. Ilmonen K. Social Capital: The Concept and Its Problems. Social capital Global and Local Perspectives. Government institute for economic research. Helsinki J-Paino OY, Helsinki. 2000. P. 141–167.

383. Integrating quantitative and qualitative data in mixed methods research. J. L. G. dos Santos, A. L. Erdmann, B. Hörner, Ch. Meirelles et al. URL: https://www.scielo.br/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S0104-07072017000300330&lng=en&nrm=iso&tlng=en.

384. Jaeger H. Generations in History: Reflections on a Controversial Concept. *History and Theory*. Wiley for Wesleyan University. 1985. Vol. 24, No. 3. P. 273–292. URL: <http://www.jstor.org/stable/2505170>.

385. Kaplan A. The conduct of inquiry: methodology for behavioral science. San Francisco, CA: Chandler, 1964. 428 p.

386. Kirk J., Miller M. *Reliability and validity in qualitative research*. Newbury Park, CA: Sage. 1986.

387. Kristeva J. Desire in Language — «Word, Dialogue and the Novel». URL: <http://www.columbia.edu/itc/visualarts/r4100/inter.html#kristeva>.

388. Kummer F. Deutsche Literaturgeschichte des neunzehnten Jahrhunderts dargestellt nach Generationen. Dresden, Reißner, 1909. E.-A. XVI, 720 S.

389. Lincoln Y. S. Emerging criteria for quality in qualitative and interpretive research. *Qualitative Inquiry*. 1995. № 1. P. 275–289.

390. Luis S. Panorama de la generación del 98. GRANJEL Guadarrama, 1959, Madrid. 535 pags.

391. Markiewicz H. *Utarczki i perswazje 1947–2006*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2007. 223 p.

392. Manicas P. T. *A history and philosophy of the social sciences*. Oxford, Elng.: Blackwell. 1987.

393. Mannheim, Karl El problema de las generaciones. Monografico sobre Karl Mannheim URL: http://www.reis.cis.es/REIS/PDF/REIS_062_12.pdf

394. Marias J. El método histórico de las generaciones. — Madrid : Revista de Occidente. 1949. 192 p.

395. Maxwell J. A. *Qualitative Research Design: An Interactive Approach*. URL: <https://www.researchgate.net/publication/43220402>.

396. Maxwell J. A. Understanding and Validity in Qualitative Research. *Harvard Educational Review*. 1992. № 62. Vol. 3. P. 279–300.

397. Mentre F. Les generations sociales. Paris: Ed. Bossard, 1920. P. 472.

398. Merton R. K. Social Theory and Social Structure. P. 79. URL: <https://ru.scribd.com/document/359950453/Social-Theory-and-Social-Structure-Robert-K-Merton>.

399. Miles M. B., Huberman M. A. Qualitative data analysis: an expanded sourcebook. 1994. 2nd ed.

400. Morgan G. Exploring choice: Reframing the process of evaluation. Beyond method: Strategies from social science. Beverly Hills, CA: Sage. 1983. P. 392–404.

401. Muller H. Von. Zehn Generationen deutscher Dichter und Denker. Frankfurter Verlagsanstalt, Berlin. 1928.

402. Ortega y Gasset J. La idea de las generaciones. URL: <https://www.ensayistas.org/antologia/XXE/ortega/ortega3.htm>.

403. Marias J. N. El método histórico de las generaciones. Instituto de humanidades. Revistas des Occidentes Bárbara de Biazanza. 12 Madrid. 1949. 153 p.

404. Nasiłowska A. O pokoleniach literackich — głos sceptyczny. Instytutu Badań Literackich. 2016. № 1. URL: [www.teksytydrugie](http://www.teksytydrugie.pl).

405. *Pierre, Nora* «Generations,» in *Realms of Memory: Rethinking the French Past Vol I*. New York: Columbia University Press, 1996. P. 636.

406. Parker I. *Critical Discursive Psychology*. Palgrave Macmillan. 2015. 303 p.

407. Parker I. *Qualitative Psychology: Introducing Radical Research*. Publisher: Open University Press. 2004. 198 p.

408. Petersen J. Die literarischen Generationen, en *Philosophie der Literaturzwissenschaft, de Ermatinger*. 1930. TracI, esp. Mexico, 1946. P. 137–193.

409. Petersen, J. Die Wesensbestimmung der deutschen Romantik. Eine Einführung in die moderne Literaturwissenschaft, Leipzig 1926, Darmstadt 1973. 203 s.

410. Petersen J. Die Wissenschaft von der Dichtung. System und Methodenlehre der Literaturwissenschaft. 2. Auflage. Berlin, 1944, S. 645. In: Deutsches Textarchiv http://www.deutschestextarchiv.de/petersen_poetik_1944/669.

411. Peyre H. Les Générations littéraires. Paris, Editions Contemporaines, Boivin et Cie, 1948. P. 266.

412. Phillips D. C. Validity in qualitative research: Why the worry about warrant will not wane. *Education and Urban Society*, 1987. № 20. P. 9–24.

413. Pinder W. Das Problem der Generation in der Kunstgeschichte Europas. Leipzig: Seemann, 1928.

414. Polkinghorne D. E. Changing conversations about human science. Issues of validity in qualitative research. Lund, Sweden: Student Litteratur. 1989. P. 13–46.

415. Putnam R. D. Making Democracy Work. NJ: Princeton University Press. 1993.

416. Putnam H. Realism with a human face. *Realism with a human face*. Cambridge, MA: Harvard University Press. 1990. P. 3–29.

417. Qualitative Research in Psychology. Ed. by P. M. Camic, J. E. Rhodes, L. Yardley. American Psychological Association. 2003.

418. Ranke L. v. Az újabbkori történelem szakaszairól. In: Gyurgyák János — Kisantal Tamás (szerk.) *Történetelmélet II*. Osiris Kiadó, Budapest, 2006. P. 1043–1050.

419. Ranke L. v. Die Generationslehre und der Geschichtsunterricht. Berlin, 1891. RANKE 2006: Leopold von Ranke: Az újabbkori történelem szakaszairól. In: Gyurgyák János — Kisantal Tamás (szerk.)

420. Ranke L. v. Über die Epochen der neueren Geschichte. Vorträge dem Könige Maximilian II. von Bayern gehalten. 1854. Herausgegeben von Alfred Dove. *En Weltgeschichte*. Leipzig, 1910. Vol. IV. P. 529–531.

421. Ratcliffe J. W. Notions of Validity in Qualitative Research Methodology University of California, Berkeley Knowledge. *Creation, Diffusion, Utilization*. 1983. Vol. 5 No. 2.

422. Redlich F. Generations: A Critique and Reconstruction. *Revue Belge d'Histoire Contemporaine*. 1976. № 1–2. P. 243–71.

URL: https://www.journalbelgianhistory.be/nl/system/files/article_pdf/BTNG-RBHC%2C%2007%2C%201976%2C%2012%2C%20pp%20243-271.pdf.

423. Richardson John (ed.) Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education. NY, Westport, Conn.: Greenwood Press, 1986. P. 241–258.

424. Rommel veit. R. On literacy and ihe myth of literal meaning. The written world. Heidelberg, Germany: Springer. 1988. P. 13–40.

425. Rumelin G. Uber den Begriffund die Dauer einer Generation. Reden und Aufsätze. Tübingen. 1875.

426. *Runciman W. G.* A treatise on social theory. Vol. 1. The methodology of social theory. Cambridge. Cambridge University Press. 1983.

427. Salinas P. El concepto de ‘generación literaria’ aplicado a la del 98. *Literatura — Española*. Siglo XX. México City: Séneca, 1941. 43–58 pags.

428. Rummel R. J. Understanding conflict and war. Beverly Hills, California: Sage Publications. 1975. URL: <https://www.hawaii.edu/powerkills/DPF.CHAP18.HTM#>.

429. Salk, Jane E International shared management joint venture teams : their developmental patterns, challenges, and possibilities. Thesis (Ph. D.) — Massachusetts Institute of Technology, Sloan School of Management, 1992.

430. Schwandt T. A. Recapturing moral discourse in evaluation. *Educational Researcher*. 1989. № 18 (8). P. 11–34.

431. Schwandt T. A. Farewel: to critericlogy Qualitatitive Inquiry. 1996.

432. Silverstein M. Indexical order and the dialectics of sociolinguistic life. *Language & Communication*. 2003. 23. P. 193–229.

433. Singer E. A., Jr. Experience and Reflection. Philidelphia: Univ. of Pennsylvania Press. 1959.

434. Smith T. W. Changes in the Generation Gap, 1972–1998. National Opinion Research Center. University of Chicago. *Social Change Repor*. 2000. No. 43. URL: <http://gss.norc.org/Documents/reports/social-change-reports/SC43.pdf>.

435. Sorokin P. A. Social & cultural dynamics. *Vol. II: Fluctuation of systems of truth, ethics, law*. New York: American Book Company. 1937. P. 727. URL: <https://archive.org/stream/internet.dli.2015.46550/2015.46550.Social-And-Cultural-Dynamics#page/n533/mode/2up>.

436. Strauss A. L. *Qualitative Analysis for Social Scientists*. Cambridge: University Press, 1987. — 319 p.

437. Tesch R. *Qualitative Research: Analysis Types and Software Tools*. New York: The Falmer Press, 1990, 329 p.

438. *The Sage Handbook of Qualitative Research*. Ed.: N. K. Denzin & Y. Lincoln. January 2011. P. 359–380. URL: <https://www.researchgate.net/publication/301202606>.

439. Titov I. The Principle of Ontological Constructivism in Postnonclassical Psychology. *IZPP*. 2015. № 2. URL: http://www.izpp.de/fileadmin/user_upload/Ausgabe_2_2015/Titov_IZPP_2_2015.pdf.

440. Turner Ph., Turner S. *Triangulation In Practice Virtual Reality*. 2009. Vol. 13. Is. 3. P. 171–181.

441. Ureca P. H. *Las corrientes literarias en la América hispánica*. Fondo de Cultura Económica. *Biblioteca Americana*. México. 1949. Vol. 9. 343 p.

442. *Webster's Third New International Dictionary of the English Language Unabridged*. Chicago et al.: Encyclopedia Britannica, Inc., 1986. Vol. 2. 1451 p.

443. Wechsler E. *Der Neuphilologe und die jüngste Literatur Die Neueren Sprachen*. Bd. 28/1921. H. 9/10. 393 s.

444. Wechsler E. *Die Generation als Jugendreihe und ihr Kampf um die denkform Quelle & Meyer*. 1930. 256 s.

445. Wechsler E. *Die Generation als Jugendgemeinschaft Geist und Gesellschaft. Kurt Breysig zu seinem sechzigsten Geburtstage*. I. Bd. *Geschichtsphilosophie und Soziologie*. Berlin 1927. 93 s.

446. Wechsler E. *Jugendreihen des deutschen Menschen 1733–1933*. Leipzig: Meiner, 1934. 135 s.

447. Wechsler E. *Psychologie der Jugendreihe, Den Teilnehmern der 22. Tagung des Allgemeinen Deutschen Neuphilolo-*

genverbandes vom 10. bis 14. Juni 1930 in Breslau dargeboten. Leipzig, 1930, 48 s.

448. Welty G. The 'Generation Gap' Reconsidered. *Global Youth, Peace, and Development: The Role of Science and Technology in Contemporary Society*. Delhi: Ajanta Publications, Wright State University Dayton. 1991. Vol. 1. P. 383–399. URL: http://www.wright.edu/~gordon.welty/GenGap_1991.htm.

449. Wodak R., Meyer M. *Methods of critical discourse analysis*. SAGE Publications London. Thousand Oaks-New Delhi, 2001. P. 200.

450. Woolcock M. *Social Capital: The State of the Notion*. Social capital Global and Local Perspectives. Government Institute for economic research. Helsinki. 2000. P. 15–41.

451. Wetherell M., Potter J. Discourse and Social Psychology, postmodernism, and capitalist collusion: An argument for more complex historiographies of psychology. *Theory & Psychology*. 2015. V. 25. June 3. P. 388–395.

452. Wyka K. *Pokolenia literackie*. Rzedmową poprzedził H. Markiwicz. Kraków 1977, WL, 315 S.

453. Wyka K. *Modernizm polski*. Wydawnictwo Literackie. Biblioteka Studiów Literackich. Kraków 1959. S. XIII. 340 S.

454. Yin R. K. *Case study research: Design and methods*. Newbury Park. CA: Sage. 1984.

ДОДАТКИ

Додаток А

Кількісні методи дослідження Анкета «Міркування» (авторська розробка)

Блоки	№	Запитання
Характеристика вибірки відповідно до соціокультурного історичного ареалу	1	1. Вік _____, стать _____. 2. Який період в історії держави найбільше вплинув на Ваше становлення (на погляди, світогляд, світосприйняття тощо), _____ наприклад: 1981–2000 _____ роки: 3. До якого покоління Ви себе відносите (можливі кілька варіантів): покоління Молоді _____, покоління Зрілих _____, покоління Поважних _____? 4. Які соціальні ролі Ви виконуєте у взаємодіях: Молоді _____, Зрілих _____, Поважних _____?
Соціально-психологічні відмінності (табтус)	2	5. На Вашу думку, які основні риси є характерними для покоління Молоді, Зрілих, Поважних? 6. Які основні риси вирізняють представників Вашого покоління? 7. Як Ви вважаєте, чим саме відрізняються покоління?
Особливості соціального позиціонування (ентелехії)	3	8. Що для Вас найважливіше в соціальному житті? 9. Що Ви найбільш цінуйте в житті? 10. Назвіть важливі для Вас соціальні настановлення, набуті впродовж життя?
Проблемні запитання, шляхи оптимізації комунікації в міжпоколінному просторі	4	11. Як Ви вважаєте, що заважає порозумінню між поколіннями? 12. На Вашу думку, завдяки чому можна поліпшити взаєморозуміння між поколіннями?

Якісні методи дослідження
Метод матриць (за М. В. Miles & А. М. Huberman)
Матриця 1

Публічні параметри поколінної єдності (вікова група 16–34 років)

Перед-бачу-вані поко-ління	Вік	Період станов-лення	Коди публічних параметрів								
			Взаємодія	Одяг	Харчу-вання	Відчуття	Праця	Сим-воли	Тра-диції	Правила поведін-ки	Міфи
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Молоді	16–25	2013–2019	<p>Online (нерозуміння старших, із сарказмом, агресивно, на свій смак, байдужо, зневажливо, провозагато);</p> <p>online (в Інтернеті, у соціальних мережах, у зручному форматі, відкрито, енергійно)</p>	<p>Модний(стильний, у яскравих кольорах, такий, що проковує, у відвертому та незвичайному стилі; у стилі «фрік»; брендовий, спортивний стиль; зручний, простий, на свій смак)</p>	<p>Продуктами швидкого приготування (швидкою їжею (фастфуд), напругуларно, неоромовано);</p> <p>здоровою їжею(натуральними продуктами, покживними стравами з м'яса); традиційно; смачно</p>	<p>Почуватояся у світі позитивно (відкритими, справжніми, вільни-ми, оптимістичними, емоційними, веселими); не-гативно (лепресивними, стриманими, скутими, байдужими, трав-мованими, агресивними, роздратованими, контролюваними)</p>	<p>Важливо мати комфортні умови (зручний та гнучкий графік, за-безпечення засобами комунікації, у зручному колективі,</p> <p>згумором, щоб подобагася робота); умотивованість (зацікавле-ність, бажання), професійна підготовка</p>	<p>Гаджети (телефони, айфони, Інтернет спілкування): образи жит-тя (спорт, музика, прапор ЛГБТ, їжа); вічна молодість; сучасні меда-зріски</p>	<p>Зустрічей online (на традиційні, сімейні свята, кітубні вечірки); комунікації online (блоги, мережі тощо)</p>	<p>Культурні правила online (у колі друзів, висловлювань думок); культурні правила online (етикет, спілкування, мовлення, сленг, кулітура)</p>	<p>Mifi online створені за фільмами, серіалами;</p> <p>mifi online щодо можливості гаджетів; віртуального і звичайного життя</p>

Продовження матриці 1

1	Зрілі												
2	26–34												
3	2004–2012												
4													
5													
6													
7													
8													
9													
10													
11													
12													

Соціально-психологічні параметри поколінної єдності (вікова група 16–34 років)

Перед-ред-бачу-вані поко-ління	Вік станов-лення	Коди соціально-психологічних параметрів										
		Місія	Герої	Світогляд	Цінності	Цілі	Уяв-лення	Настано-влення суспільні	Настано-влення особистіс-ні	Зраз-кова пове-ділка	Поведінка у відно-синах	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Мо-лоді	16–25	2013–2019	Конструктивна (соціального розвитку, змінити життя країни на краще, створити комфортне життя, створити умови для реалізації потенціалу, відновити екологію); деструктивна (руйнування культурних стандартів і традицій)	Рідні (батьки, близькі); владні сучасники (талановиті люди, винахідники, виськові АТО, люди з інвалідністю) культурні образи (герої фільмів, книг, мєда); релігійні образи (Ісус Христос)	Формується відповідно до історичного періоду (за культур-відповідно до соціальних вимог (ідеології, виводування ними принципів, за релігійними нормами); відповідно до світу (позначення «сєбе» та «інших» у взаєминах)	Об'єктивні цінності (жити для себе, працювати для себе); свійні цінності (любов, відносини у сім'ї); батьківські цін-ності (забезпечити дітям майбутнє); соціальні цінності (дру-жність, співкування, розв'язати матеріальні цінності (гроші, стат-ки); цінності моральні (чесність, повага, порядність, добро)	Соціальні (сім'я, допомога іншим, добродушність, усміх); особисті (вдячність, самореалізація, фінан-сова забезпеченість, вкраве життя, популярність, подорожі)	Самоствердження («Я» іншіми), «Я» казав життя, «Я» все мо-жущам», «Я» вибудовую свої норми», «Я» вільні люди»);	Диспозиції реалізації (вдячність, досягти самостійності); диспозиції культурні (чуття, допомогати, рінувати у відносинах, повага до інших, дотримання традицій)	Диспозиції саморозвитку (самоконтролю, досягнення цілей, зайти себе); диспозиції взаємодії (дистанціювання, життя у сім'ї); диспозиції самопозиціонування (бути сильним, упев-ненним, бути собою)	Стовбно інших (голерантно, чуливо, широ, компетенто, «як із собою», стримано); відповідно до історичних культур-них норм (вдячливо, з повагою)	Стовбно позиціонування до інших («не)дотримуватись при-власних у соціальній формі», «підтримувати інших», «не орієнту-тним, ршучим, вчливим»)

Продовження матриці 1
 Ментальні параметри покоління єдності (вікова група 16–34 років)

Пе-редба-чувачі поко-ління	Вік	Період стано-влен-ня	Коди ментальних параметрів						Тери-торіа-льній межі
			Смисли сучасного життя	Смисли минулого	Події минулого (історично значущі)	Спілку-вання	Соціа-льні зразки	Куль-турні основи	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Молоді	16–25	2013–2019	Перетворювальні («змінити світ на краще»); родинні (побудувати сім'ю, продовжити рід); самоактуалізація (пізнати світ, розвиватися); гедоністичні (мати комфорт-не життя, жити із задоволенням, бути щасливим)	Гедоністичні («матеріальному забезпеченні»); перетворювальні («жити відповідно до історичних ви-мот»; «у збереженні країни», «у праці на благо країни»); родинні («у продовженні роду»); самопрезентація («бути найкращим», «мати популярність»); філософські («про-жити гідно життя»); культурні («отримуватися гради-ції, звичаї»)	Голодомор; війна 1941–1945 рр.; досягнення миру; Чорнобиль; 90-ті; зобуття Незалежності; Революція гідності; Майдан; Донбас	Опеределюване online (в Інтернеті, за допомогою теле-фонів тощо); безопередіє негативне (з неопового до старших, грубо, без культури, зневажливе); безопереді-не позитивне (з гумором); матеріальне (для отримання вигоди)	Орієнтування на тісне соціальне коло (на себе, на близь-ких осіб); орієнтування на широке соціальне коло (попу-лярних медіасі); орієнтування релігійне	Культура історичного часу покоління (стиль, книги, му-зика, пісні, фоторафії, медалі, технології, вечірок, друзів, сімейна)	Без меж; родинні межі

1	Зрілі									
2	26–34									
3	2004–2012									
4		Перетворювальні («покрашувати життя», «бути корисним»); родинні («дід-прапрадіда»; самоактуалізація («у духовності», «у розв'язку себе та інших»); гедоністичні («у грошах (статках)», «у задоволенні від життя»); філософські («радіти життю», «цінувати життя», «жити і не шкодувати»)								
5		Родинні («у здоров'ї і щасті родини», «у мирному житті дітей», «у народженні і вихованні дітей»); перетворювальні («у розкритті величчя країни», «у мирі», «у неплідкоренні іншим державам»); самоактуалізаційні («у навчанні»); («затвердження смислу» («вжити», «у кожного часу свої смисли»)								
6		Козацьтво; Голодомор; війна 1941–45 рр.; відсутність роботи у складні періоди історії; Майдан; Помаранчева революція; Революція гідності; війна 2014 р.								
7		Опосередковане (в Інтернеті, за допомогою телефонів тощо, «у великому online колі»); безпосереднє негативне (без культурних норм); соціальне (вільне, неформальне спілкування на жаргонній мові)								
8		Орієнтування на тісне соціальне коло (на родину, на себе); орієнтування на широке соціальне коло (літературних героїв, музикантів, орієнтування на соціальних мереж); орієнтування релігійне								
9		Культура історичного часу покоління (музика, стиль одягу, гаджети, спорт); сімейна культура (родинні традиції); народна культура (історичні народні традиції)								
10		Без меж; обмежує покоління лише незнання іноземних мов; межі в сучасному світі зруйновано								
										Зрілі

Продовження матриці 1
Публічні параметри поколіної єдності (вікова група 35–70 років)

Передачувані покоління	Вік	Період становлення	Коди публічних параметрів								
			Взаємодії	Олягу	Харчування	Відчуттів	Праці	Символи	Традиції	Правил поведінки	Міфів
Зрілі	35–47	1991–2003	4	5	6	7	8	9	10	11	12
			Online (у соціальних мережах, без поколінних дистанцій, без територіальності, незалежно); offline (в «живе спілкування», з повагою, гнучко, емоційно стримано, прислухаючись до думки інших)	Відповідно до фінансових можливостей (зручні речі, ті, що пасують, прості й охайні, чисті); за модними тенденціями стилю (класика, спорт, ретро, тематично)	Здорова легка їжа (раціональне, вчасно); різноманітна їжа (національна кухня, за смаком)	Комфورتу (екологічно, вільно, справжньо); оптимізму (весело, з гумором); непевненості ((не)стримані, не спокійні)	Професіоналізації (визнання, користь, досвід, інтерес, зацікавленість, практика, гідна оплата); дистанційна (самозайнятість, самостійність, незалежність); колективізму (єдність колективу, команд у команді, колектив однодумців)	Культурні (література, архітектура, рідні місця, сувеніри); історичні (переважні події, дії громадян, мови, економіка, речей); цифрові технології	Актуальності культури (свободи вираження, мовлення, незалежності); історичної культури (календарних і рідних свят, сімейного виховання і відносин)	Етичні (пунктуальність, совість, толерантність, гордість, порядність)	Міфи як досвід для майбутніх поколінь (авторські, народні, політичні, біблійні історії); міфи засобів масової інформації

Продовження матриці 1

1	Зрілі												
2	48–55												
3	1983–1990												
4		Орієнтована на інших (поважна, доброзичлива, із розумінням); На себе (така, що відбиває – «як до мене так і я до інших», з користю)		Відповідно до матеріальних можливостей та образного стилю (невразний, практичний, спортивний (те, що личить)	Рациональне і здорове	Песимістичні (стримані, неемоційні, скучні); оптимістичні (вільні, відкриті)	Системний підхід (користь від результатів; потреба в праці; бажання працювати; здоров'я)	Інформаційних технологій (комп'ютер, гаджети); політичної ідеології (острах ідеологізації)	Планові створення до ближнього (шікування і допомога старшим); лотримання сімейних традицій	Національної культури (мова, традиції)		Міфи нової реальності (старі/нові казки, дорослі розмови про прості речі); міфи про життя в СРСР	12

Поваж-
ні

Продовження матриці 1

1	Поваж- ні											
2	56– 70											
3	1964– 1982											
4												
5												
6												
7												
8												
9												
10												
11												
12												

Продовження матриці 1

1	Зрілі	По- важні										
2	48- 55											
3	1983- 1990											
4		Конструктивна (попередження ідеологічної емансипації, поліпшення життя нашідаків)										
5		Видатні сучасники (волонтери, захисники в'їтчизни, учители, стї, хто щось робить заради інших); позиція запереження («Я сам герой»); рїдні («Я і моя сім'я»)										
6		Свободи вибору, самостїйного вибудовування майбутнього, со- ціальної стїльностї, мїлливостї										
7		Сїмейні цїнностї (сім'ї); соціальні цїнностї (свободи від ідеоло- гїї, стїльностї роботи); матерїальні цїнностї (збереження добро- бу); цїнностї взаємних цїнностї, вїрностї, порядностї										
8		Соціальні (досягати професїоналїзму); особистї (виростити і навчати дїтей, жити в комфортї, зберегти те, що є, передати нашідакам мову, лосїдї, лужити до завтрашнього дня)										
9		Самоствердження (якщо хочеш щось якїсне — зроби сам); соціальне позицїювання («треба бути вїкрїтим свїту», «треба жити чесно»)										
10		Дїспозицї реалїзацї («працювати і вїтїтїся», «розбудувувати країну»); дїспозицїя поведїнки в соціумї («бути законослухня- ним», «допрїмаувати соціальних норм поведїнки»); дїспозицїя взаємодїї («допомогати їншим», «дїстанцїюватися від мас»)										
11		Дїспозицї саморозвїткї («ї дали розвиватїся»); дїспозицїя вза- ємодїї («бути порядною людиною», «бути чесним»); дїспозицїя сїмейні («шанувати батьків, піклуватися про дїтей»)										
12		Стовсно їнших (з повагою, доброзичливо, вїчливо, адекватно)										
13		Щодо позицїювання до їнших («з повагою до людей», «бути вї- дкрїтим лосїдї їнших», «не їдвоудити партнерів»); «дїстанцї- юватися від оточення» («); що до самопрезентацї («жити як в останній день»)										

1	По-важні	
2	56–70	
3	1964–1982	
4		Конструктивна (передати досвід нащадкам, змінити життя країни на краще, виховати покоління гідних громадян України, виховати вільне від ідеології покоління)
5		Рідні (чоловік, мати, мама); виховані сучасники (захисники Вітчизни, «ті, хто дає добро людям і допомагає», учителі, вчені)
6		Відповідно до спрямованості на життя (нові знання, жива комунікація, сприймання оточення)
7		Сімейні цінності (добробут родини, сім'ї, дітей, здоров'я); соціальні цінності (мир, компетентність); матеріальні цінності (матеріальна стабільність); релігійні; відносини (кохання, свобода і незалежність, рівноважність, живе спілкування)
8		Соціальні (розвиватися, поліпшити життя країни, бути професіоналом і працювати, забезпечити собі старість); особисті (жити в гармонії духу і тіла, зберігати свободу, змінювати своє життя, реалізувати себе у творчості); сімейні (допомогти дітям у їхньому становленні)
9		Соціальне позиціонування (у суспільстві треба дотримуватися субординації, «треба дотримуватися правил, прийнятих у соціумі», «слід жити за державними законами», «не подобається — не отримавши у відплату»); соціальної реалізації («мета не мовже виправдовувати методи», «полювати життям спільно змінюватися разом зі світом»)
10		Диспозиція поведінки в соціумі («бути законослухняним», «виконувати свої суспільні обов'язки», «чесно працювати»); диспозиція взаємодії («допомога один одному», «зберігати соціальні диспозиції»)
11		Диспозиції саморозвитку (зростати особистісно, «набувати знань», «дотримуватися самодисципліни», «реалізуватися у творчості»); диспозиції взаємодії («бути диспозицій поведінки в соціумі (жити за законами Божими)
12		Стовпчик інших (широ, чесно, емпатійно, по-доброму, толерантно, тактовно, ініціативно)
13		Щодо позиціонування інших («не шкодити іншим», «бути стриманим, порядним, стабільним», «уникати конфліктів»); щодо саморезентації («володіти ролювою повелінкою: «Т и керівник — я дурень»)

Продовження матриці 1
Ментальні параметри покоління єдності (вікова група 35–70 років)

Підряджані покоління	Вік	Період становлення	Коди ментальних параметрів					Соціально-культурні основи	Територіальні межі
			Смисли сучасного життя	Смисли минулого	Події минулого (історично значущі)	Спілкування	Орієнтація на тіне соціальне коло (на себе); орієнтація релігійна (на Бога); орієнтація; соціальний капітал (гроші)		
Зрілі	35–47	1991–2003	4	5	6	7	8	9	10
			Перетворювальні («зробити вагомий внесок у розвиток держави», «принесити користь», «допомогати іншим»); родинні («сім'я і дітях», «у продовженні роду»); самоактуалізації («у саморозвитку», «у досягненні самодостатності», «у надбанні життєвого досвіду»); гедоністичні (у фінансовій незалежності, «бути багатим та успішним», «жити із задоволенням»); філософські («пізнавати світ»)	Перетворювальні («здобути незалежності», «боротися за свободу», «вжити як нація»); філософські («жити в гармонії із світом», «зберегти культуру і мову», «у людях», «у свободі», «у праці»); родинні («приклад життя», «у створенні добрих умов для сім'ї», «у навчанні дітей»); «збагачення» (вжити)	Голодомор (знецінення людського життя, праці); війна 1941–1945; 1961 р. — політ Гараїна; руйнування СРСР 1991; досягнення миру; Чорнобиль; 90-ті; здобуття незалежності; Революція гідності; Майдан	Опосередковані (теффонами, соціальними мережами); безпосередні (живе); соціальне (у стилі часів молодості); характерне (зв'язне, вільне, стримане, з повагою, присипиве)	Орієнтація на тіне соціальне коло (на себе); орієнтація релігійна (на Бога); орієнтація; соціальний капітал (гроші)	Культура історичного часу покоління (суспільства інформатичної революції); сімейна культура; народна культура (батьківщини); народна культура (інших країн)	Найближчі країни; повоєнна космополіти

Продовження матриці 1

1	Зрілі									
2	48–55									
3	1983–1990									
4		Родинні («передати власний досвід дітям»); Перетворювальні («звільнитись від зовнішніх впливів»); філософські («бути щасливими», «бути свідомою людиною»); родинні (сім'я, діти)								
5		Філософські («не загубитися в історичних змінах і заглибитися в собою», «у праці», «у прощах»); родинні («сім'я, діти»); перетворювальні (у боротьбі за волю); «загублений смисл» («вжити»)								
6		Голодомор (знецінення людського життя, праці); війна 1941–1945; 1961 — політ Гагаріна; руйнування СРСР 1991; лосатнення миру; Чорнобиль; 90-ті; здобуття Незалежності; Революція гідності; Майдан								
7		Опосередковане(телефонами, соціальними мережами, електронною поштою); безпосереднє («живе»); соціальне (відповідно до статусу)								
8		Орієнтація на тісне соціальне коло (на себе); орієнтація на широке соціальне коло (патріотів, освічених людей, професіоналів своєї справи)								
9		Сімйина культура; народна історична культура (Батьківщини)								
10		Покоління космополіти: «де житло — там живемо»								

По-важні

Закінчення матриці 1

1	Поваж- ні									
2	56- 70	1964- 1982								
3										
4			Самодіяльність («досягти соціального успіху», «са- модіагностику»); філософські («світ життя у жит- ті», «любити до пенсії і мати здоров'я»); родинні («підтримувати свою родину», «допомогти дітям знайти своє місце» «навчання дітей власним прикла- дом», «жити в сім'ї», «любити до пенсії і мати здо- ров'я, сім'ю, гроші»); гедоністичні («жити здоровою»)							
5			Родинні («поглибити життя для майбутнього дітей»); філософські («волі»; перетворювальні («захисті дер- жавних територій», «жити заможно, вільно, без конф- ліктів»); загальнолюдський («вживати і вижити»)							
6			Гетьмани; Козацтво; період з 1917; Колективізація; Голодомор; Гулаг; Рязань; Перебудова; 90-ті роля за незалежність							
7			Опосередковані (телефонами); безпосередні (особисто, голосом, «у тісному колі»); характерні (повільно і розсудливо)							
8			Орієнтація на широке соціальне коло (молоде поко- ління); орієнтація релігійна							
9			Культура історичного часу покоління (дотримання традицій «свого» часу; література, театр, кіно, живо- пис, класична музика); народна культура (Батьківщи- ни); сімейна культура							
10			Покоління космополіти; живемо у своїй країні за міс- цем народження							

Матриця 2.
Конструювання актуального СК стилю покоління когорт
(кодування параметрів поколінняї єдності)

Період становлення	Вік	Коди публічних параметрів поколінняї єдності (довгогравальний ефект *)	Ефекти взаємодії поколінняних когорт	Ефекти-ознаки актуального СК стилю
1	2	3	4	5
Код «Взаємодія»				
2013–2019	16–25	Offline (на свій смак *, нерозуміння старших, із сарказмом, агресивно, байдуже, зневажливо, провокативно, в Інтернеті *, у соціальних мережах *, у зручному форматі *, відкрито, енергійно)	Взаємодія відбувається переважно в зручній формі online комунікації	Взаємодія відбувається в зручному форматі, за культурними правилами online / offline комунікації
2004–2012	26–34	Offline (імпульсивна, вільна, відповідальна байдужа, на слензі); Online(за правилами мереж Інтернету) *	За культурною offline / online комунікації	
1991–2003	35–47	Online (у соціальних мережах, без поколінняних дистанцій *, без толерантності, незалежно); Offline (спілкування під час зустрічі *, з повагою, гнучко *, емоційно стримано, прислухаючись до інших *)	У формі offline / online комунікації з руйнуванням вікових поколінняних дистанцій	
1983–1990	48–55	З орієнтацією на інших (поважна, доброзичлива, з розумінням *); на себе (відбивальна — «як до мене, так і я до інших»), з користю)	Спрямована на розуміння	

Продовження матриці 2

1	2	3	4	5
1964–1982	56–70	Дистанціювання (ніяк не взаємодіють, приховують свої думки, з віком зв'язки тісніші, кола близьких вузчі)*; збереження зв'язків (з повагою до старших, з опікою молоді, з гумором, з конфронтацією)	Взаємодія відбувається переважно у формі offline комунікації	
Код «Одяг»				
2013–2019	16–25	Модний (стильний, * у яскравих кольорах, такий, що проковує, у відвертому та незвичайному стилі, у стилі «фрік», брендвий, спортивний стиль, зручний*, прос-тій, на свій смак*)	Стиль, що відображує модні тенденції часу; зручний; за власним вибором	
2004–2012	26–34	За вибраним стилем (стриманий, спортивний, класич-ний, «суворий», вільний, зручний*); за модними трендами* вибраного стилю (Oversize, Casual, Sport, Унісекс)	Дотримання вибраного стилю, що є зручним і доречним	
1991–2003	35–47	Відповідно до фінансових можливостей (зручні речі*, ті, що пасують, прості й охайні, чисті); за модними тенденціями* вибраного стилю (класика, спорт, ретро, тематично)	Дотримання обраного стилю в межах матеріаль-них можливостей; речі зручні у використанні	
1983–1990	48–55	Відповідно до матеріальних можливостей та обраного стилю (невиразний, практичний, спортивний одяг, кла-сичний); відповідно до самопозиціонування (те, що личить)	Вибір стилю відповідно до матеріальних можли-востей, соціального стату-су, зручності	
1964–1982	56–70	За станом здоров'я, матеріальними можливостями, вибраним стилем (Oversize, Casual, Sport, класичний одяг, стриманий стиль*, консервативно, непомітно, брючна класика)	Вибір одягу відповідно до стану здоров'я, матері-альних можливостей, образу життя	

Одяг зручний і стильний

Продовження матриці 2

1	2	3	4	5
Код «Харчування»				
2013–2019	16–25	Продуктами швидкого приготування (швидкого їжею* (фастфуд), нерегулярно, ненормовано); здоровою їжею* (натуральними продуктами, поживними стравами з м'яса); традиційно; смачно*	Швидка, здорова, смачна їжа	Їжа смачна, бажано здорова, за потребою, з використанням продуктів швидкого приготування
2004–2012	26–34	Регулярне харчування* (домашня їжа, здорове харчування); Нерегулярне харчування (що забігається і коли забігається, швидка їжа, напівфабрикати)	Регулярна їжа	
1991–2003	35–47	Здорова їжа* (раціональне харчування, вчасна, легка); різноманітна їжа* (національна кухня, за смаком)	Здорова і різноманітна їжа	
1983–1990	48–55	Раціональне і здорове харчування	Раціональне харчування	
1964–1982	56–70	Здорове і збалансоване харчування відповідно до матеріальних можливостей; традиційне сімейне* харчування	Здорове, збалансоване харчування в межах сімейних традицій	
Код «Відчуття»				
2013–2019	16–25	Почуваються у світі: позитивно (відкритими, справжніми, вільними*, оптимістичними, емоційними, нестриманими, веселими); негативно (депресивними, стриманими, зажатими, байдужими, травмованими, агресивними, роздратованими, контрольованими)*	Позитивно сприймають власну свободу, Негативно — зовнішній контроль	

Продовження матриці 2

1	2	3	4	5
2004–2012	26–34	Почувають себе у світі: позитивно (вільними*, оптимістичними, пранездатними, відкритими); негативно (розчарованими, травмованими, депресивними, скутими*, стриманими, суворими, нерівноваженими, істеричними)	Позитивно сприймають власну свободу, Негативно — соціальні обмеження	Домінують відчуття свободи власного вибору й обмежень контекстуальними умовами життя
1991–2003	34–47	Комфорту (екологічно, вільно*, справжньо); оптимізму (весело, з гумором); невпевненості (стримані*, нестабільні*, неспокійні)	Відчувають комфорт у власній свободі, але соціальна нестабільність і вимушена стриманість сприяє невпевненості в собі, у майбутньому	
1983–1990	48–55	Песимістичні (стримані*, неемоційні, скуті*); оптимістичні (вільні*, відкриті)	Оптимізм дає відчуття свободи, але дратують соціальні обмеження	
1964–1982	56–70	Адаптовані (вільні*, відкриті, емоційні, оптимістичні, справжнє життя); дезадаптовані (з емоційними «табу», постійним стресом, розчаруванням)	Відчуття свободи адаптовані до історичних умов	
Код «Праця»				
2013–2019	16–25	Важливо для праці комфортні умови (зручний* та гнучкий графік, забезпечення засобами комунікації*, у дружньому колективі, з гумором, щоб подобалася); вмотивованість (зацікавленість, бажання) Професійна підготовка*	Значення умов праці і професійної підготовки	

1	2	3	4	5
2004–2012	26–34	Важливо для праці умови професійні (за освітою *, з наставником, з професійним керівником, із системою спортивного забезпечення, за сучасними технологіями, дистанційно); умови гедоністичні (з повагою, для задоволення *, з гідною оплатою праці, з професійною командою *)	Значення праці за освітою	Домінують відчуття свободи власного вибору і обмежень контекстуальними умовами життя
1991–2003	35–47	Професіоналізація (прийняття, визнання, користь *, досвід, інтерес, зацікавленість, практика, гідна оплата); дистанційність (самозайнятість, самостійність *, незалежність); колективізм (єдність колективу, комфорт у команді *, колектив однодумців *)	Значення корисності праці і зручних умов	
1983–1990	48–55	Системний підхід (є користь від результатів; смисл-потреба в праці; бажання працювати; здоров'я)	Значення корисності праці	Значення власної компетентності, професіоналізму
1964–1982	56–70	Вимоги інформаційного простору (Інтернет, оплата праці, вільний графік, план дій, власна компетентність *, професіоналізм *, творчість)	Значення корисності праці	
Код «Символи»				
2013–2019	16–25	Гаджети* (телефони, айфони, Інтернет-спілкування); спосіб життя (спорт, музика, прапор ЛГБТ, їжа); вічна молодість*; сучасні медіа зірки	Символізм технічних новинок у вигляді електронних пристроїв і вічного молодого життя	

Продовження матриці 2

1	2	3	4	5
2004–2012	26–34	Подієва (війни, набуття Незалежності, свободи слова); цифрових технологій (Інтернету, соціальних мереж, техніки, гаджетів); поведінкова (комфورتу, саморозвитку, свободи, вияву байдужості, самотності)	Символізм пережитих подій та цифрових технологій	Діє символізм цифрових технологій, політична ідеологія, історичних подій
1991–2003	35–47	Культурні (літератури, архітектури, родинних стосунків); історичні* (державних подій, дій громадян, мови, екс-номіки, речей); цифрові технології*	Домінує символізм історичних подій та цифрових технологій	
1983–1990	48–55	Інформаційних технологій (комп'ютер, гаджети); політичної ідеології (острах ідеологізації)	Символізм політичної ідеології та цифрових технологій	
1964–1982	56–70	Символи дитинства (піонерський галстук, загальна стабільність, художні образи, образи кіно); символи інформаційного простору* (технології, зміни, свобода)	Символізм власного дитинства й інформаційного простору	
Код «Традиції»				
2013–2019	16–25	Зустрічей offline (на традиційні, сімейні свята; клубні вечірки); комунікації online* (блоги, мережі тощо)	Утворення традицій культури online	Перетин традицій культури народу та online культури
2004–2012	26–34	Історичні (козацтва, сімейних і календарних свят, господарювання); інформаційного світу (латентного позиціонування, дис-танцювання, online взаємин*)	Збереження історичних і засвоєння традицій культури online	

Продовження матриці 2

1	2	3	4	5
1991–2003	35–47	Актуальної культури (свободи волевиявлення*, мандрів, незалежності); історичної культури* (календарних і родинних, церковних свят, сімейного виховання і взаємин)	Дотримання традицій актуального часу й історичної культури	
1983–1990	48–55	Шанобливого ставлення до ближнього (підкування і допомога старшим); дотримання сімейних традицій*	Історичні та сімейні традиції	
1964–1982	56–70	Сімейні (зустрічі поколінь, свята, господарювання), народні (календарні свята, релігійні, історичні)	Народні та сімейні традиції	
Код «Правила поведінки»				
2013–2019	16–25	Культурні правила offline* (у колі друзів, висловлювання думок); культурні правила online* (етикет, спілкування, мовлення, сленг, культура)	За культурою offline / online	За умовними правилами історичної та культури offline / online
2004–2012	26–34	Offline* культура (відповідальність, ввічливість, повага); online* культура (за принципами Інтернет мереж і латентних соціальних позицій)	За культурою offline / online	
1991–2003	35–47	Етичні* (пунктуальності, совісті, толерантності, гостинності, порядності)	За культурою offline	
1983–1990	48–55	Національна культура (мова, традиції*)	За національно культурою	
1964–1982	56–70	За умовним кодексом* (моралі, етики, релігійних заповідей, культури народних традицій)	За всечасовими правилами поведінки	

Продовження матриці 2

1	2	3	4	5
Код «Міфів»				
2013–2019	16–25	Міфи offline створені за фільмами, серіалами; міфи online щодо можливості гаджетів, віртуального і звичайного життя*	Міфи віртуального і звичайного життя	Міфи політичні і науково-технічні в житті offline / online
2004–2012	26–34	Технологічні (науково-фантастичні*, соціальних мереж); культурні (козацтва, фільмів, казок про кохання та вірність)	Міфи науково-фантастичних технологій	
1991–2003	35–47	Міфи як досвід для майбутніх поколінь (авторські, народні, політичні*, Біблійні історії); міфи засобів масової інформації	Міфи політичні	
1983–1990	48–55	Міфи нової реальності (старі/нові казки*, дорослі розмови про прості речі); міфи про гарне життя в СРСР	Міфи старих/нових казок про реальність	
1964–1982	56–70	Міфологія народної казки; політичний реалізм сьогодні; політичні міфи* (життя в СРСР, комунізм)	Міфи політичні	

Продовження матриці 2

Період становлення	Вік	Коди соціально-психологічних параметрів поколінняї єдності (довготривалий ефект*)	Ефекти взаємодії поколінняних когорт	Ефекти-ознаки актуального СК стилю
1	2	3	4	5
Код «Місія»				
2013–2019	16–25	Конструктивна (соціального розвитку, змінити життя країни на краще, створити комфортне життя*, забезпечити умови для реалізації потенціалів, відновити екологію*); деструктивна (руйнування культурних стандартів і традицій)	Місія конструювання комфортного життя, розвитку, позитивних соціальних змін	Місія конструювання комфортного життя в розвинутішому суспільстві
2004–2012	26–34	Конструктивна (продовжити рід, поліпшити життя* та екологію планети, пізнати світ, розвинути суспільство*); деструктивна (вижити, жити для себе)	Місія конструювання комфортного життя в розвинутішому суспільстві	
1991–2003	35–47	Конструктивна (виховати і розвинути гідне покоління*, змінити життя на краще*, побудувати незалежну державу, упроваджувати в життя інноваційні технології*, зберегти духовність*)	Місія розвитку нащадків в інноваційному і духовному суспільстві	
1983–1990	48–55	Конструктивна (попередження ідеологічної емансипації, поліпшення життя нащадків*)	Місія попередження ідеологічної емансипації в розвинутішому суспільстві	
1964–1982	56–70	Конструктивна (передати досвіди нащадкам, змінити життя країни на краще, виховати покоління гідних громадян України, виховати вільне від ідеології покоління)	Місія попередження ідеологічних впливів у розвинутішому суспільстві	

1	2	3	4	5
Код «Герой»				
2013–2019	16–25	Рідні (батьки, близькі); видатні сучасники (талановиті люди, винахідники *, військові *, люди з інвалідністю); культурні образи (герої фільмів, книг, медіа); релігійні образи *	Герої покоління: родина, талановиті люди, винахідники, війни захисники	Герої часу: талановиті люди, війни захисники, професіонали, члени родини
2004–2012	26–34	Видатні особистості (війни-захисники, волонтери, співаки, винахідники, новатори *); характерні особистості (правдолюби, організовані, освічені, законослухняні, блогери *); близькі люди (сім'я *); позиція заперечення («Я сам герой», «кожен для себе є героєм», героїв немає)	Герої покоління: війни-захисники, винахідники, новатори, освічені, блогери, родина	
1991–2003	35–47	Видатні особистості (війни АТО, винахідники, волонтери *); релігійні образи *; близькі люди * (батьки, мама, бабусі, дідуся, багатодітні родини); характерні особистості (той, хто працює для людей, жертвує собою, веде здоровий спосіб життя); позиція заперечення («Я сам герой»)	Герої покоління: війни захисники, винахідники, волонтери, родина, релігійні образи	
1983–1990	48–55	Видатні сучасники (волонтери *, захисники Вітчизни, вчителі *, «той, хто щось робить за ради інших»); позиція заперечення («Я сам герой»); рідні * («Я і моя сім'я»)	Герої покоління: війни-захисники, освітяни, родина	

Продовження матриці 2

1	2	3	4	5
1964–1982	56–70	Рідні (чоловік, сім'я, мама) видатні сучасники (захисники Вітчизни, «той, хто дарує добро людям і допомагає», учителі, вчені)	Герої покоління: воїни-захисники, освітяни, родина	
Код «Світогляд»				
2013–2019	16–25	Формується відповідно до історичного періоду (за культурними принципами *, за релігійними нормами *); відповідно до соціальних вимог* (ідеології, вибудовування поведінки та діяльності); відповідно до ставлення до світу (позиціонування «себе» та «інших» у взаєминах)	Світогляд як сукупність переконань щодо відповідності соціальним вимогам, культурним принципам і релігійним нормам	Світогляд часу як сукупність переконань щодо значення життя в екологічному та комфортному суспільстві за соціальними, культурними, релігійними принципами і нормами.
2004–2012	26–34	Формується відповідно до суспільного буття («голове — це сім'я», «матеріальні цінності первинні»); відповідно до соціальних умов («питання природи та екології* — первинні», «цифрові технології — основа розвитку суспільства»); відповідно до життєвих позицій («життя це задоволення», «здоровий спосіб життя є обов'язковим», «слід займатись спортом», «мета потрібна для життя», «важливо бути незалежними, бути собою», «рухатись тільки вперед»)	Світогляд як сукупність переконань щодо значення побудови екологічного та комфортного суспільства, у якому можливий здоровий спосіб життя	
1991–2003	35–47	Формується відповідно до соціальних можливостей (умов і перспектив, віртуального і реального життя)*; відповідно до стосунків з іншими (підтримки і допомоги інших, культурних та сімейних стереотипів); відповідно до суспільного буття (виявів матеріального і духовного світу*, реалій та ідеологічної платформи, волі чи поневолення)	Світогляд як сукупність переконань щодо перелективності offline / online життя	

Продовження матриці 2

1	2	3	4	5
1983–1990	48–55	Світогляд щодо життєвого планування (свободи вибору* і впевненості в майбутньому, соціальної стабільності чи мнливості)	Світогляд як сукупність переконань щодо значущості існування свободи вибору	
1964–1982	56–70	Відповідно до спрямованості на життя (нові знання*, жива комунікація, сприймання оточення)	Світогляд як сукупність переконань щодо значення набуття нових знань	
Код «Цінності»				
2013–2019	16–25	Особистісні цінності (жити для себе, працювати для себе); сімейні цінності* (любов, стосунки в сім'ї); батьківські цінності (забезпечити дітям майбутнє*); соціальні цінності (друзів, спілкування, розваги); матеріальні цінності (гроші, статки); цінності відносин (чесності, поваги*, порядності, добра)	Цінності родини і взаємин	Цінності родини і взаємин, соціальної стабільності й екологічності
2004–2012	26–34	Цінності найближчого оточення (сім'я, друзі); батьківські цінності* (життя і здоров'я дітей*); соціальні цінності (мир, робота, кар'єра, матеріальна незалежність, вірність справі, право вибору* та власної думки, екологія світу*); матеріальні цінності (гідне життя в достатку); цінності взаємин (любов, віра, честь, чесність, добропорядність, свобода*, відвертість, ввічливість, виховання, повага, толерантність*)	Цінності родини; мирного, екологічного життя; взаємин	

Продовження матриці 2

1	2	3	4	5
1991– 2003	35– 47	Особистісні цінності (самовираження, духовність*); сімейні цінності* (сім'я, родина, діти); соціальні цінності (технологічні і суспільні можливості*); матеріальні цінності (стабільність*, задоволення і насолода); цінності відносин (любов, вірність, доброта, добродіяльність*, чесність, самостійність*, дружба, турбота)	Цінності родини, взаємин, соціальної стабільності	
1983– 1990	48– 55	Сімейні цінності* (сім'я); соціальні цінності (свобода від ідеологій*, стабільна робота); матеріальні цінності (збереження добробуту); цінності взаємин (чесність, вірність, порядність*)	Цінності родини, взаємин, свободи від ідеологій	
1964– 1982	56– 70	Сімейні цінності* (добробут родини, сім'я, діти, здоров'я); соціальні цінності (мир*, компетентність); матеріальні цінності (матеріальна стабільність); релігійні*; цінності взаємин (кохання, свобода і незалежність*, урівноваженість, живе спілкування)	Цінності родини і взаємин	
Код «Цілі»				
2013– 2019	16– 25	Соціальні (сім'я, допомога іншим, добробут родини*, успіх); особисті (навчання, кар'єра, робота, самореалізація*, фінансове забезпечення, яскраве життя, популярність, подорожі)	Добробут родини і самореалізація	

Продовження матриці 2

1	2	3	4	5
2004–2012	26–34	Соціальні (гарна робота, кар'єра, професійний успіх, матеріальне забезпечення, популярність, вагомий суспільний внесок*, подорожі); особисті (незалежність, самостійність*, здоров'я, освіта*, самовдосконалення*, самореалізація*, міцна сім'я)	Соціальна залученість і самореалізація	Соціальна залученість і самореалізація у стабільному світі
1991–2003	35–47	Соціальні (збереження країни, мир* і стабільність у державі*, відновлення екології*, соціальний успіх і заможність, високооплачувана робота); особисті (розвиток*, навчання*, самодостатність, самореалізація*, особисте зростання, подорожі); сімейні (щастя та добробут родини*)	Соціальна стабільність і самореалізація	
1983–1990	48–55	Соціальні (досягати професіоналізму*); особисті (виросити і вивчити дітей, комфортне проживання, зберегти те, що є, передати нащадкам мову, досвід, дожити до завтрашнього дня)	Професійні	
1964–1982	56–70	Соціальні (розвиватися, поліпшити життя країни, бути професіоналом* і працювати*, забезпечити собі старість); особисті (жити в гармонії духу і тіла, зберегти свободу, змінювати своє життя, реалізувати себе у творчості); сімейні (допомогти дітям у їх становленні)	Професійні	
2013–2019	16–25	Код «Уявлень»		
		Уявлення про важливість самостійного позиціонування і свободи вибору		

Продовження матриці 2

1	2	3	4	5
2004–2012	26–34	Самоствердження («слід знайти своє місце в житті», «усе треба робити самому» [*] , «треба бути успішним, щоб пишатися собою»); соціальної реалізації («працювати треба якісно» [*] , «праця потрібна», «треба засвоювати інноваційні технології» [*]) соціальне позиціонування («треба триматися від усіх подал», «не можна вірити нікому, навіть близьким», «голове – бути чесним, добрим, справедливим»)	Уявлення про важливість самостійного позиціонування, якісної роботи і використання інновацій	Уявлення про значення самодостатності і відповідності СК вимогам часу
1991–2003	35–47	Самоствердження («людина живе поки розвивається», «з доброю сім'єю людина має перспективи») соціальної реалізації («труднощі — елементи успіху», «треба бути командним гравцем», «важлива соціальна активність» [*] , «голове — фінансова стабільність») соціальне позиціонування («мораль та етика важливі», «бути завжди привітним», «треба нести відповідальність за свої дії» [*])	Уявлення про важливість відповідального й активного соціального позиціонування	
1983–1990	48–55	Самоствердження («якщо хочеш щось якісне, то зроби сам»); соціальне позиціонування («треба бути відкритим світу», «треба бути чесними до старших та поблажливими до молодих»)	Уявлення про важливість самостійності і самозабезпечення	
1964–1982	56–70	Соціальне позиціонування («у суспільстві треба дотримуватись субординації» [*] , «треба дотримуватися правил, прийнятих у соціумі», «слід жити за державними законами» [*] , «не роби поганого — не отримаш у відповідь»);	Уявлення про важливість жити за законами соціуму і культури	

Продовження матриці 2

1	2	3	4	5
		соціальна реалізація («мета не може виправдовувати методи», «упродовж життя треба змінюватися разом зі світом»)		
Код «Настановлення суспільні»				
2013–2019	16–25	Диспозиція реалізації (навчатись, досягти самостійності); диспозиція культури (чуті інших, допомагати, рівновага у взаєминах, поважати інших *, не вірити іншим, дотримуватися традицій)	Становлення в соціумі і культурі	Наставови на життя за прийнятими культурними нормами і соціальними правлятами
2004–2012	26–34	Диспозиція реалізації («використовувати можливості соціуму» *, «використовувати суспільний досвід», «працювати там, де вигідно»); диспозиція поведінки в соціумі («не псувати життя іншим», «жити за законом *, прийнятими правилами й обмеженнями» *, «дотримуватися моральних і соціальних норм»); диспозиція взаємодії («допомагати іншим», «тримати дистанцію в стосунках», «сформувати споживачьке ставлення до людей», «зберегти себе»)	Життя в соціумі за прийнятими законами	
1991–2003	35–47	Диспозиція реалізації* (досягнення економічної стабільності, «сприяти миру в державі»); диспозиція поведінки в соціумі («бути патріотом», «використовувати досвід інших»); диспозиція взаємодії («бути із сучасниками», «бути ввічливим *, стриманим», «мати позитивний настрій», «бути готовим до всього» *, «бути готовим до боротьби»)	Сприяти стабілізації соціуму	

Продовження матриці 2

1	2	3	4	5
1983–1990	48–55	Диспозиція реалізації* («працювати і вчитися», «розбудувати країну»); диспозиція поведінки в соціумі* («бути законослухняним», «дотримуватися соціальних норм поведінки»); диспозиція взаємодій («допомагати іншим», «дистанційоватися від мас»)	За законами розвивати країну	
1964–1982	56–70	Диспозиція поведінки в соціумі* («бути законослухняним», «виконувати свої суспільні обов'язки», «чесно працювати»); диспозиція взаємодій («допомагати одне одному», «зберігати соціальні дистанції»)	Жити за законами соціуму	
Код «Настановлення особистісні»				
2013–2019	16–25	Диспозиція саморозвитку* (самоконтролю, досягнення цілей, знайти себе); диспозиція взаємодій (дистанціювання, життя в сім'ї*); диспозиція самопозиціонування (бути сильним, упевненим, бути собою)	Визначитися з позиціонуванням і з взаєминами в соціумі	Настановлення на оформлення соціальних позицій, культурні взаємини; професійну реалізацію
2004–2012	26–34	Диспозиції саморозвитку («досягати своєї мети», «бути потрібним суспільству», «досягти соціального статусу», «навчатися нового», «розвиватися»*); диспозиція взаємодій («толерантно ставитися до інших», «діяти за особистими переконаннями», «емпатійно ставитися до людей», «не жити емоціями», «використовувати рівність чоловіків і жінок у правах та обов'язках»); диспозиція сімейна* («беретти себе», «мати сім'ю, дітей», «беретти свою родину»)	Розвиватися і конструювати толерантні взаємини з іншими	

Продовження матриці 2

1	2	3	4	5
1991–2003	35–47	Диспозиція саморозвитку («працювати», «багато вчитися», «робити все, на що здатен»*, «покладатися тільки на себе»*); диспозиція взаємодії («мати повагу до інших»*, «контролювати емоції, думки і поведінку», «зважувати свої дії», «бути чесним»); диспозиція сімейна* («мати сім'ю», «бути чуйним»)	Реалізуватися професійно і побудувати гармонійні взаємини з іншими	
1983–1990	48–55	Диспозиція саморозвитку («Далі розвиватись»*); Диспозиція взаємодії («Бути порядною людиною», «бути чесним»); Диспозиція сімейна* («Шанувати батьків, піклуватися про дітей»)	Реалізуватися професійно, зберегти родинні взаємини	
1964–1982	56–70	Диспозиція саморозвитку (зростати особистісно*, «набувати знань», «дотримуватися самодисципліни», «реалізуватися у творчості»); диспозиція взаємодії («бути ініціативним і цілеспрямованим», «бути співчутливим і доброзичливим»); диспозиція поведінки в соціумі (жити за заповідями Божими);	Розвиватися особистісно	
Код «Зразкова поведінка»				
2013–2019	16–25	Щодо інших (толерантно*, чуливо, щиро, компетентно*, «як із собою», стримано); відповідно до історичних культурних норм (ввічливо, з повагою*)	Відповідно до поколінн-го позиціонування Відповідно до історичних культурних норм	

Продовження матриці 2

1	2	3	4	5
2004–2012	26–34	Стосовно інших (нахабно, лояльно, спокійно, «як до себе», урівноважено, стримано, широко, емпатійно, ввічливо, толерантно *, порядно, з повагою *) відповідно до культурних норм (за сімейними зразкам *, за оновленими культурними традиціями)	Відповідно до поколінно-го позиціонування Відповідно до актуальних культурних норм	Поведінка, що відповідає поколінно-му позиціонуванню, актуальним культурним нормам, історичним культурним нормам
1991–2003	35–47	Щодо інших (з повагою *, чесно, справедливо, людяно, неупереджено, толерантно *, стримано, спокійно, широко, адекватно, добропорядно *); відповідно до історичних культурних норм (виховано *)	Відповідно до поколінно-го позиціонування Відповідно до історичних культурних норм	
1983–1990	48–55	Щодо інших (з повагою, доброзичливо, ввічливо, адекватно)	Відповідно до поколінно-го позиціонування	Поведінка, що відповідає поколінно-му позиціонуванню, актуальним культурним нормам, історичним культурним нормам
1964–1982	56–70	Щодо інших (широ, чесно, емпатійно, по-доброму, толерантно *, тактовно *, ініціативно)	Відповідно до поколінно-го позиціонування	
Код «Поведінка у взаєминах» не використовувався				
Період становлення	Вік	Коди ментальних параметрів поколінної єдності (Довготривалий ефект *)	Ефекти взаємодії поколінних когорт	Ефективні ознаки актуального СК стилю
2013–2019	16–25	Код «Смисли сучасного життя» Перетворювальні («змінити світ на краще» *); родинні * (побудувати сім'ю, продовжити рід); самоактуалізацій (пізнати світ, розвиватися *);	Смисли в комфортному житті, розвитку, родині	↑

Продовження матриці 2

1	2	3	4	5
2004–2012	26–34	гедоністичні (мати комфортне життя*, жити із задоволенням, отримувати задоволення, бути щасливим) Перетворювальні («полішити життя», «бути корисним»*); родинні* («дарувати радість і любов родині», «у сім'ї», «гарне життя дітей», у дітях – нащадках); самоактуалізації («у духовності», «у розвитку себе та інших»); гедоністичні («у грошах (статках)», «у задоволенні від життя»*); філософські («радіти життю», «цінити життя», «жити і не шкодувати»)	Смисли в комфортному житті, духовності, родині	Смисли в комфортному житті у власній країні, самоактуалізації, родині
1991–2003	35–47	Перетворювальні («зробити вагомий внесок у розвиток держави», «приносити користь», «допомагати іншим»); родинні* («у сім'ї і дітях», «продовженні роду»); самоактуалізації («у саморозвитку», «у досягненні самодостатності», «у надбанні життєвого досвіду»); гедоністичні (в отриманні фінансової незалежності), «бути багатим та успішним», «жити із задоволенням»*); філософські («пізнавати світ»)	Смисли в покращенні життя держави, родині, задоволенні власним життям	
1983–1990	48–55	Родинні («передати власний досвід дітям»); перетворювальні («звільнитися від зовнішніх впливів»*);	Смисли у свободі, родині	

Продовження матриці 2

1	2	3	4	5
1964–1982	56–70	філософські («бути щасливими», «бути свідомою людиною»); родинні* (сім'я, діти) Самоактуалізації («досягти соціального успіху»*, «у самовдосконаленні»); філософські («сене життя в житті», «дожити до пенсії і мати здоров'я»); родинні («пклування про свою родину», «допомогти дітям знайти своє місце», «навчання дітей власним прикладом», «жити в сім'ї», «дожити до пенсії і мати здоров'я, сім'ю, гроші»); гедоністичні («бути здоровим»*)	Смисли в соціальному успіхові і здоров'ї	
Код «Смисли минулого»				
2013–2019	16–25	Гедоністичні («у матеріальному забезпеченні»); перетворювальні («жити відповідно до історичних вимог»*, «у збереженні країни», «у праці на благо країни»*); родинні («у продовженні роду»); самопрезентація («бути найкращим», «здобути популярність»); філософські («прожити гідно життя»*); культурні («дотримуватись традицій, звичаїв»)	Смисли в житті і праці на благо країни	Смисли в боротьбі за гарне майбутнє життя, у праці, комфорті родини
2004–2012	26–34	Родинні («у здоров'ї щасті родини», «у мирному житті дітей»*, «у народженні і вихованні дітей»); перетворювальні («у розкритті величчя країни»*, «у мирі», «у невідкоренні іншим державам»);	Смисли в збереженні країни, її розвитку	

Продовження матриці 2

1	2	3	4	5
		самоактуалізації («у навчанні» [*]); «загублений смисл» («вижити», «у кожного часу свої смисли»)		
1991–2003	35–47	Перетворювальні («добуття незалежності», «боротьба за свободу» [*] , «вижити як нація») філософські («жити в гармонії зі світом», «зберегти культуру і мову» [*] , «у людей», у свободі», «у праці»); родинні («приклад життя», «у створенні добрих умов для сім'ї» [*] , «у навчанні дітей» [*]); «загублений смисл» («вижити»)	Смисли в боротьбі за свободу, культуру і мову, добрі умови для родини	
1983–1990	48–55	Філософські («не загубитися під час історичних змін і залишитися собою», «у праці» [*] , «у грошах»); родинні («сім'я, діти»); перетворювальні(у боротьбі за волю [*]); «загублений смисл» («вижити»)	Смисли в праці і боротьбі за свободу	
1964–1982	56–70	Родинні («покращити життя для майбутнього дітей» [*]); філософські («волі»); перетворюючі («захисті державних територій», «жити заможно, вільно» [*] , без конфліктів»); «загублений смисл» («виживати і вижити»)	Смисли в покращенні життя потомків	
Код «Події минулого» не використовувався				
Код «Сплкування»				
2013–2019	16–25	Опосередковане online [*] (в Інтернеті, за допомогою телефонів тощо); безпосереднє негативне (з неповагою до старших, грубістю, без культури, зневажливе);	Online спілкування Опосередковане новітніми продуктами наукової та соціальної сфер	

Продовження матриці 2

1	2	3	4	5
		безпосереднє позитивне (з гумором); матеріальне (для отримання вигоди)		online / offline спілкування актуальних культурних норм; відповідно до статусу; у тісному колі
2004–2012	26–34	Опосередковане (в Інтернеті, за допомогою телефонів тощо, «у великому online колі»); безпосереднє негативне (без культурних норм*); соціальне (вільне, неформальне спілкування на жаргонній мові)	Online / offline спілкування з вибудовуваними актуальних культурних норм і правил	
1991–2003	35–47	Опосередковане (телефонами, у соціальних мережах); безпосереднє (живе); соціальне (у стилі часів молодості); характерне (зв'язане, вільне*, стримане, з повагою, прискіпливе)	Вільне online / offline спілкування	
1983–1990	48–55	Опосередковане (телефонами, у соціальних мережах, електронною поштою); безпосереднє («живе»); соціальне (відповідно до статусу*)	Online / offline спілкування, відповідно до статусу	
1964–1982	56–70	Опосередковане (телефонами); безпосереднє (особисто, голосом, «у тісному колі»); характерне (повільно і розсудливо)	Online / offline спілкування в тісному колі	
Код «Соціальні зразки»				
2013–2019	16–25	Орієнтація на тісне соціальне коло (на себе, на близьких осіб*); орієнтація на широке соціальне коло (популярних медіаосіб*); орієнтація релігійна*	Орієнтація релігійна, на близьких людей, популярних медіаосіб	

Продовження матриці 2

1	2	3	4	5
2004–2012	26–34	Орієнтація на тісне соціальне коло (на родину, на себе)*; орієнтація на широке соціальне коло (літературних героїв, музикантів, стандарти соціальних мереж)*; орієнтація релігійна*	Орієнтація релігійна, на близьких людей, стандарти соціальних мереж	Орієнтація релігійна, на близьких людей, на медіа осіб, стандарти соціальних мереж, молодіжні сіоналізм, молодіжні
1991–2003	35–47	Орієнтація на тісне соціальне коло (на себе)*; орієнтація релігійна* (на Бога); орієнтація на соціальний капітал (гроші)*	Орієнтація на себе, на Бога, гроші	
1983–1990	48–55	Орієнтація на тісне соціальне коло (на себе)*; орієнтація на широке соціальне коло* (патріотів, освічених людей, професіоналів своєї справи)	Орієнтація на себе та професіоналів своєї справи	
1964–1982	56–70	Орієнтація на широке соціальне коло (молоде покоління)*; орієнтація релігійна*	Орієнтація релігійна та на молоде покоління	
Код «Культурні основи»				
2013–2019	16–25	Культура історичного часу покоління (стиль, книги, музика*, пісні, фотографії*, медіа*, технології*, культура вечірок, культура друзів); сімейна культура*	Сімейна культура історичного часу покоління	Культури на платформі мультимедіа: сімейна культура покоління; народна історична культура; культура інших країн
2004–2012	26–34	Культура історичного часу покоління* (музика, стиль одягу, гаджети, спорт); сімейна культура (родинні традиції)*; народна культура (історичні народні традиції)	Сімейна культура історичного часу історична культура	Видовування сучасної форми культури на платформі мультимедіа: сімейна культура покоління; народна історична культура
1991–2003	35–47	Культура історичного часу покоління («суспільства інформації і online комфорту»)*; сімейна культура*;	Сімейна культура історичного часу туралізм (інших країн)	

Закінчення матриці 2

1	2	3	4	5
		народна культура (батьківщини)*; народна культура (інших країн)*		
1983– 1990	48– 55	Сімейна культура; народна історична культура (Батьківщини)	Сімейна культура історичного часу покоління та народна історична культура	
1964– 1982	56– 70	Культура історичного часу покоління* (дотримання традицій «свого» часу, література, театр, кіно, живопис, класична музика); народна культура (батьківщини); сімейна культура	Сімейна культура історичного часу покоління	
Код «Територіальних меж»				
2013– 2019	16– 25	Без меж*; родинні межі	Космополітизм	
2004– 2012	26– 34	Без меж* обмежує покоління лише незнання іноземних мов; межі в сучасному світі зруйновано	Космополітизм	
1991– 2003	35– 47	Найближчі країни; покоління космополіти*	Космополітизм	Космо- політизм
1983– 1990	48– 55	Покоління космополіти* («де житло — там живемо»);	Космополітизм	
1964– 1982	56– 70	Покоління космополіти* («живемо у своїй країні», «за місцем народження»)	Космополітизм	

Матриця 3.
Ефекти актуального СК стилю когортичних груп
 (прояв ключових змінних актуального СК стилю — «✓»)

Коди	Ефекти-ознаки актуального СК стилю	Ключові зміни актуального СК стилю		Ключові зміни поколітних когорт					
		Вік 16-25	Вік 26-34	Вік 35-47	Вік 48-55	Вік 56-70			
1	2	3	4	5	6	7	8		
Публічні параметри поколітної єдності									
Взаємодія	Взаємодія відбувається в зручному форматі, за культурними правилами online / offline комунікації	Зручний формат взаємодії: Online Offline	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Одяг	Одяг зручний і стильний	Зручність одягу Стильність одягу	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Харчування	Їжа смачна, бажано здорова, за потреби, з використанням продуктів швидкого приготування	Здорова їжа Швидка їжа	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Відчуття	Домінують відчуття свободи власного вибору та обмежень контекстуальними умовами життя	Свобода вибору, Невпевненість у майбутньому Соціальні обмеження	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Праці	Важливі умови праці, її користь, професіоналізм виконавців	Комфортна праця Професіоналізм	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Символи	Діє символізм цифрових технологій політичної ідеології, історичних подій	Цифрові технології Політичні ідеології Історичні події	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓

Продовження матриці 3

1	2	3	4	5	6	7	8
Традиції	Перегин традицій культури народу та online культури	Культура народу Сімейна культура Культура online	✓	✓	✓	✓	✓
Привилеї	За умовними правилами історичної культури та культури offline / online	Історична культура Культура offline Культура online	✓	✓	✓	✓	✓
Міфи	Міфи політичні і науково-технічні в житті offline / online	Політичні міфи offline / online міфи Науково-технічні міфи	✓	✓	✓	✓	✓
Соціально-психологічні параметри поколінної єдності							
Місія	Місія конструювання комфортного життя в розвинутому деідеологізованому духовному суспільстві	Комфортне життя Духовне суспільство Деідеологізоване суспільство	✓	✓	✓	✓	✓
Герої	Герої часу: талановиті люди, воїни-захисники, професіонали, члени родини	Талановиті люди Професіонали Воїни-захисники Родина	✓	✓	✓	✓	✓
Світгляд	Світгляд часу як сукупність переконань щодо значення життя в екологічному та комфортному суспільстві за соціальними, культурними, релігійними принципами і нормами	Екологічність життя Комфортне суспільство Принципи і норми: соціальні Культурні Релігійні	✓	✓	✓	✓	✓

Продовження матриці 3

1	2	3	4	5	6	7	8
Цінності	Цінності родини і взаємин, соціальної стабільності й екологічності, ідеологічної свободи	Цінності взаємин Цінності родинні Цінність соціальної стабільності Цінність ідеологічної свободи Цінність екологічного життя	✓ ✓	✓ ✓ ✓ ✓	✓ ✓ ✓ ✓	✓ ✓ ✓	✓ ✓ ✓
Цілі	Цілі досягти соціальної залученості і самореалізації в стабільному світі	Цілі щодо соціальної стабільності Ціль самореалізації	✓ ✓	✓ ✓ ✓	✓ ✓ ✓	✓ ✓	✓ ✓
Уявлення	Уявлення про значення самодостатності і відповідності СК вимогам часу	Уявлення про значення свободи Самодостатності Відповідності історичному часу	✓ ✓	✓ ✓ ✓	✓ ✓ ✓	✓ ✓ ✓	✓ ✓
Наставлення	Наставлення на життя за прийнятими культурними нормами і соціальними правилами	Соціальні правила і норми Культурні правила і норми	✓ ✓	✓ ✓ ✓	✓ ✓ ✓	✓ ✓	✓ ✓
Наставлення	Наставлення на оформлення соціальних позицій, культури взаємин; професійної реалізації	Позиціонування Культура взаємин Професійна реалізація	✓ ✓	✓ ✓ ✓	✓ ✓ ✓	✓ ✓ ✓	✓ ✓
Зразкова поведінка	Поведінка, що відповідає поколінню позиціонуванню, актуальним культурним нормам, історичним культурним нормам	Поколінне позиціонування Актуальні культурні норми Історичні культурні норми	✓ ✓	✓ ✓ ✓	✓ ✓ ✓	✓ ✓ ✓	✓ ✓
Ефекти за колом «Поведінка у відносинах» не було виокремлено							

Закінчення матриці 3

1	2	3	4	5	6	7	8
		Ментальні параметри поколінної єдності					
Смисли сучасного життя	Смисли в комфортному житті у власній країні, у самоактуалізації, родині	Комфортне життя в країні Самоактуалізація Родина	✓ ✓	✓ ✓ ✓	✓ ✓ ✓	✓ ✓ ✓	✓ ✓
Смисли минулого	Смисли в боротьбі за гарне майбутнє життя, у праці, комфорті родини	Смисли в боротьбі Гарне (комфортне) життя в країні Стабільна робота Родина	✓ ✓ ✓ ✓	✓ ✓ ✓ ✓	✓ ✓ ✓ ✓	✓ ✓ ✓ ✓	✓ ✓ ✓ ✓
Спілкування	Спілкування у форматі online / offline за актуальними культурними нормами відповідно до статусу, у тисемому колі	У форматі offline / online спілкування За актуальними культурними нормами і правилами Відповідно до соціального статусу У тисемому колі	✓	✓	✓	✓	✓
Соціальних зривків	Орієнтація на близьких людей, релігія, медіасоціалізація, стандарти соціальних мереж, гроші, професіоналізм, молодь	На близьких людей Релігія Медіасоціалізація Стандарти соціальних мереж Гроші Професіоналізм Молодь	✓ ✓ ✓	✓ ✓ ✓ ✓	✓ ✓ ✓ ✓	✓ ✓ ✓ ✓	✓ ✓ ✓ ✓
Культурних осн	Виділення сучасної форми культури на платформі мультикультуралізму: сімейна культура покоління; народна історична культура; культура інших країн	Сімейна культура покоління Народна історична культура Культура інших країн	✓	✓ ✓	✓ ✓	✓ ✓	✓ ✓
Територіальних меж	Космополітизм	Космополітизм	✓	✓	✓	✓	✓

Матриця 4.
Ключові зміни СК стило когорти вікових когорти
(зміни актуального СК стило — «✓»)

Коди	Ключові зміни актуального СК стило	Ключові зміни СК стило когорти 16-25 рр.	Ключові зміни СК стило когорти 26-34 рр.	Ключові зміни СК стило когорти 35-47 рр.	Ключові зміни СК стило когорти 48-55 рр.	Ключові зміни СК стило когорти 56-70 рр.
1		3	4	5	6	7
		Публічні параметри поколінняї єдності				
Взаємодія	Зручний формат взаємодії Online формат Offline формат	Online взаємодія Offline взаємодія Стиль одягу Здорова швидка їжа	Online взаємодія Offline взаємодія Зручний одяг Стиль одягу Свобода вибору Здорова їжа	Online взаємодія Offline взаємодія Зручний одяг Стиль одягу Свобода вибору Здорова їжа	Online взаємодія Offline взаємодія Зручний одяг Стиль одягу Здорова їжа Свобода вибору Соціальні обмеження	Offline взаємодія Зручний одяг Здорова їжа Свобода вибору Професіоналізм Цифрові технології
Одяг	Зручність одягу Стильність одягу	Здорова швидка їжа Свобода виборів Соціальні обмеження	Свобода вибору Здорова їжа Соціальні обмеження	Свобода вибору Здорова їжа Невпевненість у майбутньому	Здорова їжа Свобода вибору Соціальні обмеження	Свобода вибору Професіоналізм Цифрові технології
Харчування	Здорова їжа Швидка їжа	Комфортні умови праці	Соціальні обмеження	Невпевненість у майбутньому	Соціальні обмеження	Професіоналізм Цифрові технології
Відчуття	Свобода вибору Невпевненість у майбутньому Соціальні обмеження	Професіоналізм Цифрові технології Культура online	Професіоналізм Цифрові технології Історичні події Культура offline	Комфортні умови праці Професіоналізм Цифрові технології	Професіоналізм Цифрові технології	Історичні події Культура народів Сімейна культура
Праці	Комфортні умови праці Професіоналізм	Культура online Культура offline Культура online	Культура народу Культура offline Культура online	Цифрові технології Історичні події Культура народу Культура online	Цифрові технології Політичні ідеології	Сімейна культура Тура Історична культура
Символи	Цифрові технології Політичні ідеології Історичні події	Науково-технічні міфи Offline / online міфи	Науково-технічні міфи	Історичні події Культура народу Культура online Культура offline	Історичні події Культура народу Сімейна культура Історична культура	Offline / online міфи
Традиції	Культура народу Сімейна культура Культура online	Offline / online міфи	Науково-технічні міфи	Культура народу Культура online Культура offline	Культура народу Сімейна культура Історична культура	Історична культура Тура Offline / online міфи
Правила поведінки	Історична культура Культура offline Культура online	Культура народу Сімейна культура Культура online	Культура народу Культура offline Культура online	Культура народу Культура online Культура offline	Культура народу Сімейна культура Історична культура	Історична культура Тура Offline / online міфи
Міфи	Політичні міфи Offline / online міфи Науково-технічні міфи	Offline / online міфи	Науково-технічні міфи	Offline / online міфи Політичні міфи	Історична культура Тура	Offline / online міфи

Продовження матриці 4

1	2	3	4	5	6	7	
		Соціально-психологічні параметри поколінної єдності					
Місія	Комфортне життя Духовне суспільство Делегоювання суспільства	Комфортне життя Талановиті люди Професіонали Воїни-захисники	Комфортне життя Талановиті люди Професіонали Воїни-захисники	✓ ✓ ✓ ✓	✓ ✓ ✓ ✓	✓ ✓ ✓ ✓	Комфортне життя Делегоювання суспільства Професіонали Воїни-захисники Родина Комфортне суспільство
Герої	Талановиті люди Професіонали Воїни захисники Родина	Воїни-захисники Родина Принципи і норми (соціальні, культурні, релігійні)	Родина Воїни-захисники Екологічність життя	✓ ✓ ✓ ✓	✓ ✓ ✓ ✓	✓ ✓ ✓ ✓	Професіонали Воїни-захисники Родина Комфортне суспільство
Світгляд	Екологічність життя Комфортне суспільство Принципи і норми: соціальні, культурні релігійні	Цінність взаємин, соціальної стабільності	Комфортне суспільство Цінність взаємин, соціальної стабільності	✓ ✓ ✓	✓ ✓ ✓	✓ ✓ ✓	Родина Комфортне суспільство Цінність взаємин
Цінності	Цінності взаємин Цінності родинні Цінність соц. стабільності Цінність цеслоотчної свободи Цінність екологічного життя	Цілі самореалізації Значення свободи, самодостатності Соціальні правила і норми Культурні правила і норми	Цінність екологічного життя Ціль самореалізації, відповідності історичному часу Значення свободи, самодостатності Соціальні правила і норми	✓ ✓ ✓ ✓	✓ ✓ ✓ ✓	✓ ✓ ✓ ✓	Ціль самореалізації, вдповідності історичному часу Цінність ідеологічної свободи Ціль самореалізації, вдповідності історичному часу
Цілі	Соціальної стабільності Ціль самореалізації	Позиціонування Культури взаємин історичні культурні норми	Соціальні правила і норми Культурні правила і норми	✓ ✓	✓ ✓	✓ ✓	Соціальні правила і норми Культура взаємин
Уявлень	Значущість свободи самодостатності	Культури взаємин історичні культурні норми	Культура взаємин історичні культурні норми	✓ ✓	✓ ✓	✓ ✓	Професійна реалізація Покоління позиціонування
Настановлення суспільній	Соціальні правила і норми Культурні правила і норми	✓ ✓	✓ ✓	✓ ✓	✓ ✓	✓ ✓	✓ ✓
Настановлення особистісній	Позиціонування Культура взаємин Професійна реалізація	✓ ✓ ✓	✓ ✓ ✓	✓ ✓ ✓	✓ ✓ ✓	✓ ✓ ✓	✓ ✓ ✓
Зразкова поведінка	Покоління позиціонування Актуальні культурні норми, Історичні культурні норми	✓ ✓	✓ ✓	✓ ✓	✓ ✓	✓ ✓	✓ ✓
Ефекти за кодом «Поведінка у взаєминах» не було виворєдлено	Історичні культурні норми	✓	✓	✓	✓	✓	✓

1	2	3	4	5	6	7
Ментальні параметри поколінної єдності						
Смисли сучасного життя	Комфортне життя в країні Самоактуалізація Родина	Комфортне життя в країні Родина Власне комфортне життя	Комфортне життя в країні Самоактуалізація Родина	Комфортне життя в країні Родина Смисли в боротьбі	Комфортне життя в країні Родина Смисли в боротьбі	Комфортне життя в країні Самоактуалізація
Смислів минулого	Смисли в боротьбі Гарне (комфортне) життя Стабільна робота Родина	Власне комфортне життя Стабільна робота Offline / online за актуальними культурними нормами і правилами	Власне комфортне життя Стабільна робота Offline / online за актуальними культурними нормами і правилами	Власне комфортне життя Родина Offline / online за актуальними культурними нормами і правилами	Власне комфортне життя Родина Offline / online за актуальними культурними нормами і правилами	Власне комфортне життя Родина Offline / online у тісному колі
Сплікування	У форматі offline / online За актуальними культурними нормами і правилами Відповідно до соціального статусу	актуальними культурними нормами і правилами Зразки близьких людей Релігійних образів, спільнот, У тісному колі	актуальними культурними нормами і правилами Зразки близьких людей Релігійних образів, спільнот	актуальними культурними нормами і правилами Релігійних образів, спільнот	актуальними культурними нормами і правилами Релігійних образів, спільнот	Релігійних образів, спільнот Професіоналів Сімейна культура покоління
Соціальні зразки	На близьких людей на Бога медіаосіб стандарті соціальних мереж гроші професіоналів мольдь	Зразки медіаосіб Сімейна культура покоління Космополітизм	Релігійних образів, спільнот Стандарти соціальних мереж Сімейна культура покоління Народна історична культура Космополітизм	Сімейна культура покоління Культура інших країн Космополітизм	Сімейна культура покоління народна історична культура Космополітизм	Космополітизм
Культурні основи	Сімейна культура народна історична культура культура інших країн	Народна історична культура Космополітизм	Народна історична культура Космополітизм	Космополітизм	Космополітизм	Космополітизм
Територіальні межі	Космополітизм	Космополітизм	Космополітизм	Космополітизм	Космополітизм	Космополітизм

Матриця 5
Ключові зміни (за матеріалами кодів ключових змінних актуального СК стилю)

Ключові зміни (за матеріалами кодів ключових змінних актуального СК стилю)	Ключові зміни (за матеріалами кодів ключових змінних актуального СК стилю)	Ключові зміни (за матеріалами кодів ключових змінних актуального СК стилю)
Публічні параметри	Соціально-психологічні параметри	Ментальні параметри
<p><i>Зміни вільного вибору:</i> політичні ідеології, зручний формат взаємодій, зручний стиль одягу, умови праці (комфортні), особливості харчування</p> <p><i>Комунікативні зміни:</i> online комунікації, offline комунікації, offline / online комунікативні міфи</p> <p><i>Референтні групи:</i> професіонали</p> <p><i>Суспільно-історичні зміни:</i> історичні події, цифрові технології, науково-технічні міфи, політичні міфи, нестабільне майбутнє, соціальне обмеження,</p> <p><i>Культурні зміни:</i> історична культура, культура народу, сімейна культура, культура offline, культура online</p>	<p><i>Зміни вільного вибору:</i> комфортне життя, комфортне суспільство, ідеологічна свобода, релігійні принципи і норми, свобода, самодостатність, самореалізація, професійна реалізація, позиціонування, міра екологічності життя</p> <p><i>Комунікативні зміни:</i> взаємини</p> <p><i>Референтні групи:</i> талановиті люди, професіонали, воїни-захисники, родина</p> <p><i>Суспільно-історичні зміни:</i> соціальні правила і норми, соціальна стабільність, відповідність історичному часу, соціальні принципи і норми</p> <p><i>Культурні зміни:</i> культура взаємин, культурні правила і норми, актуальні культурні норми, історичні культурні норми, культурні принципи і норми</p>	<p><i>Зміни вільного вибору:</i> комфортне життя в країні, самоактуалізація, робота</p> <p><i>Комунікативні зміни:</i> offline / online комунікація, комунікація відповідно до соціального статусу, комунікація в тісному колі близьких людей</p> <p><i>Референтні групи:</i> родина, релігійна спільнота, медалісти, соціальні мережі, професіонали, молодь</p> <p><i>Суспільно-історичні зміни:</i> смисли боротьби, соціальні стандарти, матеріальне забезпечення</p> <p><i>Культурні зміни:</i> актуальні культурні норми і правила</p>

Систематизовані ключові зміни актуального СК стилю
<p><i>Зміни вільного вибору:</i></p> <p>позиціонування (ідеології, релігій, екологічності), комфорт (формат взаємодій, стилю одягу, умов праці, особливостей харчування), самоактуалізація (самодостатність, самореалізація)</p> <p><i>Комунікативні зміни:</i></p> <p>форми комунікації (offline / online комунікації), фігуративні зв'язки (сильні — у колах близьких людей і слабкі — у колах соціальних мереж)</p> <p><i>Референтні групи:</i></p> <p>професійні (професіонали, воїни-захисники, медіаособи), сильні зв'язки (родина), слабкі зв'язки (релігійні, соціальних мереж, вікові (Молоді))</p> <p><i>Суспільно-історичні зміни:</i></p> <p>подієві (боротьба за країну, історичні пертурбації), науково-технічний прогрес (цифрові технології, способи матеріального забезпечення), суспільно-політичні (політичні міфи, соціальна (не)стабільність, соціальні обмеження, стандарти), організаційні (соціальні правила, принципи і норми)</p> <p><i>Культурні зміни:</i></p> <p>форми культури (offline / online), історична культура (позачасові народні норми і правила), актуальна культура (історичний період культурних норм і правил), сімейна культура, духовність</p>

Матриця 6
Актуальний СК стиль сучасників (когорти 16–25 років)

Ключові зміни актуального СК стилю когорти 16–25 років		Ментальні параметри
Публічні параметри	Соціально-психологічні параметри	
<p><i>Зміни вільного вибору:</i> стиль одягу, здорова швидка їжа, свобода, комфортні умови праці</p> <p><i>Комунікативні зміни:</i> online комунікативні взаємодії, offline комунікативні взаємодії, offline / online міфи</p> <p><i>Референтні групи:</i> професіонали</p> <p><i>Суспільно-історичні зміни:</i> соціальні обмеження, цифрові технології, науково-технічні міфи</p> <p><i>Культурні зміни:</i> Культури online, Культури offline</p>	<p><i>Зміни вільного вибору:</i> комфортне життя, самореалізація, значення свобод, самодостатність, вільне позиціонування</p> <p><i>Комунікативні зміни:</i> цінності взаємин</p> <p><i>Референтні групи:</i> талановиті люди, професіонали, війни-захисники, родина, релігійні спільноти</p> <p><i>Суспільно-історичні зміни:</i> соціальні правила, принципи і норми соціальна (не)стабільність</p> <p><i>Культурні зміни:</i> культурні правила і норми, культура взаємин, історична культура</p>	<p><i>Зміни вільного вибору:</i> комфортне життя в країні, стабільна робота</p> <p><i>Комунікативні зміни:</i> offline / online комунікація</p> <p><i>Референтні групи:</i> родина, близькі люди, релігійні спільноти, зразки медіаосіб</p> <p><i>Суспільно-історичні зміни:</i> космополітизм</p> <p><i>Культурні зміни:</i> сімейна культура, актуальні культурні норми і правила</p>

Систематизовані ключові зміни актуального СК стилю когорт 16–25 років	
<i>Зміни вільного вибору:</i>	
	позиціонування (свобода, стиль одягу), комфорт (умови, стабільність роботи, комфорт життя, здорова, швидка їжа), самоактуалізація (самореалізація, самодостатність)
<i>Комунікативні зміни:</i>	
	форми комунікацій (offline / online комунікації) фігуративні зв'язки (сильні — у колах близьких людей і слабкі — у колах соціальних мереж)
<i>Референтні групи:</i>	
	професійні (професіонали, воїни-захисники, медіаособи), групи сильних зв'язків (родина), групи слабких зв'язків (релігійні спільноти, соціальні мережі)
<i>Суспільно-історичні зміни:</i>	
	науково-технічний прогрес (цифрові технології, науково-технічні міфи), суспільно-політичні (соціальна (не)стабільність, соціальні обмеження), організаційні (соціальні правила, принципи і норми)
<i>Культурні зміни:</i>	
	форм культури (offline / online), історична культура (історична культура народу), актуальна культура (космополітизм, актуальні культурні норми і правила), сімейна культура

Продовження матриці 6
Актуальний СК стиль сучасників (когорти 26–34 років)

Ключові зміни актуального СК стилю когорт 26–34 років		
Публічні параметри	Соціально-психологічні параметри	Ментальні параметри
<p><i>Зміни вільного вибору:</i> свобода, зручний стиль одягу, здоров'я</p> <p><i>Комунікативні зміни:</i> offline / online комунікації</p> <p><i>Референтні групи:</i> професіонали</p> <p><i>Суспільно-історичні зміни:</i> історичні події, цифрові технології, науково-технічні міфи, соціальні обмеження</p> <p><i>Культурні зміни:</i> історична культура народу, культура offline, культура online</p>	<p><i>Зміни вільного вибору:</i> комфортне життя, комфортне суспільство, міра екологічності життя, самореалізація, позиціонування</p> <p><i>Комунікативні зміни:</i> цінності взаємин</p> <p><i>Референтні групи:</i> талановиті люди, професіонали, воїни-захисники, родина</p> <p><i>Суспільно-історичні зміни:</i> соціальна (не)стабільність, відповідність історичному часу, соціальні правила і норми</p> <p><i>Культурні зміни:</i> культура відносин (актуального часу), історичні культурні норми і правила</p>	<p><i>Зміни вільного вибору:</i> комфортне життя в країні, самоактуалізація, стабільна робота</p> <p><i>Комунікативні зміни:</i> offline / online комунікації</p> <p><i>Референтні групи:</i> родина, близькі люди, релігійні спільноти, соціальні мережі</p> <p><i>Суспільно-історичні зміни:</i> смисли боротьби</p> <p><i>Культурні зміни:</i> сімейна культура покоління, народна історична культура, космополітизм</p>

Систематизовані ключові зміни актуального СК стилю когорт 26–34 років	
<i>Зміни вільного вибору:</i>	
	позиціонування (міра екологічності життя), комфорт (здоров'я, зручний стиль одягу, стабільна робота, комфортне життя, комфортне суспільства), самоактуалізація (самореалізація)
<i>Комунікативні зміни:</i>	
	форми комунікації (offline / online комунікація), фігуративні зв'язки (сильні — у колах близьких людей і слабкі — у колах соціальних мереж)
<i>Референтні групи:</i>	
	професійні (професіонали, воїни-захисники), групи сильних зв'язків (родини), групи слабких зв'язків (релігійні спільноти, соціальні мережі)
<i>Суспільно-історичні зміни:</i>	
	подіви (історичні пертурбації, смисли боротьби), науково-технічний прогрес (цифрові технології, науково-технічні міфи), суспільно-політичні (соціальні обмеження, соціальна (не)стабільність), організаційні (соціальні правила, принципи і норми, відповідність історичному часу)
<i>Культурні зміни:</i>	
	форми культури (offline / online), історична культура (історична культура народу), актуальна культура (космополітизм, актуальні культурні норми і правила offline / online), сімейна культура, духовність

Актуальний СК стиль сучасників (когорти 35–47 років)

Ключові зміни актуального СК стилю когорти 35–47 років		
Публічні параметри	Соціально-психологічні параметри	Ментальні параметри
<p><i>Змінні вільного вибору:</i> зручний та стильний одяг, здоров'я, умови праці</p> <p><i>Комунікативні зміни:</i> offline / online комунікація</p> <p><i>Референтні групи:</i> професіонали</p> <p><i>Суспільно-історичні зміни:</i> цифрові технології, соціальна (не) стабільність, історичні події, політичні міфи</p> <p><i>Культурні зміни:</i> історична культура народу, культура online, культура offline</p>	<p><i>Змінні вільного вибору:</i> комфортне суспільство, самореалізація, самодостатність, професійна реалізація, позиціонування</p> <p><i>Комунікативні зміни:</i> взаємини</p> <p><i>Референтні групи:</i> талановиті люди, професіонали, воїни-захисники, родина</p> <p><i>Суспільно-історичні зміни:</i> соціальна (не) стабільність, соціальні правила і норми</p> <p><i>Культурні зміни:</i> духовність, культурні правила і норми, культура взаємин, історичні культурні правила і норми</p>	<p><i>Змінні вільного вибору:</i> комфортне життя в країні</p> <p><i>Комунікативні зміни:</i> offline / online комунікація</p> <p><i>Референтні групи:</i> Родина, релігійна спільнота</p> <p><i>Суспільно-історичні зміни:</i> сенси боротьби</p> <p><i>Культурні зміни:</i> актуальні культурні норми і правила offline / online, сімейна культура, культура інших країн, космополітизму</p>

Систематизовані ключові зміни актуального СК стилю когорт 35–47 років	
<i>Зміни вільного вибору:</i>	комфорт (зручний та стильний одяг, умови праці, комфортне суспільство), самоактуалізація (здоров'я, самореалізація, самодостатність, професійна реалізація)
<i>Комунікативні зміни:</i>	форми комунікації (offline / online комунікація), фігуративні зв'язки
<i>Референтні групи:</i>	професійні (професіонали, воїни-захисники, родина, релігійна спільнота)
<i>Суспільно-історичні зміни:</i>	події (історичні події, смисли боротьби), науково-технічний прогрес (цифрові технології), суспільно-політичні (політичні міфи, соціальна (не)стабільність), організаційні (соціальні правила і норми)
<i>Культурні зміни:</i>	форми культури (культура offline / online), історична культура (історична культура народу, історичні культурні правила і норми), актуальна культура (космополітизму), сімейна культура, духовність

Продовження матриці 6
Актуальний СК стиль сучасників (когорти 48–55 років)

Ключові зміни актуального СК стилю когорт 48–55 років		
Публічні параметри	Соціально-психологічні параметри	Ментальні параметри
<p><i>Зміни вільного вибору:</i> зручний і стильний одяг, здоров'я</p> <p><i>Комунікативні зміни:</i> offline взаємодія</p> <p><i>Референтні групи:</i> професіонали</p> <p><i>Суспільно-історичні зміни:</i> соціальне обмеження, цифрові технології, політична ідеологія</p> <p><i>Культурні зміни:</i> актуальна культура, сімейна культура, історична культура</p>	<p><i>Зміни вільного вибору:</i> комфортне суспільство, самореалізація, свобода, професійна реалізація, самодостатність, позиціонування</p> <p><i>Комунікативні зміни:</i> цінності взаємин</p> <p><i>Референтні групи:</i> професіонали, воїни-захисники, родина</p> <p><i>Суспільно-історичні зміни:</i> деідеологізація суспільства, соціальні правила і норми</p> <p><i>Культурні зміни:</i> культура взаємин</p>	<p><i>Зміни вільного вибору:</i> комфортне суспільство, стабільна робота, матеріальне забезпечення</p> <p><i>Комунікативні зміни:</i> offline / online взаємодія, комунікація відповідно до соціального статусу</p> <p><i>Референтні групи:</i> Родина, молодь</p> <p><i>Суспільно-історичні зміни:</i> боротьба за майбутнє</p> <p><i>Культурні зміни:</i> сімейна культура, історична культура, космополітизм</p>

Систематизовані ключові зміни актуального СК стилю когорт 48-55 років
<p><i>Зміни вільного вибору:</i> комфорт (стабільна робота, зручний і стильний одяг, здоров'я, комфортне суспільство, матеріальне забезпечення), самоактуалізація (самореалізація, професійна реалізація, самодостатність)</p>
<p><i>Комунікативні зміни:</i> форми комунікації (offline / online взаємодія, комунікація відповідно до соціального статусу)</p> <p><i>Референтні групи:</i> професійні (професіонали, воїни-захисники), групи сильних зв'язків (родина), вікові (Молоді)</p>
<p><i>Суспільно-історичні зміни:</i> події (боротьба за майбутнє), науково-технічного прогресу (цифрові технології), суспільно-політичні (соціальні обмеження, політична ідеологія, деідеологізація суспільства), організаційні (соціальні правила і норми)</p>
<p><i>Культурні зміни:</i> історична культура (історична культура народу), актуальна культура (космополітизму), сімейна культура</p>

Продовження матриці 6
Актуальний СК стиль сучасників (когорти 56–70 років)

Ключові зміни актуального СК стилю когорти 56–70 років		
Публічні параметри	Соціально-психологічні параметри	Соціокультурні параметри
<p><i>Зміни вільного вибору:</i> зручний одяг, здоров'я, свобода</p> <p><i>Комунікативні зміни:</i> offline взаємодія, offline / online міфи</p> <p><i>Референтні групи:</i> професіонали</p> <p><i>Суспільно-історичні зміни:</i> історичні події, цифрові технології</p> <p><i>Культурні зміни:</i> культура народу, сімейна культура, історична культура</p>	<p><i>Зміни вільного вибору:</i> комфортне суспільство, самореалізація, самодостатність, професійна реалізація, поколінне позиціонування</p> <p><i>Комунікативні зміни:</i> цінності взаємин</p> <p><i>Референтні групи:</i> професіонали, воїни-захисники, родина</p> <p><i>Суспільно-історичні зміни:</i> дедеологізоване суспільство, відповідність історичному часу, соціальні правила і норми</p>	<p><i>Зміни вільного вибору:</i> комфортне життя в країні, самоактуалізація</p> <p><i>Комунікативні зміни:</i> offline / online взаємодія у колах близьких людей</p> <p><i>Референтні групи:</i> Родина, релігійні спільноти, професіонали</p> <p><i>Культурні зміни:</i> сімейна культура покоління, космополітизму</p>

Систематизовані ключові зміни актуального СК стилю когорт 56–70 років
<p><i>Зміни вільного вибору:</i></p> <p>позиціонування (поколінне позиціонування), комфорт (зручний одяг, здоров'я, комфортне життя в країні), самоактуалізація (професійна реалізація, самореалізація, самодостатність, самоактуалізація)</p> <p><i>Комунікативні зміни:</i></p> <p>форми комунікації (offline / online комунікативна взаємодія), фігуративні зв'язки (сильні — у колах близьких людей)</p> <p><i>Референтні групи:</i></p> <p>професійні (професіонали, воїни-захисники), групи сильних зв'язків (родина), групи слабких зв'язків (релігійні спільноти)</p> <p><i>Суспільно-історичні зміни:</i></p> <p>події (історичні події), науково-технічний прогрес (цифрові технології), суспільно-політичні (деідеологізоване суспільство), організаційні (відповідності історичному часу, соціальні правила і норми)</p> <p><i>Культурні зміни:</i></p> <p>історична культура (культура народу), актуальна культура (космополітизму), сімейна культура</p>

Матриця 7
Систематизовані ключові зміни актуального СК стилю вікових груп

Ключові зміни	Систематизовані ключові зміни актуального СК стилю когорт						Стиль когорт 56-70 років
	Актуальний СК стиль 2	Стиль когорт 16-25 років 3	Стиль когорт 26-34 років 4	Стиль когорт 35-47 років 5	Стиль когорт 48-55 років 6	Стиль когорт 56-70 років 7	
Вільного вибору	Позиціонування (екологічності життя);		Позиціонування (міра екологічності життя);	Позиціонування (міра екологічності життя);			
	Комфорт (стиль одягу, умови праці, здоров'я, швидка їжа)	Комфорт (стиль одягу, умови, стабільна робота, комфортне життя, здоров'я, швидка їжа)	Комфорт (здорів'я, зручний стиль одягу, стабільна робота, комфортне життя, суспільство)	Комфорт (здорів'я, зручний стиль одягу, стабільна робота, комфортне життя, суспільство)	Комфорт (здорів'я, зручний стиль одягу, умови роботи, здоров'я, комфортне суспільство)	Комфорт (зручний стиль одягу, стабільна робота, здоров'я, комфортне суспільство, матеріальне забезпечення)	
Комунікативні	Самореалізація (самодостатність, самореалізація)	Самореалізація (самореалізація, самодостатність)	Самореалізація (самореалізація)	Самореалізація (самореалізація)	Самореалізація (самореалізація)	Самореалізація (самореалізація, самодостатність, професійна реалізація)	Самореалізація (самореалізація, самодостатність, професійна реалізація)
	Комунікація offline / online	Комунікація offline / online	Комунікація offline / online	Комунікація offline / online	Комунікація offline / online	Комунікація offline / online	Комунікація offline / online, засіб і спосіб відповідно до соціального статусу

Продовження матриці 7

1	2	3	4	5	6	7
	Фігуративні зв'язки (сильні – у колах близьких людей і слабкі – у колах соціальних мереж)	Фігуративні зв'язки (сильні – у колах близьких людей і слабкі – у колах соціальних мереж)	Фігуративні зв'язки (сильні – у колах близьких людей і слабкі – у колах соціальних мереж)	Фігуративні зв'язки (сильні – у колах близьких людей і слабкі – у колах соціальних мереж)	Фігуративні зв'язки (сильні – у колах близьких людей і слабкі – у колах соціальних мереж)	Фігуративні зв'язки (сильні – у колах близьких людей)
Референтні групи	Професійні (професіонали, воїни-захисники, медіа-особи)	Професійні (професіонали, воїни-захисники, медіа-особи)	Професійні (професіонали, воїни-захисники)	Професійні (професіонали, воїни-захисники)	Професійні (професіонали, воїни-захисники)	Професійні (професіонали, воїни-захисники)
	Група сильних зв'язків (родина)	Група сильних зв'язків (родина)	Група сильних зв'язків (родина)	Група сильних зв'язків (родина)	Група сильних зв'язків (родина)	Група сильних зв'язків (родина)
	Групи слабких зв'язків (релігійні спільноти, соціальні мережі)	Групи слабких зв'язків (релігійні спільноти, соціальні мережі)	Групи слабких зв'язків (релігійні спільноти, соціальні мережі)	Групи слабких зв'язків (релігійні спільноти, соціальні мережі)	Групи слабких зв'язків (релігійні спільноти, соціальні мережі)	Групи слабких зв'язків (релігійні спільноти, соціальні мережі)
	Вікові (Молоді)					Вікові (Молоді)
Суспільно-історичні	Події (боротьба за країну, історичні пертурбації)		Події (боротьба за країну, історичні пертурбації)	Події (боротьба за країну, історичні пертурбації)	Події (боротьба за країну, історичні пертурбації)	Події (боротьба за країну)
	Науково-технічний прогрес (цифрові технології, науково-технічні міфи)	Науково-технічний прогрес (цифрові технології, науково-технічні міфи)	Науково-технічний прогрес (цифрові технології, науково-технічні міфи)	Науково-технічний прогрес (цифрові технології, науково-технічні міфи)	Науково-технічний прогрес (цифрові технології)	Науково-технічний прогрес (цифрові технології)

Закінчення матриці 7

1	2	3	4	5	6	7
	Суспільно-політичні (соціальна (не) стабільність, соціальні обмеження, політична ідеологія, політичні міфи)	Суспільно-політичні (соціальна (не) стабільність, соціальні обмеження)	Суспільно-політичні (соціальна (не) стабільність, соціальні обмеження)	Суспільно-політичні (соціальна (не) стабільність, соціальні обмеження)	Суспільно-політичні (соціальна (не) стабільність, політичні міфи)	Суспільно-політичні (соціальні обмеження, політична ідеологія, деіологізація суспільства)
	Організаційні (соціальні правила, принципи і норми, відповідність історичному часу)	Організаційні (соціальні правила, принципи і норми)	Організаційні (соціальні правила, принципи і норми, відповідність історичному часу)	Організаційні (соціальні правила, принципи і норми, відповідність історичному часу)	Організаційні (соціальні правила і норми)	Організаційні (соціальні правила і норми)
Культурні	Форм культури (offline / online) Історична культура (історична культура народу)	Форм культури (offline / online) Історична культура (історична культура народу)	Форм культури (offline / online) Історична культура (історична культура народу)	Форм культури (offline / online) Історична культура (історична культура народу)	Форм культури (offline / online) Історична культура (історична культура народу)	Історична культура (історична культура народу)
	Актуальна культура (космополітизм, актуальні культурні норми і правила)	Актуальна культура (космополітизм, актуальні культурні норми і правила)	Актуальна культура (космополітизм, актуальні культурні норми і правила)	Актуальна культура (космополітизм, актуальні культурні норми і правила)	Актуальна культура (космополітизм)	Актуальна культура (космополітизм)
	Сімейна культура Духовність	Сімейна культура	Сімейна культура Духовність	Сімейна культура Духовність	Сімейна культура Духовність	Сімейна культура

Матриця 8
Змінні-відмінності СК стилів вікових груп

Ключові зміни	Актуального СК стилю	Стилю когорти віку 16–25 рр.	Стилю когорти віку 26–34 рр.	Стилю когорти віку 35–47 рр.	Стилю когорти віку 48–55 рр.	Стилю когорти віку 56–70 рр.
1	2	3	4	5	6	7
Вільного вибору	Позиціонування (екологічності життя)	Незначущість екологічності життя			Незначущість екологічності життя	Незначущість екологічності життя
	Комфорт (стиль одягу, умови праці, здорова, швидка їжа)	Незначущість власного здоров'я	Важлива стабільна робота, комфортність життя	Важлива стабільна робота, комфортність життя	Втрачає значення стиль одягу	Важливе матеріальне забезпечення; втрачає значення стиль одягу
Комунікативні	Самоактуалізація (самореалізація)				Важлива професійна реалізація	Важлива професійна реалізація
	Форми комунікації (offline / online комунікації)					Форми комунікації відповідають соціальному статусу
	Фігуративні зв'язки (Сильні – у колах близьких людей і слабкі – у колах соціальних мереж)				Не важлива диференціація фігуративних зв'язків	Не важлива диференціація фігуративних зв'язків
	Професійні (професіонали, війни-захисники, медіасоби)	Впливають медіасоби				

Продовження матриці 8

1	2	3	4	5	6	7	
Референтні групи	<i>Група сильних зв'язків</i> (родина)						
	<i>Групи слабких зв'язків</i> (релігійні спільноти, соціальні мережі)					Незначущі групи слабких зв'язків	
	<i>Вікові</i> (Молоді)	Не орієнтуються на «Молодь», бо самі вважають себе Молодими	Не орієнтуються на «Молодь», бо самі вважають себе Молодими	Не орієнтуються на «Молодь», бо самі вважають себе Молодими	Не орієнтуються на «Молодь», бо самі вважають себе Молодими		
Суспільно-історичні	<i>Події</i> (боротьба за країну, історичні пертурбації)	Не турбують події пертурбації				Історичні пертурбації втрачають значення	
	<i>Науково-технічний прогрес</i> (цифрові технології, науково-технічні міфи)				Незначущі науково-технічні міфи	Не цікаві науково-технічні міфи	
	<i>Суспільно-політичні</i> (соціальна (не)стабільність, соціальні обмеження, політична ідеологія, політичні міфи)	Не мають політичних міфів	Не мають політичних міфів	Не мають політичних міфів	Не мають політичних міфів	Не відчувають соціальних обмежень	Впливають на переробіг взаємодій ідеологічні суспільно-політичні погляди
	<i>Організаційні</i> (соціальні правила, принципи і норми, відповідність історичному часу)			Важливе відчуття відповідності історичному часу	Важливе відчуття відповідності історичному часу		

Закінчення матриці 8

1	2	3	4	5	6	7
Культурні	Форми культури (offline / online)					Не диференціюють форми культури offline / online
	Історична культура (історична культура народу)					
	Актуальна культура (космополітизм, актуальні культурні норми і правила)				Не диференціюють актуальні історичні культурні норми	Не диференціюють актуальні історичні культурні норми
	Сімейна культура					
	Духовність	Не акцентують увагу на духовності				(Не)акцентують увагу на духовності

Матриця 9.
Змінні перебігу СК взаємодії поколінних когорт

Вік	Змінні, що визначають перебіг взаємодій
Когорти віку 16–25 рр.	Вплив медіаосіб
Когорти віку 26–34 рр.	Стабільна робота, комфортність життя, міра відповідності історичному часу
Когорти віку 35–47 рр.	Стабільна робота, комфортність життя, міра відповідності історичному часу
Когорти віку 48–55 рр.	Професійна реалізація, історична культура народу
Когорти віку 56–70 рр.	Професійна реалізація, історична культура народу, ідеологічні суспільно-політичні питання

Додаток В

Метод обґрунтованої теорії (версія К. Шагмаз)
Перша фаза кодування (тексти поколінних когорт 16–25 років)

№	Теми кодів	Загальні теми /проблеми інтерв'ю	Тематичні описові дані для кодування (цитати)	Початкові коди
1	2	3	4	5
1	Теми значущих подій	Оцінювання та реакція на значущі події (соціальні і особисті), що вплинули на становлення респондента та його покоління	<i>Особисті дії / події:</i> життя в родині, закінчення середньої освіти, здійснення подорожей; вступ у ВНЗ <i>Соціально-історичні дії / події:</i> події Майдану 2014 р., АТО, вибори президента 2019 р.	
2	Період становлення (від 2013 р.)	Роздуми про умови, що сприяли розортанню / реалізації потенціалу покоління	У складні часи ми рухаємося за старшими поколіннями, що ведуть за собою (від 2014 р.) Ми підтримуємо старші покоління	Рух за старшими поколіннями Слідують за старшими поколіннями
3	«Образ» покоління	Соціально-історичні теми / події, що вплинули на формування «образу» покоління	«Покоління Молоді» «Покоління Майдану 2014 р.» «Покоління реформ» «Покоління сучасних людей» «Покоління мирно-воєнного часу»	Покоління, що зростає в часи реформ, Майдану 2014 р., воєнного часу
4	Соціальні позиції (поведінка, стиль взаємодії тощо)	Соціальне позиювання (поведінка, стиль взаємодії тощо) Вільні у волевиявленні Молодь краще розуміє, як жити у цифровому світі Молоді розуміються на новому (технологіях сучасного світу), але не знають минулого	Покоління надгвинчано мобільних людей, що легко сприймають історичні зміни, не фіксують увагу на соціальних подіях Молодь не залежить від думок та традицій інших поколінь Мають багато інструментів самопрезентації Молодь відкрита і мобільна Вільні у волевиявленні Не приймають досвід людей Поважного покоління Молодь краще розуміє, як жити у цифровому світі Молоді розуміються на новому (технологіях сучасного світу), але не знають минулого	Мобільної соціальної позиції Легко важке сприйняття історичних змін Ігнорування соціальних подій Незалежність від настановлень старших поколінь Використання інструментів самопрезентації Використання можливостей самопрезентації Відкритість у контактах Незалежні у волевиявленні Незалежні у виборі зразків та інформації (досвіду) Адаптованість до цифрового світу Відтворення досвіду минулого

1	2	3	4	5
5	У мови розвитку	Особливості взаємовпливів соціуму і покоління (освіта, засоби набуття знань, інформації тощо)	Покоління Молоді в технічному сенсі більш розвинуте порівняно з іншими Молодь здобуває знання у відкритому інформаційному суспільстві Молоді — це вузькі професіонали Молодь прагне нових знань Надзвичайно великий обсяг інформації швидко оброблювати Швидко орієнтуються в потоці інформації і подій Дуже адаптивні	Технічна підготовленість Здобуття знань в інформаційному просторі Професіоналізаци (вузька) Пізнавальна активність Навички обробки великого обсягу інформації Швидке орієнтування в подіях Швидке опрацювання інформаційних потоків Висока адаптивність
6	Взаємодії покоління	Особливості взаємодій між поколіннями (Молоді і Зрілих, Молоді і Поважних, Зрілих і Поважних)	Молодь взаємодіє експресивно і необумовано У Молоді із старшими поколіннями завжди є непорозуміння Учять інші покоління ширості і спонтанності Учять старших бути щасливими і безтурботними Слідкуються і допомагають у взаємодіях з усіма поколіннями	Емотивна поведінка Непорозуміння зі старшими поколіннями Щирість і спонтанність рішень Безтурботна поведінка Допомога іншим

Продовження додатку В
Перша фаза кодування (тексти поколінних когорт 26–34 років)

№	Теми кодів	Загальні теми /проблеми інтерв'ювання	Тематичні описові дані для кодування (цитати)	Початкові коди
1	2	3	4	5
1	Теми значущих подій	Оцінювання та реакція на значущі події (соціальні і особистісні), що вплинули на становлення респондента та його покоління	<i>Особисті дії / події:</i> життя в батьківській родині, навчання в школі, коледажі, складання ЗНО, навчання у ВНЗ, підтримання власного здоров'я, одруження, народження дітей, перша робота, продовження навчання <i>Соціально-історичні дії / події:</i> Помаранчева революція, вибори В. Януковича, Революція Гідності, Небеса сотня, інтеграція України в ЄС, анексія Криму, АТО, Вибори В. Зеленського	
2	Період становлення (від 2013 р.)	Розуми про умови, що сприяли розоргантванню / реалізації потенціалів поколінь	Під час Революції Гідності наше покоління вело за собою країну Через неспілкування угоди з ЄС покоління висловило протест-вимогу розширення свята та можливості вільно виїжджати з країни У 2013 р. Молоде покоління виїшло на Майдан, вимагаючи євроінтеграції Наше покоління може у важкі часи весті за собою	Відповідальність за країну під час Революції Гідності Активна участь у боротьбі за інтеграцію з Європою Соціально-політична ініціативність покоління в складні часи
3	«Образ» покоління	Соціально-історичні теми / події, що вплинули на формування «образу» покоління	«Покоління зміни» «Покоління перехідного часу» «Покоління злама XX–XXI ст.» «Покоління сильних людей» «Покоління Помаранчевої революції» Покоління Революції Гідності» «Молоде покоління сучасності» «Покоління нової України»	Покоління, що адаптувалося до соціально-політичних процесів 2004–2020 років, вбудовує і захищає країну
4	Соціальні позиції	Соціальне позиювання (поведінка, стилістика взаємодії тощо)	Традиції старших поколінь «розминаються» Долучаються до багатьох соціальних сфер, але не занурюються глибоко Усе знають краще за всіх і не хомуть вилгати на досвіді старших Молодь відображує стиль часу Молоді краще орієнтуються в сучасному житті Молоді конкурують зі Зрілими за перші позиції в соціумі Покоління мінімізує спілкування «в живу» Покоління має активну соціальну позицію Долучаються до життя країни лише в складні часи У соціальних подіях вибирають стриману позицію Покоління долучається до справ країни дуже відповідально Молодь вбудовує інше майбутнє, її це не лякає	Уникання історичних традицій Зацікавленість у пізнанні соціальних сфер Уникання досвіді минулих років Формування сучасного стилю Добре орієнтування в сучасному світі Конкурування зі старшими поколіннями за соціальні позиції Дистанціювання за можливості від соціально-політичного життя Стримана соціально-політична позиція Відповідальне ставлення до соціально-політичних подій у країні

Продовження додатку В

1	2	3	4	5
	Умови розвитку	Особливості в засвоєннв соціуму і покоління (освіта, засоби набуття знань, інформації тощо)	Вірають, що зміни в соціальному житті відбуваються на краще Беруть участь у соціальних подіях Покоління прагне покращення умов життя Усі хочуть жити в достатку і стабільності Покоління зберігає лише актуальні в часі (дів) традиції минулого Молодь проявляє розжугу поведінку Має всі шанси реалізувати свої можливості Без соціальних меж і примусової толерантності Молодь досягає своїх цілей Молодь прислухається до думки старших поколінь, але діє самостійно Покоління пристосовується до ситуації Прагне засвоювати і використовувати технології часу Використовуючи новітні технології, поводяться в суспільстві за новими правилами Легка адаптація до умов забезпечує успіх	Виховування майбутнього за оновленими моделями Віра в гарне майбутнє Сприявання на поліпшення умов життя Дотримання функціональних традицій з минулого Активна участь у соціальних подіях Прагнення комфортного життя Розжуга поведінка Знищення соціальних меж Вибори толерантної/ нетолерантної поведінки У рахування досвід старших Пристосування до ситуації Використання нових технологій Встановлення нових правил у суспільстві Соціальний успіх Соціальна адаптивність
5	Умови розвитку	Особливості в засвоєннв соціуму і покоління (освіта, засоби набуття знань, інформації тощо)	Вчать у Поважних Навчаються від однолітків Навчаються на історях успіху старших і Молоді Використовують інформаційні технології, електронні та інформаційні джерела Навчаються «усі в усіх» Молоде покоління завдяки сучасним можливостям освічене, але не досліджене, бо відкидає досвід старших, проте ще не має власного У сучасному світі Молодь має всі можливості для розвитку Усе залежить від бажання Покоління отримує нові знання, не виходячи з дому У складних соціальних умовах швидко змінюються світогляд і поведінка покоління Навчається життя за допомогою однолітків та Інтернету Система цінностей молоді опосередковує (не) спрямованість на набуття знань Загальна освіченість Молоді не вважається обов'язковою, шинності змінюються Навчаються лише заради диплома, а не знань В освіті покоління відсутня системність, планування, немає стратегії на довгий період Живуть «тут і зараз» Навчаються переважно за Інтернет технологіями Молоді мають доступ до оперативної інформації	Навчання під прирусом Знищення системи освіти Спрямованість на отримання диплома для підтвердження освіти, але не знань Не мають системності в діях Життя без планування Життя одним днем, не думають про майбутнє Користування Інтернетом Поверхові знання Зацікавленість у поліпшенні життя Вільні думлення Недостатня освіченість, що компенсується Інтернет-джерелами Отримання інформації «звідусіль» Орієнтація на історії успіху старших Відкидання досвід старших Використання можливостей сучасного світу щодо розвитку Здобування знань online Пристосування до соціальних умов Збагачення знаннями в колі однолітків

Продовження додатку В

1	2	3	4	5
			<p>Вікритою інформацією уміють користуватися</p> <p>Спіраються вільності на поверхові знання</p> <p>Молоде покоління добре освічене і зацікавлене в кращому житті</p> <p>Вільно мислять</p> <p>Люди, чим молодші, тим більш розвинуті</p> <p>Інтернет дає молоді багато знань</p> <p>Використовують соціальні мережі як канали для спілкування</p> <p>Недостатньо освічені, але компенсують це Інтернет-мережами</p>	
6	Взаємодії поколінь	Особливості взаємодій між поколіннями (Молоді і Зрілих, Молоді і Поважних, Зрілих і Поважних)	<p>Взаємодія відбувається за допомогою Інтернету</p> <p>Молодь прислухається до порад Зрілих, а Зрілі – до порад Молоді»</p> <p>Молодь планує Поважних, але обещанню їхній досвід</p> <p>У взаємодях зі Зрілими домінує бажання звільнитися від їхньої опіки і нав'язливих порад</p> <p>Поважне покоління – це старе покоління, яке мало що може дати Молоді</p> <p>Має проблеми в спілкуванні зі Зрілим поколінням, бо воно пасивне, заклопотане</p> <p>Дуже складні стосунки між поколінням Молоді і Зрілих</p> <p>Інтереси Молоді і Поважного покоління не перетинаються</p> <p>Покоління Зрілих не може відпустити Молодь у «вільне плавання»</p> <p>Молодь бере приклад з успішних Поважних</p> <p>У Молоді Поважні і Зрілі викликають частіше відразу, ніж повагу і «толерантне ставлення»</p> <p>Молоді навчаються у своїх батьків</p> <p>Досвіді старших – то є святе</p> <p>Молодь усе менше спирається на досвід старших і випиться на своїх помилках</p> <p>Молодь не ставиться до себе критично й не сприймає критику</p> <p>Стосунки Молоді із старшими стають усе гіршими, зневажливими, байдужими, орієнтованими лише на власні інтереси</p>	<p>Використання Інтернету</p> <p>Увага до порад Зрілого покоління</p> <p>Ускладнена взаємодія зі Зрілим поколінням</p> <p>Обещання досвіду Поважного покоління</p> <p>Звільнення від опіки і порад</p> <p>Власні інтереси</p> <p>Приймання контролю Зрілого покоління</p> <p>Уракування прикладу Поважного покоління</p> <p>Навчання у своїх батьків</p> <p>Повага до досвіду старших</p> <p>Врачування власних помилок</p> <p>Некритичне оцінювання себе</p> <p>Погіршення стосунків зі старшими поколіннями</p>

Продовження додатку В
Перша фаза кодування (тексти поколінних когорт 35–47 років)

№	Теми кодів	Загальні теми / проблеми інтерв'ю	Тематичні описові дані для кодування (цитати)	Початкові коди
1	2	3	4	5
1	Теми значущих подій	Оцінювання та реакція на значущі події (соціальні і особисті), що вплинули на становлення респондента та його покоління	<i>Особисті дії / події:</i> навчання в школі, життя після Чорнобиля, навчання (училище, ВНЗ), сім'я, народження дітей, додаткова освіта, друга освіта, зміна професії, робота, розлучення, втрата батьків <i>Соціально-історичні дії / події:</i> правління М. Горбачова, життя в СРСР, вибух на ЧАЕС, розпад СРСР, економічна криза (інфляція, рекет) у 90-х рр., Помаранчевий Майдан, криза 2008 р., арешта В. Януковича, Революція Гідності, війна на Донбасі, вибори 2019 р., зрушення лісів в Україні	
2	Період становлення (від 2013 р.)	Розуми про умови, що стрияли розгортанню / реалізації потенціалу покоління	Перші роки Незалежності — роки молодості і віри в нову країну Свідоме долучення до революційних дій 2004 р. У важкі часи сучасної історії (з 2014 р.) покоління захищало свою країну, відчувало відповідальність за її майбутнє	Вірлю в перші роки Незалежності у світлі майбутньої країни Свідомо долучалося до Революції 2004 Захищало країну в складні часи (з 2014 р.)
3	«Образ» покоління	Соціально-історичні теми / події, що вплинули на формування «образу» покоління	«Поєструадяське покоління» «Покоління 90-х» «Сучасне покоління, що веде боротьбу за позитивні зміни» «Покоління борців за справжню Незалежність» «Покоління воєнного часу XXI ст.» «Покоління Незалежної України» «Покоління революцій і майданів» «Покоління, що не падає духом, сміливе, рішуче, незалежне» «Покоління на гранті (революцій)» «Сучасне покоління, сучасного часу» «Покоління минулого часу» «Покоління самовдосконалення і самоконтролю»	Соціально активне покоління (1990–2004 рр.) Бере участь у війні 2014 р. Оптимістично налаштоване Налаштоване на саморозвиток
4	Соціальні позиції	Соціальне позиціонування (поведінка, стигматизація взаємодій тощо)	На Майдані народилася гордість за те, що ми українці Учась у бурхливих соціальних подіях покоління дає надію на краще життя у часи соціальних змін покоління діє на поліпшення життя Покоління живе одним днем Прагне соціальної справедливості (шильком революцій) Люди злого віку місію вже виконали Ще спрямоване покоління Консервативне покоління Підштовпується до соціальних ситуацій та економічного стану в державі Прагне гідного життя в Україні	Гордість за належність до України Надії на краще майбутнє Життя одним днем Долучення до боротьби за соціальну справедливість Виконання місії Спрямована активність на досягнення результатів Зміна поведінки відповідно до соціальних ситуацій Зміна поведінки відповідно до економічного стану країни

Продовження додатку В

1	2	3	4	5
			<p>Покоління, яке робить усе для завершення війни У думках і діях орієнтоване на часи своєї молодості Покоління, що самоорганізується у складних ситуаціях (волонтерський рух) і об'єднується в часи випробувань Демонструє активну соціальну позицію в суспільному житті Залишаються молодими в душі Культуру передають із покоління в покоління Покоління, яке поведе за собою старших, коли розпався СРСР Діти історичних ситуацій визначають дії покоління Вважають себе більш освіченими, ніж Молодь Бережуть ріднини В історичних ситуаціях використовують власний досвід Вважають, що молоді завжди йдуть уперед, а старші залишаються з досвідом позаді Цінують себе Покоління спрямоване на досягнення соціальної стабільності Тяжють до комфортного життя У соціальних взаєминах мають багатогранні права та обмеження Вільні в проявах своїх позицій</p>	<p>Сприяння завершенню війни Дотримання настановлень частів молодості Об'єднання, самоорганізація в складних соціально-політичних ситуаціях Активна соціально-політична позиція Передають культуру нащадкам Відповідальність за країну в часи розпаду СРСР Більш освічені, ніж Молодь Відповідальні за Батьківщину Набувають сучасних досвідів Цінують себе Спрямовані на соціальну стабільність Такі, що тяжіють до комфорту Мають волю до прояву позицій</p>
5	Особливості взаємовідносин соціуму і покоління (освіта, засоби набуття знань, інформації тощо)		<p>Покоління має якість, ґрунтовну освіту (порівняно з Молоддю) Якісну освіту здобували у ВНЗ, за книгами Вважають, що вища освіта – це престижно Покоління професіоналів Вибувають життя відповідно до стандартів і системи цінностей «перехідного періоду» (між СРСР і Незалежністю) Технологічно обізнані Знаються на історичній культурі Науково-технічний розвиток вплинув на життя Навчаються за допомогою книжок, семінарів, Інтернету Набувають і передають Молоді свої знання (але чи бажають вони його фрагти) Вважають, що слід дослухатися до Поважних, адже вони мають досвід Вважають, що люди розвиває життя, практика, книги, Інтернет Покоління, яке читає книги і користується Інтернетом Проявляють здатність до аналізу інформації, мас-медіа Розвиваються і навчаються за допомогою підручників, Інтернету, спілкування online Соморозвиток вважають необхідним</p>	<p>Якісна освіта Сформована система цінностей періоду СРСР Технологічна обізнаність Навчання з online і offline ресурсів Передавання досвіду молоді Враховування досвідів Поважного покоління Використання інформації з книг, Інтернету, практичного досвіду, підручників, мас-медіа, ВНЗ Використання на практиці освітніх знань Володіння сучасними технологіями Збереження історичної культури</p>

1	2	3	4	5
6	Взаємодії поколінь	Особливості взаємодій між поколіннями (Молоді і Зріліх, Молоді і Поважних, Зріліх і Поважних)	Покоління взаємодіють online Зрілі не розуміють цінностей Молоді Вважають за головне у взаємодіях чути одне одного Зрілі поважають Молодь, як уникнути помилок Вважають, що досвід Поважних є цінним Дотримуються вільного спілкування між поколіннями Поважають старші покоління вже за те, що вони пережили суспільні випробування і змогли вижити Мають гарні взаємодії з людьми похилого віку Вимагають від Поважних прислуховуватися до їхньої думки Доводять свою правоту у взаємодіях з іншими поколіннями Покоління Зрілих не поважають Молодь	Online взаємодія Нерозуміння цінностей Молоді Орієнтація на одностороннє Повчання Молодого покоління Збереження досвіду Поважних Вільне спілкування з іншими поколіннями Повага до старших поколінь Вимога поваги від Поважних Доведення власного бачення Повага до Молодого покоління

Перша фаза кодування (тексти поколіньних когорт 48–55 років)

№	Темі кодів	Загальні теми / проблеми інтерв'ю	Тематичні описові дані для кодування (цитати)	Початкові коди
1	2	3	4	5
1	Темі значущих подій	Оцінювання та реакція на значущі події (соціальній особистісній), що вплинули на становлення респондента та його покоління	Особисті дії / події: тісні взаємини з батьками, втрата батьків, закінчення школи, служба в збройних силах, навчання у ВНЗ, одруження, народження дітей, розлучення, втрата друзини /чоловіка, професійне оновлення, вирішення питання житла, народження онука Соціально-історичні дії / події: зміна лідерів СРСР, початок перебудови, ГКЧП, розпад СРСР, створення Незалежної України, ухвалення Конституції України, дефолт 1996 р., криза 1998 р., Помаранчева Революція, обрання В. Януковича, розстріли на Майдані, Революція Гідності, війна на Сході України, вибори 2019 р.	
2	Період становлення (від 2013 р.)	Роздуми про умови, що сприяли розростанню / реалізації потенціалу поколінь	Становлення в умовах перебудови СРСР Після розпаду СРСР у 1991 р. долучилися до вибудовування нового життя в Незалежній Україні Змінювали суспільство за допомогою революцій (2004 р., 2014 р.) Становлення в часи перебудови Долучилися до вибудови країни (1991–2014 рр.)	

Продовження додатку В

1	2	3	4	5
3	«Образ» покоління	Соціально-історичні теми / події, що винесли на формування «образу» покоління	«Покоління перебулови» «Покоління невизначеного часу» «Покоління, що адаптувалося до змін та революцій» «Покоління піонерів —прикладів для оточення» «Покоління самостійної України» «Покоління, що будувало нову Україну» «Адаптувалося до соціальних змін» «Жили в нестабільно соціально-політичні часи»	Покоління, що адаптувалося до соціальних змін Жили в нестабільно соціально-політичні часи
4	Соціальні позиції	Соціальне позиціонування (поведінка, стилістика взаємодії тощо)	У сучасному світі покоління вже нікого і нікуди не веде Покоління, що проявило загальну витримку у важкі часи Покоління, яке було спрямоване на зміну суспільства Покоління освічених людей, яке припускалося помилкою Покоління, що тяжіє до комфортного життя Поважає авторитети значущих людей Діє за нерішено (опрацьованими шаблонами) у соціумі Залежить від думки інших Підтримує традиції, але не створює нові Вважає Молодь власним прикладом відповідальності	Соціальна пасивність Витримка в складні періоди історії держави Змінювали суспільство в перші десятиріччя Незалежності Гарна освіта Тяжко їм до комфорту Шаблони в соціальних діях Залежність від інших Дотримання традицій Приклад для Молодих
5	Умови розвитку	Особливості взаємодії в соціумі і покоління (освіта, засоби набуття знань, інформації тощо)	Покоління мали менше можливостей для здобуття знань, ніж сучасна Молодь Працюють якісно Мають широкий світогляд Вважають себе мудрим Навчаються офлайн Навчаються все життя (у ВНЗ, в Інтернеті, на роботі, за допомогою книг) Освічене покоління, що змінює країну Покоління системи освіти та цінностей СРСР Покоління, що навчається у старшого покоління і зберігає його досвід Навчають Молодь дотримуватися правил і норм поведінки Передають Молоді мудрість і власний досвід Вважають, що Молоді необхідна якісна освіта	Обмежені можливості розвитку Досконале засвоєння професійної діяльності Навчання офлайн Спрямованість на безперервну освіту Цінності СРСР Використання досвіду Поважного покоління Навчання Молодого покоління Сприяння освіченості Молодого покоління
6	Взаємодія покоління	Особливості взаємодії між поколіннями (Молоді і Зрілих, Молоді і Поважних, Зрілих і Поважних)	Покоління взаємодіють відповідно до свого віку — за традиціями «свого» часу Використовують телефон у взаємодії Конфліктують у системі «Молоді — Зрілі» У Молоді не має досвіду, у Зрілих немає часу Вважають, що у Поважних залишилися лише спогади Вячність треба в усіх — і в Молодих, і в Зрілих, і в Поважних Зрілі і Поважні розуміють одне одного Старше покоління має все менший вплив на Молодь Люди Зрілого віку мають великий вплив на Молодь (16-25 рр.)	Дотримання традицій молодості Використання гаджетів Конфлікти з молоддю Дефіцит часу Повага до досвідів, спогадів Поважних Втрапа впливу на Молоде покоління Вплив на юнаків (16-25 рр.)

Продовження додатку В
Перша фаза кодування (тексти поколінних когорт 56–70 років)

№	Теми кодів	Загальні теми / проблеми інтерв'ю	Тематичні описові дані для кодування (цитати)	Початкові коди
1	2	3	4	5
1	Теми значущих подій	Оцінювання та реакція на знаущі події (соціальні й особисті), що вплинули на становлення респондента та його покоління	<i>Особисті дії / події:</i> тісні взаємини з батьками, втрата батьків, закінчення школи, служба у збройних силах, навчання у ВНЗ, одруження, народження дітей, розлучення; смерть дружини / чоловіка, професійне оновлення, вирішення питання житла, народження онуків <i>Соціально-історичні дії / події:</i> зміна лідерів СРСР, початок перебудови, ГКЧП, розпад СРСР, створення Незалежної України, ухвалення Конституції України, дефолт 1996, криза 1998, Помаранчева Революція, обрання В. Януковича, розстріли на Майдані, Революція Гідності; війна на Сході України, вибори 2019 р.	
2	Період становлення (з 2013 р.)	Роздуми про умови, що сприяли розорганню / реалізації потенціалів поколінь	Планування майбутнього на багато років Злам стабільної схеми життя в часи Перебудови У часі 90-х рр. долучилися до вибуховування нової країни У часі Майдану 2004 р. підтримали молодь	Планували майбутнє Пережили в часи Перебудови руйнування стабільної соціальної системи Підтримали покоління Молоді (2004 р.)
3	«Образ» покоління	Соціально-історичні теми / події, що вплинули на формування «образу» покоління	«Покоління СРСР» «Покоління стабільності СРСР»	Покоління, що зросли в часи СРСР Проходили становлення в стабільній соціально-політичній часи
4	Соціальні по-зиції	Соціальне позицювання (поведінка, стилістика взаємодій тощо)	Велика кількість завдань соціального роздрядує Покоління поважає державність країни Вірять, що українці є найкращими Не розуміють, що відбувається в соціумі Невтручаються в соціальні події Покоління «випадає» із нового життя в соціальних мережах Не розуміють Молодих, живуть минулим Живуть для інших Чекають «орного дня» Вважають, що знають і розуміють життя краще Спрямовані на навчання / пошукання та передавання досвіду Молодим і Зрілим Здатні працювати і допомагати іншим, не тільки собі	Спогодження драгує Втрачають стресостійкість Шанують державність Вірять у національну привілейованість Не розуміють того, що відбувається в соціумі Невтручаються в соціально-політичні події Живуть минулим Не розуміють Молоде покоління Осміюють важких часів Тракують сучасне за досвідом минулих подій Навчаються просягом життя Передають досвід іншим поколінням Працюють для інших Допомагають іншим

Продовження додатку В

1	2	3	4	5
5	Умови розвитку	Особливості взаємовпливів соціуму і покоління (освіта, засоби набуття знань, інформації тощо)	<p>Покоління освічених, професіоналів, спеціалістів своєї справи</p> <p>Покоління, що здобували найкращу радянську освіту</p> <p>Набували знання за допомогою радіо, школи, літератури, преси, телебачення, друзів</p> <p>Покоління відстає від науково-технічного прогресу</p> <p>Розвивалися і виділилися на своїх помилках</p> <p>Знання передавали один одному</p> <p>Створили нову державу після руйнування СРСР</p> <p>Покоління мудрих досвідом людей</p> <p>Знають багато того, на що сучасні покоління Молоді і Зрілі не звертають уваги</p> <p>Консервативні в сприйнятті інформації</p> <p>Навчають Молодь</p> <p>Покоління Поважних — це покоління мудрих людей</p> <p>Покоління, що дотримуються культурних традицій</p> <p>Добре знають минуле, але не хочуть нового</p> <p>Люди літнього віку вчать усіх ввічливості і мудрості</p>	<p>Мають гарну освіту</p> <p>Професіонали</p> <p>Використовують інформацію ЗМІ, офісне</p> <p>Відстають від науково-технічного прогресу</p> <p>Навчаються на власних помилках</p> <p>Набувають нову Незалежну державу</p> <p>Мають різноманітні знання, певною Молоді</p> <p>Прийшли до джерел інформації</p> <p>Навчаються у Молоді правилам сучасної поведінки</p> <p>Набувають мудрості вихованців життя</p> <p>Дотримуються культурних традицій</p> <p>Мають досвід</p> <p>Небажають щось змінювати у власному /соціальному житті</p> <p>Навчають інших ввічливості</p>
6	Взаємодія поколінь	Особливості взаємодії між поколіннями (Молоді і Зрілих, Молоді і Поважних, Зрілих і Поважних)	<p>Не сприймають молодь</p> <p>Поважному поколінню складно домовитися із молоддю</p> <p>Вважають, що Молодь не поважає людей похилого віку</p> <p>Вважають, що Молодь повинна вчитися / переймати у Поважних досвід, бо це культурна взаємн</p> <p>Покоління сприймає поради молодих, а не однолітків чи людей зрілого віку</p> <p>Збільшують дистанціювання у взаємодіях, що, на жаль, змінює стосунки не на краще</p> <p>Молодь складно зрозуміти, тому що вона йде в ногу з прогресом</p> <p>Молоді і Поважні живуть у різних світах</p> <p>Молодь не залежить від нашого покоління, робить як знає, не прислухається до порад</p> <p>Впливати можна лише на людей Зрілого віку, бо Молоді вільні у своїх виборах</p> <p>Покоління Поважних стає менш консервативним і з довірою ставиться до молоді</p> <p>За допомогою IT-технологій Поважне покоління більше спілкується</p> <p>Не розуміють, що відбувається у світі</p> <p>Прислуховуються до Зрілих, але залишаються при своїй думці</p> <p>Зрілі і Поважні розуміють одне одного</p> <p>Поважають і прислуховуються один до одного лише Зрілі і Поважні</p> <p>Змінюють їхній вплив на сучасний світ</p>	<p>Дистанціювання від молоді</p> <p>Відсутність контактів із молоддю</p> <p>Недостатня повага молоді</p> <p>Недостатня поваги «інших» до набутого поколінням досвіду</p> <p>Традиційна культура взаємин</p> <p>Враховання порад Молодого покоління</p> <p>Дистанціювання від інших поколінь</p> <p>Нерозуміння нових часів</p> <p>Нерозуміння покоління Молодих</p> <p>Життя у своєму «світі»</p> <p>Відсутність контролю над поколінням Молоді</p> <p>Сумують через те, що Молодь не дослухається до порад</p> <p>Вплив на покоління Зрілих</p> <p>Руйнування консервативних соціальних позицій</p> <p>Довіра Молодим</p> <p>Засвоєння IT-технологій</p> <p>Спілкування online</p> <p>Нерозуміння соціальних процесів</p> <p>Враховання порад Зрілих</p> <p>Дотримання свого трактування світу</p> <p>Втрага впливу на перебіг подій</p>

Продовження додатку В
Друга фаза кодування (тексти поколінних когорт 16–25 років)

№	Теми кодів	Коди		
		Початкові коди	Коди дій (локальний рівень)	Коди полії (глобальний рівень)
1	2	3	4	5
1	Період становлення (від 2013 р.)	Рух за старшими поколіннями Підтримка старших поколінь	Рух за старшими поколіннями Підтримка старших поколінь	
2	«Образ» покоління	Покоління, що зростає в часи реформ Майдану 2014 р., воєнного часу		Покоління, що зростає у часи реформ Майдану 2014 р., воєнного часу
3	Соціальні позиції	Мобільна соціальна позиція Летковаже сприйняття історичних змін Ігнорування соціальних подій Незалежність від настановлень старших поколінь Використання інструментів самопрезентації Використання можливостей самореалізації Відкритість у контактах Свобода волевиявлення Свобода вибору зразків та інформації (досвіду)	Незалежність від настановлень старших поколінь Використання інструментів самопрезентації Використання можливостей самореалізації Відкритість у контактах	Мобільна соціальна позиція Летковаже сприйняття історичних змін Ігнорування соціальних подій Свобода волевиявлення Свобода вибору зразків та інформації (досвіду)
4	Умови розвитку	Технічна підготовленість Здобуття знань в інформаційному просторі Вузька професіоналізація Прагнення нових знань Уміння опрацювати великі обсяги інформації Швидке орієнтування в подіях Швидкого опрацювання інформаційних потоків Висока адаптивність	Адаптованість до цифрового світу Відторгнення досвіду минулого Технічна підготовленість Вузька професіоналізація Прагнення нових знань Уміння опрацювати великі обсяги інформації	Здобуття знань в інформаційному просторі Швидке орієнтування в подіях Швидкого опрацювання інформаційних потоків
5	Взаємодія поколінь	Емотивна поведінка Непорозуміння зі старшими поколіннями Щирість і спонтанність рішень У взаємодіях «діяється» відчуттям пасти Безтурботна поведінка Допомога іншим	Емотивна поведінка Щирість і спонтанність рішень У взаємодіях «діяється» відчуттям пасти Безтурботна поведінка	Непорозуміння зі старшими поколіннями Допомога іншим

Продовження додатку В
Друга фаза кодування (тексти поколіньних когорт 26–34 років)

№	Темі кодів	Початкові коди	Коди	Коди дій (локальний рівень)	Коди дій (глобальний рівень)
		3	4	4	5
1	Період становлення (2004–2012 рр.)	Відповідальність за країну в період Революції Гідності Учась у боротьбі за інтеграцію в Європу Соціально-політична ініціативність покоління у складні часи	Відповідальність за країну в період Революції Гідності Учась у боротьбі за інтеграцію в Європу Соціально-політична ініціативність покоління в складні часи	Відповідальність за країну в період Революції Гідності Учась у боротьбі за інтеграцію в Європу Соціально-політична ініціативність покоління в складні часи	Відповідальність за країну в період Революції Гідності Учась у боротьбі за інтеграцію в Європу Соціально-політична ініціативність покоління в складні часи
2	«Образ» покоління	Покоління, що адаптувалося до соціально-політичних процесів 2004–2020 рр. Вибудовують і захищають країну	Покоління, що адаптувалося до соціально-політичних процесів 2004–2020 рр. Вибудовують і захищають країну	Покоління, що адаптувалося до соціально-політичних процесів 2004–2020 рр. Вибудовують і захищають країну	Покоління, що адаптувалося до соціально-політичних процесів 2004–2020 рр. Вибудовують і захищають країну
3	Соціальні позиції	Уникання історичних традицій Зацікавленість у пізнанні соціальних сфер Уникання досвіду минулих років Формування сучасного стилю часу Добре орієнтування в сучасному світі Конкурування зі старшими поколіннями за соціальні позиції; Дистанціювання по можливості від соціально-політичного життя Приблизникостриманої соціально-політичної позиції Відповідальне ставлення до соціально-політичних подій у країні Вибудовування майбутнього за оновленими моделлями	Уникання історичних традицій Зацікавленість у пізнанні соціальних сфер Уникання досвіду минулих років Добре орієнтування в сучасному світі	Уникання історичних традицій Зацікавленість у пізнанні соціальних сфер Уникання досвіду минулих років Добре орієнтування в сучасному світі	Формування сучасного стилю часу Конкурування зі старшими поколіннями за соціальні позиції Дистанціювання по можливості від соціально-політичного життя Дотримання стриманої соціально-політичної позиції Відповідальне ставлення до соціально-політичних подій у країні Вибудовування майбутнього за оновленими моделлями
		Віра в можливість побудови майбутнього Спрямовування на поліпшення умов життя Дотримання функціональних традицій з минулого Учась у соціальних подіях Знецінення соціальних меж Вибір толерантної / негосперантної поведінки Врахування досвіду старших Підлаштування до подій Використання нових технологій Створення нових правил у суспільстві Соціальний успіх Соціальна адаптивність	Віра в можливість побудови майбутнього Дотримання функціональних традицій з минулого Спрямованість на комфортне життя Вибір толерантної / негосперантної поведінки Врахування досвіду старших Використання нових технологій	Віра в можливість побудови майбутнього Дотримання функціональних традицій з минулого Спрямованість на поліпшення умов життя Учась у соціальних подіях Знецінення соціальних меж Підлаштування до подій Створення нових правил у суспільстві Соціальний успіх Соціальна адаптивність	Спрямовування на поліпшення умов життя Учась у соціальних подіях Знецінення соціальних меж Підлаштування до подій Створення нових правил у суспільстві Соціальний успіх Соціальна адаптивність

Продовження додатку В

1	2	3	4	5
4	<p>Умови розвитку</p>	<p>Навчання через те, що «треба» Знецінення системи освіти Спрямованість на отримання диплома для підтвердження освіти, але не знань Не мають системності в діях Життя без планування Життя сьогоднішнім днем Користування Інтернетом Поверхові знання Зацікавленість у поліпшенні життя Вільне мислення Недостатня освіченість, що компенсується Інтернет-джерелами Отримання інформації «звідусіль» Орієнтація на історію успіху старших Відкидання досвіду старших Використання можливостей сучасного світу щодо розвитку</p>	<p>Навчання через те, що «треба» Знецінення системи освіти Не мають системності в діях Зацікавленість у поліпшенні життя Вільне мислення Отримання інформації «звідусіль» Орієнтація на історію успіху старших Відкидання досвіду старших Збагачення знаннями в колі однолітків</p>	<p>Спрямованість на отримання диплома для підтвердження освіти, але не знань Життя без планування Життя сьогоднішнім днем Користування Інтернетом Поверхові знання Недостатня освіченість, що компенсується Інтернет-джерелами Використання можливостей сучасного світу щодо розвитку Отримання знань online Піддаштовування під соціальні умови Збагачення знаннями під соціальні умови</p>
5	<p>Взаємодія поколінь</p>	<p>Використання Інтернету Увага до порад Зрілого покоління Ускладнені взаємодії зі Зрілим поколінням Знецінення досвіду Поважного покоління Збільшення від опіки і порад Власні інтереси Прийняття контролю Зрілого покоління Ураховування прикладів Поважного покоління Навчання у своїх батьків Повага до досвіду старших Ураховування власних помилок Некритичне оцінювання себе Погіршення стосунків зі старшими поколіннями</p>	<p>Увага до порад Зрілого покоління Ускладнені взаємодії зі Зрілим поколінням Знецінення досвіду Поважного покоління Збільшення від опіки і порад Власні інтереси Прийняття контролю Зрілого покоління Ураховування прикладів Поважного покоління Навчання у своїх батьків Повага до досвіду старших Ураховування власних помилок Некритичне оцінювання себе Погіршення стосунків зі старшими поколіннями</p>	<p>Використання Інтернету</p>

Продовження додатку В
Друга фаза кодування (тексти поколіннях когорт 35–47 років)

№	Темі кодів	Коди		
		Початкові коди	Коди дій (соціальний рівень)	Коди полії (глобальний рівень)
	2	3	4	5
1	Період становлення (1991–2003 рр.)	Вірило в перші роки Незалежності у світле майбутнє країни Свідомо долучалось до полії революції 2004 р. Захищало країну в складні часи (з 2014 р.)		Вірило в перші роки Незалежності у світле майбутнє країни Свідомо долучалось до полії революції 2004 р. Захищало країну в складні часи (з 2014 р.)
2	«Образ» покоління	Захищало країну в складні часи (з 2014 р.) Покоління, що проявляло соціальну активність (1990–2004 рр.) Бере участь у війні з 2014 р. Оптимістично налаштоване Налаштоване на саморозвиток	Оптимістично налаштоване Налаштоване на саморозвиток	Покоління, що проявляло соціальну активність (1990–2004 рр.) Бере участь у війні з 2014 р.
3	Соціальні позиції	Гордість за належність до України Надії на краще майбутнє Життя одним днем Долучення до боротьби за соціальну справедливість Виконана місія Активність спрямована на досягнення результатів Зміна поведінки відповідно до соціальних ситуацій Зміна поведінки відповідно до економічного стану країни Сприяння завершенню війни Дотримання настановлень часів молодості Об'єднання, самоорганізації у складних соціально-політичних ситуаціях Активна соціально-політична позиція Передають культуру нащадкам Відповідальність за країну в часи розпаду СРСР Більш освічені, ніж Молодь Відповідальні за Батьківщину Набувають сучасного досвіду Цінують себе Сприямовані на соціальну стабільність Тяжкою до комфорту Мають волю виявляти позицію	Надії на краще майбутнє Життя одним днем Активність спрямована на досягнення результатів Дотримання настановлень часів молодості Більш освічені, ніж Молодь Набувають сучасного досвіду Цінують себе Тяжкою до комфорту	Гордість за належність до України Долучення до боротьби за соціальну справедливість Виконана місія Зміна поведінки відповідно до соціальних ситуацій Зміна поведінки відповідно до економічного стану країни Сприяння завершенню війни Об'єднання, самоорганізації в складних соціально-політичних ситуаціях Активна соціально-політична позиція Передають культуру нащадкам Відповідальність за країну в часи розпаду СРСР Відповідальні за Батьківщину Сприямовані на соціальну стабільність Мають волю виявляти позицію

1	2	3	4	5
4	<p>Умови розвитку</p>	<p>Якісна освіта Сформована система цінностей періоду СРСР Вплив науково-технічного розвитку Навчання з offline / online ресурсів Передача молоді своїх знань Враховання досвіду Поважних покоління Використання інформації з книг, Інтернету, практичного досвіду, підручників, мас-медіа, офіційної освіти Використання здобутої освіти Володіння сучасними технологіями Збереження історичної культури</p>	<p>Сформована система цінностей періоду СРСР Навчання з offline / online ресурсів Передача молоді своїх знань Враховання досвіду Поважного покоління Використання інформації з книг, Інтернету, практичного досвіду, підручників, мас-медіа, офіційної освіти</p>	<p>Якісна освіта Вплив науково-технічного розвитку</p>
5	<p>Взаємодія поколінь</p>	<p>Використання online каналів Нерозуміння цінностей Молоді Орієнтація на однопіткв Повчання Молодого покоління Збереження досвіду Поважних Вільне спілкування з іншими поколіннями Повага до старших поколінь Вимога поваги від Поважних Доведення власного бачення Повага до Молодого покоління</p>	<p>Використання online каналів Нерозуміння цінностей Молоді Орієнтація на однопіткв Повчання Молодого покоління Збереження досвіду Поважних Повага до старших поколінь Вимога поваги від Поважних Доведення власного бачення Повага до Молодого покоління</p>	<p>Використання здобутої освіти Володіння сучасними технологіями Збереження історичної культури</p> <p>Вільне спілкування з іншими поколіннями</p>

Продовження додатку В
Друга фаза кодування (тексти поколіньних когорт 56–70 років)

№	Тема кодів	Коди		
		Початкові коди	Коди дій (локальний рівень)	Коди подій (глобальний рівень)
1	2	3	4	5
1	Період становлення (1964–1982рр.) «Образ» покоління	Планували майбутнє Пережили в часі Перебудови руйнування стабільної соціальної системи Підтримали покоління Молоді (2004 р.)	Пережили в часі Перебудови руйнування стабільної соціальної системи Покоління, що зростає в часі СРСР	Планували майбутнє Підтримали покоління Молоді (2004 р.)
2	Соціальні позиції	Роздратованість через велику кількість завдань соціуму Втрата стресостійкості Шанування державності Віра в національну привілейованість Нерозуміння того, що відбувається в соціумі Невтручання в соціально-політичні події Життя минулим Нерозуміння Молодого покоління Очікування важких часів Трактування відповідно до минулого досвіду подій сучасності Навчання протягом життя Передавання досвіду іншим поколінням Праця для інших Допомога іншим	Роздратованість через велику кількість завдань соціуму Втрата стресостійкості Нерозуміння того, що відбувається в соціумі Життя минулим Нерозуміння Молодого покоління Очікування важких часів Трактування відповідно до минулого досвіду подій сучасності Передавання досвіду іншим поколінням	Проходили становлення в стабільні соціально-політичні часи Панування державності Віра в національну привілейованість Невтручання у соціально-політичні події Навчання протягом життя Праця для інших Допомога іншим Гарна освіта Набуття професіоналізму
3	Умови розвитку	Гарна освіта Набуття професіоналізму Використання в процесі навчання інформації зі ЗМІ Обміну інформацією offline	Використання в процесі навчання інформації зі ЗМІ Обміну інформацією offline	

Продовження додатку В

1	2	3	4	5
		<p>Відставання від науково-технічного прогресу</p> <p>Навчання на власних помилках</p> <p>Вибудовування нової Незалежної держави</p> <p>Набуття досвіду</p> <p>Рівнопланові знання, невідомі Молоді</p> <p>Консервативний підхід до відбору інформації</p> <p>Навчання Молоді правил поведінки</p> <p>Набуття мудрості протягом життя</p> <p>Знання минулого</p> <p>Небажання змінювати стабільне в соціальному житті</p> <p>Навчання інших ввічливості</p>	<p>Відставання від науково-технічного прогресу</p> <p>Навчання на власних помилках</p> <p>Набуття досвіду</p> <p>Рівнопланові знання, невідомі Молоді</p> <p>Консервативний підхід до відбору інформації</p> <p>Навчання Молоді правил поведінки</p> <p>Набуття мудрості протягом життя</p> <p>Знання минулого</p> <p>Навчання інших ввічливості</p>	<p>Вибудовування нової Незалежної держави</p> <p>Дотримання культурних традицій</p> <p>Небажання змінювати стабільне в соціальному житті</p> <p>Дистанціювання від молоді</p>
5	Взаємодія поколінь	<p>Відсутність контактів із молоддю</p> <p>Недостатня повага до молоді</p> <p>Недостатня повага «інших» до набутого поколінням досвіду</p> <p>Традиційна культура взаємин</p> <p>Враховування порад Молодого покоління</p> <p>Дистанціювання від інших поколінь</p> <p>Нерозуміння новачків часу</p> <p>Нерозуміння покоління Молодих</p> <p>Життя у своєму «світі»</p> <p>Відсутність контролю над поколінням Молоді до порад</p> <p>Розуміння, що Молодь не прислухається до порад</p> <p>Впливи на покоління Зрілих</p> <p>Втрага консервативних соціальних позицій</p> <p>Довіра Молодим</p> <p>Засвоєння IT-технологій</p> <p>Спілкування online</p> <p>Нерозуміння соціальних процесів</p> <p>Ураховування порад Зрілих</p> <p>Дотримання свого трактування дійсності</p> <p>Втрага впливу на перебіг подій</p>	<p>Відсутність контактів із молоддю</p> <p>Недостатня повага до молоді</p> <p>Недостатня повага «інших» до набутого поколінням досвіду</p> <p>Традиційна культура взаємин</p> <p>Враховування порад Молодого покоління</p> <p>Нерозуміння покоління Молодих</p> <p>Життя у своєму «світі»</p> <p>Відсутність контролю над поколінням Молоді до порад</p> <p>Розуміння, що Молодь не прислухається до порад</p> <p>Впливи на покоління Зрілих</p> <p>Довіра Молодим</p> <p>Нерозуміння соціальних процесів</p> <p>Ураховування порад Зрілих</p>	<p>Дистанціювання від інших поколінь</p> <p>Нерозуміння новачків часу</p> <p>Втрага консервативних соціальних позицій</p> <p>Засвоєння IT-технологій</p> <p>Спілкування online</p> <p>Дотримання свого трактування дійсності</p> <p>Втрага впливу на перебіг подій</p>

Третя фаза кодування
Коди контексту (глобальний та локальний рівень)

Рівні	Категорії				Стратегії взаємодій
	Історичні періоди	СК умови	Тригери історичних змін		
1	2	3	4	5	
	Поколінні когорти 16–25 років				
Локальний	Від 2013 р. по теперішній час	Цифровізація і технологізація суспільства, вужка професіоналізація	Самопрезентація, самореалізація в інформаційному суспільстві	Відстороненість від досвідів старших поколінь, спрямованість до нових знань, надання підтримки старшим поколінням	
Глобальний		Майдан 2014, Війна, соціально-політичні реформи	Соціальна мобільність, легковажність рішень	Власний вибір соціальних зразків і джерел інформації	
	Поколінні когорти 26–34 років				
Локальний	Від 2004 р. по теперішній час	Нестабільний глобально-політичний стан країни, сучасні технології, культурні традиції	Спрямованість на кофортне життя, на самоосвіту	Свобода волевиявлення, конструювання власного досвіду, враховування прикладів старших, навчання у взаємодіях зі старшими, обмін знаннями	
Глобальний		Соціально-політичні процеси 2004–2020 років, Революція Гідності 2014 р., Євроінтеграція	Соціальні ініціативи, виважена соціально-політична позиція, використання Інтернет-джерел	Короткотривале планування майбутнього, адаптація до умов сьогодення	

Продовження додатку В

1	2	3	4	5
Покоління когорти 36–47 років				
Локальний	Від часів становлення 1991 р. по теперішній час	Дія настановлень і системи цінностей 90-х	Використання offline / online ресурсів Вибудовування комфортного життя	Використання засобів offline /online платформ, піклування поколінням Молоді, збереження відносин із поколінням Поважних
Глобальний	час	Розпад СРСР Перші роки Незалежності, революційні часи від 2004 р. до сьогодення Захист Батьківщини	Активна соціально-політична позиція Підлаштування під умови (соціально-політичні, економічні), самовдосконалення	Декларування власної соціальної позиції, стосунки з усіма поколіннями
Покоління когорти 48–55 років				
Локальний	Від 1983 р. по теперішній час	Дія цінностей СРСР / 1990-х	Зниження соціальної активності, потреба в комфорті і реалізації пізнавальної активності	Збереження досвіду минулого для майбутнього
Глобальний	час	Соціально-політичні пертурбації, що продовжуються з 1990-х років	Витримка щодо соціально-політичних змін, спрямованість до безперервного розвитку	Залежність від інших, вплив на інших
Покоління когорти 56–70 років				
Локальний	Від 1964 р. по теперішній час	Нестабільність соціальної системи держави	Багатозначність світу, інформаційні потоки offline	Невтрчання в соціальні процеси, передавання досвіду, який не сприймає Молоде покоління
Глобальний	час	Вибудова Незалежної держави, сучасний світ ІТ-технологій	Уникання соціально-політичних подій, набуття сучасної інформації	Допомога і дистанціювання від інших поколінь, дії для стабілізації соціального устрою

Продовження додатку В
Коди контексту (історичні події, умови, тригери, стратегії)

Категорії поколіньних когорт 16–25 років			
Події історичного контексту	СК умови взаємодій	Тригери змін взаємодій	Стратегії взаємодій
1	2	3	4
<i>Від 2013 р. по теперішній час:</i> перебіг Майдану 2014 р., АТО, вибори президента 2019 р.	Цифровізація; вузька професіоналізація	Засоби самопрезентації	Власні вибори соціальних зразків і джерел інформації
<i>Провідний освоює соціальний процес:</i> цифровізація			
<i>Серія явищ:</i> цифрової самопрезентації, вузької професіоналізації, цифрових джерел інформації			
Категорії поколіньних когорт 26–34 роки			
<i>Від 2004 р. по теперішній час:</i> Помаранчевої революції, вибори В. Януковича, Революція Гідності, розстріл Небесної сотні, інтеграція України в ЄС, анексія Криму, АТО, вибори В. Зеленського	Соціально-політична нестабільність, технологізація, функціональність традицій	Потреба комфорту	Свобода волевиявлення, обережність у соціальних ініціативах
	<i>Провідний освоює соціальний процес:</i> технологізація суспільства		
<i>Серія явищ:</i> вибудовування комфорту; вільне волевиявлення; соціально-політичне балансування;			
Категорії поколіньних когорт 35–47 років			
<i>Від часів становлення 1991 р. по теперішній час:</i> правління М. Горбачова, СРСР, вибух на ЧАЕС, розпад СРСР, економічна криза (інфляція, ракет) 90-х, Помаранчевий Майдан,	Адаптація до умов (соціально-політичних, економічних), «життя» на offline / online платформах	Ресурси offline / online платформ, потреба комфорту	Активна соціально-політична позиція

Продовження додатку В

1	2	3	4
<p>криза 2008 р., зрада В. Януковича, Революція Гідності, події на Донбасі, вибори 2019 р., вирубки лісів України</p>	<p><i>Провідний освітній соціальний процес:</i> життя на offline / online платформах <i>Серія явищ:</i> вибудовування комфорту, підлаштування під історичні умови (соціально-політичні, економічні), активна соціальна позиція</p>	<p>Категорії поколінних когорт 48–55 років</p>	<p>Знижена соціальна активність, витримка до соціально-політичних змін</p>
<p><i>Від 1983 р. по теперішній час:</i> зміна лідерів СРСР, початок перебудови, ГКЧП, розпад СРСР, створення Незалежної України, ухвалення Конституції України, дефолт 1996 р., криза 1998 р., Помаранчева Революція, обрання В. Януковича, розстріли на Майдані, Революція Гідності, події на Сході України, вибори президента у 2019 р.</p>	<p>Соціально-політичні пертурбації</p> <p><i>Провідний освітній соціальний процес:</i> використання ресурсів offline / online платформ</p> <p><i>Серія явищ:</i> вибудовування комфорту, соціально-політичні зміни, дистанціювання від соціальних подій, зниження соціальної активності</p>	<p>Ресурси offline / online платформа, потреба комфорту</p> <p>Категорії поколінних когорт 56–70 років</p>	<p>Невтручання у соціально-політичні процеси, мрії щодо стабілізації соціального устрою</p>
<p><i>Від 1964 р. по теперішній час:</i> зміна лідерів СРСР, початок перебудови, ГКЧП, розпад СРСР, створення Незалежної України, ухвалення Конституції України, дефолт 1996 р., криза 1998 р., Помаранчева Революція, обрання В. Януковича, розстріли на Майдані, Революція Гідності, події на Сході України, вибори президента у 2019 р.</p>	<p>Нестабільна соціально-політична система</p> <p><i>Провідний освітній соціальний процес:</i> використання потоків offline</p> <p><i>Серія явищ:</i> соціально-політичні зміни, дистанціювання від соціально-політичних подій</p>	<p>Інформаційні погоди offline</p>	<p>Невтручання у соціально-політичні процеси, мрії щодо стабілізації соціального устрою</p>

Третя фаза кодування
Коди тексту (фігуративні зв'язки, СК капітали / ресурси)

Категорії тексту поколінних когорт					
Фігуративні зв'язки		СК капітали / ресурси			
Кон- текст	Силь- ні/слабкі зв'язки	Пост-, ко-, пре-, полі- лінній	Соціальний капітал (поколінні взаємини)	Соціокультур- ний капітал (культурні виміри)	Ресурси (можли- вості, потенціали розвитку)
1	2	3	4	5	6
Коди тексту поколінних когорт 16–25 років					
Від 2013 р. по тепе- решній час	<p><i>Слабкі зв'язки:</i> адаптували взаємини до цифрового світу</p>	<p><i>Постфігуративні:</i> рух за старшими поколіннями</p> <p><i>Когфігуративні:</i> орієнтація на однолітків</p> <p><i>Префігуративні:</i> незалежність від настановлень старших</p> <p><i>Поліфігуративні:</i> допомага іншим</p>	<p><i>Залежність і прояв «себе»:</i> опікування ста-ршими, відтор-гнення досвіду старших, емо-ційні, імпульси-вні, щирі про-яви</p>	<p><i>Вільні вибори культури взаємодій:</i> форми контактів, норми / правила, культурні зразки, культурні досвіди</p>	<p><i>Адаптованість до цифрового світу:</i> технічна, інформаційна, пізнавальна, подієва, операційна (опрацювання інформаційних потоків)</p>

Продовження додатку В

1	2	3	4	5	6
Коди тексту поколіньних когорт 26–34 роки					
Від 2004 р. по теперішній час	Слабкі зв'язки: Взаємодіють у мережі Інтернету	Постфігуративні: дослухаються до думки старших, орієнтуються на історії успіху старших, у взаємодіях прислуховуються до порад старших, приймають роль старших, беруть приклад зі старших, навчаються у батьків, поважають досвід старших	Соціальна реалізація: залучення до соціальних сфер, орієнтація у світі, вибудовування комфортного життя, опрацювання нових технологій	Дистанціювання від історичної культури: сучаснені культурні традиції, сконструйований досвід, функціональні традиції минулого	Технологічна адаптованість: сучасні технології використовують для розвитку і соціального становлення
		Препрефігуративні: відкидають досвіди старших, мають ускладнення у взаємодіях зі старшими, знецінюють досвіди старших, звільнюються від опіки і порад, мають різні	Конкурування: конкурування за соціальні позиції, руйнування соціальних обмежень	Вибудовування культури покоління: нетолерантність до оточення, вільні рішення, розгукта поведінка, некритичність, власний стиль, оновлені правила життя у суспільстві	Самоосвіта: отримують знанняonline, знецінюють системну освіту

Продовження додатку В

1	2	3	4	5	6
		інтереси зі старшими, вчать на своїх помилках, ускладнюють стосунки зі старшими <i>Корифігуративні:</i> діляться знаннями в колі однолітків <i>Поліфігуративні:</i> отримують інформацію від молодших і старших			
Коди тексту поколінних когорт 35–47 років					
Від часів становлення 1991 р. по теперішній час	<i>Слабкі</i> зе язки: у взаємодіях використовують online канали, у взаємодіях використовують науково-технічні новації	<i>Постфігуративні:</i> вважають себе освіченишими, ніж молоді, передають молодим свої знання, дослухаються до Поважного покоління, зберігають досвід старших, повчальні молоді, у взаємодіях поважають старших <i>Корифігуративні:</i> не розуміють цінностей молоді, орієнтовані на однолітків	<i>Соціальна адаптованість:</i> поведінка, що відповідає соціально-економічній ситуації <i>Самоорганізація:</i> об'єднання із сучасниками, самоорганізація відповідно до ситуацій	<i>Дотримання по-турного стилю:</i> цінності і настановлення часів молодості <i>Збереження традицій історичної культури:</i> вбудована культура покоління, історична культура	<i>Саморозвиток:</i> набувають сучасного досвіду, використовують інформацію з книг, Інтернету, практики, підручників, масмедіа, набувають додаткову освіту, навчаються online / offline сурсах, засвоюють сучасні технології

Продовження додатку В

1	2	3	4	5	6
		<p><i>Префігуративні:</i> вимагають уваги від старших, доводять свою правоту, поважають молодь</p> <p><i>Поліфігуративні:</i> вільно спілкуються з іншими поколіннями</p>			
Коди тексту поколіньних когорт 48–55 років					
Від 1983 р. по теперішній час	<p><i>Сильні зв'язки:</i> взаємодіють і навчаються у спілкуванні offline</p> <p><i>Слабкі зв'язки:</i> використовують у взаємодії гаджети</p>	<p><i>Постфігуративні:</i> подають приклад молодим, вважають себе мудрим, використовують досвід старших, навчають молодь, сприяють освіченню молодого покоління, впливають на юних (16–20 рр.)</p> <p><i>Префігуративні:</i> конфліктують із молоддю</p> <p><i>Поліфігуративні:</i> готові вчитися в усіх</p>	<p><i>Патерні дії:</i> спираються на досвід старших, використовують шаблони в соціальних діях</p> <p><i>Зниження соціальних впливів:</i> залежать від інших, не впливають на Молоде покоління (21–33 рр.)</p>	<p><i>Дотримання поволинного культурного стилю:</i> дотримуються цінностей ЄСРЄ, взаємодіють за традиціями своєї молодості</p>	<p><i>Безперервна освіта:</i> використовують набуту освіту, безперервно освічуються (у теперішньому часі), вивчають світ</p>

Продовження додатку В

1	2	3	4	5	6
Коди поколінних когорт 56–70 років					
Від 1964 р. по теперішній час	<p>Сильні зв'язки: у взаємодіях обмінюються інформацією offline</p> <p>Слабкі зв'язки: вчаться спілкуватися за допомогою online</p>	<p>Постфігурати: передають досвід іншим поколінням, мають різномановні знання, невідомі молоді, навчають молоді правил поведінки, вимагають поваги до досвіду, впливають на поведінку Зрілих</p> <p>Префігурати: сприймають поради молоді, довіряють молодим, дослухаються до думки Зрілих</p>	<p>Пасивна соціальна позиція: живуть минулим, живуть у своєму «світі», не розуміють, що відбувається у соціумі, не розуміють соціальних процесів, втрачають консервативні соціальні позиції, втрачають впливи на перебіг подій, драгуються через те, що багато різномановних завдань, консервативно відбирають цільову інформацію</p> <p>Розриви стосунків з молодими: не можуть домовитися з молоддю, відчувають недостатню повагу молоді, відчувують</p>	<p>Дотримання соціальних патернів часів молодості: за досвідом трактують події сучасності, не хочуть змінювати стабільне в соціальному житті, використовують досвід минулого часу, культура відносин часів молодості, вчать інших ввічливості, вимагають від молоді традиційної культури взаємин, дотримуються культурних традицій</p>	<p>Соціальна неадаптованість: чекають важких часів, втрачають стресостійкість, не розуміють новачків часу, відстають від науково-технічного прогресу</p> <p>Інтелектуальний саморозвиток: навчаються впродовж всього життя, завоюють IT-технології</p>

Продовження додатку В

1				<p>3</p>	<p>4</p> <p>незалежність покоління молоді, жалкують, що молодь не дослуховується до порад, не розуміють молоде покоління, дистанціюються від молоді, дискантуються від інших поколінь</p> <p><i>Підтримка інших:</i> готові працювати для інших, готові допомагати іншим</p>	<p>5</p>	<p>6</p>
---	--	--	--	----------	--	----------	----------

Другий етап методу обґрунтованої теорії

Соціально-психологічні процеси взаємодій поколінних когорт

Контекст становлення	Фігуративні зв'язки		СК капітали / ресурси		Ресурси розвитку
	Види зв'язків	Форми зв'язків	Соціальний капітал (поколінні відношення / стосунки)	Соціокультурний капітал(культурні виміри)	
1	2	3	4	5	6
Від 2013 р.	Слабкі	Постфігуративна, кофігуративна, префігуративна, поліфігуративна	Поколінні когорти 16–25 років Залежність від «інших» і прояв «себе»	Вільний вибір культури взаємодій	Адаптованість до цифрового світу
			<i>Осьовий процес:</i> вільний вибір культури взаємодій <i>Серія явищ:</i> слабі зв'язки; пост-, ко-, пре-, поліфігуративні зв'язки, адаптивність		
Від 2004 р.	Слабкі	Постфігуративна, кофігуративна, префігуративна, поліфігуративна	Соціальна реалізація, конкурсування	Дистанціювання від історичної культури, вибудовування культури покоління	Технологічність на адаптованість, самоосвіта
			<i>Осьовий процес:</i> соціальна конкуренція <i>Серія явищ:</i> слабі зв'язки; пост-, ко-, пре-, поліфігуративні зв'язки, вибудовування культури покоління, адаптивність; самоосвіта		
Від 1991 р.	Слабкі	Постфігуративна, кофігуративна, префігуративна, поліфігуративна	Соціальна адаптованість, самоорганізація	Поколінна культура, історична культура	Саморозвиток
			<i>Осьовий процес:</i> самоорганізація і саморозвиток <i>Серія явищ:</i> слабі зв'язки, пост-, ко-, пре-, поліфігуративні зв'язки, культура покоління, традиції історичної культури, адаптивність		

Продовження додатку В

1	2	3	4	5	6
Від 1983 р.	Сильні, слабкі	Постфігуративна, префігуративна, поліфігуративна	Покоління когорти 48–55 років Патерні дії, свобода від соціальних впливів	Покоління культура	Безперервна освіта
	<p><i>Особий процес:</i> самоосвіта <i>Серія явищ:</i> слабкі і сильні зв'язки; пост-, пре-, поліфігуративні зв'язки; культура покоління; соціальні впливи</p>				
Від 1964 р.	Сильні, слабкі	Постфігуративна, префігуративна	Покоління когорти 56–70 років Пасивна соціальна позиція, розриви відносин з молодими, підтримка інших	Соціальні патерни часів молодості, покоління культура, соціальна дезадаптованість, саморозвиток	
	<p><i>Особий процес:</i> соціальна (дез) адаптація і саморозвиток / деградація <i>Серія явищ:</i> слабкі і сильні зв'язки, пост-, префігуративні зв'язки, пасивна соціальна позиція, покоління культура, дистанціювання і наближення до інших</p>				

**Другий етап методу обґрунтованої теорії
Соціальні і соціально-психологічні процеси текст / контекстуальних взаємовпливів**

	Соціальні процеси	Соціально-психологічні процеси
Осьові процеси	Категорії поколіньних когорт	Когорт 16–25 років
Серії явищ	Процес цифровізації суспільства	Вільний вибір культури взаємодій
	Цифрова самопрезентація, вузька професіоналізація, використання цифрових джерел інформації	Слабкі зв'язки, пост-, ко-, пре-, поліфігуративні зв'язки, адаптивність
Осьові процеси	Категорії поколіньних когорт	Когорт 26–34 років
Серії явищ	Технологізація суспільства	Соціальна конкуренція
	Вибудовування комфорту, вільне волевиявлення; соціально-політичне балансування	Слабкі зв'язки, пост-, ко-, пре-, поліфігуративні зв'язки, вибудовування культури покоління; адаптивність; самоосвіта
Осьові процеси	Категорії поколіньних когорт	Когорт 35–47 років
Серії явищ	Життя на offline / online платформах	Самоорганізація і саморозвиток
	Вибудовування комфорту, підлаштування під історичні умови (соціально-політичні, економічні), активна соціальна позиція	Слабкі зв'язки, пост-, ко-, пре-, поліфігуративні зв'язки, культура покоління, традиції історичної культури, адаптивність
Осьові процеси	Категорії поколіньних когорт	Когорт 48–55 років
Серії явищ	Використання ресурсів offline / online платформ	Самоосвіта
	Вибудовування комфорту, дистанціювання від соціально-політичних подій, зниження соціальної активності	Слабкі і сильні зв'язки, пост-, пре-, поліфігуративні зв'язки, культура покоління, диференціація соціальних впливів
Осьові процеси	Категорії поколіньних когорт	Когорт 56–70 років
Серії явищ	Використання інформаційних потоків offline	Соціальна (де)адаптація і саморозвиток / деградація
	Соціально-політичні зміни, дистанціювання від соціально-політичних подій	Слабкі і сильні зв'язки, пост-, префігуративні зв'язки, пасивна соціальна позиція, культура покоління, дистанціювання і наближення до інших

Метод дискурс-аналізу

Матеріали аналізу:

1. Абрамова Н. Т. Коммуникация и традиция. *Философия науки*. Вып. 6. С. 65–82. URL : <https://iphras.ru/page50859809.htm>.

2. Агапова Ольга. Как поддержать диалог между поколениями. Практический курс 2. URL: http://www.dvv-international.org.ua/fileadmin/files/eastern-neighbors/Belarus/Publications/-2_dialog-between-generations.pdf.

3. Аксьонова В. І. Міжкультурна комунікація як атрибут соціокультурної життєдіяльності суспільства. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2011. Вип. 45. С. 128–140. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpqgvzdia_2011_45_17.

4. Александрова В. Ф. Мовленнева культура сучасної молоді. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2013. № 8 (ч. 2). С. 7–11. URL : http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/6909/1/V_Aleksandrova_UMAN_GI.pdf.

5. Астафьева В. С. Субкультурные объединения как объекты социального управления URL : <https://cyberleninka.ru/article/n/subkulturnye-obedineniya-kak-obekty-sotsialnogo-upravleniya>.

6. Баева Л. В. Виртуальная коммуникация: классификация и специфика. *Философия. Психология. Педагогика*. 2014. Т. 14. Вып. 4. С. 5–10. URL : <https://cyberleninka.ru/article/n/virtualnaya-kommunikatsiya-klassifikatsiya-i-spetsifika>.

7. Безклубенко С. Д. Мистецтво як засіб комунікації. *Вісник Київського національного університету культури і мистецтв*. Мистецтвознавство. 2015. Вип. 32. С. 5–13. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vknukim_myst_2015_32_3.

8. Богомолова Е. И. Личностная идентичность в условиях виртуализации бытия. *Человек. Сообщество. Управление*. 2014. №2. С. 104–120. URL : <https://cyberleninka.ru/article/n/lichnostnaya-identichnost-v-usloviyah-virtualizatsii-bytiya>.

9. Галушина Н. С. Субкультуры: языки описания в меняющихся социокультурных контекстах. *ВЕСТНИК РГГУ. Серия «Литературоведение. Языкознание. Культурология»*. 2016. № (2) С. 120–135. URL : <https://cyberleninka.ru/article/n/subkultury-yazyki-opisaniya-v-menyayuschih-sotsiokulturnyh-kontekstah>.

10. Глухов А. П. Особенности культуры виртуальных коммуникаций поколения Z: менеджмент режимов коммуникации. *Знак: проблемное поле медиаобразования*. 2018. №4 (30). С. 157–166. URL : <https://cyberleninka.ru/article/n/osobennosti-kultury-virtualnyh-kommunikatsiy-pokoleniya-z-menedzhment-rezhimov-kommunikatsii>.

11. Голубинская А. В. Социальное конструирование виртуальной реальности. *Studia Humanitatis*. 2016. № 3. URL : <http://st-hum.ru/sites/st-hum.ru/files/pdf/golubinskaya.pdf>.

12. Горбачева Н. Б. Сущность и содержание коммуникации как социокультурного явления. *Концепт*. 2014. № 07 (июль). С. 1–12. URL : <https://cyberleninka.ru/article/n/suschnost-i-soderzhanie-kommunikatsii-kak-sotsiokulturnogo-yavleniya>.

13. Горовий В. М. Соціальні інформаційні комунікації, їх наповнення і ресурс : монографія / В. М. Горовий ; ed. Л. А. Дубровіна. Київ: НБУВ, 2010. 230 с. (Сучасні інформаційні технології) 978-966-02-5689-7. URL : <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0003131>.

14. Горячева Е. А., Лазебная К. П. Потребление как феномен передачи long-dated символов. Точки соприкосновения теории символического П. Сорокина и медиологии Р. Дебрэ. *Журнал социологии и социальной антропологии*. 2011. Т. XIV. № 5. С. 108–120.

15. Гужова И. В. Культура сетевых коммуникаций цифрового поколения в контексте современных концепций цифровой грамотности (на материалах онлайн-овой фокус-группы со студентами). *Знак: проблемное поле медиаобразования*. № 1 (31) 2019. С. 30–39 URL : <https://cyberleninka.ru/article/n/kultura-setevyih-kommunikatsiy-tsifrovogo-pokoleniya-v-kontekste-sovremennyh-kontseptsiy-tsifrovoy-gramotnosti-na-materialah>.

16. Гузар Любомир. Яке значення має культура для нашого життя? URL : <https://www.pravda.com.ua/columns/2015/03/23/7062428/>.

17. Дзьобань О. П., Романюк С. М. Інформаційні детермінанти сучасних трансформаційних процесів. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. 2012. Вип. № 3 (13). С. 3–19. URL : <https://cyberleninka.ru/article/n/informatsionnye-determinanti-sovremennyh-transformatsionnyh-protsessov>.

18. Дзьобань О. П., Романюк С. М. Інформаційна картина світу: філософський підхід до розуміння сутності. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. Серія : Філософія, філософія права, політологія, соціологія. 2013. № 2. С. 116–124. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnyua_2013_2_16

19. Дроздова А. В. Новая темпоральность повседневных практик в онлайн-коммуникации. *Ярославский педагогический вестник*. 2019. № 4 (109). С. 173–177. URL : <https://cyberleninka.ru/article/n/novaya-temporalnost-povsednevnyh-praktik-v-onlayn-kommunikatsii>.

20. Єрмоленко А. Б. Розвиток національного освітнього простору в контексті надбань теорії поколінь. *Вісник Національного університету оборони України*. 2014. Вип. 3. С. 82–87. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnaou_2014_3_17.

21. Жаркова М. А. Концепция субпотоков в рамках постсубкультурного подхода к изучению молодёжных субкультур. *Социология и социальные науки. Вестник Нижегородского университета им. Н. И. Лобачевского*. Серія: Социальные науки. 2012. № 3 (27). С. 42–45. URL : [http://www.unn.ru/pages/e-library/vestnik_soc/99990201_West_soc_2012_3\(27\)/6.pdf](http://www.unn.ru/pages/e-library/vestnik_soc/99990201_West_soc_2012_3(27)/6.pdf).

22. Зимина А. С. Организационные коммуникации поколения миллениум. *Бизнес-образование в экономике знаний*. 2015. №1. С. 57–59. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/organizatsionnye-kommunikatsii-pokoleniya-milleniium>.

23. Иванова Т. Н. Субкультура как альтернативная форма социализации личности. *Азимут научных исследований: педагогика и психология*. 2015. № 1(10). С. 78–81. URL : <https://cyberleninka.ru/article/n/subkultura-kak-alternativnaya-forma-sotsializatsii-lichnosti>.

24. Іщук С. М. Інтернет-комунікації: інформаційний зміст та ігровий характер. *Вісник Національного авіаційного університету*. Серія : Філософія. Культурологія. 2008. № 2. С. 87–91. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnau_f_2008_2_22.

25. Іщук Н. Поняття комунікації: множинність конотацій / Н. Іщук, С. Іщук. *Схід*. 2017. № 1. С. 97–101. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Skhid_2017_1_18.

26. Коханая О. Е. Новое поколение культуры. *Культура и образование*. 2011. № 2. URL : <https://www.google.com/search?client=firefox-b-d&q=%D0%9A%D0%BE%D1%85%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D1%8F+%D0%9E.%D0%95. +%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D0%B5+%D0%BF%D0%BE%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5+%D0%BA%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D1%83%D1%80%D1%8B>.

27. Краснякова А. О. Интернет-коммуникация как чинник становлення політичної суб'єктності особистості. *Проблеми політичної психології*. 2015. Вип. 2. С. 243–253. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/pppr_2015_2_24.

28. Лискина О. А. Молодежная культура — отражение современного общества / О. А. Лискина, Н. П. Радченко. *Вестн. Самарского гос. техн. ун-та*. Сер: Психолого-пед. науки. 2012. № 1. С. 96–102. URL : <https://cyberleninka.ru/article/n/molodozhnaya-kultura-otrazhenie-sovremennogo-obschestva>.

29. Литвина Д. А. Что значит быть настоящим: молодежные культуры в поисках аутентичности. *Мониторинг общественного мнения: Экономические и социальные перемены*. 2019. № 1. С. 324–341. URL : <https://cyberleninka.ru/article/n/chto-znachit-byt-nastoyaschim-molodezhnye-kultury-v-poiskah-autentichnosti>.

30. Мартинюк О. М. Генезис молодіжної субкультури: аналіз зарубіжних дослідницьких концепцій. *Актуальні пробле-*

ми історії, теорії та практики художньої культури. 2015. Вип. 35. С. 95–103.

31. Матвійчук О. Теорія поколінь: чому ми різні та як порозумітися одне з одним (за матеріалами інтернет-видань). URL : <http://d-grand.com/inforaciiny-portal/teoriia-pokolin-chomu-mi-rizni-ta-iaak-porozumitisia-odne-z-odnim>.

32. Мірошникова А. Як вчителям порозумітися з «цифровим» поколінням дітей. URL: <https://osvitoria.media/opinions/yak-vchytelyam-porozumitysya-z-tsyfrovym-pokolinnnyam-ditej-porady-psyhologa/>.

33. Омельченко Е. Л. Начало молодежной эры или смерть молодежной культуры? «Молодость» в публичном пространстве современности. *Журнал исследований социальной политики.* 2006. Т. 4. № 2. С. 151–183. URL : <https://cyberleninka.ru/article/n/nachalo-molodezhnoy-ery-ili-smert-molodezhnoy-kultury-molodost-v-publichnom-prostranstve-sovremennosti>.

34. Омельченко Е. Л. От сытых нулевых — к молчаливым десятым: поколенческие уроки российской молодежи начала XXI в. *Социологический ежегодник: Сб. науч. тр. / ИНИОН РАН; ГУ-ВШЭ, 2011. № 25. С. 24–46.* URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/ot-sytyh-nulevyh-k-molchalivym-desyatym-pokolencheskie-uroki-rossiyskoj-molodezhi-nachala-xxi-v>.

35. Остапенко Г. Комунікація та комунікативна активність суспільства в добу інтернет-технологій: соціальний аспект. *Вісник Книжкової палати.* 2013. № 9. С. 47–49. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkr_2013_9_15.

36 Павлова А. Ю. Post-subcultural: проблема субкультурного героя. *Вестник культуры и искусств.* 2018. № 4 (56). С. 110–115 URL : <https://cyberleninka.ru/article/n/post-subcultural-problema-subkulturnogo-geroya>.

37. Парфенюк І. М. Соціальні мережі інтернету як засіб комунікації політичного лідера (на прикладі соцмереж Президента України). *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* 2017. № 2. С. 58–65. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/bdi_2017_2_10.

38. Пищик В. И. Психологические особенности поколений в культурном контексте. *Концепт.* 2015. № 4 (апрель). С. 1–5.

URL : <https://cyberleninka.ru/article/n/psihologicheskie-osobnosti-pokoleniy-v-kulturnom-kontekste>.

39. Піддубна Л. В. Мережа інтернет як відображення соціальної реальності. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. 2012. Вип. 2(12). С. 74–84. URL : <https://cyberleninka.ru/article/n/set-internet-kak-otobrazhenie-sotsialnoy-realnosti>.

40. Піддубна Л. В. Соціальна інформація в комунікаційному просторі сучасного суспільства. *Вісник Маріупольського державного університету*. Сер.: Філософія, культурологія, соціологія. 2011. URL : <https://cyberleninka.ru/article/n/sotsialna-informatsiya-v-komunikatsionomu-prostori-suchasnogo-suspilstva>.

41. Регент Ю. Прибульці з майбутнього = покоління Z. Як з ними порозумітися? URL : <https://nus.org.ua/view/prybul-tsi-z-majbutnogo-pokolinnya-z-yak-z-numu-porozumitysya/>.

42. Резван О. О., Жигло О. О. Рефлексія щодо проблем соціальної комунікації між колегами в аспекті теорії поколінь. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля*. Серія: Педагогіка і психологія. 2019. № 2 (18). С. 112–118. URL : https://www.researchgate.net/publication/339463127_Refleksia_sodo_problem_socalnoi_komunikacii_miz_kolegami_v_aspekti_teorii_pokolin.

43. Романенко Є. Комунікація як необхідна складова розвитку сучасного суспільства. *Науковий вісник. «Демократичне врядування»* 2012. № 9. 7 с. URL : http://lvivacademy.com/vi-davnitstvo_1/visnik9/fail/Romanenko.pdf.

44. Савчук Т. Покоління Z: «Міленіали на стероїдах», які вирости з телефоном в руці. URL : <https://www.radiosvoboda.org/a/28920838.html>.

45. Славин Б. Б. Информация как социальный генотип человеческого рода. *Сетевой научный журнал «Философские проблемы информационных технологий и киберпространства»* URL : <https://cyberleninka.ru/article/n/informatsiya-kak-sotsialnyu-genotip-chelovecheskogo-roda>.

46. Слющинський Б. В. Комунікація як визначник сучасної соціокультурної реальності. *Вісник Маріупольського дер-*

жавного університету. Серія : Філософія, культурологія, соціологія. 2011. Вип. 1. С. 152–159. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vmdu_fks_2011_1_29.

47. Солдатова Е. Л. Феномен виртуальної ідентичності: сучасне становище проблеми / Е. Л. Солдатова, Д. Н. Погорелов. *Образование и наука*. 2018. Том 20. № 5. С. 105–124. URL : <https://cyberleninka.ru/article/n/fenomen-virtualnoy-identichnosti-sovremennoe-sostoyanie-problemy>.

48. Старцев А. А. Ідентичність і ідентифікація особистості в соціальних мережах / А. А. Старцев, Н. В. Гришанин, Н. В. Кириллина. *Коммуникология*. 2018. Том 6. № 4. С. 76–87. URL : <https://cyberleninka.ru/article/n/identichnost-i-identifikatsiya-lichnosti-v-sotsialnyh-setyah>.

49. Степико К. М. Культура як спосіб буття суспільства. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. 2013. № 1 (15). С. 74–83. URL: [Режим доступу : <https://www.google.com/search?client=firefox-b-d&q=%D0%A1%D1%82%D0%B5%D0%BF%D0%B8%D0%BA%D0%BE+%D0%9A.+%D0%9C.+%D0%9A%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B0+%D1%8F%D0%BA+%D1%81%D0%BF%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1+%D0%B1%D1%83%D1%82%D1%82%D1%8F+%D1%81%D1%83%D1%81%D0%BF%D1%96%D0%BB%D1%8C%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%B0>].

50. Тесленко А. Н. Молодежная культура как альтернативная модель социализации. *Вестник КГУ им. Н.А. Некрасова*. Педагогика. Психология. Социальная работа. Ювенология. Социокинетика. 2015. Т. 21. № 2. С. 241–248. URL : <https://cyberleninka.ru/article/n/molodezhnaya-kultura-kak-alternativnaya-model-sotsializatsii>

51. Фролова С. М. Коммуникации как зеркало повседневного бытия. *Вестник ВолГУ*. Серія 7. Философия. Социология и социальные технологии. 2013. № 2 (20). С. 155–159. URL : <https://cyberleninka.ru/article/n/kommunikatsii-kak-zerkalo-povsednevnogo-bytiya>.

52. Хелена Каріна Що потрібно знати, плануючи комунікацію з людьми різних поколінь. URL : http://yasno-group.com/ua/%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B5%D0%BA%D1%82%D0%B8/%D0%B1%D0%BB%D0%BE%D0%B3/%D1%89%D0%BE_%D0%BF%D0%BE%D1%82%D1%80%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%BE_%D0%B7%D0%BD%D0%B0%D1%82%D0%B8,%_D0%BF%D0%BB%D0%B0%D0%BD%D1%83%D1%8E%D1%87%D0%B8_%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D1%83%D0%BD%D1%96%D0%BA%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8E_%D0%B7_%D0%BB%D1%8E%D0%B4%D1%8C%D0%BC%D0%B8_%D1%80%D1%96%D0%B7%D0%BD%D0%B8%D1%85_%D0%BF%D0%BE%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D1%96%D0%BD%D1%8C/.

53. Шапинская Е. Н. Музыка как фактор формирования эстетических вкусов и этических ценностей в молодежных субкультурах. *Ярославский педагогический вестник*. 2015. № 5. С. 253–260. URL : <https://cyberleninka.ru/article/n/muzyka-kak-faktor-formirovaniya-esteticheskikh-vkusov-i-eticheskikh-tsennostey-v-molodezhnyh-subkulturah>.

54. Шапіро О. О. Масова комунікація в on-line вимірі: зміна парадигми. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. 2013. № 2. С. 57–65. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnyua_2013_2_9.

55. Янковський С. В. Моделі соціальних комунікацій. *Вісник Маріупольського державного університету*. Серія: Філософія. Культурологія. Соціологія. 2011. Вип. 1. С. 12–19. URL : <https://cyberleninka.ru/article/n/modeli-sotsialnyh-kommunikatsiy>.

Наукове видання

Довгань Наталія Олександрівна

ПСИХОЛОГІЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ПОКОЛІНЬ

Монографія

Комп'ютерне верстання — *Думанецька С. С.*
Дизайн обкладинки — *Бабинець Н. А.*
Редагування — *Лопоносова Н. П.*

Підписано до друку 26.11.2020 р.
Формат 60x84/16. Ум. друк. арк. 31,3.
Наклад 300 прим. Зам. № 1203-21.

Видавець і виготовлювач ТОВ «Талком».
м. Київ, вул. Львівська, 23,
тел./факс (044) 424-40-69, 424-56-26.
E-mail: ukraine.vdk@email.ua.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 4538 від 07.05.2013.